9
3-D
18

627.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
9
3 G
3

9 – 3. D. 18

XIX-4 175 b

AMMIANI MARCELLINI

Rerum ſub Impp. Conſtantio, Iuliano, Iouiano, Valentiniano, & Valente, per xxvj. annos geſtarum

HISTORIA, LIBRIS XVIII. COMPREHENſa, qui è xxxj. hodie ſuperſunt.

Cui nunc primùm acceſſerunt.

Breuiaria ſingulis libris præfixa.
Perpetuæ ad marginem Notæ morales ac politicæ.
Chronologia Marcelliniana, ſeu temporum ſupputatio, ab Imperio Neruæ vſque ad Valentis obitum. inſtar breuis alicuius Supplementi xiij. priorum librorum, qui temporis iniuriâ perierunt.
Gnomologia Marcelliniana.
Orationum & Rerum inſignium INDEX.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Apud Franciſcum le Preux.
M. DC.

VITTORIO EMANUELE BIBLIOTECA IN ROMA

IN HISTORIAM AMMIANI MARCELLINI Præfatio

AD CLARISSIMVM VIRVM DIONYSIVM GOTHOfredum Iuriſconſultum eximium.

QVVM hunc finem hiſtoriæ propoſitum ſapiẽtes velint, vt documentis ad bene viuendũ homines abundẽt, nihil equidem videtur hiſtoriarũ lectione vtilius, & ad mores informandos, & ad gubernandam Rempubl. accommodatius. Id autem de hiſtoria dictum in genere, Marcellinianæ num meritò tribui poſſit videamus. Docent philoſophi prudentiam, quæ viuendi ars eſt, doctrina & experientia comparari, atque illam cogitatione & ſtudio, hanc ætate acquiri: illam communia dicere, hanc propria: illam decipi quandoque, hanc nunquam poſſe, vt optima vitæ magiſtra iure maximo habeatur. Atqui in Marcellini libris, non vt in morali philoſophia muta præcepta, ſed viua occurrunt vitæ exempla, quæ nos à

vitiis dehortantur, ad virtutem informant, & mouent vehementius, vt pote propiora, magíſque explorata & certa. Dicam aliquid amplius: philoſophiæ quodam ſtylo videlicet ſcriptam videri Marcellini hiſtoriam. Illius enim acris, conciſa & planè militaris oratio, claſſicum quid perpetuò reſonans, (vt ex deſcriptionibus crebris conflictuum, expugnationum, aulicarum tragœdiarum, in quibus excellit, colligere licet) philoſophiæ aſpera & ſpinoſa dicta redolet: hiſtoricæ verò narrationes, admirabili rerum varietate nobiles, ſine vlla offenſione in animos illabuntur, & quadam cum ſuauitate inſident. Quid optabilius cuiquam eſſe poteſt, quàm in Imperij Romani ampliſſimo, ornatiſſimóque theatro, quæ in Orientis & Occidentis partibus per viginti ſex annorum curriculum euenerunt, horarum aliquot tempore ſpectare? ac videre aliorum exemplis quid domi & foris ſequendum atque fugiendum ſit, alieníſque malis fieri doctior & melior? Porrò, quum plurimùm conferat ad prudentiam rerum experientia: experientia verò longo tempore & memoria indigeat: & noſtrarum rerum vſus, magno labore, nec ſine aliquo interdum periculo partus, atque is modicùs, propter ætatis

breuitatem, tenuitatémque judicij, non ſatis ſit ad omnem vitæ caſum & fortunæ: quid iucundius, quid acceptius, quid vtilius eſſe poteſt, quàm ex hiſtoria, accuratè ſcripta (qualis eſt Marcelliniana) multa vitæ præcepta, & optima ac certa morum documenta percipere? & quæ multorum annorum ſpatiis geſta ſunt, breui quodam volumine comprehenſa videre? quæque multis ab hinc ſeculis euenerunt, quaſi præſentia, & ante oculos noſtros obuerſantia tanti ſcriptoris, beneficio cernere? Vnde ſuperioribus annis vixiſſe videmur, & præteritis rebus non minus quàm præſentibus interfuiſſe. Sic multam, tot hominum, oppidorum, gentiúmque excidiis, prudentiam nobis comparamus, quam modicus rerum noſtrarum vſus magnam efficere nequid. Scitéque Cicero, neſcire (inquit) quid acciderit antequam natus ſis, id eſt eſſe ſemper puerum. Ac meritò ſacerdos ille Ægyptius Solonem & reliquos Græcos, teſte Platonis Timæo, quia nulla vetuſtatis recordatione pollerent, pueros, id eſt, ignaros & imperitos appellauit. Habes igitur in Marcellino, Lector, ſinceram illuſtrémque rerum geſtarum, ad vitæ multiplicem vſum, narrationem, quam Notis quibuſdam illuſtrare ſumus

conati, vt tuas meditationes iuuaremus. Materiam Ammianus nec excogitauit, nec pépèrit, ſed tanquam lapidarius, à ſuo ſeculo oblatam, horridam ſanè & incultam, perpoliuit, non aliam formam inducens, ſed imaginem ipſam rerum artificioſè exprimens & decenter expoliens. Res geſtas bene, hoc eſt, ſincerè, dilucidè, & ſapienter narrat: interdum grauis eſt actorum iudex atque cenſor, & ab omni fictione abhorrens modicè benefacta commendat, damnátque contraria. Ipſe autem ex ſe prudentiam & eloquentiam (militarem quidem & Martio illo ſeculo natam) affert, atque hunc finem intuetur. vt rerum geſtarum explicatione proſit. Non modò bella ſcribit, ſed & principum arcana reſerat, geographos, rerum naturalium indagatores, ac polyhiſtores, delectat atque acuit, mirus eſt in rerum omnium picturis, nihilque ſinit intactum, quod non viuis coloribus expreſſum repręſentet. Quot habet locorum & regum deſcriptiones, morum diſſimilitudines, populorum ingenia, ciuitatum formas, imperiorum & familiarum conuerſiones? quarum cognitio lectorem incredibili voluptate afficit. Nec eſt quod moremur illorum iudicia qui Marcellinum propter ſtylum repudiant.

Nec

Nec enim fuit miles gregarius qui arma ferrea tantùm tractare nouiſſet: immo ex tota ſcriptionis ſerie conſtat, illum non modò philoſopho & hiſtorico, ſed etiam oratori conuenientibus virtutibus præditum fuiſſe. Requirit ſanè lectores attentos, ſed exercitatis apparet ſuauis, ornatus, & prudens. Valet narrationum inuentione, diſpoſitione, rerum memoria, iudicio acerrimo: beneuolum, attentum, docilem facit lectorem, dum dilucidè, euidenter, ſuauiter, ſplendidè, res explicat. In concionibus orator auditur: quę ſunt breues, perſpicuę, animas ipſas loquentium exprimentes. In rerum delectu quantus eſt? argumentum ſumpſit non modò æquum viribus ſuis, verum etiam omnibus eruditis gratiſſimum, nec peruagatum & humile, ſed illuſtre, graue, virtutum omnium exemplis abundans, & variis, inopinatis, innumeriſque prope caſibus (ſi à Neruæ principatu vſque ad Valentis obitum contexta hiſtoria nobis remanſiſſet, cuius iacturam nemo ſatis deplorare queat) cum delectatione quadam admirabile. Denique res ſcitu dignas, nec apud alium adeo prolixè & eleganter extantes, illuſtres, cognitu digniſſimas, vtiliſſimas, hiſtoriæ committens, ingenium (quamuis

homo ethnicus, & ad bella natus) candidum & mores ingenuos aperuit, ſibíque nec non aliis æquus maximam laudem aſſequutus eſſe videtur. Quæ ad perfectionem hiſtoriæ reliqua requiruntur, nempe rerum apta collatio, digreſſiones, deſcriptiones, concionum interpoſitiónes, ea omnia, vt ex breuiariis cuique libro præfixis, & continua narrationum ſerie conſtabit, adeo ſolidè & prudenter obſeruata ſunt ab Ammiano, vt nihil in eo deſiderare poſſis. Nec ſe verborum ſed rerum pronuntiatorem profitetur, quas diligenter exprimit, nihil affingens, nec ea recenſens quæ minime facta ſunt, nihílque præ animi vitio deprimens vel efferens: ſed explicatis ritè cauſis & euentis omnia diſtinguit ſuis quæque modis, locis, & temporibus. Quamuis Iulianum ob eximias multas virtutes commendet, nec eius vitia, nec comitatus & exercitus Iulianici, principis ipſius culpâ, maximos errores ſilentio obruit: hoſtium malefacta maledictis non inceſſit, aut præclara facinora præterit, immò prolixè explicat: portenta & prodigia ita obſeruat & refert, vt cum iudicio maximo rerum veritatem ſibi aliíſque propoſuiſſe velle exiſtimandus ſit. frequenter ſententiam ſuam interpoſuit, prudenter aliquid

liquid admonens, quæ conſilio, quæ temerè, quæ caſu, quæ diuinitus acciderunt, ſapienter aperiens, atque expoſitis rationibus quę bene facta ſunt probans, contraria breuiter reprehendit, hoc eſt, docet, quem fructum ex hac hiſtoria poſſimus debeamúſque percipere: ſed modeſtè tamen, abſque vlla ingenij vanitate, vt bonum & prudentem hiſtoricum decet, non vt oratorem agat, aut philoſophum. Rerum curæ verborum rationem adiunxit & habuit, ſuo ſeculo, genio, ingenio, & argumento (ni fallor) conuenientiſſimam: de qua quum prolixius agendum videri poſſit, ſi fortè in aliquorum reprehenſionem Ammianus incidat, tractationem iſtam differamus. Quidquid autem noſtræ opellæ in Ammiano poſitum eſt, id totum clariſſimo tuo nomini, Vir eximie, & ſingulari tuæ erga nos noſtráque ſtudia beneuolentiæ cupimus conſecratum.

ERVDITORVM QVORVNDAM DE AMMIANO MARCELLINO teſtimonia.

IO. BODINVS, methodi hiſtoricæ, cap. iiij.

ECcleſiaſtici ferè ſcriptores, cùm de aduerſariis noſtræ religionis ſcriberent, tantis odiis exarſerunt, vt non modò laudes eorum obruere, verùm etiam omnibus contumeliis lacerare conarentur. Argumento ſit Iulianus Auguſtus, is qui tranſfuga vſurpatur, qui tametſi capitali odio ac ſuppliciis omnibus dignus eſſe, quæ tamen ab eo præclarè geſta ſunt, hiſtorias ſcribentem non decuit præterire, quod noſtri fecerunt. In quo certè Ammiani Marcellini candorem ac ſtudium

inqui-

*inquirendæ veritatis imitari debuiſſent. is e-
nim principum virtutes ac vitia, vt optimus
quiſque ſcriptor, ſumma fide notauit. Iulia-
num accuſat, quòd religionem Chriſtianam,
abſolutam ac ſimplicem (ſic enim loquitur)
anili ſuperſtitione confudiſſet: quòd Chri-
ſtianis literas crudeliter ademiſſet: quod Pa-
latinos Conſtantij Comites occidi iuſsiſſet: e-
iuſdem tamen virtutes egregias oratione ſin-
gulari commendauit: ſummam temperan-
tiam, fortitudinem, continentiam, ſapientiæ
ſtudium, ac iuſtitiam opinione maiorem, quæ
grauiſsimis teſtimonijs & exemplis confir-
mat. Fuit autem Ammianus natione Græ-
cus, & (vt ipſe confitetur) miles, Vrſicini e-
quitum magiſtri comes perpetuus: quippe o-
mnibus ferè bellis quæ à Romanis in Europa
& Aſia ſuis temporibus geſta ſunt interfuit.
& ea quidem integra reſtant libris xviij.
comprehenſa, id eſt ab anno trigeſimo imperij
Conſtantij vſque ad exitum Valentis. nam
ſuperiores tredecim ex aliorum ſcriptis facilè
ſarciuntur. Cœperat autem à Nerua, in quo
deſierat Tacitus, quem vnum ex omnibus ad
intuendum & ad imitandum ſibi propoſuiſſe
videtur: hoc tamen ab eo differt, quod Taci-
tus Romani ſermonis dignitatem, vt tempora
ferebant, aſſecutus eſt: Ammianus verò Lati-
nis verbis, ac ſæpius ne Latinis quidem, Græcè*

ſcripſit. & à re propoſita longius ac ſæpius digreditur: quo tamen vitio ſummi quoque viri laborant: idque in ipſo Cicerone Poßidonius grauiter notauit. Sed huic reprehenſioni Ammianus ſi non Latinè, ſatis tamen ad id quod voluit accommodatè, hunc in modum occurrit: Quod autem eſt, inquit, paulò prolixior textus, ad ſcientiam proficiet plenam. quiſque enim affectat nimiam breuitatem vbi narrantur incognita, non quid ſignatius explicet, ſed quid debeat præteriri, ſcrutatur.

FR. BALDVINVS DE Inſtitutione hiſtoriæ. lib. j.

POſt mortem Conſtantini, Imperio partim diuiſo, partim aliò tranſlato, & neſcio quò abductis legionibus inundare cœpit barbarorum colluuies. Nónne mirum eſt tunc nihilominus hiſtoriam diligenter eſſe conſcriptam, ſed & quæ tunc conſcripta fuit ad nos perueniſſe? Valens Imperator in Oriente domi & foris cœlum terræ miſcebat: & nihilominus alit hiſtoricos, qui etiam cùm Græci eſſent, Latinè nobis exponant quod quærimus. Nullis liberalibus ſtudiis Valentem eruditum fuiſſe fatetur Ammianus Marcellinus libro xxxj. iubet tamen

vt Eutropius res Romanas ab vrbe condita vſque ad ſuam ætatem colligat. Id non ineleganter præſtat Eutropius, cuius etiamnum extat (vt appellatur) Breuiarium. Cùm ad ſuæ ætatis hiſtoriam peruenit, ait ſeſe eam maiore ſtylo dicendam reſeruare ad maiorem ſcribendi diligentiam. An id quoque præſtiterit; ignoro. Sed bene habet. Eodem tempore in eadem aula vixit Ammianus Marcellinus, qui cumulatè hoc præſtitit, homo quidem militaris, ſed tam literatus miles, támque veterum literarum ſtudioſus, vt nihil non perueſtiget. Nam & quod in Gallorum monumentis inciſum fuerat de eorum antiquiſſima origine, legiſſe ſe ait, lib xv. Denique (vt vno verbo dicam) diligentiſſimus ſcriptor eſt. Eſt quidem ſcabra eius, hominis nempe Conſtantinopolitani, oratio Latina: ſed rebus eſt doctis referta, & variam, multiplicem, reconditámque lectionem includit, & verò hiſtoriam, quam alius non expoſuerit, copioſè explicat. Denique hunc Marcellinum cum Tacito, à cuius fine orſus ſuam hiſtoriam eſt, comparare auſim, & cùm ante Tacitum cum Liuio tantùm habere ſimilitudinis dixi, quantum vnius cum alterius habuit Reſpublica: nunc multò magis dixero Marcellinum Tacito non eſſe diſſimilem: eſſe tamen vberiorem. Iam verò ſi eius commentarios ſuperſtites de

temporibus Conſtantij, Iuliani, Valentiniani, Valentiſque coniungamus, non modò cum iis quæ ex legum libris repeti poſſunt, ſed & cum Eccleſiaſticis eorum temporum monumentis, quæ plurima etiam ſunt: certè maxima illius hiſtoriæ materia memoriáque nobis occurret.

D. CHYTRÆVS, LIBRO, de Lectione hiſtoriarum rectè inſtituenda.

Ammianus Marcellinus, natione Græcus, ſub Iuliano Imperatore in Gallia & Germania multos annos militauit, & ab anno Chriſti xcviij. vſque ad ccclxxxij. hiſtoriã Rom. libris xxxj. deduxit. Sed à libro xiiij. vſque ad xxxj. qui ſoli extant, partem imperij Conſtantij, & res geſtas Iuliani, Iouiani, Valentiniani, Valentis, prolixè & ſplendidè explicauit, vſque ad annum Chriſti cccxcij. Cúmque bella Iuliani in Galliis & Germaniis geſta, ipſe αὐτόπτης ſeu oculatus teſtis recitet, propter patriæ etiam noſtræ, & rerum Germanicarum cognitionem, gratior nobis Marcellini lectio eſſe debet.

Ammiani Marcellini temporibus, circa annum Chriſti cccl. Germaniæ appellationem iam in Gallicam quoque Rheni ripam

fuiſſe

fuiſſe tranſlatam, apparet: qui Germaniam primam ab Auguſta Rauracorum ſeu Alpibus Helueticis, vſque ad Treuiros ſeu Moſellam fluuium pertingentem, diſtinguit à Germania ſecunda ſeu inferiore, cuius metropolis fuit Colonia Agrippina. Cúmque in ipſa Germania ſub Conſtantio & Iuliano militauerit Marcellinus, plurima de Francis, Alemannis, aliíſque gentibus Germanicis, vera & cognitu vtiliſſima commemorat.

I. LIPSIVS, NOTIS ad j.lib.Politicorum.

INter mediæ ætatis ſcriptores (proh dedecus!) non eſt quem pro mediocri hiſtorico laudem. Adeo labente imperio barbaries ſtatim & ſqualor omnia occuparunt: & ſi qui ſcripſerunt, ij ferè ad vana delapſi, falſo vera, aut maiora verò, miſcuerunt. Ammianus tamen Marcellinus fidei & iudicij ſatis clarus eſt, modò ſtili.

AMMIANI MARCELLINI GESTARVM RERVM liber xiiij.

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Cæſaris Galli, ab vxore impulſi, dira in Orientis partibus facinora.*

2 *Bellum ab Iſauricis prædonibus excitatur, cuius varij cruētus & exitus.*

3 *Nohodaris Perſæ in Meſopotamiam irruptio cum Saracenis, quorum mores depicti.*

4 *Conſtantij Cæſaris in Occidente, adulatorum conſiliis & conatibus lanienæ.*

5 *Vrbis Romæ adoleſcentis, virilis, ſeniόque ac morbis lethalibus laborantis expreſſa effigies: ac imperij ſub Conſtantio & Gallo ſtatus miſerrimus deſcriptus.*

6 *Gallus humano ſanguine gaudens, omniáque admodum infeliciter adminiſtrās, Conſtantij iuſſu admonitus, tumultuatur: inde cædes horrendæ per Orientem.*

7 *Prouinciarum Orientaliū, Meſopotamiā & Aegypto exceptis, delineatio.*

8 *De nonnullis, præcipuè autem Epigono & Euſebio, Galli iuſſu, ſumptum ſupplicium.*

9 *Conſtantius Gallo infenſus in Alemānorum reges arma mouet, quibus petentibus pacem, conſentiente Rom. exercitu, concedit.*

10 *Variis dolis Conſtantius Gallum vxore orbatum irretit, & ad ſe pertractum capitis afficit ſupplicio.*

11 *Superni Numinis æquitas in magnatum quorundam (præcipuè Galli) varia ſorte & interitu elucens celebratur.*

Hac diuina potentia eſt, gregatim ac publicè ſeruare: multos autem occidere, & indiſcretos, incēdij ac ruinæ potentia eſt.

1 POST emenſos inſuperabilis expeditionis euentus, languentibus partium animis, quas periculorum varietas fregerat & laborum, nondum tubarum ceſſante clangore, vel milite locato per ſtationum hyberna, fortunæ ſæuientis procellæ tempeſtates alias rebus infudêre communibus, per multa illa & dira facinora Cæſaris Galli, qui ex ſqualore nimio miſeriarum, ætatis adultæ primitiis, ad principale culmen inſperato cultu prouectus, vltra terminos poteſtatis delatæ procurrens, aſperitate nimia cuncta fœdabat. Propinquitáte enim regiæ ſtirpis, gentilitátéque etiamnum Conſtantini nominis efferebatur in faſtus, ſi plus valuiſſet, auſurus hoſtilia in aurorem ſuæ felicitatis, vt videbatur: cuius acerbitati vxor graue acceſſerat incentiuum, germanitate auguſti turgida ſupra modum, quam Annibaliano regi fratris filio antehac Cōſtantinus iunxerat pater: Megæra quædam mortalis, inflammatrix ſæuientis aſſiduè, humani cruoris auida nihil mitius quam maritus: qui paulatim eruditiores facti proceſſu temporis ad nocendum, per clādeſtinos verſutóſque rumigerulos, compertis leuiter addere quædam malè ſueto, falſa & placentia ſibi dicentes, affectati regni vel artium nefandarum calumnias inſontibus affingebant. Eminuit autem inter humilia, ſupergreſſa iam potentia fines mediocrium delictorum, nefanda Clematij cuiuſdam Alexandrini nobilis mors repentina: cuius ſocrus commiſceri ſibi generum flagrans, eius amore non impetrato, vt ferebatur, per palatij pſeudothyrum introducta, oblato pretioſo reginæ monili id aſſequuta eſt yt ad Honoratum, tum comitem orientis, formu-

Humanæ fragilitatis nimia in proſperis rebus eſt obliuio.

Aſpis à vipera venenum mutuatur.

Adulatorum deſcriptio. felicitas iracundiam & feritatē nutrit, vbi aures ſuperbas circunſtetit aſſentatorum turba.

Donis facilè ad turpia &

formula miſſa, letali odio, ſcelere nullo contaĉtus idem Clematius, nec hiſcere nec loqui per miſſus, occideretur. Poſt hoc impiè perpetratum quod in aliis quoque iam timebatur, tanquam licentia crudelitati indulta, per ſuſpicionum nebulas æſtimati quidam noxij damnabantur: quorum pars necati, alij puniti bonorum multatione, actique laribus ſuis extorres, nullo ſibi relicto præter querelas & lacrymas, ſtipe collatitia victitabant: & ciuili iuſtóque imperio ad voluntatem conuerſo cruentam, claudebantur opulentæ domus & claræ. Nec vox accuſatoris vlla, licet ſubditi, in his malorum quærebatur aceruis; vt ſaltem ſpecie tenus crimina præſcriptis legum committerentur, quod aliquoties fecere principes ſæui. ſed quicquid Cęſaris implacabili tati ſediſſet, id velut fas iúſque perpenſum confeſtim vrgebatur impleri. Excogitatum eſt ſuper his, vt homines quidam ignoti, vilitate ipſa parum cauendi, ad colligendos rumores per Antiochiæ latera cuncta deſtinarentur, relaturi quę audirent. hi peragrantes & diſſimulanter honoratorum circulis aſſiſtendo, peruadendóque diuites domos egentium habitu, quicquid noſcere poterant vel audire, latenter intromiſſi per poſticas in regiam nuntiabant: id obſeruantes conſpiratione concordi, vt fingerent quædam, & cognita duplicarent in peius: laudes verò ſupprimerent Cæſaris, quas inuitis compluribus formido malorum impendentium exprimebat. Et interdum acciderat vt ſi quid in penetrali ſecreto, nullo citeriore eius vitę miniſtro præſente, paterfamilias vxori ſuſurraſſet in aurem, velut Amphiarao referente aut Martio, quondam vatibus inclytis, poſtridie diſceret Imperator. Ideóque etiam parietes arcanorum ſoli conſcij timebantur. Adoleſce-

crudeliā queque mā la mentes impellūtur.

Tyrannidis immaniter ſæuiētis pictura.

Illud interē eſt inter tyrannum & regem, quod tyranni ex voluptate ſæuiunt, reges nonniſi ex cauſa & neceſſitate.

Artes tyrānicæ.

Miſera familiarum facies ſub truci imperio.

Muliebris potentia impotētralies.

bat autem obſtinatum propoſitum erga hæc & ſimilia multa ſcrutandi, ſtimulos admouente regina, quæ abrupta è mariti fortuna ſtridebat in exitium præceps: quum eum potius lenitate fœminea ad veritatis humanitatíſque viam reducere vtilia ſuadendo deberet, vt in Gordianorum actibus factitaſſe Maximini truculenti illius Imperatoris retulimus coniugem.

Horrendis ſceleribus ſcelera cumulantur, vt tandem horum artifices arte ſua pereāt.

Nouo denique pernicioſóque exemplo idem Gallus auſus eſt inire flagitium graue, quod Romę cum vltimo dedecore tentaſſe aliquādo dicitur Gallienus: & adhibitis paucis clàm ferro ſuccinctis, veſperi per tabernas palabatur & compita, quæritando Græco ſermone, cuius erat impendiò gnarus, quid de Cæſare quiſque ſentiret. & hæc confidenter agebat in vrbe, vbi pernoctantium luminum claritudo dierum ſolet imitari fulgorem. Poſtremò agnitus ſæpe, iámque ſi prodiſſet, conſpicuum fore ſe contemplans, non niſi luce palàm egrediens ad agenda quæ putabat ſeria, cernebatur. Et hæc quidem medullitus multis gementibus agebantur.

Quam miſerā ſors principum, quorum primarij ſerui adulatione et puſilli animi prauis conſilijs truculenta herorum ſuorū ingenia ad lanienas & cædes impellunt!

Thalaſſius verò ea tempeſtate præfectus prætorio, præſens ipſe quoque arrogantis ingenij, conſiderans incitationem eius ad multorum augeri diſcrimina, non maturitate vel conſiliis mitigabat, vt aliquoties celſæ poteſtates iras principum molliuerunt, ſed aduerſando iurgandóque quum parum congrueret, ad rabiem euibrabat eum, auguſtum, actus eius exaggerando, creberrimè docens ídque incertum qua mente, ne lateret affectans: quibus mox Cæſar acriùs efferatus, velut contumaciæ quoddam vexillum altiùs erigens, ſine reſpectu ſalutis alienæ vel ſuæ, ad verrenda ſuppoſita inſtar rapidi fluminis irreuocabili impetu ferebatur.

Dum principes in ſub-

2 Nec ſanè hæc pernicies ſola orientem diuerſis cladibus affligebat. Nanq; & Iſauri, quibus vſitatū

eſt

eſt ſæpe pacari, ſępéque inopinis excurſibus cuncta miſcere, ex latrociniis occultis & raris, alēte impunitate adoleſcentē in peius audaciam, ad bella grauia proruperunt: diu quidem perduelles ſpiritus irrequietis motibus erigentes, hac tamen indignitate perciti vehementer, vt iactabant, quòd eorum quidam capti conſortes apud Iconium Piſidiæ oppidum in amphitheatrali ſpectaculo feris prædatricibus obiecti ſunt, præter morem. Atque, vt Tullius ait, vt etiam feræ monitę pleirunque ad eum locū, vbi aliquando paſtæ ſunt, reuertuntur, ita omnes inſtar turbinis degreſſi montibus impeditis & arduis, loca petiuere mari cōfinia. per quę in latebroſis ſeſe conuallibus occultātes, cùm appeteret nox, luna etiam tum cornuta, ideóque nondum ſolido ſplendore fulgente, nauticos obſeruabant. quos quum in ſomnum ſentirent effuſos, per ancoralia quadrupedo gradu repentes, ſeſéque ſuſpenſis paſſibus iniectantes in ſcaphas, eiſdem nihil opinantibus aſſiſtebant: & incedente auiditate ſæuitiam, ne cædentium quidem vlli parcendo, obtruncatis omnibus merces opimas vel vtiles nullis repugnantibus auertebant: hæcque non diu ſunt perpetrata. Cognitis enim viatorum cęſarum funeribus, nemo deinde ad has ſtationes appulit nauem; ſed vt Scironis prę rupta letalia declinantes, littoribus Cypriis contigui nauigabant, qua Iſaurię ſcopulis ſunt controuerſa. Procedente igitur mox tempore quum aduectitium nihil inueniretur, relicta ora maritima in Lycaoniam, adnexam Iſauriæ, ſe contulerunt: ibíque denſis inter obſidentium itinera prætenturis, prouincialium & viatorum opibus paſcebantur. Excitauit hic ardor milites, per municipia plurima, quæ iiſdem contermi nant, diſpoſitos & caſtella: & quiſque ſerpentes latius pro viribus repellere moliens, nūc globis con-

ditos immi- centes crudeliter & dolosè inſurgunt: à ſubditis perduellibus iuſta Numinis vindicta exercentur.

Crudelitas ſeditionum mater.

Prædonum, rempub. turbātium artes.

Quemadmodum tyrannis per omnes Reipub. partes furēter graſſatur: ſeditio popularis ſingula membra innadit

& depaſcit, ni opportunè occurras. ſertos, aliquoties & diſperſos, multitudine ſuperabatur ingenti: quę nata & educata inter editos recuruóſque ambitus montiũ, eos vt loca plana perſultat & mollia, miſſilibus obuios eminus laceſſẽs, & vlulatu truci perterrẽs. Coactiq; aliquoties noſtri pedites ad eos perſequẽdos ſcãdere cliuos ſublimes, etiamſi lapſantibus plantis frutecta prenſando vel dumos ad vertices venerint ſummos, inter arcta tamẽ & inuia nullas acies explicare permiſſi, nec firmare niſu valido greſſus, hoſte diſcurſatore rupium abſciſa voluente ſupernè, periculosè per prona diſcedunt: aut ex neceſſitatę vltima fortiter dimicantes, ruinis ponderum immanium conſternuntur. Quamobrem circunſpecta cautela obſeruatum eſt deinceps, & quum edita montium petere cœperint graſſatores, loci iniquitate milites cedunt. Vbi autẽ in planicie potuerint reperiri, quod contingit aſſiduè, nec exertare lacertos, nec criſpare permiſſi tela, quę vehunt bina vel terna, pecudũ ritu inertiũ trucidatur. Metuentes igitur iidem latrones, Lycaoniã magna parte campeſtrem, quum ſe impares noſtris fore congreſſione ſtataria documentis frequentibus ſcirent, tramitibus deuiis petiuere Pamphyliam, diu quidem intactam, ſed timore populationum & cędium, milite per omnia diffuſo propinqua, magnis vndique pręſidiis communitam. Raptim igitur properantes, vt motus ſui rumorem celeritate nimia pręuenirent, vigore corporum ac leuitate confiſi, per flexuoſas ſemitas ad ſummitates collium tardius euadebant. Et quum ſuperatis difficultatibus arduis, ad ſupercilia veniſſent fluuij Melanis alti & verticoſi, qui pro muro tuetur accolas circunfuſos, vrgente nocte adulta temporéque quieuere pauliſper lucem operientes. Arbitrabantur enim nullo impediente tranſgreſſi inopino accurſu oppoſita quęque vaſtare: ſed incaſ-

Seditionis ictus non facilè repellũtur: & principijs ſerio obſtandum eſt.

Vi & arte perduelles perſequẽdi, ac gladio coercendi.

Perduelliũ peruicax animus, nulli labori parcens, vt in malo incepto pergat.

Irriti tandem fiunt ſe-

incaſſum labores pertulere grauiſſimos. Nam ſole orto, magnitudine anguſti gurgitis & profundi à tranſitu arcebantur: & dum piſcatorios quærunt lenunculos, vel innare temere contextis ratibus parant, effuſæ legiones, quæ hyemabant tunc apud Sideniſtem, impetu occurrere veloci: & ſignis prope ripam locatis ad manus comminus conſerendas, denſas ſcutorum compages ſcientiſſimè præſtruebant: auſos quoque aliquos fiducia nandi vel cauatis arborum truncis amnem permeare latenter, facillimè trucidarunt. Vnde tentatis ad diſcrimen vltimum artibus multum, quum nihil impetraretur, pauore vſque repellente extruſi, & quo tenderent ambigentes, venêre prope oppidum Laranda: ibi victu recreati & quiete, poſtquam abierat timor, vicos opulentos adorti, equeſtrium adiumento cohortium, quæ caſu propinquabant, nec reſiſtere planicie porrecta conati digreſſi ſunt: retróque concedentes, omne iuuentutis robur relictum in ſedibus acciuerunt. Et quoniam inedia graui afflictabantur, locum petiuere Paleas nomine, vergentem in mare, valido muro firmatũ: vbi conduntur nunc vſque commeatus, diſtribui militibus omne latus Iſauriæ defendentibus aſſueti. Circunſtetere igitur hoc munimentum per triduum & trinoctium: & quum neque accliuitas ipſa ſine diſcrimine adiri letali, nec cuniculis quicquam gerit poſſet, nec procedebat vllum obſidionale commentum, mœſti excedunt, poſtremò ira ſubeunte maiora viribus aggreſſuri. Proinde concepta rabie ſæuiore, quam deſperatio incendebat & fames, amplificatis viribus ardore incohibili in excidium vrbium matris Seleuciæ efferebantur, quam comes tuebatur Caſtritius, tréſque legiones bellicis ſudoribus induratæ. Horum aduentum prædocti ſpeculationibus fidis rectores militum, teſſera data ſolenni, armatos

ditioſorum conatus.

Arma iuſta audêtéſque viros mũdi iudex adiuuat.

Manus ſeditio non facile porrigit, ſed ad ingenium prima quaque occaſione delabitur.

Pericula ſeditionis rabiem acuũt, ita vt præceps ruat in obuia, & ſulminis in morem omnia ſubruat.

omnes celeri eduxere procurſu : & agiliter prætereũto Calicadni fluminis ponte, cuius vndarum magnitudo murorum aluit turres, in ſpeciem locauere pugnandi. Neque tamẽ exiliuit quiſquam, nec permiſſus eſt congredi. Formidabatur enim flagrans veſania manus, & ſuperior numero, & ruitura ſine reſpectu ſalutis in ferrum. Viſo itaque exercitu procul, auditóque liticinum cantu, repreſſo gradu parumper ſtetere prædones : exertantéſque minaces gladios, poſtea lentius incedebant : quibus occurrere bene pertinax miles explicatis ordinibus parans, haſtíſque feriens ſcuta, (qui habitus iram pugnantium concitat & dolorem) proximo iam geſtu terrebat. Sed cum in certamen alacriter conſurgentem reuocauere ductores, rati intempeſtiuum anceps ſubire certamen, quum haud longè muri diſtarent, quorum tutela ſecuritas poterat in ſolido locari cunctorum. Hac icti perſuaſione, reducti intra mœnia bellatores, obſeratis vndique portarum aditibus, propugnaculis inſiſtebant & pinnis, congeſta vndique ſaxa teláque habẽtes in promptu, vt ſiquis ſeſe proripuiſſet vlterius multitudine miſſiliũ ſterneretur & lapidum. Illud tamen clauſos vehementer angebat, quòd captis nauigiis quæ frumenta vehebant per flumen, Iſauri quidem alimentorum copiis adfluebant, ipſi verò ſolitarum rerum cibos iam conſumendo, inediæ propinquantis ærumnas exitiales horrebant. Hæc vbi latius fama vulgaſſet, miſſæque relationes aſſiduæ Gallum Cæſarem permouiſſent, quoniam magiſter equitum longius ea tempeſtate diſtinebatur, iuſſus comes orientis Nebridius, contractis vndique militaribus copiis, ad eximendam periculo ciuitatem amplam & opportunam, ſtudio properabat ingenti : quo cognito abſceſſere latrones, nulla re amplius memorabili geſta, diſperſique (vt ſolent) auia montium petiere celſo-

Vt conſiliis experta, ſed cæco impetu currenti, cedendum.

Militum ardor prudentia ductorum temperandus.

Minimo periculo maius redimere maxima ſecuritas.

Tandem latronum & perduellium conatus in fumum abeunt.

celſorum. 3 Eò adducta re per Iſauriam, rege Perſarum bellis finitimis illigato, repellentéq; à conlimitiis ſuis ferociſſimas gentes, quæ mente quadam verſabili hoſtiliter eum ſæpe inceſſunt, & in nos arma mouentem aliquoties iuuant, Nohodares quidam nomine, è numero optimatum, incurſare Meſopotamiam, quoties copia dederit, ordinatus, explorabat noſtra ſolicitè, ſi reperiſſet vſquam locũ vi ſubita perrupturus. Et quia Meſopotamiæ tractus omnes crebrò inquietari ſueti, prætenturis & ſtationibus ſeruabantur agrariis, læuorſum flexo itinere Oſdruenæ ſubſederat, æſtimans partes, nouum parúmque aliquando tentatum commentum aggreſſus: quod ſi impetraſſet, fulminis modo cuncta vaſtaret. Erat autem quod agitabat huiuſmodi: Bàtne municipium in Anthemuſia conditum Macedonum manu priſcorum ab Euphrate flumine breui ſpatio diſparatur, refertum mercatoribus opulentis: vbi annua ſolennitate prope Septembris initium ad nundinas magna promiſcuæ fortunæ conuenit multitudo ad commercanda quæ Indi mittunt & Seres, aliáque plurima vehi tèrra maríque conſueta. Hanc regionem præſtitutis celebrati diebus inuadere parans dux ante dictus, per ſolitudines Aboræque amnis herbidas ripas, ſuorum indicio proditus, qui admiſſi flagitij metu exagitati ad præſidia diſcurrêre Romana, abſque vllo egreſſus effectu, deinde tabeſcebat immobilis. Saraceni tamen nec amici nobis vnquam, nec hoſtes optandi, vltrò citróque diſcurſantes, quicquid inueniri poterat, momento temporis parui vaſtabant miluorum rapaci vitæ ſimiles: qui ſi prædam diſpexerint celſiùs, volatu rapiunt celeri, aut, ſi impetrarint, non immorantur. Super quorum moribus licet in actibus principis Marci & poſtea aliquoties meminerim retuliſſe, tamen nunc quoque pauca de iiſ-

Pacato bello, aliud oritur, vt qui alios tyrannide turbãt, nunquam ipſi quieſcere poſſint.

Conſilium Nohodaris, quod noſtri ſeculi turbones ſequuti eſſe videntur.

Proditores proditorem produnt.

Saraceni de picti pictura huius æui, ſub quo noui Saraceni latrocinia ſua exercẽt: peßimi vicini, crudeliſſimi hoſtes.

dem expediam carptim. Apud has gentes, quarum exordiẽs initium ab Aſſyriis ad Nili cataractas porrigitur & confinia Blemiarum, omnes pari ſorte ſunt bellatores, ſeminudi, coloratis ſagulis pube tenus amicti, equorum adiumento pernicium, graciliúmque camelorum, per diuerſa reptantes in tranquillis vel turbidis rebus: nec eorum quiſquam aliquando ſtiuam apprehendit, vel arborem colit, aut arua ſubigendo quæritant victum: ſed errant ſemper per ſpatia longè latéque diſtenta, ſine lare, ſine ſedibus fixis aut legibus: nec idem perferunt diutius cælum, aut tractus vnius ſoli illis vnquam placet: vita eſt illis ſemper in fuga, vxoréſque mercenariæ conductę ad tempus ex pacto: atque vt ſit ſpecies matrimonij, dotis nomine futura coniunx haſtam & tabernaculum offert marito, poſt ſtatum diem ſi id elegerit diſceſſura: & incredibile eſt quo ardore apud eos in venerem vterque ſoluitur ſexus. Ita autem quoad vixerint, latè palantur, vt alibi mulier nubat, in loco pariat alio, liberóſque procul deducat, nulla copia quieſcendi permiſſa. Victus vniuerſis caro ferina eſt lactíſque abundans copia qua ſuſtentantur, & herbæ multiplices, & ſiquæ alites capi per aucupium poſſint & pleroſque nos vidimus frumenti vſum & vini penitus ignorantes. Hactenus de natione pernicioſa: nunc ad textum propoſitum reuertamur.

Mores nationis pernicioſa.

4 Dum hæc in oriẽte aguntur, Arelatę hyemem agens Conſtantius, poſt theatrales ludos atque circenſes ambitioſo editos apparatu, ad diem ſextum idus Octobr. qui imperij eius annum triceſimum terminabat, inſolentia pondera grauius librans, ſiquid dubium deferebatur aut falſum, pro liquido accipiens & comperto, inter alia excarnificatum Gerontium Magnentianæ comitem partis, exulari mærore multauit. Vtque ægrum corpus quaſſari etiam

Oriente ægram animam ſub Gallo trahente, Occidens ſub Cõſtantij iugo fatiſcit.

etiam leuibus ſolet offenſis, itaanimus eius anguſtus & tener, quicquid increpuiſſet, ad ſalutis ſuæ diſpendium exiſtimans factum aut cogitatum, inſontium cædibus fecit victoriam luctuoſam. Siquis enim militarium vel honoratorum, aut nobilis inter ſuos, rumore tenus eſſet inſimulatus fouiſſe partes hoſtiles, iniecto onere catenarum, in modum beluæ trahebatur: & inimico vrgente vel nullo, quaſi ſufficiente hoc ſolo quòd nominatus eſſet aut delatus aut poſtulatus, capite vel multatione bonorum, aut inſulari ſolitudine, damnabatur. Accendebant eius aſperitatem iactata vulgò crimina, quibus imminui amplitudo imperij dicebatur: & iracundiæ ſuſpicionem proximorum cruentę blanditiæ, exaggerantium incidentia, & dolere impendiò ſimulantium, ſi principis perditur vita, à cuius ſalute velut filo pendere ſtatum orbis terrarum fictis vocibus exclamabant. Ideóque fertur, neminem aliquando ob hæc vel ſimilia pœnę addictum, oblato de more elogio reuocari iuſſiſſe, quod inexorabiles quoque principes factitarunt: & exitiale hoc vitium, quod in aliis nonnunquam intepeſcit, in illo ætatis progreſſu efferueſcebat, obſtinatum eius propoſitum accendente adulatorum cohorte. Inter quos Paulus eminebat notarius, ortus in Hiſpania, glabro quidem ſub vultu latens, odorandi vias periculorum occultas perquam ſagax. is in Britanniam miſſus vt militares quoſdam perduceret auſos conſpiraſſe Magnentio, quum reniti non poſſent, his licentius ſupergreſſus fluminis modo fortunis complurium ſeſe repentinus infudit. & ferebatur per ſtrages multiplices ac ruinas, vinculis membra ingenuorum affligens, & quoſdam obterens manicis, crimina ſcilicet multa conſarcinando à veritate longè diſcreta. Vnde admiſſum eſt facinus impium, quod Conſtantij temporibus notam

Animæ vitiis fatiſcētes infuſam potentiā non continēt, ſed foras diffluunt cupiditate, ira, crudelitate.

Delationes & adulationes tyrannidem fouent & inſanabilem reddūt.

Conſtantij ira inexorabilis. Imago noſtri ſeculi.

Aulici nebulones, & terræ filij, impijs artibus euecti, ingeniū ad viuum expreſſum.

Fidelis ſeruus pictura.

inuſſerat ſempiternam. Martinus, regens illas prouincias pro præfecto, ærumnas innocentium grauiter gemens, ſæpéque obſecrans vt ab omni culpa immunibus parceretur, quum non impetraret, minabatur ſe diſceſſurum: vt ſaltem id metuens perquiſitor maleuolus, tandem deſineret quieti coalitos homines in aperta pericula prolectare. Per hoc minui ſtudium ſuum exiſtimans Paulus, vt erat in complicandis negotiis artifex dirus (vnde & Catena inditum eſt cognomentum) vicarium ipſum eos quibus parſerat adhuc defenſantem, ad ſortem periculorum communium traxit. Et inſtabat vt eum quoque cum tribunis & aliis pluribus ad comitatum Imperatoris vinctum perduceret: quo percitus ille, exitio vrgente, abrepto ferro eundem adoritur Paulum. Et quia languente dextera letaliter ferire non potuit, iam diſtrictum mucronem in proprium latus impegit: hócque deformi genere mortis exceſſit è vita iuſtiſſimus, remora auſus miſerabiles caſus leuare multorum. Quibus ita ſceleſtè patratis, Paulus cruore perfuſus, reuerſus eſt ad principis caſtra, multos coopertos penè catenis adducens, in ſqualorem deiectos atque mœſtitiam: quorum aduentu intendebantur eculei, vncóſque parabat carnifex & tormenta. & ex iis proſcripti ſunt plures, actíque in exilium alij, nonnullos gladij conſumpſere pœnales. Nec enim quiſquam facilè meminit ſub Conſtantio, vbi ſuſurro tenus hæc mouebantur, quenquam abſolutum. Inter hæc Orphitus præfecti poteſtate regebat vrbem æternam, vltra modum delatæ dignitatis ſeſe efferens inſolenter: vir quidem prudens & forenſium negotiorum oppido gnarus, ſed ſplendore liberalium doctrinarum minus quàm nobilem decuerat inſtitutus: quo adminiſtrante ſeditiones ſunt concitatæ graues ob inopiam vini. Huius auidis vſibus vulgus intentum ad motus

Boni viri aulicorum impiorũ artibus euertuntur.

Sycophantæ, tyrannidis ſeruuli, & periculis elapſi, in rabiem acti nil niſi tormenta, cædes & humanũ ſanguinem ſpirant.

Sub ſuperbis & indoctis reipub. præfectis facilè ſeditiones oriuntur.

motus eſperos excitatur & crebros.

5 Et quoniam mirari poſſe quoſdam peregrinos exiſtimo hæc lecturos forſitan ſi contigerit: quamobrem quum oratio ad ea monſtranda deflexerit, quæ Romæ gererentur, nihil præter ſeditiones narratur, & tabernas & vilitates harum ſimiles alias, ſummatim cauſas præſtringam, nuſquam à veritate ſponte propria digreſſurus. Tempore quo primis auſpiciis in mundanum fulgorem ſurgeret victura dum erunt homines Roma, vt augeretur ſublimibus incrementis fœdere pacis æternæ, virtus conuenit atque fortuna plerunque diſſidentes: quarum ſi altera defuiſſet, ad perfectam non venerat ſummitatem. eius populus ab incunabulis primis aduſque pueritiæ tempus extremum, quod annis circuncluditur fere trecentis, circummurana pertulit bella: deinde ætatem ingreſſus adultam, poſt multiplices bellorum ærumnas, Alpes tranſcendit & fretum: in iuuenem erectus & virum, ex omni plaga quam orbis ambit immenſus, reportauit laureæ triumphos. Iámque vergens in ſenium, & nomine ſolo aliquoties vincens, ad tranquilliora vitæ deſceſſit. Ideo vrbis venerabilis poſt ſuperbas efferatarum gentium ceruices oppreſſas, latáſque leges, fundamenta libertatis & retinacula ſempiterna, velut frugi parens, & prudens & diues, Cæſaribus tanquam liberis ſuis regenda patrimonij iura permiſit. & olim, licet otioſę ſint tribus, pacatæque centuriæ, & nulla ſuffragiorũ certamina, ſed Pompiliani redierit ſecuritas temporis: per omnes tamen quotquot ſunt partes terrarum, vt domina ſuſpicitur & regina, & vbique patrum reuerenda cum autoritate canicies, populíque Romani nomen circunſpectum & verendum. Sed læditur hic cœtuum magnificus ſplendor leuitate paucorum incondita, vbi nati ſint non

Digreſsio appoſita, Romãna deſcribens, vt hodiernum Europæ ſtatum depinxiſſe Marcellinus videatur.

Roma adoleſcentia eximia per annos trecẽtos.

Iuuentus & virilis ætas.

Senium venerandum ſub Cæſaribus.

Ruina Rom. monarchiæ.

pſeudonobilium de mortuis ſtatuis gloriantium culpa.

reputantium, ſed tanquam indulta licentia vitiis, ad errores lapſorum & laſciuiam. Vt enim Simonides lyricus docet, Beatè perfecta ratione victuro ante alia patriam eſſe conuenit glorioſam. Ex his quidam æternitati ſe commendari poſſe per ſtatuas æſtimantes eas ardenter affectant: quaſi plus præmij ex figmentis æreis ſenſibus carentibus adepturi quam ex conſcientia honeſtè rectéque factorum, eáſque auro curant imbracteari, quod Acilio Glabrioni delatum eſt primò, quum conſiliis armiſque regem ſuperaſſet Antiochum. Quàm autem ſit pulchrum exigua hæc ſpernẽtem & minima, ad aſcenſus veræ gloriæ tendere longos & arduos, vt memorat vates Aſcræus, Cenſorius Cato monſtrauit, qui interrogatus quamobrem inter multos nobiles ſtatuam non haberet, Malo, inquit, ambigere bonos quamobrem id non meruerim, quam (quod eſt grauius) cur impetrauerim, muſſitare. Alij ſummum decus in carrucis ſolito altioribus, & ambitioſo veſtium cultu ponentes, ſudant ſub ponderibus lacernarum, quas in colli exerta ſingulis ipſis adnectant, nimia ſubtegminum tenuitate peruia filis extantes crebris à locis omnibus maximéque ſiniſtra: vt longioris fimbriæ tunicæ perſpicua luceant varietate liciorum, effigiatę in ſpecies animalium multiformes. Alij nullo quærente, vultus ſeueritate aſſimulata, patrimonia ſua in immenſum extollunt, cultorum (vt putant) feracium multiplicantes annuos fructus, quæ à primo ad vltimum ſolem ſe abundè iactitant poſſidere, ignorantes profectò maiores ſuos, per quos iſta magnitudo Romana porrigitur, non diuitiis eluxiſſe, ſed per bella ſæuiſſima: nec opibus, nec victu, nec indumentorum vilitate à gregariis militibus diſcrepantes, oppoſita cuncta ſuperaſſe virtute. Hinc ex collatitia ſtipe Valerius humatur ille Publicola: & ſubſidiis amicorum

A Cenſorio Catone deriſa.

Neceſſe eſt ridiculis & friuolis rebus glorientur, qui neceſſarias & decoras negligunt. altera nota exitij.

Diuitiarum faſtus tertia ruinæ impẽdentis nota.

corum mariti inops cum liberis vxor alitur Reguli: dotatur ex ærario filio Scipionis, quum nobilitas florem adultę virginis, diuturnam abſentiam pauperis erubeſceret patris. At nunc ſi ad aliquem bene nummatum tumentémque loculis honeſtus aduena ſalutatum introieris, primitus tanquam exoptatus ſuſciperis, & interrogatus multa, coactúſque mentiri, miraris, nunquam antea viſus, ſummatem virum tenuem te ſic enixiùs obſeruantem vt pœniteat hęc bona tanquam pręcipua non vidiſſe ante decennium. Romanáque affabilitate confiſus, quum eadem poſtridie feceris, vt incognitus hęres & repentinus, hortatore illo heſterna die mirando, qui ſis vel vnde venias diutius ambigente. Agnitus verò tandem, & adſcitus in amicitiam, ſi te ſalutandi aſſiduitate dederis triennio indiſcretus, & per totidẽ defueris, reuerteris ad paria perferẽda: nec vbi eſſes interrogatus, & num è medio diſceſſeris, ætatem omnem fruſtra in ſtipite conteres ſubmittendo. Quum autem interuallata temporibus conuiuia longa & noxia cœperint apparari, vel diſtributio ſolennium ſportularum, anxia deliberatione tractatur, an exceptis his quibus viciſſitudo debetur, peregrinum inuitari conueniet: & ſi digeſto plenè conſilio id placuerit geri, id adhibetur qui pro domibus excubat aurigarum, aut artem teſſerariam profitetur, aut ſecretiora quędam ſe noſſe confingit. Homines enim eruditos & ſobrios, vt infauſtos & inutiles, vitant quoque: accedente quòd & nomenclatores aſſueti hęc & talia venditare mercéde accepta, cœnis quoſdam & prandiis inſerunt ſubdititios, ignobiles, & obſcuros. Menſarum enim voragines, & varias voluptatum illecebras, ne longius progrediar, pręteremitto: illuc tranſiturus quòd quidam per ampla ſpatia vrbis ſubuerſaſque ſilices ſine periculi metu properanter equos velut publi-

Ex opum luxu, eruditionis & ſobrietatis oritur contẽptus, graphicè depictus.

Sumptus immodicos & deteſtandos pariter ſobrietatis & honeſtatis vituperium, quarta ruina publica nota.

cos ſignatis (quod dicitur)calceis agitant,familiarium agmina tanquã prędatorios globos poſt terga trahentes,ne Sannione quidem(vt ait comicus) domi relicto. quo comitatu matronæ cõplures opertis capitibus & baſternis per latera ciuitatis cũcta diſcurrũt,vtque pręliorũ periti rectores primò cateruas denſas opponunt & fortes, deinde leues armaturas, poſt iaculatores,vltimáſque ſubſidiales acies,ſi ſors adegerit,inuaſuras:ita prępoſitis vrbanę familiæ ſuſpenſæ digerentibus ſolicite,quos inſignes faciunt virgę dextris aptatę, velut teſſera data caſtrenſi iuxta vehiculi frontem omne textrinum incedit: huic atratum coquinę adiungitur miniſterium, deinde totum promiſcuè ſeruitium, cum otioſis plebeis de vicinitate coniũctis poſtrema multitudo ſpadonum à ſenibus in pueros deſinens,coloris obluridi,diſtortáque liniamentorum compage deformis:vt quaqua inceſſerit quiſquam cernens mutilorum hominum agmina, deteſtetur memoriam Semiramidis reginę illius veteris, quæ teneros mares caſtrauit omnium prima, velut vim iniectans naturę,eandémque inſtituto curſu retorquens,quę inter ipſa oriundi crepundia per primigenios ſeminis fontes tacita quodammodo lege vias propagandę poſteritatis oſtendit.Quod quum ita ſit, paucę domus ſtudiorum ſeriis cultibus antea celebratę, nunc ludibriis ignauię torrentes exundant,perflabili ſono vocali tinnitu fidium reſultantes.Denique pro philoſopho cantor,& in locum oratoris doctor artium ludicrarum accitur: & bibliothecis ſepulchrorum ritu in perpetuum clauſis organa fabricantur hydraulica, & lyrę ad ſpeciem carpentorum ingentes, tibiæque & hiſtrionici geſtus inſtrumenta non leuia. Poſtremò ad indignitatis eſt ventum vt quum peregrini ob formidatam haud ita dudum alimentorum inopiam pellerentur

Neque finis neque modus luxurioſa ſuperbia imponitur. fertur equis auriga, nec audit currus habenas.

Admiſſis immodicis voluptatibus, virtutes, literarũ ſtudia, honeſta artes exulant.

Quinta exitij nota.

Tandem bonis & eruditis viris

rentur ab vrbe præcipites, ſectatoribus diſciplinarum liberalium impendio paucis ſine reſpiratione vlla extruſis, tenerentur mimarum aſſeclę veri, quíue id ſimularunt ad tempus: & tria millia ſaltatricum, ne interpellata quidem, cum choris totidémque remanerent magiſtris. Et licet, quocunque oculos flexeris, fœminas affatim multas ſpectare cirratas, quibus, ſi nupſiſſent, per ætatem ter iam nixus poterat ſuppetere liberorum, aduſque tædium pedibus pauimenta terentes, iactari volubilibus gyris, dum exprimunt innumera ſimulacra quæ finxere fabulæ theatrales. Illud autem non dubitatur, quòd quum eſſet aliquando virtutum omnium domicilium Roma, ingenuos aduenas plerique nobilium (vt Homerici baccarum ſuauitate lotophagi) humanitatis multiformibus officiis retentabant. Nunc verò inanes flatus quorundam, vile eſſe quicquid extra vrbis pomœrium naſcitur æſtimant, præter orbos & cælibes, nec credi poteſt qua obſequiorum diuerſitate coluntur homines ſine liberis Romæ. Et quoniam apud eos vt in capite mundi morborum acerbitates celſiùs dominantur, ad quos vel ſedãdos omnis profeſſio medendi torpeſcit, excogitatum eſt adminiculum ſoſpitale, nequis amicum perferentem ſimilia videat. additúmque eſt cautionibus paucis, remedium aliud ſatis validum: vt famulos percontatum miſſos, quemadmodum valeant noti hac ægritudine colligati, non antè recipiant domum quàm lauacro purgauerint corpus. Ita etiam alienis oculis viſa metuitur labes. Sed tamen hæc quum ita tutius obſeruentur, quidam vigore artuum imminuto rogati ad nuptias, vbi aurum dexteris manibus cauatis offertur, impigrè vel vſque Spoletium pergunt. Hæc nobilium inſtituta. Ex turba verò imæ ſortis & paupertinæ in tabernis aliqui pernoctant vinariis; nonnulli velabris vm-

Succedũt mimi, ſaltatrices, & libidinis ac furoris magiſtri. Heu, Reip. noſt. imagoi

Romæ veteris & nouæ facies oppoſita, nobiliũ præcipuè reſpectu.

Populi Romani (dica-

mus nunc Europaei) ingenium & exercitia. Principum mores ſubditi ſtudioſè imitantur.

braculorum theatralium latent, quæ, Campanam imitatus laſciuiam, Catulus in ædilitate ſua ſuſpendit omnium primus: aut pugnaciter aleis certant, turpi ſono fragoſis naribus introrſum reducto ſpiritu concrepantes: aut (quod eſt ſtudiorum omnium maximum) ab ortu ad veſperā ſole fatiſcunt vel pluuiis, præmia aurigarum equorúmque præcipua vel delicta ſcrutántes. Et eſt admodum mirum videre plebem innumeram mentibus ardore quodam infuſo, cum dimicationū curulium euentu pendéntem. Hæc ſimiliáque memorabile nihil vel ſeriū agi Romæ permittunt. Ergo redeundum ad textum.

Vt occidentiū, ita Oriētiū miſerrimus ſtatus Gallo imperante, iterū depingitur.

6 Latius iam diſſimulata licentia onerofus bonis omnibus Cæſar, nullū poſt hæc adhibens modū, Orientis latera cuncta vexabat, nec honoratis parcens, nec vrbium primatibus, nec plebeis. Denique Antiochiæ ordinis verendi duces ſub vno elogio iuſſit occidi, ideo efferatus quòd ei celebrari vilitatem intempeſtiuam vrgenti, quum impenderet inopia, grauius rationabili reſponderunt. & periſſent ad vnum, ni comes Orientis tunc Honoratus fixa conſtantia reſtitiſſet.

Quid turpius ira, ob leuia quæque ſupra modum inſaniente?

Erat autem diritatis eius hoc quoque indicium, nec obſcurum nec latens, quòd ludicris cruentis delectabatur, & in circo ſex vel ſeptē aliquoties vetitis certaminibus pugilum viciſſim ſe concidentiū, perfuſorúmque ſanguine ſpecie, vt lucratus ingentia, lætabatur. Accendebat ſuper his incitatum propoſitū ad nocendum aliqua mulier vilis, quæ ad palatium vt popoſcerat intromiſſa, inſidias ei latenter obtendi prodiderat ab militibus obſcuriſſimis: quam Conſtantina exultans, vt in tuto iā locata mariti ſalute, muneratam vehiculóque impoſitam, per regiæ ianuas emiſit in publicum, vt iis illecebris alios quoque ad indicanda proliceret paria vel maiora. Poſt hæc Gallus Hierapolin profecturus, vt expeditioni

Crudelis mulieris artes.

Tyrānorum

ſpecie

ſpecie tenus adeſſet, Antiochenſi plebi ſuppliciter obſecranti vt inediæ diſpelleret metũ, quę per multas difficiléſque cauſas affore iam ſperabatur, non (vt mos eſt principibus quorum diffuſa poteſtas localibus ſubinde medetur ærumnis) diſponi quicquam ſtatuit, vel ex prouinciis, alimenta transferri conterminis, ſed conſularem Syriæ Theophilum propè adſtantem, vltima metuenti multitudini dedit, aſſiduè replicando, quòd inuito rectore nullus egere poterit victu.

haud eſt populi iuſtis poſtulatis & neceſſitatibus prouidere.

Auxerunt hæc vulgi ſordidioris audaciam. Et quum ingraueſceret penuria commeatuum, fames & furor, impulſu Eubuli cuiuſdã inter eos clari, domũ ambitioſam ignibus ſubditis inflãmauit: rectorémque vt ſibi iudicio imperiali addictum calcibus inceſſens & pugnis conculcans, ſeminecẽ laniatu miſerando diſcerpſit. Poſt cuius lacrymoſum interitum in vnius exitio quiſque imaginem periculi ſui conſiderans, documento recenti ſimilia formidabat.

Patientia læſa tandem fit furor.

Eodem tempore Serenianus ex duce, cuius ignauia populatam in Phœnice Cœlen antè retulimus, pulſatæ maieſtatis imperij reus iure poſtulatus à lege, incertum qua potuit ſuffragatione abſolui, apertè conuictus, familiarem ſuum cum pileo quo caput operiebat, incantato vetitis artibus, ad templum miſiſſe fatidicum, quæritatum expreſſè an ei firmum portenderetur imperium vt cupiebat. & iunctum duplexque iiſdem diebus acciderat malum, quòd & Theophilum inſontem atrox intercepit caſus, & Serenianus dignus execratione cunctorum, innoxius modò non reclamante publico vigore diſceſſit.

Vigente tyrannide mali quique (vt herba inutiles inter rudera) caput attollunt.

Hæc ſubinde Conſtantius audiens, & quædam referente Thalaſſio doctus, quem mouiſſe iam comperErat lege communi, ſcribens ad Cæſarẽ blandius adiumenta paulatim illi ſubtraxit, ſolicitari ſe ſimulans, nequod militare otiũ ferè tumultuoſum in eius perniciem

Æterna Numinis iuſtitia tandem in cõfuſionẽ publicarum authores (quos miſeri-

ſupplantat modis) inſurgit. conſpiraret, ſoliſque ſcholis iuſſit eſſe contentum Palatinis, & protectorum cum ſcutariis & gentilibus: & mandabat Domitiano ex Comite largitionum præfecto, vt cum in Syriam venerit, Gallum, quem crebro acceperat ad Italiam properare, blandè hortaretur & verecundè. Qui quum veniſſet ob hæc feſtinatis itineribus Antiochiam, præſtrictis palatij ianuis, contempto Cæſare quem videret decuerat, ad prætorium cum pompa ſolenni perrexit, morbóſque diu cauſatus, nec regiam introiit, nec proceſſit in publicum: ſed abditus multa in eius moliebatur exitium, addens quædam relationibus ſuperuacua, quæ ſubinde dimittebat ad principem. Rogatus ad vltimum, admiſſúſque in conſiſtorium, ambage nulla prægreſſa inconſideratè & leuiter, Proficiſcere (inquit) vt præceptum eſt Cæſar, ſciens quòd ſi ceſſaueris, & tuas & palatij tui auferre iubeo propediem annonas. Hócque ſolo cõtumaciter dicto, ſubiratus abſceſſit, nec in cõſpectum eius poſtea venit ſæpius accerſitus. Hinc ille commotus, vt iniuſta perferens & indigna, præfecti cuſtodiam protectoribus mãdauerat fidis. Quo comperto Montius tunc quæſtor, aſper quidem, ſed ad lenitatem propenſior, conſulens in commune, aduocatos Palatinarum primo ſcholarum alloquutus eſt mollius, dicens nec decere hæc fieri, nec prodeſſe: addénſq; voces obiurgatorio ſono, quod ſi id placeret, poſt ſtatuas Conſtantini deiectas, ſuper adimenda vita profectò cõueniet ſecuriùs cogitari. His cognitis, Gallus vt ſerpens appetitus telo vel ſaxo, iámque ſpes extremas opperiens, & ſuccurrens ſaluti ſuę, quauis ratione colligi omnes iuſſit armatos: & quũ ſtarent attoniti, diſtricta dentiũ acie ſtridens, *Adeſte*, inquit, *viri fortes mihi periclitanti vobiſcum. Montius nos tumore inuſitato quodam & nouo, vt rebelles & Maieſtati recalcitrantes auguſtæ, per hæc quæ*

Ignaui & crudeles principes cõtẽnuntur, & in horum capita fabricãtur doli.

Contempti & increpati in furorem vertuntur.

Et quicquid ira ſuggerit quampriműm exequuntur.

ſtrepit

ſtrepit incuſat: iratus nimirum quòd contumacem præfectum, quid rerum ordo poſtulat ignorare diſsimulantem, formidine tenus iuſſerim cuſtodiri. Nihil morati poſt hæc militares, auidi ſæpe turbarum, adorti ſunt Montium primum, qui diuertebat in proximo, leui corpore ſenem, atque morboſum: & hirſutis reſticulis cruribus eius innexis, diuaricatum ſine ſpiramento vllo aduſque prætorium traxere præfecti. Et eodem impetu Domitianum præcipitem per ſcalas itidem funibus conſtrinxerunt: eóſque coniunctos per ampla ſpatia ciuitatis acri raptauere diſcurſu. iámque artuum & membrorum diuulſa compage ſuperſcandentes corpora mortuorum, ad vltimam truncata deformitatẽ, velut exſaturati, mox abiecerunt in flumen. Incenderat autem audaces vſque ad inſaniam homines ad hæc quæ nefariis egere conatibus, Luſcus quidã curator vrbis ſubitò viſus: cúmque eo Sthenelaus baiulorum præcentor, ad expediendum quod orſi ſunt incitans vocibus crebris, qui haud longè poſtea ideo viuus exuſtus eſt. Et quia Montius inter dilaniantium manus ſpiritum efflaturus, Epigonum & Euſebium, nec profeſſionẽ nec dignitatẽ oſtendens, aliquoties increpabat: qui ſint hi, magna quærebatur induſtria. & ne quid intepeſceret, Epigonus è Lycia philoſophus ducitur, & Euſebius è Myſia pietatis cognomento concitatus orator: quum quæſtor non hos ſed tribunos fabricarum inſimulaſſet, promittentes armorum ſi nouæ res agitari cœpiſſent. Iiſdem diebus Appollinaris Domitiani gener, paulo antè agens palatij Cæſaris curam, ad Meſopotamiam miſſus à ſocero, per militares numeros immodicè ſcrutabatur an quædam altiora meditantis iam Galli ſecreta ſuſceperint ſcripta. Qui compertis Antiochiæ geſtis, per minorem Armeniam lapſus, Conſtantinopolin petiit. exindéque per protectores retractus, arctiſſi-

Furentis heri iuſſa crudeles ſerui perficiunt.

Furor vulgi indomitus.

Faces ſeditionum.

Ira mentis aciem penitus obtũdit, ita vt innocentes plectantur ab ea.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Suſpicionũ, calũniarũ, & ſuppliciorum neque finẽ neque modũ nrũt tyrannidu mancipia.

mè tenebatur. Quæ dum ita ſtruuntur, indicarum eſt apud Tyrum indumentũ regale textum occultè, incertum quo locante, vel cuius vſibus apparatum. Ideo rector prouinciæ tunc pater Apollinaris, eiuſdem nominis, vt conſcius ductus eſt: aliíque congregati ſunt ex diuerſis ciuitatibus multi, qui atrocium criminum ponderibus vrgebantur. Iámque lituis cladum concrepantibus internarum non celatè (vt antea) turbidum ſæuiebat ingenium à veri conſideratione detortum: & nullo impoſitorum vel compoſitorum fidem ſolenniter inquirente, nec diſcerpente à ſocietate noxiorum inſontes, velut exturbatum è iudiciis fas omne diſceſſit: & cauſarum legitima ſilente defenſione, carnifex rapinarũ ſequeſter, & obductio capitum, & bonorum vbique multatio verſabatur per oriẽtales prouincias: quas recenſere puto nunc opportunũ, abſque Meſopotamia, digeſta quum bella Parthica dicerentur, & Ægypto, quam neceſſariò aliud reieci ad tempus.

Sors iſta tyrannu cõuenit, vt inuideant claru, fortéſque trucidẽt, muniti gladiis viuant, & perpetua iniuſtitia ac immanitate paſcantur.

Chorographia Orientis.

Cilicia.

Iſauria.

7 Superatis Tauri montis verticibus, qui ad ſolis ortum ſublimiùs attolluntur, Cilicia ſpatiis porrigitur latè diſtentis, diues bonis omnibus terra: eiúſque lateri dextro adnexa Iſauria, pari ſorte vberi palmite viret & frugibus multis, quam mediam nauigabile flumen Calycadnus interſcindit. Et hanc quidem, præter oppida multa, duæ ciuitates exornant, Seleucia opus Seleuci regis, & Claudiopolis, quam deduxit coloniam Claudius Cæſar: Iſauria enim antehac mœniũ potens, olim ſubuerſa vt rebellatrix interneciua, ægrè veſtigia claritudinis priſtinæ monſtrat admodum pauca: Ciliciam verò, quæ Cydno amne exſultat, Tarſus nobilitat, vrbs perſpicabilis: (hanc condidiſſe Perſeus memoratur, Iouis filius & Danaes, vel certè ex Æthiopia profectus Sandan quidam nomine, vir opulentus & nobilis, & Anazarbus autoris vocabulum referens) &

Harum ciuitates primaria.

Mo-

Mopſuheſtia, vatis illius domicilium Mopſi, quem à commilitio Argonautarum cum aureo vellere direpto reducem & errore abſtractum, delatum ad Africæ littus mors repentina conſumpſit: & ex eo ceſpite Punico tecti manes eius heroici, dolorum varietati medentur plerunque ſoſpitales. Hæ duę prouinciæ bello quondam piratico cateruis mixtæ prædonum, à Seruilio proconſule miſſæ ſub iugum, factæ ſunt vectigales. Et hæ quidem regiones velut in prominēti terrarum lingua poſitæ, ab orbe eo monte Amano diſparantur. Orientis verò limes in longum protentus & rectum, ab Euphratis fluminis ripis adúſque ſupercilia porrigitur Nili, læua Saracenis conterminans gentibus, dextra pelagi fragoribus patens: quam plagam Nicator Seleucus occupatam auxit magnum in modum, quum poſt Alexandri Macedonis obitum ſucceſſorio iure teneret regna Perſidis, efficaciæ impetrabilis rex, vt indicat cognomentū. Abuſus enim multitudine hominum, quam tranquillis in rebus diutius rexit, ex agreſtibus habitaculis vrbes conſtruxit multis opibus firmas & viribus: quarum ad præſens pleræque licet Græcis nominibus appellentur, quæ iiſdem ad arbitrium impoſita ſunt cōditoris, primigenia tamen nomina non amittunt, quæ eis Aſſyria lingua inſtitutores veteres indiderunt. Et prima poſt Oſdroenam, quam (vt dictum eſt) ab hac deſcriptione diſcreuimus, Comagena nunc Euphratēſis clementer adſurgit, Hierapoli, vetere Nino & Samoſata ciuitatibus amplis illuſtris. Dein Syria per ſpatioſam interpatet diffuſa planiciem. hanc nobilitat Antiochia mundo cognita ciuitas, cui non certauerit alia aduectitiis ita adfluere copiis & internis, & Laodicea, & Apamia, itidémque Seleucia, inde à primis auſpiciis florentiſſimæ. Poſt hanc accliuis Libano monti Phœnice regio plena gratiarum & venuſta-

Quando & a quo facta Romanis vectigales.

Orientis limes.

Seleuci Nicatoris vel Nicanoris prudētia in cōdendis vrbibus.

Syria multiplex & eius vrbes.

ram, Salamis & Paphus: altera Iouis delubris, altera Veneris templo inſignis. tanta autem támq; multiplici fertilitate abundat rerum omnium eadem Cyprus, vt nullius externi indigens adminiculi, indigenis viribus, à fundamento ipſo carinæ ad ſupremos vſque carbaſos ædificet onerariam nauem, omnibúſque armamentis inſtructam mari committat. nec piget dicere, auidè magis hanc inſulam populum Romanum inuaſiſſe quàm iuſtè. Ptolemæo enim rege fœderato nobis & ſocio, ob ærarij noſtri anguſtias iuſſo ſine vlla culpa proſcribi, ideóq; hauſto veneno voluntaria morte deleto, & tributaria facta eſt, & velut hoſtiles eius exuuiæ claſſi impoſitæ, in vrbem aduectæ ſunt per Catonem. Nunc repetetur ordo geſtorum.

Am. Marcellini candor, hiſtorico dignus.

8 Inter has ruinarum varietates, à Niſibi quam tuebatur accitus, cui nos obſequuturos iunxerat imperiale præceptum, diſpicere litis exitialis ſemina cogebatur, abnuens & reclamans adulatorum oblatrantibus turmis, bellicoſus ſanè miléſque ſemper & militum ductor, ſed forenſibus iurgiis longè diſcretus: qui metu ſui diſcriminis anxius, quum accuſatores quæſitoréſque ſubdititios ſibi conſociatos ex iiſdem foueis cerneret emergentes, quæ clàm palámve agitabantur, occultis Conſtantium literis edocebat, implorans ſubſidia, quorum metu tumor notiſſimus Cæſaris exhalaret. Sed cautela nimia in peiores hæſerat plagas, vt narrabimus poſtea, æmulis conſarcinantibus inſidias graues apud Conſtantium, cætera medium principem, ſed, ſi quis auribus eius huiuſmodi quiuis infudiſſet ignotus, acerbum & implacabilem, & in hoc cauſarum titulo diſſimilem ſui. Proinde die funeſtis interrogationibus præſtituto, imaginarius iudex equitum reſedit magiſter, adhibitis aliis iam quæ eſſent agenda prædoctis: & aſſiſtebant hinc in-

Hominibus nihil magis infeſtum quàm ipſi ſibiipſis.

Qui ſuis affectibus imperare non nouit, indignus eſt qui hominibus imperet.

de notarij, quid quæſitum eſſet, quídue reſponſum curſim ad Cæſarem perferentes. cuius imperio trucis tum à ſtimulis reginæ, exertantis aurem ſubinde per aulæum, nec diluere obiecta permiſſi, nec defenſi periere complures. Primi igitur omnium ſtatuuntur Epigonus & Euſebius, ob nominum gentilitatem oppreſſi. Prædiximus enim Montium ſub ipſo viuendi termino his vocabulis appellatos fabricarum culpaſſe tribunos, vt adminicula futuræ vltioni pollicitos. & Epigonus quidē amictu tenus philoſophus, vt apparuit, prece fruſtra tentata, ſulcatis lateribus mortíſque metu ádmoto, turpi confeſſione cogitatorum ſocium, quæ nulla erant, fuiſſe firmauit, quum nec vidiſſet quicquam nec audiſſet, penitus expers forenſium rerum: Euſebius verò obiecta ſidentiùs negans, ſuſpenſus in eodem gradu cunctatus eſt, latrocinium illud eſſe non iudicium clamans. Quúmque pertinaciùs vt legum gnarus accuſatorem flagitaret atque ſolennia, doctus id Cæſar, libertatemque ſuperbiam ratus, tanquam obtrectatorem audacem excarnificari præcepit. qui ita euiſceratus vt cruciatibus membra deeſſent, implorans cælo iuſtitiam, toruùm renidens fundato pectore mãſit immobilis, nec ſe incuſare nec quenquam alium paſſus: & tandem nec confeſſus nec cõfutatus, cum abiecto cõſorte pœnali eſt morte multatus. & ducebatur intrepidus temporum iniquitati inſultans, imitatus Zenonem illum veterem Stoicum, qui vt mentiretur quædam, laceratus diutius, auulſam ſedibus linguam ſuam cum cruento ſputamine in oculos interrogantis Cyprij regis impegit. Poſt hæc indumentum regale quærebatur: & miniſtris fucandæ purpuræ tortis confeſsíſque pectoralem tuniculam ſine manicis textam, Maras quidam nomine inductus eſt, (vt appellant Chriſtiani) diaconus: cuius prolatæ literæ ſcriptæ Græco ſermone

Tyranni patulas aures ad calumniã, occluſas ad innocentiã audiendam habens.

Vis tormentorũ animũ non bene firmatum euertit.

Conſcientia verò quæ cõſtantiæ & virtuti: ſtudio nititur, in ipſa morte vitam intuẽs & præmium, manet inuicta.

Verè philoſophica & Euſebio digna animi magnitudo.

hæ ad Tyrij textrini præpoſitum , celerari ſpeciem perurgebat:quam autem,non indicabat.denique etiam idem vſque ad diſcrimen vitæ vexatus , nihil fateri compulſus eſt. Quęſtione igitur per multiplices dilatata fortunas , quum ambigerētur quędā, nonnulla leuiùs actitata conſtaret, poſt multorum clades Apollinares ambo,pater & filius, in exilium acti,quum ad locum Crateras nomine perueniſſent, villam ſcilicet ſuam quę ab Antiochia viceſimo & quarto diſiungitur lapide , vt mandatum eſt,fractis cruribus occiduntur.Poſt quorum necem nihilo lenius ferociens Gallus , vt leo cadaueribus paſtus, multa huiuſmodi ſcrutabatur : quæ ſingula narrare non refert, ne profeſſionis modum,(quod euitandū eſt)excedamus.

Conſtantia homine Chriſtiana digna.

Hoc inter cætera vel peſſimum habet crudelitas : quòd perſeuerat, nec ad meliora patet regreſſus, ſed ſcelera ſceleribus tuetur.

9 Hæc dum oriens diu perferret , cæli reſerato tepore,Conſtantius conſulatu ſuo ſepties & Cęſaris iterum egreſſus Arelate Valentiam petit , in Gundomadum & Vadomarium fratres Alemannorum reges arma moturus,quorum crebris excurſibus vaſtabantur confines limitibus terrę Gallorum.Dúmque ibi diu moratur, commeatųs operiens,quorum tranſlationē ex Aquitania verni imbres ſolito crebriores prohibebant , auctíque torrentes , Arculanus aduenit protector domeſticus, Hermogenis ex magiſtro equitum filius, apud Conſtantinopolin, (vt ſuprà retulimus) populari quondam turbella díſcerpti : quo veriſſimè referente quæ Gallus egerat , damnis ſuper præteritis mœrens , & futurorum timore ſuſpenſus , angorem animi quandiu potuit emendabat. Miles tamen interea omnis apud Cabillona collectus, moraųm impatiēs ſęuiebat, hoç irritatior quòd nec ſubſidia viuendi ſuppeterent,alimentis nondum ex vſu tranſlatis. Vnde Rufinus ea tempeſtate pręfectus pręto rio, ad diſcrimen truſus eſt vltimum.Ire enim ipſe cōpellebatur ad mili-

Quid autē eo homine infelicius, cui iam malum eſſe neceſſe eſt?

Seditio in exercitu facilè naſcitur, vbi ſubſidia viuēdi nō ſuppetūt.

tem quem exagitabat inopia ſimul & feritas, & alioquin coalito more in ordinarias dignitates aſperum ſemper & ſęuum, vt ſatisfaceret atque monſtraret quam ob cauſam annonę conuectio ſit impedita. quod opera conſulta cogitabatur aſtutè, vt hoc inſidiarum genere Galli periret auunculus, ne eum vt præpotens acueret ad fiduciam exitioſa cœptantem. Verùm nauata eſt opera diligens. Euſebius prępoſitus cubiculi miſſus eſt Cabillona aurũ ſecum perferens, quo per turbulentos ſeditionum concitatores occultiùs diſtributo, & tumor conſenuit militum, & ſalus eſt in tuto locata pręfecti. Deinde cibo abundè perlato, caſtra die prædicto ſunt mota. Emenſis itaque difficultatibus multis, & niue obrutis callibus pluribus, vbi prope Rauracum ventum eſt ad ſupercilia fluminis Rheni, reſiſtente multitudine Alemanna, pontem ſuſpẽdere nauium compage Romani vi nimia vetabantur, ritu grãdinis vndique conuolantibus telis:& quum id impoſſibile videretur, imperator cogitationibus magnis attonitus, quid capeſſeret ambigebat. Ecce autẽ ex improuiſo index quidam regionum gnarus aduenit,& mercede accepta vadoſum locum nocte monſtrauit, vnde ſuperari potuit flumen. & potuiſſet aliorſum intentis hoſtibus, ni pauci ex eadem gente, quibus erat honoratioris militię cura cõmiſſa, populares ſuos hæc per nuntios docuiſſent occultos, vt quidam exiſtimabant. Infamabat autẽ hęc ſuſpicio Latinum domeſticorum comitem,& Agilonem tribunum ſtabuli, atque Scudilonem ſcutariorum rectorem, qui tunc vt dextris ſuis geſtantes remp. colebantur. At barbari ſuſcepto pro inſtantium rerum ratione conſilio, dirimentibus fortè auſpiciis, vel congredi prohibentibus, autoritate ſacrorum mollito rigore,quo fidentiùs reſiſtebant, optimates miſere delictorũ veniam petituros & pacem.Tentis igitur

Inſidia in caput primarij viri, vt facilius alij opprimantur.

Alemannorum virtus.

Proditores non deſunt qui mercede accepta & patriã produnt & ſeipſos.

Alemanni religionẽ fortitudini & libertatis amori præferentes pacẽ petunt.

igitur regis vtriuſque legatis & negotio rectiùs diu penſato, quum pacem oporteret tribui, quę iuſtis cõditionibus petebatur, eámque ex re tum fore ſententiarum via concinens approbaſſet, aduocato in concionem exercitu, Imperator pro tempore pauca dicturus, tribunali aſſiſtens, circũdatus poteſtatum cœtu celſarum, ad hunc diſſeruit modum: *Nemo queſo miretur, ſi poſt exſudatos labores itinerum lõgos, congeſtóſque affatim commeatus, fiducia veſtri ductãte, barbaricos pagos aduentans, velut mutato repentè conſilio ad placidiora diuerti. Pro ſuo enim loco & animo quiſque veſtrûm reputans, id inuenit verum quod miles vbique, licet membris vigentibus firmus, ſe ſolùm vitamque propriam circunſpicit & defendit: Imperator verò officiorum, dum æquus omnibus alienæ cuſtos ſalutis, nihil non ad ſui ſpectare tutelam rationes populorũm cognoſcit, & remedia cuncta quæ ſtatus negotiorum admittit, arripere debet alacriter ſecunda numinis voluntate delata. Vt in breue igitur conferam, & oſtendam qua ex cauſa omnes vos ſimul adeſſe volui, commilitones mei fidiſſimi, accipite æquis auribus quæ ſuccinctius explicabo: veritatis enim ſermo eſt ſimplex. Arduos veſtræ gloriæ gradus, quos fama per plagarũ quoq; accolas extremarum diffundit, excellẽter accreſcẽs, Alemãnorum reges & populi formidãtes, per oratóres quos videtis, ſummiſſis ceruicibus conceſſionẽ præteritorũ poſcũt & pacẽ: quã vt cunctator & cautus vtiliúmque monitor, ſi veſtra voluntas adeſt, tribui debere cenſeo, multa contẽplans. Primò vt Martis ambigua declinẽtur, dein vt auxiliatores pro aduerſariis aſciſcamus, quod pollicẽtur: tũ autẽ, vt incruenti mitigemus ferociæ flatus pernicioſos ſæpe prouinciis; poſtremò id reputantes quòd nõ ille hoſtis vincitur ſolus qui cadit in acie, pondere armorũ oppreſſus & viriũ: ſed multo tutius etiã tuba tacẽte, ſub iugo mittitur volũtarius, qui ſentit expertus, nec fortitudinem in rebelles, nec lenitatẽ in ſupplices animos deeſſe. In ſumma, tanquã arbitros vos quid ſuadetis experior, vt princeps trãquillus temperãter adhibere modũ*

Conſtantij oratio ſuaſoria pro pace Alemannis eam poſcentibus concedenda.

Militis & Imperatoris officia.

Cauſa cur pax hoſtibus concedẽda ſit.

Modeſtia ducis exercitus.

allapſa felicitate decernens. Non enim inertiæ ſed modeſtiæ humanitatique (mihi credite) hoc quod rectè conſultum eſt aſſignabitur. Mox vt dicta finierat, multitudo omnis ad quæ Imperator voluit promptior, laudato conſilio, conſenſit in pacem, ea ratione maximè percita quòd norat expeditionibus crebris, fortunã eius in malis tantùm ciuilibus vigilaſſe: quum autem bella mouerentur externa, accidiſſe plerunque luctuoſa.

In ſecundis rebus nihil in quenquã ſuperbè ac violenter cõſulendũ, nec præſenti credendum fortunæ: cùm quid ſerus veſper vehat incertum ſit.

10 Icto poſt hæc fœdere gentium ritu, perfectáque ſolennitate, Imperator Mediolanum ad hyberna diſceſſit: vbi curarũ abiectis ponderibus aliis, tanquam nodum & odium difficillimum, Cæſarem conuellere niſi valido cogitabat: eíque deliberanti cum proximis clandeſtinis colloquiis & nocturnis, qua vi quibúſve commentis id fieret, antequam effundendis rebus pertinacius incumberet confidentia, acciri mollioribus ſcriptis per ſimulationẽ tractatus publici, minis abiectis, eundem placuerat Gallum, vt auxilio deſtitutus, ſine vllo interiret obſtaculo. Huic ſententiæ verſabilium adulatorum refragantibus globis, inter quos erat Arbetio ad inſidiandum acer & flagrans, & Euſebius tunc præpoſitus cubiculi effuſior ad nocendum, id occurrebat, Cæſare diſcedente Vrſicinum in oriente pernicioſè relinquendum, ſi nullus eſſet qui prohiberet altiora meditaturum. Iiſdémq; reſidui regij acceſſere ſpadones, quorum ea tempeſtate plus habendi cupiditas vltra mortalem modum adoleſcebat, inter miniſteria vitæ ſecretioris per arcanos ſuſurros nutrimenta fictis criminibus ſubſerentes: qui ponderibus inuidię grauioris virum fortiſſimum opprimebant, ſuboleſcere imperio adultos eius filios muſſitantes, decore corporum fauorabiles & ætate, per multiplicem armaturæ ſcientiam agilitatémque membrorum inter quotidiana proludia exercitos, conſulto conſilio cognitos Gallum ſuopte ingenio trucem,

Aulicorum, qui tyrannidi inſeruiũt pictura, auaros, ſycophantas, & ſine pudore mentientes homines exhibens.

per

per ſuppoſitos quoſdam ad ſæua facinora ideo animatum, vt eo digna omnium ordinum deteſtatione exoſo, ad magiſtri equitum liberos principatus inſignia transferantur. Quum hæc taliáque ſolicitas eius aures euerberarent, expoſitas ſemper huiuſmodi rumoribus & patentes, vario animo tumeſcente, conſilio tandem dato optimum factu elegit: & Vrſicinum primùm ad ſe venire ſummo cum honore mandauit, ea ſpecie vt pro rerum tunc vrgentium captu diſponeretur concordi conſilio, quibus virium incrementis Parthicarum gentium arma minantium impetus frangerentur. Et ne quid ſuſpicaretur aduerſi venturus, vicarius eius, dum redit, Proſper miſſus eſt comes: acceptiſque literis & copia rei vehiculariæ data, Mediolanum itineribus properauit magnis. Reſtabat vt Cæſar poſt hæc properaret accitus, & abſtergendæ cauſa ſuſpicionis ſororem ſuam, eius vxorem, Conſtantius ad ſe tandem deſideratam venire multis fictiſque blanditiis hortabatur. Quæ licet ambigeret, metuens ſæpe cruentum, ſpe tamen quòd eum lenire poterat vt germanum, profecta, cuum Bithyniam introiſſet, in ſtatione quæ Cænos Gallicanos appellatur, abſumpta eſt vi febrium repentina. Cuius poſt obitum maritus contemplans cecidiſſe fiduciam qua ſe fultum exiſtimabat, anxia cogitatione quid moliretur hærebat. Inter res enim impeditas & turbidas, ad hoc vnum mentem ſolicitam dirigebat, quòd Conſtantius cuncta ad ſuam ſententiam conferens, nec ſatisfactionem ſuſcipiet aliquam, nec erratis ignoſcet: ſed, (vt erat in propinquitatis perniciem inclinatior) laqueos ei latenter obtendens, ſi cepiſſet incautum morte multaret. Eò neceſſitatis adductus, vltimáque, ni vigilaſſet, opperiens, principem locum, ſi qua patuiſſet copia, affectabat: ſed perfidia proximorum ratione bifaria deſerebatur, quòd

Miſera principũ ab adulatoribus obſeſſorũ conditio.

Gallus quo artificio ad vulpeculæ luſtra pertractus eſt. prior autem Megera illa, Galli vxor, è medio tollitur, quamuis reluctans & futuri vtcũque præſcia.

Gallus, fiducia ſua fruſtratus, ad exitium properat, vi iuſtitiæ diuina perductus.

A ſuis deſeritur: nec enim adulatores in re incertà certi amici apparere poſſunt.

eum vt truculentum horrebant & leuem, quódque altiorem Conſtantij fortunam in diſcordiis ciuilibus formidabant. Inter has curarum moles immenſas, Imperatoris ſcripta ſuſcipiebat aſſidua, monentis orantíſque vt ad ſe veniret, & mente monſtrantis obliqua, remp. nec poſſe diuidi nec debere, ſed pro viribus quenque ei ferre ſuppetias fluctuanti, nimirum Galliarum indicans vaſtitatem: quibus ſubſerebat non adeo vetus exemplum, quòd Diocletiano & eius collegæ, vt apparitores, Cæſares non reſides, ſed vltrò citróque diſcurrentes obtemperabant: & in Syria Auguſti vehiculum iraſcentis per ſpatium mille paſſuum ferè pedes antegreſſus eſt Galerius purpuratus. Aduenit poſt multos Scudilo ſcutariorum tribunus, velamento ſubagreſtis ingenij perſuaſionis opifex callidus, qui eum adulabili ſermone ſeriis admixto, ſolus omnium proficiſci pellexit, vultu aſſimulato, ſępius replicando quòd flagrantibus votis eum videre frater cuperet patruelis, quod per imprudentiam geſtum eſt remiſſurus vt mitis & clemens: participémque eum ſuę maieſtatis adſcitum vt futurum laborum quoque ſocium, quos Arctoæ prouinciæ diu feſſæ poſcebant. Vtque ſolent manum iniectantibus fatis hebetari ſenſus hominum & obtundi, his illecebris ad meliorum expectationem erectus, egreſſúſque Antiochia numine lęuo ductante, prorſus ire tendebat de fumo (vt prouerbium loquitur vetus) ad flammam: & ingreſſus Conſtantinopolin tanquam in rebus proſperis & ſecuris, editis equeſtribus ludis, capiti Coracis aurigę impóſuit coronam, vt victoris. Quo cognito Conſtantius vltra mortalem modum exarſit: ac nequo caſu idem Gallus, de futuris incertus, agitare quædam conducentia ſaluti ſuæ per itinera conaretur, remoti ſunt omnes de induſtria milites agentes in ciuitatibus

Galerius & Scudilo doli fabricatores miſerũ Gallum ad mitium deducunt.

Ducũt volentem fata, nolentem trahunt, ita vt impij de fumo in ignẽ incidant.

Quorum exitus imminet ſtultitia creſcit, & furor aduerſarij.

per

peruiis. Eóque tempore Taurus quæſtor ad Armeniam miſſus confidenter nec appellato eo nec viſo tranſiuit. Venere tamen aliqui iuſſu imperatoris, adminiſtrationum ſpecie diuerſarum, eundem ne commouere ſe poſſet néve tentaret aliquid occultè, cuſtodituri. inter quos Leontius erat, poſtea vrbi præfectus vt quæſtor, & Lucillianus quaſi domeſticorum comes, & ſcutariorum tribunus nomine Bainobaudes. Emenſis itaque longis interuallis & planis, quum Hadrianopolin introiſſent vrbem Hemimontanam, Vſcudumam antehac appellatam, feſſáſque labore diebus duodecim recreás vires, comperit Thebeas legiones, in vicinis oppidis hyemantes, conſortes ſuos miſiſſe quoſdam, eũ vt remaneret promiſſis fidis hortaturos & firmis, fiducia ſui abundè per ſtationes locat confines: ſed obſeruante cura peruigili proximorum, nullam dicendi vel audiendi quæ ferebant furari potuit facultatem. Inde aliis ſuper alias vrgentibus literis exire, & decem vehiculis publicis, vt præceptum eſt, vſus, relicto palatio omni præter paucos thori miniſtros & menſæ, quos adiunxerat ſecũ, ſqualore concretus, celerare gradum compellebatur, adigentibus multis, temeritati ſuæ ſubinde flebiliter imprecatus, quæ eum iam deſpectum & vilem arbitrio ſubdiderat infirmorum. Inter hæc tamen per inducias naturæ conquieſcentis, ſauciabantur eius ſenſus circunſtridentium terrore laruarum: interfectorũque cateruæ, Domitiano & Montio præuiis, correptũ eum, vt exiſtimabat in ſomnis, vncis furialibus obiectabant. Solutis enim corporeis nexibus, animus ſemper vigens motibus indefeſſis, & cogitationibus ſubiectus & curis, quæ mortalium ſolicitant mentes, colligit viſa nocturna, quas phãtaſias nos appellamus. Pandente itaque viam fatorum ſorte triſtiſſima, qua præſtitutum erat eum vi-

Alia artes, ne Gallus capturi videantur. [marginal note, as printed: *Alia artes, ne Gallus capturenola rer.*]

Diligenter obſeruatur, ne imminens capiti periculũ cernere, & tẽpeſtiuè vitare valeat: tandẽ videt, ac miſere angitur die noctéque. Illud enim eſt crudelitatis premiũ, vt ante mortis ſupplicia anteambulonibus tormẽtis crudeles homines crucientur.

ta & imperio ſpoliari, itineribus interiectis per mutationem iumentorum emenſis, venit Petobionem oppidum Noricorum: vbi reſeratæ ſunt inſidiarum latebræ omnes. & Barbatio repentè apparuit comes qui ſub eo domeſticis pręfuit, cũ Apodemio agẽte in rebus, milites ducẽs quos beneficiis ſuis oppigneratos elegerat imperator, certus nec præmiis, nec miſeratione vlla poſſe deflecti. Iãque non adũbratis fallaciis res agebatur: ſed qua palatiũ eſt extra muros, armatis omne circumſedit. Ingreſſúſque obſcuro iam die, ablatis regiis indumentis, Cæſarem tunica texit & paludamento communi, eum poſt hæc nihil paſſurum velut mandato principis iurandi crebritate confirmans: Et ſtatim, inquit, exurge. & inopinum carpento priuato impoſitum, ad Iſtriam duxit prope oppidum Polam, vbi quondam peremptum Conſtantini filium accepimus Criſpam. Et quum ibi ſeruaretur arctiſſimè terrore propinquantis exitus iam præſepultus, accurrit Euſebius cubili tunc præpoſitus, Pentadiúſque notarius, & Mellobaudes armaturarum tribunus, iuſſu imperatoris compulſuri eũ ſingillatim docere quã ob cauſam quemque apud Antiochiam necatorum iuſſerat trucidari. Ad quæ Adraſteo pallore perfuſus hactenus voluit loqui, quòd pleróſque incitante coniuge iugulauerit Conſtantina, ignorans profectò Alexandrum Magnum vrgenti matri vt occideret quendam inſontem, & dictitanti ſpe impetrandi poſtea quæ vellet, eum ſe per nouẽ menſes vtero portaſſe prægnantem, ita reſpondiſſe prudenter, Aliam parens optima poſce mercedem: hominis enim ſalus beneficio nullo penſatur. Quo comperto, irreuocabili ira princeps percitus & dolore, fiduciam omnem fundandæ ſecuritatis in eodem poſuit abolendo. Et miſſo Sereniano, quem in crimen maieſtatis vocatum præſtigiis quibuſdam abſolu-

Tandem inſidiarum latebræ reſerantur, & Gallus tot lanienarum maculis fœdatus, crudelitatis & iniuſtitiæ ſuæ Omnipotenti iuſtiſſimóque rerum arbitro dat pœnas.

Gallus tyrãnidis ſuæ culpam in vxorem reiicit: ſed fruſtra.

Etenim Numinis vindi-

ſolutum eſſe monſtrauimus, Pentadio quinetiam notario,& Apodemio agente in rebus,cum capitali ſupplicio deſtinauit: & ita colligatis manibus in modum noxij cuiuſdam latronis ceruice abſciſſa, ereptáque vultus & capitis dignitate,cadauer eſt relictum informe, paulo antè vrbibus & prouinciis formidatum.

Et a carnificis Conſtãtij opera vtitur vt impium tollat è medio. Ita tyrãni tyrannos excindunt, & latronem latro iugulat.

II SED vigilauit vtrobique ſuperni Numinis æquitas. Nam & Gallum obitu oppreſſit crudeli, & non diu poſtea ambo cruciabili morte abſumpti ſunt, qui eum licet nocentem, blandius palpantes periuriis aduſque plagas perduxere lethales: quorũ Scudilo diſtillatione iecoris pulmones vomitãs interiit:Barbatio,qui in eum diu falſa compoſuerat crimina quũ ex magiſterio peditũ altiùs niti quorundam ſuſurris incuſaretur, dãnatus, extincti per fallacias Cæſaris manib. anima in ludibrioſo obitu parentauit. Hæc & huiuſmodi quædã innumerabilia vltrix faſcinorũ impiorũ bonorúmque præmiatrix aliquoties operatur Adraſtia, atque vtinã ſemper, quam vocabulo duplici etiã Nemeſin appellamus. Ius quoddã ſublime numinis efficacis, humanarum mentium opinione lunari circulo ſuperpoſitũ, vel(vt definiunt alij)ſubſtantialis tutela generali potentia partilibus præſidens fatis: quam theologi veteres fingentes iuſtitiæ filiã, ex abdita quadam æternitate tradunt omnia deſpectare terrena. Hæc vt regina cauſarum, & arbitra rerum, hæc diſceptatrix, vrnam ſortium temperat, accidentium vices alternans: voluntatúmque noſtrarum exorſa interdum alio quàm quo contendebant exitu terminans, multiplices actus permutando conuoluit. Eadémque neceſſitatis inſolubili retinaculo mortalitatis vinciens, faſtus tumentes incaſſum, & incrementorum detrimentorúmque momenta verſans, vt nouit, nunc erectas mentium ceruices

In tam horrendis iudiciis attollendi ſunt oculi ad ſupernũ Numinis æquitatem, de impiis per impios, mirãdu modis meritas pœnas repetentem.

Huius Numinis, pro captu Marcellini, & quidem ethnici militis, deſcriptio.

opprimit & eneruat, nunc bonos ab imo ſuſcitans ad bene viuendum extollit. Pinnas autem ideo illi fabuloſa vetuſtas aptauit, vt adeſſe velocitate volucri cunctis exiſtimetur: & prætendere gubernaculum dedit, eíque ſubdidit rotam, vt vniuerſitatem regere per elementa diſcurrens omnia non ignoretur.

Compēdium vitæ Cæſaris Galli.

Hoc immaturo interitu ipſe quoque ſui pertæſus, exceſſit è vita ætatis nono anno atque vigeſimo, quum quadriennio imperaſſet, natus apud Thuſcos in Maſſa Veternenſi, patre Conſtantio, Conſtantini fratre Imperatoris, matréque Galla, ſorore Ruffini & Cerealis, quos trabeæ conſulares nobilitarunt, & præfecturæ prouinciarum: forma conſpicuus bona, decente filo corporis mēbroꝛúmque recta compage, flauo capillo & molli barba, licet recens emergente lanugine teneras per genas, ita tamen vt maturius autoritas emineret, tantum à temperatis moribus Iuliani differens fratris, quantum inter Veſpaſiani filios fuit Domitianum & Titum.

Fortuna (ſeu potius diuina ac iuſtiſſima prouidētia) motus perſentiūt mundi rectores. & meritò quidem: vtpote in quos alij mortales imperiū exercere nequeunt.

Aſſumptus autem in ampliſſimum fortunæ faſtigium, verſabiles eius motus expertus eſt, qui ludunt mortalitatem: nunc euehentes quoſdam in ſidera, nunc ad Cocyti profunda mergentes. cuius rei quum innumera ſint exempla, pauca tactū ſummo tranſcurram. Hæc fortuna mutabilis & inconſtans fecit Agathoclem Siculum ex figulo regem, & Dionyſium gentium quondam terrorem Corinthi literario ludo præfecit. Hæc Adramittenū Andriſcum in fullonia natū ob pſeudophilippi nomen euexit: & Perſei legitimum filium artem ferrariam ob quærendum docuit victum.

Varia exempla ex hiſtoriis Romanis deſumpta.

Eadem Mancinum poſt imperium Numantinis, ſumma atrocitate Veturium & Claudium Corſis ſubſtrauit, feritati Carthaginis Regulum: iſtius iniquitate Pompeius poſt quæſitum Magni ex rerum geſtarum amplitudine cognomentum, ad ſpadonum libidinem

libidinem in Ægypto trucidatur. Et Eunus quidam ergaſtularius ſeruus ductauit in Sicilia fugitiuos. Quam ſplendido loco multi nati, eadem rerum domina conniuente, Viriati genua ſunt amplexi vel Spartaci? quot capita quæ horruere gentes, funeſti carnifices abſciderunt? Alter in vincula ducitur, alter inſperatæ præficitur poteſtati, alius à ſummo culmine dignitatis excutitur. Quæ omnia ſi ſcire quiſquam velit quàm varia ſunt & aſſidua, arenarum numerum idem iam deſipiens, & montium pondera ſcrutari poterit.

AMMIANI MARCELLINI GESTARVM RERVM liber XV.

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Conſtantius Galli ſupplicio factus efferatior, & Sycophantarum aulicorum dolis peſſundatus, Vrſicinum, Iulianum & Gorgonium, præcipua nobilitatis viros, interficere conatur.*

2 *Qui Galli partes fuerant ſecuti, cum multis inſontibus, diris afficiuntur ſuppliciis. Nonnulli poculis amplioribus madefacti quædam in Conſtantium effutiunt: ideo tormentis excrutiati pœnalibus clauſtris retinentur.*

3 *Bellum aduerſus Lentienſes Alemannos. Lacus Brigantiæ deſcriptio. Romanus exercitus fuſus fugatus, paulò poſt Alemannis deuictis cum Imperatore Mediolanum ad hyberna reuertit.*

4 *Primariorum Aulicorum nefaria conſilia in Siluanum belli ducem fortiſſimum.*

5 *Siluanus, aduerſariorum importunitate ad violenta conſilia capeſſenda impulſus, in Galliis ad culmen imperiale ſurgit, & tandem interficitur.*

6 *Conſtantius adulatorum magniloquentia velut iam Cælo contiguus in viros nobiles ſæuit. Leontius ſeditionem in vrbe excitatam reprimit. Romanus epiſcopus, nomine Liberius, Athanaſio Alexãdrino fauens, ſede & vrbe eiicitur.*

7 *Propter Gallias ad defectionem vergentes Conſtantius, oneri ferendo impar, Iulianum, in ſocietatẽ imperij adſciſcere cogitans, impeditur ab adulatoribus; ſed tandem Iulianum Collegam declarat & purpura induit, ſummo cum totius exercitus applauſus.*

8 *Iulianus Conſtantij ſorore pro vxore ducta Viennam venit, vbi ab anu quadam eius futura geſta, religionis reſpectu, prædicuntur.*

9 *De prima Gallorũ origine. Eorum Bardi, Eubages & Druidæ. Cœli ſoliſque natura & Alpium deſcriptio.*

10 *Gallia Celtica, Aquitanica & Belgica, præcipuæ partes earundem, figuræ & mores hominum deſcribuntur.*

11 *Status Galliarum, Conſtantio & Iuliano imperantibus.*

Quemadmodum iratis principibus non deſunt carnifices, reperiuntur etiam non pauci Apodemij qui de crudelitate & cruento aliorum exitio nuntiũ

VTCVNQVE potuimus veritatem ſcrutari, quæque videre non licuit per ætatem, vel perplexè interrogando verſatos in medio ſcire, narrauimus ordine caſuum expoſito diuerſorum: reſidua quæ ſequuturus aperiet textus, pro virium captu limatiùs abſoluemus, nihil obtrectatores lõgi (vt putant) operis formidantes. Tunc enim laudanda eſt breuitas quum moras rumpens intempeſtiuas, nihil ſubtrahit cognitioni iuſtorum. Nondum apud Noricum exuto penitus Gallo, Apodemius

mius, quoad vixerat igneus turbarum incentor, raptos eius calceos vehēs equorum permutatione veloci, vt nimietate cogendi quoſdam extingueret, prçcurſorius index Mediolanum aduenit: ingreſſúſque regiam ante pedes proiecit Conſtantij, velut ſpolia regis occiſi Parthorum. & perlato nuntio repentino, docente rem inſperatam & arduam, ad ſententiam totam facilitate completam, hi qui ſummam aulam tenebant, omni placendi ſtudio in adulationem ex more collato, virtutem felicitatémque Imperatoris extollebant in cœlum: cuius nutu in modum gregariorum militum, licet diuerſis tem poribus, duo exauctorati ſunt principes, Veteranio nimirum & Gallus. Quo ille ſtudio blanditiarum exquiſito ſublatus, immunémque ſe deinde fore ab omni mortalitatis incommodo fidenter exiſtimās, confeſtim à iuſtitia declinauit ita intemperanter vt æternitatem eam aliquoties aſſereret, & ipſe dictando ſcribendóque propria manu orbis totius ſe dominum appellaret: quod dicentibus aliis, indignanter admodum ferre deberet is qui ad æmulationem ciuilium principum vitam formare moréſque ſuos, vt prædicabat diligentia laborabat enixa. Namque etiamſi mundorum infinitates Democriti regeret, quos Anaxarcho incitāte magnus ſomniabat Alexander, id reputaſſet legens vel audiens, quòd (vt docent mathematici concinentes) ambitus terræ totius quæ nobis videtur immenſa, ad magnitudinem vniuerſitatis inſtar breuis obtinet puncti. Iámque poſt horrendam deleti Cæſaris cladem, ſonante periculorū iudicialium tuba, in crimen læſæ maieſtatis arceſſebatur Vrſicinus, adoleſcente magis magíſque contra eius ſalutem liuore omnibus bonis infeſto. Hac enim ſuperabatur difficultate, quòd ad ſuſcipiendas defenſiones æquas & probabilēs Imperatoris aures occluſæ, patebant ſuſurris inſidiantium

libentiſſimè ferant.

Item qui poſt impias turpes & perfidas lanienas felicitatem eorum quibus turpiter adulantur in cœlum extollant: mundi totius habenas & Iouis ſeruatoris nomina eis ridiculè tribuentes.

Inuidia perniciosum opprimens telū, impinentes ſecuróſque differt, procella more quæ in ipſa sereni fidu-

cia ſolet emergere, aut fulminis ſubiti, ad cuius ictum etiam vicina tremuerũt.

tium clandeſtinis : qui Conſtantij nomine per orientis tractus omnes abolito, antedictum ducem domi foriſque deſiderari, vt formidoloſum Perſicæ genti fingebant. Sed contra accidentia vir magnanimus ſtabat immobilis, ne ſe proiiceret abiectiùs cauens, parum tuto loco innocentiam ſtare medullitus gemens, hocque vno triſtior quòd amici ante hæc frequentes ad potiores deſciuerant, vt ad ſucceſſores officiorum mare poſcente ſolent tranſire lictores. Impugnabat autem eum per fictæ benedignitatis illecebras collega, & virum fortem propalàm ſæpe appellans Arbetio, ad innectenda letales inſidias vitæ ſimplici perquam callens, & ea tempeſtate nimium potens. Vt enim ſubterraneus ſerpens foramen ſubſidẽs occultum, adſultu ſubito ſingulos tranſitores obſeruans inceſſit: ita ille addens etiam poteſtati lædendi militiæ munus, nec læſus aliquando nec laceſſitus, inexplebili quodam lædendi propoſito conſcientiam polluebat. Cogitur paucis arcanorũ præfectis conſciis latenter cum Imperatore ſententiam retegere. Sederat, vt nocte ventura procul à conſpectu militarium raptus Vrſicinus indemnatus occideretur, vt quondam Domitius Corbulo dicitur cæſus in colluuione illa Neroniani ſeculi prouinciarum fidus defenſor & cautus. Quibus ita compoſitis quum ad hoc deſtinati prædictum tempus opperirentur, conſilio in lenitudinem flexo, facinus impium ad deliberationem ſecundam differri præceptum eſt. Indéque ad Iulianum recens perductum calumniarum vertitur machina, memorabilem poſtea principem, gemino crimine (vt iniquitas æſtimabat) implicitum : quòd à Marcelli fundo in Cappadocia poſito ad Aſiam demigrarat liberalium deſiderio doctrinarum, & per Conſtantinopolin tranſeuntem viderat fratrem. Qui quum obiecta dilueret, oſtenderétque neu-

Arbetio, impiorum quorundam aulicorum tum veteris tum poſtremi huius ſeculi viua imago.

Tyrannorũ ingeniũ varia cæde & implicata malitia ictibus paſcitur.

trum ſine iuſſu feciſſe, nefando adſentatorum cœtu vrgente periſſet, ni aſpiratione ſuperni numinis, Euſebia ſuffragante regina, ductus ad Comum oppidum, Mediolano vicinum ibíque pauliſper moratus, pro colendi ingenij cauſa, vt cupidine flagrauit, ad Græciam ire permiſſus eſſet. Nec defuere deinceps ex his emergentia caſibus, quæ diſpliceret ſecundis auibus contigiſſe, dum punirētur ex iure, vel tanquam irrita diffluebant & vana. Sed accidebat nōnunquam vt opulenti pulſantes præſidia potiorum, iiſdémque tanquam ederæ celſis arboribus adhærentes, abſolutionem pretiis mercarentur immēſis: tenues verò, quibus exiguæ res erant ad tuendam ſalutem aut nullæ, damnabantur abruptè. Idcóque & veritas mēdaciis velabatur, & valuere pro veris aliquoties falſa. Perductus eſt iiſdem diebus & Gorgonius, cui erat thalami cæſariani cura commiſſa: quúmque eum auſorum fuiſſe participem concitorémque interdum ex confeſſo pateret, conſpiratione ſpadonum, iuſtitia concinnatis mendaciis obumbrata, periculo euolutus abſceſſit.

Numen ſupernū quos vult reſeruat, arcano quodam nutu, vt viam mirādis ſuis iudiciis aperiat, quē admodum Iuliano, poſtea Chriſtianorum infenſiſſimo hoſti, accidit.

2 HAEC dum Mediolani aguntur, militariū cateruæ ab oriente perductæ ſunt Aquileiam, cum aulicis pluribus, membris inter catenas fluentibus, ſpiritum trahentes exiguum, viuendíque moras per ærumnas deteſtati multiplices. Arceſſebantur enim miniſtri fuiſſe Galli ferocientis, pérque eos Domitianus diſcerptus credebatur, & Montius & alij poſt eos acti in exitium præceps. ad quos audiēdos Arbora miſſus eſt, & Euſebius cubiculi tunc præpoſitus, ambo inconſideratæ iactantiæ, iniuſti pariter & cruenti: qui nulla perſpicacitate, ſine innocētium ſontiúmque differentia, alios verberibus vel tormentis afflictos exulari pœna damnarunt, quoſdam ad infimam truſere militiam, reſiduos capitalibus addixere ſuppliciis. Impletíſque funerum buſtis, re-

Qui tyrānis adhærent tādem malè pereunt.

Homines hominibus lupi fiunt, & per impios, ſeu carnifices delectos, mūdi iudex tremēda ſua, quū

libet, exequitur iudicia.

uerſi velut ouantes geſta retulerunt ad principem, erga hæc & ſimilia palàm obſtinatum & grauem. Vehementiùs hinc & deinde Conſtantius, quaſi præſcriptum fatorum ordinem conuulſurus, recluſo pectore patebat inſidiantibus multis: vnde rumorum aucupes ſubitò extitere complures, honorum vertices ipſos ferinis morſibus ad petentes: poſteáq; pauperes & diuites indiſcrete, non vt Cybiratæ illi Verrini tribunal vnius legati lambentes, ſed reip. mẽbra totius per incidẽtia mala vexãtes. Inter quos facilè Paulus & Mercurius eminebant: hic origine Perſa, ille natus in Dacia: notatius hic, ille miniſter triclinij rationalis. Et Paulo quidem vt relatum eſt ſuprà, Catenæ inditum eſt cognomentum, eo quòd in complicandis calumniarum nexibus erat indiſſolubilis, tetra venena ferens, variéque diſperdens, vt in colluctationibus calce tenere quidam ſolent artifices palæſtritæ. Mercurius ſolenniorum appellatus comes, quòd vt clàm mordax canis interno vitio ſummiſſus, agitans caudam epulis cœtibúſque ſe crebris inſerens, ſi per quietem quiſquam vbi fuſiùs natura vagatur, vidiſſe aliquid amico narraſſet, id venenatis artibus coloratum in peius, patulis Imperatoris auribus infundebat: & ob hoc homo tanquam inexplicabili obnoxius culpæ, graui mole criminis pulſabatur. Hæc augente vulgatiùs fama, tantum aberat vt proderet quiſquam viſa nocturna, vt ægrè homines dormiſſe ſeſe præſentibus faterentur externis: mœrebantque docti quidam quòd apud Atlanteos nati non eſſent, vbi memorantur ſomnia non videri: quod vnde eueniat, rerum ſcientiſſimis relinquamus. Inter has quæſtionum ſuppliciorúmque ſpecies diras, in Illyrico exoritur alia clades, ad multorum pericula ex verborum inanitate progreſſa. In prouincia Africani Pannoniæ ſecundæ rectoris, apud Sirmium poculis

Iſti carnifices & lanij tyrannidis, ad ſcelera complicãda aptati, noſtri ſeculi parricidas ponunt ob lectorum oculos.

Noua tragedia, cuius argumentum Conſtantij furores inter

culis amplioribus madefacti quidam, arbitrum adeſſe nullum exiſtimantes, licenter imperium præſens vt moleſtiſſimum incuſabant: è quibus alij optatam permutationem temporum aduentare veluti è præſagiis affirmabant: nonnulli maiorum auguria ſibi portendi incogitabili demẽtia promittebant. E quorum numero Gaudentius magnis in rebus mente precipiti ſtolidus, rem vt ſeriam detulerat ad Rufinum apparitionis præfecturæ prætorianæ tunc principem, vltimorum ſemper auidum hominem, & coalita prauitate famoſum. qui confeſtim quaſi pinni alatus ad comitatum principis aduolauit: eúmque ad ſuſpiciones huiuſmodi mollem & penetrabilem ita acriter inflammauit vt ſine deliberatione vlla Africanus, & omnes lætalis menſæ participes iuberentur ſublimes tolli. Quo facto delator funeſtus, vetita ex more humano validius cupiens, biennio id quod agebat, vt poſtularat, continuare præceptus eſt. Miſſus igitur ad eos corripiendos Teutomeres protector domeſticus cum collega, onuſtos omnes catenis, vt mandatum eſt perducebat. Sed vbi ventum eſt Aquileiam, Marinus ex campiductore eo tempore vacans, autor pernicioſi ſermonis, & alioquin naturæ feruentis, in taberna relictus, dum parantur itineri neceſſaria, lateri cultrum caſu repertum impegit, ſtatímque extractis vitalibus interiit. Reſidui ducti Mediolanum, excruciatíque tormentis, & confeſſi vi quæſtionis, inter epulas petulanter ſe quædam loquutos, iuſſi ſunt retineri pœnalibus clauſtris ſub abſolutionis aliqua ſpe, licet incerta. Protectores verò pronuntiati vertere ſolum exilio, vt Marino iiſdem conſciis mori permiſſo, veniam Arbetione meruere precante.

pocula ſubminiſtrant: & in vino luxuries ac veritas certare videntur.

Ex ebrioſa lætitia letum.

Teſte Marino, qui ſibi ipſi infert mortem.

Alijs, per longam miſeriã breue gaudium lúentibus.

3 Re hoc modo finita, paulò pòſt & Lentienſibus Alemãnicis pagis indictum eſt bellũ, collimitia

Ad bellum externũ re-

uocatur, qui editione domi laborāt. Ita temperātur res humane, ut incognita quadam via ad ſuam metā pergant.

ſæpe Romana latiùs irrumpentibus. Ad quem procinctum Imperator egreſſus, in Rhetias campóſque venit Caninos: & digeſtis diu conſiliis, id viſum eſt honeſtum & vtile omnibus, vt eò cum militis parte Arbetio magiſter equitum, cum validiore exercitus manu relegens margines lacus Brigantiæ pergeret, protinuś barbaris congreſſuris: cuius loci figuram breuiter, quantum ratio patitur deſignabo. Inter montium celſorū anfractus impulſu immani Rhenus diſcurrens extenditur per Lepontios, pérque deciduas cataractas inclinatione pernici funditur vt Nilus, torrente ab ortu protinus primogenio copiis aquarum propriis irruenti curſu ſimplici. iámque adiutus niuibus liquatis ac ſolutis, altáque diuortia riparum adradens, lacum inuadit rotundum & vaſtum, quem Brigantiam accola Rhætus appellat, pérque quadringenta & ſexaginta ſtadia longum, paríque penè ſpatio latè diffuſum, horrore ſyluarum ſqualentium inacceſſum, (niſi qua vetus illa Romana virtus & ſobria iter compoſuit latum) barbaris & natura locorum & cæli inclementia refragante. Hanc ergo paludem ſpumoſis ſtrependo verticibus amnis irrumpens, & vndarum quietem permeans pigram, mediam velut finali interſecat libramento: & tanquam elementum perenni diſcordia ſeparatum, nec aucto nec imminuto agmine quod intulit, vocabulo & viribus abſoluitur integris, nec contagia deinde vlla perpetiens, oceani gurgitibus intimatur. Quódque eſt impendiò mirum, nec ſtagnum aquarum rapido tranſcurſu mouetur, nec limoſa ſubliuie tardatur properans flumen, & confuſum miſceri non poteſt corpus, quod ni ita agi ipſe doceret aſpectus nulla vi credebatur poſſe diſcerni. Sic Alphęus oriens in Arcadia, cupidine fontis Arethuſæ captus, ſcindens Ionium mare, vt fabulæ ferunt, aduſque amatæ confi-

Brigantia lacus, hodie Acronius ſiue Podamicus, vel Brigantinus, ab oppido proximo, quod vulgo Bregents *etiã hodie dicitur. Germanis,* Boden ſee. *Conſtãtia lacus,* le lac de Cõſtance, *Gallis.*

confinia progreditur. Arbetio qui aduentus barbarorum nuntiarent non expectans dum adeſſent, licet ſciret aſpera orſa bellorum, in occultas delatus inſidias, veluti immobilis malo repentino perculſus eſt. Interea viſi è latebris hoſtes exiliunt, & ſine aliqua intermiſſione quicquid offendi poterat, telorum genere multiplici configebant. Nec enim reſiſtere noſtrorum quiſquam potuit, nec aliud vitæ ſubſidiũ, niſi diſceſſu ſperare veloci. Quocirca vulneribus declinandis intẽti, incompoſito agmine milites huc & illuc diſpalantes terga ferienda dederũt. Plerique tamen per anguſtas ſemitas ſparſi, periculóque præſidio tenebroſæ noctis extracti, reuoluta iam luce redintegratis viribus agmini quiſque proprio ſeſe conſociauit. In quo caſu ita triſti & inopino abundans numerus armatorum, & tribuni deſiderati ſunt decem: ob quæ Alemanni ſublatis animis, ferociùs incidentes quotidie prope munimenta Romana, adimente matutina nebula lucem, ſtrictis mucronibus diſcurrebant, frendendo minas tumidas intentantes. Egreſsíque repentè ſcutarij, quũ obiectu turmarum hoſtilium repercuſſi ſtetiſſent, omnes ſuos conſpirantibus animis ciebant ad pugnã. Verùm quum pleroſque recentis ærumnę documẽta terrerent, & in tuto fore reliqua credens hæreret Arbetio, tres ſimul exiluere tribuni, Arintheus agẽs vicem armaturarum rectoris, & Seniauchus qui equeſtrem turmam comitum tuebatur, & Bappo ducens promotos, cum commiſſis ſibi à principe. Vrgebat cauſa communis, velut propria, vim cunctis arcentibus veterum exemplo accolarum fluminis: hoſtibúſque ſuperfuſi non iuſto prælio, ſed diſcurſionibus prædatoriis, vniuerſos in fugam coegere fœdiſſimam. qui diſperſi laxatis ordinibus, dúmque elabi properant impediti, corpora nudantes intecta gladiorum haſtarúmque denſis ictibus truncaban-

Arbetio, cunctu & tot ſi pellis aulicus, quum opus eſt, nec ſibi nec aliis conſulere nouit. Qui in ciues ſuos odia & furores exercẽt, hoſtium impetus ſuſtinere nequeunt.

Victores vt plurimùm ſuperbi.

Victos cantus & catus animus comitatur, donec iniuſtam ſibi maculã abſterſerint.

tur. multíque cum equis interfecti, iacentes etiam tum eorum dorſis videbãtur innixi. quo viſo omnes è caſtris effuſi, qui prodire in prælium cum ſociis ambigebant, cauendi immemores proterebant barbaram plebem, niſi quos fuga exemerat morti, calcantes cadauerũ ſtrues, perfuſi ſanie peremptorum. Hócque exitu prælio terminato, imperator Mediolanum ad hyberna ouans reuertit & lætus.

Imperia, quæ adulatorũ & impiorũ conſilijs fulciuntur, nouas clades exiguis momentis ſentiunt: cõtinuíſque concutiũtur motibus, & tandem alto à culmine ruunt.

4 Exoritur iam hinc rebus afflictis haud diſpari prouinciarum malo, calamitatũ turbo nouarũ, deſtructurus omnia ſimul, ni fortuna moderatrix humanorum caſuum, motum euentu celeri cõſummaſſet impendiò formidatum. Quum diuturna incuria Galliæ cædes acerbas rapináſque & incendia barbaris licenter graſſantibus nullo iuuante perferrent, Siluanus pedeſtris militiæ rector iratus, & efficax ad hæc corrigenda, primùm ipſis ſuperuenit, Arbetione id maturari modis quibus poterat adigente, vt abſenti æmulo, quem quietum ſupereſſe adhuc grauabatur, pericuioſæ molis onus impingeret. Actuarius ſarcinalium principis iumentorum, commendatitias ab eo petierat ad amicos, vt quaſi familiaris eiuſdem eſſet notiſſimus. Hoc impetrato, quum ille nihil ſuſpicans ſimpliciter præſtitiſſet, ſeruabat epiſtolas, vt pernicioſum aliquid in tempore moliretur. Memorato itaque duce Gallias ex repub. diſcurſante barbaróſque propellente, iam ſibi diffidentes & trepidantes, idẽ Dynamius inquietiùs agens, vt verſutus & in fallendo exercitatus, fraudem cõminiſcitur impiam, ſubornatore & conſcio (vt iactauere rumores incerti) Lampadio præfecto & Euſebio ex comite rei priuatæ, cui cognomentum erat inditum Mattiocopæ, atque Ædeſio ex magiſtro memoriæ, quos ad conſulatum vt amicos iunctiſſimos idem curarat ſubrogari præfectus: & peniculo ſerie literarum abſterſa, ſola incolumi

Horribilis in Siluanũ conſpiratio. virtutis comes inuidia

Cõſpirationis adminiſtri primarij viri, artib. planè anliçis.

relictà

relicta ſubſcriptione, alter multum à vero illo diſſonans ſuperſcribitur textus: velut Siluano rogante verbis obliquis, hortantéque amicos agentes intra palatium, vel priuatos, inter quos & Thuſcus erat Albinus, aliíque plures, vt ſe altiora cœptantem, & propediem ſolium principis aditurum iuuarent. hunc faſcem ad arbitrium figmēti commiſit, vitam pulſaturus inſontis. Dynamius præfectus eſt vt hæc pro imperatore ſcrutaretur. Hæc & ſimilia quum aſtu texeret, conſiſtorium ſolus ingreſſus intimum, captato tempore vincire ſperans peruigilem ſalutis imperatoriæ cuſtodem. Lectáq; in conſiſtorio aſtu callido conſarcinata materia, tribuni iuſſi ſunt cuſtodiri, & de prouinciis duci priuati, quorum epiſtolæ nomina deſignabant. Confeſtímque iniquitate rei percitus Malarichus gentilium rector, collegis adhibitis ſtrepebat immaniter, circumueniri homines dicatos imperio per factiones & dolos minimè debere proclamans: petebátque vt ipſe relictis obſidium loco neceſſitudinibus ſuis, Mallobaude armaturarum tribuno ſpondēte quòd remearet velociùs, iuberetur ire ducturus Siluanum aggredi nihil tale conatū quale inſidiatores acerrimi concitarunt: vel contra ſe patria promittente Mallobaudem orabat properare permitti, hæc quæ ipſe pollicitus eſt impleturum. Teſtabatur enim id ſe proculdubio ſcire, quòd ſi quis mitteretur externus, ſuopte ingenio Siluanus etiam nulla re perterrēte timidior, cōpoſita fortè turbaret. Et quanquam vtilia moneret & neceſſaria, ventis tamen loquebatur incaſſum. Namque Arbetione autore, Apodemius ad eum vocandum cum literis mittitur, inimicus bonorum omnium diuturnus & grauis: qui incidēs principi in Galliis diſſidēs à mādatis conuētis quæ proficiſcēti ſunt data, nec viſo Siluano, nec oblatis ſcriptis vt veniret admonito, remanſit: adſcitóque rationali quaſi

Scelerum fabricator, index ſua iniquitatis præficitur, vt ſæpiùs noſtro etiam hoc ſeculo accidit.

In Malaricho, exēplū fidelis ſerui & prudentis viri, impiorum artes diſcernētu elucent.

proſcripti iámque necandi magiſtri peditum, clientes & ſeruos hoſtili tumore vexabat. Inter hæc tamen dum preſentia Syluani ſperatur, & Apodemius quieta perturbat, Dynamius vt argumento validiore impie ſtructorum aſſereret fidem, compoſitas literas, his concinentes quas obtulerat principi per præfectum, ad tribunum miſerat fabricæ Cremonenſis nomine Siluani & Malarichi, à quibus vt arcanorum conſcius monebatur parare properè cuncta. Qui quum hæc legiſſet, hærens & ambigens diu quidnam id eſſet (nec enim meminerat ſecum aliquãdo ſuper negotio vllo interiore hos quorum literas acceperat colloquutos) epiſtolas ipſas per baiulum qui portarat, iuncto milite ad Malarichũ miſit, obſecrans vt doceret aperte quæ vellet, non ita perplexè: nec enim intellexiſſe firmabat, vt ſubagreſtem & ſimplicem, quid ſignificatũ eſſet obſcurius. Hæc Malarichus ſubitò nactus, etiam tunc ſqualens & mœſtus, ſuámque & popularis Siluani vicem grauiter ingemiſcens, adhibitis Francis, quorũ ea tempeſtate in palatio multitudo florebat, erectius iam loquebatur tumultuabatúrque, factis inſidiis, retectáque iam fallacia, per quam ex confeſſo ſalus eorum appetebatur. Híſque cognitis ſtatuit imperator, diſpicientibus conſiſtorianis & militaribus vniuerſis in negotium præterinquiri. Quúmque iudices faſtidiſſent, Florentius Nigriani filius agens tunc pro magiſtro officiorum, contemplans diligẽtius ſcripta, apicúmque priſtinorum reliquias quaſdam reperiens, animaduertit, tum factum ex priore textu interpellato longè alium quàm dictarat Siluanus, ex libidine conſarcinatę falſitatis adſcriptũ. Proinde fallaciarum nube diſcuſſa, imperator doctus geſta relatione fideli, abrogata poteſtate, præfectum ſtatui ſub quæſtione pręcipit, ſed abſolutus eſt enixa conſpiratione multorum: ſuſpenſus autem Euſeb

Apodemius ante Arbetionis emiſſarius, tyrãnidis manci pium, egregie in tragœdia partes ſuas agit: nec enim tyrannus Seruuli deſunt. Mira ratione ingentes ſæpius detegũtur conſpirationes.

In perplexis & inſperatis negotiis, non adeo facilè ſibi imperat magnus animus.

Tandem veritas, ad tẽpus immerſa, emergit.

Molles ſunt ad officium exequendũ, qui adulatoribus aures præbẽt, teſte Conſtantio.

Euſebius ex comite priuatarum, ſe conſcio hæc dixerat concitata. Ædeſius enim neſciſſe quid actum ſit pertinaci inficiatione contendẽs abiit innoxius. & ita finito negotio, omnes ſunt abſoluti, quos exhiberi delatiq́ compulit criminis. Dynamius verò, vt præclaris artibus illuſtratus, cum correctoris dignitate abiit, necnon corrigere iuſſus eſt Thuſcus reliquam principis creduli militiam.

Potentes latrones ad tempus euadunt.

5 Agens inter hæc apud Agrippinam Siluanus, aſſiduíſque ſuorum compertis nuntiis, quæ Apodemius in labem ſuarum ageret fortunarum, & ſciens animum tenerum verſabilis principis in dicta cauſa, timens ne abſens & indẽnatus perageretur reus, in difficultate poſitus maxima, barbaricæ ſe fidei cõmittere cogitabat. Sed Laniogaiſo vetante, tunc tribuno, quem, dum militaret candidatus, ſolum adfuiſſe morituro Conſtanti ſupra ſcripſimus, docentéque, Francos, vnde oriebatur, interfecturos eum, aut accepto præmio prodituros, nihil tutum ex præſentibus ratus, in conſilia cogabatur extrema: & ſenſim cum principiorum verticibus ſecretiùs colloquutus, iiſdémque magnitudine promiſſę mercedis anniſis, cultu purpureo, draconum & vexillorum inſignibus ad tempus abſtracto, ad culmen imperiale ſurrexit. Dúmque hæc aguntur in Galliis, ad occaſum inclinato iam die, perfertur Mediolanum inſperabilis nuntius, apertè Siluanũ demonſtrans, dum ex magiſtro peditũ altius nititur, ſolicitato exercitu ad auguſtum culmen euectum. Hac mole caſus inopini Conſtantio icto, quaſi fulmine fati, primates conſilio ſecunda vigilia conuocato properarunt omnes in regiã. Quúmque nulli ad eligendũ quid agi deberet, mens ſuppetere poſſet aut lingua, ſũmiſſis verbis fit Vrſicini mentio vt conſiliis rei bellicæ præſtantiſſimĩ, fruſtráque graui iniuria laceſſiti, & per admiſſionũ

Difficile eſt admodum in rebus arduis quod facto opus eſt videre.

Imò verò ſub recti ſpecie facilè nobis imponit prauum conſiliũ, & ad deteriora quaque impetu cæco rapimur.

Aſſentatores aulici in reb. dubiis, vt nautæ inexpertes, da unũ deſerũt.

magiſtrum, qui mos eſt honoratior, accito eodem, ingreſſo conſiſtorium offertur purpura: atque ita ante principis pedes ſupplicem ſtatuerunt, externorum regum ritu. quum ſemper antea ad ſimilitudinem iudicum ſalutatos principes legerimus. Ita is qui paulo antea cum inſectatione maleuola, Orientis vorago, inuadendęque ſummę rei per filios affectator compellebatur, tunc dux prudentiſſimus & Conſtantini Magni fuerat commilito, ſolúſque ad extinguendum probis quidem ſed inſidioſis rationibus petebatur. Diligens enim opera nauabatur Siluanum extingui, vt fortiſſimum perduellem: aut, ſi ſecus accidiſſet, Vrſicinum exulceratum iam penitus aboleri, ne ſupereſſet ſcrupulus impendiò formidandus. Igitur quum de profectione celeranda diſponeretur, propulſationem obiectorum criminum eundem ducem parantem prægreſſus oratione leni prohibet Imperator, non id eſſe memorans tempus vt controuerſa defenſio cauſæ ſuſciperetur, quum viciſſim reſtitui in priſtinam concordiã partes neceſſitas ſubigeret vrgentium rerũ, antequam creſceret mollienda. Habita igitur deliberatione multiplici, potiſſimùm tractabatur quo commento Siluanus geſta etiam tum Imperatorem ignorare exiſtimaret: probabili argumento ad firmandam fidem reperto, monetur honorificis ſcriptis, vt accepto Vrſicino ſucceſſore, cum poteſtate rediret intacta. Poſt hæc ita digeſta protinus iubetur exire tribunus: & protectores domeſticos decem, vt poſtularat, ad iuuendas neceſſitates publicas ſecum duxit. Inter quos ego quoque eram cum Veriano collega, reſidui omnes propinqui & familiares. Iámq; eum egreſſum ſolum, de ſe metu quiſque per longa ſpatia deducebat. Et quanquam vt beſtiarij obiiceremur intractabilibus feris, perpendentes tamen hoc bonũ habere triſtia præcedentia, quòd in locis ſuis

Ac rei ſummam ei etiã quem antea perſequebãtur lubenter committũt, vt ſibi interea conſulãt, & noua quadam ratione quos oderũt è medio tollere poßint.

Aſtuta aulicorum conſilia, aduerſus Siluanũ & Vrſicinũ.

Vrſicinus periculis obiicitur, è quibus enatat.

ſuis ſecunda ſubſtituunt, mirabamur illam ſententiam Tullianam ex æternis veritatis ipſius adytis promulgatam, quæ eſt talis, *Et quanquam optatiſſimum eſt perpetuo fortunam quam florentiſſimam permanere, illa tamen qualitas vitæ non tantum habet ſenſum, quantum quum ex ſæuis & perditis rebus ad meliorem ſtatum fortuna reuocatur.* Feſtinamus itaque itineribus magnis, vt ambitioſus magiſter armorũ antè allapſum per Italicos de tyrannide vllum rumorem in ſuſpectis finibus appareret. Verùm curſim nos properantes erratica quædam anteuolans prodiderat fama, & Agrippinam ingreſſi inuenimus cũcta noſtris conatibus altiora. Namque conuena vndique multitudine trepidè cœpta fundante coactíſque copiis multis, pro ſtatu rei præſentis id aptius videbatur, vt ad Imperatoris nouelli, per ludibrioſa auſpicia virium acceſſus firmantis, ſenſum ac voluntatem dux flebilis verteretur, quò variis aſſentandi figmentis in molliùs vrgente ſecuritate, nihil metuens hoſtile deciperetur. Cuius rei finis arduus videbatur. Erat enim cautiùs obſeruandum vt appetitus opportunitati obtemperarent; nec præcurrentes eam nec deſerentes: qui ſi eluxiſſent intempeſtiuè, conſtabat nos omnes ſub elogio vno morte multandos. Suſceptus tamen idem dux leniter, adactúſque inclinante negotio ipſo ceruices adorare ſolenniter anhelantẽ celſiùs purpuram, ſpecialiùs colebatur, & intimus facilitate aditus honoréque menſæ regalis adeo antepoſitus aliis, vt iam ſecretiùs de rerum ſumma conſularetur. Ægrè ferebat Siluanus, ad conſulatum poteſtatéſque ſublimes elatis indignis, ſe & Vrſicinum ſolos poſt exudatos magnos pro repub. labores & crebros, ita fuiſſe deſpectos, vt ipſe quidem per quæſtiones familiarium ſub diſceptatione ignobili crudeliter agitatus, cõmiſiſſe in maieſtatẽ

Feſtinatio per quã neceſſaria in rebus extremis: quæ tamen à famà præuertitur.

Vrſicinus ad Siluanũ accedit, à quo leniter excipitur.

arceſſeretur: alter verò ab oriente raptus, odiis inimicorum adduceretur: & hoc aſſiduè clam quærebatur & palàm. Terrebant nos tamen quum dicerentur hæc & ſimilia circumfrementia vndique murmura cauſantis inopiã militis, & rapida celeritate ardentis anguſtias Alpium perrumpere Cottiarum. In hoc æſtu mentis ancipiti ad effectum tendens conſilium occulta ſcrutabamur indagine: ſederátque tandem, mutatis præ timore ſæpe ſententiis, vt quæſitis magna induſtria cautis miniſtris, obſtricto religionũ conſecratione colloquio, Braccati ſolicitarentur atque Cornuti, fluxioris fidei & vbertate mercedis ad momentũ omne verſabiles. Firmato itaque negotio, per ſequeſtres quoſdam gregarios obſcuritate ipſa ad id patrandũ idoneos, præmiorum expectatione accenſos, ſolis ortu iam rutilo, ſubitus armatorum globus erumpit: atque vt ſolet in dubiis rebus, audentior cæſis cuſtodibus regia penetrata, Siluanum extractum ædicula, quò exanimatus confugerat, ad conuenticulum ritus Chriſtiani tendentẽ, denſis gladiorum ictibus trucidant. Ita dux haud exilium meritorum hoc genere opperit mortis, metu calumniarum, quibus factione iniquorum irretitus eſt abſens, vt tueri poſſit ſalutem ad pręſidia progreſſus extrema. Licet enim ob tempeſtiuam illam cum armaturis proditionem ante Murſenſe prælium, obligatum gratia retineret Conſtantium, vt dubium tamen & mutabilẽ verebatur. Licet patris quoque Bonitij prætenderet fortia facta, Franci quidem, ſed pro Conſtantini partibus in bello ciuili acriter contra Licinianos ſæpe verſati. Euenerat autem antequam huiuſmodi aliquid agitaretur in Galliis, vt Romæ in circo maximo populus, incertum ratione quadam percitus an præſagio, Siluanus deuictus eſt, magnis vocibus exclamaret.

Varia, vt in tam perplexis negotijs conſilia.

Quorum exitus cædes Siluani, factione iniqua oppreſſi.

Huius elogium.

& mortis præſagium.

6 IGITVR Siluano Agrippinæ (vt relatum eſt) interfecto, ineſtimabili gaudio re cognita, princeps inſolentia coalitus & tumore, hoc quoque felicitatis ſuæ proſperis curſibus aſſignabat: eo more quo ſemper oderat fortiter facientes, vt quondam Domitianus, ſuperare tamen quocunque arte contraria cupiebat. Tantúmque abfuit laudare induſtriè geſta, vt etiam quædã ſcriberet de Gallicanis intercepta theſauris, quos nemo attigerat. Idque ſcrutari iuſſerat arctiùs, interrogato Remigio etiã tum rationario apparitionis armorum magiſtri, cui multo poſtea Valentiniani temporibus laqueus vitam in cauſa Tripolitanæ legationis rupit. Poſt quę ita completa, Conſtantius, vt iam cælo contiguus, caſibúſque imperaturus humanis, magniloquentia faſtúque ſufflabatur adulatorũ: quos augebat ipſe, ſpernendo proiiciendóque id genus parum callentes: vt Crœſum legimus ideo regno ſuo Solonem expuliſſe præcipitem, quia blandiri neſciebat & Dionyſium intentaſſe poetæ Philoxeno mortem, quum eum recitantem proprios verſus abſurdos & inconcinnos laudantibus cunctis ſolus audiret immobilis: quæ res pernicioſa vitiorum eſt altrix. Eã demũ enim laus grata eſſe poteſtati debet excelſæ, quum interdum & vituperationi ſecus geſtorum pateat locus. Iámque poſt ſecuritatem quæſtiones agitabantur de more, ex vinculis catenı́ſque plures vt noxij plectebantur. Exurgebat enim afferuens lætitia Paulus, tartareus ille delator, ad venenatas artes ſuas licentiùs exercendas: & inquirentibus in negotiũ conſiſtorianis atque militaribus, vt pręceptũ eſt, Proculus admouetur eculeo, Siluani domeſticus, homo gracilis & morboſus, metuentibus cunctis ne vi nimia tormentorũ leui corpore fatigato reos atrocium criminum promiſcuè citari faceret multos: verùm contra quam ſperatum eſt

Proſperitas viris ſanguine humano gaudentibus nihil moderabile ſuadet.

Quorum ruinam accelerat adulatorum magniloquentia, iſtis terræ filiis cælum ſtultitia ſua petentibus non ſatis ſufficiens, immò aliquatenus ingrata:

Sed iterum grata ſit, dũ nouis rationibus crudelitas ſanguine paſcitur humano.

contigit. Memor enim ſomnij quo vetitus erat per quietem (vt ipſe firmauit) pulſare quenquā inſontem, vſque ad confinia mortis vexatus, nec nominauit nec prodidit aliquem: ſed aſſerebat factum Siluani conſtanter, id eū cogitaſſe quod iniit, non cupiditate ſed neceſſitate compulſum, argumento euidenti demonſtrans. Cauſam enim probabilem ponebat in medio, multorum teſtimoniis claram, quòd die quinto antequam infulas ſuſciperet principatus, donatum ſtipendio militem Conſtantij nomine adloquutus eſt, fortis eſſet & fidus. Vnde apparebat, quòd ſi præſumere fortunæ ſuperioris inſignia conaretur, auri tam graue pondus expenderet vt ſuum. Poſt hunc damnatorum ſorte Pœmenius raptus ad ſupplicium interiit: qui (vt ſuprà retulimus) quum Treuiri ciuitatem Cæſari clauſiſſent Decentio, ad defendendā plebem electus eſt. Tum Aſclepiodotus & Lutto & Maudio comites interempti ſunt, aliíque plures. Hæc & ſimilia perplexè temporis obſtinatione ſcrutante, dum has exitiorum communium clades ſuſcitat turbo feralis, vrbem æternam Leontius regens, multa ſpectati iudicis documenta præbebat, in audiendo celer, in diſceptando iuſtiſſimus, natura beneuolus, licet autoritatis cauſa ſeruandæ acer quibuſdam videbatur, & inclinatior ad amandum. Prima igitur ars ſeditionis in eum concitandæ viliſſima fuit & leuis. Philoromùm enim aurigam rapi præceptum, ſequuta plebs omnis velut defenſura propriam pignus, terribili impetu præfectum inceſſebat vt timidū: ſed ille ſtabilis & erectus immiſſis apparitoribus correptos aliquot vexatóſque tormentis, nec ſtrepente vllo nec obſiſtente, inſulari pœna multauit. Diebúſque paucis ſequutis quum itidem plebs excita calore quo conſueuit, vini cauſando inopiā, ad Septizoniū conueniſſet, celebrem locū, vbi operis

At inter tot furores veritas aſſeritur.

Aduerſus quam ſæuit iterum aulica rabies.

Romæ oritur ſeditio.

Huius cauſa prima.

Altera.

ris ambitioſi nymphæum Marcus condidit Imperator, illac de induſtria pergens præfectus ab omni toga apparitioneque rogabatur enixiùs, ne in multitudinem ſe arrogantem immitteret, & minacem ex commotione priſtina ſquiētem: difficiliſque ad pauorem recti tetendit, adeo vt eum obſequentiū pars deſereret, licet in periculum feſtinātem abruptum. Inſidens itaque vehiculo cum ſpecioſa fiducia contuebatur acribus oculis tumultuantum vndique cuneorū, velùti ſerpentium, vultus, perpeſſúſque multa dici probroſa, agnitum quendam inter alios eminentem, vaſti corporis, rutilíque capilli, interrogauit an ipſe eſſet Petrus Valuomeres, vt audierat, cōgnomento: eúmque, quum eſſe ſono reſpōdiſſet obiurgatorio, vt ſeditioſorum anteſignanum olim ſibi compertum, reclamantibus multis, poſt terga manibus vinctis ſuſpendi præcepit. Quo viſo ſublimi, tribuliúmque adiumentum nequicquā implorāte, vulgus omne paulò ante confertum per varia vrbis mēbra diffuſum ita euanuit, vt turbarum acerrimus concitor tanquā in iudiciali ſecreto exaratis lateribus ad Picenum eiiceretur: vbi poſtea auſus eripere virginis non obſcuræ pudorē, Patruini cōſularis ſententia ſupplicio ob id capitali addictus. Hoc administrante Leontio, Liberius Chriſtianę legis antiſtes à Conſtantio ad comitatum mitti præceptus eſt, tāquam Imperatoris iuſſis & plurimorū ſui conſortiū decretis obſiſtens in re quam breui textu percurrā. Athanaſium epiſcopū eo tēpore apud Alexandriam vltra profeſſionem altiùs ſe efferentē, ſciſcitaríque conatum externa, vt prodidere rumores aſſidui, cœtus in vnum quæſitus eiuſdem loci multorū (ſynodus vt appellant) remouit à ſacramento quod obtinebat. Dicebatur enim fatidicarum ſortium fidem, quæve augurales portenderent alites, ſcientiſſimè callens, aliquoties prædixiſſe futura. Super his in-

Præfecti cōſtans prudētia & virtus ſeditioſos (anteſignano eorū intercepto) diſſipat & reprimit.

Seditionis ſax pro meritis extinguitur.

Liberij Romanæ Eccleſiæ antiſtitis hiſtoria, ab ethnico milite, ſed ingenuo viro paucis deſcripta.

d 4

tendebãtur ei alia quoque à propoſito legis abhorrentia cui præſidebat. Hunc per ſubſcriptionem abiicere ſede ſacerdotali, paria ſentiens cæteris iubente principe Liberius monitus perſeueranter renitebatur, nec viſum hominem nec auditũm damnare nefas vltimum ſæpe exclamans, apertè ſcilicet recalcitrans imperatoris arbitrio. Id enim ille Athanaſio ſemper infeſtus, licet ſciret impletum, tamen autoritate qua potiuntur æternæ vrbis epiſcopi, firmari deſiderio nitebatur ardenti. Quo non impetrato, Liberius ægrè, populi metu qui eius amore flagrabat, cum magna difficultate noctis medio potuit aſportari. Et hæc quidem Romæ (vt oſtendit textus ſuperior) agebantur.

Nec viſum, nec auditũ hominem, damnare nefas.

7 Constantivm verò exagitabant aſſidui nuntij, deploratas iam Gallias indicantes, nullo renitente ad internecionem barbaris vaſtantibus vniuerſa. Aeſtuánſque diu qua vi propulſaret ærumnas, ipſe in Italia reſidens, vt cupiebat, (periculoſum enim exiſtimabat ſe in partem contrudere longè dimotam) reperit tandem conſilium rectum: & Iulianum patruelem fratrem haud ita dudum ab Achaia contractum accitu, etiam tum palliatum, in ſocietatem imperij adſciſcere cogitabat. Id vbi vrgente malorum impendentium mole eſt confeſſus proximis, ſuccumbere tot neceſſitatibus támque crebris vnũ ſe (quod nunquã fecerat) apertè demonſtrans: illi in adſentationem nimiam eruditi infatuabant hominem, nihil eſſe ita aſperum dictitantes quod præpotens eius virtus fortunáque tã vicina ſideribus nõ ſuperaret ex more, addebãtque, noxarum conſcientia ſtimulante complures, deinceps caueri debere Cæſaris nomen, replicantes geſta ſub Gallo. Quîs adnitentibus obſtinatè, opponebat ſe ſola regina, incertum migrationem ad longinqua pertimeſcẽns, an pro natiua prudentia conſulens

Periculaſuperbos excitant, vt imbecillitatis ſuæ cõuicti, habenas rerum aliis cõmittere cogantur.

Reclamantibus aſſentatoribus qui repulſam ermidant.

ſulens in commune, omnibúſque memorans anteponi debere propinquum. Poſt multáque per deliberationes ambiguas actitata, ſtetit fixa ſententia: abiectíſque diſputationibus irritis, ad imperium placuit Iulianum adſumere, Quum veniſſet accitus prædicto die, aduocato omni quod aderat commilitio, tribunali ad altiorem ſuggeſtum erecto, quod aquilæ circundederunt & ſigna, auguſtus inſcendens, cúmque manu retinens dextera, hæc ſermone placido perorauit, *Adſiſtimus apud vos optimi reip. defenſores, cauſæ communi vno penè omnium ſpiritu vindicandæ, quam acturus tanquam apud æquos iudices ſuccinctiùs edocebo. Poſt interitum rebellium tyrannorum, quos ad hæc tentanda quæ mouerunt, rabies egit & furor, velut impiis eorum manibus Romano ſanguine parentantes, inſultant barbari Gallias rupta limitum pace, hac animati fiducia quòd nos per diſiunctiſſimas terras arduæ neceſſitates adſtringunt. Huic igitur malo vltra appoſita iam proſerpenti, dum patitur tempus, ſi occurrerit noſtri veſtrique conſulti ſuffragium, & colla ſuperbarum gentium detumeſcent, & imperij fines erunt intacti. Reſtat vt rerum ſpem quam gero, ſecundo roboretis effectu. Iulianum hunc fratrem meum patruelem, vt noſtis verecundia, qua nobis ita vt neceſſitudine charus eſt, rectè ſpectatum, iámque elucentis induſtriæ iuuenem, in Cæſaris adhibere poteſtatem exopto, cœptis ſi videntur vtilia, etiam veſtra conceſſione firmandis.* Dicere ſuper his plura conantem interpellans concio leniùs prohibebat, arbitrium ſummi Iouis id eſſe, non mentis humanæ, velut præſcia venturi prædicans. Stánſque imperator immobilis, dum ſilerent, reſidua fidentiùs explicauit. *Quia igitur veſtrum quoque fauorem adeſſe fremitus indicat lætus, adoleſcens vigoris tranquilli cuius temperati mores imitandi ſunt potiùs quàm prædicandi, ad honorem properatum exurgat: cuius præclaram indolem bonis artibus inſtitutam hoc ipſo plenè video expoſuiſſe*

Sed in vanum, nec enim quidquam habēt ſolidi quod adhibere poſſint vt ſaniora conſilia euertat.

Adulationis enim vox eſt admodum exilis & ambigua.

Conſtantij Oratio ſuaſoria, vt Iulianum imperij collegam Romani recipiant.

Mos huius cooptationis.

Ceremonia. *quòd elegi. Ego eum præſente nutu Dei cæleſtis amictu principali velabo.* Dixit, móxque indutum auita purpura Iulianum, & Cæſarem cum exercitus gaudio declaratum, his alloquitur contractiore vultu ſubmœſtum, *Recepiſti primæuus originis tuæ ſplendidum florem, amantiſsime mihi omnium frater: aucta gloria mea confiteor, qui iuſtus indeferenda ſuperiori poteſtate nobilitati mihi propinqua, quàm ipſa poteſtate videor eſſe ſublimis. Adeſto igitur laborum periculorumque particeps, & tutelam miniſterij ſuſcipe Galliarũ, omni beneficẽtia partes leuaturus adflictas, & ſi hoſtibus congredi ſit neceſſe, fixo gradu conſiſte inter ſigniferos ipſos, audendi in tempore conſideratus hortator, pugnantes accendens præeundo cautiſsimè, turbatóſque ſubſidiis fulciens, modeſtè increpans deſides, veriſsimus teſtis adfuturus induſtriis & ignauis. Proin vrgente rei magnitudine, perge vir fortis ducturus viros itidem fortes. Aderimus nobis viciſsim amoris robuſta cõſtantia, militabimus ſimul, vnà orbem pacatum (deus modò velit quod oramus) pari moderatione pietatéque recturi. Mecum vbique videberis præſens, & ego tibi quodcunque acturo nõ deero. Ad ſũma mihi propera ſociis omniũ votis, velut aſsignatam tibi ab ipſa rep. ſtationem cura peruiligi defenſurus.* Nemo poſt hæc finita reticuit: ſed militares omnes horrendo fragore ſcuta genibus illidentes (quod eſt proſperitatis indicium plenum: nam contrà quum haſtis clypei feriuntur, iræ documentum eſt & doloris) immane quo quantóque gaudio, præter paucos, auguſti probauere iudicium: Cæſarémque admiratione digna ſuſcipiebant, imperatorij muricis fulgore flagrantem: cuius oculos cum venuſtate terribiles, vultúmque excitatius gratum, multum diúque contuentes, qui futurus ſit colligebant, velut ſcrutatis veteribus libris, quorum lectio per corporum ſigna pandit animarum interna. Eúmque vt potiori reuerentia ſeruaretur, nec ſupra modum laudabant, nec infrà quàm

Oratio ad Iulianũ hortatoria, vt dignitatem oblatam & miniſterij Galliarum curam ac tutelam ſuſcipere velit.

Summi belli ducis partes.

Applauſus militum, Iuliano Imperatore electo.

Iuliani elogium.

quàm decebat: atque ideo cenſorum voces ſunt æſtimatæ, non militum. ſuſceptus denique ad conſeſſum vehiculi, receptúſque in regiam, hunc verſum ex Homerico carmine ſuſurrabat,

Ἔλλαβε πορφύρεος θάνατος καὶ μοῖρα κραταιή. 1. Corripuit lethũ purpureũ, & fati ſors robuſta.

Hæc die octauo iduum Nouembr. geſta ſunt, quum Arbetionem conſulem annus haberet & Lollianum.

8 Deinde diebus paucis Helena virgine Conſtantij ſorore, eidem Cęſari coniugali fœdere copulata, paratíſque vniuerſis quę maturitas proficiſcendi poſcebat, comitatu paruo ſuſcepto, calend. Decemb. egreſſus eſt: deductúſque ab Auguſto adúſque locum duabus columnis inſignem, qui Laumellum interiacet & Ticinum, itineribus rectis Taurinos peruenit. Vbi nuntio percellitur graui, qui nuper in comitatum Auguſti perlatus, de induſtria ſilebatur, ne parata diffluerẽt. Indicabat autem Coloniam Agripinam ampli nominis vrbem in ſecunda Germania, pertinaci barbarorum obſidione reſeratam, & magnis viribus delatam. Quo mœrore perculſus velut primo aduentantium malorum auſpicio, murmurans, querulis vocibus ſæpe audiebatur, nihil ſe plus aſſequutum quam vt occupatior interiret. Quúmque Viennam veniſſet, ingredientem optatum quidem & Imperatorem honorificè ſuſceptura omnis ætas cõcurrebat & dignitas: procúlque viſum plebs vniuerſa cum vicinitate finitima Imperatorẽ clemẽtem appellans & fauſtum, præuia conſonis laudibus celebrabat, auidiùs pompam regiam in principe legitimo cernens: cõmuniúmque remediũ ęrumnarũ in eius locabat aduentu, ſalutarem quendam geniũ affulſiſſe conclamans, nec ſecius arbitrata. Tunc anus quædam orbata luminibus, quum percontando

Nuptiæ eiuſdem.

Et profectio ad bellum.

Graui nuntio perculſa.

Et querelis exagitata.

Nihil populus acceptius ac gratum magu aduẽtu principis optati, de cuius temperãtia & æquitate reme-

dium communium ærumnarum ſibi polliceretur. quinam eſſet ingreſſus, Iulianum Cęſarem compeꝛiſſet, exclamauit hunc deorum templa reparaturum. Proinde quoniam (vt Mantuanus vates prædixit excelſus) Maius opus moueo, maiórque mihi rerum naſcitur ordo, Galliarũ tractus &. ſitum oſtẽdere puto nunc tempeſtiuum, ne inter procinctus vrgẽtes præliorúmque varios caſus ignota quibuſdam expediens, imitari videar deſides nauticos, adtrita lintea cum rudentibus, quæ licuit parari ſecuriùs, inter fluctus reſarcire coactos & tempeſtates.

De origine Gallorũ varia veterũ ſententia. 9 Ambigentes ſuper origine prima Gallorum ſcriptores veteres, notitiam reliquere negotij ſemiplenam: ſed poſtea Timagenes & diligentia Græcus & lingua, quę diu ſunt ignorata, collegit ex multiplicibus libris: cuius fidem ſequuti obſcuritate dimota, eadem diſtinctè docebimus & apertè. *Harum cõpendium ex Timagene Græco hiſtorico.* Aborigenes primos in his regionibus quidam viſos eſſe firmarunt, Celtas nomine regis amabilis, & matris eius vocabulo Galatas dictos: ita ęnim Gallos ſermo Græcus appellat. Alij Dorienſes, antiquiorem ſequutos Herculem, Oceani locos inhabitaſſe confines. Draſidæ memorant reuera fuiſſe populi partem indigenam: ſed alios quoque ab inſulis extimis cõfluxiſſe & tractibus tranſrhenanis, crebritate bellorum, & alluuione feruidi maris ſedibus ſuis expulſos. Aiunt quidam, paucos poſt excidium Troiæ, fugitantes Græcos vbique diſperſos, loca hæc occupaſſe tunc vacua. Regionum autem incolæ id magis omnibus aſſeuerant, (quod etiam nos legimus in monumentis eorum inciſum) Amphitryonis filium *Hercules Gallicus.* Herculem ad Geryonis & Tauriſci ſæuorum tyrannorum perniciem feſtinaſſe, quorum alter Hiſpanias, alter Gallias infeſtabat: ſuperatíſque ambobus coiſſe cum generoſis fœminis, ſuſcepiſſéque liberos plures, & eos partes quibus imperitabant, ſuis nominibus appellaſſe. A Phocæa verò Aſiaticus populus

lus Harpali inclemẽtiam vitans Cyri regis præfecti, Italiam nauigio petiit. Cuius pars in Lucania Veliam, alia condidit in Viennenſi Maſſiliam. Dein ſequutis ætatibus oppida aucta virium copia, inſtituere non pauca: ſed declinanda varietas ſæpe ſatietati coniuncta. Per hæc loci hominibus paulatim excultis, viguere ſtudia laudabilium doctrinarum, inchoata per Bardos & Eubages & Druidas. Et Bardi quidem fortia virorum illuſtrium facta heroicis compoſita verſibus cum dulcibus lyræ modulis cãtitarunt: Eubages verò ſcrutantes ſumma & ſublimia naturæ pandere conabantur: Inter hos Druidæ ingeniis celſiores, vt autoritas Pythagoræ decreuit, ſodalitiis aſtricti conſortiis, quæſtionibus occultarum rerum altarúmque erecti ſunt, & deſpectantes humana pronuntiarunt animas immortales. Hanc Galliarum plagam ob ſuggeſtus montium arduos, & horrore niuali ſemper obductos, orbis reſidui incolis antehac penè ignotam, niſi qua littoribus eſt vicina, munimina claudunt vndique natura velut arte circundata. & à latere quidem auſtrali Tyrrheno alluitur & Gallico mari: quà cæleſtè ſuſpicit plauſtrũ, à feris gentibus fluentis diſtinguitur Rheni: vbi occidentali ſubiecta eſt ſideri, Oceano & altitudine Pyrenæi. Vnde ad ſolis ortus attollitur, aggeribus cedit Alpium Cottiarum: quas rex Cottius perdomitis Galliis, ſolus in anguſtiis latens, inuiáque locorum aſperitate confiſus, lenito tandem timore in amicitiam Octauiani receptus principis, molibus magnis extruxit ad vicẽ memorabilis muneris cõpendiarias & viantibus opportunas, medias inter alias Alpes vetuſtas, ſuper quibus cõperta paulò poſtea referemus. In his Alpibus Cottiis, quarum initium à Seguſione oppido eſt, præcelſum erigitur iugum, nulli ferè ſine diſcrimine penetrabile. Eſt enim è Galliis venientibus prona humilitate deue-

Maſſilia à quibus condita.

Bardi.

Eubages.

Druidæ.

Galliarum termini Alpes, Pyrenæi montes, mare mediterraneum & Oceanus Septentrionalis.

Alpes Cottia.

Seguſio oppidum.

xum, pendentium ſaxorum altrinſecus viſu terribile, præſertim verno tempore: quum liquente gelu niuibúſque ſolutis flatu calidiore ventorum, per diruptas vtrinque anguſtias, & lacunas pruinarum congerie latebroſas, deſcẽdentes cunctantibus plantis homines & iumenta procidunt & carpenta: idque remedium ad arcendum exitium repertum ſolùm, quòd pleraque vehicula vaſtis funibus illigata, pone cohibente virorum vel boum niſu valido, vix greſſu reptante paulò tutiùs deuoluuntur. Et hæc (vt diximus) anni verno cõtingunt. Hyeme verò humus cruſtata frigoribus & tanquam leuigata, ideóque labilis inceſſum præcipitantem impellit, & patulæ valles per ſpatia plana glacie perfidę vorant nonnunquam tranſeuntes. ob quę locorũ callidi, eminentes ligneos ſtylos per cautiora loca defigunt, vt eorum ſeries viatorem ducat innoxium: qui ſi niuibus operti latuerint, montanis defluentibus riuis euerſi, agreſtibus præuiis difficilè peruaduntur. A ſummitate autẽ huius Italici cliui planicies aduſq; ſtationẽ nomine Martis, per ſeptem extenditur millia: & hinc alia celſitudo erectior, ægréque ſuperabilis ad Matronæ porrigitur verticem, cuius vocabulũ caſus fœminę nobilis dedit. Vnde decliue quidẽ iter, ſed expeditiùs aduſque caſtellũ Virgantiam patet. Huius ſepulchrum reguli, quem itinera ſtruxiſſe retulimus, Seguſione eſt mœnibus proximum: manéſque eius ratione gemina religione coluntur: quòd iuſto moderamine rexerat ſuos: & aſcitus in ſocietatẽ rei Romanæ, quietem genti præſtitit ſempiternam. Et licet hæc quam diximus, via media ſit, & compendiaria magíſque celebris, tamen etiam aliæ multo antea temporibus ſunt conſtructæ diuerſis. Primam Thebanus Hercules ad Geryonem extinguendum (vt relatum eſt) & Tauriſcum leniùs gradiens, prope maritimas cõpoſuit Alpes. hícque

Alpiũ deſcenſus, etiamnum hodie vſitatus ad montem Ceniſiũm, & Gothardi & Bernardi, vt vocãt.

Martis ſtatio.

Matronæ vertex.

Virgantia.

Aliæ Alpiũ viæ non ita frequentes.

barum nomen indidit. Monœci ſimiliter arcem & *Monœci*
portum ad perennem ſui memoriam conſecrauit. *arx.*
Deinde emenſis poſtea ſeculis multis, hac ex cauſa
ſunt Alpes excogitatæ Pœninæ. Superioris Africani *Alpes Pœ-*
pater P. Cornelius Scipio Sagũtinis memorabilib. *ninæ. vulgò*
ærumnis & fide, pertinaci deſtinatione Afrorũ ob- *Apenninus*
ſeſſis, iturus auxilio in Hiſpaniam, traduxit onuſtã *mons.*
manu valida claſſem. ſed ciuitate potiore marte de-
leta, Annibalẽ aſſequi nequiens, triduo ante tranſi-
to Rhodano ad Italiæ partes cõtendentem, nauiga-
tione veloci intercurſo ſpatio maris haud longo, di
greſſurum montibus apud Genuam obſeruabat Li- *Genua.*
guriæ oppidum, vt cum eo (ſi copiam fors dediſſet)
viarum aſperitate fatigato decerneret in planicie.
conſulens tamen rei communi, Cn. Scipionem fra-
trem ire monuit in Hiſpanias, vt Haſdrubalẽ exin-
de ſimiliter erepturum arceret. quę Annibal doctus
à perfugis, vt erat expeditæ mentis & callidæ, Tau-
rinis ducentibus accolis per Tricaſtinos & orã Vo- *Tricaſtini.*
contiorum extremam ad ſaltus Tricorios venit. In- *Vocontij.*
déque exorſus, aliud iter antehac inſuperabile fecit: *Tricorij.*
exciſaque rupe in immenſum elata, quam cremãdo *Annibalis*
vi magna flammarum acetóque infuſo diſſoluit, per *iter in Ita-*
Druentiam flumen gurgitibus vagis intortum re- *liam.*
giones occupauit Hetruſcas. Hactenus ſuper Alpi-
bus, nunc ad reſtantia veniamus.

10 Temporibus priſcis quum laterent hæ par- *Gallia tri-*
tes vt barbaræ, tripartitæ fuiſſe creduntur, in Celtas *plex.*
eoſdem Gallos diuiſæ, & Aquitanos, & Belgas, lin-
gua, inſtitutis legibuſq; diſcrepãtes. Et Gallos quidẽ
qui ſunt Celtæ ab Aquitanis Garumna diſterminat *Celtica.*
flumen, à Pyrenæis oriens collibus, póſtque oppida
multa trãſcurſa in Oceano deliteſcens. A Belgis ve- *Belgica.*
rò eandẽ gẽtem Matrona diſcindit & Sequana, am-
nes magnitudinis geminæ: qui fluentes per Lugdu- *Lugdunum.*
nẽſem, poſt circũclauſum ambitu inſulari Pariſiorũ

Lutetia, Pariſiorum caſtellum. caſtellum, Lutetiam nomine, conſociatim meantéſque protinus prope caſtra Conſtantia funduntur in mare. Horum omnium apud veteres Belgę dicebãtur eſſe fortiſſimi, ea propter quod ab humaniore cultu longè diſcreti, nec aduenticiis effœminati deliciis, diu cum Tranſrhenanis certauere Germanis.

Aquitanica. Aquitani enim, ad quorum littora, vt proxima placidáque, merces aduentitiæ conuehuntur, moribus ad mollitiem lapſis, facilè in ditionem venere Romanam. Regebantur autem Galliæ omnes, iam inde vt crebritate bellorum vrgenti ceſſere Iulio dictatori, poteſtate in partes diuiſa quatuor. quarum

Harum quatuor prouinciæ. Narbonenſis vna, Viennenſem intra ſe continebat & Lugdunenſem: altera Aquitanis præerat vniuerſis, ſuperiorem & inferiorem Germaniam Belgáſq; duæ iuriſdictiones iiſdem rexere temporibus. At nunc numerantur prouinciæ per omnem ambitum

Germania. Galliarum: ſecunda Germania, prima ab occidentali exordiens cardine, Agrippina & Tungris munita, ciuitatibus amplis & copioſis, dein prima Germania, vbi præter alia municipia Magontiacus eſt, & Vangiones & Nemetes, & Argentoratus barbaricis cladibus nota. Poſt has Belgica prima Mediomatricos prætendit & Treuiros domicilium principum clarũ. Huic annexa eſt ſecunda Belgica, quà

Secunda Belgica. Ambiani ſunt vrbs inter alias eminẽs, & Cathelauni & Rhemi. apud Sequanos Biſontios vidimus &

Sequani. Rauracos, aliis potiores oppidis multis. Lugdunenſem primam Lugdunus orant, & Cabillones & Se-

Lugdunenſis prouincia. nones, & Biturigæ, & mœnium Auguſtuduni magnitudo vetuſta. Secundam enim Lugdunenſem

Rhotomagi. Rothomagi, & Turini Mediolanum oſtendunt: & Tricaſtini, Alpes Graiæ & Pœninæ, exceptis obſcu-

Auenticũ. rioribus habent & Aventicum, deſertam quidem ciuitatem, ſed non ignobilem quondam, vt ædificia ſemiruta nunc quoque demonſtrant. Hæ prouinciæ vrbéſ-

vrbéſque ſunt ſplendidæ Galliarum. In Aquitanía, quæ Pyrenæos montes & eam partem ſpectat oceani quæ pertinet ad Hiſpanos, prima prouincia eſt Aquitanica, amplitudine ciuitatum admodum culta omiſſis aliis multis, Burdegala & Auerni excellunt, & Santones, & Pictaui. Nouem populos Auſci commendant & Vaſatæ. In Narbonenſi cluſa eſt Narbona & Toloſa, quæ principatum vrbium tenent. Viennenſis ciuitatum exultat decore multarum, quibus potiores ſunt Vienna ipſa, & Arelate & Valentia: quibus Maſſilia iungitur, cuius ſocietate & viribus in diſcriminibus arduis fultam aliquoties legimus Romã. His propè Salluuij ſunt, & Nicea & Antipolis, inſulæque Stœchades. Et quoniã ad has partes opere contexto peruenimus, ſilere ſuper Rhodano maximi nominis flumine incongruum eſt & abſurdum. A Pœninis Alpibus effuſiore copia fontium Rhodanus fluens, & procliui impetu ad planiora digrediens, proprio agmine ripas occultat, & paludi ſeſe ingurgitat nomine Lemano, eámque intermeans nuſquam aquis miſcetur externis: ſed altrinſecus ſummitates vndæ præterlabens ſegniores, quæritans exitus viam ſibi impetu veloci molitur. Vnde ſine iactura rerum per denſa paludium fertur, & Sequanos, longéque progreſſus Viennenſem latere ſiniſtro perſtringit, dextro Lugdunenſem: & emenſus ſpatia fluctuoſa, Ararim quem Saucõnam appellant, inter Germaniam primam fluentem, ſuum in nomen adſciſcit. qui locus exordium eſt Galliarum. Exinde non millenis paſſibus, ſed leucis itinera metiuntur, vbi auctus Rhodanus aquis aduenis locupletior, vehit grãdiſſimas naues ventorũ flatu iactari ſæpius aſſuetas finitúſque inter valles, quas ei natura præſcripſit, ſpumeus Gallico mari concorporatur per patulum ſinum, quem vocant Ad gradus, ab Arelate octauo decimo

Aquitania prouincia.

Varia eiuſdem vrbes.

Salluuij.

Stœchades.

Rhodani fluminis origo progreſſus & curſus.

Araris ſiue Sauconna, vulgò la Saone.

Gallorum ſtatura & color. fermè lapide diſparatum. Sit ſatis de ſitu locorum: nunc figuras & mores hominum deſignabo. Celſioris ſtaturæ & candidi penè Galli ſunt omnes & rutuli, luminúmque toruitate terribiles, auidi iurgiorum & ſublatiùs inſoleſcentes. *Vxores.* Nec enim eorũ quenquam, adhibita vxore rixantem, multo fortiore & glauca, peregrinorum ferre poterit globus: tum maximè quum illa inflata ceruice ſuffrendens, ponderánſque niueas vlnas & vaſtas, admixtis calcibus emittere cœperit pugnos, vt catapultas tortilibus neruis excuſſas. Metuendæ voces compluriũ & minaces placatorum iuxta & iraſcentium: terſi tamen pari diligentia cuncti & mundi, nec in tractibus illis, maximéque apud Aquitaniam, poterit videri vel fœmina, licet per quam pauper, vt alibi, fruſtis ſqualere pannorum. *Domeſtici mores.* *Militaris animus.* Ad militandum omnis ætas aptiſſima: & pari pectoris robore ſenex ad procinctum ducitur, & adultus gelu duratis artubus, & labore aſſiduo multa contempturus & formidanda: nec eorum aliquando quiſquam, vt in Italia, munus martium pertimeſcens pollicem ſibi præcidit, quos iocaliter murcos appellant. *Compotationes.* Vini auidum genus, affectans ad vini ſimilitudinem multiplices potus: & inter eos humiles quidam obtuſis ebrietate continua ſenſibus (quam furoris voluntariam ſpeciem eſſe Catoniana ſententia definiuit) raptantur diſcurſibus vagis: vt verum illud videatur quod ait defendens Fonteium Tullius, Gallos poſt hæc dilutiùs eſſe poturos, quod illi venenum eſſe arbitrabantur. *Galli Romanis faceſſunt negotiũ: & tandem iugum eorum excuſſerunt.* Hæ regiones, præcipuè quæ confines Italicis, paulatim leuiùs odere ſub imperium venire Romanum: primò tentatæ per Fuluium, deinde præliis paruis quaſſatæ per Sextium, ad vltimum per Fabium Maximũ domitæ, cui negotij plenus effectus, aſperiore Allobrogum gẽte deuicta, hoc indidit cognomentum. Nam

omnes

omnes Gallias, niſi quæ paludibus inuiæ fuere, vt Salluſtio docetur autore, poſt decennalis belli mutuas clades, Cęſar ſocietati noſtræ fœderibus iunxit æternis. Euectus ſum longius, ſed remeabo tandem ad cœpta.

11 DOMITIANO crudeli morte conſumpto, Muſonianus ſucceſſor orientem prætoriani regebat poteſtate pręfecti, facundia ſermonis vtriuſque clarus: vnde ſublimiùs quam ſperabatur eluxit. Conſtantinus enim quum limatiùs ſuperſtitionum quæreret ſectas, Manicheorum & ſimilium, nec interpres inueniretur idoneus, hunc ſibi commendatum, vt ſufficientem, elegit: quem officio functum peritè Muſonianum voluit appellari, ante Strategium dictitatum: & ex eo percurſis honorum gradibus multis, aſcendit ad præfecturā, prudens alias tolerabiliſquę prouinciis, & mitis & blandus, ſed ex qualibet occaſione maximéque ex controuerſis litibus (quod nefandum eſt, & in totum lucrandi auiditate ſordeſcens) vt inter alia multa euidenter apparuit in quæſtionibus agitatis ſuper morte Theophili Syriæ conſularis, ob proditionem Cęſaris Galli impetu plebis promiſcuæ diſcerpti: vbi damnatis pauperibus, quos quum hæc agerentur peregrè conſtabat fuiſſe, autores diri facinoris exuti patrimoniis abſoluti ſunt diuites. Hunc Proſper adæquabat, pro mā giſtro equitum agente etiam tūm in Galliis militē regens, abiectè ignauus, & (vt ait Comicus) arte deſpecta furtorum rapiens propalàm. Quis concordantibus, mutuáque commercia viciſſim ſibi cōciliando locupletatus, Perſici duces vicini fluminibus, rege in vltimis terrarum ſuarum terminis occupato, per prædatorios globos noſtra vexabant, nunc Armeniam, aliquoties Meſopotamiam confidentiùs incurſantes, Romanis ductoribus ad colligendas obeuntium exuuias occupatis.

Temporib. Conſtātij & Iuliani, quis fuerit Galliarum ſtatus.

AMMIANI
MARCELLINI
GESTARVM RERVM
liber xvj.

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Elogia Iuliani, qui poſt habitis deliciis & multo itinere celeriter confecto, diligentia, prudentia & animi magnitudine quaſdã Galliæ partes debellat & quieſcere cogit.*

2 *Iuliani virtutes, maximo Principe dignas Am. Marcellinus accuratè deſcribit.*

3 *Turbæ in aula Conſtantij cuius aures ad omne crimẽ patebant. Arbetio, inſectatus à quibuſdã, illæſus euadit. Iulianus ipſe accuſatus, patronum habet Euthenium ſpadonem, cuius eximiæ animi dotes exponuntur.*

4 *Alia tragœdiarum in theatro Conſtãtij exempla. Vrſuli viri illuſtris cõfidens & felix in tuẽda veritate libertas. Coſtãtij ſtupor malis ciuilibus viã ſternit, quorum obſeruatu digne explicantur hiſtoriæ.*

5 *Conſtantius, princeps ignauus, de triumpho cogitat, & cum pompa nimis extenta, prolixe deſcripta, Romam ingreditur.*

6 *Quid geſtum & dictum tunc temporis in ea vrbe. Iuliani Helenã Conſtantij vxor Euſebia malis artibus aggreditur. Certis & aſsiduis nuntiis de quorundam populorum populationibus & latrociniis territus Conſtantius Romam deſerit.*

7 *Iulianus exacta hyeme apud Senonas. Alemãnos vltra ſolitum ſæuientes inuadit, Rhenum vado tranſit, hoſtéſque multiplici clade*

ei clade debilitatos ex Rheni inſulis ad vlteriora cogit recedere.

8 *Munimentum, cui nomẽ Tres tabernæ inſtaurat. Barbatione magiſtro Rom. peditatus in fugam verſo ac exercitus parte fugata, reges Alemannorum Chonodomarius & Veſtralpus cum valido exercitu prope Argentoratum conſident, & Iuliano inſultant per legatos.*

9 *Dum hoſtes ſuperbiunt, Iulianus prudenter ſibi cauens ad pugnam hortatur exercitum. Milites & copiarum præfecti conſilium Imperatoris alacriter approbant.*

10 *Alemannici exercitus ordo ac præcipui duces. Iulianus iterum notos & ignotos in certamen ſolerter accendit.*

11 *Cruentum inter Alemannos & Romanos prælium, in quo maximè Iuliani ſapientia, fortitudo & inuictus animus elucet.*

12 *Peditum comminus pugnantium conflictus acerrimus, vario cum euentu: tandem Alemanni in fugam acti horrenda clade opprimuntur.*

13 *Chonodomarius è fuga retractus, ad Iulianum perductus, clementer exceptus Romam mittitur, vbi diem ſupremũ claudit. Aulici ſycophantæ Iuliani victoriam obſcurant, cuius gloriã (vt & omnium quæ fortiter ac feliciter contra Imperij hoſtes procul diſſitis locis gerebantur) Conſtantius, tunc in Italia agens, arroganter & inſulsè ſibi tribuere auſus eſt.*

HÆc per orbem Romanum faturum ordine contexto verſante, Cæſar apud Viennam in collegium faſtorum à conſule octies Auguſto adſcitus, vrgẽte genuino vigore, pugnarum fragores cædéſque barbaricas ſomniabat, colligere prouinciæ fragmenta iam parans, ſi adfuiſſet ſtatu tandem ſecundo. Quia igitur res magnæ quas per Gallias virtute felicitatéque correxit, multis veterum factis fortibus præſtant, ſin- 1 *Iulianus iuuenis pugnax, cædes ſomniat.* *A Marcellino extollitur.*

gula ſerie progrediente monſtrabo, inſtrumenta omnia mediocris ingenij, ſi ſuffecerint, commoturus. Quicquid autem narrabitur, quod non falſitas arguta concinnat, ſed fides integra rerum abſoluit, documentis euidentibus fulta, ad laudatiuam penè materiem pertinebit. Videtur enim lex quædam vitæ melioris hunc iuuenẽ à mobilibus cunis, adúſque ſpiritũ comitata ſupremũ. Námque incrementis velocibus ita domi foríſque colluxit, vt prudentia Veſpaſiani filius Titus alter æſtimaretur: bellorũ glorioſis curſibus Traiani ſimillimus, clemẽs vt Antoninus, rectæ perfectæq; rationis indagine congruens Marco, ad cuius æmulationẽ actus effingebat & mores. Et quoniã (vt Tulliana docet autoritas) omniũ magnarũ artiũ ſicut arborũ altitudo nos delectat, radices ſtirpéſq; nõ itẽ: ſic præclaræ huius indolis rudimẽta tunc multis obnubilantibus tegebãtur quę anteferri geſtis eius poſtea multis & miris hac ratione deberẽt, quòd adoleſcẽs primæuꝰ vt Erichtheus in ſeceſſu Mineruę nutritus, ex academiæ quietis vmbraculis, nõ è militari tabernaculo in puluerẽ martiũ tractus, ſtrata Germania pacatíſq; rigẽtis Rheni motibus, cruẽta ſpirãtiũ regũ hîc ſanguinẽ fudit, alibi manibus catenas affixit. Agẽs itaque negotioſam hyemẽ apud oppidum antè dictũ inter rumores qui volitabant aſſidui, comperit Auguſtuduni ciuitatis antiquæ muros ſpatioſi quidẽ ambitus, ſed carie vetuſtatis inualidos, barbarorũ impetu repentino inceſſos, torpente præſentiũ militum manu veteranos cõcurſatione peruigili defendiſſe, vt ſolet abrupta ſæpe diſcrimina ſalutis vltima deſperatio propulſare. Nihil itaque remittẽtibus curis, ancillari adulatione poſthabita, qua eum proximi ad amœnitatem flectebant & luxum, ſatis omnibus comparatis VIII. cal. Iulias Auguſtudunum peruenit, velut dux diuturnus, viribus eminens & conſiliis,

Et quidem elogio multiplici.

A vita quieta ad militarem pertrahitur.

Sũmi ducis partes exequitur. Ea ſunt autem.

Cura de ſociis & amicis obſeſſis.

Deliciarum neglectus.

filiis,per diuerſa palantes barbaros,vbi dediſſet fors copiam, aggreſſurus. Habita itaque deliberatione, adſiſtentibus locorum peritis quódnam iter eligeretur vt tutum, multa vltrò citróque dicebantur, aliis per Arboroſam, quibuſdam per ſedes Leucorum iri debere firmantibus. ſed quum ſubſererent quidam, Siluanum paulo antè magiſtrum peditum, per compendioſas vias,verùm ſuſpectas(quia tenebris multis vmbrantur) cum VIII auxiliarium millibus ægrè tranſiſſe fidentiùs Cæſar audaciam viri fortis imitari magnopere nitebatur cũctis viribus. Et nequa interueniret mora, adhibitis cataphractis ſolis & baliſtariis, parum ad tuẽdum rectorem idoneis, percurſo eodem itinere, Autoſidorum peruenit:vbi breui(ſicut ſolebat) otio cum milite recreatus,ad Tricaſtinos tendebat: & barbaros in ſe catervatim ruentes, partim quum timeret vt ampliores confertis lateribus obſeruabat, alios occupatis habilibus locis decurſu facili proterens,nonnullos pauore traditos cepit, reſiduos in curã celeritatis omne quod poterant conferentes, quia ſequi non valebat grauitate præpeditus armorum, innocuos abire perpeſſus eſt. Proinde certiori iam ſpe ad reſiſtendum ingruentibus confirmatus, per multa diſcrimina venerat Tricaſſas, adeo inſperatus vt eo portas penè pulſante, diffuſæ multitudinis barbaræ metu aditus vrbis non ſine anxia panderetur ambage: & pauliſper moratus, dum fatigato conſulit militi, ciuitatem Remos nihil prolatandum exiſtimans petit: vbi in vnum congregatum exercitum Veſontij iuſſerat opperiri præſentiam ſuam: cui præſidebat Vrſicini ſucceſſor Marcellus, & ipſe Vrſicinus adusque expeditionis finem agere præceptus iiſdem in locis. poſt variatas itaque ſententias plures, quum placuiſſet per decem pagos Alemannã adgredi plebẽ,denſatis agminibus tendebat

Celeritas cõ filio & viribus comitata.

Locorum exploratio.

Audacia circumſpecta.

Breue otiũ.

Pugna opportunè captata.

Victoria prudẽs vſus.

Diſcriminũ contemptus, modò ſuis fortiter conſulat.

Locorum diligẽs luſtratio.

illuc ſolito alacrior miles: & quia dies humectus & decolor vel contiguum eripiebat aſpectum, iuuante locorũ gnaritate, hoſtes tramite obliquo diſcurſo poſt Cæſaris terga, legiones duas arma cogentes adorti pene deleſſent, ni ſubitò concitus clamor ſociorum auxilia coegiſſet. Hinc & deinde nec itinera nec flumina tranſire poſſe fine inſidiis putans, erat prouidus & cunctator: quòd præcipuum bonum in magnis ductoribus, opem ferre ſolet exercitibus & ſalutem. Audiens itaque Argentoratum, Brotomagum, Tabernas, Saliſonẽ, Nemetas, & Vangionas, & Maguntiacũ ciuitates barbaros poſſidentes, territoria eorum habitare (nam ipſa oppida vt circundata retibus luſtra declinant) primam omniũ Brotomagum occupauit: eíque iam aduentanti Germanorum manus pugnam intentans occurrit. Quúmque in bicornem figurám acie diuiſa collato pede res agi cœpiſſet, exitióque hoſtes vrgerentur ancipiti, captis nonnullis, aliis in ipſo prælij furore truncatis, reſidui diſceſſere celeritatis præſidio tecti. Nullo itáque poſthac repugnante, ad recuperandam ire placuit Agrippinam, ante Cæſaris in Gallias áduentum exciſam: per quos tractus nec ciuitas vlla viſitur, nec caſtellum: niſi quod apud Confluentes, locum ita cognominatum, vbi amnis Moſella cõfunditur Rheno, Rigodulum oppidum eſt, & vna prope ipſam Coloniam turris. Igitur Agrippinam ingreſſus, non antè motus eſt exinde quàm Francorum regibus furore miteſcente perterritis, pacem reip. firmaret interim profuturam, & vrbem reciperet munitiſſimam. Quibus vincendi primitiis lætus, per Treueros hyematurus apud Senonas, oppidum tunc opportunum, abſceſſit. vbi bellorum inundãtium molem humeris ſuis (quod dicitur) vehẽs ſcindebatur in multiplices curas: vt milites qui à ſolitis deſciuere præſidiis reduce-

Prouidẽtia. *Cunctatio.* *Solertia in rebus ſuo ordine perficiendis.* *Fortitudo.* *Iulianus Agrippinã, hodie Colonia ad Rhenum, ingreditur.* *Curis agitatur ob inun-*

ducerentur ad loca ſuſpecta, & conſpiratas gẽtes in noxam Romani nominis diſiectaret, ac præuideret ne alimenta deeſſent exercitui per varia diſcurſuro. *dantium bellorum molē.*

Hæc ſolicitè perpenſantem, hoſtilis aggreditur multitudo oppidi capiundi ſpe in maius accenſa: ideo confidentes quòd nec ſcutarios adeſſe prodentibus perfugis didicerant, nec gentiles, per municipia diſtributos, vt commodiùs veſcerentur. *Obſidetur.* Clauſa ergo vrbe, murorúmque in tuta parte firmata, ipſe cum armatis diu noctúque inter propugnacula viſebatur & pinnas, ira exundante ſubſtridens, quum erumpere ſæpe conatus, paucitate præſentis manus impediretur. *At prudenter ſibi ſuiſque cauet.* poſt triceſimum denique diem abiere barbari triſtes, inaniter ſtultéque cogitaſſe ciuitatis obſidium muſſitantes. & (quod indignitati rerum eſt aſſignandum) periclitanti Cæſari diſtulit ſuppetias ferre Marcellus magiſter equitum agens in ſtationibus proximis: quum etiamſi ciuitas abſque principe vexaretur, oppoſita multitudine malis obſidionalibus expediri deberet. *Obſidētiúmque conatus frangit.*

2 Hoc metu ſolutus efficaciſſimus Cæſar, prouidebat conſtanti ſolicitudine vt militum diuturno labori quies ſuccederet aliqua, licet breuis, ad recreandas tamen ſufficiens vires, quanquam vltima ſqualentes inopia terræ ſæpe vaſtatæ exigua quædam victui congrua ſuggerebant. Verùm hoc quoque diligentia curato peruigili, affuſa lætiore ſpe proſperorum ſublato animo ad exequenda plurima conſurgebat. *Prolixior virtutum que in Principe deſiderantur, ſub Iuliani perſona, deſcriptio.* Primum igitur factúque difficile temperantiam ipſe ſibi indixit atque retinuit, tanquam aſtrictus ſumptuariis legibus viueret: quas ex rhetris Lycurgi, id eſt axonibus, Romam tranſlatas diúque obſeruatas & ſeneſcentes, paulatim reparauit Sylla dictator, reputans ex prædictis Democriti quòd ambitioſam menſam fortuna, parcam virtus apponit. *Temperātia baſis aliarum virtutum.* *In victu.* Id enim etiam Tuſculanus Cato

prudenter definiens, cui Cenſorij cognomentum caſtior vita indidit, Cultus magna, inquit, cura tibi, magna virtutis incuria. Denique quum legeret libellum aſſiduè, quem Conſtantius vt priuignum ad ſtudium mittens, manu ſua conſcripſerat, prælicenter diſponens quid in conuiuio Cæſaris impendi deberet, phaſianum & vuluam & ſumen exigi vetuit & inferri, munificis militis vili & fortuito cibo contentus. Hinc contingebat vt noctes ad officia diuideret tripartita, quietis, & publicæ rei & muſarum, quod factitaſſe Alexandrum legimus Magnum, ſed multo hic fortiùs. Ille nanque ænea concha ſuppoſita, brachio extra cubile protento pilam tenebat argenteam, vt cum neruorum rigorem ſopor laxaſſet infuſus, geſtaminis lapſi tinnitus abrumperet ſomnum. Iulianus verò abſque inſtrumento quoties voluit euigilauit: & nocte dimidiata ſemper exurgens, non è plumis vel ſtragulis ſericis ambiguo fulgore nitentibus, ſed ex tapete, & Siſyra, quam vulgaris ſimplicitas ſuſurnam appellat, occulte Mercurio ſupplicabat, quem mundi velociorem ſenſum eſſe, motum mentium ſuſcitantem, theologicæ prodidere doctrinæ: atque in tanto rerum defectu explorate curabat. Poſt quæ vt ardua & ſeria terminata ad procudendum ingenium vertebatur: & incredibile quo & quanto ardore rerum principalium notitiã celſam indagans, & quaſi pabula quædam animo ad ſublimiora ſcandenti conquirens, per omnia philoſophiæ membra prudenter diſputando currebat. Sed tamen quum hæc effectè plenéque colligeret, nec humiliora deſpexit, poeticam mediocriter & rhetoricam (vt oſtendit orationum epiſtolarúmque eius cũ grauitate comitas incorrupta) & noſtrarum externarúmque rerum hiſtoriam multiformem. ſuper his aderat Latinè quoque diſſerendi ſufficiens ſermo. Si itaque verum eſt

In toto cultu.

In vita quotidiana, (noctis præcipuè) curriculo. ubi tria occurrunt.

Luxus fuga, & cõtinentiæ amor, & ſacrorũ meditatio.

Deinde rerum animo excelſo dignarum ſolers diſquiſitio.

Tum humaniorum ſtudiorum aliqua cura.

eſt quod ſcriptores varij memorant, Cyrum regem, & Simonidem lyricum & Hippiam Eleum ſophiſtarum acerrimum ideo valuiſſe memoria quòd epotis quibuſdam remediis id impetrarunt, credendum eſt hunc etiam tum adultum totum memoriæ dolium, ſi vſquam reperiri potuit, exhauſiſſe. Et hæc quidem pudicitiæ virtutúmque ſunt ſigna nocturna. De his verò quæ ornatè dixit, & facetè, quæve in apparatu vel in ipſis egit congreſſibus præliorum, aut in re ciuili, magnanimitate correxit & libertate, ſuo quæque loco ſingula demonſtrabuntur. Quum exercere præludia diſciplinæ caſtrenſis philoſophus cogeretur vt princeps, artémque modulatiùs incedendi per pyrrhicham concinentibus diſceret fiſtulis, vetus illud prouerbium, Clitellæ boui impoſitæ ſunt, planè non eſt noſtrum onus, Platonem crebrò nominans exclamat. Inductis quadam ſolennitate agentibus in rebus in conſiſtorium vt aurum acciperent, inter alios quidam ex eorum conſortio, non (vt moris eſt) expanſa chlamyde, ſed vtraque manu cauata ſuſcepit. & Imperator, Rapere, inquit, non accipere ſciunt agentes in rebus. Audito à parentibus virgines raptas, eum qui violarat, conuictum relegari decreuit. Híſque indigna pati querentibus, quòd non ſit morte mulctatus, reſponderat, Hactenus incuſent iura clementiam, ſed Imperatorem mitiſſimi animi legibus præſtare cæteris decet. Egreſſurum eum ad expeditionem plures interpellabant, vt læſi, quos audiendos prouinciarum rectoribus commẽdabat. Et reuerſus, quid egerint ſinguli quærens, delictorũ vindictas genuina lenitudine mitigabat. Ad vltimũ exceptis victoriis, per quas cadentes ſæpe incolumi cõtumacia barbaros fudit, quòd profuerit anhelãtibus extrema penuria Galliis, hinc maximè claret, quòd primitus partes eas ingreſſus, pro capitibus

Temperantiam ſequitur modeſta & decora grauitas.

Liberalitas.

Clementia.

Æquitas.

Moderatio. ſingulis tributi nomine vicenos quinos aureos reperit flagitari:diſcedens verò ſeptenos tantùm munera vniuerſa complentes, ob quę tanquam ſolem ſibi ſerenum poſt ſqualentes tenebras affulſiſſe cum *Iuſtitia.* alacritate & tripudiis lætabantur. Denique id eum aduſque imperij finem & vitę ſcimus vtiliter obſeruaſſe, ne per indulgentias quas appellant, tributarię rei concederet reliqua. Norat enim hoc facto ſe aliquid locupletibus additurum, quum conſtet vbique pauperes inter ipſa dictorum exordia ſoluere vniuerſa ſine laxamento cõpelli. Inter has tamen regendi moderandíq; vias, bonis principibus ęmulandas, barbarica rabies exaſerat in maius vtque beſtię cuſtodum negligentia raptu viuere ſolitę, ne his quidem remotis & appoſitis fortioribus abſceſſerunt, ſed tumeſcentes inedia ſine reſpectu ſalutis armenta vel greges incurſant. Ita etiam illi, cunctis quæ diripuere conſumptis, fame vrgente agebant aliquoties prædas: interdum antequam contingerent aliquid, oppetebant.

Principibus optimis non deſunt aduerſarij.

3 HAEC per eum annum ſpe dubia, euentu tamen ſecundo, per Gallias agebantur. In comitatu verò Auguſti circumlatrabat Arbetionem inuidia, velut ſumma mox adepturum, decora cultus Imperatorij præſtruxiſſe: inſtabátque ei ſtrepens immania comes Veriſſimus nomine, arguens coràm quòd à gregario ad magnum militiæ culmen euectus, hoc quoque non contentus vt paruo, locum appeteret principalẽ. ſed ſpecialiter eũ inſectabatur Dorus quidam ex medico ſcutariorũ, quẽ niceteriorũ cẽturionem ſub Magnentio Romæ prouectum, retulimus accuſaſſe Adelphium vrbi præfectum vt altiora cœptantẽ. Quúmque res in inquiſitionem veniret, neceſſariíſq; negotio tẽtis, obiectorũ probatio ſperaretur, tanquã per ſatyrã ſubitò cubiculariis ſuffragãtibus (vt loquebatur pertinax rumor) & vinculis ſunt

Cõſtantij aula, principis ab adulatoribus obſeſſi miſeriã, miſerúmque populi ſub eiuſmodĩ dominio languentis ſtatum exhibet.

ſunt exutæ perſonæ quæ ſtringebantur vt conſciæ, & Dorus euanuit, & Veriſſimus ilicò tacuit, velut aulæo depoſito ſcenæ. Iiſdem diebus adlapſorum ore Conſtantius doctus, obſeſſo apud Senonas Cæſari auxilium non tuliſſe Marcellum, eum ſacramẽto ſolutum abire iuſſit in larem: qui tanquam iniuria graui perculſus, quædam in Iulianum moliebatur, auribus Auguſti confiſus in omne patentibus crimen. Ideóque quũ diſcederet, Eutherius præpoſitus cubiculi mittitur ſtatim poſt eum, ſi quid finxerit conuicturus. Verùm ille hoc neſciens, mox venit Mediolanum ſtrepẽs & tumultuans (vt erat vanidicus, & amenti propior) admiſſus in conſiſtorium, Iulianum vt procacem inſimulat: iámque ad euagandum altiùs, validiores ſibi pinnas aptare. Ita enim cum motu quodam corporis loquebatur ingenti. Hæc eo fingente licentiùs, Eutherius vt poſtu lauit inductus, iuſſúſque loqui quod vellet, verecũdè & modicè docet velari veritatem mẽdaciis. Magiſtro enim armorum (vt credebatur) ceſſante conſultò, induſtria vigili Cæſarem diu obſeſſum apud Senonas barbaros repuliſſe: apparitorémque fidum autori ſuo, quoad vixerit, fore obligata ceruice ſua ſpondebat. Res monuit ſuper hoc eodem Eutheriò pauca ſubſerere, forſitan non credenda, ea re quòd ſi Numa Pompilius vel Socrates bona quædam dicerent de ſpadone, dictíſque religionum adderẽt fidem, à veritate deſciuiſſe arguerentur. Sed inter vepres roſæ naſcuntur, & inter feras nonnullæ miteſcunt. Itaque carptim pręcipua quę ſunt comperta monſtrabo. Natus in Armenia ſanguine libero, captúſque à finitimis hoſtibus, etiam tum paruulus abſtractus, geminis Romanis mercatoribus venundatus, ad palatium Conſtantini deducitur. vbi paulatim arte curaq; rationẽ rectè viuẽdi ſolertiámque oſtendebat, literis quantum tali fortunę ſatis eſſe

Hiſtrioniam certè agunt aulici, qui ſimultates & odia alij aduerſus alios exercẽt, & temp. deſerunt, vt ſibi conſulant priuatim.

Innocentiæ patronum reperis.

Aulicus prudens & veritatis patronus rara auis in terris, nigróque ſimillima cygno.

Sub Eutherio fidelis Principum minister de-

ſcriptus.

Hic eſto benefaciendi auidus pleniſque iuſti conſilij.

poterat eruditus,cogitandi inueniendíque dubia & ſcrupuloſa acumine nimio præſtans, immenſum quantum memoria vigẽs,benefaciendi auidus,pleníſque iuſti conſilij: quem ſi Conſtans imperator olim ex adulto ſpectaſſet, pleraque tanquam maturum audiret honeſta ſuadentem & recta, nulla, vel venia certè digna,peccaſſet.

Sobrius. Conſtans. Fidelis. Continens.

Is præpoſitus cubiculi etiam Iulianũ aliquoties corrigebat, Aſiaticis coalitum moribus,ideóque leuem. Denique digreſſus ad otium, aſcitúſque poſtea in palatium,ſemper ſobrius & in primis cõſiſtens,ita fidem continentiámque virtutes coluit amplas, vt nec prodidiſſe aliquando arcanum, niſi tuendæ cauſa alienæ ſalutis, nec exarſiſſe cupidine plus habendi arceſſeretur, vt

Bona conſcientia præditus. Omnibus charus. Minimè auarus & rapto viuens.

cæteri. Vnde factum eſt vt ſubinde Romam ſecedens,ibíque fixo domicilio conſeneſcens, comitem circumferens conſcientiam bonam, colatur à cunctis ordinibus & ametur,quum ſoleant id genus homines poſt partas ex iniquitate diuitias, latebras captare ſecretas, vt lucifugæ vitantes multitudinis læſæ conſpectus.Cui ſpadonum veterum hunc comparare debeam, antiquitatem replicando compluries inuenire non potui. Fuerunt enim apud veteres,licet oppido pauci fideles & frugi, ſed ob quædam vitia maculoſi: inter præcipua enim quæ eorum quiſque ſtudio poſſederat vel ingenio, aut rapax, aut feritate contentior fuit, aut propenſior ad lædendum, vel diligentibus nimium blandus, aut potentiæ faſtu ſuperbior: ex omni latere autem ita peritum, neque legiſſe me neque audiſſe confiteor, ætatis noſtræ teſtimonio locupletæ confiſus.

Cóparatur Eutherius cum Menophilo Mithridatis eunucho.

Verùm ſi fortè ſcrupuloſus quidam lector antiquitatũ, Menophilum Mithridatis Pontici regis eunuchum nobis opponat: hoc monitu recordetur,nihil ſuper eo relatum præter id ſolum quòd in ſupremo diſcrimine glorioſè monſtrauit, ingenti prælio ſuperatus à

Roma-

Romanis & Pompeio rex prædictus, fugiénſque ad regna Colchorum auita, filiam nomine Direptin vexatam aſperitate morborum in caſtello Sinhorio huic Menophilo commiſſam reliquit: qui virginem omni remediorum ſolatio plenè curatam patri tutiſſimè ſeruans, quum à Manlio Priſco imperatoris legato munimentum quo claudebatur obſideri cœpiſſet, defenſoréſque eius deditionem meditantes ſentiret, veritus ne parentis opprobrio puella nobilis captiua ſupereſſet & violata, interfecta illa, mox gladium in viſcera ſua compegit.

Noua tragœdia in caſtris Conſtātij.

4 NVNC redeam vnde diuerti. Superato (vt dixi) Marcello, euerſaque Serdica (vnde oriebatur) in caſtris Auguſti per ſimulationem tuendæ maieſtatis imperatoriæ multa & nefanda perpetrabantur. Nam ſi quis ſuper occentu ſoricis vel occurſu muſtelę, vel ſimilis ſigni gratia conſuluiſſet quenquam peritum, aut anile incantamentum ad leniendū adhibuiſſet dolorem, quod medicinæ quoque admittit autoritas, reus vnde nō poterat opinari delatus, raptúſque in iudicium pœnaliter interibat. Per id tempus fertur, fuiſſe virum quendam nomine Danum, quem terrore tenus vxor rerum leuium incuſarat, certū an incertum reum non libet affirmare, indefenſum inde Rufinus eluſerat: quo indicante quædam cognita per Gaudentium agentem in rebus conſularem Pannoniæ tunc Africanum, quum retuliſſent præfectum apparitionis præfectura prætorianæ. dum etiam princeps ob deuotionem bis, vt loquebantur, iactantiùs verſabilem fœminam poſt nefandum concubitum periculoſam in fraudem illexit: ſuaſitque conſarcinatis mendaciis læſæ maieſtatis arceſſere maritum inſontem, & fingere quòd velamen purpureum à Diocletiani ſepulchro furatus, quibuſdā conſciis occultabat. Hiſque ad multorum exitium ita formatis, ipſe ſpe potiorum ad

Nemo tutus vbi adulatores & mali conſiliarij audiuntur.

Crimina ibi facilè in quoſuis fabricantur.

Imperatoris peruolat caſtra, excitaturus calumnias conſuetas. reque comperta iubetur Mauortius tunc præfectus prætorio, vir ſublimis conſtantiæ, crimen acri inquiſitione ſpectare, iuncto ad audiendi ſocietatem Vrſulo largitionum comite, ſeueritatis itidẽ non improbãdæ. Exaggerato itaque negotio ad arbitrium temporum, quum nihil poſt tormẽta multorum inueniretur, iudicéſque hærerent ambigui, tãdem veritas reſpirauit oppreſſa, & in abrupto neceſſitatis mulier Rufinum totius machinæ confitetur autorem, nec adulterij fœditate ſuppreſſa, ſtatímque legibus contemptis, multa vltro citróque diſcuſſa, tandem ordo & iuſtitia ambos ſententia damnauere lethali. Quo cognito Conſtantius fremens, & tanquam vindicem ſalutis ſuæ lugens extinctum, miſſis equitibus citis, Vrſulum redire ad comitatum minaciter iuſſit. Et is ſpretis qui prohibebant, perrupit intrepidus: ingreſſúſque conſiſtorium, ore & pectore libero docuit geſta, atque fiducia linguis adulatorum occluſis, & præfectum & ſe diſcrimine graui ſubtraxit. Tunc illud apud Aquitanos euenit quod latior fama vulgarat. Veterator quidam ad lautum cõuiuium rogatus & mundum, qualia ſunt in his regionibus plurima, quum vidiſſet linteorum totalium par, duos clauos ita latiſſimos vt ſibi viciſſim arte miniſtrantium cohærerẽt, menſamque operimẽtis paribus tectam, anteriorem chlamydis partem vtraque manu vehens, intrinſecus ſtructurã omnem vt amictus adornauerat, principaléſque res, patrimonium diues, euertit. Malignitate ſimili quidem agẽs in rebus in Hiſpania, ad cœnam itidem inuitatus, quum inferentes veſpertina lumina pueros exclamaſſe audiſſet ex vſu, Vincamus, interpretatus atrociter deleuit nobilem domum. Hæc taliáque ideo magis magíſque creſcebant, quòd Conſtantius impendio timidus ſemper ſe

Veritas oppreſſa fit valentior, & tandem reſpirat ac caput attollit.

In Cõſtãtio truculenti ingenij, in Vrſulo bonæ conſcientiæ expreſſa lucet effigies.

Priuata rapina, publica ἀταξίας teſtimoniũ.

Principũ puſillus animus ſubditorum fouet audaciam.

ſe feriri ſperabat, vt Dionyſius tyrannus ille Siciliæ: qui ob hoc idē vitiū, & tōſtrices docuit filias, ne cui alieno ora committeret læuiganda: ędémque breuē vbi cubitare ſueuerat, alta circundedit foſſa, eámque ponte ſolubili ſuperſtrauit: cuius diſiectos aſſeres & axiculos ſecum in ſomnum abiens transferebat, eoſdémque compaginabat lucis initio proceſſurus. Inflabant itidem has malorum ciuilium buccinas potentes in regia, ea re, vt damnatorum petita bona ſuis accorporarent, eſſétque materia per vicinitates eórum laté graſſandi. Námque, vt documenta liquida prodiderunt, proximorum fauces aperuit primus omniū Cōſtantinus: ſed eos medullis prouinciarum ſaginauit Cōſtantius. Sub hoc enim ordinū ſingulorum autores infinita cupidine diuitiarum arſerunt ſine iuſtitiæ diſtinctione vel recti, inter ordinarios iudices Rufinus primus præfectus prætorio, & inter militares equitum magiſter Arbetio præpoſitúſque cubiculi, & Vrſicinus equeſtris ordinis pręfectus: quęſtor & in vrbe Anitius, qui in regiam æmulationē poſteritate tendens, ſatiari nūquā potuit cum poſſeſſione multo maiore. At Perſæ in Oriente per furta & latrocinia potius quàm, vt ſolebant ante, per concurſatorias pugnas hominum prædas agitabant & pecorum, quis nonnunquam lucrabantur vt repentini, aliquoties ſuperati multitudine militum amittebant. Interdum nihil proſpicere prorſus quod poterat rapi permittebantur. Muſonianus tamen præfectus prætorio, multis, (vt antè diximus) bonis artibus eruditus, ſed venalis, & flecti à veritate pecunia facilis, per emiſſarios quoſdam fallendi perſtringendíque gnaros Perſarū ſciſcitabatur cōſilia, aſſumpto in deliberationes huiuſmodi Caſſiano Meſopotamiæ duce, ſtipendiis & diſcriminibus indurato diuerſis. Qui quū fide continente ſpeculatorum apertè cognoſcerent, Sapo-

Accedit cōſiliariorum principis auaritia, & de dānatorū bonis dona impetrata: delationum, & ſupplicior ū fomes, vt nimium, eheu, recentib. exemplis comprobatū eſt, qua Rufinū, Arbetionē, & eiuſmodi peſtes renouarunt.

Quod vi efficere nequeas, id cōſilio eſt perficiendum.

rem in extremis regni limitibus ſuorum ſanguine fuſo multiplici ægrè propulſare gentes infeſtas, tamen Saporem ducem parti noſtræ contiguum, occultis per ignotos milites tentauere colloquiis, vt ſi copiam fors dediſſet, ſuaderet regi per literas pacē tandem aliquando cum principe Romano firmare, vt hoc facto latere ab omni ſecurus perduelles adbellaret aſſiduos. Paruit tamen Sapor, híſque fretus refert ad regem, quòd bellis acerbiſſimis Conſtantius implicatus pacem poſtulat precariam. Dúmque ad Chionitas & Halanos hæc ſcripta mittuntur, in quorum confiniis agebat hyemem Sapor, tempus interceſſit longum.

Principū ignauorū cōſiliarij & præfecti multa indecore agere coguntur.

Conſtantius inanis gloriæ vēto turgidus, in euanida aliquot dierum pompa æternam nomini ſuo maculā inurit. Is eſt imbelliū & luxui deditorum principū mos, vt ſtulto popello placentes, altúmque ridiculè ſpirātes ſapiētib. viris & incorruptæ poſteritati ſe deridendos propinent.

5 Haec dum per eas partes & Gallias pro captu temporum diſponuntur, Conſtantius concluſo Iani templo, ſtratíſque hoſtibus cunctis, Romā geſtiebat viſere, poſt Magnentij exitium abſque nomine ex ſanguine Romano triumphaturus. Nec enim gentem vllam bella cientem per ſe ſuperauit, aut victam fortitudine ſuorum comperit ducum, vel addidit quædam imperio, aut vſquam in neceſſitatibus ſummis primus, vel inter primos eſt viſus: ſed vt pompam nimis extentam, rigentiáque auro vexilla, & pulchritudinem ſtipatorum oſtenderet agenti tranquilliùs populo, hæc vel ſimile quicquā videre nec ſperanti vnquam nec optanti: ignorans fortaſſe, quoſdam veterum principum in pace quidem lictoribus fuiſſe contentos: vbi verò præliorū ardor nihil perpeti poterat ſegne, aliū anhelanter auido flatu ventorū lenunculo ſe cōmiſiſſe piſcantis, alium ad Deciorum exempla vouiſſe pro repub. ſpiritum, alium hoſtilia caſtra per ſemetipſum cū militibus infimis exploraſſe: diuerſis denique actibus inclaruiſſe magnificis, vt glorioſas ſuas res poſteritati celebri memoria commendarent. Vt igitur multa quæque conſumpta ſunt in apparatu regio,

pro

pro meritis cuilibet munera reddita, ſecunda Orphiti præfectura tranſcurſo Ocriculo elatus honoribus magnis, ſtipatúſque agminibus formidandis, tanquam acie ducebatur inſtructa, omnium oculis in eo contuitu pertinaci intentis. Quúmque vrbi propinquaret, ſenatus officia, reuerendáſque patritiæ ſtirpis effigies ore ſereno contemplans, non vt Cyneas ille Pyrrhi legatus in vnum coactã multitudinem regum, ſed aſylum mundi totius adeſſe æſtimabat. Vnde quum ſe vertiſſet ad plebem, ſtupebat quã celeritate omne quod vbique eſt hominum genus confluxerit Romam: & tanquam Euphratem armorum ſpecie territurus, aut Rhenum, altrinſecus præeuntibus ſignis, inſidebat aureo ſolus ipſe carpento, fulgenti claritudine lapidũ variorũ. Quo micante, lux quædam miſceri videbatur, alternúmque poteſtatis greſſus multiplices: alios purpureis ſubtegminibus texti circundedere dracones, haſtarum aureis gemmatíſque ſummitatibus illigati, hiatu vaſto perflatiles, & ideo velut ira perciti ſibilantes, caudarũque volumina relinquentes in ventũ. Et incedebat hinc inde ordo geminus armatorum clypeatus atque criſtatus, coruſco lumine radians, nitidis loricis indutus, ſparſique cataphracti equites, quos clibanarios dictitant Perſæ, thoracũ muniti tegminibus, & lymbis ferreis cincti, vt Praxitelis manu polita crederes ſimulacra, non viros: quos laminarum circuli tenues apti corporis flexibus ambiebant, per omnia mẽbra deducti: vt quocunque artus neceſſitas commouiſſet, veſtitus congrueret iunctura cohærenter aptata. Auguſtus itaque fauſtis vocibus appellatus, vocũ lituorúmque intonante fragore cohorruit, talem ſe támque immobilem, qualis in prouinciis ſuis viſebatur, oſtendens. Nam & corpus perhumile curuabat portas ingrediens celſas, & velut collo munito rectã aciẽ

Qualis princeps, tale vulgũ.

Quàm ridiculi ſunt principes qui ſplendorẽ in rebus externis quæritant, pietate, iuſtitia, clementia, fortitudine, temperantia eliminatis.

Riſum hic teneat Lector, hiſtrionẽ non imperij Rom. rectorẽ intuẽs. Princeps &

Propoſuerit ornamenta quæpiam populo ſuo conſecrare, ſeipſum pulcherrimo manſuetudinis, iuſtitiæ & beneficentiæ ornamento primùm decoret.

luminum tendens,nec dextra vultum,nec læua flectebat tanquam figmentum hominis,nō quum rota concuteret nutans, nec ſpuens, aut os aut naſum tergens, vel fricans, manúmve agitans eſt viſus vnquam.Quæ licet affectabat,erant tamen hæc & alia quædam in cætera vitá patientię non mediocris indicia,vt exiſtimari dabatur vni illi conceſſa. Quòd autem per omne tempus imperij, nec in conſeſſum vehiculi quenquam ſuſcepit, nec in trabea ſocium priuatum adſciuit, vt facere principes conſueuere, & ſimilia multa quæ elatus in arduum ſupercilium, tanquam leges ęquiſſimas obſeruauit,prętereo,memor ea me retuliſſe quum incidiſſent.

Ridiculi & mūdanæ gloriæ œſtro perciti homines friuolis & ridiculis rebus ita delectātur, vt earum amore reddātur prorſus amētes.

6 Proinde Romam ingreſſus,imperij virtutúmque omniū larem, quum veniſſet ad roſtra,perſpectiſſimum priſcę potentiæ forum obſtupuit:pérque omne latus quò ſe oculi contuliſſent,miraculorum denſitate præſtrictus,alloquutus nobilitatem in curia, populúmque pro tribunali, in palatium receptus fauore multiplici, lætitia fruebatur optata: & ſæpe quum equeſtres ederet ludos,dicacitate plebis oblectabatur, nec ſuperbæ nec à libertate coalita deſciſcentis, reuerētur modū ipſe quoque debitum ſeruans. Non enim, vt per ciuitates alias, ad arbitrium ſuum certamina finiri patiebatur,ſed,vt mos eſt,variis caſibus permittebat. Deinde intra ſeptem montium culmina, per accliuitates planiciémque poſita vrbis membra colluſtrās & ſuburbana, quicquid erat primum,id eminere inter alia cuncta ſpe-

Roma decora, lapides ſcilicet, & humana ſuperbia mortua moles, ſeipſam obruens.

rabat: Iouis Tarpei delubra, quantum terrenis diuina præcellunt, lauacra in modum prouinciarum extructa, amphitheatri molem ſolidatā lapidis Tiburtini compage, ad cuius ſummitatem ægrè viſio humana conſcendit:Pantheon velut regionem teretem ſpecioſa celſitudine fornicatam, elatóſque vertice ſcanſili ſuggeſtus cōſulum & priorum principum

cipum imitamenta portantes,& vrbis templum,forúmque Pacis, & Pompeij theatrum, & odêum, & ſtadium,aliáque inter hæc decora vrbis æternæ.Verùm quum ad Traiani forū veniſſet, ſingularē ſub omni cęlo ſtructuram,vt opinamur,etiam numinū aſſenſione mirabilem,hærebat attonitus per giganteos contextus circunferens mentem,nec relatu effabiles,nec rurſus mortalibus appetendos. Omni itaque ſpe huiuſmodi quicquam conandi depulſa, Traiani equum ſolum locatum in atrij medio, qui ipſum principem vehit, imitari ſe velle dicebat, & poſſe. Cui propè aſtans regalis Hormiſda, cuius è Perſide diſceſſum ſuprà monſtrauimus, reſpondit geſtu gentili, *Antè*(inquit)*Imperator ſtabulum tale cōdi iubeto,ſi vales:equus quē fabricare diſponis,ita latè ſuccedat,vt iſte quem videmus.* Is ipſe interrogatus quid de Roma ſentiret, id tantum ſibi placuiſſe aiebat quòd didiciſſet ibi quoque hominesmori.Multis igitur cum ſtupore viſis horrendo imperator,de fama quærebatur vt inualida vel maligna, quòd augens omnia ſemper in maius, erga hæc explicanda quæ Romæ ſunt obſoleſcit: deliberánſque diu quid ageret,vrbis addere ſtatuit ornamentis,vt in proximo circo erigeret obeliſcū,cuius originē formámque loco condecenti monſtrabo.Inter hæc Helenæ ſorori Cōſtantij,Iuliani coniugi Cæſaris,Romā affectionis ſpecie ductę,regina tunc inſidiabatur Euſebia,ipſa quoad vixerat ſterilis: quæſitūque venenum bibere per fraudem illexit, vt quotieſcunque concepiſſet,immaturum abiiceret partum. Nam & pridem in Galliis quum marē genuiſſet infantem, hoc perdidit dolo: quòd obſtetrix corrupta mercede, mox natū præfecto pluſquam conuenerat vmbilico necauit: tanta tāque diligens opera nauabatur ne fortiſſimi viri ſoboles appareret. Cupiens itaque auguſtiſſima omnium ſede morari diutius

Stulterū iactantia nil præter ineptias ſapit, à viris ingenuis lepidè perſtrictas.

At iſtis diadematis aſinina deſunt auricula.

Vt ſunt homines,ita eorum conatus apparent.

Saxeus & ſtupidus ſaxa erigit,viuos lapides minimè curās,imò deſtruens: nec ſanguini ſuo parcens. Helenam enim neququam cōſeruat frater Conſtantius.

Imperator, vt otio puriore frueretur & voluptate, aſſiduis nuntiis terrebatur & certis, indicantibus Sueuos Rhetias incurſare, Quadóſque Valeriam, & Sarmatas, latrocinandi peritiſſimũ genus, ſuperiorem Mœſiam & ſecundam populari Pannoniã. Quibus percitus, xxx poſtquã ingreſſus eſt die, IIII. cal. Iunias ab vrbe profectus, per Tridentum iter in Illyricum feſtinauit. Vnde miſſo in locum Marcelli Seuero, bellorum vſu & maturitate firmato, Vrſicinum ad ſe venire præcepit. Et ille literis gratanter acceptis, Sirmium venit, comitantibus ſociis: libratíſque diu ſuper pace conſiliis, quam fundari poſſe cum Perſis Muſonianus retulerat, in orientem cum magiſterij remittitur poteſtate: prouectis è conſortio noſtro ad regendos milites natu maioribus, adoleſcentes eum ſequi iubemur, quicquid pro rep. mandauerit impleturi.

Nihil magis inuiſum ſtolido principi quam rerũ ſeriarum cura. Et ſanè canis à corio non facilè reuocatur.

7 At Cæſar exacta apud Senonas hyeme turbulenta, Auguſto nouies, ſéque iterũ coss. Germanicis vndique circunfrementibus minis, ſecundis ominibus motus Remos properauit, alacrior magiſque lætus quòd exercitum regebat Seuerus, nec diſcors nec arrogans, ſed longa militiæ frugalitate cõpertus, & eum recta præeuntem ſequuturus vt ductorem morigerum miles. Parte alia Barbatio poſt Siluani interitũ promotus ad peditũ magiſterium, ex Italia iuſſu principis cum xxv millibus armatorum Rauracos venit. cogitatum eſt enim ſolicitéque præſtructum vt ſæuientes vltra ſolitum Alemanni, vagantéſque fuſius, multitudine geminata noſtrorum forcipis ſpecie truſi in anguſtias cæderentur. Dum hæc tamen ritè diſpoſita celerantur, læti barbari ad tẽpeſtiua furta ſolertes, inter vtriuſque exercitus caſtra occultè tranſgreſſi, inuaſere Lugdunum incautam: cámque populatam niſu auido concremaſſent, ni clauſis aditibus repercuſſi, quic-

Iulianus cõtrà ab illuſtris nominis principe requirit, 1 vt periculis omnibus contẽptis, Reipub. ſalutem curet.

ſi, quicquid extra oppidum potuit inueniri, vaſtaſſent. Qua clade cognita, agili ſtudio Cæſar miſſis cuneis tribus equitum expeditorum & fortium, triduo obſeruauit itinera, ſciens per ea erupturos procul dubio graſſatores: nec quod deſtinauerat, irritum fuit. Cunctis enim qui per eos tramites exiere truncatis receptáque præda omni intacta, hi ſolùm innoxij abſoluti ſunt qui per vallum Barbationis tranſiere ſecuri: ideo labi permiſſi, quòd Bainobaudes tribunus & Valentinianus poſtea Imperator cum equeſtribus turmis quas regebant ad exequendum id ordinati, à Cella tribuno ſcutariorum, qui Barbationi ſociatus venerat ad procinctum, iter obſeruare ſunt vetiti, vnde redituros didicere Germanos. Quo non contentus magiſter peditum ignauus, & gloriarum Iuliani peruicax obtrectator, ſciens ſe id contra vtilitatem Romanam iuſſiſſe (hoc enim quum argueretur, Cella confeſſus eſt) relatione fefellit Conſtantium: finxítque hos eoſdem tribunos ad ſolicitandos milites quos duxerat, per ſpeciem veniſſe negotij publici: qua cauſa abrogata poteſtate ad lares rediere priuati. Iiſdem diebus exercituum aduentu perterriti barbari, qui domicilia fixere cis Rhenum, partim difficiles vias & ſuapte natura cliuoſas & incommeabiles, clauſere ſolerter arboribus immenſi roboris cæſis. Alij occupatis inſulis ſparſis crebrò per flumen Rhenum, vlulantes lugubre conuitiis & Romanos inceſſebant & Cæſarem. qui grauiori motu animi percitus, ad corripiendos aliquos ſeptem à Barbatione petierat naues, ex his quas velut tranſiturus amnem, ad compaginandos parauerat pontes: quæ nequid per eum impetraretur, omnes incendit. Doctus denique exploratorum delatione recens captorum, æſtate iam torrida fluuium vado poſſe tranſiri, hortatus auxiliares velites cum Baino-

Clades, ſuratis recuperatis duabus illa tam ſtrenuitate, celeritate, ac prudentia ſarcitur.

Inuidiam malorũ magno animo ferat.

Hoſtium cõſilia vireſque diligẽter explorat.

Omnia experiatur & tẽtat quaad

accelerandā victoriam pertinent. baude Cornutorum tribuno miſit, facinus memorabile ſi iuuiſſet fors, patraturos. qui nunc incedendo per breuia, aliquoties ſcutis in modū alueorum ſuppoſitis, nando ad inſulam venere propinquam: egreſſíque promiſcuè virilis & muliebris ſexus ſine ætatis vllo diſcrimine trucidabant vt pecudes: nactíque vacuas lintres, per eas, licet vacillantes, euecti, huiuſmodi loca plurima perruperunt:& vbi ſatietas cædendi cepit, opimitate prædarum onuſti, cuius partem vi fluminis amiſerunt, rediere omnes incolumes. Hócque comperto reſidui Germani, vt infido præſidio inſularum relicto, ad vlteriora neceſſitudines & fruges opéſque barbaricas contulerunt.

Munimēta neceſſaria inſtauret ac annona muniat. 8 CONVERSVS hinc Iulianus ad reparandas Tres tabernas, munimentum ita cognominatum, haud ita dudum obſtinatione ſubuerſum hoſtili: quo ædificato, conſtabat ad intima Galliarum vt conſueuerant adire Germanos arceri: & opus ſpe celerius conſummauit, & victum defenſoribus ibi locandis ex barbaricis meſſibus non ſine diſcriminis metu collectum militis manu condidit in vſus anni totius. Nec ſanè hoc ſolo contentus, ſibi quoque viginti dierum alimenta parata collegit. Libentiùs enim bellatores quæſito dextris propriis vtebantur, admodum indignati quoniam ex commeatu qui eis recens aduectus eſt, ideo nihil ſumere potuerunt, quod partem eius Barbatio quum tranſiret iuxta ſuperbe præſumpſit, reſiduum quod ſuperfuit congeſtum in aceruum exuſſit: quæ vtrum vt vanus gerebat & demens, an mandato principis confidenter nefanda multa tentabat, id temporis latuit. Illud tamen rumore tenus vbique iactabatur, quòd Iulianus non leuaturus incommoda Galliarum electus eſt, ſed vt poſſit per bella deleri ſæuiſſima, rudis etiam tum vt æſtimabatur,

A proditoribus & per fidis ſeruis, qualis fuit Barbatio, quātum fieri poterit ſi bi caueat.

ac ne

ac ne ad ſonitũ quidem duraturus armorum. Dum caſtrorum opera maturè conſurgunt, militiſq; pars ſtationes prætendit agratias, alia frumenta inſidiarum metu colligit cautè, multitudo barbarica rumoré nimia velocitate præuerſa, Barbationem cum exercitu quem regebat(vt dictum eſt)Gallico vallo diſcretúm, impetu repentino aggreſſa ſequénſq; fugientes adufque Rauracos, & vltrà quoad potuit, rapta ſarçinarũ & iumentorũ cum calonibus parte maxima, redit ad ſua. Et ille tanquam expeditione euentu proſpero terminata, milite diſperſo per ſtationes hybernas ad comitatum Imperatoris reuertit crimen compoſiturus in Cæſarem, vt ſolebat, grauiter ſemper inceſſens. Quo diſpalato fœdo terrore, Alemannorum reges Chonodomarius & Veſtralpus, Vrius quinetiam & Vrſicinus cùm Serapione & Suomario & Hortario, in vnum robore virium ſuarum omni collecto, conſedere prope vrbem Argentoratum, extrema metuentem Cæſarem arbitrati retroceſſiſſe, quum ille etiam perficiendi munimenti ſtudio ſtringeretur. Erexit autem confidentiam caput altiùs adtollentem ſcutarius perfuga: qui commiſſi criminis metuens pœnam, tranſgreſſus ad eos poſt ducis fugati diſceſſum, armatorum tredecim millia tantùm remanſiſſe cum Iuliano docebat. Is enim numerus ſequebatur, barbara feritate certaminum rabiẽ vndique concitante. Cuius aſſeueratione eadem ſubinde replicantis, ad maiora ſtimulati fiducia, miſſis legatis ſatis pro imperio Cæſari mandauerunt, vt terris abſcederet virtute ſibi quæſitis & ferro.

Dãna quæ huiuſmodi proditorum incogitantia & malus animus peperit, vigilãtiâ bonâque conſcientiâ eradicet.

In periculis ſit cautus, hoſtes ne cõtemnat, ad omnem euentum intentus & paratus.

9 QVI ignarus pauendi, nec ira nec dolore perculſus, ſed faſtus barbaricos ridẽs, retentis legatis adufque perfectum opus caſtrorũ, in eodẽ gradu cõſtantiæ ſtetit immobilis. Agitabat autem miſcebátque omnia ſine modo, vbique ſeſe diffundẽtans

Intrepidus, manſuetus, alacer ſuperborum minas rideat.

& princeps audendi periculoſa rex Chonodomarius, ardua ſubrigens ſupercilia, vt ſæpe ſecundis rebus elatus. Nam & Decentium Cæſarem ſuperauit æquo marte congreſſus, & ciuitates erutas multas vaſtauit & opulentas, licentiúſque diu nullo refragante Gallias perſultauit. Ad cuius roborandam fiduciam recens quoque fuga ducis acceſſit, numero præſtantis & viribus. Alemanni enim ſcutorum inſignia contuentes, norãt eos milites permiſiſſe paucis ſuorum latronibus terram, quorum metu aliquoties quum gradum conferrent, amiſſis pluribus abiere diſperſi. qui anxiè ferebat ſolicitus Cæſar, quod trudente ipſa neceſſitate digreſſus periculis, cum paucis, licet fortibus, populoſis gentibus occurrere cogebatur. Iámque ſolis radiis rutilantibus, tubarúmque concinente clangore, pedeſtres copiæ lentis inceſſibus educuntur, earúmque lateri equeſtres coniunctæ ſunt turmæ, inter quas cataphracti erant & ſagittarij, formidabile genus armatorum. Et quoniam à loco vnde Romana promota ſunt ſigna, aduſque vallum barbaricum quarta leuca ſignabatur & decima, id eſt vnum & xx millia paſſuum, vtilitati ſecuritatíque rectè conſulens Cæſar reuocatis præcurſoribus iam antè egreſſis, indictáque ſolitis vocibus quiete, cuneatim circunſiſtentes alloquitur genuina placiditate ſermonis, *Vrget ratio ſalutis tuendæ communis (vt parciſſimè dicam) non iacentis animi Cæſarem vos hortari & orare, commilitones mei, vt adulta robuſtáque virtute confiſi, cautiorem viam potius eligamus ad toleranda vel ad depellenda quæ ſperantur, quàm præproperam & ancipitem. Vt enim in periculis virtutem impigram eſſe conuenit & audacem, ita quum res poſtulat, regibilem & conſultam. Quod igitur cenſeo, ſi arbitrium affuerit veſtrum, iuſtáque ſuſtinet indignatio, paucis abſoluam. Iam dies in meridiem vergit, laſſitudine nos itineris fatigatos ſcrupuloſi tramites excipiens*

Sui & hoſtilis exercitus vires & conſilia exactè teneat.

Vtilitati ſecuritatíque ſuorum ſolerten conſulat, eóſque ad pugnam grauiter & placidè, quũ opus erit, adhortetur.

pient & obſcuri, nox ſeneſcente luna nullis ſideribus adiuuanda, terræ protinus æſtu flagrantes, nullis aquarum ſubſidiis fultæ: quas ſi dederit quiſquam commodè poſſe tranſire, ruentibus hoſtium examinibus poſt otium cibique refectionem & potus, quid nos agimus, quo vigore, inedia, ſiti, laboreque membris marcentibus occurramus? Ergo quoniam negotiis difficillimis ſæpe diſpoſitio tempeſtiua proſpexit, & ſtatum nutantium rerum recto conſilio in bonam partem accepto aliquoties diuina remedia repararunt, hic quæſo vallo foſſáque circundati, diuiſis vigiliis quieſcamus: ſomnóque & victu congruis potiti pro tempore (pace Dei ſit dictum) triumphaturas aquillas & vexilla victricia, primo lucis moueamus exordio. Nec finiri perpeſſi quæ dicebantur, ſtridore dentium infrendentes, ardorémque pugnandi haſtis illidendo ſcuta monſtrantes, in hoſtem ſe duci iam conſpicuum exorabant, cælitis Dei fauore fiduciáque ſui, & fortunati rectoris expertis virtutibus freti: atque, vt exitus docuit, ſalutaris quidam genius præſens ad dimicãdum eos, dum adeſſe potuit, incitabat. Acceſſit huic alacritati plenus celſarum poteſtatum aſſenſus, maximéque Florentij præfecti prætorio, periculosè quidem, ſed ratione ſecunda pugnandum eſſe conſentientibus, dum inſtarent barbari conglobati: qui ſi deflexiſſent motum militis, in ſeditiones natiuo calore propenſioris ferri non poſſe aiebat, extortam ſibi victoriam, vt putauit, non ſine vltimorum conatu grauiter toleraturi. Addiderat autem fiduciam noſtris conſideratio gemina, recordantibus quòd anno nuper emenſo Romanis per Tranſrhenana ſpatia fuſiùs volitãtibus, nec viſus eſt quiſquã laris ſui defenſor, nec obuius ſtetit: ſed concæde arborum denſa vndique ſemitis clauſis, ſidere vrente brumali ægrè vixere barbari lõgiùs amãdati: quódque Imperatore terras eorum ingreſſo, nec reſiſtere auſi, nec apparere, pacem impetrarunt ſupplicite;

Iuliani oratio ad milites pridie ante pugnam.

Strenui Imperatoris alacritas vultu, ſermone, rebus geſtis teſtata, milites reddit pugnaces & inuictos.

Hoſtes ignaui noua victoria viris ad pugnam paratis ſpẽ faciunt.

uit per triduum & trinoctium flumen tranſiſſe Germanos. Quos quum iam prope denſantes ſemet in cuneos noſtrorum conſpexere ductores, ſteterunt veſtigiis fixis, antepilanis haſtatíſque & ordinum primis velut inſolubili muro fundatis: & pari cautela hoſtes ſtetere cunctati. Quúmque, ita vt antedictus docuerat perfuga, equitatum omnem à dextero latere ſibi vidiſſet oppoſitum, quicquid apud eos per equeſtres copias præpollebat, in læuo cornu locauere confertum. Iiſdémque ſparſim pedites miſcuere diſcurſatores & leues, profecto ratione tuta poſcente. Norant enim, licet prudentem, ex equo bellatorem cum clibanario noſtro congreſſum, frena retinentem & ſcutum, haſta vna manu vibrata, tegminibus ferreis abſcondito bellatori nocere non poſſe. Peditem verò inter ipſos diſcriminum vertices, quum nihil caueri ſolet præter id quod occurrit, humi occultè reptantem latere forato iumenti incautum rectorem præcipitem agere, leui negotio trucidandum. Hoc itaque diſpoſito, dextrum ſui latus ſtruxere clandeſtinis inſidiis & obſcuris. Ductabant autem populos omnes pugnaces & ſæuos Chonodomarius & Serapio, poteſtate excelſiores ante alios reges. Et Chonodomarius quidem nefarius belli totius incentor, cuius vertici flammeus torulus aptabatur, anteibat cornu ſiniſtrum, audax & fidens ingenti robore lacertorum. vbi ardor prælij ſperabatur, immanis equo ſpumãte ſublimior erectus in iaculum formidandæ vaſtitatis, armorúmque nitore conſpicuus, antea ſtrenuus & miles, & vtilis præter cæteros ductor. Latus verò dextrum Serapio agebat, etiam tum adultæ lanuginis iuuenis, efficacia præcurrens ætaté, Mederici fratris Chonodomarij filius, hominis quoad vixerat perfidiſſimi, ideo ſic appellatus, quod pater eius diu obſidatus pignore tẽtus in Galliis, doctúſ-

Difficile vinciturqui de ſuis & aduerſarÿ copiis verè poteſt iudicare.

Hoſtium Iuliani mẽs in diſponendis copiis.

Horum præcipui duces.

Inter quos Chonodomarius, fax belli.

Et Serapio iuuenis audax.

que Græca quædam arcana, hunc filium ſuum Agenarichum genitali vocabulo dictitatum ad Serapionis tranſtulit nomen. Hos ſequebantur poteſtate proximi reges numero quinque regaléſque decem, & optimatum ſeries magna, armatorum millia triginta & quinque, ex variis nationibus partim mercede, partim pacto viciſſitudinis reddendæ quæſita. Iámque toruum increpantibus tubis, Seuerus dux Romanorum aciem dirigens læuam, quum prope foſſas armatorum refertas veniſſet, vnde diſpoſitum erat vt abditi repente exorti cuncta turbarent, ſtetit impauidus: ſuſpectiórque de obſcuris, nec referre gradum, nec vlteriùs ire tentauit. Quo viſo, animoſius contra labores maximos Cæſar, ducentis equitibus ſeptus, vt ardor negotij flagitabat, agmina peditum impetu veloci diſcurrens, verbis hortabatur.

Atque reges & duces cum variis nationibus, quæ nomina potius & impedimenta quàm auxilia.

Et quum alloqui pariter omnes, nec longitudo ſpatiorum extenta, nec in vnum coactæ multitudinis præmitteret crebritas: & alioquin vitabat grauioris inuidiæ pondus, ne videretur id affectaſſe quod ſibi ſoli deberi Auguſtus exiſtimabat: cautior ſui hoſtium tela præteruolans, his & ſimilibus notos pariter & ignotos ad faciendum fortiter accendebat: *Aduenit, ô ſocij, iuſtum pugnandi iam tempus, olim exoptatum mihi vobiſcum, quod antehac arceſſentes arma inquietis motibus poſcebatis.* Item quum ad alios poſt ſignanos in acie locatos extrema veniſſet. *En*, inquit, *commilitones diu ſperatus præſto eſt dies, compellens nos omnes elotis priſtinis maculis Romanæ maieſtati reddere proprium decus. Hi ſunt barbari, quos rabies & immodicus furor ad perniciem rerum ſuarum coegit occurrere noſtris viribus opprimendos.* Alios item bellandi vſu diutino callentes aptiùs ordinans, his exhortationibus adiuuabat, *Exurgamus viri fortes, propellamus fortitudine congrua, illiſa noſtris partibus probra, quæ contemplans Cæſaris nomen cunctando ſuſcepi.* Quoſcunque autem pugnæ

Iuliani exẽplo, dux primarius, imminẽte prælio, notos & ignotos priſtinæ virtutis memores eſſe iubeat.

Hoſtium iniuſtitiã ſupplicio proximam eſſe oſtendat.

Iuſtis ãrmis autẽ ſe vti.

pugnæ ſignũ inconſultè poſcentes, rupturóſque imperiũ irrequietis motibus præuideret. *Quæſo*, inquit, *ne hoſtes vertendos in fugam ſequentes auidius futuræ victoriæ gloriam violetis, nequis ante neceſſitatem vltimam cedat. Nã fugituros proculdubio deſerã, hoſtiũ terga cæſuris adero indiſcretus, ſi hoc penſatione moderata fiat & cauta.*

11 Hæc aliáque in eundem modum ſæpius replicando, maiorem exercitus partem primæ barbarorum oppoſuit fronti: & ſubitò Alemannorum peditum fremitus indignationi mixtus auditus eſt, vnanimi conſpiratione vociferantium, relictis equis ſecum oportere verſari regales: ne ſi quid contigiſſet aduerſum, deſerta miſerabili plebe facilem diſcedendi copiam reperirent. Hoc comperto, Chonodomarius iumento actutum deſiluit, & ſequuti eum reſidui, idem facere nihil morati: nec enim eorum quiſquam ambigebat partem ſuam fore victricem. Dato igitur æneatorum occentu ſolenniter ſigno ad pugnandum, vtrinque magnis concurſum eſt viribus. Propilabantur miſſilia, & properantes cito quàm conſiderato curſu Germani, teláque dextris explicantes, inuolauere noſtrorum equitum turmas frendentes immania: eorúmque vltra ſolitũ ſæuientium comæ fluentes horrebant, & elucebat quidam furor ex oculis: quos contra pertinax miles ſcutorum obiicibus vertices tegens, eiectánſque gladios vel tela concriſpans mortem minantia, perterrebat. Quúmque in ipſo præliorũ articulo eques ſe fortiter cõturmaret, & muniret latera ſua firmiùs pedes frontem arctiſſimis conſerens parmis, erigebantur craſſi pulueris nubes: variíque fuere diſcurſus, nunc reſiſtentibus nunc cedentibus noſtris: & obnixi genibus quidam barbari peritiſſimi bellatores hoſtem propellere laborabant, ſed deſtinatione nimia dextræ dextris miſcebantur, & vmbo trudebat vmbonem: cęlúmque exultantium caden-

Et quid à ſingulis poſtulet.

Malè imperatur, cum regit vulgus duces, & in harena ſubditi dant cõſilium.

Prælij cruenti initia.

Quò timoris minus eſt, eo minus ferme eſt periculi.

Effugit mortẽ quiſquis contemnit.

tiúmque reſonabat vocibus magnis. & quum cornu ſiniſtrum altiùs gradiens, vrgentium tot agmina Germanorum vi nimia propuliſſet, irétque in barbaros fremens, equites noſtri cornu tenentes dextrum, præter ſpem inconditè diſceſſerunt. dúmque primi fugientium poſtremos impediunt, gremio legionum protecti, fixerunt integrato prælio gradum. hoc autem exinde acciderat, quod dum ordinum reſtituitur ſeries, cataphracti equites viſo rectore ſuo leuiter vulnerato, & conſortè quodam per ceruicem equi labentis pondere armorum oppreſſo, dilapſi qua quiſque poterat: peditéſque calcando cũcta turbaſſent, ni conferti illi ſibíque viciſſim innixi ſtetiſſent immobiles. Igitur quum equites nihil præter fugæ circunſpectantes præſidia, vidiſſet longiùs Cæſar, concito equo eos velut repagulũ quoddam cohibuit. Quo agnito per purpureum ſignum draconis ſummitati haſtæ longioris aptatum, velut ſenectutis pendentis exuuias, ſtetit vnius turmæ tribunus, & pallore timoris perculſus, ad aciem integrandum recurrit. Vtque in rebus amat fieri dubiis, eoſdem leniùs increpans Cæſar, *Quo*, inquit, *cedimus viri fortiſſimi? an ignoratis fugam quæ ſalutem nunquam reperit, irriti conatus ſtultitiam indicare? Redeamus ad noſtros, ſaltem gloriæ futuri participes, ſi eos pro rep. dimicantes relinquimus inconſulte.* Hæc reuerenter dicendo, reduxit omnes ad munia ſubeunda bellandi, imitatus veterem Syllam: qui quum contra Archelaum Mithridatis ducem educta acie prælio fatigabatur ardenti, relictus à militibus cunctis, cucurrit in ordinem primum: raptóque & coniecto vexillo in partem hoſtilem: Ite, dixerat, ſocij periculorum electi, & ſcitantibus vbi relictus ſum Imperator, reſpondete nihil fallentes, Solus in Bœotia pro omnibus nobis cum diſpendio ſanguinis ſui decernens.

Contrà, his imminet periculum qui maximè timent.

Euentus plurium prælio rum inter initia contra illos magis fuit quibus victoria debebatur.

Intrepidi ducis conſtãtia vacillãtem exercitum erigit.

PROINDE

12 PROINDE Alemãni pulſus diſiectíſque equitibus noſtris, primam aciem peditum inceſſerunt, eam abiecta reſiſtenti animoſitate pulſuri. Sed poſtquam cominus ventum eſt, pugnabatur paribus diu momentis. Cornuti enim & Braccati vſu præliorũ diuturno firmati excipiunt eos, iam geſturientes barritum ciere vel maximum: qui clamor ipſo feruore certaminum à tenui ſuſurro exoriens, paulatímque adoleſcens, ritu extollitur fluctuũ cautibus illiſorum. Iaculorum deinde ſtridentium crebritate hinc inde conuolante, puluis ęquali motu aſſurgẽs, & proſpectum eripiens, arma armis, corpora corporibus obtrudebat. ſed violentia itaque incompoſiti barbari in modum exarſere flammarum, nexámque ſcutorum compagem, quæ noſtros in modum teſtudinis tuebatur, ſcindebant ictibus gladiorum aſſiduis. Quo cognito, opitulatum contubernalibus ſuis celeri curſu Bataui venere cum regibus formidabilis manus extremæ neceſſitatis articulo circunuentos, ſi iuuiſſet fors, ereptura: toruúmque canentibus claſſicis, adultis viribus certabatur. Verùm Alemanni bellum acriter ineuntes, altiùs anhelabant, velut quodam furoris affectu oppoſita omnia deleturi. Spicula tamen verutáq; miſſilia non ceſſabant, ferratæque arundines fundebantur: quanquam etiã cominus mucro feriebat contra mucronem, & loricę gladijs findebantur, & vulnerati nondum effuſo cruore ad audendum conſurgebant. Pares enim quodammodo coiuere cum paribus, Alemanni robuſti & celſiores, milites vſu nimio dociles: illi feri & turbidi, hi quieti & cauti: animis iſti fidentes, grandiſſimis illi corporibus freti. Reſurgebat tamen aliquoties armorum pondere pulſus loco Romanus, laſſatíſque impreſſu genibus læuum reflectens poplitem Barbarus ſubſidebat; hoſtem vltrò laceſſens, quod indicium eſt obſti-

Acerrimus inter pedites conflictus.

Exercituum cominus de vita & victoria fortiter manus conſerẽtium effigies.

Alemannorum & Romanorũ militum comparatio.

Cruentipra lij cataſtrophe & inclinatio. nationis extremæ. Exiliuit itaque ſubitò ardens optimatium globus, inter quos decernebant & reges, & ſequente vulgo ante alios agmina noſtrorũ interrupit, & iter ſibi aperiendo aduſque primanorum legionem peruenit locatam in medio: quæ confirmatio caſtra prætoria dictitatur. vbi denſior & ordinibus frequens miles inſtar turrium fixa firmitate conſiſtens, prælium maiore ſpiritu repetiuit: & vulneribus declinandis intentus, ſéque in modum mirmillonis operiens, hoſtium latera quæ nudabat ira flagrantior, diſtrictis gladiis perforabat. At illi prodigere vitam pro victoria contendentes, tentabant agminis noſtri laxare compagem: ſed continuata ſerie peremptorum, quos Romanus iam fidentior ſtrauit, ſuccedebant barbari ſuperſtites interfectis: auditóque occumbentiũ gemitu crebro, pauore perfuſi torpebant. Feſſi denique tot ærumnis, & ad ſolã deinceps ſtrenui fugam, per diuerſos tramites toto celeritatis gradu feſtinabant: vt è mediis ſæuientis pelagi fluctibus, quocunque auexerit ventus eiici nautici properant.

Confidentia ſtrenui ducis & fortiſſimi litũ via ad victoriam.

Victoria laus Deo tribuenda. Victores (quod voti magis quàm ſpei fuiſſe fatebitur quilibet tunc præſens) adorãt propitiati numinis arbitrium. Inclemens & ſecans terga cedentiũ miles, quum interdum flexis enſibus feriendi non ſuppeterent inſtrumenta, ipſis barbaris tela eorum vitalibus immergebat, nec quiſquã vulnerantiũ ſanguine irã expleuit, nec ſatiauit cæde multiplici dexteram, vel miſeratus ſupplicantẽ abſceſſit. Iacebant itaque plurimi transfixi letaliter, remedia mortis cõpendio poſtulantes: alij ſemineces labente iã ſpiritu, lucis vſuram oculis morientibus inquirebant: quorundã capita diſciſſa trabalibus telis, & pendentia iugulis cohærebant: pars per lutoſum & lubricũ ſolum in ſociorũ cruore lapſi, intactis ferro corporibus aceruis ſuper ruentium obruti necabantur.

Victi in propria regione acriter perſequendi ne vires inſtaurare facilè queãt. Porro pigri & fugaces fata ſibi non diſponunt: ſed fugam vnicum be-

Quæ

Quæ vbi ſatis euenere proſperrimè, validiùs inſtāte victore, acumina denſis ictibus hebeſcebant, ſplēdentéſque galeæ ſub pedibus voluebantur & ſcuta. Vltimo denique trudente diſcrimine, barbari, quū elati cadauerum aggeres exitus impedirent, ſubſidia fluminis petiuere, quæ ſola reſtabant eorū terga iam perſtringentis. & quia curſu ab armis concito fugientes miles indefeſſus vrgebat, qui damnandi peritia eximi ſe poſſe diſcriminibus arbitrati, animas fluctibus commiſerunt. Qua cauſa celeri corde futura præuidens Cæſar, cum tribunis & ducibus, clamore obiurgatorio prohibebat ne hoſtē auidiùs ſequens noſtrorum quiſquā ſe gurgitibus committeret verticoſis. Vnde id obſeruatum eſt vt marginibus inſiſtentes confoderent telorū varietate Germanos: quorum ſiquem morti velocitas ſubtraxiſſet, iacti corporis pondere ad ima fluminis ſubſidebat. & velut in quodam theatrali ſpectaculo aulæis miranda monſtrantibus, multa licebat iam ſine metu videre: nandi ſtrenuis quoſdam neſcios adhærere, fluitantes alios quum expediti viribus linquerētur vt ſtipites, & velut luctāte amnis violentia vorari quoſdam fluctibus inuolutos, nonnullos clypeis vectos, præruptas vndarum occurſantium moles obliquatis meatibus declinantes, ad ripas vlteriores poſt multa diſcrimina peruenire. Spumans denique cruore barbarico decolor alueus inſueta ſtupebat argumenta.

...nium exiſtimantes, ſæpè acerba morte occupantur, vt victis & fugientib. Alemannis accidit.

Non eſt pertinaciter inſtandum hoſti fugientium præcipuè ſi victoribus periculum aliquod imminet.

Victis horrendum, victoribus iucundum ſpectaculum.

13 Dvm hæc aguntur, rex Chonodomarius reperta copia diſcedendi, lapſus per funerū ſtrues cū ſatellitibus paucis celeritate rapida properabat ad caſtra, quæ prope Tribuncos & Concordiā munimēta Romana fixit intrepidus, vt aſcenſis nauigiis dudum paratis ad caſus ancipites in ſecretis ſeceſſibus, euaderet. Et quia nō niſi Rheno trāſito ad territoria ſua poterat peruenire, vultu ne agnoſceretur

Regis Chonodomarij fuga, & captiuitas & mors docet.

1 In exercitu numeroſo nō ſemper ſitam eſſe victoriam.

operiens, ſenſim retulit pedem. Quúmque propinquaret iam ripis, lacunam paluſtribus aquis interfuſam circungrediens, vt tranſiret, calcata mollitie glutinoſa, equo eſt euolutus: & confeſtim, licet obeſo corpore grauior, ad ſubſidium vicini collis euaſit: quem agnitum (nec enim potuit celari qui fuerat, fortunæ prioris magnitudine proditus) ſtatim anhelo curſu cohors cũ tribuno ſequuta, armis circundatum aggerẽ nemoroſum cautiùs obſidebat, perrumpere verita, ne fraude latenti inter ramorum tenebras exciperetur occultas. Quibus viſis compulſus ad vltimos metus, vltrò ſe dedit, ſolus egreſſus: comitéſque eius ducenti numero, & tres amici iunctiſſimi, flagitiũ arbitrati poſt regẽ viuere, vel pro rege nõ mori, ſi ita tuleris caſus, tradidere ſe vinciendos. Vtque natiuo more ſunt barbari humiles in aduerſis, diſparéſque in ſecundis, ſeruus alienæ voluntatis trahebatur pallore confuſus claudente noxarum conſcientia linguam, immenſum quantum ab eo differens qui poſt feros lugubréſque terrores cineribus Galliarum inſultans, multa minabatur & ſæua. Quibus ita fauore ſuperni numinis terminatis, poſt exactũ iam diem occinente liticine, reuocatus inuictiſſimus miles prope ſupercilia Rheni tendebat, ſcutorúmque ordine multiplicato vallatus, victu fruebatur & ſomno. Ceciderunt autẽ in hac pugna Romani quidem CCXLIII, rectores verò quatuor, Bainobaudes cornutorum tribunus, adæque Laipſo, & Innocentius cataphractarios ducens, & vacans quidam tribunus, cuius non ſuppetit nomen: ex Alemannis verò ſex millia corporum ſunt inuenta in campo conſtrata, & inæſtimabiles mortuorum acerui per vndas fluminis ferebantur. Tunc Iulianus, vt erat fortuna ſui ſpectatior, meritíſque magis quã imperio potens, Augustus acclamatione concordi totius exercitus appellatus,

2 Superbos, & belli iniuſti authores tandem Deo & hominibus meritas pœnas dare, idque miris rationibus & mediis.

3 Principes ſui fiducia inflatos ac diſpares in ſecundis rebus, animo & vultu prorſus eſſe deiectos in aduerſis, iuſtâ omnipotẽtis vindictâ accinctos baltheo loricáque indutos exuẽtis.

4 Ingentes exercitus, nomina ſæpius quàm auxilia, ingenti ſtrage dele-

apellatus, vt agentes petulantius milites increpabat, id ſe nec ſperare, nec adipiſci velle iurando confirmans. Et vt augeret euentus ſecundi lætitiam, concilio Chonodomarium iuſſit offerri: qui primò curuatus, deinde humi ſuppliciter fuſus, gentilíque pace veniam poſcens, bono animo eſſe eſt iuſſus. Et diebus poſtea paucis ductus ad comitatum Imperatoris, miſſúſque exinde Romam, in caſtris peregrinis, quæ in monte ſunt Cælio, morbo veterni conſumptus eſt. His tot ac talibus proſperò peractis euentu, in palatio Conſtantij quidam Iulianum culpantes, vt princeps ipſe delectaretur, Victoriam ſiue Victorinum ideo nominabant, quòd verecundè referens quoties imperaret, ſuperatos indicabat ſæpe Germanos. Intérque exaggerationem inanium laudum, oſtentationémque apertè lucentium, inflabant ex vſu Imperatorem ſuopte ingenio nimium, quicquid per omnem terræ ambitum, agebatur felicibus auſpiciis eius aſſignantes. Quocirca magniloquentia elatus adulatorum, tunc & deinde edictis propoſitis arroganter ſatis multa mentiebatur, ſe ſolum quum geſtis non adfuiſſet, & dimicaſſe & viciſſe, & ſupplices reges gentium erexiſſe aliquoties ſcribens: & ſi, verbi gratia, eo agente tunc in Italia dux quidam egiſſet fortiter contra Perſas, nulla eius mentione per textum longiſſimum facta, laureatas literas ad prouinciarum ſigna mittebat, ſe inter primores verſatum cum odioſa ſui iactatione ſignificans. Extant denique eius edicta in tabulariis principis publicis condignè ſcriptis, memoria delata narrandi extollendíque ſemet in cælum. Argentorato quũ pugnaretur, manſione quadrageſima diſparatus, deſcribens prelium, aciem ordinaſſe, & ſtetiſſe inter ſigniferos, & barbaros fugaſſe præcipites, ſibíque oblatum falsò indicat Chonodomarium: proh rerum indignitas, ſuper Iuliani glorio-

ri: exigui cõtra non ita graues eſſe caſus.

Clementiam decere principes victores: victis autem ſuperbis nihil relinqui præter opprobrium.

Conſtantius autem, adulatorum magniloquẽtia elatus, & arroganter ſibi quæ non decet tribuens, ſtultorum noſtri & ſuperioru ſeculi principum, ridiculis titulis ſuperbiẽtium, gerit imaginem.

2 Superbos, & belli iniuſti authores tandem Deo & hominibus meritas pœnas dare, idque miris rationibus & mediis.

operiens, ſenſim retulit pedem. Quúmque propinquaret iam ripis, lacunam paluſtribus aquis interfuſam circungrediens, vt tranſiret, calcata mollitie glutinoſa, equo eſt euolutus: & confeſtim, licet obeſo corpore grauior, ad ſubſidium vicini collis euaſit: quem agnitum (nec enim potuit celari qui fuerat, fortunæ prioris magnitudine proditus) ſtatim anhelo curſu cohors cũ tribuno ſequuta, armis circundatum aggerẽ nemoroſum cautiùs obſidebat, perrumpere verita, ne fraude latenti inter ramorum tenebras exciperetur occultas. Quibus viſis compulſus ad vltimos metus, vltrò ſe dedit, ſolus egreſſus: comitéſque eius ducenti numero, & tres amici iunctiſſimi, flagitiũ arbitrati poſt regẽ viuere, vel pro rege nõ mori, ſi ita tulerit caſus, tradidere ſe vinciendos. Vtque natiuo more ſunt barbari humiles in aduerſis, diſparéſque in ſecundis, ſeruus alienæ voluntatis trahebatur pallore confuſus claudente noxarum conſcientia linguam, immenſum quantum ab eo differens qui poſt feros lugubréſque terrores cineribus Galliarum inſultans, multa minabatur & ſæua. Quibus ita fauore ſuperni numinis terminatis, poſt exactũ iam diem occinente liticine, reuocatus inuictiſſimus miles prope ſupercilia Rheni tendebat, ſcutorúmque ordine multiplicato vallatus, victu fruebatur & ſomno. Ceciderunt autẽ in hac pugna Romani quidem CCXLIII, rectores verò quatuor, Bainobaudes cornutorum tribunus, adæquè Laipſo, & Innocentius cataphractarios ducens, & vacans quidam tribunus, cuius non ſuppetit nomen: ex Alemannis verò ſex millia corporum ſunt inuenta in campo conſtrata, & inæſtimabiles mortuorum acerui per vndas fluminis ferebantur. Tunc Iulianus, vt erat fortuna ſui ſpectatior, meritíſque magis quã imperio potens, Auguſtus acclamatione concordi totius exercitus appellatus,

3 Principes ſui fiducia inflatos ac diſpares in ſecundis rebus, animo & vultu prorſus eſſe deiectos in aduerſis, iuſtâ omnipotẽtis vindictâ accinctos baltheo loricáque indutos exuẽtis.

4 Ingentes exercitus, nomina ſæpius quàm auxilia, ingenti ſtrage dele-

apellatus, vt agentes petulantius milites increpabat, id ſe nec ſperare, nec adipiſci velle iurando con firmans. Et vt augeret euentus ſecundi lætitiam, concilio Chonodomarium iuſſit offerri: qui primò curuatus, deinde humi ſuppliciter fuſus, gentiliſque pace veniam poſcens, bono animo eſſe eſt iuſſus. Et diebus poſtea paucis ductus ad comitatum Imperatoris, miſſuſque exinde Romam, in caſtris peregrinis, quæ in monte ſunt Cælio, morbo veterni conſumptus eſt. His tot ac talibus proſperò peractis euentu, in palatio Conſtantij quidam Iulianum culpantes, vt princeps ipſe delectaretur, Victoriam ſiue Victorinum ideo nominabant, quòd verecundè referens quoties imperaret, ſuperatos indicabat ſæpe Germanos. Interque exaggerationem inanium laudum, oſtentationémque apertè lucentium, inflabant ex vſu Imperatorem ſuopte ingenio nimium, quicquid per omnem terræ ambitum, agebatur felicibus auſpiciis eius aſſignantes. Quocirca magniloquentia elatus adulatorum, tunc & deinde edictis propoſitis arroganter ſatis multa mentiebatur, ſe ſolum quum geſtis non adfuiſſet, & dimicaſſe & viciſſe, & ſupplices reges gentium erexiſſe aliquoties ſcribens: & ſi, verbi gratia, eo agente tunc in Italia dux quidam egiſſet fortiter contra Perſas, nulla eius mentione per textum longiſſimum facta, laureatas literas ad prouinciarum ſigna mittebat, ſe inter primores verſatum cum odioſa ſui iactatione ſignificans. Extant denique eius edicta in tabulariis principis publicis condignè ſcriptis, memoria delata narrandi extollendíque ſemet in cælum. Argentorato quũ pugnaretur, manſione quadrageſima diſparatus, deſcribens prelium, aciem ordinaſſe, & ſtetiſſe inter ſigniferos, & barbaros fugaſſe præcipites, ſibíque oblatum falsò indicat Chonodomarium: proh rerum indignitas, ſuper Iuliani glorio-

ri: exigui cõtra non ita graues eſſe caſus.

Clementiam decere principes victores: victis autem ſuperbis nihil relinqui præter opprobrium.

Conſtantius autem, adulatorum magniloquẽtia elatus, & arroganter ſibi quæ non decet tribuens, ſtultorum noſtri & ſuperioru ſeculi principum, ridiculis titulis ſuperbiẽtium, gerit imaginem.

ſis actibus conticeſcens, quos ſepelierat penitus ni fama res maximas vel obumbrantibus plurimis ſilere neſciret.

Fama per hiſtorias pādit rerum veritatem.

AMMIANI MARCELLINI GESTARVM RERVM liber xvij.

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Iulianus Alemannos vexat, variiſque damnis affectos inducias petere cogit, quas ad decem menſes impetrant.*

2 *Francos circa Coloniam Agrippinam & Iuliacum ferocientes, Caſtello oppido obſeſſo, tādémque recepto, reprimit. Deinde cauet ne plus æquo grauentur prouinciales nouis oneribus & tributis quæ Præfectus prætorio exigere cogitabat.*

3 *Narratio prolixa de Obeliſco, qui in circo maximo Romæ erectus eſt.*

4 *Græcolatina explicatio notarū quæ huic Obeliſco erant inciſæ.*

5 *Saporis Perſarū regis ad Conſtantium legatio, de pace certis conditionibus ineunda.*

6 *Conſtantij ad Saporis literas reſponſio. Iuthungi Alemanni à Barbatione debellantur.*

7 *De horrendis terræ motibus, qui Macedoniæ, Aſiæ, Ponti montes ac oppida multa concuſſerunt hiſtoria: horúmque motuum phyſica conſideratio.*

8 *Iulianus, Pariſiis agens, arma mouet in Alemannos: Francis, Saliis & Chamanis fractis ac ſub iugum pertractis fames oborta tumultum in exercitu accendit, quo extincto Rhenum tranſeunt milites, & Ale-*

Alemannorũ terris vaſtitatem inferunt.

9 Horum reges Suomarius & Hortarius bellico huic oneri ferendo impares, pacem ſupplices petunt & obtinent.

10 Apud Conſtantiũ adulatores Iuliani geſta virtutéſque dicteriis obruere conãtur: quod minimè nouũ eſſe Marcellinus prolatis illuſtribus exemplis oſtendit.

11 Conſtantij bellũ aduerſus Sarmatas & Quados.

12 Zabais, Acabacius, Vſafer, & alij Quadorum reguli pacem ſupplicibus votis & geſtibus quæſitam à Conſtantio recipiunt.

13 Serui Sarmatæ, Dominis in fugam & exilium pulſis, contempta Conſtantij clementia, locorum confiſi præſidiis, dolos, ferrum & preces parãt, vt ſe tueantur.

14 Auſi cum Romano exercitu manus conſerere, poſt momentaneam pugnam fugantur, & cruenta admodum ſtrage, ſemihoræ curriculo, delentur: deinde in reliquos, qui domi manſerant, eſt ſæuitum.

15 Picenſes & Limigantes, ſociorum ſubactorum ac proſtratorum recentibus exemplis territi, Romanis ceruices inclinant, & ſedes alias quærere coacti, in auitas tandem reducuntur à Conſtantio.

16 Secundi Sarmatici cognomine gaudens Cõſtantius, de victoria ab hoſtibus reportata ſibi & exercitus, habita oratione, gratulatur.

HAc rerum quã iam digeſſimus varietate 1 ita cõcluſa, Martius iuuenis, Rheno poſt Argentoratenſem pugnam otioſè fluẽte ſecurus, ſolicitúſq; ne diræ volucres conſumerent corpora peremptorum, ſine diſcretione cunctos humari mandauit: abſolutíſq; legatis, quos ante certamen ſuperba quædã portaſſe prædiximus, ad Tres tabernas reuertit. Vnde cũ captiuis omnibus prædã Mediomatricos, ſeruandã ad reditum vſque ſuũ, duci præcepit: & petiturus ipſe Maguntiacum, vt ponte cõpacto trãſgreſſus in ſuis requireret

Humanitas in corpora peremptorũ victores decet.

Præda iuſto bello parta in tuto locanda.

barbaros,quũ nullũ reliquiſſet in noſtris,refragante vetabatur exercitu: verùm fac͂ũdia iucunditatéqꝫ ſermonũ allectum,in voluntatem traduxerat ſuam. Amor enim poſt documẽta flagrantior ſequi libenter hortatus eſt omnis operæ conturmalẽ, autoritate magnificũ ducẽ, plus laboris indicere ſibi quàm militi(ſicut perſpicuè contigit)aſſuetũ.Móxqꝫ vt ad locum prædictũ eſt ventũ,flumine pontibus cõſtratis tranſmiſſo,occupauere terras hoſtiles. At barbari præſtricti negotij magnitudine,qui ſe in tranquillo poſitos otio, tunc parũ inquietari poſſe ſperabãt, aliorum exitio quid fortunis ſuis immineret anxiè cogitantes, ſimulata pacis petitione, vt primæ vertiginis impetum declinarent,miſerunt legatos cum verbis compoſitis, quæ denuntiarent concordẽ fœderum firmitatem: incertúmqꝫ quo conſilio aut inſtituto mutata voluntate per alios curſu celeri venire compulſos,acerrimum noſtris minati ſunt bellum,ni eorum regionibus exceſſiſſent. Quibus clara fide compertis, Cæſar prima noctis quiete nauigiis modicis & velocibus octingẽtos impoſuit milites: eorum viginti ſurſum verſus decurſo egreſſi, quicquid inuenire potuerint,ferro violarẽt & flammis. Quo ita diſpoſito, ſolis primo exortu viſis per montium vertices barbaris, ad celſiora ducebatur alacrior miles: neminéque inuento(hoc ſiquidẽ opinati diſceſſere) cõfeſtim eminus ingẽtis fumi volumina viſebantur indicantia noſtros perruptas populari terras hoſtiles. Quæ res Germanorum perculit animos, atque deſertis inſidiis, quas per arta loca & latebroſa ſtruxerant noſtris, trans Mænum nomine fluuiũ ad opitulãdum ſuis neceſſitudinibus auolarunt. Vt enim rebus amat fieri dubiis & turbatis, hinc equitum noſtrorum accurſu, inde nauigiis vectorum militum impetu repentino perterrefacti, euadendi ſubſidium velox locorum inuenere prudentes:

Facundia & amabili vultu milites etiam reluctantes ad officium reuocandi.

Simulatio Alemannorum docet quàm ſagaces eſſe debeant belli duces, vt mentem hoſtium ſuorũ aperte intueantur,ne ex improuiſo adorti illud haud opportunum importune dicere cogantur, & magno ſuorum ſuóque damno, Non putabam.

Ferro & efſera populatione hoſtes indomiti domandi.

dentes:quorum digreſſu miles liberè gradiens,opulentas pecore villas & frugibus rapiebat nulli parcendo.extractíſque captiuis, domicilia cuncta, curatiùs ritu Romano conſtructa, flammis ſubditis exurebat. Emenſiſque æſtimatione decimi lapidis, cùm propè ſyluam veniſſet ſqualore tenebrarũ horrendam,ſtetit diu cunctando, indicio perfugæ edoctus, per ſubterrànea quædam occulta foſſaſq; multifidas latere plurimos,vbi habile viſum fuerit erupturos.Auſi tamen omnes accedere fidentiſſimè,ilicibus inciſis & fraxinis,roboréque obiecto magno ſemitas inuenere conſtratas. Ideóque gradientes cautiùs retrò,non niſi per anfractus longos & aſperos vltrà progredi poſſe,vix indignationem capientibus animis,aduertebant. Et quoniam aeris vrente ſæuitia, cum diſcriminibus vltimis laborabatur incaſſum(æquinoctio quippe autumnali exacto,per eos tractus ſuperfuſę niues oppleuere montes ſimul & campos) opus arreptum eſt memorabile. Et dum nullus obſiſteret, munimentum quod in Alemannorum ſolo conditum Traianus ſuo nomine voluit appellari, dudum violentiùs oppugnatum, tumultuario ſtudio reparatum eſt : locatíſque ibi pro tempore defenſoribus, ex barbarorum viſceribus alimenta congeſta ſunt. quæ illi maturata ad ſuam perniciem contemplantes, metúque rei peractæ volucriter congregati, precibus & humilitate ſuprema petiere miſſis oratoribus pacem : quam Cæſar omni conſiliorum via firmata cauſatus veriſimilia plurima, per decem menſium tribuit interuallum : id nimirum ſoletti colligens mente, quòd caſtra ſùpra quàm optari potuit occupata, ſine obſtaculo tormentis muralibus, & apparatu deberent valido cõmuniri. hac fiducia tres immaniſſimi reges venerunt, tandem aliquando iam trepidi, ex his qui miſere victis apud Argentoratum

Belli truculenta facies.

Locorum exploratio & accurata notitia,imprimis belli ducibus neceſſaria.

Munitis itẽ propugnaculis hoſtium impetus frãgendi ſunt.

Ita agendũ, quum de pace aut inducijs agitur, vt nouas moleſtias in poſterum belli duces ſibi non creent, ſed hoſtem validius in

officia continere poſſint. auxilia, iurantes conceptis ritu patrio verbis nihil inquietum acturos, ſed fœdera ad præſtitutum vſque diem (quia id noſtris placuerat) cum munimento ſeruaturos intacto, frugéſque portaturos humeris, ſi defuiſſe ſibi docuerint defenſores: quod vtrunque metu perfidiam frenante fecerunt.

2 Hoc memorabili bello, comparando quidem Punicis & Teutonicis, ſed diſpendio rei Romanæ peracto leuiſſimo, vt fauſtus Cæſar exultabat & felix. credíque obtrectatoribus potuit, ideo fortiter eum vbique feciſſe fingentibus, quòd oppetere dimicando glorioſè magis optabat quam damnatorum ſorte (ſicut ſperabant) vt frater Gallus occidi, ni pari propoſito poſt exceſſum quoque Conſtantij actibus mirandis inclaruiſſet. Quibus vt in tali re compoſitis firmiter, ad ſedes reuertens hybernas, ſudorum reliquias reperit tales. Remos Seuerus magiſter equitum per Agrippinam petens & Iuliacum, Frãcorum validiſſimos cuneos in ſexcentis velitibus (vt poſtea claruit) vacua præſidiis loca vaſtantes offendit: hac opportunitate in ſcelus audaciam erigente, quòd Cæſare in Alemanorum receſſibus occupato, nullóque vetante, expleri ſe poſſe prædarum opimitate ſunt arbitrati: ſed metu iam reuerſi exercitus, munimentis duobus quæ olim exinanita ſunt occupatis, ſe, quoad fieri poterat, tuebantur. Hac Iulianus rei nouitate perculſus, & coniiciens quorſum erumperet, ſi iiſdem tranſiſſet intactis, retento milite circumuallare diſpoſuit Caſtellum oppidum, quòd Moſa fluuius præterlambit. & aduſque quartum & quinquageſimum diem, Decembri ſcilicet & Ianuario menſe obſidionales tractæ ſunt moræ, deſtinatis barbarorum animis incredibili pertinacia reluctatis. Tunc pertimeſcens ſolertiſſimus Cæſar, ne obſeruata nocte illum, barbari gelu vinctum amnem

Inuidia audioa ſummorum belli: du eũ laudibus quantum poteſt officit.

Nec propter ea erga remp. bene affectos fortiter agendi partes decet emittere.

Validi hoſtes à tergo minimè ſunt relinquẽdi.

Imò obſidione premẽdi, & bellicis dolis celeriter opprimendi.

amnem peruaderent, quotidie à ſole in veſperam flexo adúſque lucis principium luſoriis nauibus diſcurrentes flumen vltrò citróque milites ordinauit, vt cruſtis pruinarum diffractis, nullus ad erumpendi copiam facilè perueniret. Hócque commento, inedia & vigiliis,& deſperatione poſtrema laſſati ſponte ſe propria dederunt: ſtatímque ad comitatum Auguſti ſunt miſſi. Ad quos eximendos periculo multitudo Francorum egreſſa, quum captos comperiſſet & aſportatos, nihil amplius auſa repedauit ad ſua caſtra. híſque perfectis acturus hyemem reuertit Pariſios Cæſar. Quia igitur plurimæ gentes vi maiore collaturæ capita ſperabantur, dolum bellorum coniectans ſobrius rector, magnis curarum molibus ſtringebatur. Dúmque per inducias, licet negotioſas & breues,ærumnoſis poſſeſſorum damnis mederi poſſe credebat, tributi ratiocinia diſpenſauit. Quúmque Florentius præfectus prætorio cuncta permenſus, vt contendebat, quicquid in capitatione deeſſet, ex conquiſitis ſe ſupplere firmaret, talium gnarus, animam prius amittere quàm hoc ſinere fieri memorabat. Norat enim huiuſmodi prouiſionum, imò euerſionum,(vt veriùs dixerim) inſanabilia vulnera ſæpe ad vltimam egeſtatem prouincias contraxiſſe: quæ res (vt docebitur poſtea) penitus euertit Illyricum. Ob quæ præfecto prætorio ferre non poſſe clamante, ſe repente factum infidum, cui Auguſtus ſummam commiſerit rerum: Iulianus eum ſedatus leniens, ſcrupuloſè computando,& verè, docuit non ſufficere ſolùm, verumetiam exuberare capitationis calculum ad commeatuum neceſſarios apparatus. Nihilominus tamen diu poſtea indictionale augmentum oblatum ſibi nec recitare nec ſubnotare perpeſſus, humi proiecit. Literíſque Auguſti monitus ex relatione præfecti, non agere ita

Animus ad nouas hoſtiũ molitiones & coaliticnes diligẽter applicãdus.

Ita tamen vt prouincialium, debita onera ferentiũ ratio habeatur, & patrocinium ſuſcipiatur aduerſus prædones, ſub Reipub. pallio graſſantes.

perplexè, vt videretur parum Florentio credi, reſcripſit, gratandum eſſe, ſi prouincialis hinc inde vaſtatus, ſaltem ſolennia præbeat, nedum incrementa quæ nulla ſupplicia egenis poſſent hominibus extorquere. Factûmque eſt tunc & deinde vnius animi firmitate, vt præter ſolita nemo Gallis quicquã exprimere conaretur Camelaſij nomine iniquè. Inuſitato exemplo id petendo Cæſar impetrauerat à præfecto, vt ſecundæ Belgicæ multiformibus malis oppreſſæ diſpoſitio ſibi committeretur, ea videlicet lege vt nec præfectianus, nec præſidialis apparitor ad ſoluendum quenquam vrgeret. Quo leuati ſolatio cuncti, quos in curam æs alienum ſeparat ſuam, nec interpellati ante præſtitutum tempus debita contulerunt.

Bene merētur de Rep. qui populū bello grauatum ſubleuant.

Obeliſcus in circo max. erectus, Ægyptiaca vanitatis & Romanæ ſuperbiæ ridiculus teſtis.

3 Inter hac recreandarum exordia Galliarum adminiſtrante ſecundam adhuc Orphito præfecturam, obeliſcus Romæ in circo erectus eſt maximo. Super quo nunc, quia tempeſtiuum eſt, pauca diſcurram. Vrbem priſcis ſeculis conditam ambitioſa mœnium ſtrue, & portarum centum quondam aditibus celebrem hecatompylos Thebas inſtitutores ex facto cognominarunt, cuius vocabulo prouincia nunc vſque Thebais appellatur. Hanc inter exordia pandentis ſe latè Carthaginis, improuiſo excurſu duces oppreſſere Pœnorum: poſteàque reparatam Perſarum rex ille Cambyſes, quoad vixerat alieni cupidus & immanis, Ægypto perrupta aggreſſus eſt, vt opes exinde raperet inuidendas, ne deorum quidem donariis parcens. Qui dum inter prædatores turbulenter concurſat, laxitate præpeditus indumentorum concidit pronus: ac ſuomet pugione, quem aptatum femori dextro geſtabat, ſubita vi ruinæ nudato vulneratus penè letaliter interiſſet. Longè autem poſtea Cornelius Gallus, Octauiano res tenente Romanas Ægypti procurator exhauſit ciuita-

Thebarū in Ægypto varia ſors.

ciuitatem plurimis interceptis: reuerſúſque quum furtorum arceſſeretur & depopulatæ prouinciæ, metu nobilitatis acriter indignatæ, cui negotium ſpectandum dederat Imperator, ſtricto incubuit ferro. Is eſt (ſi rectè exiſtimo) Gallus poeta, quem flens quodammodo in poſtrema bucolicorum parte Virgilius carmine leni decantat. In hac vrbe inter labra ingentia, diuerſáſque moles figmenta Ægyptiorum numinum exprimentes, obeliſcos vidimus plures, alióſque iacentes & comminutos, quos antiqui reges bello domitis gentibus, aut proſperitatibus ſummarum rerum elati, montium venis vel apud extremos orbis incolas perſcrutatis exciſos erectóſque, diis ſuperis in religione dicarunt. Eſt autem obeliſcus, aſperrimus lapis in figuram metæ cuiuſdam, ſenſim ad proceritatem conſurgens excelſam, vtque radium imitetur, gracileſcens pauliſper, ſpecie quadrata in verticem productus anguſtum, manu leuigatus artificis. formarum autem innumeras notas, hieroglyphicas appellatas, quas ei vndique videmus inciſas, initialis ſapientiæ vetus inſigniuit autoritas. Volucrum enim ferarúmque, etiam alieni mundi, genera multa ſculpentes, ad æui quoque ſequentis ætates imperatorum vulgatiùs perueniente memoria, promiſſa vel ſoluta regum vota mõſtrabant. Nõ enim, vt nunc literarum numerus pręſtitutus & facilis exprimit quicquid humana mens concipere poteſt, ita priſci quoque ſcriptitarunt Ægyptij: ſed ſingulę literę ſingulis nominibus ſeruiebant, & verbis nonnunquam ſignificabant integros ſenſus. Cuius rei ſcientię in his interim ſit duobus exemplũ. Per vulturem naturæ vocabulum pandunt: quia mares nullos poſſe inter has alites inueniri rationes memorant phyſicæ: pérque ſpeciem apis mella conficientis indicant regem, moderatori cum iucũditatę

Plures in ea obeliſci Am. Marcellini tẽpore.

Quid ſit obeliſcus.

Cur notis hieroglyphicis inſignitus.

Quid hæ notæ apud Ægyptios.

Exemplum.

aculeos quoque innaſci debere his ſignis oſtendentes, & ſimilia plurima. Et quia ſufflantes adulatores ex more Conſtantium, id ſine modo ſtrepebāt, quòd quum Octauianus Auguſtus obeliſcos duos ab Heliopolitana ciuitate tranſtuliſſet Ægyptia, quorum vnus in circo maximo, alter in campo locatus eſt Martio, hunc recens aduectum, difficultate magnitudinis territus, nec contrectare auſus eſt nec mouere. Diſcant qui ignorant, veterem principē tranſlatis aliquibus hunc intactum ideo præteriſſe, quòd deo Soli ſpeciali munere dedicatus, fixúſque intra ambitioſi templi delubra quæ contingi non poterant, tanquam apex omnium eminebat. Verùm Cōſtantinus id parui ducens, auulſam hanc molem ſedibus ſuis, nihílque cōmittere in religionem rectè exiſtimans, ſi ablatum vno templo miraculum Romæ ſacraret, id eſt in templo mundi totius, iacere diu perpeſſus eſt, dum tranſlationi pararentur vtilia. Quo conuecto per alueum Nili, proiectóque Alexandriæ, nauis amplitudinis antehac inuſitatæ ædificata eſt ſub trecentis remigibus agitanda. Quibus ita prouiſis, digreſſóque vita principe memorato, vrgens effectus intepuit: tandémque ſerò impoſitus naui per maria fluentáque Tibridis velut pauentis ne quod penè ignotus miſerat Nilus, ipſe parum ſub emeatus ſui diſcrimine mœnibus alumnis inferret, defertur in vicum Alexandri, tertio lapide ab vrbe ſeiunctum: vnde chamulcis impoſitus, tractúſque leniùs per Oſtienſem portam piſcinámque publicam circo illatus eſt maximo. Sola poſt hæc reſtabat erectio, quæ vix aut ne vix quidem ſperabatur poſſe compleri: erectíſque vſque periculum altis trabibus, vt machinarum cerneres nemus, innectuntur vaſti funes & longi, ad ſpeciem multiplicium liciorum cælum denſitate nimia ſubtextens: quibus colligatus mons ipſe

Adulatores aulici lapidum exſtructionem, hominum autem deſtructionem curant.

Conſtantini, cognomento magni conatus.

Nauis inuſitatæ magnitudinis.

Obeliſcus ille quomodo in vrbem illatus.

Quibus artibus & machinis tandē ſupra baſin ſuā erectus & locatus ſit.

ipſe effigiatus ſcriptilibus elementis, paulatímque id per arduum inane protentus, diúque penſilis hominum millibus multis tanquam molendarias rotantibus metas, cauea locatur in media, eíque ſphæra ſuperponitur ahena, aureis laminis nitens, qua confeſtim vi ignis diuini contacta, ideóque ſublata, facis imitamentum in figura æreum, itidem auro imbracteatum, velut abundanti flamma canentis. Sequutæque ætates alios tranſtulerunt: quorum vnus in Vaticano, alter in hortis Salluſtij, duo in Auguſti monumento erecti ſunt.

Interpretatio notarum hieroglyphicarum, quæ circa obeliſcum legebantur.

4 Qui autem notarum textus obeliſco inciſus eſt veteri, quem videmus in circo, Hermapionis librum ſequuti, interpretatum literis ſubiecimus Græcis:

Ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ νοτίου διερμηνευμένα ἔχει στίχος πρῶτος. Τάδε ἐστὶν ἃ βασιλεῖ Ραμέστῃ δεδωρήμεθα, ὃν πᾶσαν οἰκουμένην μετὰ χαρᾶς βασιλεύων Ἥλιος φιλεῖ καὶ Ἀπόλλων. κρατερὸς, φιλαλήθης, υἱὸς Ἥρωνος, θεογέννητος, κτίστης τῆς οἰκουμένης, ὃν Ἥλιος προέκρινεν, ἄλκιμος Ἄρεως βασιλεὺς Ραμέστης, ᾧ πᾶσα ὑποτέτακται ἡ γῆ μετὰ ἀλκῆς καὶ θάρσους. βασιλεὺς Ραμέστης Ἡλίου παῖς αἰωνόβιος. Στίχος δεύτερος. Ἀπέλλων κρατερὸς ὁ ἑστὼς ἐπ' ἀληθείας δεσπότης διαδήματος, τὴν Αἴγυπτον δοξάσας κεκτημένος, ὁ ἀγλαοποιήσας Ἡλίου πόλιν, καὶ κτίσας τὴν λοιπὴν οἰκουμένην, καὶ πολυτιμήσας τοὺς ἐν Ἡλίου πόλει θεοὺς ἀνιδρυμένους ὃν Ηλιος φιλεῖ. Τρίτος στίχος. Ἀπόλλων κρατερὸς Ἡλίου παῖς παμφεγγὴς, ὃν Ἥλιος προέκρινεν καὶ Ἄρης ἄλκιμος ἐδωρήσατο. οὗ τὰ ἀγαθὰ ἐν παντὶ διαμένει καιρῷ. ὃν Ἄμμων ἀγαπᾷ, πλυ

ρώσας τῶν νέων τοῦ φοίνικος ἀγαθῶν. ᾧ οἱ θεοὶ ζωῆς χρόνον ἐδωρήσαντο. Ἀπόλλων κρατερὸς υἱὸς Ἥρωνος, βασιλεὺς οἰκουμένης Ραμέσης, ὃς ἐφύλαξεν Αἴγυπτον τῶν ἄλλου ἔθνους νικήσας· ὃν Ἥλιος φιλεῖ. ᾧ πολὺν χρόνον ζωῆς ἐδωρήσαντο θεοί· δεσπότης οἰκουμένης Ραμέσης αἰωνόβιος. Ἄλλος στίχος δεύτερος. Ἥλιος θεὸς μέγας δεσπότης οὐρανοῦ δεδώρημαί σοι βίον ἀπρόσκορον. Ἀπόλλων κρατερὸς κύριος διαδήματος ἀνείκαστος. ᾧ ἀνδριάντας ἀνέθηκεν ἐν τῇδε τῇ βασιλείᾳ δεσπότης Αἰγύπτου, καὶ ἐκόσμησεν Ἡλίου πόλιν ὁμοίως καὶ αὐτὸν Ἥλιον δεσπότην οὐρανοῦ. συνετελεύτησεν ἔργον ἀγαθὸν Ἡλίου παῖς βασιλεὺς αἰωνόβιος. Τρίτος στίχος. Ἥλιος θεὸς δεσπότης οὐρανοῦ Ραμέσῃ βασιλεῖ δεδώρημαι τὸ κράτος καὶ τὴν κατὰ πάντων ἐξουσίαν ὃν Ἀπόλλων φιλαλήθης δεσπότης χρόνων καὶ Ἥφαιστος ὁ τῶν θεῶν πατὴρ προέκεινεν διὰ τὸν Ἄρεα· βασιλεὺς παγχαρὴς, Ἡλίου παῖς καὶ ὑπὸ Ἡλίου φιλούμενος. Ἀφηλιώτης πρῶτος στίχος. Ὁ ἀφ' Ἡλίου πόλεως μέγας θεὸς ἐνουράνιος Ἀπόλλων κρατερὸς, Ἥρωνος υἱὸς, ὃν Ἥλιος ἠγώγησεν, ὃν οἱ θεοὶ ἐτίμησαν, ὁ πάσης γῆς βασιλεύων, ὃν Ἥλιος προέκεινεν, ὁ ἄλκιμος διὰ τὸν Ἄρεα βασιλεὺς, ὃν Ἄμμων φιλεῖ, καὶ ὁ παμφεγγὴς συγκείνας αἰώνιον βασιλέα.

Id eſt, *Initio ab auſtrali plaga facto, primi (hieroglyphicorum) textus hæc eſt interpretatio. Hæc ſunt quæ Rameſti regi donauimus, quem amat Sol qui vniuerſum orbem habitabilem cum gaudio regit, & Apollo potẽs, veri amãs, Heronis filius diis genitus, conditor orbis habitabilis, quem*

Sol

Sol elegit. fortis Martis (filius) Rameſtes rex, cui tota ſubiecta eſt terra cum forti robore atque fidentia: Rameſtes rex filius Solis aeternum viuens. Textus alter. Apollo potens inſiſtens veritati, dominus diadematis, qui Aegyptum peculium ſuum glorioſè illuſtrauit, qui ſplendidam fecit Heliopolin (id eſt, vrbem Solis) reliquúmque habitabilem orbem condidit, deóſque Heliopoli erectos multiplici honore ornauit, quem Sol amat. Tertius textus. Apollo potens, Solis filius, totus luminoſus, quem Sol elegit, & Mars fortis donauit: cuius bona in omni permanebūt tēpore: quē Ammon amat, repleta aede Phoenicis (ſeu palmae) bonis: cui dij (longū) vitae tempus donarunt. Apollo potens, filius Heronis, rex orbis habitabilis Rameſtes, qui victoriis ſuis Aegyptum à caetera (hominum) gente cuſtodiuit: quem Sol amat: cui multum vitae tempus dij donarunt: dominus orbis habitabilis Rameſtes aeternum viuens. Alius textus, ſecundus. Sol Deus magnus, dominus coeli: Donaui tibi vitam ſatietatis taediique expertē. Apollo potēs, dominus diadematis inconiectabilis, cui ſtatuas poſuit in hoc regno dominus Aegypti, ornauitque Heliopolin pariter & ipſum Solē dominum coeli, conſummauit opus bonum Solis filius rex aeternum viuens. Tertius textus, Deus Sol, Dominus coeli, Rameſti regi donauit imperiū, & in omnes poteſtatem quem veri amans Apollo dominus temporū & Vulcanus deorū pater elegit propter Martē: rex omni laetitiae plenus Solis filius, & Soli dilectus. Subſolanus (id eſt, ab oriētali parte) primus textus. Heliopolitanus Deus magnus caeleſtis. Apollo potens, Heronis filius, quem Sol amauit, quē dii honorarunt, terrae vniuerſae rex, quem Sol elegit, fortis propter Martem rex, quem Ammon diligit, totúſque luminoſus ille comparauit regem aeternum.

5 DATIANO & Cereali coss. quum vniuerſa per Gallias ſtudio cautiore diſponerentur, formidóque praeteritorum barbaricos hebetaret excurſus, rex Perſarum in confiniis agens adhuc gentium extimarū, iámque cū Chionitis & Halanis omniū *Aeterni Numinu prouidētia fit, vt terrarū domini alij alios in off-*

h

cio cõtineãt: & iſta diſcords quadã cõcordia res humana fluere & ad metam ſibi præfixã currere videntur.

acerrimis bellatoribus pignore icto ſocietatis, rediturus ad ſua, tum Saporis ſcripta ſuſcepit, pacem Romanum principem nuntiantis poſcere precatiuam. Ideóque non niſi infirmato imperij robore tentari talia ſuſpicatus, latiùs ſemet extentans pacis amplectitur nomen, & conditiones propoſuit graues: miſſóque cum muneribus Narſeo quodam legato, literas ad Conſtantium dedit, nuſquam à genuino faſtu declinans, quarum hunc fuiſſe accepimus ſenſum:

Perſici faſtus delineatio, ſeipſum hac legatione perſtringens.

Rex regum Sapor particeps ſiderum, frater Solis & Lunæ, Conſtantio Cæſari fratri meo ſalutẽ plurimam dico. Gaudeo tãdémque migi placet ad optimam te viam reuertiſſe, & incorruptum æquitatis agnouiſſe ſuffragium, rebus ipſis expertum pertinax alieni cupiditas quas aliquoties ediderit ſtrages. Quia igitur veritatis oratio ſoluta eſſe debet & libera, & celſiores fortunas idem loqui decet atque ſentire, propoſitum meum in pauca conferam, reminiſcens hæc quæ dicturus ſum, me ſæpius replicaſſe. Adusque Strymona flumen & Macedonicos fines tenuiſſe maiores meos, antiquitates quoque veſtræ teſtantur: hæc me cõpetit flagitare (ne ſit arrogans quod affirmo) ſplendore virtutúmque inſignium ſerie vetuſtis regibus antiſtantem. Sed vbique mihi cordi eſt recordatio, cui coalitus ab adoleſcẽtia prima, nihil vnquam pœnitendum admiſi. Ideóque Armeniam recuperare cum Meſopotamia debeo, auo meo, compoſita fraude præreptam. Illud apud nos nunquam acceptum fuit quòd adſeritis vos exultantes, nullo diſcrimine virtutis ac doli, proſperos omnes laudari debere bellorum euentus.

Correctio præconij propria laudis, quàm appoſita ſit, videat lector.

Adhortatio ſeria ad pacem, quam vtinam noſtri ſeculi turbones expenderent.

Poſtremò ſi morem gerere ſuadenti volueris rectè, contemne partem exiguam ſemper luctificam & cruentam, vt cætera regas ſecurus: ac prudenter reputans, medelarum quoque artifices vrere nonnunquam & ſecare, & partes corporũ amputare, vt reliquis vti liceat integris: hócque beſtias factitare: quæ quum aduertant cur maximopere capiantur, illud propria ſponte amittunt, vt viuere deinde poſſint impauidæ. Id ſane pronuntio, Quòd ſi hæc mea legatio redierit

irrita,

irrita, poſt tempus hyemalis quietis exemptum, viribus totis accinctus, fortunæ conditionúmque æquitate ſpem ſucceſſus ſecundi fundante, venire quoad ratio ſiuerit, feſtinabo.

Reſponſum ex recto pectore, & Rom. imperij maieſtate, tametſi labaſcente, dignum.

6 His literis diu libratis; recto pectore (quod dicitur) conſideratéq; reſpõſum eſt hoc modo: *Victor terra marique Conſtantius ſemper Auguſtus fratri meo Sapori regi ſalutem plurimam dico. Soſpitati quidem tuæ gratulor, vt futurus (ſi velis) amicus: cupiditatem verò ſemper indeflexam fuſiúſque vagantem vehementer inſimulo. Meſopotamiam poſcis vt tuam, perindéque Armeniam: & ſuades integro corpore adimere membra quædam, vt eius ſalus deinde locetur in ſolido: quod refutandum eſt potiùs quàm vlla conſenſione firmandum. Accipe igitur veritatẽ non obtectam præſtigiis, ſed perſpicuam, nulliſque minis inanibus perterrendam. Præfectus prætorio meus opinatus aggredi negotium publicæ vtilitati conducens, cum duce tuo per quoſdam ignobiles me inconſulto, ſermones conſeruit ſuper pace. Non refutamus hanc nec repellimus, adſit modò cum decore & honeſtate, nihil pudori noſtro prærepturæ vel maieſtati. Eſt enim abſonum & indecens, quum geſtarum rerum ordine explicatæ ſint aures, quas inuidiæ nobis multipliciter incluſerunt, quum deletis tyrannis totus orbis Romanus nobis obtemperat, ea prodere quæ contracti in orientales anguſtias diu ſeruauimus illibata. Ceſſent autem quæſo formidines quæ nobis intentantur ex more: quũ ambigi nequeat, non inertia nos ſed modeſtia, pugnas interdum excepiſſe potiùs quàm intuliſſe: & noſtra quoties laceſſimur fortiſſimo beneuolentiæ ſpiritu defenſare: id experiendóque legendóque ſcientes, in præliis quibuſdam raro rem titubaſſe Romanam, in ſumma verò bellorum nunquam ad deteriora prolapſam.* Hanc legationem nullo impetrato remiſſam (nec enim effrenatæ regis cupiditati reſponderi ampliùs quicquam potuit) poſt pauciſſimos dies ſequutus eſt Proſper comes, & Spectatus tribunus & notarius, itémque Euſtachius

Decora excuſatio, de ſermonib. à præfecto ſuper pace conſertis.

Ad formidines & belli minas à Sapore intentatas breuis ſed neruoſa reſponſio.

Legati ad Saporem.

Muſoniano ſuggerente philoſopho, vt opifex ſuadendi, Imperatoris ſcripta perferentes & munera eniſuri apparatum interim Saporis arte quadam ſuſpendere, vt ſupra humanum modum prouinciæ munirentur arctoæ. Inter quæ ita ambigua Iuthungi Alemannorum pars Italicis conterminans tractibus, obliti pacis & fœderum quæ adepti ſunt obſecrando, Rhetias turbulente vaſtabant, adeo vt etiam oppidorum tentarent obſidia præter ſolitum. Ad quos repellendos cum valida manu miſſus Barbatio in locum Siluani peditũ promotus magiſter, ignauus, ſed verbis effuſior, alacritate militum vehementer erecta, proſtrauit acerimè multos, ita vt exigua portio quæ periculi metu ſe dedit in fugam, ægrè delapſa res ſuas non ſine lacrymis reuiſeret & lamentis. Huic pugnæ Neuita poſtea conſul equeſtris præpoſitus turmæ, & affuiſſe, & fortiter feciſſe firmatur.

Iuthungorũ motus.

A Barbatione repreſſi & oppreſſi.

7 Iisdem diebus terræmotus horrendi per Macedoniam Aſiámque & Pontum aſſiduis pulſibus oppida multa concuſſerunt & montes. Inter monumenta tamen multiformium ærumnarum eminuere Nicomediæ clades, Bithyniæ vrbium matris, cuius ruinarum euentum verè breuitérque abſoluam. Primo lucis exortu ad diem nonũ Calend. Septembr. concreti nubium globi nigrantium, lætam paulò antè cæli ſpeciem confuderunt: & amandato ſolis ſplendore, ne contigua vel appoſita cernebantur, ita oculorum obtutu præſtricto, humo inuolutus craſſæ caliginis ſqualor inſedit. Dein velut numine ſummo fatales contorquente manubias, ventóſque ab ipſis excitante cardinibus, magnitudo furentium incubuit procellarum: cuius impetu pulſorum auditus eſt montium gemitus, & eliſi littoris fragor: hæcque ſequuti typhones atque preſteres cum horrifico tremore terrarum, ciuitatem

Dum homines in vanũ tumultuantur, ſummo rerum arbitro facilè eſt orbẽ concutere, vt ſuam omnipotentiã piis & impiis teſtatam faciat.

Terra motuum viua deſcriptio.

tem & ſuburbana funditus euerterunt. Et quoniam accliuitate collium ædes pleræque vehebantur, aliæ ſuper alias concidebant reclangentibus cunctis ſonitu ruinarum immenſo. Interim clamoribus variis excelſa culmina reſultabant, queritantium coniugium liberóſque, & ſi quid neceſſitudinis arctè conſtringit. Poſt harum denique ſecundam, multo ante tertiam, aer iam ſudus & liquidus latentes retexit funereas ſtrages. Nonnulli enim ſuper ruentium ruderum vi nimia conſtipati, ſub ipſis interiere ponderibus. Quidam collo tenus aggeribus obruti, quũ ſupereſſe poſſent ſi qui iuuiſſent, auxiliorũ inopia necabantur. Alij lignorũ extantiũ acuminibus fixi pendebant. Vno ictu cæſi complures paulò antè homines, tunc promiſcuæ ſtrages cadauerum cernebantur. Quoſdam domorum inclinata faſtigia intrinſecus ferebant intractos, angore & inedia conſumendo. Inter quos Ariſtænetus affectatam regens diœceſin, curans vicaria poteſtate, quam Conſtantius ad honorẽ vxoris Euſebiæ, Pietatis cognominarat, animã hoc caſu cruciatam diutiùs exhalauit. Alij ſubita magnitudine oppreſſi, iiſdem adhuc molibus conteguntur. Colliſis quidã capitibus, vel humeris præſectis aut cruribus, inter vitæ mortiſq; confinia, aliorum adiumenta paria perferentiũ implorantes cum obteſtatione magna deſerebantur. & ſupereſſe potuit ædium ſacrarũ & priuatarũ hominũque pars maior, ni palantes abrupti flammarũ ardores per quinquaginta dies & noctes, quicquid cõſumi poterat, exuſſiſſent. Adeſſe tempus exiſtimo pauca dicere, quæ de terræ pulſibus cõiectura veteres collegerunt. Ad ipſius enim veritatis arcana non modò hæc noſtra vulgaris inſcitia, ſed ne ſempiterna quidem lucubrationibus longis nondũ exhauſta physicorum ingenia penetrarunt. Vnde & in ritualibus & pontificiis obtemperantibus ſacerdotiis,

Miſera poſt terræ motum rerũ facies.

Ariſtænetus præcipua nominis viri eruptum.

Noua calamitas priori ſuccedens.

De terræ motibus aut pulſibus phyſica conſideratio.

cautum ne alio deo pro alio nominato, quum qui eorum terram concutiat ſit in abſtruſo, piacula committantur. Accidunt autem (vt opiniones æſtimant, inter quas Ariſtoteles æſtuat & laborat) aut in cauernis minutis terrarum, quas ſyringas appellamus, in pulſu crebriori aquis vndabūdis: aut certè, vt Anaxagoras affirmat, ventorum vi ſubeuntium ima terrarum: qui quum ſoliditatibus concruſtatis inciderint, eruptiones nullas reperientes, eas partes ſoli conuibrant, quas ſubrepſerint humidi. Vnde plerunque obſeruatur, terra tremente, ventorum apud nos ſpiramina nulla ſentiri, quòd in vltimis receſſibus occupantur. Anaximander ait areſcentem nimia æſtuum ſiccitate, aut poſt madores imbrium terram rimas pandere grandiores, quas penetrat ſupernus aer violentus & nimius, ac per eas vehemēti ſpiritu quaſſatā cieri propriis ſedibus. Qua de cauſa terrores huiuſmodi vaporatis temporibus, aut nimia aquarum cæleſtium ſuperfuſione contingunt. Ideóque Neptunum humentis ſubſtantiæ poteſtatem, ennoſigæon & ſiſichthona poetæ veteres & theologi nuncupauerunt. Fiunt autem terrarum motus modis quatuor: aut enim braſmatiæ ſunt, qui humum intus ſuſcitantes, ſurſum propellunt immaniſſimas moles: vt in Aſia Delos emerſit & Hiera, & Anaphe, & Rhodus, Ophiuſa & Pelagia prioribus ſeculis dictitata, aureo quondam imbri perfuſa, & Eleuſin in Bœotia, & apud Tyrrhenos Vulcani, inſulæque plures: aut climatiæ, qui limes ruentes & obliqui, vrbes ædificia montéſque complanant: aut chaſmatiæ, qui grandiori motu patefactis ſubitò voratrinis, terrarum partes abſorbent: vt in Atlantico mari, Europeo orbe potior inſula, & in Criſeo ſinu Helice & Bura, & in Ciminia Italiæ parte oppidum Succinienſe profundo hiatu abſorpta æternis tenebris occultantur. Inter hæc tria genera

Vnde & vbi fiant ſententia Ariſtotelis.
Anaxagoræ.
Anaximandri.
Quot modis fiant, & quæ tuplices ſint.
Braſmatiæ.
Clematiæ.
Chaſmatiæ.
Mycematia.

genera terræ motuum Mycematiæ ſonitu audiuntur minatorio, quum diſſolutis elementa cõpagibus vltrò adſiliunt, vel relabuntur confidentibus terris. Tunc .n. neceſſe eſt velut tauinis reboare mugitib. fragores fremitúſque terrenos. Sed hinc ad exorſa.

8 At Cæſar hyemẽ apud Pariſios agens, Alemãnos præuenire ſtudio maturabat ingenti, nondum in vnum coactos, ſed ad inſaniam poſt Argentoratum audaces omnes & ſæuos: opperiẽnſque Iulium menſem, vnde ſumunt Gallicani procinctus exordia, diutiùs angebatur. Nec enim egredi poterat, antequam ex Aquitania æſtatis remiſſione ſolutis frigoribus & pruinis veheretur annona. Sed vt eſt difficultatum penè omnium diligens ratio victrix, multa mente verſans & varia, id tantùm reperit ſolùm, vt anni maturitate non expectata, barbaris occurreret inſperatus. firmatóque conſilio xx dierum frumentum ex eo quod erat in ſedibus conſumendum, ad vſus diuturnitatem excoctúm, buccellatum (vt vulgò appellant) humeris impoſuit libentium militum: hócque ſubſidio fretus, ſecundis vt antè auſpiciis profectus eſt, intra menſem quintum vel ſextum duas expeditiones conſummari poſſe vrgentes & neceſſarias arbitratus. Quibus paratis, petit primos omnium Francos, eos videlicet quos conſuetudo Salios appellauit, auſos olim in Romano ſolo apud Toxiãdriam locũ habitacula ſibi figere prælicenter. Cui quum Tungros veniſſet, occurrit legatio prædictorum, opinantium reperiri Imperatorem etiam tum in hybernis, pacem ſub hac lege prætendens, vt quieſcentes eos tanquam in ſuis nec laceſſeret quiſquã nec vexaret. Hos legatos, negotio plenè digeſto, oppoſitáque conditionũ perplexitate, vt in iiſdem tractibus moraturus dum redeũt, muneratos abſoluit. Dictóque citiùs ſequutus profectos, Seuero duce miſſo, per-

In cõmoda & fere media Galliarum parte Iulianus hyemẽ agit.

Locorum cõmoditas ſedulò captanda eſt.

Ex inſperato hoſtibus occurrendũ.

Frãci ſalij.

Prudenter ſibi cauent, ſed cautius Iulianus eos in officio cõtinet. Ducis virtus primaria videre quid expediat.

ripam ſubitò cunctos adgreſſus, tanquàm fulminis turbo perculſit. iámque precantes potius quàm reſiſtentes, in opportunam clementiæ partem effectu victoriæ flexo, dedentes ſe cum opibus liberíſq; ſuſcepit. Chamauos itidem auſos ſimilia adortus, eadẽ celeritate partem cecidit, partim acriter repugnantes viuóſque captos compegit in vincula: alios præcipiti fuga trepidantes, ad ſua, ne militem ſpatio longo defatigaret, abire interim permiſit innocuos: quorum legatis, paulo poſtea miſſis precatum conſultúmque rebus ſuis, humi proſtratis ſub obtutibus eius, pacem hoc tribuit pacto vt ad ſua redirent incolumes. Cunctis igitur ex voto currentibus, ſtudio peruigili properans modis omnibus vtilitatem fundare prouinciarum, munimenta tria recta ſerie ſuperciliis impoſita fluminis Moſæ, ſubuerſa dudum obſtinatione barbarica, reparare pro tempore cogitabat: & ilico ſunt inſtaurata procinctu pauliſper omiſſo. atque vt conſilium prudens celeritas faceret tutum, & annona decem dierum & ſeptem, quam in expeditionem pergens vehebat ceruicibus miles, portionem ſubtractam in iiſdem condidit caſtris, ſperans ex Chamauorum ſegetibus id ſuppleri poſſe quod ablatum eſt. Longè autem aliter accidit. Frugibus enim nondum etiam maturis, miles expenſis quæ portauit, nuſquam reperiens victus, extrema minitans, Iulianum compellationibus inceſſebat & probris, Aſianum appellans Græculum & fallacem, & ſpecie ſapientiæ ſtolidum. Vtque inueniri ſolent quidam inter armatos verborum volubilitate conſpicui, hæc & ſimilia multa ſtrepebant, *Quò trahimur ſpe meliorum abolita, olim quidem dura & perpeſſu aſperrima per niues tolerantes & acumina crudelium pruinarum: ſed nunc, proh nefas, quum vltimis hoſtium fatis inſtamus, fame, ignauiſſimo mortis genere, tabeſcentes? & nequis nos*

turbarum

Altera, celeriter & grauiter hoſtes adoriri.

Tertia, ſubiectis parcere.

Quarta, futuris belli motibus anſam, quantum fieri poteſt praſcindere.

Quinta Prouidere, ne exercitus fame laboret. Inde. n. oriuntur verborũ tumultuoſi ſtrepitus, quales ſunt iſti.

turbarum exiſtimet concitores, pro vita loqui ſola teſtamur, non aurum neque argentum petentes, quæ olim nec contrectare potuimus nec videre, ita nobis negata velut contra remp. tot ſuſcepiſſe labores & pericula confutatis. Et erat ratio iuſta querelarum. Inter tot enim rerum probabilium curſus articulóſque neceſſitatum ancipites, ſudoribus Gallicanis miles exhauſtus, nec donatiuum meruit nec ſtipendium, iam inde vt Iulianus illò eſt miſſus, ea re quòd nec ipſi quod daret ſuppetere poterat vſquam, nec Conſtantius erogari more ſolito permittebat. Hóque exinde claruit, fraude potius quam tenacitate committi, quòd quum idē Cæſar petenti ex vſu gregario cuidam vt barbas detonderet, dediſſet aliquid vile, contumelioſis calumniis appetitus eſt à Gaudentio tunc notario ad explorandos eius actus diu morato per Gallias, quem poſtea ipſe interfici iuſſit, vt loco monſtrabitur competenti. Lenito tandem tumultu non ſine blanditiarum genere vario, contextóque nauali ponte Rheno tranſito, terris Alemannorum calcatis, Seuerus magiſter equitum, bellicoſus ante hæc & induſtrius, repentè commarcuit. Et qui ſæpe vniuerſos ad fortiter faciendū hortabatur & ſingulos, tunc diſſuaſor pugnandi contemptus videbatur & timidus, mortem fortaſſe metuens aduentantem: vt in Tageris Tuſci libris legitur, Veiouis fulmine mox tangendos adeo hebetari, vt nec tonitrum nec maiores aliquos poſſint audire fragores. & iter ignauiter egerat præter ſolitum, vt ductores viarum præeuntes alacri gradu vltima minitando terreret, ni omnes conſpirantes in vnum ſe loca penitus ignorare firmarent. Qui interdicti metuentes authoritatem, nuſquam deinde ſunt progreſſi.

Sexta, Potētiorum iniurias re & verbis illatas ferre ad tempus.

Septima, tumultus blandè lenire, & militē ſuperbū ad ſolita munera placidè reuocare, hoſtémque fatigare.

9 Inter has tamen moras Alemannorū rex Suomarius vltrò cum ſuis improuiſus occurrit, ferox &

Suomarius & Horta-

Tius minuto rum Principum & Regulorũ quorundam expreſſa effigies.

Metu pacẽ captans.

antè ſæuiẽnſque in damna Romana, & tum lucrum exiſtimans inſperatum, ſi propria retinere permitteretur. Et quia vultus inceſſúſque ſupplicem indicabat, ſuſceptus, bonóque animo eſſe iuſſus & placido, nihil arbitrio ſuo relinquens, pacem genibus curuatis orabat. Et eam cum conceſſione præteritorum ſub hac meruit lege, vt captiuos redderet noſtros, & quoties ſit neceſſe, militibus alimenta præberet, ſuſceptorum vilium more ſecuritatem accipiens pro illatis: quam ſi non oſtendiſſet in tempore, ſciret ſe rurſus ea defatigandum. Quod ita rectè diſpoſitum, eſt impræpeditè completum. Hortarij nomine petendus erat regis alterius pagus, & quia nihil videbatur deeſſe præter ductores, Neſticæ tribuno ſcutariorum, & Charitoni viro fortitudinis miræ, imperauerat Cæſar vt magna quæſitum induſtria comprehenſúmque offerrent ſibi captiuum: & correptus velociter adoleſcens ducitur Alemannus, pacto obtinendæ ſalutis pollicitus itinera ſe monſtraturum. Hoc prægreſſo ſequutus, exercitus celſarũ arborum obſiſtente concæde ire protinus vetabatur. Verùm per circuitus longos & flexuoſos ventũ eſt tãdem ad loca: & ira quiſque percitus armatorũ vrebat agros, pecora diripiebat & homines, reſiſtentéſque ſine vlla parſimonia contruncabat. His malis perculſus rex, quum multiplices regiónes, vicorúmque reliquias cerneret exuſtorum, vltimas fortunarum iacturas adeſſe iam contemplatus, orauit ipſe quoque veniam, facturum ſe imperanda iurandi execratione reſtituere vniuerſos promiſit: id enim cura agebatur impenſiore: detentíſque plurimis, reddidit paucos. Quo cognito ad indignationem iuſtam Iulianus erectus, quum munerandus veniſſet ex more, quatuor comites eius, quorũ ope & fide maximè nitebatur, nõ antè abſoluit dũ omnes rediere captiui.

Promiſſa fideliter non exequãtur.

Ferro & flammis adiguntur ad obſequium.

Græca fide mercantur, nec vnquam ſincerè agunt.

Ad colloquium tamen accitus à Cæſare trementibus oculis adorato, victoriſque ſuperatus aſpectu conditione difficili premebatur: hac ſcilicet, vt quoniam conſentaneum erat: poſt tot ſecundos euētus ciuitates quoque reparari vi barbarorum excisas, carpenta & materias ex opibus ſuis ſuorumq; præberet. & hoc pollicitus, imprecatúſque, ſi perfidum quicquam egiſſet, luenda ſibi cruore ſupplicia, ad propria remeare permiſſus eſt. Annonā enim transferre, ita vt Suomarius, ea re compelli non potuit, quòd ad internecionem regione eius vaſtata nihil inuenire poterat quod daretur. Ita reges illi tumentes quondam immaniter, rapiníſq; diteſcere adſueti noſtrorū, Romanæ potentiæ iugo ſubdidere colla iam domita, & velut inter tributarios nati & educati, obſecundabant imperio ingrauatè. Quibus hoc modo peractis, diſperſo per ſtationes milite, conſueta ad hyberna regreſſus eſt Cæſar.

In laqueos & tendiculas inextricabiles ſeſe conijciunt.

Tandem cellá iugo ſubdere coguntur.

10 HAEC quum in comitatu Conſtantij ſubinde noſcerentur (erat enim neceſſe tanquam apparitorem Cæſarem ſuper omnibus geſtis ad Auguſti referre ſcientiam) omnes qui plus poterant in palatio, adulandi profeſſores iā docti, rectè cōſulta proſperéque completa vertebant in deridiculum: talia ſine modo ſtrepentes inſulsè, In odium venit cum victoriis ſuis capella, non homo: vt hirſutum Iulianum carpentes, appellantéſque loquacem talpam, & purpuratam ſimiam, & literionem Græcū, & his congruentia plurima atque vernacula principi reſonantes, audire hæc taliáque geſtiēti, virtutes eius obruere verbis impudentibus conabātur, vt ſegnem inceſſentes & timidum & vmbratilem, geſtáque ſecus verbis comptioribus exornantem: quod non tūc primitus accidit. Nanque, vt ſolet ampliſſima gloria obiecta eſſe ſemper inuidiæ, legimus in veteres quoque magnificos duces vitia criminaque

Virtutū vmbra inuidia.

Ludibrium & fax hominum ij dicendi ſunt qui ferrum in lingua gerunt.

Gloria ampliſſima ſ. opus ad quē

inuidia ſagittas indeſinenter dirigit.

(etiamſi inueniri non poterant) finxiſſe malignitatem ſpectatiſſimis actibus eorum offenſam: vt Cimonem Miltiadis filium inſimulatum inceſti, qui prope Eurymedonta Pamphilium flumen Perſarum populum deleuit in numerum: coegítque gentem inſolentia regis elatam, obſecrare ſuppliciter pacem: Æmilianum itidem Scipionem, vt ſomniculoſum, æmulorum incuſari maleuolentia, cuius impenetrabili vigilantia obſtinatæ in perniciem

Teſtes Cimõ, Æmilianus Scipio, & Põpeius.

Romæ duæ ſunt potentiſſimæ vrbes exciſæ. necnon etiam in Pompeium obtrectatores iniqui multa ſcrutantes, quum nihil vnde vituperari deberet, inueniretur, duo hæc obſeruauerunt ludibrioſa & irrita: quòd genuino quodam more caput digito vno ſcalpebat: quódque aliquandiu tegendi vlceris cauſa deformis, faſciola candida crus colligabat: quorum alterum factitare vt diſſolutum, alterum vt nouarum rerum cupidum aſſerebant, nihil intereſſe oblatrantes argumento ſubfrigido, quam partem corporis redimiret regiæ maieſtatis inſigni, in eum virum quo nec fortior nec cautior quiſquam patriæ fuit, vt documenta præclara teſtantur. Dum hæc

Adminiſtratio turbulẽta Artemij.

ita aguntur, Romæ Artemius curans vicariam præfecturam pro Baſſo quoque agebat, qui recèns promotus vrbi præfectus, fatali deceſſerat ſorte. Cuius adminiſtratio ſeditiones perpeſſa eſt turbulentas, nec memorabile quicquam habuit quod narrari ſit dignum.

Sarmatæ & Quadi, ob bellũ iniuſtè excitatum, dant pœnas.

II AVGVSTO inter hæc quieſcenti per hyemem apud Sirmium, indicabant nuntij graues & crebri, permixtos Sarmatas & Quados, vicinitate & ſimilitudine morum armaturæque concordes, Pannonias Mœſiarúmque alteram cuneis incurſare diſperſis. quibus ad latrocinia magis quàm aperto habilibus Marti, haſtæ ſunt longiores, & loricæ

Eorũ arma.

ex cornibus raſis & læuigatis, plumarum ſpecie linteis

teis indumentis innexæ: equorúmque plurimi ex vſu caſtrati: ne aut fœminarum viſu exagitati rapientur, aut in ſubſidiis ferocientes prodant hinnitu denſiore vectores. & per ſpatia diſcurrunt ampliſſima ſequentes alios, vel ipſi terga vertentes inſidendo velocibus equis & morigeris, trahentéſque ſingulos, interdum & binos, vti permutatio vires foueat iumentorum, vigórque otio integretur alterno. Æquinoctio itaque temporis verni confecto, Imperator coacta militum valida manu, ductu lenioris fortunæ profectus, quum ad locum aptiſſimum perueniſſet, flumen Iſtrum exundantem pruinarum iam reſoluta congerie, ſuper nauium foros ponte contexto tranſgreſſus, populandis barbarorum incubuit terris: qui itinere feſtinato præuenti, cateruáſque bellatoris exercitus iugulis ſuis imminere cernentes, quem nondum per anni tempus colligi poſſe rebantur, nec ſpirare auſi, nec ſtare, ſed vitantes exitium inſperatum, ſemet omnes effuderunt in fugam. Stratíſque plurimis, quorum greſſus vinxerat timor, ij quos exemit celeritas morti, inter latebroſas conualles montium occultati, videbant patriam ferro pereuntem: quam vindicaſſent profectò, ſi vigore quo diſceſſerant, reſtitiſſent. Gerebantur hæc in ea parte Sarmatiæ quæ ſecundam proſpectat Pannoniam, paríque fortitudine contra Valerium opes barbaricas ferendo rapiendóque occurrentia militaris turbo vaſtabat. Cuius cladis immenſitate permoti, poſthabito conſilio latendi armati petendæ ſpecie pacis ●mine tripertito, agentes ſecuriùs noſtros aggredi cogitarunt: vt nec expedire tela, nec vim vulnerum declinare, nec (quod eſt in rebus arctiſſimis vltimum) verti poſſet in fugam. Aderant autem illico Sarmatis periculorum Quadi participes, qui noxarum ſæpe ſocij fuerant indiſcreti: ſed ne eos

Equi.

Ratio equitandi.

Hos Conſtantius aggreditur, ponte contexto ſuper nauium foros Iſtrum tranſgreſſus.

In fugam ſemet effundunt, nec patriæ ferro pereunti ferunt auxilium.

E latebris prodeuntes, dolo & armis agunt.

Sed magno ſuo dedecore & damno.

quidem prompta iuuit audacia in diſcrimina ruentes aperta. Cæſis enim complúribus, pars quæ potuit ſupereſſe, per notos calles euaſit: quo euentu vires & animos incitante, iunctis denſiùs cuneis ad Quadorum regna properabat exercitus. qui ex preterito caſu impendentia formidantes rogaturi ſuppliciter pacem fidentes ad principis venere conſpectum.

Iniuſtorum bellorum autores vel rumpuntur, vel tandem colla flectūt

12 Ergo hæc & ſimilia lenituris, dictóque die ſtatuendis conditionibus, Zizais quoque etiam tum regalis haud parui corporis iuuenis, ordines Sarmatarum more certaminis inſtruxit ad preces: viſoque Imperatore, abiectis armis, pectore toto procubuit exanimis ſtratus: & amiſſo vocis officio præ timore, tum quum orare deberet, maiorem miſericordiā mouit, conatus aliquoties, parúmque impediente ſingultu permiſſus explicare quæ poſcebat. Recreatus denique tandē iuſſúſque exurgere, genibus nixus, vſu linguæ recuperato, conceſſionem delictorū ſibi tribui ſupplicauit & veniam. Eóque ad precandum admiſſa multitudo, cuius ora formido muta cludebat, periculo adhuc prę́ſtantioris ambiguo, vbi illo ſolo iuſſus attolli, orandi ſignum expectantibus diu monſtrauit, omnes clypeis telíſq; proiectis manus precibus dederunt, plura excogitantes vt vincerent humilitate ſupplicandi regalem. Duxerat potior cum cæteris armatis etiam Rumonem & Zinafrum & Fragiledum ſubregulos, plurimóſque optimates cum impetrandi ſpe ſimilia petituros. Qui licet elati gaudio ſalutis indultæ, conditionum ſarcina compenſare inimicè facta pollicebantur, ſeque cum facultatibus & liberis & coniugibus terrarúmque ſuarum ambitu Romanæ potentiæ libenter offerre: præualuit tamen æquitati iuncta benignitas: iuſſique obtinere ſedes impauidi, noſtros reddidere captiuos. Duxerúntque obſides poſtulatos, & obedire præ-

Et adeo ſubmiſſè, vt cū victoris clementia ſubactorum ſupplex humilitas certare videatur.

Æquitati iuncta benignitas, virtus Principi

re præceptis deinde promptiſſimè ſponderunt. Hortante hoc exemplo clementiæ, aduolarunt regales cum ſuis omnibus Arabarius & Vſafer, inter optimates excellentes agminum gentilium duces: quorum alter tranſiugitanorum Quadorum parti, alter quibuſdam Sarmatis præerat, locorum confiniis & feritate iunctiſſimis, quorum plebem arcuit Imperator, ne ferire fœdera ſimulans, in arma repente conſurgeret. diſcreto conſortio, pro Sarmatis obſecrantes iuſſi pauliſper abſcedere, dum Arabarij & Quadorum negotium ſpectaretur. Qui quum eorum ritu oblati, ſtantes curuatis corporibus, facinora grauia purgare non poſſent, vltimæ ſortis infortunia metuentes, dederunt obſides imperatos, nunquam antea pignora fœderis exhibere compulſi. His ex æquo bonóque compoſitis, Vſafer in preces admiſſus eſt: Arabario pertinaciter obſtrepente, firmantéque pacem quam ipſe meruit, ei quoque debere proficere, vt participi (licet inferiori) & obtemperare ſuis imperiis conſueto. Verùm quæſtione diſcuſſa, aliena poteſtate eripi Sarmatæ iuſſi, vt ſemper Romanorum clientes, offerre obſides quietis vincula conſeruandæ gratanter amplexi ſunt. Ingerebat autem ſe poſt hæc maximus numerus cateruarum confluentium nationum & regum, ſuſpendi à iugulis ſuis gladios obſecrantium, poſtquam Arabarium impunè compererant abſceſſiſſe. Et pari modo ipſi quoque adepti pacem quam poſcebant, accitos ex intimis regni procerum filios obſidatus ſorte opinione celerius obtulerunt: itidémque captiuos (vt placuerat) noſtros, quos haud minori gemitu perdidere quàm ſuos.

côuenientiſſima.

Quam Prudentiâ temperare docet.

Animo itê ad pacem ſpôtaneo motu currente.

Et ſingulari quadam vtraſque ſupplices populos clementia.

13 Qvibvs ordinatis, tranſlata eſt in Sarmatas cura, miſeratione dignos potius quàm ſimultate: quibus incredibile quantum proſperitatis hæc attulit cauſa, vt verum illud æſtimaretur quod

Sarmatiâ clades ſequitur.

opinatur quidam, fatum vinci principis poteſtatē vel fieri. Potentes olim ignobiles erant huius indigenæ regni, ſed coniuratiō clandeſtina ſeruos armauit in facinus: atque vt barbaris eſſe omne ius in viribus aſſueuit, vicerunt dominos ferocia pares, & numero præminentes. Qui confundente metu conſilia, ad Victobalos diſcretos longiùs confugerunt, obſequi defenſoribus, vt in malis optabile, quàm ſeruire ſuis mancipiis arbitrati, quæ deplorantes poſt impetratam veniam recepti in fidem, poſcebant præſidia libertati: eóque iniquitate rei permotus, inſpectante omni exercitu conuocatos alloquutus verbis mollioribus Imperator, nulli niſi ſibi ducibúſque Romanis parere præcepit. Atque vt reſtitutio libertatis haberet dignitatis augmentum, Zizaim regem iiſdem præfecit conſpicuæ fortunæ, tum inſignibus aptum profectò (vt res docuit) & fidelem. nec diſcedere quiſquam poſt hæc glorioſa geſta permiſſus eſt, antequam (vt placuerat) remearent noſtri captiui. His in barbarico geſtis, Bregetionem caſtra commota ſunt: vt etiam ibi belli Quadorum reliquias, circa illos agitantium tractus lacrymæ vel ſanguis extingueret, quorū regalis Vitrodotus Viduarij filius regis & Agilimūdus ſubregulus, aliſque optimates & iudices variis populis præſidentes, viſo exercitu, in gremio regni ſolíque genitalis, ſub greſſibus iacuere militum, & adepti veniam iuſſa fecerunt: ſobolémque ſuam obſidatus pignore vt obſequuturi cōditionibus impoſitis tradiderunt: eductíſque mucronibus, quos pro numinibus colunt, iurauere ſe permanſuros in fide. His (vt narratum eſt) ſecundo finitis euentu, ad Limigantes Sarmatas ſeruos ocyùs ſigna transferri vtilitas publica flagitabat: quos erat admodū nefas impunè multa & nefaria perpetraſſe. Nam velut obliti priorum, tum erumpentibus liberis, ipſi quoque tempus

Cōiuratione clandeſtina ſeruorum, dominos ſuos expellētium.

His dominis autem placidè cōſulitur

Et Quadorū reliquiis quibuſdam pax conceditur.

Vt commodius bellum inferatur perduellibus ſeruis.

tempus aptiſſimum nacti, limitem perrupêre Romanum, ad hanc ſolam fraudem dominis ſuis hoſtibúſque concordes. Deliberatum eſt tamen id quoque leniùs vindicari, quã criminũ magnitudo poſcebat: hactenus vltione porrecta, vt ad lõginqua tranſlati amitterent copiam noſtra vexandi: quos pericula formidare monebat ſcelerum conſcientia diutius commiſſorum. Ideóque in ſe pugnæ molẽ ſuſpicati vertendam, dolos parabant & ferrum & preces. Verùm aſpectu primo exercitus tanquam fulminis ictu percuſſi, vltimáque cogitantes, vitam precati, tributum annuum delectúmque validè iuuentutis, & ſeruitium ſpoponderunt: annuere parati, ſi iuberentur, aliorſum migrare, vt geſtibus indicabant & vultibus, locorum confuſi præſidio, vbi lares, poſt exactos inde dominos, fixere ſecuri. Has enim terras Parthiſcus irruens obliquatis meatibus Iſtro miſcetur. Sed dum ſolus licentiùs fluit, ſpatia longua & lata ſenſim præterlabẽs, & ea coarctans propè exitum in anguſtias, accolas ab impetu Romanorum alueo Danubij defendit, à barbaricis verò excurſibus ſuo tutos præſtát obſtaculo: vbi pleráque humidioris ſoli natura & incrementis fluminum redundantia, ſtagnoſa & referta ſalicibus, ideóque inuia, niſi perquam gnaris: & ſuper his inſularem anfractum aditu Parthiſci penè contiguum amnis potior ambiens, terræ conſortio ſeparauit.

Qui pro rebellium more ac inſtituto, dolos parant, ferrum ac preces.

Et locorum confiſi præſidio, in omnẽ euentum parati, in diem ſibi cõſulũt.

14 Hortante igitur principe, cum genuino faſtu ad citeriorem venere fluminis ripam, vt exitus docuit, non iuſſa facturi, ſed ne viderentur militis præſentiam formidaſſe: ſtabántque contumaciter: ideóque propinquaſſe monſtrantes, vt iubenda repudiarent. Quæ Imperator accidere poſſe contemplans, in agmina plurima clàm deſtributo exercitu, celeritate volucri migrãtes intra ſuorũ acies clauſit:

Tandem faſtum & ferrũ produnt.

Stánſque in agere celſiore cum paucis, & ſtìpatorum præſidio tectus, eos ne ferocirent, leniùs admonebat. Sed fluctuantes ambiguitate mentium, in diuerſa rapiebãtur, & furori mixta verſutia tentabant cum precibus prælium: vicinúmque ſibi in noſtros parantes excurſum, proiecere conſultò longiùs ſcuta, vt ad ea recuperanda ſenſim progreſſi, ſine vllo fraudis indicio ſpatia furarentur. Iámque vergente in veſperum die, quum moras rumpere lux moneret, incedens erectis vexillis, in eos igneo miles impetu ferebatur. Qui conferti, aciéque denſiore contracta, aduerſus ipſum principem ſtantem (vt dictum eſt) altiùs omnem impetũ contulerant, cum oculis inceſſentibus & vocibus truculentis. Cuius furoris amentiam exercitus ira ferre non potuit, eóſque Imperatori (vt dictum eſt) acriter imminentes, deſinente in anguſtum frõte, quem habitum caput porci ſimplicitas militaris appellat, impetu diſiecit ardenti: & dextra pedites cateruas peditum obtruncabant, equites leua equitum ſe turmis agilibus infuderunt. Cohors prætoria ex aduerſo auguſtum cautiùs ſtipans, reſiſtentium pectora, móxque terga fugientium cædebat: & cadentes inſuperabili contumacia barbari non tam mortem dolere quàm noſtrorum lætitiam, horrendo ſtridore monſtrabant: & iacentes abſque mortuis plurimi ſuccisis poplitibus, ideóque adempto fugiendi ſubſidio, alij dexteris amputatis, nonnulli ferro quidem intacti, ſed ſuperruentium colliſi ponderibus, cruciatus alto ſilentio perferebant: nec eorum quiſquam inter diuerſa ſupplicia veniam petiit, aut ferrum proiecit, aut exorauit celerem mortem, ſed arma iugiter retinentes, licet afflicti, minus criminis æſtimabant alienis viribus quàm conſcientiæ ſuæ iudicio vinci. Muſſantéſque audiebantur interdum, fortunæ, non meriti, fuiſſe quod

Et cum precibus prælia tentãt: vertiginoſo quodam ſpiritu (vt ſolet) dementati.

Denique fit malum conſilium hominib. perditis peſſimum.

Cruentáque clade docẽt, quàm execranda ſint ſeditionis cõſilia.

quod euenit. Ita in ſemihoræ curriculo diſcrimine præliorum emenſo, tot procubuere ſubitò barbari, vt pugnam fuiſſe ſola victoria declararet. Vix dum populis hoſtilibus ſtratis, gregatim peremptorum neceſſitudines ducebantur humilibus extractæ turguriis, ætatis ſexúſque promiſcui: & faſtu vitæ prioris abolito, ad infimitatem obſequiorum venêre ſeruilium: & exiguo temporis interuallo decurſo, cæſorum aggeres, & captiuorum agmina cernebantur. Incitante itaque feruore certaminũ, fructúque vincendi, conſurrectum eſt in perniciem eorum qui deſeruere prælia, vel in tuguriis latitantes occultabantur. Hos, quũ ad loca veniſſet auidus barbarici ſanguinis miles, deiectis culmis leuibus obtruncabat: nec quenquam caſa, vel trabibus compacta firmiſſimis, periculo mortis extraxit. Denique quum inflammarentur omnia, non vllúſque latere iam poſſet, cunctis vitæ preſidiis circunciſis, aut obſtinate igni peribat abſumptus, aut incẽdium vitans, egreſſus vno ſupplicio declinato, ferro ſternebatur hoſtili. Fugientes tamen aliqui tela incendiorúmque magnitudinẽ, amnis vicini ſe commiſere gurgitibus, peritia nãdi ripas vlteriores occupare poſſe ſperantes: quorum plerique ſubmerſi necatíque ſunt, alij iaculis periere cõfixi: adeo vt abundè cruore diffuſo metus fluminis ſpumaret tumens: ita per elementum vtrumque armata vincentiũ ira virtúſque deleuit. Placuerat igitur poſt hunc rerum ordinem cunctis adimi ſpem omnẽ vitæque ſolatium: & poſt lares incenſos reptáſque familias, nauigia iuſſa ſunt colligi, ad indagandos quos à nõſtrorum acie vlterior diſcreuerat ripa: ſtatímque ne alacritas intepeſceret pugnatorum, impoſiti lintribus per abdita ducti velites expediti occuparũt latibula Sarmatarũ: quos repentinus feſellit aſpectus, gentiles lembos & nota remigia conſpicantes. Vbi

Et bellatoribus, ad vim & cæde vi quadam pertractis exercituũ & armorum principe præclaras victorias concedere.

Pernicioſorum conſiliorum fructus.

Plurimæ mortis imago.

Qui pacem contemnunt, & ſibi gloriæ monſtra neſcio quæ fabricant, pace & gloria amiſſa, clades cladibus & æternum ſibi accerſunt opprobrium.

verò procul micantibus telis, quod verebantur, propinquare ſenſerunt, ad ſuffugia locorum paluſtrium ſe contulerunt: eóſque ſequutus infeſtius miles cæſis plurimis ibi victoriam reperit vbi nec cautè poſſe conſiſtere, nec audere aliquid credebatur.

15 Post abſumptos penè diffuſos Amicenſes, petiti ſunt ſine mora Picenſes, ita ex regionibus appellati conterminis: quos tutiores fecere ſociorum ærumnæ, rumorum aſſiduitate compertæ. Ad quos opprimendos (erat enim arduum ſequi per diuerſas ſparſos imprudentia viarum arcente) Taifalorum auxilium, & liberorum adæque Sarmatarum adſumptum eſt. Quúmque auxiliorum agmina locorum ratio ſepararet, tractus contiguos Mœſiæ ſibi miles elegit, Taifali proxima ſuis ſedibus obtinebant, liberi terras occupauerant è regione ſibi oppoſitas. Limigantes territi recentibus ſubactorum exemplis & proſtratorum, diu hæſitabant ambiguis mentibus, vtrum oppeterent an rogarent, quum vtriuſque rei ſuppeterent documenta non leuia. Vicit tamen ad vltimum cætu ſeniorum vrgente, dedendi ſe conſilium, variæque palmæ victoriarum: acceſſit eorum quoque ſupplicatio, qui armis libertatem inuaſerant: & reliqui eorum cum precibus, vt ſuperatos & imbelles dominos aſpernati, fortioribus viſis inclinauere ceruices. Accepta itaque publica fide, & deſerto mõtium propugnaculo, ad caſtra Romana conuolauit eorum pars maior, diffuſa per ſpatia ampla camporum, cùm parentibus & natis atque coniugibus, opúmque vilitate quam eis celeritatis ratio furari permiſit. & qui animas amittere potius quàm cogi ſolum vertere putabantur, dum licentem amẽtiam libertatem exiſtimarent, parere imperiis, & ſedes alias ſuſcipere ſunt adſcẽſi, trãquillas & fidas: vt nec

Quæ aliis nocent nos docent.

Felices autẽ quos aliena pericula non modò cautos, ſed ſeriò prudentes, ſani capaces cõſilij & pacis ſtudioſos reddunt.

bellis

bellis vexari, nec mutari ſeditionib. poſſint. Iiſdémque ex ſententia (vt credebatur) acceptis, quieuere pauliſper, poſt feritate natiua in exitiabile ſcelus erecti, vt congruo docebitur textu. Hoc rerũ proſpero currente ſucceſſu, tutela Illyrico competens gemina eſt ratione firmata: cuius negotij duplicem magnitudinem imperator aggreſſus, vtranque perfecit. Exules populos, licet mobilitate ſuſpectos, acturos tamen paulo verecundiùs, tandem reductos in auitis ſedibus collocauit. Iiſdémque ad gratiæ cumulum, non ignobilem quempiam regem, ſed quem ipſi antea ſibi præfecere, regalem impoſuit, bonis animi corporíſque præſtantem.

Feritas innata homines ad defectionem facilè ſollicitat.

16 TALI textu rectè factorum Conſtantius iam metuente ſublimior, militaríque conſenſu ſecundò Sarmaticus appellatus ex vocabulo ſubactorum, iámque diſceſſurus, conuocatis cohortibus & centuriis & manipulis omnibus, tribunal inſiſtens, ſignîſque ambitus & aquilis, & agmine multiplicium poteſtatum, his exercitum alloquutus eſt, ore omnium fauorabilis, vt ſolebat, *Hortatur recordatio rerum glorioſè geſtarum omni iucunditate viris fortibus gratior, admodum verecundè replicare quæ diuinitus delata ſorte vincendi, & ante prælia, & in ipſo correximus feruore pugnarum Romanæ rei fidiſſimi defenſores. Quid enim tam pulchrum támque poſteritatis memoriæ iuſta ratione mandandum, quàm vt miles ſtrenuè factis ductor prudenter conſultis exultet? Perſultabat Illyricum furor hoſtilis, abſentiam noſtram inanitate tumẽti deſpiciens, dum Italos tueremur & Gallos: variíſque diſcurſibus vaſtabat extima limitum: nunc cauatis roboribus, aliquoties peragrans pedibus flumina, non congreſſibus nec armis fretus aut viribus, ſed latrociniis aſſuetus occultis, aſtu & ludificandi varietate iam inde ab inſtituta gente, noſtris quoque maioribus formidatus: quæ longiùs diſparati, quæ ferri poterant tulimus, leuiores iacturas efficacia ducum*

Altos ſpiritus mollis animus facilè induit.

Oratio, Conſtantij ſibi ipſi plaudentis, ingeniũ (vt & aliorum eiuſmodi nota principum) & mores velut ex vngue, detegens.

vetari poſſe ſperantes. Vbi verò per licentiam ſcandens in maius, ad funeſtas prouinciarum clades erepſit & crebras, communitis aditibus Rheticis, tuteláque peruigili Galliarum ſecuritate fundata, terrore nullo relicto poſt terga venimus in Pannoniam, vt placuit numini ſempiterno, labentia firmaturi: cunctiſque paratis (vt noſtis) vere adulto egreſſi arripuimus negotiorum maximas moles: primùm neſtruendo textis compagibus ponti telorum officeret multitudo: quo opera leui perfecto, viſis terris hoſtilibus & calcatis, obſtinatis ad mortem animis conatos reſiſtere Sarmatas abſque noſtrorũ diſpendio ſtrauimus: parique petulantia ruentes in agmina nobilium legionum Quados Sarmatis adiumenta ferentes attriuimus. Qui poſt ærumnoſa diſpendia inter diſcurſus & repugnandi minaces anhelitus, quid noſtra valeat virtus experti, manus ad dimicandum aptatas, armorum abiecto munimine pone terga vinxerunt: reſtaréque ſolam ſalutem contemplantes in precibus, affuſi ſunt veſtigiis Auguſti clementis, cuius prælia ſæpe compererant exitus habuiſſe felices. His ſequeſtratis, Limigantes quoque fortitudine ſuperauimus pari interfectiſque pluribus, alios periculi declinatio adegit ſuffugia pete latebrarum paluſtrium. Hiſque ſecundo finitis euentu, lenitatis tempus aderat tempeſtiuæ. Limigantes ad loca migrare compulimus longè diſcreta, ne in perniciem noſtrorum ſe commouere poſſent vlteriùs. & pepercimus plurimis, & Zizaim præfecimus liberi, dicatum nobis futurum & fidum, plus æſtimantes creare quàm afferre barbaris regem: hoc decore augente ſolennitatem, quòd iiſdem quoque rector tributus, antehac electus eſt & acceptus. Quadruplex igitur præmium, quod vnus procinctus abſolui, nos quæſiuimus & reſp. primò vltione parta de graſſatoribus noxiis, deinde quot vobis abundè ſufficient ex hoſtibus captiuis. His enim virtutem oportet eſſe contentam, quæ ſudore quæſiuit & dexteris: nobis amplas facultates opum, quæ ſunt magni theſauri, integra omnium patrimonia, noſtri labores & fortitudo ſeruauerint. Hoc enim

Ingẽtes verborum hiatus, & ſuperbia ſumi.

Præconia Conſtantij ore & aulicis auribus digna.

Hæc quidẽ verè, ſed à quo dicãtur quæ vera ſunt, & quo animi affectu, diligenter eſt animaduertendum.

enim boni principis menti, hoc ſucceſſibus congruit proſperis. Poſtremò ego quoque hoſtilis vocabuli ſpolium præ me fero, ſecundi Sarmatici cognomentum, quod vos vnū idemque ſentientes mihi (ne ſit arrogans dicere) meritò tribuiſtis. Poſt hunc dicendi finem, concio omnis alacrior ſolito, aucta ſpe potiorum & lucri, vocibus feſtis in laudes Imperatoris aſſurgens, demúmque ex vſu teſtata, non poſſe Conſtantium vinci, tentoria repetit læta. Et reductus Imperator ad regiam, otióque bidui recreatus, Sirmium cum pompa triumphali regreſſus eſt, & militares numeri deſtinatas remearunt ſedes. Hiſce iiſdem diebus Proſper & Spectatus atque Euſtachius, legati ad Perſas, vt ſuprà docuimus, miſſi, Creſiphonta reuerſum regem adiere, literas proferentes Imperatoris & munera: poſcebántque rebus integris pacem, & mandatorum memores nuſquam ab vtilitate Romanæ rei maieſtatéque diſcedebant, amicitiæ fœdus ſub hac lege firmari debere aſſeuerantes, ne ſuper turbando Armeniæ vel Meſopotamię ſtatu quicquam moueretur. Diu igitur ibi morati, quum obſtinatiſſimum regem, niſi harum regionum dominio ſibi adiudicato, obdureſcentem ad ſuſcipiendā cernerent pacem, negotio redierunt infecto. Poſt quod id ipſum conditionum robore pari impetraturi, Lucillianus miſſus comes, & Procopius tunc notarius, qui poſtea nodo quodam violentæ neceſſitatis aſtrictus, ad res conſurrexit nouas.

Applauſus militaris vt plurimū ſpe potiorum & lucri, tanquam perpetuo ſuo fundamento, nititur.

Legati ad Perſicum regem negotio infecto redeunt.

AMMIANI MARCELLINI GESTARVM RERVM liber xviij.

BREVIARIVM LIBRI.

1 IVLIANVS *Cæſar, ſequeſtratis ſolicitudinibus belli, prouinciarum Gallicanarum ſaluti inuigilat, & iuſtitiæ cultor apparet: deinde bellum aduerſus Alemannos inſtaurando horrea inſtruit, ſeptem ciuitates occupat & reparat.*

2 *Alemanni, cognita Romani exercitus irruptione, & trans Rhenum ſtatione, pacem petunt, quæ certis conditionibus eis conceditur.*

3 *Barbatio, pedeſtris militiæ rector & Aſſyria vxor eius, maieſtatis rei capite pleƈtuntur.*

4 *Sapor Perſarum rex, dum ſe ad bellum cõtra Romanos accingit, Conſtantius à ſycophantis aulicis demẽtatus, de reuocando Vrſicino clariſſimo belli duce, & Orientis præfeƈto, capit conſilium.*

5 *Antonius, vir prudẽs & exercitatus, reliƈto Conſtãtio ad Saporẽ ſe confert.*

6 *Sabinianus, imbellis & ignauus ſenex Vrſicino Barbationis ſucceſſori deſignato ſubſtituitur. Antonius honorificè à Perſis exceptus, vtilem eis poſtea nauat operam.*

7 *Acceſſus Sabiniani & Vrſicini diſceſſus prouinciis per Orientem Romano imperio ſubditis luƈtum adfert, & anxiis ſolicitudinib. vexat copiarum duces.*

8 *Perſæ cum magna manu in Romanos excurrunt, vario euentu vt ſolet.*

9 *Romani Amidæ degentes, Perſarum conſiliis per*

per figuras notarum in membrana deſcriptarũ vtcunque intellectis, Am. Marcellinũ mittunt, qui prudenter luſtrato hoſtili exercitu, celerius quàm ſperari poterat ad ſuos reuertitur.

10 *Vaſtata à Romanis Meſopotamia, & cãpis crematis, locíſque ad ferendos primos impetus belli munitis, Sabinianus genio & ingenio ſuo ridiculè indulget.*

11 *Interea Perſæ, Antonini conſilio & opera vſi, exercitui ſuo commodè prouident, & duas equitum Rom. turmas ad Meſopotamiæ ſubſidium miſſas vndique cingunt, præeunte Antonino tránsfuga, qui Vrſicino audacter illudit.*

12 *Turmæ Rom. equitum fuſæ fugatæ, plurimis deſideratis, multis ſauciis, Amidam ægrè repetunt.*

13 *Amidæ, munitiſſimi oppidi deſcriptio & præſidia. Sapor, occupatis munitis quibuſdam caſtellis, captiuos & captiuas, virgines nominatim Chriſtiano ritu cultui diuino ſacratas, clementer excipit, & incolumes ſeruari iubet.*

HAEC per orbis varias partes vno eodémq; anno ſunt geſta. At in Galliis quũ in meliore ſtatu res eſſet, & Euſebiũ atque Hypatium fratres ſublimarent vocabula cõſulum, Iulianus contextis ſucceſſibus clarus apud hyberna, ſequeſtratis interim ſolicitudinibus bellicis haud minore cura prouinciarum fortunis multa conducentiâ diſponebat, diligenter obſeruans nequem tributorum ſarcina prægrauaret, néue potẽtia premeret aliena, aut hi verſarentur in medio quorũ patrimonia publicæ clades augebant, vel iudicum quiſquam ab æquitate deuiaret impunè. Idque ea re leui labore correxit, quod ipſe iurgia dirimens, vbi cauſarum cogebat magnitudo vel perſonarum, erat indeclinabilis iuſtorum iniuſtorúmque diſtinctor. Et licet multa ſint eius laudãda in huiuſmodi controuerſiis, vnum tamen ſufficiet poni, ad cuius ſi-

Pacis artes, illuſtri principe dignæ, curare ne quid detrimẽti capiãt prouinciæ.

Ne iurgia & lites creſcant inter prouinciales

Memorāda hiſtoria in iudicium illis qui iuſtitiæ Solium noſtro hoc miſerrimo ſeculo infinitis modis euerterunt.

militudinem acta vel dicta ſunt. Numerium Narbonenſis paulo ante rectorem, accuſatum vt furem, inuſitato cenſorio rigore pro tribunali palam admiſſis volentibus audiebat: qui quum inficiatione defenderet obiecta, nec poſſet in quoquam confutari, Delphidius orator acerrimus vehementer eum impugnans, documentorum inopia percitus exclamauit, *Ecquis, florentiſſime Cæſar, nocens eſſe poterit vſquam, ſi negare ſuffecerit?* Circa quem Iulianus prudenter motus ex tempore, *Ecquis* (ait) *innocens eſſe poterit, ſi accuſaſſe ſufficiet?* Et hæc quidem, & huiuſmodi multa, ciuilia. Egreſſurus autem ad procinctum vrgentem, quum Alemannorū pagos aliquos eſſe reputaret hoſtiles, & auſuros immania, ni ipſi quoque ad cæterorum ſternerentur exēpla, hærebat anxius qua vi, qua celeritate (quum primùm ratio copiam tribuiſſet) rumore præcurſo terras eorum inuaderet repentinus. Sedit tandem multa & varia cogitāti id tentare, quod vtile probauit euentus. Heriobaudem vacantem tribunū fidei fortitudiníſque notæ, nullo conſcio, legationis ſpecie ad Hortarium miſerat regem iam pacatum, vt exinde facilè ad collimitia progreſſus eorum, in quos erant arma protinus cōmouenda, ſcitari poſſit quid molirentur, ſermonis barbarici perquam gnarus: quo fidenter ad hæc patranda digreſſo, ipſe anni tēpore opportuno, ad expeditionem vndique milite conuocato profectus: id inter potiſſima maturè duxit implendum, vt ante prælioıum feruorem ciuitates multo ante excíſas introiret, receptáſque communiret: horrea quinetiam extrueret pro incenſis, vbi condi poſſet annona à Britannis ſueta transferri. Et vtrunque perfectum eſt ſpe omnium citiùs: nam & horrea veloci opere ſurrexerunt, alimentorúmque in iiſdem ſatias condita: & ciuitates occupatæ ſunt ſeptem: Caſtra Herculis, Quadriburgum, Triceſimæ, Nineſio,

Ita parcendum eſt ſub iectis, vt hoſtes reprimātur.

Et quidem prudēti quadam ratione.

Primum autem ventris tātæ belluæ nempe belli, habenda eſt cura.

Deinde, quantum fieri po-

ueſio, Bonna, Antennacum, & Bingio: vbi læto quodam euentu etiam Florentius præfectus apparuit ſubitò, partem militum ducens, & commeatuum perferens copiam ſufficientem vſibus longis. Poſt hæc impetrata, reſtabat adigente neceſſitatum articulo receptarum vrbium mœnia reparari, nullo etiam tum interturbante: ídque claris indiciis apparet, ea tempeſtate vtilitati publicæ metu barbaros obediſſe, non rectoris amore. Romanis reges ex pacto ſuperioris anni, ædificiis habilia multa ſuis miſere carpentis: & auxiliarij milites ſemper munia ſpernentes huiuſmodi, ad obſequendi ſedulitatem Iuliani blanditiis deflexi, quinquagenarias longioréſque materias vexêre ceruicibus ingratè, & fabricandi miniſteriis opem maximam contulerunt.

teſt, hoſtiles occupandæ ciuitates. Tum eadē reparandæ & muniendæ.

2 QVAE dum diligenti maturantur effectu, Hariobaudes exploratis omnibus rediit, docuítque comperta. Poſt cuius aduentum incitatis viribus, omnes venere Mogontiacum, vbi Florentio & Lupicino Seueri ſucceſſore deſtinatè certantibus, per pontem illic conſtitutum tranſiri debere, renitebatur firmiſſimè Cæſar, aſſerens pacatorum terras non debere calcari, ne (vt ſæpe contingit) per inciuilitatem militis occurrentia vaſtantis abruptè fœdera frangerentur. Alemanni tamen omnes, quos petebat exercitus, confine periculum cogitantes, Suomarium regem amicum nobis ex pactione præterita monuerunt minaciter, vt à tranſitu Romanos arceret. Eius enim pagi Rheni ripis vlterioribus adhærebant. Quo teſtante ſolum non poſſe, in vnum coacta barbarica multitudo venit propè Mogontiacum, prohibitura viribus magnis exercitum ne tranſmitterent flumen. Gemina itaque ratione viſum eſt habile quod ſuaſerat Cæſar, ne

Poſtremo, vnanimi cō ſenſu, hoſtes aggrediēdi, ita tamē vt pacatorum terra nō corrumpantur. Qui ſecus faciunt, tandē, at ſero, cogūtur culpam fateri, & noxium illud ſuſurrare, Nō putabam.

pacatorum terræ corrūperentur, néve renitente pugnaciſſima gente, pons cum multorum diſcrimine iungeretur in locum ad compaginandum pontem aptiſſimum. Quod hoſtes ſolertiſſimè contemplati, per contrarias ripas leniter incedentes, vbi noſtros figere tentoria procul cernebant, ipſi quoque noctes agebant exſomnes, cuſtodientes peruigili ſtudio ne tranſitus tentaretur. Verùm quum noſtri locum aduentarent prouiſum, vallo foſſaque quieuere circundati. & accito Lupicino in conſilium, Cæſar certis imperauit tribunis, vt trecentenos pararent cum ſudibus milites expeditos, quid agi quóve iri deberet penitus ignorantes. Et collecti nocte prouecta, impoſitíque omnes quos luſoriæ naues quadraginta, quæ tunc aderant ſolæ, ceperunt, decurrere iubentur per flumen adeo taciti vt etiam remi ſuſpenderentur, ne barbaros ſonitus excitaret vndarum: atque mentis agilitate & corporum, dum hoſtes noſtrorum ignes obſeruant, aduerſas perrumpere limitis ripas. Dum hæc celerantur, Hortarius rex nobis antè fœderatus, non nouaturus quædam, ſed amicus finitimis quoque ſuis, reges omnes & regales & regulos ad conuiuium corrogatos retinuit, epulis adusque vigiliam tertiam more gentili extentis: quos diſcedentes inde caſu noſtri ex improuiſo adorti, nec interficere, nec corripere vllo modo potuerunt, tenebrarum equorúmque adiumento, quò dubius impetus truſit abreptos. Lixas verò vel ſeruos qui eos pedibus ſequebantur, niſi quos exemit diſcrimine temporis obſcuritas, occiderunt. Cognito denique Romanorum tranſitu, qui tunc pérque expeditiones præteritas ibi leuamen ſumere laborum opinabantur, vbi hoſtem contingeret inueniri, perculſi reges eorúmque populi, qui pontem ne ſtrueretur ſtudio ſeruabant intento, metu exhorreſcentes diffusè vertuntur in pedes: & indomito

Fluuij magni (qualis Rhenus) tranſitus, victoriæ pars præcipua.

Prouinciarum limites & aditus diligenter cuſtodiendi.

Prudentia perficit quæ viribus ſunt ardua.

Fœderati prudēter in amicitia & officio retinendi.

domito furore ſedato, neceſſitudines, opéſque ſuas transferre longiùs feſtinabant. Statímq; difficultate omni depulſa, ponte conſtrato, ſolicitarum gentium opinione præuenta, viſus in barbarico miles, per Hortarij regna tranſibat intacta. Vbi verò terras infeſtorum etiam tum tetigit regum, vrens omnia rapiénſque per medium rebelliũ ſolum graſſabatur intrepidus. Póſtque ſepimenta fragiliũ penatium inflammata, & obtrũcatam hominum multitudinem, viſóſque cadentes multos alióſque ſupplicantes, quum ventum fuiſſet ad regionem cui Capellatij, vel palas nomen eſt, vbi terminales lapides Alemannorum & Burgundorum cõfinia diſtinguebant, caſtra ſunt poſita: ea propter vt Macrianus & Hariobaudus germani fratres & reges ſuſciperentur impauidi: qui propinquare ſibi perniciem ſentientes, venerant pacem anxiis animis precaturi. Poſt quos ſtatim rex quoque Vadomarus venit, cuius erat domicilium contra Rauracos, ſcriptíſque Conſtantij principis, quibus commendatus eſt, artiùs allegatis, leniter ſuſceptus eſt, olim ab Auguſto in clientelam rei Romanæ ſuſceptus. Et Macrianus quidem cum fratre inter aquilas admiſſus & ſigna, ſtupebat armorum viriúmque varium decus, viſa tunc primitus, próque ſuis orabat. Vadomarius verò noſtris coalitus, vtpote vicinus limiti, mirabatur quidem apparatum ambitioſi procinctus, ſed vidiſſe ſe talia ſæpe adoleſcentia meminerat prima. Libratis denique diu conſiliis, concordi aſſenſione cunctorum, Macriano quidem & Hariobaudo pax eſt attributa: Vadomario verò, qui ſuam locaturus ſecuritatem in tuto, & legationis nomine precator venerat pro Vrio & Vrſicino & Verſalpo regibus, pacem itidem obſecrans, interim reſpõderi non poterat, ne, vt ſunt fluxioris fidei barbari, poſt abitum recordati noſtrorum parum acquieſcerent per alios

Nec bello in hoſtes flagrãte damno afficiendi, imò quales ſunt agnoſcendi.

Vt fortiter repugnantes hoſtes ſunt debellandi, ita clementer excipiẽdi ſunt, qui armis depoſitis pacem obſecrant.

Serò ferocia ingenia ſapiunt.

impetratis. Sed quum ipſi quoq; miſſis legatis poſt meſſes incenſas & habitacula, captóſque plures & interfectos, ita ſupplicarent tanquam ipſi hæc deliquiſſent in noſtros, pacem conditionum ſimilitudine meruerunt. Inter quas id feſtinatum eſt maximè vt captiuos reſtituerent omnes, quos rapuerant excurſibus crebris.

Aulæ principum miris rerum turbinibus agitātur.

3 Haec dum in Galliis cæleſtis corrigit cura, in comitatu Auguſti turbo nouarum exoritur rerum, à primordiis leuibus ad luctus & lamenta progreſſus. In domo Barbationis, pedeſtris militiæ tunc rectoris, examen apes fecere perſpicuum. Supérque hoc prodigiorum gnaros ſollicitè conſulenti, diſcrimen magnum portendi reſponſum eſt, coniectura videlicet tali, quod hæ volucres poſt compoſitas ſedes opéſque congeſtas, fumo pelluntur, & turbulento ſonitu cymbalorum. Huic vxor erat Aſſyria nomine, nec taciturna nec prudens: quæ eo ad expeditionem profecto & multiplici metu ſuſpenſo, ob ea quæ meminerat ſibi prædicta, perculſa vanitate muliebri, ancilla aſcita notarum perita, quàm è patrimonio Siluani poſſederat, ad maritum ſcripſit intempeſtiuè, velut flens, obteſtánſque ne poſt obitum Conſtantij propinquantem, in imperium ipſe vt ſperabat admiſſus deſpecta ſe anteponeret Euſebiæ matrimonium, tunc reginæ decore corporis inter multas fœminas excellentis. Quibus literis occultè quantum fieri potuit, miſſis, ancilla quæ domina dictāte perſcripſerat, reuerſis omnibus è procinctu, exemplum ferens ad Arbetionem noctis prima quiete confugit, auidéque ſuſcepta, chartulam prodidit. Hócque indicio ille cōfiſus, vt erat ad criminandum aptiſſimus, principi detulit: atque ex vſu, nec mora vlla negotio tributa nec quiete, Barbatio epiſtolam ſuſcepiſſe cōfeſſus, & mulier ſcripſiſſe documento conuicta non leui, ceruicibus interiere

Effrenis linguæ mulier, maximum malum.

Curioſus animus gladium ſibi acuit.

Silētij merces tutiſſima: qui autem arcana detegit, propria ſtultitiæ præmiū accipiat.

præ

præciſis. Híſque punitis, quæſtiones longè ſerpebãt, vexatíque multi nocentes ſunt & innocentes. Inter quos etiam Valentinus ex primicerio protectorum tribunus, vt conſcius inter complures alios tortus aliquoties ſuperuixit, penitus quid erat geſtum ignorans. Ideóque ad iniurię periculíque compenſationem, ducis in Illyrico meruit poteſtatem. Erat autem idem Barbatio ſubagreſtis arrogantíſque propoſiti, ea re multis exoſus, quòd & dum domeſticos protectores ſub Gallo regeret Cæſare, proditor erat & perfidus: & poſt eius exceſſum nobilioris militiæ ſtatu elatus, in Iulianum itidem Cæſarem paria confingebat, crebróque deteſtantibus bonis ſub Auguſti patulis auribus multa garriebat & ſæua: ignorans profectò notum Ariſtotelis ſapiens dictũ, qui Calliſthenem ſectatorem & propinquum ſuum ad regem Alexandrum mittens, ei ſæpe mandabat vt quamrariſſimè & iucundè apud hominem loqueretur, vitæ poteſtatem & necis in acie linguæ portantem. Ne ſit hoc mirum, homines profutura diſcernere nonnunquam & decentia, quorum mentes cognatas cæleſtibus arbitramur: animalia ratione carentia ſalutem ſuam interdum alto tueri ſilentio ſolent, vt exemplum eſt hoc perquam notum: linquẽtes orientem grues ob calorem, plagámque petentes occiduam, quum montem penetrare cœperint Taurum aquilis abundantem, timentes fortiſſimas volucres, roſtra lapillis occludunt, ne eis eliciat vel neceſſitas extrema clangorem: iiſdémque colliбus agiliore volatu tranſcurſis proiiciunt calculos, atque ita ſecuriùs pergunt.

Exeat aula qui vult eſſe tutus.

Superbi ſuper fidi & proditoribus diuina iuſtitia dum florent foueam fodit in qua præcipites tandẽ agentur.

Sua equidẽ temeritate & audaciâ, qua ſit vt è ſummo rerũ faſtigio ruant, tarditatémque ſupplicij compẽſent grauitate lapſus.

4 DVM apud Sirmium hæc diligentia quæruntur impenſa, orientis fortuna periculorum terribiles tubas inflabat. Rex enim Perſidis ferarum gentium quas placarat adiumentis accinctus, augendíque regni cupiditate ſuper homines flagrans, arma

Potens ambitio nefãdis artibus ac-

cincta à iuſto mūdi rectore arcana quadam vi excitatur.

viréſque parabat & commeatus, conſilia tartareis manibus miſcens, & præſtigiatores omnes conſulens de futuris: híſque ſatis collectis peruadere cuncta prima verni temperie cogitabat. Et quum hęc primò rumores, deinde nuntij certi perferrent, omnéſque ſuſpenſos aduentantium calamitatum cõplicaret magna formido, Comitenſis fabrica eandem incudem (vt dicitur) diu noctúque tundendo ad ſpadonum arbitrium, imperatori ſuſpicanti ac timido intendebat Vrſicinum, velut vultus Gorgonei toruitatem: hæc ſæpe taliáque replicans, quòd interempto Siluano, quaſi penuria meliorum ad tuendas partes eoas denuò miſſus, altiùs anhelabat.

Vt alios impios, ſtultis conſilijs ſibi aliiſque exitium molientes ſeuerè caſtiget.

Hac autem aſſentandi nimia fœditate mercari complures nitebantur Euſebij fauorem, cubiculi tunc præpoſiti, apud quem (ſi vera dici debent) multa Conſtantius potuit, antedicti magiſtri equitum ſalutem acriter impugnantis ratione bifaria: quòd omnium ſolus nec opis eius egebat, vt cæteri, & domo ſua non cederet Antiochiæ, quam moleſtiſſimè flagitabat: qui vt colub r copia virus exuberans, natorum multitudinem etiam tum ægrè ſerpētem excitans, ad nocendum emittebat cubicularios iam adultos: vt inter miniſteria vitæ ſecretioris, gracilitate vocis ſemper puerilis & blandæ, apud principis aures nimiùm patulas, exiſtimationem viri fortis inuidia graui pulſarent: & breui iuſſa fecerunt.

Imminet enim graue cœleſtiũ vindictæ flagellum in principes & magnates, qui fortiſſ. belli ducibus inuident & imminent.

Horum & ſimilium tædio iuuat veterem laudare Domitianum, qui licet patri fratríq. diſſimilis memoriam nominis ſui inexpiabili deteſtatione perfudit, tamē receptiſſima inclaruit lege, qua minaciter interdixerat ne intra terminos iuriſdictionis Romanæ caſtraret quiſquam puerum: quod ni contigiſſet, quis eorum ferret examina quorum paucitas difficile toleratur?

Quos extirpare conantur.

Actum eſt tamen cautiùs, ne, vt fingebat, rurſus accitus idē Vrſicinus metu cuncta tur-

baret

baret, ſed quum fors copiam detuliſſet, raperetur ad mortem.

5 Haec opperientibus illis, & ancipiti cogitatione diſtrictis, nobis apud Samoſatam Comageni quondam regni clariſſimā ſedem parumper morantibus, repente noui motus rumoribus denſis audiuntur & cōcretis, quos docebit orationis progrediens textus. Antoninus quidam ex mercatore opulentó rationarius apparitor, Meſopotamiæ ducis tunc protector, exercitatus & prudens, pérq; omnes illas notiſſimus terras, auiditate quorundam nexus ingentibus damnis, quum iurgando contra potentes ſe magis magiſque iniuſtitia frangi contemplaretur, ad deferēdam potentioribus gratiam qui ſpectabant negotium, inclinatis, ne contra acumina calcitraret, flexit ſe in blanditias molliores: confeſſúſque debitum per colludia in nomen fiſci tranſlatum. iámque auſurus immania, rimabatur tectiùs reipubl. membra totius: & vtriuſque linguæ literas ſciens, circa ratiocinia verſabatur, qui vel quarum virium milites vbi agant, vel procinctus tempore quos tuerentur deſcribens: itidem armorum & cōmeatuum copię, aliáque vſui bello futura, an abundè ſuppetāt, indefeſſa ſcitatione percontans. Et quū totius orientis didiciſſet interna, virorū ſtipendiiſq; parte maxima per Illyricum diſtributa, vbi deſtinebatur ex negotiis ſeriis imperator: adlapſuro iam præſtituto die ſoluendæ pecuniæ, quam per ſyngrapham debere ſe cōfiteri vi metúque compulſus eſt, quum omnibus ſe proſpiceret vndique periculis opprimendum, largitionum comite ad alterius gratiam infeſtiùs perurgente, fugā ad Perſas cum coniuge liberíſque & omni vinculo charitatum ingēti molimine conabatur. Atque vt lateret ſtationarios milites, fundū in Hiaſpide, qui locus Tigridis fluētis alluitur, pretio non magno mercatur. Hócq; cō-

Alterū perniciei & futuræ cladis ſignū. Quando videlicet exercitati & prudētes īiniuſtitia oppreſſi ad hoſtes confugiunt.

Vt tela per otium miles ſibi diſponit, ita ſummus rerum arbiter ſagittas & iudiciorū ſuorum inſtrumenta, opertis miríſque rationibus præpárat.

Nec deſunt huiuſmodi ingeniis, ad aliorū pern[...]

ciem compa ratis matura cōſilia & exequendi artes cum proſpero euētu cōiuncta.

mento quum nullus cauſam veniendi ad extremas Romani limitis partes,iam poſſeſſorem cum plurimis auderét exigere,per familiares fidos peritóſque nandi occultis ſæpe colloquiis cum Sapore habitis, qui tractus omnes aduerſos ducis poteſtate tūc tuebatur, & antea cognitus,miſſo à Perſicis caſtris auxilio virorum pernicium lembis impoſitus,cum omni penatum dulcedine nocte concubia trāsfretat, re contraria, ſpecie Zopyri illius ſimilis Babylonij proditoris.

Quoties pœnæ, fatales regnis & imperiis, accedunt,qui aliis præſunt vera ſciētia & conſcientia ſpoliati, amotis fortiſſimis viris ignauos & imbelles ſubſtituunt, iuſto Dei iudicio qui principū cōſilia & auxilia irrita reddit.

6 Rebus per Meſopotamiam in hunc ſtatum deductis, palatina cohors palinodiam in exitium concinens noſtrum,inuenit tandem anſam nocendi fortiſſimo viro, autore & incitatore cœtu ſpadonum: qui feri & auidi ſemper, carentéſque neceſſitudinibus cęteris,diuitias ſolas vt filiolas iucundiſſimas amplectuntur.Stetítque ſententia vt Sabinianus vietus quidē ſenex & bene nummatus, ſed imbellis& ignauus,& ab impetranda magiſterij digni tate per obſcuritatem adhuc longè diſcretus,præficiendus eois partibus mitteretur,Vrſicinus verò curaturus pedeſtrem militiam, & ſucceſſurus Barbationi ad comitatum reuerteretur, quo præſens rerum nouarum auidus concitor,(vt iactabant)à grauibus inimicis & metuendis inceſſeretur. Dum hæc in caſtris Conſtantij quaſi per luſtra aguntur & ſcenā & diribitores venundatæ ſubitò poteſtatis pretium per potiores diffunditant domos, Antoninus ad regis hyberna perductus auenter ſuſcipitur:apicis nobilitatus autoritate, quo honore participantur menſæ regales, & meritorū apud Perſas ad ſuadendum ferendáſque ſententias in concionibus ora panduntur, non contis, nec remulco, (vt aiunt) id eſt,non flexiloquis ambagibus,vel obſcuris, ſed velificatione plena in remp.ferebatur:eundémque incitans regem, vt quondam Maharbal lentitudinis incre-

increpans Annibalem, poſſe eũ vincere, ſed victoria vti neſcire, aſſiduè prædicabat. eductus enim in medio, vt rerum omnium gnarus, auditorũ nactus vigiles ſenſus & auriũ delinimenta captantes, nec laudantiũ, ſed ſecùndùm Homericos Phæacas cum ſilentio admirantium, iam inde quadrageſimi anni memoriam replicabat: poſt bellorũ aſſiduos caſus, & maximè apud Hileiam & Singarã, vbi acerrima illa nocturna concertatione pugnatũ eſt, noſtrorũ copiis ingenti ſtrage cõfoſſis, quaſi dirimente quodam medio feciali, Perſas nondum Ædeſſam, nec pontes Euphratis tetigiſſe victores: quos armipotẽtia fretos ſucceſſibúſque magnificis, ita dilataſſe decuerat rem, eo maximè tempore quo diuturnis bellorum ciuilium motibus ſanguis vtrinque Romani roboris fundabatur. His ac talibus ſubinde inter epulas ſobrius perfuga, vbi de apparatu bellorum & ſeriis rebus apud eos, Graiorum more veterum cõſultatur, regẽ incendebat ardentem, vt exacta hyeme ſtatim arma fretus fortunæ ſuæ magnitudine concitaret, ipſe quoque in multis ac neceſſariis operam ſuam fidenter promittens.

Sed alios, ceu mundi flagella, vigilantia, attentione vt calidu callidíſque conſiliis acquieſcant, celeritate, fortitudine, audacia & alia panoplia bellica induit.

7 Svb iiſdem ferè diebus Sabinianus adepta repentina poteſtate ſufflatus, & Ciliciæ fines ingreſſus, deceſſori ſuo principis literas dedit hortantis vt ad comitatum dignitate afficiẽdus ſuperiore citiùs properaret: eo neceſſitatũ articulo quo etiã ſi apud Thulen moraretur Vrſicinus, acciri eum magnitudo rerum ratione probabili flagitabat: vtpote diſciplinæ veteris, & longo vſu bellandi artis Perſicæ ſcientiſſimũ. Quo rumore prouinciis percitis, ordines ciuitatũ & populi decretis & acclamationibus denſis, iniecta manu detinebãt penes ſe publicũ defenſorem: memores quòd relictus ad ſui tutelã, cum inerti & vmbratili milite, nihil amiſerat per decennium, ſimul metuentes ſaluti, quòd tẽpore dubio re-

Præſtantiſſ. & fortiſſ. belli dux, anima eſt tum exercitus, tũ populorum ſub eius tutela degentium: cõtrà, ignauus aulicus, repentina poteſtate ſufflatus ſibi moleſtias inutilẽ & æternum dedecus, co-

piarū ductoribus & militi curas in dignationi commixtas ac periculū, prouinciis ſibi commiſſis lacrymas & perniciem creat: hoſtibus autem, eum vt nouellum ducē videntibus, viam, antea ferro igniſque conſilis munitā, pandit.

moto illo aduenisse hominem compererāt inertiſſimum. Credimus (neque enim dubium eſt) per aerios tramites famam præpetē volitare, cuius indicio hæc geſta pādente, conſiliorū apud Perſas ſumma præponebatur: & multis vltrò citróque deliberatis, placuit, Antonino ſuadente, vt Vrſicino procul amoto, deſpectóque nouello duce, poſthabitis ciuitatum pernicioſis obſidiis, perrumperetur Euphrates, iretúrque prorſus, vt occupari poſſint prouinciæ, fama celeritate præuēta, omnibus ante bellis (niſi tēporibus Gallieni) intactę, pacéque longiſſima locupletes, cuius rei proſperāte deo ductorem commodiſſimū fore ſpōdebat. Laudato firmatóque concordi omnium voluntate conſilio, conuerſiſque vniuerſis ad ea quæ erant citiùs congerēda, cōmeatus, milites, arma, cæteráque inſtrumēta quæ poſcebat procinctus aduentans, perpetua hyeme parabātur. Nos interea pauliſper cis Taurū morati, ex imperio ad partes Italiæ venientes, feſtinantes prope flumen venimus Hebrū, ex Odryſarū montibus decurrentē: ibíque principis ſcripta ſuſcepimus iubentia omni cauſatione poſthabita reuerti Meſopotamiā ſine apparitione, nullā expeditionē curaturi periculoſam, ad aliū omni poteſtate tranſlata. quod ideo per moleſtos formatores imperij ſtruebatur, vt ſi Perſę fruſtrà habiti rediſſent ad ſua, ducis noui facinus aſſignaretur egregium: ſi fortuna ſequior ingruiſſet, Vrſicinus reus proditor reip. deferretur. Agitati ita ſine rationibus, diu contati, reuerſiq;, faſtidij plenum Sabinianū inuenimus, hominē mediocris ſtaturæ, & parui anguſtíque animi, vix ſine turpi metu ſufficientem ad leuem conuiuij, nedū præmij ſtrepitum perferendum: tamen quoniam ſpeculatores apparatus omnes apud hoſtes feruere conſtanti adſeueratione perfugis concinnentibus affirmabant, oſcitante homunculo Niſibin prope venimus

Nouelli ducis graphica delineatio, noſtro hoc ſeculo (ne dicam anno) multis locis, heu! renouata.

mus vtilia paraturi,ne diſſimulantes obſidium Perſæ ciuitati ſuperuenirent incautæ.

8 DVMQVE intra muros maturanda perurgerentur, fumus micantéſque ignes aſſidui à Tigride per caſtra Maurorum, & Siſara & conlimitia reliqua aduſque ciuitatem continui perlucebant ſolito crebriores, erupiſſe hoſtium vaſtatorias manus ſuperato flumine permõſtrantes. Qua cauſa ne occuparentur itinera,celeri curſu prægreſſi,quum ad ſecundum lapidẽ veniſſemus, liberali forma puerum torquatum,vt coniectabamus, octẽnem,in aggeris medio vidimus eiulãtem,ingenui cuiuſdam filium, vt aiebat,quem mater dum imminentium hoſtium terrore percita fugeret, impeditio trepidando reliquerat ſolum. Hunc dum imperatu ducis miſerati cõmotíque, impoſitũ equo præ me ferens ad ciuitatem reduco,circumuallato murorũ ambitu, prædatores latiùs vagabantur.Et quia me obſidionales ærumnæ terrebant,intra ſemiclauſam poſticam expoſito puero,noſtrorum agmẽ agilitate volueri repetebam exanimis: nec multum fuit quin caperer. Nam quum Abdigidum quendam tribunum fugientẽ cum calone ala ſequeretur hoſtilis,lapſóque per fugam domino ſeruum deprehenſum, quum ego rapido ictu tranſirem, interrogaſſent, quiſnam præfectus ſit iudex, audiſſéntque Vrſicinum paulò ante vrbẽ ingreſſum, montẽ Izallam petere, occiſo indice minimũ quęſiti,cõplures nos irrequietis curſibus ſectabantur.Quos quũ iumenti agilitate prægreſſus, apud Amudũ munimentũ infirmũ diſperſis per pabulũ equis recubantes noſtros ſecuriùs inueniſſem,porrecto extenſiùs brachio,& ſummitatibus ſagi contortis elatiùs,adeſſe hoſtes ſigno ſolito demonſtrabã:iiſdémq; iũctus impetu cõmuni ferebar,equo iam fatiſcente.Terrebat autẽ nos plenilunium noctis, & planicies ſupina camporũ, nulla, ſi

Dum ſtertũt ignaui duces, vigilantes hoſtes accedunt.

Præcipitis fugæ exemplum.

Am. Marcellini factũ non indignũ relatu. quid enim fortem militem magis decet, quàm miſericordia in afflictos ſaluti ſuæ conſulere non valentes?

Impreſſionũ hoſtiliũ, & quidem repentinarum, ordinariũ ac ferè perpetui effectus atque euentus.

AMMIANI MARCELLINI GESTARVM RERVM liber xviij.

BREVIARIVM LIBRI.

1 IVLIANVS *Cæſar, ſequeſtratis ſolicitudinibus belli, prouinciarum Gallicanarum ſaluti inuigilat, & iuſtitiæ cultor apparet: deinde bellum aduerſus Alemannos inſtaurando horrea inſtruit, ſeptem ciuitates occupat & reparat.*

2 *Alemanni, cognita Romani exercitus irruptione, & trans Rhenum ſtatione, pacem petunt, quæ certis conditionibus eis conceditur.*

3 *Barbatio, pedeſtris militiæ rector & Aſſyria vxor eius, maieſtatis rei capite plectuntur.*

4 *Sapor Perſarum rex, dum ſe ad bellum cõtra Romanos accingit, Conſtantius à ſycophantis aulicis demẽtatus, de reuocando Vrſicino clariſſimo belli duce, & Orientis præfecto, capit conſilium.*

5 *Antonius, vir prudẽs & exercitatus, relicto Conſtãtio ad Saporẽ ſe confert.*

6 *Sabinianus, imbellis & ignauus ſenex Vrſicino Barbationis ſucceſſori deſignato ſubſtituitur. Antonius honorificè à Perſis exceptus, vtilem eis poſtea nauat operam.*

7 *Acceſſus Sabiniani & Vrſicini diſceſſus prouinciis per Orientem Romano imperio ſubditis luctum adfert, & anxiis ſolicitudinib. vexat copiarum duces.*

8 *Perſæ cum magna manu in Romanos excurrunt, vario euentu vt ſolet.*

9 *Romani Amidæ degentes, Perſarum conſiliis per*

per figuras notarum in membrana deſcriptarũ vtcunque intellectis, Am. Marcellinũ mittunt, qui prudenter luſtrato hoſtili exercitu, celerius quàm ſperari poterat ad ſuos reuertitur.

10 *Vaſtata à Romanis Meſopotamia, & cãpis crematis, locíſque ad ferendos primos impetus belli munitis, Sabinianus genio & ingenio ſuo ridiculè indulget.*

11 *Interea Perſæ, Antonini conſilio & opera vſi, exercitui ſuo commodè prouident, & duas equitum Rom. turmas ad Meſopotamiæ ſubſidium miſſas vndique cingunt, præeunte Antonino transfuga, qui Vrſicino audacter illudit.*

12 *Turmæ Rom. equitum fuſæ fugatæ, plurimis deſideratis, multis ſauciis, Amidam ægrè repetunt.*

13 *Amidæ, munitiſsimi oppidi deſcriptio & præſidia. Sapor, occupatis munitis quibuſdam caſtellis, captiuos & captiuas, virgines nominatim Chriſtiano ritu cultui diuino ſacratas, clementer excipit, & incolumes ſeruari iubet.*

HAEC per orbis varias partes vno eodémq; anno ſunt geſta. At in Galliis quũ in meliore ſtatu res eſſet, & Euſebiũ atque Hypatium fratres ſublimarent vocabula cõſulum, Iulianus contextis ſucceſſibus clarus apud hyberna, ſequeſtratis interim ſolicitudinibus bellicis haud minore cura prouinciarum fortunis multa conducentiâ diſponebat, diligenter obſeruans nequem tributorum ſarcina prægrauaret, néue potẽtia premeret aliena, aut hi verſarentur in medio quorũ patrimonia publicæ clades augebant, vel iudicum quiſquam ab æquitate deuiaret impunè. Idque ea re leui labore correxit, quod ipſe iurgia dirimens, vbi cauſarum cogebat magnitudo vel perſonarum, erat indeclinabilis iuſtorum iniuſtorúmque diſtinctor. Et licet multa ſint eius laudãda in huiuſmodi controuerſiis, vnum tamen ſufficiet poni, ad cuius ſi- 1

Pacis artes, illuſtri principe dignæ, curare ne quid detrimẽti capiãt prouinciæ.

Ne iurgia & lites creſcant inter prouinciales

Memorāda hiſtoria in iudicium illis qui iuſtitiæ Solium noſtro hoc miſerrimo ſeculo infinitis modis euerterunt.

militudinem acta vel dicta ſunt. Numerium Narbonenſis paulo ante rectorem, accuſatum vt furem, inuſitato cenſorio rigore pro tribunali palam admiſſis volentibus audiebat: qui quum inficiatione defenderet obiecta, nec poſſet in quoquam confutari, Delphidius orator acerrimus vehementer eum impugnans, documentorum inopia percitus exclamauit, *Ecquis, florentiſſime Cæſar, nocens eſſe poterit vſquam, ſi negare ſuffecerit?* Circa quem Iulianus prudenter motus ex tempore, *Ecquis* (ait) *innocens eſſe poterit, ſi accuſaſſe ſufficiet?* Et hæc quidem, & huiuſmodi multa, ciuilia. Egreſſurus autem ad procinctum vrgentem, quum Alemannorū pagos aliquos eſſe reputaret hoſtiles, & auſuros immania, ni ipſi quoque ad cæterorum ſternerentur exēpla, hærebat anxius qua vi, qua celeritate (quum primùm ratio copiam tribuiſſet) rumore præcurſo terras eorum inuaderet repentinus. Sedit tandem multa & varia cogitāti id tentare, quod vtile probauit euentus. Heriobaudem vacantem tribunū fidei fortitudiniſque notæ, nullo conſcio, legationis ſpecie ad Hortarium miſerat regem iam pacatum, vt exinde facilè ad collimitia progreſſus eorum, in quos erant arma protinus cōmouenda, ſcitari poſſit quid molirentur, ſermonis barbarici perquam gnarus: quo fidenter ad hæc patranda digreſſo, ipſe anni tēpore opportuno, ad expeditionem vndique milite conuocato profectus: id inter potiſſima maturè duxit implendum, vt ante præliorum feruorem ciuitates multo ante exciſas introiret, receptáſque communiret: horrea quinetiam extrueret pro incenſis, vbi condi poſſet annona à Britannis ſueta transferri. Et vtrunque perfectum eſt ſpe omnium citiùs: nam & horrea veloci opere ſurrexerunt, alimentorúmque in iiſdem ſatias condita: & ciuitates occupatæ ſunt ſeptem: Caſtra Herculis, Quadriburgum, Triceſimæ, Nieuſio,

Ita parcendum eſt ſubiectis, vt hoſtes reprimātur.

Et quidem prudēti quadam ratione.

Primum autem ventris tāta bellua nempe belli, habenda eſt cura.

Deinde, quantum fieri po-

ueſio, Bonna, Antennacum, & Bingio: vbi læto quodam euentu etiam Florentius præfectus apparuit ſubitò, partem militum ducens, & commeatuum perferens copiam ſufficientem vſibus longis. Poſt hæc impetrata, reſtabat adigente neceſſitatum articulo receptarum vrbium mœnia reparari, nullo etiam tum interturbante: ídque claris indiciis apparet, ea tempeſtate vtilitati publicæ metu barbaros obediſſe, non rectoris amore. Romanis reges ex pacto ſuperioris anni, ædificiis habilia multa ſuis miſere carpentis: & auxiliarij milites ſemper munia ſpernentes huiuſmodi, ad obſequendi ſedulitatem Iuliani blanditiis deflexi, quinquagenarias longioréſque materias vexêre ceruicibus ingratè, & fabricandi miniſteriis opem maximam contulerunt.

teſt, hoſtiles occupandæ ciuitates. Tum eadē reparandæ & muniendæ.

2 QVAE dum diligenti maturantur effectu, Hariobaudes exploratis omnibus rediit, docuítque comperta. Poſt cuius aduentum incitatis viribus, omnes venere Mogontiacum, vbi Florentio & Lupicino Seueri ſucceſſore deſtinatè certantibus, per pontem illic conſtitutum tranſiri debere, renitebatur firmiſſimè Cæſar, aſſerens pacatorum terras non debere calcari, ne (vt ſæpe contingit) per inciuilitatem militis occurrentia vaſtantis abruptè fœdera frangerentur. Alemanni tamen omnes, quos petebat exercitus, confine periculum cogitantes, Suomarium regem amicum nobis ex pactione præterita monuerunt minaciter, vt à tranſitu Romanos arceret. Eius enim pagi Rheni ripis vlterioribus adhærebant. Quo teſtante ſolum non poſſe, in vnum coacta barbarica multitudo venit propè Mogontiacum, prohibitura viribus magnis exercitum ne tranſmitterent flumen. Gemina itaque ratione viſum eſt habile quod ſuaſerat Cæſar, ne

Poſtremo, vnanimi cō ſenſu, hoſtes aggrediēdi, ita tamē vt pacatorum terra nō corrumpantur. Qui ſecus faciunt, tandē, at ſero, cogūtur culpam fateri, & noxium illud ſuſurrare, Nō putabam.

pacatorum terræ corrũperentur, néve renitente pugnaciſſima gente, pons cum multorum diſcrimine iungeretur in locum ad compaginandum pontem aptiſſimum. Quod hoſtes ſolertiſſimè contemplati, per contrarias ripas leniter incedentes, vbi noſtros figere tentoria procul cernebant, ipſi quoque noctes agebant exſomnes, cuſtodientes peruigili ſtudio ne tranſitus tentaretur. Verùm quum noſtri locum aduentarent prouiſum, vallo foſſaque quieuere circundati. & accito Lupicino in conſilium, Cæſar certis imperauit tribunis, vt trecentenos pararent cum ſudibus milites expeditos, quid agi quóve iri deberet penitus ignorantes. Et collecti nocte prouecta, impoſitíque omnes quos luſoriæ naues quadraginta, quæ tunc aderant ſolæ, ceperunt, decurrere iubentur per flumen adeo taciti vt etiam remi ſuſpenderentur, ne barbaros ſonitus excitaret vndarum: atque mentis agilitate & corporum, dum hoſtes noſtrorum ignes obſeruant, aduerſas perrumpere limitis ripas. Dum hæc celerantur, Hortarius rex nobis antè fœderatus, non nouatutus quædam, ſed amicus finitimis quoque ſuis, reges omnes & regales & regulos ad conuiuium corrogatos retinuit, epulis aduſque vigiliam tertiam more gentili extentis: quos diſcedentes inde caſu noſtri ex improuiſo adorti, nec interficere, nec corripere vllo modo potuerunt, tenebrarum equorúmque adiumento, quò dubius impetus truſit abreptos. Lixas verò vel ſeruos qui eos pedibus ſequebantur, niſi quos exemit diſcrimine temporis obſcuritas, occiderunt. Cognito denique Romanorum tranſitu, qui tunc pérque expeditiones præteritas ibi leuamen ſumere laborum opinabantur, vbi hoſtem contingeret inueniri, perculſi reges eorúmque populi, qui pontem ne ſtrueretur ſtudio ſeruabant intento, metu exhorreſcentes diffusè vertuntur in pedes: & indomito

Fluuÿ magni (qualis Rhenus) tranſitus, victoriæ pars præcipua.

Prouinciarum limites & aditus diligenter cuſtodiendi.

Prudentia perficit quæ viribus ſunt ardua.

Fœderati prudẽter in amicitia & officio retinendi.

domito furore ſedato, neceſſitudines, opéſque ſuas transferre longiùs feſtinabant. Statímq; difficultate omni depulſa, ponte conſtrato, ſolicitarum gentium opinione præuenta, viſus in barbarico miles, per Hortarij regna tranſibat intacta. Vbi verò terras infeſtorum etiam tum tetigit regum, vrens omnia rapiénſque per medium rebelliũ ſolum graſſabatur intrepidus. Póſtque ſepimenta fragiliũ penatiúm inflammata, & obtrũcatam hominum multitudinem, viſóſque cadentes multos alióſque ſupplicantes, quum ventum fuiſſet ad regionem cui Capellatij, vel palas nomen eſt, vbi terminales lapides Alemannorum & Burgundorum cõfinia diſtinguebant, caſtra ſunt poſita: ea propter vt Macrianus & Hariobaudus germani fratres & reges ſuſciperentur impauidi: qui propinquare ſibi perniciem ſentientes, venerant pacem anxiis animis precaturi. Poſt quos ſtatim rex quoque Vadomarus venit, cuius erat domicilium contra Rauracos, ſcriptíſque Conſtantij principis, quibus commendatus eſt, arctiùs allegatis, leniter ſuſceptus eſt, olim ab Auguſto in clientelam rei Romanæ ſuſceptus. Et Macrianus quidem cum fratre inter aquilas admiſſus & ſigna, ſtupebat armorum viriúmque varium decus, viſa tunc primitus, próque ſuis orabat. Vadomarius verò noſtris coalitus, vtpote vicinus limiti, mirabatur quidem apparatum ambitioſi procinctus, ſed vidiſſe ſe talia ſæpe adoleſcentia meminerat prima. Libratis denique diu conſiliis, concordi aſſenſione cunctorum, Macriano quidem & Hariobaudo pax eſt attributa: Vadomario verò, qui ſuam locaturus ſecuritatem in tuto, & legationis nomine precator venerat pro Vrio & Vrſicino & Verſalpo regibus, pacem itidem obſecrans, interim reſpõderi non põterat, ne, vt ſunt fluxioris fidei barbari, poſt abitum recordati noſtrorum parum acquieſcerent per alios

Nec bello in hoſtes flagrãte damno afficiendi, imò quales ſunt agnoſcendi.

Vt fortiter repugnantes hoſtes ſunt debellandi, ita clementer excipiẽdi ſunt, quũ armis depoſitis pacem obſecrant.

Serò ferocia ingenia ſapiunt.

præciſis. Híſque punitis, quæſtiones longè ſerpebãt, vexatíque multi nocentes ſunt & innocentes. Inter quos etiam Valentinus ex primicerio protectorum tribunus, vt conſcius inter complures alios tortus aliquoties ſuperuixit, penitus quid erat geſtum ignorans. Ideóque ad iniuriæ periculíque compenſationem, ducis in Illyrico meruit poteſtatem. Erat autem idem Barbatio ſubagreſtis arrogantíſque propoſiti, ea re multis exoſus, quòd & dum domeſticos protectores ſub Gallo regeret Cæſare, proditor erat & perfidus: & poſt eius exceſſum nobilioris militiæ ſtatu elatus, in Iulianum itidem Cæſarem paria confingebat, crebróque deteſtantibus bonis ſub Auguſti patulis auribus multa garriebat & ſæua: ignorans profectò notum Ariſtotelis ſapiens dictũ, qui Calliſthenem ſectatorem & propinquum ſuum ad regem Alexandrum mittens, ei ſæpe mandabat vt quamrariſſimè & iucundè apud hominem loqueretur, vitæ poteſtatem & necis in acie linguæ portantem. Ne ſit hoc mirum, homines profutura diſcernere nonnunquam & decentia, quorum mentes cognatas cæleſtibus arbitramur: animalia ratione carentia ſalutem ſuam interdum alto tueri ſilentio ſolent, vt exemplum eſt hoc perquam notum: linquẽtes orientem grues ob calorem, plagámque petentes occiduam, quum montem penetrare cœperint Taurum aquilis abundantem, timentes fortiſſimas volucres, roſtra lapillis occludunt, ne eis eliciat vel neceſſitas extrema clangorem: iiſdémque collibus agiliore volatu tranſcurſis proiiciunt calculos, atque ita ſecuriùs pergunt.

Exeat aula qui vult eſſe tutus.

Superbis perfidis & proditoribus diuina iuſtitia dum florent foueam fodit in qua præcipites tandẽ agentur.

Sua equidẽ temeritate & audaciâ, qua fit vt è ſummo rerũ faſtigio ruant, tarditatémque ſupplicij compẽſent grauitate lapſus.

4 DVM apud Sirmium hæc diligentia quæruntur impenſa, orientis fortuna periculorum terribiles tubas inflabat. Rex enim Perſidis ferarum gentium quas placarat adiumentis accinctus, augendíque regni cupiditate ſuper homines flagrans, arma

Potens ambitio nefãdis artibus aſ-

cincta à iuſto mũdi rectore arcana quadam vi excitatur.

viréſque parabat & commeatus, conſilia tartareis manibus miſcens, & præſtigiatores omnes conſulens de futuris: híſque ſatis collectis peruadere cuncta prima verni temperie cogitabat. Et quum hęc primò rumores, deinde nuntij certi perferrent, omnéſque ſuſpenſos aduentantium calamitatum cõplicaret magna formido, Comitenſis fabrica eandem incudem (vt dicitur) diu noctúque tundendo ad ſpadonum arbitrium, imperatori ſuſpicanti ac timido intendebat Vrſicinum, velut vultus Gorgonei toruitatem: hæc ſæpe taliáque replicans, quòd interempto Siluano, quaſi penuria meliorum ad tuendas partes eoas denuò miſſus, altiùs anhelabat. Hac autem aſſentandi nimia fœditate mercari complures nitebantur Euſebij fauorem, cubiculi tunc præpoſiti, apud quem (ſi vera dici debent) multa Conſtantius potuit, antedicti magiſtri equitum ſalutem acriter impugnantis ratione bifaria: quòd omnium ſolus nec opis eius egebat, vt cæteri, & domo ſua non cederet Antiochiæ, quam moleſtiſſimè flagitabat: qui vt colub-r copia virus exuberans, natorum multitudinem etiam tum ægrè ſerpẽtem excitans, ad nocendum emittebat cubicularios iam adultos: vt inter miniſteria vitæ ſecretioris, gracilitate vocis ſemper puerilis & blandæ, apud principis aures nimiùm patulas, exiſtimationem viri fortis inuidia graui pulſarent: & breui iuſſa fecerunt. Horum & ſimilium tædio iuuat veterem laudare Domitianum, qui licet patri fratriq. diſſimilis memoriam nominis ſui inexpiabili deteſtatione perfudit, tamẽ receptiſſima inclaruit lege, qua minaciter interdixerat ne intra terminos iuriſdictionis Romanæ caſtraret quiſquam puerum: quod ni contigiſſet, quis eorum ferret examina quorum paucitas difficile toleratur? Actum eſt tamen cautiùs, ne, vt fingebat, rurſus accitus idẽ Vrſicinus metu cuncta turbaret

Vt alios impios, ſtultis conſilijs ſibi aliíſque exitium moliẽtes ſeuerè caſtiget.

Imminet enim graue cœleſtis vindicta flagellum in principes & magnates, qui fortiſſ. belli ducibus inuident & imminent.

Quos extirpare conantur.

baret,ſed quum fors copiam detuliſſet,raperetur ad mortem.

5 Haec opperientibus illis, & ancipiti cogitatione diſtrictis,nobis apud Samoſatam Comageni quondam regni clariſſimā ſedem paꝛumper morantibus,repente noui motus rumoribus denſis audiuntur & cōcretis, quos docebit orationis progrediens textus.Antoninus quidam ex mercatore opulento rationarius apparitor, Meſopotamiæ ducis tunc protector,exercitatus & prudens,pérq; omnes illas notiſſimus terras, auiditate quorundam nexus ingentibus damnis, quum iurgando contra potentes ſe magis magiſque iniuſtitia frangi contemplaretur,ad deferēdam potentioribus gratiam qui ſpectabant negotium, inclinatis, ne contra acumina calcitraret, flexit ſe in blanditias molliores:confeſſúſque debitum per colludia in nomen fiſci tranſlatum. iámque auſurus immania, rimabatur tectiùs reipubl.membra totius: & vtriuſque linguæ literas ſciens, circa ratiocinia verſabatur, qui vel quarum virium milites vbi agant, vel procinctus tempore quos tuerentur deſcribens: itidem armorum & cōmeatuum copię,aliáque vſui bello futura,an abundè ſuppetāt,indefeſſa ſcitatione percontans. Et quū totius orientis didiciſſet interna, virorū ſtipendiiſq; parte maxima per Illyricum diſtributa,vbi deſtinebatur ex negotiis ſeriis imperator: adlapſuro iam præſtituto die ſoluendæ pecuniæ,quam per ſyngrapham debere ſe cōfiteri vi metûque compulſus eſt, quum omnibus ſe proſpiceret vndique periculis opprimendum, largitionum comite ad alterius gratiam infeſtiùs perurgente,fugā ad Perſás cum coniuge liberíſque & omni vinculo charitatum ingēti molimine conabatur. Atque vt lateret ſtationarios milites,fundū in Hiaſpide,qui locus Tigridis fluētis alluitur,pretio non magno mercatur.Hócq; cō-

Alterū perniciei & futuræ cladis ſignū. Quando videlicet exercitati & prudētes īiniuſtitia oppreſſi ad hoſtes confugiunt.

Vt tela per otium miles ſibi diſponit, ita ſummus rerum arbiter ſagittas & iudiciorū ſuorum inſtrumenta, opertis miriſque rationibus præpárat.

Nec deſunt huiuſmodi ingeniis, ad aliorū perniciem

ciem compa ratis matura cõſilia & exequendi artes cum proſpero euẽtu cõiunctæ.

mento quum nullus cauſam veniendi ad extremas Romani limitis partes, iam poſſeſſorem cum plurimis auderet exigere, per familiares fidos peritóſque nandi occultis ſæpe colloquiis cum Sapore habitis, qui tractus omnes aduerſos ducis poteſtate tũc tuebatur, & antea cognitus, miſſo à Perſicis caſtris auxilio virorum pernicium lembis impoſitus, cum omni penatum dulcedine nocte concubia trãsfretat, re contraria, ſpecie Zopyri illius ſimilis Babylonij proditoris.

Quoties pœnæ, fatales regnũ & imperiis, accedunt, qui alliis præſunt vera ſciẽtia & conſcientia ſpoliati, amotis fortiſſimis viris ignauos & imbelles ſubſtituunt, iuſto Dei iudicio qui principũ cõſilia & auxilia irrita reddit.

6 REBVS per Meſopotamiam in hunc ſtatum deductis, palatina cohors palinodiam in exitium noſtrum concinens, inuenit tandem anſam nocendi fortiſſimo viro, autore & incitatore cœtu ſpadonum: qui feri & auidi ſemper, carentéſque neceſſitudinibus ceteris, diuitias ſolas vt filiolas iucondiſſimas amplectuntur. Stetítque ſententia vt Sabinianus vietus quidẽ ſenex & bene nummatus, ſed imbellis & ignauus, & ab impetranda magiſterij digni tate per obſcuritatem adhuc longè diſcretus, præficiendus eois partibus mitteretur, Vrſicinus verò curaturus pedeſtrem militiam, & ſucceſſurus Barbationi ad comitatum reuerteretur, quo præſens rerum nouarum auidus concitor, (vt iactabant) à grauibus inimicis & metuendis inceſſeretur. Dum hæc in caſtris Conſtantij quaſi per luſtra aguntur & ſcenã & diribitores venundatæ ſubitò poteſtatis pretium per potiores diffunditant domos, Antoninus ad regis hyberna perductus auenter ſuſcipitur: apicis nobilitatus autoritate, quo honore participantur menſæ regales, & meritorũ apud Perſas ad ſuadendum ferendáſque ſententias in concionibus ora panduntur, non contis, nec remulco, (vt aiunt) id eſt, non flexiloquis ambagibus, vel obſcuris, ſed velificatione plena in remp. ferebatur: eundémque incitans regem, vt quondam Maharbal lentitudinis

incre-

increpans Annibalem, poſſe eũ vincere, ſed victoria vti neſcire, aſſiduè prædicabat. eductus enim in medio, vt rerum omnium gnarus, auditorũ nactus vigiles ſenſus & auriũ delinimenta captantes, nec laudantiũ, ſed ſecundùm Homericos Phæacas cum ſilentio admirantium, iam inde quadrageſimi anni memoriam replicabat: poſt bellorũ aſſiduos caſus, & maximè apud Hileiam & Singarã, vbi acerrima illa nocturna concertatione pugnatũ eſt, noſtrorũ copiis ingenti ſtrage cõfoſſis, quaſi dirimente quodam medio feciali, Perſas nondum Ædeſſam, nec pontes Euphratis tetigiſſe victores: quos armipotẽtia fretos ſucceſſibúſque magnificis, ita dilataſſe decuerat rem, eo maximè tempore, quo diuturnis bellorum ciuilium motibus ſanguis vtrinque Romani roboris fundabatur. His ac talibus ſubinde inter epulas ſobrius perfuga, vbi de apparatu bellorum & ſeriis rebus apud eos, Graiorum more veterum cõſultatur, regẽ incendebat ardentem, vt exacta hyeme ſtatim arma fretus fortunæ ſuæ magnitudine concitaret, ipſe quoque in multis ac neceſſariis operam ſuam fidenter promittens.

Sed alios, ceu mundi flagella, vigilantia, attentione vt calidu calliſque conſiliis acquieſcant, celeritate, fortitudine, audatia & alia panoplia bellica induit.

7 Svb iiſdem ferè diebus Sabinianus adepta repentina poteſtate ſufflatus, & Ciliciæ fines ingreſſus, deceſſori ſuo principis literas dedit hortantis vt ad comitatum dignitate afficiẽdus ſuperiorẽ citiùs properaret: eo neceſſitatũ articulo quo etiã ſi apud Thulen moraretur Vrſicinus, acciri eum magnitudo rerum ratione probabili flagitabat: vtpote diſciplinæ veteris, & longo vſu bellandi artis Perſicæ ſcientiſſimũ. Quo rumore prouinciis percitis, ordines ciuitatũ & populi decretis & acclamationibus denſis, iniecta manu detinebãt penes ſe publicũ defenſorem, immemores quòd relictus ad ſui tutelã, cum inerti & vmbratili milite, nihil amiſerat per decennium, ſimul metuentes ſaluti, quòd tẽpore dubio re-

Præſtantiſſ. & fortiſſ. belli dux, anima eſt tum exercitus, tũ populorum ſub eius tutela degentium: cõtrà, ignauus aulicus, repentina poteſtate ſufflatus ſibi moleſtias inutiles & æternum dedecus, cõ-

piarũ ductoribus & militi curas in dignationi commixtas ac periculũ, prouinciis ſibi commiſsis lacrymas & perniciem creat: hoſtibus autem, eum vt nouellum ducẽ videntibus, viam, antea ferro igniſque conſiliis munitã, pandit.

moto illo aduenisſe hominem comperexãt inertiſſimum. Credimus (neque enim dubium eſt) per aerios tramites famam præpetẽ volitare, cuius indicio hæc geſta pãdente, conſiliorũ apud Perſas ſumma præponebatur: & multis vltrò citróque deliberatis, placuit, Antonino ſuadente, vt Vrſicino procul amoto, deſpectóque nouello duce, poſthabitis ciuitatum pernicioſis obſidiis, perrumperetur Euphrates, itetúrque prorſus, vt occupari poſſint prouinciæ, fama celeritate præuẽta, omnibus ante bellis (niſi tẽporibus Gallieni) intactę, pacéque longiſſima locupletes, cuius rei proſperãte deo ductorem commodiſſimũ fore ſpõdebat. Laudato firmatóque concordi omnium voluntate conſilio, conuerſiſque vniuerſis ad ea quæ erant citiùs congerẽda, cõmeatus, milites, arma, cæteráque inſtrumẽta quæ poſcebat procinctus aduentans, perpetua hyeme parabãtur. Nos interea pauliſper cis Taurũ morati, ex imperio ad partes Italiæ venientes, feſtinantes prope flumen venimus Hebrũ, ex Odryſarũ montibus decurrentẽ: ibíque principis ſcripta ſuſcepimus iubentia omni cauſatione poſthabita reuerti Meſopotamiã ſine apparitione, nullã expeditionẽ curaturi periculoſam, ad aliũ omni poteſtate tranſlata. quod ideo per moleſtos formatores imperij ſtruebatur, vt ſi Perſę fruſtrà habiti rediſſent ad ſua, ducis noui facinus aſſignaretur egregium: ſi fortuna ſequior ingruiſſet, Vrſicinus reus proditor reip. deferretur. Agitati ita ſine rationibus, diu contati, reuerſiq́ꝫ, faſtidij plenum Sabinianũ inuenimus, hominẽ mediocris ſtaturæ, & parui anguſtíque animi, vix ſine turpi metu ſufficientem ad leuem conuiuij, nedũ prælij ſtrepitum perferendum: tamen quoniam ſpeculatores apparatus omnes apud hoſtes feruere conſtanti adſeueratione perfugis concinnentibus affirmabant, oſcitante homunculo Niſibin prope venimus

Nouelli ducis graphica delineatio, noſtro hoc ſeculo (ne dicam anno) multis locis, heu! renouata.

mus vtilia paraturi,ne diſſimulantes obſidium Perſæ ciuitati ſuperuenirent incautæ.

Dum ſtertũt ignaui duces, vigilantes hoſtes accedunt.

8 DVMQVE intra muros maturanda perurgerentur, fumus micantéſque ignes aſſidui à Tigride per caſtra Maurorum, & Siſara & conlimitia reliqua aduſque ciuitatem continui perlucebant ſolito crebriores, erupiſſe hoſtium vaſtatorias manus ſuperato flumine permõſtrantes. Qua cauſa ne occuparentur itinera,celeri curſu prægreſſi,quum ad ſecundum lapidẽ veniſſemus, liberali forma puerum torquatum,vt coniectabamus, octēnem,in aggeris medio vidimus eiulãtem,ingenui cuiuſdam filium, vt aiebat,quem mater dum imminentium hoſtium terrore percita fugeret, impeditio trepidando reliquerat ſolum. Hunc dum imperatu ducis miſerati cõmotíque, impoſitũ equo præ me ferens ad ciuitatem reduco,circumuallato murorũ ambitu, prædatores latiùs vagabantur.Et quia me obſidionales ærumnæ terrebant,intra ſemiclauſam poſticam expoſito puero,noſtrorum agmẽ agilitate volucri repetebam exanimis: nec multum fuit quin caperer. Nam quum Abdigidum quendam tribunum fugientẽ cum calone ala ſequeretur hoſtilis,lapſóque per fugam domino ſeruum deprehenſum, quum ego rapido ictu tranſirem, interrogaſſent, quiſnam præfectus ſit iudex, audiſſéntque Vrſicinum paulò ante vrbẽ ingreſſum, montẽ Izallam petere,occiſo indice minimũ quęſiti,cõplures nos irrequietis curſibus ſectabantur.Quos quũ iumenti agilitate prægreſſus, apud Amudũ munimentũ infirmũ diſperſis per pabulũ equis recubantes noſtros ſecuriùs inueniſſem,porrecto extenſiùs brachio,& ſummitatibus ſagi contortis elatiùs,adeſſe hoſtes ſigno ſolito demonſtrabã:iiſdémq; iũctus impetu cõmuni ferebar,equo iam fatiſcente.Terrebat autẽ nos plenilunium noctis, & planicies ſupina camporũ, nulla, ſi

Præcipitis fugæ exemplum.

Am. Marcellini factũ non indignũ relatu. quid enim fortem militem magis decet, quàm miſericordia in afflictos ſaluti ſuæ cõſulere non valentes?

Impreſſionũ hoſtiliũ, & quidem repentinarum, ordinariũ ac ferè perpetui effectus atque euentus.

occupaſſet arctior caſus, latibula præbere ſufficiens, vbi nec arbores, nec frutecta, nec quicquam præter herbas humiles viſebatur. Excogitatum eſt ergo, vt ardente ſuperpoſita lampade & circunligata, ne rueret, iumentum ſolum quod eam vehebat, ſolutum ſine rectore læuorſus ire permitteretur, quum nos ad montanos exceſſus dextera poſitos tenderemus: vt prælucere ſebalem facem duci leniùs gradienti Perſæ credentes, eum tenerent potiſſimum curſum: quod niſi fuiſſet præuiſum, circunuenti & capti ſub ditionem veniſſemus hoſtilem. Hoc extracti periculo, quum ad nemoroſum quendam locum vineis arbuſtíſque pomiferis conſitum Meiacarire nomine, veniſſemus, cui fontes dedere vocabulum gelidi, lapſis accolis omnibus, ſolum in remoto ſeceſſu latentem inuenimus militem. Qui oblatus duci, & loquutus varia præ timore, ideóque ſuſpectus, adigente metu qui intentabatur, pandit rerum integram fidem docétque quod apud Pariſios natus in Galliis, & equeſtri militans turma, vindictam quondam commiſſi facinoris timens, ad Perſas abierat profugus: exindéque morum probitate ſpectata ſortita coniuge liberíſque ſuſceptis, ſpeculatorem ſe miſſum ad noſtra ſæpe veros nuntios reportaſſe. At nunc ſe à Sapore & Nohodareo optimatibus miſſum, qui cateruas ductauerant prædatorum, ad eos redire quæ didicerat perlaturum. Poſt hæc, adiectis quæ agi in parte diuerſa norat, occiditur. Proinde curarum creſcente ſolicitudine, inde paſſibus citis Amidam pro temporis copia venimus, ciuitatem poſtea ſequutis cladibus inclytam.

Stratagemate deludendi quos vi repellere nequis.

Nihil vtilius in bello, quàm ab hoſtis tui exploratoribus explorare quid tibi facto opus eſt.

Exploratoribus non parcendum.

Mos antiquus, noſtro ſeculo infinitis pene modis inſtauratus.

9 QVO reuerſus exploratoribus noſtris, in vaginæ internis figuris notarum membranam reperimus ſcriptam, à Procopio ad nos perferri mandatam, quem legatũ ad Perſas antea miſſum cũ comite Lucilliano,

cilliano, prædixi: hæc conſultò obſcuriùs indicantem, ne captis baiulis, ſenſúque intellecto ſcriptorum, excitaretur materia funeſtiſſima: *Amãdatis procul Graiorum legatis, forſitan & necandis, rex longæuus non contẽtus Helleſponto, iunctis Granici & Rindaci põtibus, Aſiam cum numeroſis populis peruaſurus adueniet, ſuopte ingenio irritabilis & aſperrimus, autore & incenſore Hadriani quondam Romani principis ſucceſſore: actũ & conclamatum eſt, ni cauerit Græcia.* Qui textus ſignificabat Perſarum regem, tranſitis fluminibus Anzaba & Tigride, Antonino hortante dominium Orientis affectare totius. His ob perplexitatem nimiam ægerrimè lectis, conſilium ſuſcipitur prudens. Erat eo tempore ſatrapa Corduenæ, quæ obtemperabat poteſtati Perſarum, Iouinianus nomine appellatus, in ſolo Romano adoleſcens, nobiſcum occultè ſentiens, ea gratia quòd obſidatus ſorte in Syria detentus, & dulcedine liberalium ſtudiorum illectus, remeare ad noſtra ardenti deſiderio geſtiebat. Ad hunc miſſus ego cum centurione quodam fidiſſimo, exploratiùs noſcendi gratia quæ gerebantur, per auios montes anguſtiáſque præcipites veni. Viſúſque & agnitus, comitérque ſuſceptus, cauſam præſentiæ meæ vni illi confeſſus, adiuncto taciturno aliquo locorum perito, mittor, ad præcelſas rupes exinde lõgè diſtantes: vnde niſi oculorum deficeret acies, ad quinquageſimum vſque lapidem, quoduis etiam minutiſſimum apparebat. Ibi morati integrum biduum, quum ſol tertius affulſiſſet, cernebamus terrarum omnes ambitus ſubiectos, quos horizontas appellamus, agminibus oppletos innumeris, & antegreſſum regem veſtis claritudine rutilantem. Quem iuxta læuus incedebat Grũbates Chionitarum rex, ætate quidem media, rugoſíſque membris, ſed mente quadam grãdifica, multíſque victo-

Arcanum indicium.

Huius ſignificatio.

Plenior interpretatio (vt paret) quæſita.

Ideo Am. Marcellinus miſſus, qui commiſſa fortiter, prudẽter & celeriter exequitur.

Perſici exercitus breuis luſtratio. Sapientis exploratoris officium, nihil fictum aut à fama mutuatum, ſed oculis hauſtum referre.

Fidi exploratoris gratus aduētus.

Exercitui validiſſimo accedēti pabulorum copia & locorum commoditas quàm citiſſime fieri poteſt auferenda.

riarum inſignibus nobilis: dextera rex Albanorum pari loco atque honore ſublimis: pòſt duces varij autoritate & poteſtatibus eminentes, quos ordinum omnium multitudo ſequebatur, ex vicinarum gentium roboribus lecta, ad tolerandam rerum aſperitatem diuturnis caſibus erudita. Quouſque nobis Doriſcum Thraciæ oppidum, & agminatim intra conſepta exercitus recenſitos Græcia fabuloſa narrabis? quum nos cauti, vel (vt veriùs dixerim) timidi, nihil exaggeremus, præterea quæ fidei teſtimonia neque dubia neque incerta mōſtrarunt. Poſtquam reges Nineue Adiabene ingenti ciuitate tranſmiſſa, in medio pontis Anzabæ hoſtiis cæſis extíſque proſperantibus tranſiere lætiſſimi, coniectātes nos reſiduam plebem omnem ægrè penetrare poſt triduum poſſe, citiùs exinde ad ſatrapen reuerſi quieuimus, hoſpitalibus officiis recreati. Vnde per loca itidem deſerta & ſola, magno neceſſitatis ducente ſolatio, celeriùs quàm potuit ſperari reuerſi, confirmauimus animos hæſitantium, vnum è naualibus pontem tranſiſſe reges abſq; vlla circuitione perdoctos.

10 Extemplo igitur equites citi mittuntur ad Caſſianum Meſopotamię ducem, rectorémque prouinciæ tunc Euphronium, compulſuri agreſtes cum familiis & pecoribus vniuerſis ad tutiora tranſire, & agiliter deſeri Carras oppidum inualidis circundatum muris, ſuper his campos omnes incendi, ne pabulorum ſuppeteret copia: & imperatis ſine mora completis, iniecto igne, furentis elementi vis maxima, frumēta omnia quum iam ſtipula flauenti turgerent, herbáſque pubentes ita contorruit, vt aduſque Euphratem ab ipſis marginibus Tigridis nihil viride cerneretur. Tunc exuſtæ ſunt feræ complures, maximéque leones per ea loca ſæuientes, immaniter conſumi vel cæcari ſueti paulatim hoc modo:

modo: Inter harundineta Meſopotamiæ fluminum & frutecta leones vagantur innumeri, clementia hyemis ibi molliſſimæ ſemper innocui. At vbi ſolis radiis exarſerit tempus, in regionibus æſtu ambuſtis, vapore ſideris & magnitudine culicum agitantur, quorum examinibus per eas terras referta ſunt omnia. Et quoniam oculos quaſi humida & lucentia membra eædem appetunt volucres, palpebrarum libramentis mordicus inſidentes, iidem leones cruciati diutius, aut fluminibus merſi ſorbentur, ad quæ remedij cauſa confugiunt, aut amiſſis oculis, quos vnguibus crebrò lacerantes effodiũt, immaniùs effereſcunt: quod ni fieret, vniuerſus oriẽs huiuſmodi beſtiis abundaret. Dum campi cremantur, (vt dictum eſt) tribuni cum protectoribus miſſi, citeriores ripas Euphratis caſtellis & præacutis ſudibus, omníque præſidiorum genere communiebant, tormenta quà non erat voraginoſum, locis opportunis aptantes. Dum hæc celerantur, Sabinianus inter rapienda momenta periculorum communium lectiſſimus moderator belli internecini, per Edeſſena ſepulchra, quaſi fundata cum mortuis pace nihil formidans, more vitæ remiſſoris fluxiùs agens, militari pyrrichio ſonantibus modulis, pro hiſtrionicis geſtibus in ſilẽtio ſummo delectabatur, ominoſo ſanè & incepto & in loco. Quũ hæc & huiuſmodi factu dictúque triſtia futuros pronuntiant motus, vitare optimum quenque debere ſeculi progreſſione diſcamus.

De leonibus obſeruanda narratio.

Fluuiorum aditus & tranſitus muniendi.

Lectiſſimi, id eſt ſtultiſſimi & nouelli ducis elogium.

II INTERBA reges Niſibi pro ſtatione vili tranſmiſſa, incendiis arida nutrimentorũ varietate creſcentibus, fugitantes inopiam pabuli, ſub montium pedibus per valles gramineas incedebant. Quúmque Bebaſen villam veniſſent, vnde ad Conſtantiam vſque oppidum, quod centeſimo lapide diſpatatur, areſcunt omnia ſiti perpetua: niſi quòd in

Perſæ quomodo ſibi in tanta pabuli inopia conſuluni.

puteis aqua reperitur exilis, quid agerent diu conta- tati, iámque ſuorum duritiæ fiducia tranſituri, exploratore fido docente, cognoſcunt Euphratem niuibus tabefactis inflatum, latè fuſis gurgitibus euagari, ideóque vado nequaquam poſſe tranſiri. Conuertuntur ergo ad ea quæ amplectenda fortuita daret occaſio, ſpe concepta præter opinionem excluſi. Ac propoſito pro abrupto rerum præſentium ſtatu vrgenti conſilio, Antoninus dicere quid ſentiat iuſſus, orditur, flecti iter ſuadens in dexterum latus, vt per longiorem circuitum, omnium rerum vſu regionum feracium, & conſideratione ea qua rectus pergeret hoſtis adhuc intactarum, caſtra duo præſidiaria Barzala & Laudias peterentur ſeſe ductante: vbi tenuis fluuius prope originem & anguſtus, nullíſque adhuc aquis aduenis adoleſcens facilè penetrari poterit vt vadoſus. His auditis, laudatóque ſuaſore & iuſſo ducere quà norat, agmina cuncta ab inſtituto itinere conuerſa per auium ſequebantur. Quo certis ſpeculationibus cognito, nos diſpoſuimus properare Samoſata, vt ſuperato exinde flumine, pontiúmque apud Zeugma, & Caperſana iuncturis abſciſis, hoſtiles impetus, ſi iuuiſſet fors vlla, repelleremus. Sed contigit atrox & ſilentio omni dedecus obruendũ. Námque duarum turmarum equites circiter ſeptingenti ad ſubſidium Meſopotamiæ recens ex Illyrico miſſi, enerues & timidi, præſidium per eos traductus agentes, nocturnáſque pauentes inſidias, ab aggeribus publicis veſperi, quando cuſtodiri magis omnes tramites conueniret, longiùs diſcedebant. Hócque obſeruato, eos vino oppreſſos & ſomno, viginti millia ferè Perſarum, Sapore & Nohodare ductantibus, nullo proſpiciente tranſgreſſa, poſt tumultos celſos vicinos Amidæ occultabantur armata. Móxque (vt dictum eſt) quũ abituri Samoſatam luce etiã tum

Locorũ gnarus explorator, quàm exercitu vtilis ſit.

Conſilium opportunũ.

Veritas hiſtoriæ oculus minime velandus eſt, nec in tuorũ gratiam hoſtis laudes bellicas obruere debes ſilentio.

tum dubia pergeremus, ab alta quadam ſpecula radiantium armorum ſplendore præſtricti, hoſteſque adeſſe excitatiùs clamitantes, ſigno dato quod ad prælium ſolet hortari, reſtitimus conglobati, ne fugam capeſſere, quum eſſent iam in contuitu qui ſe ctarentur, nec congredi cum hoſte, equitatu & numero præualente, metu indubitatæ mortis cautum exiſtimantes. Denique ex vltima neceſſitate manibus iam conſerendis, quum quid agi oporteat contaremur, occiduntur quidam noſtrorum temere procurſantes: & vrgente vtraque parte, Antoninus ambitioſè prægrediens agmina, ab Vrſicino agnitus, & obiurgatoria ſono vocis increpitus, proditórque & nefarius appellatus, ſublata tiara quam capiti ſummo ferebat honoris inſigne, diſſiluit equo: curuatíſque membris humum vultu penè contingens, ſalutauit, patronum appellans & dominum, manus poſt tergum connectens, quod apud Aſſyrios ſupplicis indicat formam: *& Ignoſce mihi* (inquit) *ampliſſimè comes neceſſitate non voluntate ad hæc quæ noui ſceleſta prolapſo. Egêre me præcipitem flagitatores* (*vt noſti*) *quorum auaritiæ ne tua quidem excelſa illa fortuna propugnans miſeriis meis potuit refragari.* Simul hęc dicens, è medio proſpectu abſceſſit non auerſus: ſed dum euaneſceret, verecundè retrogradiens & pectus oſtentans.

Vino ſomnó que ſepulti milites quid ſibi ſociiſq. ſuis niſi periculum, exitium & dedecus adferunt?

Proditoris & transfugæ genuina oratio.

12 QVAE dum in curriculo ſemihoræ aguntur, poſtſignani noſtri qui tenebant editiora collis, exclamant, aliam cataphractorum multitudinem equitum ponè viſam celeritate quā maxima propinquare. Atque, vt in rebus ſolet afflictis, ambigentes cuinam deberet aut poſſit occurri, trudente pondere plebis immenſæ, paſſim quà cuique proximum videbatur, diffundimur vniuerſi. Dúmque ſe quiſque expedire diſcrimine magno conatur, ſparſim diſiecti hoſti concurſatori miſcemur. Itaque ſpreta

Non præuiſa pugnæ deſcriptio.

Ordines facilè turbant & in fugam

quàm primum aguntur, qui hoſte inexpectato otio & delitiis indulgent.

iam viuendi cupiditate fortiter decernentes, ad rîpas pellimur Tigridis altè exciſas. Vnde quidam præcipites pulſi implicantibus armis hæſerunt, vbi vadoſus eſt amnis: alij lacunarum hauſti vertigine vorabantur: nonnulli cum hoſte congreſſi vario euentu certabant: quidam cuneorum denſitate perterriti, petebant proximos Tauri montis exceſſus. Inter quos dux ipſe agnitus, pugnatorûmque mole circundatus, cum Aiadaltha tribuno, calonéque vno, equi celeritate ereptus abſceſſit. Mihi, dum auius ab itinere comitum quid agerem circunſpicio,

Trepidæ fugæ pictura.

Verennianus domeſticus protector occurrit femur ſagitta confixus: quam dum auellere obteſtante collega conarer, cinctus vndique antecedentibus Perſis, ciuitatem petebam anhelo curſu rependo, ex eo latere quo ineſſebamur in arduo ſitam, vnóque aſcenſu perangusto meabilem, quem ſciſſis callibus molinæ ad calles artandas ædificatæ denſiùs conſtringebant. Hic mixti cum Perſis eodem ictu procurrentibus, ad ſuperiora nobiſcum, aduſque ortum alterius ſolis immobiles ſtetimus, ita conferti vt cæſorum cadauera multitudine fulta, reperire ruendi ſpatium nuſquam poſſent: vt-

Mirāda hiſtoria.

que miles ante me quidam diſcriminato capite, quod in æquas partes ictus gladij ſiderat validiſſimus, in ſtipitis modum vndique coarctatus hæreret. & licet multiplicia tela per tormentorum omnia genera volarent è propugnaculis, hoc tamen periculo murorum nos propinquitas eximebat: tandémque

Pauci milites Romani Amidā repetunt.

Tumultus & luctus Amidunorum.

per poſticam ingreſſus, refertam inueni confluente ex finitimis virili & muliebri ſexu. Nam & caſu illis ipſis diebus in ſuburbanis peregrina commercia circumacto anno ſolita celebrare multitudo conuenarum augebat agreſtium. Interea ſonitu vario cuncta miſcentur, partim amiſſos gementibus, aliis cum exitio ſauciis, multis caritates diuerſas,

diuerſas, quas præ anguſtiis videre non poterant, ſuocantibus.

13 HANC ciuitatem olim perquam breuem, Cæſar etiam tum Conſtantius, vt accolæ ſuffugium poſſent habere tutiſſimum, eo tempore quo Antoninupolim oppidum aliud ſtruxit, turribus circundedit amplis & mœnibus: locatóque ibi conditorio muralium tormentorum, fecit hoſtibus formidatam, ſuóque nomine voluit appellari. Et latere quidem auſtrali, geniculato Tigridis meatu ſubluitur propiùs emergentis: qua euri opponitur flatibus Meſopotamię plana deſpectat. vnde aquiloni obnoxia eſt, Nympheo amni vicina, verticibus Taurinis vmbratur, gentes Transtigritanas dirimentibus & Armeniam: ſpiranti zephyro controuerſa Gumathenam contingit, regionem vberem & cultu iuxtà fœcundam: in qua vicus eſt Abarne nomine, ſoſpitalium aquarum lauacris calentibus notus. In ipſo autem Amidæ meditullio ſub arce fons diues exudat, potabilis quidem, ſed vaporatis æſtibus nonnunquam fœtens. Cuius oppidi præſidio erat ſemper quinta Parthica legio deſtinata, cum indigenarum turma non contemnenda. Sed tunc ingruentem Perſarum multitudinem ſex legiones partim percurſis itineribus antegreſſæ muris aſtitere firmiſſimis: Magnentiaci & Decentiaci (quos poſt conſummatos ciuiles procinctus, vt fallaces & turbidos, ad orientem venire compulit Imperator, vbi nihil præter bella timetur externa) & Triceſimani Decimíque Fortenſes, & Superuentores atque Præuentores cum Æliano iam comite, quos tyrones tum etiam nouellos hortante memorato adhuc protectore erupiſſe Singara, Perſaſque fuſos in ſomnum retulimus trucidaſſe complures. Aderat comitū quoque ſagittariorum pars maior, equeſtres videlicet turmæ ita cognominatæ, vbi

Amidæ ciuitatis inſtaurator.

Situs.

Vicinia.

Solum.

Præſidia.

Exercitus Perſici progreſſus.

meret omnes ingenui barbari armorum viriúmque firmitudine inter alios eminentes. Hæc dum primi impetus turbo conatibus agitat inſperatis, rex cum populo ſuo gentibúſque quas ductabat, à Bebaſe loco itinere flexo dextrorſus, vt monuerat Antoninus, per Horren & Meiacarite & Charcha vt tranſiturus Amidam, quum prope caſtella Romana veniſſet, quorum vnum Reman, alterum Buſan appellatur, perfugarum indicio didicit multorum opes illuc tranſlatas ſeruari, vt in munimentis præcelſis & fidis: additúmque eſt ibi cum ſupellectili pretioſa inueniri fœminam pulchram cum filia paruula: Craugaſij Niſibeni cuiuſdam vxorem, municipali ordine, genere, fama potentiaque circunſpecti Auiditate itaque rapiendi aliena feſtinans, petit impetu fidenti caſtella: vnde ſubita animi conſternatione defenſores armorum varietate præſtricti, cunctos prodidere qui ad præſidia confugerunt, & digredi iuſſis confeſtim claues obtulere portarum: patefactíſque aditibus, quicquid ibi congeſtum erat, eruitur: & productæ ſunt attonitæ ſonitu mulieres, & infantes matribus implicati, graues ærumnas inter initia tenerioris ætatis experti. Quúmque rex percontando cuiuſnam coniunx eſſet, Craugaſij cõperiſſet, vim in ſe metuentem propè venire permiſit intrepidam: & viſam opertámque, abſque labra ipſa, atro velamine, certiore iam ſpe mariti recipiendi & pudoris inuiolati manſuri benigniùs confirmauit. Audiens enim coniugem miro eius amore flagrare, hoc præmio Niſibenam ſe proditionem mercari poſſe arbitrabatur. Inuentas tamen alias quoque virgines Chriſtiano ritu cultui diuino ſacratas, cuſtodiri intactas, & religioni ſeruire ſolito more nullo vitante præcepit; lenitudinem profectò in tempore ſimulans: vt omnes quos antehac diritate terrebat, ſponte ſua metu remoto venirent,

Perfugæ ad victorẽ exercitum inclinant.

Terror potentis exercitus nõ ſatis firmatos animos facilè proſternit.

Spe maioris prædæ venator minorem intactam relinquit, & clemẽtiã ſimulat. Hac ratione autem diuina prouidentia

rent, exemplis recentibus docti humanitate eum & moribus iam placidis magnitudinem temperaſſe fortunæ.

inſontes non pauc os ſæpius incolumes tuetur.

AMMIANI MARCELLINI GESTARVM RERVM liber XIX.

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Sapor, victoria leui elatus, Amidam obſidet non ſine periculo. Grumbadis regis adoleſcens filius perfoditur ictu baliſtæ, & funere regio lugetur.*

2 *Obſidionis Amidanæ deſcriptio. Perſarum acerrimus impetus quem obſeſſi ad noctem fortiter ſuſtinent.*

3 *Vrſicini de iuuandis obſeſſis cura, ſtertente Sabiniano, & velut mortuus ſepulchris hærente. Peſtis Amidanos vexat, ac poſt aliquot dies imbribus exiguis extinguitur.*

4 *Ciuitate vimineis pluteis circundata, opera cuiuſdam oppidani transfugæ turrim excelſam Perſæ occupant, vnde incenſa tela in obſeſſos ſolerter diſpergunt, eóſque modis omnibus infeſtant: ac Ziato caſtello capto ſæuiunt in multa captiuorum millia.*

5 *Galli milites conſerendi cum hoſte manus poſcentes copiam & moræ impatientes, Perſarum regem, armatorum centum milibus circumſeptum inuadunt, ſopitos permultos obtruncant, aliorúmque cateruis accurrentibus ferè obſeſſi, quadringentis ſuorum deſideratis repetunt vrbem: poſtea horum anteſignanis armatæ ſtatuæ Conſtantij iuſſu eriguntur.*

6 *Luctus in Perſico exercitu ob Optimatum & Satraparum cædem, & triduanæ induciæ quibus impletis ab aurora ad veſperam Amidani acriter vrgentur, Perſæ autem fortiter repulſi, niteſcente luce, pugnam inſtaurant.*

7 *Tandem copiis omnibus accitis, & vndique concurrentibus, Amida expugnatur: quidam ex præſidiariis euadunt, inter quos Am. Marcellinus, qui celeri fuga recipiunt ſe in tuto. Sapor Æliano Comite & tribunis Rom. patibulo affixis, Trāſtigritanos omnes ſollicitè quæſitos obtruncat.*

8 *Vxor Craugaſij, viri nobilis, captiua maritum Niſibi cum Romano præfecto & præſidiarijs agentem reuocat. Is callida fuga ad Perſarum exercitum accedit, & recuperata coniuge ad nouos honores euehitur à Sapore, qui in obſidione illa Amidenſi* XXX. *bellatorum millia amiſiſſe refertur.*

9 *Annonæ caritas Romam affligit. Populum tumultuantem Tertullus vrbi præfectus prudenti oratione ad officium reuocat. Mutatis ventis naues frumento onuſtæ penuriam expellunt. In Sarmatas rebelles Conſtantius parat expeditionem.*

10 *Limigantes Sarmatas lenire conatur, qui veniam ſimulatè petentes ex improuiſo, furenter, & armata manu eum inuadunt, cogúntque ſibi conſulere fugâ. Sed paulò poſt exitio deuoti delentur omnes.*

11 *Noua tragœdia ex occaſione vili. Huius præcipuæ partes Paulo cuidam notario artium cruentarum perito, agendæ committuntur.*

12 *Primariorum & nobiliſſ. virorum, Paulo notario iudice, ſupplicia. Am. Marcellini exquiſitum de hoc negotio iudicium. Monſtrum horrendum Antiochiæ natū & viſum. Iſauri furtis & latrociniis finitimos populos affligant, ſed à Lauritio minis potius quàm acerbitate corriguntur.*

Hoc

HOc miſeræ noſtrorum captiuitatis euen- 1
tu rex lętus ſucceſſúſque opperiēs ſimiles,
egreſſus exinde paulatímque incedēs A-
midā die tertio venit. Quúmq; primùm
aurora ſurgeret, vniuerſa quæ videri poterāt, armis
ſtellantibus coruſcabant, ac ferreus equitatus cam-
pos oppleuit & colles. Incidens autem equo, ante
alios celſior ipſe præibat agminibus cunctis, au-
reum capitis arietini figmentum interſtinctum la-
pillis pro diademate geſtans, multiplici vertice di-
gnitatum & gentium diuerſarum comitatu ſubli-
mis. Satíſque eum conſtabat colloquio tenus de-
fenſores mœnium tentaturum, aliorſum Antoni-
ni conſilio feſtinantem. Verùm cæleſte numen vt
Romanæ rei totius ærumnas intra vnius regionis
concluderet ambitum, adegerat in immenſum ſe
extollentē, credentémque quòd viſo ſtatim obſeſ-
ſi omnes metu exanimati ſupplices venirent in pre-
ces. Portis obequitabat, comitante cohorte rega-
li: qui dum ſe propè confidentiùs inſerit, vt etiam
vultus eius poſſit apertè cognoſci, ſagittis miſſili-
búſque cæteris ob decora petitus inſignia corruiſ-
ſet, ni puluere iaculantium adimente conſpectum,
parte indumenti tragulæ ictu diſciſſa, editurus po-
ſtea ſtrages innumeras euaſiſſet. Hinc quaſi in ſa-
crilegos violati ſæuiens templi temeratúmque tot
regum & gentium dominum prædicans, eruendæ
vrbis apparatu niſibus magnis inſtabat: & orātibus
potiſſimis ducibus ne profuſus in iram à glorioſis
deciſceret cœptis, leniſſima eorum petitione placa-
tus, poſtridie quoque ſuper deditione moneri de-
creuerat defenſores. Ideóque quū prima lux adue-
niſſet, rex Chionitarum Grumbates fidenter ope-
rā nauaturus tendebat ad mœnia cum manu prom-
ptiſſima ſtipatorum. quem vbi venientem iam telo
fortè contiguum contemplator peritiſſimus aduer-

Proſperi ſucceſſus leues animos efficiūt, & multa maximáque ſperare iubent.

Miro autē pondere eorum ſupercilium & potentiam in immenſum ſe extollentem anguſtis limitibus cæleſte numen coarctat.

Humana potētia quàm ſui impotēs!

Quiſquid delirant [illegible] ad turbas ciendas na-

ti, plectũtur inferiores. tiſſet, contorta baliſta filium eius primæ pubis adoleſcentem lateri paterno hærentem thorace cum pectore perforato perfodit, proceritate & decore corporis æqualibus anteſtantem. Cuius occaſu in fugam dilapſi populares eius omnes, móxque, ne raperetur, ratione iuſta regreſſi numeroſas gentes ad arma clamoribus diſſonis concitarunt: quarum concurſu ritu grandinis hincinde conuolantibus telis, atrox committitur pugna: & poſt interneciua certamina aduſque finem diei protenta, quum iam noctis eſſet initium, per aceruos cæſorum & ſcaturigines ſanguinis ægrè defenſum caligine tenebrarum extrahitur corpus: vt apud Troiam quondam ſuper comite Theſſali ducis exanime acies marte accerrimo conflixerũt. Quo funere regia mœſta & optimatibus vniuerſis cũ parente ſubita clade perculſis, indicto iuſtitio iuuenis nobilitate commendabilis & dilectus, ritu nationis propriæ lugebatur. Itaque vt armari ſolebat elatus in amplo quodam ſuggeſtu locatur & celſo: circáque eum lectuli x ſternuntur, figmenta vehentes hominum mortuorũ, ita curatè pollincta vt & imagines eſſent corporibus ſimiles iam ſepultis. Ac per dierum ſpatium ſeptem viri quidem omnes per contubernia & manipulos epulis indulgebant ſaltando & cantando triſtia quædam genera næniarum regium iuuenem lamentantes: fœminæ verò miſerabili planctu in primæuo flore ſucciſam ſpem gentis ſolitis fletibus conclamabant, vt lacrymare cultrices Venereæ ſępe ſpectantur in ſolennibus Adonidis ſacris, quod ſimulacrũ aliquod eſſe frugum adultarum religiones myſticæ docent.

Circa corpus adoleſcentis regij atrox pugna.

Luctus.

Funus, regio & pro more patrio curatum.

Durum telum, vindictæ cupiditas.

2 Post incenſum corpus, oſſáque in argenteã vrnam contecta, quæ ad gentem humo mandanda portari ſtatuerat pater, agitata ſumma conſiliorum placuerat buſto vrbis ſubuerſæ expiare perẽpti iuuenis

uenis manes: nec enim Grumbates inulta vnici pignoris vmbra ire vltrà patiebatur. biduóque ad otium dato, ac miſſis abundè qui pacis modo patentes agros pingues cultóſque vaſtarent, quinquies ordine multiplicato ſcutorũ cingitur ciuitas: ac tertiæ principio lucis coruſci globi turmarum impleuerunt cuncta quæ proſpectus humanus potuit vndique contueri: & ſorte loca diuiſa clementi gradu incedentes ordines occuparunt. Perſæ omnes murorum ambitus obſidebant. Pars quæ orientem ſpectabat, Chionitis euenit, qua funeſtus nobis ceciderat adoleſcens: Vertæ meridiano lateri ſunt deſtinati: tractum ſeruabant ſeptentrionis Albani: occidentali portæ oppoſiti ſunt Segeſtani, acerrimi omnium bellatores: cum quibus elata in arduum ſpecie elephantorum agmina, rugoſis horrẽda corporibus, leniter incedebant armatis onuſta, vltra omnem diritatem tetri ſpectaculi formidanda, vt retulimus ſæpe. Cernentes populos tã indimenſos, ad orbis Romani incendium diu quæſitos, in noſtrum conuerſos exitium, ſalutis rata deſperatione glorioſos vitæ exitus deinde curabamus, iámque omnibus nobis optatos. A ſole itaque orto vſque diei vltimũ acies immobiles ſtabant vt fixæ, nullo variato veſtigio, nec ſonitu vel equorũ audito hinnitu: eadẽque figura digreſſi qua venerant, cibo recreati & ſomno, quum ſupereſſet exiguũ noctis, æneatorum clangore ductante, vrbem vt mox caſuram terribili corona cinxerunt. Vixque ibi Grumbates haſtã infectã ſanguine, ritu patrio, noſtríque more coniecerat fecialis, armis exercitus concrepãs inuolat in muros: confeſtímque lacrymabilis belli turba crudeſcit, rapido turmaliũ procurſu in procinctum alacritate omni tendentium, & contrà acri intentáque occurſatione noſtrorum. Proinde diffractis capitibus multos hoſtiũ ſcorpionũ iactu mo

Obſidionis modus.

Turmarum Amidam obſidentium conueniens caſtrametatio.

Elephanti.

Obſeſſorum alacritas.

Mos obſidendi.

Oppugnatio.

Perſarũ & Romanorum luctus, vulnera, mortes. les ſaxeæ colliſerunt. alij traiecti ſagittis, pars cõfixi tragulis humũ corporibus obſternebãt vulnerati: alij ſocios fuga præcipiti repetebãt. Nec minores in ciuitate luctus aut mortes, ſagittarũ creberrima nube auras ſpiſſa multitudine obũbrante, tormentorũque machinis, quæ direpta in Singara poſſederãt Perſę, vulnera inferentibus plura. Nanq; viribus *Oppugnatio iterata.* collectis propugnatores, omiſſa viciſſim certamina repetẽtes, in maximo defendẽdi ardore ſaucij perniciosè cadebant, aut laniati voluẽdo ſtãtes proximè ſubuertebãt, aut certè ſpicula mẽbris infixa viuentes adhuc vellendi peritos quæritabant. Ita ſtrages ſtragibus implicitas, & ad extremũ vſque diei productas ne veſpertinæ quidẽ hebetauerant tenebtæ, ea re quòd obſtinatione vtrinque magna decer*Vtrinque pertinax inſultus & irreconciliabile bellum.* nebatur. Agitatis itaque ſub onere armorũ vigiliis, reſultabant altrinſecus exorris clamoribus colles: noſtris virtutes Conſtantij Cæſaris extollentibus, vt domini rerum & mundi: Perſis Saporẽ & Achemenem appellantibus & Artaxerxẽ, quod Regibus imperans & bellorũ victor interpretatur. Ac priuſquam lux occiperet, ſigno per lituos dato, ad feruorẽ ſimilium præliorũ excitæ vndique ineſtimabiles copiæ in modum alitum ferebantur: vnde longè & latè proſpici poterat, cãpis & conuallibus nihil præter arma micantia ferarũ gentiũ demonſtrantibus.

Renouata oppugnatio. Móxq; clamore ſublato, cunctis temere prorũpentib. telorũ vis ingẽs volabat è muris: vtque opinari dabatur, nulla fruſtra mittebãtur inter hominũ cadentia denſitatẽ. Tot enim nos circunſtãtibus malis, non obtinendæ cauſa ſalutis, vt dixi, ſed fortiter moriẽdi ſtudio flagrabamus. & à diei principio ad*Obſeſſorum animus.* uſque lucem obſcurã neutrubi prælio inclinato, fe*Induciæ noctis beneficio.* rociùs quàm conſultiùs pugnabatur. Exurgebant enim terrentiũ clamores, vt præ alacritate conſiſtere ſine vulnere quiſquã vix poſſit. Tandémque nox finem

finẽ cædibus fecit,& ſatias ærumnarũ inducias partibus dederat longiores. Vbi enim quieſcendi nobis tẽpus eſt datum, exiguas quæ ſupererant vires continuus cum inſomnio labor abſumpſit,ſanguine & pallente exſpirantiũ facie perterrẽte, quibus ne ſuprema quidẽ humandi ſolatia tribui ſinebant anguſtiæ ſpatiorũ intra ciuitatis ambitũ non nimiũ amplæ legionibus ſeptem & promiſcua aduenarũ ciuiũmq; ſexus vtriuſque plebe,& militibus aliis paucis adusq; numerũ miliũ xx. concitis incluſis. Medebatur ergo ſuis quiſque vulneribus pro poſſibilitate, vel curantiũ copia : quum quidã grauiter ſaucij cruore exhauſto ſpiritus reluctãtes efflarent: alij confoſſi mucronibus proſtrati, animis in ventum ſolutis proiiciebantur extincti:aliquorũ foratis vndique membris mederi,periti vetabant,ne offenſionibus caſſis animæ vexarẽtur afflictæ:nonnulli vellendis ſagittis in ancipiti curatione grauiora morte ſupplicia perferebant.

Miſeria ad viuum expreſſa.

Vulneratorum curatio in tã tumultuoſis periculis.

3 Dvm apud Amidam hac partium deſtinatione pugnatur, Vrſicinus mœrens quòd ex alterius pendebat arbitrio autoritatis, tunc in regendo milite potiorem Sabinianum etiam tum ſepulchris hærentem crebrò monebat vt compoſitis velitaribus cunctis, per imos pedes montiũ occultis itineribus properarent:quo leuium armorum auxilio ſi qua fors iuuiſſet ſtationibus interceptis, nocturnas hoſtium adgrederentur excubias, quæ ingenti circuitu vallauerant muros , aut laceſſionibus crebris occuparent obſidioni fortiter adhærentes. Quibus Sabinianus renitebatur, vt noxiis, palàm quidem literas imperiales prætendens, intacto vbique milite , quicquid geri potuiſſet, impleri debere apertè iubentes: clàm verò corde altiſſimo retinens ſæpe in comitatu ſibi mandatum vt anſam omnem adipiſcendæ laudis deceſſori ſuo ardenti ſtudio

Vrſicinus optimi ducis bellici, & patriæ patris: Sabinianus autem vecordis & ſtolidi rerũ præfecti pictura.

Ignauia, adulationis ſerua, ſuperbiæ & inuidiæ comes.

gloriæ circunciderer, etiam ex rep. proceſſuram.adeo vel cum exitio prouinciarum feſtinabatur, ne bellicoſus homo memorabilis alicuius facinoris au tor nuntiaretur aut ſocius. Ideóque his attonitus malis, exploratores ad nos ſæpe mittendo, licet ob cuſtodias artas nullus facile oppidum poterat introire: & vtilia agitando complura, nihil proficiẽs, viſebatur vt leo magnitudine corporis & toruitate terribilis, incluſos intra retia catulos periculo ereptum ire non audens, vnguibus ademptis & dentibus. Sed in ciuitate, vbi ſparſorum per vias cadauerum multitudo humandi officia ſuperaret, peſtilentia tot malis acceſſit, verminantium corporum lue tabifica, vaporatis æſtibus, varióque plebis languore nutrita. quæ genera morborum vnde oriri ſolent breuiter explicabo. Nimietatem frigoris aut caloris, vel humoris vel ſiccitatis, peſtilẽtias gignere philoſophi & illuſtres medici tradiderunt. Vnde accolentes loca paluſtria vel humecta, tuſſes, ioculares caſus & ſimilia perferunt: contra confines caloribus, tepore febrium areſcunt. ſed quanto ignis materies cæteris efficacior, tanto ad perimendum celerior ſiccitas. Hinc quum decennali bello Græcia deſudaret, ne peregrinus pœnas diſſociati regalis matrimonij lucraretur, huiuſmodi graſſata pernicie telis Apollinis periere complures, qui ſol æſtimatur: atque, vt Thucydides exponit, clades illa quæ in Peloponneſiaci belli principiis Athenienſes acerbo genere morbi vexauit, abuſque feruenti Æthiopiæ plaga paulatim proſerpens, Atticam occupauit. Aliis placet, auras (vt ſolent aquæ) vitiatas fœtore cadauerum, vel ſimilibus, ſalubritatis violare maximam partem: vel certè aeris permutationem ſubitam, ægritudines parere leuiores. Affirmant etiam aliqui terrarum halitu denſiore craſſatum aera, emittẽdis corporis

Nec propterea fortes & prudẽtes decet ceſſare ab officio.

Cadauera maturè non humata peſtilentiã generant.

Peſtilentiæ variæ cauſæ.

Variæ de peſtilentia cauſis ſententiæ.

corporis ſpiraminibus reſiſtentem necare nonnullos: qua cauſa animalia præter homines cætera iugiter pronâ, Homero autore, & experimentis deinceps multis, quum talis inceſſerit labes; ante nouimus interire. & prima ſpecies luis *pandemus* appellatur, quæ efficit in aridioribus locis agentes caloribus crebris interpellati: ſecunda *epidemus*, quo tempore ingruens aciem hebetat luminum, & concitat periculoſos humores: tertia *lœmodes*, quæ itidem temporaria eſt, ſed volucri velocitate letabilis. Hac exitiali peſte quaſſati, paucis intemperanti æſtu conſumptis, quos multitudo angebat, tandem nocte quę diem conſequuta eſt decimum, exiguis imbribus diſiecto concreto ſpiritu & craſſato, ſoſpitas retenta eſt corporum firma. *Eius ſpecies.* *Effectus.* *Periodus.*

4 VERVM inter hæc inquies Perſa vimineis ciuitatem pluteis circundabat, & erigi aggeres cœpti: turréſque fabricabãtur frontibus ferratis excelſæ, quarum faſtigiis baliſtæ locatæ ſunt ſingulis, vt à propugnaculis propellerent defenſores. leuia tamen per funditores & ſagittarios prælia ne puncto quidem ceſſabant. Erant nobiſcum duæ legiones Magnentiæ recens è Gallis ductæ (vt prædiximus) virorum fortium & pernicium, ad planarios conflictus aptorum: ad eas verò belli artes quibus ſtringebamur, non modò inhabiles, ſed contra nimij turbatores. qui quum neque machinis, neque in operum conſtructione iuuarent aliquem, ſtolidiùs erumpentes dimicantéſque fidentiſſimè, minuto numero reuertebant, tantum proficientes quantum in publico (vt aiunt) incendio aqua vnius hominis manu adgeſta. Poſtremò obſeratis portis precantibúſque tribunis egredi nequeuntes frendebant vt beſtiæ. Verùm ſequutis diebus efficacia eorum emicuit, vt docebimus. In ſommoto loco partis meridianæ murorum, quæ deſpectat fluuium Tigrim, *Obſidionum inter veteres ratio.* *Præſidia Amidæ.* *Gallorum militum ingenium, etiamnũ hodie perdurans.* *Horum virtus qua via in apertum educta.*

turris fuit in ſublimitatem exurgens, ſub qua hiabant rupes abſciſſæ, vt deſpici ſine vertigine horrenda non poſſent: vnde cauatis fornicibus ſubterraneis per radices montis ſcalæ aduſque ciuitatis ducebant planiciem, quò ex amnis alueo haurirentur aquæ furtim, vt in omnibus per eas regiones munimentis quæ contingunt flumina vidimus, affabre politæ. per has tenebras ob dirupta neglectas, oppidano transfuga quodam ductante, qui ad diuerſam partem deſciuerat, LXX ſagittarij Perſæ ex agmine regio, arte fiduciáque præſtantes, ſilentio ſummoti loci defenſi, ſubitò ſinguli nocte media ad contignationem turris tertiam aſcenderunt. ibíque occultati, mane ſago Punici coloris elato, quod erat ſubeundæ indicium pugnæ, quum ex omni parte circumueniri vrbem ſuis copiis inundantibus aduertiſſent, exinanitis proiectíſque ante pedes pharetris, clamoſis vlulatibus incendio tela ſumma peritia diſpergebant. Móxque acies omnes denſæ petebant multò infeſtiùs quàm antea ciuitatem. Inter incertos nos & ancipites quibus occurri deberet, inſtantibus ſuprà, an multitudini tranſcenſu ſcalarũ iam propugnacula ipſa prenſanti, diuiditur opera: & tranſlatæ leuiores quinque baliſtæ contra turrim locantur. quæ ocyùs lignea tela fundentes nonnunquam binos forabãt: è quibus pars grauiter vulnerati ruebant: alij machinarum metu ſtridentium præcipites acti, laniatis corporibus interibant. Quibus hac celeritate confectis, relatíſque ad loca ſueta tormentis, paulo ſecuriùs mœnia omniũ concurſu defendebantur. Et quoniam augebat curas militum ſceleſtum facinus perfugæ, quaſi decurrentes in planum, ita iaculantes diuerſa miſſilia lacertis fortibus incumbebant, vt Vertæ in meridem degentes vulnerum acri repulſa diſiecti lacrymantes compluriũm mortes tentoria repeterent metu.

Transfuga loca inacceſſa facilè aperiunt.

Indicium pugnæ apud Perſas.

Tertia Amida oppugnatio.

Circunſtantia & imminentia pericula ſuppeditant cõſilium.

Et oppugnãtes non ſine ſanguine & lacrymis repelluntur.

Aſpirauit

Adſpirauit auram quandam ſalutis fortuna, innoxio die cum hoſtili clade emẽſo: cuius reliquo tempore ad quietem reficiendis corporibus dato, poſteræ lucis initio ex arce innumeram cernimus plebem, quæ Ziata capto caſtello ad hoſticum ducebatur. ad quem locum, vt capaciſſimum & munitum (ſpatio quippe x. ſtadiorũ ambitur) promiſcua confugerat multitudo. Nam etiam alia munimẽta iiſdem diebus capta ſunt & incenſa, vnde hominum millia extracta complura ſeruituti ſequebantur: inter quos multi ſenecta infirmi, & mulieres iã grandæuæ quum ex variis deficerent cauſis, itineris longinquitate offenſæ, abiecta viuendi cupiditate, ſuris vel ſuffraginibus relinquebantur exectis.

Obſeßis ſociorum captiuitas & lanienapla gam maximam infert.

5 Has miſerabiles turmas Galli milites cõtuentes rationabili quidẽ, ſed intempeſtiuo motu conſerendæ cum hoſtibus manus copiam ſibi dari poſcebant, mortem tribunis vetantibus primiſque ordinibus minitantes, ſi deinceps prohiberent. vtque dentatæ in caueis beſtiæ, tetro pedore acerbius efferatæ, euadendi ſpe repagulis verſabilibus illidũtur: ita gladiis portas cædebant, quas ſupra diximus obſeratas, admodum anxij ne vrbe exciſa ipſi quoque ſine vllo ſpecioſo facinore deleantur, aut exuta periculis nihil egiſſe operæ pretium pro magnanimitate Gallica memorẽtur: licet antea ſæpe egreſſi, ſtructoréſque aggerum confoſſis quibuſdam impedire conati, paria pertulerunt. Inopes nos conſilij, & quid opponi deberet ſæuientibus ambigentes, id potiſſimum ægrè iiſdem adſentientibus tandem elegimus, vt quoniam vltrà ferri non poterant, paulisper morati cuſtodias aggredi permitterentur hoſtiles, quæ non procul erant à coniectu locatę telorum, vt eis perruptis pergerent prorſus. Apparebat enim eos, ſi impetraſſent, ſtrages maximas edituros. Quæ dum parantur, per varia certami

Galli morarum impatientes, vix in vrbe vndique obſeſſa contineri poſſunt.

Magnanimitas Gallica pericula neſcit.

Impetus militaris ſapiẽtia coercetur.

num genera defenſabantur acriter muri, laboribus,& vigiliis, & tormentis ad mittenda vndique ſaxa teláque diſpoſitis.duo tamen aggeres celſi Perſarum peditum manu erecti, & expugnatio ciuitatis ſtruebatur operibus lentis. contra quos noſtrorum quoque impenſiore cura moles excitabantur altiſſimæ, faſtigio aduerſæ celſitudinis æquatæ, propugnatorum vel nimia pondera duraturæ.

Vtriuſque exercitus aduerſa cura.

Galli ad inuadēdum idonei.

Inter hæc Galli moratum impatientes, ſecuribus gladiíſque ſuccincti, patefacta ſunt egreſſi poſtica, obſeruata nocte ſqualida & interluni, orantes cæleſte præſidium vt propitiū adeſſet & libens:atque ipſum ſpiritum reprimentes, quum propè veniſſent conferti valido curſu quibuſdam ſtationariis interfectis, exteriores caſtrorum vigiles, vt in nullo tali metu ſópitos obtruncantes, ſuperuenire ipſi regi, ſi proſperior illuxiſſet euentus, occultè meditabantur.

Horum audax cōſiliū.

Verùm audito ruentium ſonitu gemitúque cæſorum diſcuſſo ſomno, excitatis multis, & ad arma pro ſe quoque clamitante, ſteterunt milites veſtigiis fixis,progredi vltrà non auſi : nec enim cautum deinde, expergefactis quos petebant inſidiæ,in apertum properare diſcrimen.

Quod vt celeriter cōceptum,ſubito etiā propter ingruens periculum mutatur.

Quum iam vndique frendentium cateruæ Perſarum in prælia venirent accenſæ, contra Galli corporum robore audaciáque quoad poterant inconcuſſis gladiis ſecantes aduerſos, parte ſuorum ſtrata vel ſagittarum vndique volantium crebritate confixa,quum vnum in locum totam periculi molem conuerſam, & currentium hoſtium agmina aduertiſſent, nullo terga vertente euadere feſtinabant : & velut repedantes ſub modulis ſenſim extra vallum protruſi, quum manipulos confertis inuadentes ſuſtinere non poſſent;tubarum perciti clangore caſtrēſium diſcedebant : & reſultantibus è ciuitate lituis multis portæ panduntur recepturę noſtros, ſi peruenire illuc

Euaſio Gallis digna.

illuc vſque valuiſſent: tormentorſumque machinæ ſtridebant ſine iaculatione vlla telorum, vt ſtationibus præſidentes, poſt interemptos ſocios ponè agerentur, ignari vrbis oppoſiti mœnibus nudatis vt viri fortes ſuſciperentur innoxij. Hácque arte Galli portam prope confinia lucis introiere minuto numero, quidam perniciosè, pars leuiter vulnerati, quadringentis ea nocte deſideratis: qui non Rheſum nec cubitantes pro muris Iliacis Thracas, ſed Perſarum regem armatorum c millibus circunſeptum, ni obſtitiſſet violentior caſus, in ipſis tētoriis obtrūcarant. Horum campiductoribus vt fortium factorum anteſignanis poſt ciuitatis excidium armatas ſtatuas apud Edeſſam in regione celebri locari iuſſerat Imperator, quæ ad preſens ſeruantur intactæ.

Auxilium & receptio prudens.

Non ſine ſanguine paratur ingens victoria.

Præmio digna.

Magni exercitus, ingens clades.

6 RETECTIS ſequenti luce funeribus quum inter cæſorum cadauera optimates inuenirentur & ſatrapæ, clamores diſſoni fortunam aliam alibi cum lacrymis indicabant, luctus vbique & indignatio regum audiebatur, arbitrantium per ſtationes muris obiectas irrupiſſe Romanos: induciiſque ob hoc tridui datis adſcenſu communi, nos quoque ſpatium ad reſpirandum accepimus. Perculſæ deinde nouitate rei efferatæque gentes, omiſſa omni cunctatione, operibus, quoniam vis minimè procedebat, decernere iam cenſebant: & concito extremo belli ardore omnes oppetere gloriosè iam properabant, aut ruina vrbis animis litare cæſorum: iámque apparatu cunctorum alacritate perfecto, exiliente lucifero, operum variæ ſpecies cum turribus ferratis admouebantur: quorum in verticibus celſis aptatæ baliſtæ propugnatores agitantes humiliùs diſiectabant. Et albeſcente iam die ferrea munimenta mēbrorum cęlum omne ſubtexerunt: denſatæque acies non inordinatim, vt antea, ſed tubarum ſonitu

Induciis vindicta ſtudiũ acuens.

Inde quarta oppugnatio.

leni ductante nullis procurſantibus incedebant, machinarum opertæ tegminibus, cratéſque vimineas prætendentes. Qúumque propinquantes ad coniectum venere telorum, oppoſitis ſcutis Perſæ pedites ſagittas tormentis excuſſas è muris ægriùs euitantes laxarunt aciem: nullóque penè iaculi genere in vanum cadente, etiam cataphracti hebetati & cedentes animos auxere noſtrorum. Tamen quia hoſtiles baliſtæ ferratis impoſitæ turribus, in humiliora ex ſupernis valentes, vt loco diſpari, ita euentu diſſimili noſtra multo cruore fœdabant, ingruente iam veſpera quum requieſcerent partes, noctis ſpatium maius conſumptum eſt vt excogitari poſſit quid exitio ita atroci obiectaretur. Et tandem multa verſantibus ſedit nobis conſilium, quod tutius celeritas fecit, quatuor iiſdem baliſtis ſcorpiones opponi. Qui dum tranſlati è regione cautè, quod artis eſt difficillimè, collocantur, lux nobis aduenit mœſtiſſima, Perſarum manipulos formidatos oſtētans, adiectis elephantorum agminibus, quorū ſtridore immanitatéque corporum nihil humanæ mētes terribilius cernunt. Qúumque omni ex latere armorum & operum beluarúmque molibus vrgeremur, per ſcorpionum ferreas fundas è propugnaculis ſubinde rotundi lapides acti, diſſolutis turrium coagmentis, baliſtas earúmque tortores ita fudere præcipites, vt quidam citra vulnerum noxas, alij obtriti magnitudine ponderum interirent: elephātis vi magna propulſis, quos flammis coniectis vndique circumnexos, iam corporibus tactis, gradientéſque retrorſus, retinere magiſtri non poterant: póſtque exuſtis operibus nulla quies certaminibus data. Rex enim ipſe Perſarum, qui nunquam adeſſe certaminibus cogitur, his turbinum infortuniis percitus, nouo & nuſquam antea cognito more præliatoris militis ritu proſiluit in confertos: & quia conſpectior

Non ſine militari diſciplina.

Quam obſeſſi non ſine damno repellunt.

Quinta oppugnatione grauiter laſi.

Grauius autē oppugnātes.

Qui ſummi ducis præſentia cōfirmati pugnā inſtaurant.

ſpectior tegentium multitudine procul ſpeculantibus viſebatur, petitus crebritate telórum multis ſtipatoribus ſtratis abſceſſit, alternans regibiles acies: & ad extremum diei, nec moriētium truci viſu, nec vulnerum territus, tandem tempus exiguum tribui quieti permiſit. Verùm nocte prælia dirimēte, ſomno per breue otium capto, niteſcēte iam luce ad potiunda ſperata ira & dolore exūdans, nec fas vllum præ oculis habiturus, gentes in nos excitabat. Quúmque crematis operibus, vt docueram, pugna per aggeres celſos muris proximos tentaretur, ex aggeſtis erectis intrinſecus, quantum facere nitique poterant, noſtri æquis viribus per ardua reſiſtebant. Et diu cruentum prælium ſtetit, nec metu mortis quiſquam ex aliqua parte à ſtudio propugnandi remouebatur. Eóque producta contentione, quū ſors partium euentu regeretur indeclinabili, diu laborata moles illa noſtrorum velut terræ quodam tremore quaſſata procubuit: & tanquam itinerario aggere vel ſuperpoſito ponte complanatum ſpatium, quod inter murum congeſtámque forinſecus ſtruem hiabat, patefecit hoſtibus tranſitum, nulli obiicibus impeditum: & pars pleraque militum deiectorum oppreſſa vel debilitata ceſſabat. Concurſum eſt tamen vndique ad propulſationem periculi tam abrupti: & feſtinandi ſtudio, aliis irretientibus alios, audacia hoſtium ipſo ſucceſſu creſcebat.

Nocte, eáque breuiſſima diremptam.

Et poſtrema oppugnatione omnium crudeliſſima perſequuntur & abſoluunt.

7 Accitis igitur regis imperio prædatoribus vniuerſis, ſtrictóque cominus ferro, quum ſanguis vtrobique immēſis cædibus funderetur, repletæ ſunt corporibus foſſæ, látiórque via inde pandebatur: & concurſu copiarum ardentium ciuitate oppleta, quum omnis defendendi vel fugiendi ſpes eſſet abſciſſa, pecorum ritu armati & imbelles ſine ſexus diſcrimine truncabantur. Itaque veſpera tenebrante, quum adhuc, licet iniqua reluctante for-

Tandem fit via vi & oppugnātiū numeroſo furore: Amidanorúmque venit ſūma dies.

tuna, multitudo noſtrorum manu conſerta diſtingeretur, in abſtruſa quadam parte oppidi cum duobus aliis latens obſcurę præſidio noctis, poſtica per quam nihil ſeruabatur euado: & ſqualentum pericia locorum comitúmque adiutus celeritate, ad decimum lapidem tandem perueni: in qua ſtatione leniùs recreati, quum ire protinus pergeremus, & incedendi nimietate iam ſuperaret vt inſuetus ingenuus, offendi dirum aſpectu, ſed fatigato mihi laſſitudine graui leuamen impendio tempeſtiuum. Fugaci equo nudo & infreni calonum quidam ſedens, ne labi poſſit, ex more habenam qua ductabatur ſiniſtra manu artiùs illigauit: móxque decuſſus vinculi nodum abrumpere nequiens, per auia ſaltúſque membratim diſcerptus, iumentum exhauſtũ curſu, pondere cadaueris detinebat: cuius dorſualis comprehenſi ſeruitio vſus in tempore, cum iiſdem ſociis ad fontes ſulphureos aquarum ſuapte natura calentium ægrè perueni. Et quia per æſtum arida ſiti reptantes aquam diu quæritando, profundum penè vidimus puteum, & neque deſcendendi pro altitudine nec reſtium aderat copia, neceſſitate docente poſtrema indumenta lintea quibus tegebamur, in oblongos diſcidimus pannulos: vnde explicato fune ingenti, centonem quem ſub galea vnus ferebat è noſtris, vltimæ aptauimus ſummitati: qui per funem coniectus aquáſque hauriẽs ad peniculi modum, facilè ſitim qua hauriebamur extinxit. Vnde citi ferebamur ad flumen Euphraten, vlteriorem ripam petituri per nauem quam transfretandi cauſa iumenta & homines in eo tractu diuturna conſuetudo locarat. Ecce autem Romanum agmen cum equeſtribus ſignis diſiectum eminus cernimus, quod perſequebatur multitudo Perſarum, incertum vnde impetu tam repentino terga viantum aggreſſa. Quo exemplo terrigenas illos nõ ſinibus terræ emerſos, ſed

E qua Am. Marcell. & alij celeriter ſe ſubripiunt.

Miris modis elabuntur, vt ferè tunc fieri ſolet.

Sibi in periculo & neceſſitate conſtitutis ſoler ter prouident.

In nouũ incidunt periculum.

ſed exuberãti pernicitate credimus natos: qui quoniam inopini per varia viſebantur, Sparti vocitati, humo exiluiſſe, vetuſtate vt cętera fabuloſiùs extollente, ſunt æſtimati. Hoc malo conciti, quum omne iam eſſet in celeritate ſalutis præſidium, per dumeta & ſyluas montes petimus celſiores, exindéq; Melitinam minoris Armeniæ oppidum venimus: nos repertum ducem comitati iam profecturum, Antiochiam reuiſimus. Interea Sapor & Perſæ quia tēdere iam introrſus autumno præcipiti hœdorúmq; ſidere exorto prohibebantur, captiuos agentes & prædas remeare cogitabant ad ſua. Inter hæc tamen funera direptionéſque ciuitatis exciſæ, Æliano comite & tribunis, quorum efficacia diu defenſa ſunt mœnia ſtragéſque multiplicatæ Perſarum, patibulis ſceleſtè ſuffixis, Iacobus & Ceſius numerarij apparitionis magiſtri equitum, aliíque protectores poſt terga vinctis manibus ducebantur: Tranſtigritanis, qui ſolicita quærebantur induſtria, nullo infimi ſummíque diſcrimine ad vnum omnibus contruncatis.

Et in fuga celeritate quærunt ac reperiunt ſalutem.

Dum inter funera direptiones & captiuorum confuſa ſupplicia ciuitas extinguitur.

8 Vxor verò Craugaſij, quæ retinens pudorem inuiolatum, vt matrona nobilis colebatur, mœrebat velut orbem alium ſine marito viſura, quanquam ſperabat documentis præſentibus altiora. In rem itaque conſulens ſuam, & accidentia longè antè proſpiciens, anxietate bifaria ſtringebatur, viduitatem deteſtans & nuptias. Ideo familiarem ſuum perquam fidum, regionúmque Meſopotamiæ gnarum, per Zagrum montem inter caſtella præſidiaria duo Miride & Lorne, introiturum Niſibin occultè dimiſit, mandatis arcaníſque vitæ ſecretioris maritum exorans vt auditis quæ contigerint, veniret ſecum beatè victurus. Quibus contentus expeditus viator, per ſaltuoſos tramites & frutecta Niſibin paſſibus citis ingreſſus, cauſatúſque ſe domina nuſquā

Captiuitas non omnibus eadem.

Vxor maritum ſpecioſo prætextu ad defectionem ſollicitat.

Viatoris aſtutia.

viſa, & forſitan interempta, data euadendi copia caſtris hoſtilibus abſceſſiſſe, & ideo vt vilis neglectus docet Craugaſiũ geſta: móxque accepta fide quòd, ſi tutò licuerit, ſequetur coniugem, libens euaſit ex-

Artes vxoris vt pro marito veniam à Sapore impetret.

optatum mulieri nuncium ferens. Quæ hoc cognito, per Saporem ducem ſupplicauerat regi, vt ſi daretur facultas antequam Romanis excederet finibus, in poteſtatem ſuam iuberet propitius maritum adſciſci. Pręter ſpem itaque omnium digreſſo aduena repentino, qui poſtliminio reuerſus ſtatim ſine vllius euanuit cōſcientia, perculſus ſuſpicione dux Caſſianus, præſidentéſque ibi proceres alij, minitātes vltima Craugaſium inceſſebant, nō ſine eius voluntate vel veniſſe, vel abiiſſe hominem clamitātes.

Craugaſii mariti dolus, vt incolumis ad vxorem & Perſas reuerteretur.

Qui verò proditoris metuens crimen, impendióq; ſolicitus ne tranſitione perfugæ vxor eius ſupereſſe doceretur, & tractari piiſſimè, per ſimulationē matrimonium alterius ſplendidæ virginis affectauit, & velut paraturus neceſſaria conuiuio nuptiali, egreſſus ad villam octauo lapide ab vrbe diſtantem, concito curſu ad Perſarum vaſtatorium globum quem didicerat aduentare, confugit: ſuſceptúſque auenter, qui eſſet ex his cognitus quæ loquebatur, Sapori poſt diem traditur quintum, pérque eum regi, ablatis opibus & neceſſitudine omni recuperata cum coniugē, quam paucos per menſes amiſerat, ſecundi loci poſt Antoninum, vt ait poeta præclarus, longo proximus interuallo. Ille enim ingenio & vſu rerum diuturno firmatus, conſiliis validis ſufficiebat in cuncta quæ conabatur: hic natura ſimplicior, nominis tamen itidem peruulgati. Et hæc quidem haud diu poſtea contigerunt. Rex verò licet ſecuritatem referens vultu, exultánſque ſpecie tenus vrbis excidio videbatur, profundo tamen animo grauiter æſtuabat, reputans in obſidionalibus malis ſæpe luctuoſas ſe pertuliſſe iacturas, multóque ampliores

A quibus quāter ſuſcipitur.

Et Antonino ſecundus additur.

ſeipſum

ſeipſum populos perdidiſſe, quàm è noſtris ceperat viuos, vel certè per diuerſas fuderat pugnas: vt apud Niſibin aliquoties euenit & Singara: paríque modo quum LXX tréſque dies Amidam multitudine circumſediſſet armatorum, XXX millia perdidit bellatorum, quæ paulo poſtea per Diſcenem tribunum & notarium numerata ſunt hac diſcretione faciliùs, quod noſtrorum cadauera mox cæſorum fatiſcunt & difluunt: adeo vt nullius mortui facies poſt quatriduum agnoſcatur: interfectorum verò Perſarum inareſcunt in modum ſtipitum corpora, vt nec liquentibus membris, nec ſanie perfuſa madeſcant: quod vita parcior facit, & vbi naſcuntur exuſtæ caloribus terræ. *Dum Sapor amiſſos bellatres ad Amidã & belli aleam reputat diligentiùs.*

9 DVM hæc per varios turbines in Orientis extimo feſtinantur, difficultatem aduentantis inopiæ frumentorum vrbs verebatur æterna: vſque minaciſſimæ plebis, famem vltimum malorũ omniũ expectantis, ſubinde Tertullus vexabatur ea tempeſtate præfectus irrationabiliter planè: nec enim per eum ſteterat quominus tempore congruo alimenta nauibus veherentur, quas maris caſus aſperioris ſolito, ventorúmque procellæ reflantium, delatas in proximos ſinus introire portum Auguſti diſcriminum magnitudine perterrebant. Quocirca idem ſæpe præfectus ſeditionibus agitatus, ac plebe iam ſæuiente immanius quàm vrebat impendens exitium, ab omni ſpe tuendæ ſalutis excluſus, vt exiſtimabat, tumultuanti acriter populo, ſed accidentia conſiderare ſueto prudenter, obiecit paruulos filios: & lacrymans, *En*, inquit, *ciues veſtri (procul omen dij cæleſta auertant) eadem perlaturi vobiſcum, ni fortuna adfulſerit lætior. Si itaque his abolitis, nihil triſtè accidere poſſe exiſtimatis, preſto in poteſtate ſum veſtra.* Qua miſeratione vulgus ad clementiam ſuapte natura procliue lenitum conti- *Occidentalium partiũ ſtatus. Annonæ penuria Romæ. Ob maris aſperitatẽ. Unde ſeditio inter plebem oborta. Quam Tertullus ſapiẽter frenat.*

m

cuit, æquanimiter venturam opperiens ſortē. Mòxque diuini arbitrio numinis, quod auxit ab incunabulis Romam, perpetuámque fore reſpondit, dum Tertullus apud oſtia in æde ſacrificat Caſtorum, tranquillitas mare molliuit, mutatóque in auſtrum placidum vento, velificatione plena portum naues ingreſſæ, frumentis horrea referſerunt. Inter hæc ita ambiguum Conſtantium Sirmij etiam tum hyberna quiete curantem permouebant nuntij metuendi & graues, indicantes id quod tunc magnopere formidabat, Limigantes Sarmatas quos expuliſſe paternis auitíſque ſedibus dominos ſuos antè monſtrauimus, paulatim poſthabitis locis, quæ eis anno præterito vtiliter ſunt deſtinata, ne vt ſunt verſabiles, aliquid molirentur, regiones confines limitibus occupaſſe: vagaríque licentiùs genuino more, ni pellerentur omnia turbaturos. Quæ ſuperbiùs incitanda propediem Imperator dilato negotio credens, coacta vndique multitudine militis ad bella promptiſſimi, nec dum adulto verè ad procinctum egreſſus eſt, gemina conſideratione alacrior: quòd expletus prædarum opimitate exercitus, æſtate nuper emenſa, ſimili in ſpe fidenter in effectus animabatur proſperos: quódque Anatolio regente tunc per Illyricum præfecturam, neceſſaria cuncta vel ante tempus coacta ſine vllius diſpendiis affluebant. nec enim diſpoſitionibus vnquam alterius præfecturæ (vt inter omnes conſtat) ad præſens arctoæ prouinciæ bonis omnibus floruerunt, correctione titubantium beneuola & ſolerti, vehiculariæ rei iacturis ingentibus, quæ clauſere domus innumeras, & cenſuali profeſſione ſpecioſa fiducia releuatæ: indemnéſque deinde & innoxij earum incolæ partium querelarum ſopitis materiis viuerent, ni poſtea exquiſitorum detestanda nomina titulorum, per offerentes ſuſcipien-

Et numē penitus exſtinguit.

Verſabiles populi, ſibi dominiſque ſuis indeſinenter pericula creant.

Hos neceſſe eſt armis reprimere.

Ita tamē vt eorum aliorúmque ſub ditorū, quos præfecti & alij principum vicem gerentes inclementer opprimunt, inprimis ratio habeatur.

pientéſque criminoſè in maius exaggerata, his propagari ſibi nitentibus poteſtates, illis attenuatis omnium opibus ſe fore ſperantibus tutos, aduſque proſcriptiones miſerorúmque ſuſpendia peruenerunt. Rem igitur emendaturus vrgentem, profectus cum inſtrumentis ambitioſus Imperator (vt dictum eſt) Valeriam venit, partem quondam Pannoniæ, ſed ad honorē Valeriæ Diocletiani filiæ, & inſtitutam & ita cognominatam: ſub pellibúſque exercitu diffuſo, per Iſtri fluminis margines barbaros obſeruabat, ante aduentum ſuum amicitiæ velamento Pannoniam furtim vaſtandam inuadere hyemis duriſſimo cogitantes, quum necdum ſolutæ vernis caloribus niues amnem vndique peruium faciunt, noſtríque pruinis ſubdiuales moras difficilè toleralant. *Idque armata & vigilanti manu.*

10 CONFESTIM itaque miſſis ad Limigantes duobus tribunis cum interpretibus ſingulis, explorabat modeſtiùs percontando, quamobrem relictis laribus poſt pacem & fœdera petentibus attributis ita palarentur varij, limitéſque contra interdicta pulſarent. Qui vana quædam cauſantes & irrita pauore adigente mentiri, principem exorabant veniam obſecrantes, vt ſimultate abolita, tranſmiſſo flumine ad eum venire permitterentur, docturi quę ſuſtinerent incommoda: paratíque intra ſpatia orbis Romani, ſi id placuerit, terras ſuſcipere longè diſcretas, vt diuturno otio inuoluti, & quietem colentes tanquam ſalutarem deam, tributariorum onera ſubirent & nomen. His poſt reditum tribunorum compertis, imperator exultans, vt negotio quod rebatur inexplicabile ſine vllo puluere conſummando, cunctos admiſit, cupiditate plus habendi incenſis: quam adulatorum cohors augebat, id ſine modo ſtrepentium, quòd externis ſopitis, & vbique pace compoſita, proletarios lucrabitur plu- *Moderatũ principem omnia priùs experiri, quàm arma in ſubditos induere oportet.* *Nec tamen ſibi plaudere debet, aut loricam excutere.*

Vel adulatoribus aures præbere.

res, & tyrocinia cogere poterit validiſſima: aurum quippe gratanter prouinciales corporibus dabunt, quæ ſpes rem Romanam aliquoties aggrauauit. proinde vallo prope Acunincum locato, celſóque aggere in ſpeciem tribunalis erecto, naues vehẽtes quoſdam legionarios expeditos, alueum fluminis proximum ripis obſeruare ſunt iuſſæ, cum Innocentio quondam agrimenſore huius autore conſilij, vt ſi barbaros tumultuare ſenſiſſent, aliorſum intentos poſt terga peruaderent. Improuiſique Limigantes licet properari ſentirent, nihil tamen præceps fingentes ſtabant incurui, longè alia quàm quæ geſtu præferebant & verbis, altis mentibus perpenſantes. Viſóque imperatore ex alto ſuggeſtu iam ſermonem parante leniſſimum, meditantéque adloqui velut marigeros iam futuros, quidã ex illis furore percitus truci, calceo ſuo in tribunal contorto, *marha marha*, quod eſt ſignum apud eos bellicum, exclamauit. Eúmque ſequuta incondita multitudo vexillo elato repentè barbarico, ylulans ferùm in ipſum principem ferebatur. Qui quum ex alto deſpiciens plena omnia diſcurrentis turbæ cum miſſilibus vidiſſet, retectiſque gladiis & verutis iam propinquam perniciem, externis mixtus & ſuis, ignotúſque dux eſſet an miles, quia neque cunctandi aderat tempus neque ceſſandi, equo veloci impoſitus curſu effuſo euaſit. Stipatores tamen pauci, dum ignis more inundãtes conabantur arcere, interierunt, ponderibus ſuperruentium ſolis afflicti: ſelláque regalis cum aureo puluinari, nullo vetante direpta eſt. Mox autem audito quòd vltimum penè tractus in exitium in abrupto ſtaret adhuc Imperator, antiquiſſimum omnium exercitus ratus eum iuuare (nondum enim exemptum periculis exiſtimauit) ſalutis faſtu fidentior, licet ob procurſionem ſubitam ſemitectus, ſonorũ & martium

Sed perfidorũ hominum colloquia habere ſuſpecta.

Ii namque ſcelus altis mentibus repoſitũ quàm citiſsimè exequi conãtur.

Tunc verò, inertes illæ aulicorũ iactantiæ euaneſcunt, & vitæ diſcrimen principibus viris eſt ſubeundum.

tium frendens, barbarorum mori obſtinatorum cateruis ſemet immerſit. Et quia virtute dedecus purgatura ardens copia noſtrorum erupit, iras in hoſtem perfidum parans, obuia quæque obtruncabat ſine parcimonia viuos conculcans & ſemineces ac peremptos: & antequam exſatiaret cædibus barbaricis manus, aceerui conſtipati ſunt mortuorum. Vrgebantur enim rebelles, aliis trucidatis, aliis terrore diſiectis: quorum pars ſpem vitæ caſſis precibus vſurpando, multiplicatis ictibus cædebantur. Póſtque deletos omnes, receptum canentibus lituis, noſtri quoque, licet rari, videbãtur exanimes, quos impetus conculcauerat vehemens, aut furori reſiſtentes hoſtili, lateráque nudantes intecta, ordo fatalis abſumpſit. Mors tamen eminuit inter alios Cellæ ſcutariorum tribuni, qui inter confligendi exordia primum omnium in medios Sarmatarum globos ſe immiſit. Pòſt quæ tam ſæua, digeſtis pro ſecuritate, quæ limitũ rationes monebant vrgentes, Conſtantius Sirmium redit, ferens de hoſte fallaci vindictam: & maturatis quæ neceſſitates temporis poſcebant inſtantés, egreſſus exinde Conſtantinopolin petit: vt orienti jam proximus, cladibus apud Amidam mederetur acceptis, & reintegrato ſupplementis exercitu, impetus regis Perſarum pari virium robore cohiberet: quem conſtabat (ni cæleſtis ratio impenſiórque repelleret cura multorum) Meſopotamia relicta poſt terga, per extenta ſpatia ſigna moturum.

Iuſti doloris & de principis ſalute ſolliciti, arma terribilia, de hoſte fallaci vindictã ferentia.

Dulce & decorum, pro principe mori.

Hoſti potentiſſ. maturè eſt occurrendum.

11 INTER has tamen ſolicitudines velut ex recepto quodã antiquitus more, ad vicẽ bellorũ ciuiliũ inflabant litui quædã colorata læſæ crimina maieſtatis: quorum exequutor & adminiſter ſæpe dicendus ille notarius miſſus eſt Paulus: qui peritus artium cruentarum, vt laniſta ex commerciis libitinæ

Aula principum, Sycophantis perniæ, miſerrima.

vel ludi, ipſe quoque ex equuleo vel carnifice quæſtum fructúmque captabat. Vt enim erat obſtinatum fixúmque eius propoſitum ad lædendum, ita nec furtis abſtinuit, innocentibus exitiales cauſas adfingens, dum in calamitoſis ſtipendiis verſaretur. Materiam autem in infinitum quæſtionibus extentis dedit occaſio vilis & parua. Oppidum eſt Abydum in Thebaidis parte ſitum extrema. Hîc Beſæ Dei localiter appellati oraculum quondam futura pandebat, priſcis circumiacentium regionum ceremoniis ſolitum coli. Et quoniam quidam præſentes, pars per alios deſideriorum indice miſſa ſcriptura ſupplicationibus expreſsè conceptis conſulta numinum ſcitabantur, chartulæ ſeu membranæ, continentes quæ petebantur, poſt data quoque reſponſa interdum remanebant in fano. Ex his aliqua ad Imperatorem malignè ſunt miſſa: qui vt erat anguſti pectoris, obſurdeſcens in aliis etiam nimium ſeriis, in hoc titulo ima (quod aiunt) auricula mollior & ſuſpicax, & munitus acri felle concaluit. Statímque ad orientē ocyùs ire monuit Paulum, poteſtate delata, vt inſtar ducis rerum experientia clari, ad arbitrium ſuum audiri efficeret cauſas. Datúmque eſt negotium Modeſto etiam tū per orientem comiti, apto ad hæc & ſimilia. Hermogenes enim Ponticus ea tempeſtate præfectus prætorio, vt lenioris ingenij ſpernebatur. Perrexit vt præceptum eſt Paulus, funeſti furoris & anhelitus plenus: datáque calumniæ indulgentia, plurimi ducebantur ab orbe propè terrarum iuxtà nobiles & obſcuri; quorum aliquos vinculorum afflixerunt nexus, alios clauſtra pœnalia conſumpſerunt. Et electa eſt ſpectatrix ſuppliciorum feralium ciuitas in Palæſtina Scythopolis, gemina ratione viſa magis omnibus opportuna, quòd ſecretior, & inter Antiochiam Alexandriámque media, vnde multi

Aulicus prædo depictus.

Vilis occaſio prauitatis aulicæ pabulum.

Conſtantij ingenium ſtupidum & ſuſpicax.

Nihil formidabilius iudice furioſo, calamitoſis ſtipendiis & calūniis gaudente.

multi plerunque ad crimina trahebantur.

Primarios & nobiliores crudelis inuidia aulica ad ſupplicia iniuſta perſequitur: vt etiã infelici hoc noſtro ſeculo ſæpius eſt factitatum.

12 DVCTVS eſt itaque inter primos Simplicius Philippi filius ex præfecto & conſule, reus hac gratia poſtulatus quòd ſuper adipiſcendo interrogaſſe dicebatur imperio: pérque elogium principis torqueri præceptus, qui in his caſibus nec peccatum aliquando pietati dederat nec erratum, fato quodam arcente, corpore immaculato fuga damnatus eſt. Dein Parnaſius ex præfecto Ægypti, homo ſimplicium morum, eò deductus periculi vt pronuntiaretur capitis reus, itidem pulſus eſt in exilium: ſæpe auditus multo antehac retuliſſe quòd, quum Patras Achaicum oppidum, vbi genitus habuit larem, impetrãdæ cauſa cuiuſdam relinqueret poteſtatis, per quietem deducentia ſe habitus tragici figmenta viderat multa. Andronicus pòſt, à ſtudiis liberalibus & claritudine carminum notus, in iudicium introductus, quum ſecura mente nullis ſuſpicionibus vrgeretur, purgando ſemper & fidentiùs abſolutus eſt. Demetrius item Cythras cognomento philoſophus, grandæuus quidem, ſed corpore durus & animo, ſacrificaſſe aliquoties confutatus inficiari non potuit, adſerens propitiandi cauſa numinis hæc à prima adoleſcentia factitaſſe, non tentandi ſublimiora ſcrutatus: nec enim quenquam id nouerat affectare. Diu itaque adherens eculeo, quũ fiducia graui fundatus nequaquam varians eadem oraret intrepidus, Alexandriam, vnde oriebatur, innoxius abire permiſſus eſt. Et hos quidem alióſque paucos æqua ſors veritatis adiutrix periculis exemit abruptis: criminibus verò ſerpentibus latiùs per implicatos nexus ſine fine diſtentos, quidam corporibus laniatis extinguebantur, alii pœnis vlterioribus damnati ſunt bonis ereptis, Paulo ſuccentore fabularũ crudelium, quas è promptua ria cella fallaciarum extulit nocendi ſpecie, egítque

Murus aheneus, nulla palleſcere culpa.

Firma conſciẽtia vim tormentorũ facilè ſuperat.

Aulici nebulonis imperio nihil grauius.

compluresːcuius ex nutu (propè dixerim) pendebat incedentium omnium ſalus. Nam ſiqui remedia quartanæ vel doloris alterius collo geſtaret, ſiue per monumentum tranſiſſe veſpere maleuolorum argueretur indiciis, vt veneficus, ſepulchrorúmque horrores & errantium ibidem animarum ludibria colligens vana, pronuntiatus reus capitis interibat. & prorſus ita res agebatur, quaſi Clarum, Dodonæas arbores, & effata Delphorum olim ſolennia in Imperatoris exitium ſolicitauerint multi : vnde blanditiarum tetra commenta palatina cohors exquiſitè confingens, immunem eum fore malorum communium adſerebat, fatum eius ingens ſemper & præſens in abolendis aduerſa conantibus eluxiſſe, vocibus magnis exclamans. Et inquiſitum in hæc negotia fortiùs, nemo qui quidem rectè ſapiat reprehendit. Nec enim abnuimus ſalutem legitimi principis propugnatoris bonorum & defenſoris, vnde ſalus quæritur aliis, conſociato ſtudio muniri debere cunctorum : cuius redimendæ cauſa validiùs vbi maieſtas pulſata defenditur, à quæſtionibus vel cruentis, nullam Corneliæ leges exemere fortunam. Sed exultare mœſtis caſibus effrenatè non decet, ne videantur licentia regi ſubiecti, non poteſtate. Imitandus ſit Tullius, quum parcere vel lædere potuiſſet, (vt ipſe adfirmat) ignoſcendi quærens cauſas, non puniendi occaſiones : quod iudicis lenti & conſiderati eſt proprium. Tunc apud Daphnen amœnum illud & ambitioſum Antiochiæ ſuburbanum, viſu relatúque horrendum natum eſt monſtrum, infans ore gemino, cum dentibus binis & barba, quatuórque oculis, & breuiſſimis duabus auriculis, qui partus ita diſtortus præmonebat rempublicam in ſtatum verti deformem. Naſcuntur huiuſcemodi ſæpe portenta indicantia rerum variarum euentus : quæ quoniam non expiantur,

Superſtitio, vt ſuperſtitio damnanda, non vt crimen læſæ maieſtatis humanæ (quamuis in Deum inſurgat cæco errore ducta) ducenda.

Am. Marcelli de Principis in ſubditos officio iudicium.

Monſtrum horrendum, horrendi & monſtroſi ſeculi typus.

vt apud veteres publicè, inaudita prætereunt & incognita. His temporibus Iſauri diu quieti, poſt geſta quæ ſuperior continet textus, tentatúmque Seleuciç ciuitatis obſidium, paulatim reuiuiſcentes (vt ſolent verno tempore foueis exilire ſerpentes) ſaltibus degreſſi ſcrupuloſis & inuiis, confertíque in cuneos denſos, per furta & latrocinia finitimos affliĉtabant, & eo prætenturas militum, vt montani, fallentes, pérque rupes & dumeta ex vſu facilè diſcurrentes. Ad quos vi vel ratione ſedandos Lauritius adieĉta comitis dignitate miſſus eſt rector, homo ciuilis prudentiæ, qui minis potius quam acerbitate pleraque correxit: adeo vt eo diu prouinciam obtinente, nihil accideret quod animaduerſione dignum æſtimaretur.

Appoſita ſimilitudine latronũ conatus expreſſi.

Et Lauritij prudentia repreſſi.

AMMIANI MARCELLINI GESTARVM RERVM liber xx.

BREVIARIVM LIBRI.

1 LVPICINVS *à Iuliano in Britanniam ad motus compeſcendos mittitur. Vrſicinus aulicorum calumniis peſſundatus depoſito baltheo digredi iubetur ad otium.*

2 *Memoranda ſolis eclipſis in Oriente. De ſolis & lunæ motibus ac defeĉtibus phyſica conſideratio.*

3 *Conſtantium vrunt Iuliani virtutes. Huic auxiliares copias abſtrahere volens, milites Iuliano fauentes reluĉtantur tum viua voce, tum ſparſo libello.*

4 *Iulianus Conſtantij*

voto ſatisfacere ſtudet: duces autem & milites in diſsidium erumpentes arma ſumunt, ſublatis vocibus Iulianum Auguſtum ſalutant, aſſentiri & diadema capiti impoſitum acceptare cogunt.

5 *Oratio Iuliani ad milites, de præmiorum militarium conſtitutione. Quibus verbis à publico Genio, nocte ante declarationis Auguſtæ diem fuerit ſalutatus.*

6 *Perſarum rex, procul agente Conſtantio, Meſopotamiam inuadit, Singaram ciuitatem expugnat, cæſis duabus Rom. legionibus, & reſiduis cùm oppidanis tum militibus ad Perſidis vltimas regiones aſportatis.*

7 *Bezabdem, ſeu Phænicham deinde magna vi adoritur & oppugnat.*

8 *Chriſtiani antiſtitis monita reſpuens Sapor, ciuitatem obſeſſam vi capit, & ſæuit crudeliter in oppidanos: tentatáque Virta, munitiſſima vrbe, ac omiſſo vano incepto tandem abſcedit.*

9 *Iulianus ſibi cauens, prolixa epiſtola animum Conſtantij placare ſtudet.*

10 *Conſtantius admodum indignè ferens Auguſti nomen Iuliano tributum, multa molitur quæ fiunt irrita. Iulianus autem cautè incedens, repreſsis francis Atthuariis Viennam redit, ibi hiematurus.*

11 *Pace cum Armenio rege firmata, Conſtantius collecto exercitu Bezabdem obſidet, cuius mœnia ſubruere nequicquam conatur.*

12 *Nouis machinis muros Amidæ quatit, & ſæpius iteratis oppugnationibus tum ſuos tum Perſas obſeſſos variè fatigat.*

13 *Dum ibi ſtatuit immorari Conſtantius, adueniunt imbres continui (quorum Iris prænuncia, de qua ſubiungitur conſideratio) deinde hyems. Ideo tumultum exaſperati militis veritus, re infecta, Syriam repetit.*

HAEC

1 Scoti & Picti tumultuantur.

HAEC per Illyricum pérque Orientem rerum ſeries fuit. Conſulatu verò Conſtantij decies, térque Iuliani, in Britanniis quum Scotorum Pictorúmque gentium ferarum excurſu, rupta quiete, condicta loca limitibus vicina vaſtarentur, & implicaret formido prouincias præteritarum cladium congerie feſſas, hyemem agens apud Pariſios Cæſar, diſtractúſque in ſolicitudines varias, verebatur ire ſubſidio tranſmarinis, vt retulimus antè feciſſe Conſtantium, ne rectore vacuas relinqueret Gallias, Alemannis ad ſæuitiam etiam tum incitatis & bella. Mittere igitur ad hæc loca ad rationes componendas Lupicinum placuit, ea tempeſtate magiſtrum armorum, bellicoſum ſanè & caſtrenſis rei peritum, ſed ſupercilia erigentem vt cornua, & de tragico (quod aiūt) cothurno ſtrepentem: ſuper quo diu ambigebatur, auarus eſſet potius an crudelis. Moto ergo velitari auxilio, Herulis ſcilicet & Batauis, numeríſque Mœſicorum pluribus, adulta hyeme dux antedictus Bononiam venit: quæſitíſque nauigiis, & omni impoſito milite, obſeruato flatu ſecundo ventorum, ad Rutupias ſitas ex aduerſo defertur, petítque Lundinium: vt exinde ſuſcepto pro rei qualitate cōſilio, feſtinaret ocyùs ad procinctum. Quæ quum ita geruntur, poſt Amidæ oppugnationem Vrſicinū ad commilitium principis & peditū magiſterium reuerſum (ſucceſſiſſe enim eum Barbationi prædiximus) obtrectatores excipiunt: primò diſſeminantes mordaces ſuſurros, dein propalam ficta crimina ſubnectentes. Quibus imperator adſenſus, ex opinione pleraque æſtimans & inſidiantibus patens, Arbetionem & Florentium officiorum magiſtrum quæſitores dederat, ſpectaturos quas ob res oppidum ſit exciſum. Quibus apertas probabiléſque refutantibus cauſas, veritíſque ne offen-

Quos aggredi Iulianus veretur, propter Gallos & Germanos quos dux prouidus ſine rectore & aduerſario relinquere nolebat.

Ideo Lupicinum ſubſtituit.

Ex oriente vero Vrſicinus belli dux fortiſſ. euocatus.

deretur Euſebius cubiculi tunc præpoſitus, ſi documenta ſuſcepiſſent perſpicuè demonſtrantia, Sabiniani pertinaci ignauia hæc accidiſſe quæ contigerunt: à veritate detorti, inania quædam longéque à negotio diſtantia ſcrutabantur. Qua iniquitate percitus qui audiebat, *Et ſi me*, inquit, *deſpicit Imperator, negotij eſt tamen magnitudo, vt nonniſi iudicio principis noſci poſſit & vindicari: ſciat tamen velut quodam præſagio, quod dum mæret ſuper his quæ apud Amidam geſta emendata didicit fide, dúmque ad ſpadonum arbitriũ trahitur, defenſandæ Meſopotamiæ proximo vere ne ipſe quidem cum exercitus robore omni opitulari poterit præſens.* Relatis adiectíſque cum interpretatione maligna compluribus, iratus vltra modum Conſtantius, nec diſcuſſo negotio, nec pateſieri quæ ſcientiam eius latebant permiſſis, adpetitum calumniis, depoſita militia digredi iuſſit ad otium, Agilone ad eius locum immodico ſaltu promoto ex gentilium ſcutariorum tribuno.

Aulicis artibus peſſundatus, iuſto Dei iudicio ad tempus oppreſſa veritate.

Armis exutus otiũ colere iubetur.

2 Eodem tempore per eoos tractus cælũ ſubtextum caligine cernebatur obſcura, & à primo auroræ exortu vſque ad meridiem intermicabant iugiter ſtellæ. Híſque terroribus accedebat quòd quũ lux cæleſtis operiretur, è mundi conſpectu penitus luce abrepta, defeciſſe diutius ſolem pauidę mentes hominum ęſtimabant: primò attenuatum in lunę corniculantis effigiem, deinde in ſpeciem auctum ſemeſtrem, poſteáque in integrum reſtitutum: quod aliàs non euenit ita perſpicuè, niſi quum poſt inęquales curſus intermenſtruum lunę ad idem reuocatur initium certis temporum interuallis: id eſt, quum domicilio eiuſdem ſigni tota reperitur luna ſub ſole liniamentis obiecta rectiſſimis, atque in his pauliſper conſiſtit minutis quas geometrica ratio partes appellet. At licet vtriuſque ſideris conuerſiones & motus, vt ſcrutatores cauſarum intelligibilium

Tot ſequentes defectus & motus in terris meritò ab eclipſi cæleſti præmonstantur.

De motu & defectu

Luminariũ maiorũ phyſica diſſertatio.

lium aduerterant, in vnum eundémque finem lunari curſu impleto, perenni diſtinctione conueniũt: tamen ſol non ſemper his diebus obducitur: ſed quum luna è regione velut libramẽto quodã igneo orbi & aſpectui noſtro opponitur media. ad ſummam, tum ſol occultatur ſplẽdore ſuppreſſo, quum ipſe & lunaris globus aſtrorũ omnium infimus parili comitatu obtinentes circulos proprios, ſaluáque ratione altitudinis interiectæ iunctim locati, vt ſcienter & decore Ptolemæus exponit, ad dimenſiones venerint, quos ἀναβιβάζοντας & καταβιβάζοντας ἐκλειπτικοὺς συνδέσμους, coagmenta videlicet defectiua, Græco dictitant ſermone. Et ſi contigua iiſdem iuncturis præſtrinxerint ſpatia, dilutior erit defectus. ſi verò articulis ipſis inhiſerint, qui coactiùs aſcenſus vinciunt & deſcenſus, offunditur denſioribus tenebris cælum vt craſſato aere, ne proxima quidem & appoſita cernere queamus. Sol autem geminus ita videri exiſtimatur, ſi erecta celſiùs ſolito nubes, æternorúmque ignium propinquitate collucens: orbis alterius claritudinem tanquam è ſpeculo puriore formauerit. Nunc veniamus ad lunam. Apertum & euidentem ita demum ſuſtinet luna defectum, quum pleno lumine rotunda, ſolíſque contraria, ab eius orbe centum octoginta partibus, id eſt ſigno ſeptimo, diſparatur. Et quãquam hoc per omne plenilunium ſemper eueniat, non ſemper deficit tamen. Sed quoniam circa terrenam mobilitatem locata, & à cælo totius pulchritudinis extima, nonnunquam ferienti ſe ſubſerit luci, obiectu metæ noctis in conum deſinentis anguſtum latet parumper, vmbrarúmque nigrantibus inuoluitur globis, ſi ſol ſphæræ interioris curuamine circunfuſus, mole obſiſtente terrena, radiis eam ſuis illuſtrare non poſſit: quam nunquam habere

1 Aſcendentia & deſcendentia coagmenta defectiua.

De luna.

1 Luna coiens, cũ ſole ſcilicet.

1 Lunæ ſpeciem gerens.

1 Dimidiatum lunæ *orbem oſtentans.*

1 Vtrinq. gibbis curua.

1 Totum ſeu plenũ lunæ orbẽ exhibens.

proprium lumen opiniones variæ collegerunt. Et quum ad idem ſignum æquis partibus ſoli concurrerit, obſcuratur (vt dictum eſt) penitus hebetato candore, μηνὴ Græcè συνοδὸς. Naſci autem putatur quum parua declinatione velut à perpendiculo ſupererectum gerit ſolem. Exortus verò eius adhuc gracileſcens primitus mortalitati videtur, quum ad ſecundum relicto ſole migrauerit ſignum. Progreſſa itaque porrectiùs, iámque abundè nitens cornutę habitu, μηνοειδὴς eſt appellata: quum autem ſole longo cœperit interſtitio ſummoueri, & ad quintum peruenerit ſignum, radiis eius ad ſe conuerſis, maius concipit lumen, & fit Græco ſermone διχότομος, quæ forma ſemiorbem oſtendit. Procedens deinde iam diſiunctiſſimóque ſigno arrepto figuram monſtrat ἀμφικύρτου, vtrinque prominentibus gibbis. E regione verò quum normaliter ſteterit, contra lumine pleno fulgebit, domicilium ſeptimi retinens ſigni. & in eodem tum etiam agẽs paululúmque progreſſa, minuitur, quem habitum vocamus πανσέληνον: atque eaſdem formas repetit ſeneſcendo. tradit úrque doctrina multiplici congruente, nonniſi tempore intermenſtrui deficere viſam vſquam lunam. Quòd autem ſolem nunc in æthere nunc in mundo inferiore curſare prædiximus, ſciendum eſt ſiderea corpora, quantum ad vniuerſitatem pertinet, nec occidere nec oriri: ſed ita videri noſtris obtutibus conſtitutis in terra, ſpiritus cuiuſdam interni motu ſuſpenſa rerúmque magnitudini inſtar exigui ſubdita puncti nunc cælo infixas ſuſpicere ſtellas, quarum ordo eſt ſempiternus, aliquoties humana viſione languente diſcedere ſuis ſedibus arbitrari. Verùm ad inſtituta iam reuertamur.

Virtus officit luſcinii.

3 Properantem Conſtantium Orienti ferre ſuppetias turbando propediem excurſibus Perſicis, vt per-

vt perfugæ concinentes exploratoribus indicabant, *Inuidia oculis: nec Iulianũ Conſtantius ferre poteſt.*
vrebant Iuliani virtutes quas per ora gentium diuerſarum fama celebrior effundebat, magnorum eius laborum actorúmque vehens adoreas celſas, poſt Alemanniæ quædam regna proſtrata, receptáque oppida Gallicana antè direpta à barbaris & exciſa, quos tributarios ipſe fecit & vectigales. Ob hæc & ſimilia percitus, metuénſque ne augerentur in maius ſtimulante (vt ferebatur) præfecto Florentio, Decentio tribunum & notarium miſit, auxiliares exinde protinus abſtracturum Herulos & Batauos, cúmque Petulantibus Celtas, & lectos ex numeris aliis trecentenos, hac ſpecie iuſſos accelerare, vt adeſſe poſſint armis primo verè mouẽdis in Parthos. Et ſuper auxiliariis quidem & trecentenis cogendis ocyùs proficiſci Lupicinus conuentus eſt ſolus, tranſiſſe ad Britannias nondum compertus: de ſcutariis autem & gentilibus excerpere quenque promptiſſimum, & ipſe perducere. Sintula iubetur, Cæſaris ſtabuli tunc tribunus. Conticuit, híſque acquieuerat Iulianus, potioris arbitrio cuncta concedens. Illud tamen nec diſſimulare potuit nec ſilere, vt illi nullas paterentur moleſtias qui relictis laribus tranſrhenanis, ſub hoc venerant pacto ne ducerentur ad partes vnquam tranſalpinas: verendum eſſe affirmans, ne voluntarij barbari militares ſæpe ſub eiuſmodi legibus aſſueti tranſire ad noſtra, hoc cognito deinceps arcerentur. Sed loquebatur incaſſum. Tribunus enim parui querelas Cæſaris ducens, Auguſti iuſſis obtemperabat. & lecta expeditiore manu, viuore corporúmque leuitate præſtanti, cum iiſdem profectus eſt, ſpe potiorum erectus. Et quia ſolicitus Cæſar quid de reſiduis mitti præceptis agi deberet, pérque varias curas animum verſans, attẽtè negotium tractari oportere cenſebat,

Ideo aſtutè viribus eũ ſpoliare ſtudet.

Quas artes prudenter Iulianus eludit.

Incaſſum autem, tribuni violentia.

Quã iterũ ſolertia Iuliani retundit

quum hinc barbara feritas, inde iuſſorum vrgeret autoritas, maximéque abſentia magiſtri equitum faciente dubietatem, redire ad ſe præfectum hortatus eſt, olim Viennam ſpecie annonæ parandæ digreſſum, vt ſe militari eximeret turba. Perpendebat enim ad relationem ſuam quam olim putabatur miſiſſe, abſtrahendos à Galliarum defenſione pugnaces numeros, barbaríſque iam formidatos. Qui quum ſuſcepiſſet Cæſaris literas, monentis petentíſque vt venire acceleraret, rempublicam conſiliis iuuaturus, obſtinatiſſimè detrectabat: ea ratione

Et Cõſtantÿ iuſſa apertè detrectat.

pauore mente confuſa, quòd apertè ſcripta ſignificabant, ab Imperatore nuſquam diiũgi debere præfectum in ardore terribilium rerum: adiectúmque eſt, quòd ſi procurare diſſimulaſſet, ipſe propria ſponte proiiceret inſignia principatus, glorioſum eſſe exiſtimans iuſſa morte oppetere quàm prouinciarum interitum ſibi aſſignari. Sed vicit præfecti propoſitum pertinax, his quæ rationabiliter poſcebantur, parere contentione maxima reluctantis. Inter has tamen moras abſentis Lupicini, motúſque militares tumentis præfecti Iulianus conſiliorum adminiculo deſtitutus, ancipitique ſententia fluctuans, id optimum factu exiſtimans, via ſolenni cunctos ex ſtationibus egreſſos, in quibus hyemabant, maturare diſpoſuit. Hócque comperto, apud Petulantium ſigna famoſum quidam libellum humi proiecit occultè, inter alia multa etiam id continentem: *Nos quidem ad orbis terrarum extrema vt noxÿ pellimur & damnati: caritates verò noſtræ Alemannis denuo ſeruient, quas captiuitate prima poſt internecinas liberauimus pugnas.* Quo textu ad comitatum perlato lectóque Iulianus contemplans rationabiles querelas, cum familiis eos ad Orientem proficiſci præcepit, clauularis curſus facultate permiſſa: & quum ambigeretur diutius qua pergerent via, placuit notario

Ad quæ iterum exſequenda vi quadam pertrahitur.

Sed intercedit militum querula oppoſitio.

Quam dirimere fingit.

tario ſuggerente Decentio, per Pariſios homines tranſire, vbi morabatur adhuc Cæſar nuſquam motus. Et ita factum eſt.

4 Iisdemqve aduentantibus in ſuburbanis princeps occurrit, ex more laudans quos agnoſcebat: factorúmque fortium ſingulos monens, animabat lenibus verbis vt ad Auguſtum alacri gradu pergerent, vbi poteſtas & ample patens & larga, præmia laborum adepturi digniſſima. Vtque honoratiùs procul abituros tractaret, ad conuiuium proceribus corrogatis, petere iure ſiquid in promptu eſſet edixit. Qui liberaliter ita ſuſcepti, dolore duplici ſuſpenſi diſceſſerunt & mœſti, quòd eos fortuna quædã inclemens & moderato rectore & terris genitalibus diſpararet. Hócque angore impliciti, in ſtatiua ſolita receſſerunt. nocte verò cœptante in apertum erupêre diſſidium: incitatíſque animis, vt quenque inſperata res affligebat, ad tela conuertuntur & manus: fremitúque ingenti omnes petiuerant palatium, & ſpatiis eius ambitis, ne ad euadendi copiam quiſquam perueniret, Auguſtum Iulianum horrendis clamoribus concrepabant eum ad ſe prodire feſtinatiùs adigentes: expectaréque coacti dum lux promicaret, tandem progredi compulerunt. Quo viſo iterata magnitudine ſoni Auguſtũ appellauere conſenſione firmiſſima. & ille mente fundata vniuerſis reſiſtebat & ſingulis, nunc indignari ſemet oſtendens, nunc manus tendens, oránſque & obſecrans ne poſt multas feliciſſimáſque victorias agatur aliquid indecorũ, néue intempeſtiua temeritas & prolapſio diſcordiarum materias excitaret. Hæcque adiiciebat tandem ſedatos leniter alloquutus: *Ceſſet ira queſo, paulisper: abſque diſſenſione vel rerum appetitu nouarum impetrabitur facilè quod poſtulatis: quoniam dulcedo vos patriæ retinet, & inſueta peregrináque metuitis loca, redi-*

Principes item ſeu præcipuos duces ita hortatur, vt conuiuio & liberalitate delinitos ad ſe arcana quadam catena pertrahat.

Inde militaris illa acclamatio Iulianum Augustum pronuntiãs, Cõſtantio eclipſin max. tũc patiẽte.

Verba enim quamuis egregia rei & euentui

n

te iam nunc ad ſedes, nihil viſuri, quia diſplicet tranſalpinum: hócque apud Auguſtum, capacem rationis & prudentiſſimum ego competenti ſatisfactione purgabo. Conclamabatur poſt hæc ex omni parte, nihilominus vno paríque ardore nitentibus vniuerſis: maximóque contentionis fragore, probro & conuitiis mixto, Cæſar aſſentire coactus eſt. Impoſitúſque ſcuto pedeſtri, & ſublatiùs eminens, populo ſilente Auguſtus renuntiatus, iubebatur diadema proferre: negánſque vnquam ſe habuiſſe, vxoris colli vel capitis poſcebatur. Eóque affirmante, primis auſpiciis non congruere aptari muliebri mundo, equi phalera quærebatur, vti congrua ornatus ſpeciem ſaltem obſcuram ſuperioris prætenderet poteſtatis. Sed quum id quoque turpe eſſe aſſeueraret, Maurus nomine quidam, poſtea comes, qui rem malè geſſit apud Succorum anguſtias ſpeculantium, tunc haſtatus abſtractum ſibi torquem, quo vt draconarius vtebatur, capiti Iuliani impoſuit confidenter: qui truſus ad neceſſitatem extremam, iámque periculum præſens vitare non poſſe aduertens, ſi reniti perſeueraſſet, quinos omnibus aureos argentíque ſingula pondo promiſit. Híſque geſtis haud minore quàm antea cura conſtrictus, futuráque celeri prouidens corde, nec diadema geſtauit, nec procedere auſus eſt vſquam, nec agere ſeria quæ nimis vrgebant. Sed quum ad latebras ſeceſſiſſet occultas accidentium varietate perterritus Iulianus, aliquis palatij decurio, qui ordo eſt dignitatis, pleniore gradu ſigna Petulantium ingreſſus atque Celtarum, facinus indignum turbulentè exclamat, pridie Auguſtum eorum arbitrio declaratum clam interemptum. Hócque comperto, milites quos ignota pari ſolicitudine mouebant & nota, pars criſpantes miſſilia, alij militantes nudatis gladiis, diuerſo vagóque (vt in repentino ſolet) excurſu occupauere volucri-

minimè reſpondent.

Imò ſolenni ritu renuntiatur Auguſtus.

Æterno Numine occulta admirandiſque prorſus iudiciis qua lib. ſequenti bus cōſpicua fiunt viam pandente.

Aliud decurionis inuentum vt Iuliani renuntiatio ſtabiliretur.

volucriter regiam:ſtrepitúque immani excubitores perculſi & tribuni,& domeſticorum comes Excubitor nomine, veritíque verſabilem perfidiã militis, euanuere metu mortis ſubitæ diſpalati. Viſo tamen otio ſũmo, quieti ſtetere paulisper armati:& interrogati quæ cauſa eſſet inconſulti motus & repentini,diu tacendo hæſitantes ſuper ſalute principis, nõ antea diſceſſerunt quàm acciti in conſiſtorium fulgentem eum Auguſto habitu conſpexiſſent. His tamen auditis, etiam illi quos antegreſſos retulimus duce Sintula, cum eo iam ſecuri Pariſios reuerterunt:edictóque vt futura luce cuncti conuenirent in campo, progreſſus princeps ambitioſiùs ſolito tribunal aſcendit, ſignis aquiliſque circundatus & vexillis, ſeptúſque totis armatarum cohortum globis. Quúmque interquieuiſſet paululum,dum altè contemplatur præſentium vultus, alacres omnes viſos & lætos,quaſi lituis verbis(vt intelligi poſſit)ſimplicibus incendebat.

Tandem nomine Auguſtus, neceſſitate impulſus etiã voluntariè prouinciam hanc ſuſcipit.

§ *Res ardua poſcit & flagitat,propugnatores mei reique publicæ fortes & fidi,qui mecũ pro ſtatu prouinciarum vitã ſæpius obiecistis,quoniã Cæſarẽ veſtrũ firmo iudicio ad poteſtatũ omnium culmen ſuſtuliſtis,perſtringere pauca ſummatim, vt remedia permutatæ rei iuſta colligantur & cauta. Vixdum adoleſcens ſpecie tenus purpuratus,(vt noſtis) veſtræ tutelæ nutu cæleſti commiſſus, nunquam à propoſito rectè viuendi deiectus ſum:vobiſcum in omni labore perſpicuus,quum diſperſa gentium confidentia poſt ciuitatum excidia,peremptáque innumera hominum millia, pauca quæ ſemiintegra ſunt relicta, cladis immenſitas perſultaret. & retexere ſuperfluum puto quoties hyeme cruda rigentíque cælo, quo tempore terræ ac maria opere martio vacant indomitos antea cũ iactura virium ſuarum repulimus Alemannos. Id ſanè nec prætermitti eſt æquum nec taceri,quòd quum prope Argentoratum illuxiſſet ille beatiſſimus dies, vehens quodammodo Gallis perpetuam libertatem, inter*

Oratio eius ad exercitũ, Auguſto digna, de præmiorum militariũ conſtitutione.

confertiſſima tela me diſcurrente, vos vigore vſúſque diuturnitate fundati, velut incitatos torrētes hoſtes abruptiùs inundantes, ſuperaſtis ferro proſtratos, vel fluminis profundo ſubmerſos, paucis relictis noſtrorum, quorum exequias honeſtauimus celebri potius laude quàm luctu. Poſt quæ, opinor, tanta & talia nec poſteritatem tacituram de veſtris in rempublicam meritis in gentibus cunctis, ſi plenè quem altiore faſtigio mageſtatis ornaſtis, virtute grauitatéque, ſi quid aduerſum ingruerit, defendatis. Vt autem rerum integer ordo ſeruetur, præmiáque virorum fortium maneant incorrupta, nec honores ambitio præripiat clandeſtina, id ſub reuerendæ conſilij veſtri facie ſtatuo vt neque ciuilis, quiſquam iudex nec militiæ rector, alio quodam præter merita ſuffragante ad potiorem veniat gradū, nō ſine detrimēto pudoris eo qui pro quolibet petere tentauerit, diſceſſuro. Hac fiducia ſpei maioris animatus inferior miles, dignitatum iamdiu expers & præmiorum, haſtis feriendo clypeos ſonitu eſſurgens ingenti, vno propemodum ore dictis fauebat & cœptis. ſtatímque, ne turbandæ diſpoſitioni conſultæ tempus ſaltem breue concederetur, pro actuariis obſecrauere Petulantes & Celtæ, recturi quas placuiſſet prouincias mitterentur: quo non impetrato, abiere nec offenſi nec triſtes. Noctæ tamen quæ declarationis Auguſtæ præceſſerat diem iunctioribus proximis retulerat Imperator, per quietem aliquem viſum vt formari Genius publicus ſolet, hæc obiurgando dixiſſe, *Olim, Iuliane, veſtibulum ædium tuarum obſeruo latenter, augere tuam geſtiens dignitatem. & aliquoties tanquam repudiatus abſceſſi. Sed ſi ne nunc quidem recipior, ſententia concordante multorum, ibo dimiſſus & mœſtus. Id tamen retineto imo corde, quòd tecum diutius non habitabo.*

Militum acclamatio iucundiſſima.

Genius publicus Iuliano viſus. Ita illudit hominibus mūdi princeps.

6 Hæc dum per Gallias agerentur intentè, truculentus rex ille Perſarum, incentiuo Antonini aduentu Craugaſij duplicato, ardore obtinendæ Meſo-

Potētiſſimus hoſtis quieſcere nequit.

Meſopotamiæ flagrans, dum ageret cum exercitu procul Conſtantius, armis multiplicatis & viribus tranſmiſſo ſolenniter Tigride, oppugnandam adoritur Singaram, milite vlúſque congruis omnibus, vt exiſtimauere qui regionibus præerant, abundè munitam. Cuius propugnatores viſo hoſte longiſſimè, clauſis ocyùs portis, ingentibus animis per turres diſcurrebant, & minas, ſaxa tormentáque bellica congerentes, cunctíſque præſtructis ſtabant omnes armati, multitudinem parati propellere, ſi mœnia ſubire tentaſſet. Aduentans itaque rex, quũ per optimates ſuos propiùs admiſſos, placatiore colloquio flectere defenſores ad ſuum potuiſſet arbitrium, & diem integrum dedit, & matutinæ lucis exordio, ſigno per flammeum erecto vexillum, circumuaditur ciuitas à quibuſdam vehentibus ſcalas, aliis componentibus machinas pleríſque obiectu vinearum pluteorúmque tectis, iter ad fundamenta parietum quærentibus ſubuertenda. Contra hæc oppidani ſuperſtantes propugnaculis celſis, lapidibus eminus telorúmque genere omni ad interiora ferociùs ſe proripientes arcebant. & pugnabatur euentu ancipiti diebus aliquot, hinc inde multis amiſſis & vulneratis. Poſtremò feruente certaminum mole, & propinquante iam veſpera, inter machinas plures admotus aries robuſtiſſimus, orbiculatam turrim feriebat ictibus denſis, vnde reſeratam vrbem obſidio ſuperiore docuimus. Ad quam conuerſa plebe, dimicabatur arctiſſimè: facéſque cum tædis ardentibus & malleolis ad exurendum imminens malum vndique conuolabant, nec ſagittarum crebritate nec glande hinc inde ceſſante. Vicit tamen omne prohibendi commentũ acumen arietis coagmenta fodiens lapidum recens ſtructorum, madoréque etiam tum infirmium. Dúmque adhuc ferro certatur &

præſertim à procul Conſtantius, armis multiplicatis & viribus tranſmiſſo ſolenniter Tigride, — *præſertim à prudentibus virus impulſus.*

Singara cingitur à Perſis.

Ad deditionem ſollicitatur.

Fortiter autem reſiſtunt oppidani.

Sed machinu vrbe reſerata.

Et turre collapſa iter patens. ignibus, turri collapſa quum patuiſſet iter in vrbem, nudato propugnatoribus loco, quos periculi diſiecerat magnitudo, Perſarum agmina vndique vlulabili clamore ſublato, nullo cohibente, cuncta oppidi membra compleuerunt: cæſiſque promiſcuè pauciſſimis, reſidui omnes mandato Saporis viui comprehenſi, ad regiones Perſidis vltimas ſunt aſportati. Tuebantur autem hanc ciuitatem legiones duæ; prima Flauia, primáque Parthica, & indigenæ plures, cum auxilio equitum ilico ob repentinum malum incluſorum: qui omnes (vt dixi) vinctis manibus ducebantur, nullo iuuante noſtrorum. Niſibin enim ſub pellibus agens pars maior exercitus cuſtodiebat, interuallo perquam longo diſcretam, alioquin nunquam labenti Singaræ, vel temporibus priſcis quiſquam ferre auxilium potuit aquarum penuria cunctis circumarentibus locis. Et licet ad præſciſcendos aduerſos ſubitóſque motus, id munimentum, opportunè locauit antiquitas, diſpendio tamen fuit rei Romanæ, cum defenſorum iactura aliquoties interceptum.

Expugnatur, cæſis aut deportatis obſeſſis.

Victoria viam ad audaciora conſilia victori monſtrat. 7 Exciso itaque oppido, rex Niſibin prudenti conſilio vitans, memor nimirum quæ ſæpius ibi pertulerat, dextrum latus itineribus petit obliquis, Bezabdem, quam Phænicham quoque inſtitutores veteres appellarunt, vi vel promiſſorũ dulcedine illectis defenſoribus retenturus, munimentum impendiò validum in colle mediocriter edito poſitum, vergénſque in margines Tigridis, atque vbi loca ſuſpecta ſunt & humilia, duplici muro vallatum; ad cuius tutelam tres legiones ſunt deputatæ, ſecunda Flauia, ſecundáque Armeniaca, & Parthica itidem ſecunda, cum ſagittariis pluribus Zabdicenis, in quorum ſolo tunc nobis obtẽperantium hoc eſt municipium poſitum. Primo igitur impetu cum agmine cataphractorum fulgentium

Phænicham ergo Sapor accedit.

tium

tium rex ipſe ſublimior cæteris caſtrorum ambitum circuncurſans, propè labra ipſa foſſarum venit audentiùs : petitúſque baliſtarum ictibus certis & ſagittarum denſitate : opertura armorum in modum teſtudinis contextorum abſceſſit innoxius. Ira tamen tum ſequeſtrata, caduceatoribus miſſis ex more clauſos blandiùs hortabatur, vt vitæ ſpeique conſulturi obſidium deditione ſoluerent opportuna, reſeratíſque portis egreſſi ſupplices, victori gentium ſemet offerrent. Quibus adire propiùs auſi defenſores mœnium ideo pepercerunt, quòd cohærenter ſibi iunctos duxerant iiſdem notos ingenuos Singaræ captos. Eorum enim miſeratione telum nemo contorſit, nec ſuper pace reſpondit. Deinde datis induciis diei totius & noctis, ante alterius lucis initium Perſarum populus omnis adortus auidè vallum, acritérque minans ac fremens, vbi ad ipſa mœnia cõfidenter acceſſit, inſtabat vi magna reſiſtentibus oppidanis. Quare ſauciabantur plerique Parthorum, quòd pars ſcalas vehentes, alij opponentes vimineas crates, veluti cæci pergebant introrſus, nec noſtris innocuis. ſagittarũ enim nymbi crebriùs volitantes, ſtantes confertiùs perforabant. Partibúſque poſt ſolis occaſum æqua iactura digreſſis, appetente poſtridie luce, ardentiùs multo quàm antea pugnabatur, hinc inde concinentibus tubis, nec minores ſtrages vtrobique viſæ ſunt, ambobus obſtinatiſſimè colluctatis.

Et clauſos ad deditionẽ hortatur.

Induciáſque cõcedit.

Quibus finitis, acriter eos oppugnat.

8 VERVM ſequuto die otio cõmuni aſſenſu poſt ærumnas multiplices attributo, quum magnus terror circunſiſteret muros, Perſǽq; paria formidarẽt, Chriſtianæ legis antiſtes exire ſe velle geſtibus oſtendebat, & nutu: acceptáque fide quòd redire permitteretur incolumis, vſque ad tentoria regis acceſſit. vbi data copia dicendi quæ vellet, ſuadebat placido ſermone diſcedere Perſas ad ſua, poſt com-

Chriſtianorum antiſtitum, tunc tẽporis, propter orthodoxæ doctrinæ ſinceritatem miraculi ac donis extra-

ordinariis teſtatam, vitaque ſancti omoniam, maxima apud omnes autoritas, quam A. Marcellinus ethnicus leuiter attingit, ita tamen vt proditionis crimen antiſtiti Bezabdenſi affingere non audeat. Tanta vis eſt veritatis & innocentiæ!

munes partis vtriuſque luctus, formidari etiam maiores affirmans forſitan aduenturos. Sed perſtabat incaſſum hæc multáque ſimilia diſſerendo, efferata veſania regis obſtante, non ante caſtrorum excidium digredi pertinaciter adiurantis. Perſtrinxit tamen ſuſpicio quædam epiſcopum, vana, vt opinor, licet aſſeueratione vulgata multorum, quòd clandeſtino colloquio Saporem docuerat, quæ mœnium appeteret membra, vt fragilia intrinſecus & inualida. Hócque exinde veriſimile viſum eſt quòd poſtea in tuta loca cariéque nutantia cum exultatione magna, velut regentibus penetralium callidis, contemplabiliter machinæ feriebant hoſtiles. Et quanquam anguſti calles difficiliorem aditum dabant ad muros, aptatíque arietes ægrè promouebantur manualium ſaxorum ſagittarúmque metu arcente, nec baliſtæ tamen ceſſauere nec ſcorpiones, illæ tela torquentes, hi lapides crebros, qualíque ſimul ardentes pice & bitumine illiti: quorum aſſiduitate per procliuè labentium machinæ hærebant, velut altis radicibus fixæ, cáſque malleoli & faces iactæ deſtinatiùs exurebant. Sed quum hæc ita eſſent, caderéntque altrinſecus multi, radebant magis oppugnatores naturali ſitu & ingenti opere munitum oppidum ante brumale ſidus excindere, rabiem regis non antè ſedari credentes. Quocirca nec multa cruoris effuſio, nec confixis mortiferis vulneribus plurimis cæteròs ab audacia parili reuocabant. Sed diu cum exitio decernentes, poſtremò periculis obiectauere ſemet abrupris: & agitantes arietes denſo ſaxorum pondere muralium fomentiſque ignium variis ire protinus vetabantur. Verùm vnus aries reſiduis celſior, humectis taurinis opertus exuuiis, ideóque minus caſus flãmeos pertimeſcens aut tela, antegreſſus omnes repſit niſibus magnis ad murum: vaſtóque acumine

Potentis hoſtis rabies nõ pauco ſanguine placatur.

Machinarũ muralium veterũ vis.

acumine coagmenta lapidum fodiens, turrim laxatam euertit. Qua ſonitu lapſa ingenti, ſuperſtantes quoque repentina ruina deiecti, diffractíque vel obruti, mortibus interiere diuerſis & inſperatis: inuentóque tutiore aſcenſu, armata irruit multitudo. Trepidis deinde ſuperatorum auribus vlulantium vndique Perſarum intonante fragore artius prælium intra muros exarſit hoſtium noſtrorum cæteruis certantibus cominus, quum confertis inter ſe corporibus, hinc indéque ſtricto mucrone nulli occurrentium parceretur: magna denique mole ancipiti diu exitio renitẽtes obſeſſi, poſtremò plebis immenſæ ponderibus effusè diſiecti ſunt, & poſt hæc iratorum hoſtium gladij, quicquid inueniri poterat concidebant, abreptíque finibus matrum paruuli, ipſæ quoque matres trucidabantur, nullo quid ageret reſpectante. Interea tamen funeſta gens rapiẽdi cupidior, onuſta ſpoliorum genere omni, captiuorúmque examen maximum ducens, tentoria repetiuit exultans. Rex tamen gaudio inſolenti elatus, diúque deſiderio capiendæ Phænichæ flagrans, munimenti perquam tempeſtiui, non antè diſceſſit quam labefactata murorum parte reparata firmiſſime alimentíſque affatim conditis, armatos ibi locaret inſignes origine bellíque artibus claros. Verebatur enim, quod accidit, ne amiſſionem caſtrorum ingentium ferentes ægrè Romani, ad eadem obſidenda viribus magnis accingerentur. Latiùs ſe proinde iactans, additáque ſpe quicquid aggredi poſſet adipiſcẽdi, interceptis caſtellis aliis vilioribus, Virtam adoriri diſpoſuit, munimentũ valde vetuſtum, vt ædificatũ credatur à Macedone Alexãdro, in extremo quidem Meſopotamię ſitũ, ſed muris velut ſinuoſis circundatũ & cornutis, inſtructionéque varia inacceſſum. Quod quum omni tentaret arte, nũc pollicitationibus defenſores alliciẽs,

Ciuitatis vi captæ, hypotypoſis.

Triſtis vbique luctus, vbique pauor, & plurima mortis imago.

Præſidium Perſicum in vrbe capta locatum.

Curſum inſolentis victoriæ, lævi quodam fræno ſummus rerum arbiter reprimere ſolet.

nunc pœnas cruciabiles minitans,aliquoties ſtruere aggeres parans,obſidionaléſque mouens machinas, multis acceptis vulneribus quàm illatis, omiſſo vano incepto tandem abſceſſit. Hæc eo anno inter Tigrim geſta ſunt & Euphratem. Quæ quum frequentibus nuntiis didiciſſet Conſtantius, metuens expeditiones Parthicas, hyemem apud Conſtantinopolin agens, impenſiore cura limitem inſtruebat cum omni apparatu bellorum. Arma quoque & tyrocinia cogens, legionéſque augens iuuentutis validæ ſupplementis quarum ſtatariæ pugnæ per orientales ſæpius emicuere procinctus, auxilia ſuper his Scytharum poſcebat mercede vel gratia, vt adulto vere profectus è Thraciis loca ſuſpecta protinus occuparet.

Victoris ſucceſſus victis torporem excutit, & dat vexatio intellectum.

9 Inter quæ Iulianus apud Pariſios hybernis locatis, ſumma cœptorum quorſum euaderet pertimeſcens, erat anxius, nuſquam aſſenſurum Conſtantium factis multa voluendo conſiderans, apud quem ſordebat vt infimus & contemptus. Circunſpectis itaque trepidis rerum nouarum exordiis, legatos ad eum mittere ſtatuit geſta docturos eiſque concinentes literas dedit,quid factũ ſit,quidue fieri oporteat deinceps monens apertiùs & demonſtrãs. Quanquã eum hæc dudum comperiſſe opinabatur, relatu Decētij olim reuerſi, & cubiculariorũ recèns de Galliis regreſſorũ, qui ad Cæſarē aliqua portauere ſolennia. Et quanquã non repugnanter, tamen nec arrogantibus verbis quicquam ſcripſit,ne videretur ſubitò declinaſſe. Erat autem literarum ſenſus huiuſmodi, *Ego quidem propoſiti mei fidem, non minus moribus quàm fœderum pactis,quoad fuit,vnam ſemper atque idem ſentiens conſeruaui, vt effectu multiplici claruit euidenter. Iámque inde vt me creatum Cæſarem pugnarum horrendis fragoribus obieciſti,poteſtate delata contētus currentium ex voto proſperitatum nuntiis crebris,vt apparitor fidus,*

Irrequietus animus Iuliani ſibi bellum indicit. Mala mẽs, metuendus carnifex.

Cui medicinam facere lenibus verbis vir duplici corde conatur, prolixa epiſtola.

fidus, tuas aures impleui, nihil vſquam periculis meis aßignans, quum documentis aßiduus conſtet diffuſis permixtiſque paßim Germanis, in laboribus me ſemper viſum omnium primum, in refectione poſtremum. ſed bona tua venia dixerim, ſi quid nouatum eſt nunc, vt æſtimas, in multis bellis & aſperis ætatem ſine fructu conterens miles, olim decretum impleuit fremens, ſecundique impatiens loci rectorem, quum nullas ſibi vices à Cæſare diuturni ſudoris & victoriarum frequẽtium rependi poſſe complaretur. Cuius iracundiæ, nec dignitatum augmenta nec annuum merentis ſtipẽdium, id quoque inopinum acceßit quòd ad partes orbis eoi poſtremas venire iuſsi, homines aſſueti glacialibus terris ſeparandique liberis & coniugibus egentes trahebantur & nudi. Vnde ſolito ſæuius efferati nocte in vnum collecti palatium obſedere, Auguſtum Iulianum vocibus magnis appellantes & crebris. cohorrui, fateor, & ſeceßi: amandatuſque dum potui, ſalutem muſſatione quæritabam & latebris. Quumque nullæ darentur induciæ, libero pectoris muro (vt ita dixerim) ſeptus, progreſſus ante conſpectum omnium ſteti, molliri poſſe tumultum autoritate ratus vel ſermonibus blandis: Exarſere mirum in modum, eouſque prouecti vt quoniam precibus vincere pertinaciam conabar, inſtanter mortem contiguis aſſultibus intentarent. Victus denique mecúmque ipſe cõteſtans, quòd alter confoſſo me forſitan libens declarabitur princeps, aſſenſus ſum, vim lenire ſperans armatam. Geſtorum hic textus eſt, quem mente quæſo accipito placida. Nec actum quicquam ſecus exiſtimes, vel ſuſurrantes pernicioſa malignos admittas, ad compendia ſua excitare ſeceßiones principum aſſuetos: ſed adulatione vitiorum altrice depulſa, excellentißimam virtutum omnium aduerte iuſtitiam: & conditionum æquitatem quam propono, bona fide ſuſcipito, cum animo diſputans, hæc Romano ſtatui prodeſſe, nobiſque qui charitate ſanguinis & fortunæ ſuperioris culmine ſociamur. Ignoſce enim, quæ cum ratione poſcuntur, non tam fieri cupio quàm à te vtilia probari & recta, auidè tua præcepta deinde quoque ſuſcepturus, quæ ſunt

Præterita Iuliani officia commemorans.

In milites quod nouatum erat reiiciens.

Eorúmque factum eleuans.

Et quod plauſibilius eſt oſtentans vt arcana velaret.

Etiam è crimine captãs gloriam.

Re geſta exposita, adulatores explodit.

Obſequium ſuũ defert.

neceſſe ſit fieri. In compendium redigam breue: equos præbebo curules Hiſpanos, & miſcendos gentilibus atque ſcutariis adoleſcentes lectos, quoſdam cis Rhenum editam barbarorum progeniem, vel certè ex dedititiis qui ad noſtra deſciſcunt. & hæc aduſque exitum vitæ me ſpondeo non modò grato animo, verùm cupido quoque facturum.

Conditiones Conſtantio proponit.

Præfectos prætorio, æquitate & meritis notos, tua nobis dabit clementia: reſiduos ordinarios iudices, militiáque moderatores promouendos arbitrio meo concedi eſt conſentaneum, itidémque ſtipatores. Stultum enim, quum antè caueri poſſit ne fiat, ad latus imperatoris adſciſci quorum mores ignorantur & voluntates.

Ita tamen vt Gallos à Perſica & Oriẽtali militia, tãquã ſibi addictos, immunes eſſe velit.

Hoc ſanè ſine vlla dubitatione firmauerim, tyranes ad peregrina & longinqua Galli mittere, diuturna perturbatione caſibúſque vexati grauiſſimis, nec ſponte ſua poterunt nec coacti, ne conſumpta penitus iuuentute affligantur, præteriti recordantes ita deſperatione pereunt impendentium. Nec Parthicis gentibus opponenda auxilia hinc acciri conueniet, quum adhuc nec barbarici ſint impetus intercluſi, & (ſi dici quod verum eſt pateris) hæ prouinciæ malis iactatæ continuis, externis indigeant adiumentis & fortibus.

Et poſtulatu ac precibus minas tacitas addens, Auguſtum ſe re ipſa profitetur.

Hæc ortando (vt æſtimo) ſalutariter ſcripſi poſcẽs & rogans. Scio enim, ſcio (ne quid ſublatiùs dicã cum imperio congruens) quas rerum acerbitates iam conclamatas & perditas concordia viciſſim ſibi cedentium principum, meliorem reuocauit in ſtatum: quum appareat maiorum exemplo noſtrorum, moderatores hæc & ſimilia cogitantes, fortunatè beatéque viuendi reperire quodammodo viam, & vltimo tempori poſteritatíque iucundã ſui memoriam commendare.

Legatorum mandatum oſtendit non vnius dici opus fuiſſe renuntiationem illam militũ qui Auguſti nomen Iuliano tribuerunt.

10 His literis iunctas ſecretiores alias Conſtantio offerendas clanculò miſit, obiurgatorias & mordaces: quarũ ſeriem nec ſcrutari licuit, nec, ſi licuiſſet, proferre decebat in publicum. Ad id munus implendum electi ſunt viri graues, Pentadius officiorum magiſter, & Eutherius cubiculi tunc præpoſitus, poſt oblatas literas relaturi nullo ſuppreſſo quæ viderunt, & ſuper ordine futurorum fidenter acturi.

Auxe-

Auxerat inter hæc cœptorum inuidiam Florẽtij fuga præfecti, qui velut præſagiens concitandos motus ob militem, vt ſermone tenus iactabatur, accitum, conſultò diſceſſerat Viennam, alimentariæ rei gratia diuelli cauſatus à Cæſare, quem ſæpe tractatum aſperiùs formidabat. Dein quum comperiſſet eum ad auguſtum culmẽ euectum, exigua ac prope nulla viuendi ſpe verſus in metum, vt longè diſiunctus, malis ſe, quæ ſuſpicabatur, exemit: & neceſſitudine omni relicta digreſſus venit ad Conſtantium itineribus lentis: vtque ſe nulli obnoxium culpæ mõſtraret, Iulianum vt perduellem multis criminibus appetebat. Cuius poſt abitum bene Iulianus cogitans & prudenter, ſciríque volens quòd præſenti perciſſet, caritates eius cum re familiari intacta publico curſus vſu permiſſo ad orientem redire tutiùs imperauit. Nec minore ſtudio ſequuti legati hæc ſecum ferentes quæ prædiximus, intentíque ad viãdum, quum venirent ad iudices celſiores, obliquè tenebantur: moráſque per Italiam & Illyricum perpeſſi diuturnas & graues, tandem transfretati Boſphorum, itineribúſque lentis progreſſi apud Cæſaream Cappadociæ etiam tum degentem inuenere Conſtantium, Mazacam antehac nominatam, opportunam vrbem & celebrem, ſub Argęi montis pedibus ſitam. Qui intromiſſi, data poteſtate offerunt ſcripta. Híſque recitatis, vltra modum ſolitæ indignationis excanduit Imperator. limíſque oculis eos aduſque metum contuens mortis, egredi iuſſit, nihil poſt hæc percontatus vel audire perpeſſus. Perculſus tamen ardẽter contatione ſtringebatur ambigua, vtrum in Perſas an contra Iulianum moueri iuberet acies quibus fidebat: hæſitánſque diu perpenſis conſiliis, flexus eſt quorundam ſententia vtilia ſuadentium, & iter orientem verſus edixit. Statim tamen & legatos abſoluit, & Leonam quæſto-

Intacta bona Florẽtij dimittẽs Iulianus, aſtutè ſibiipſi cõſulit, ſuámque dignitatẽ roborat.

Conſtantius eorum more agens, qui nihil potẽtia ſua arduum credunt, aduerſarium reddit cautiorẽ, & ſatagens nihil prorſus agit.

rem ſuum in Gallias cum literis datis ad Iulianum pergere celeri ſtatuit gradu, nihil nouatorum ſe aſſerens ſuſcepiſſe, ſed eum (ſi ſaluti ſuę proximorúmque conſulit) tumenti flatu depoſito, intra Cæſaris ſe poteſtatem continere præcipiens. Vtque id facilè formido intentatorum efficeret, velut magnis viribus fretus, in locum Florentij præfectum prætorio Nebridium tum quæſtorem eiuſdem Cæſaris promouerat, & Felicem notarium officiorum magiſtrum, & quoſdam alios. Gumoharium enim ſucceſſorem Lupicini, antequam ſciretur huiuſmodi quicquam, magiſtrum prouexit armorum. Ingreſſus itaque Pariſios Leonas, ſuſceptus vt honoratus & prudens, poſtridie principi progreſſo in campum cum multitudine armata pariter & plebeia, quam de induſtria conuocarat, è tribunali vt emineret altiùs ſuperſtanti, ſcripta iubetur offerre. Replicatóque volumine edicti quod miſſum eſt, & legi ab exordio cœpto, quum ventum fuiſſet ad locum id continentem quòd geſta omnia Conſtantius improbans Cæſaris poteſtatem ſufficere Iuliano cenſebat, exclamabat vndique vocum terribilium ſonus, *Auguſte Iuliane, vt prouincialis & miles, & reip. decreuit autoritas, recreata quidem ſed adhuc metuentis rediuiuos barbarorum excurſus.* Quibus auditis Leonas cum Iuliani literis hæc eadem indicantibus reuertit incolumis, ſolúſque admiſſus eſt ad præfecturam Nebridius: id enim Cæſar quoque ſcribens ex ſententia ſua fore apertè prædixit. Magiſtrum enim officiorum iampridem ipſe Anatolium ordinauit, libellis antea reſpondentem, & quoſdam alios, vt ſibi vtile videbatur & tutum. Et quoniam quum hæc ita procederent, timebatur Lupicinus, licet abſens, agénſque etiam tum apud Britannos, homo ſuperbæ mentis & turgidus: erátque ſuſpicio quòd, ſi hæc trans mare didiciſſet, nouarum rerum materias excitaret: notarius

Grãdia verba fortibus armis opus habent, alioquin ridicula ſunt prorſus, & viros principes minimè decẽt.

Locus idoneus captatus qui Conſtãtio, odiũ Iuliano gratiam exercitus cõciliet.

Obuiam eundum iis, quorũ prompta manus poteſtati creſcẽti creare poteſt periculũ.

rius Bononiam mittitur, obſeruaturus ſolicitè ne quiſquã fretum Oceani tranſire permitteretur. Quo vetito, reuerſus Lupicinus antequam horum quicquam ſciret, nullas ciere potuit turbas. Iulianus tamen iam celſiore fortuna militiſque fiducia lætior ne intepeſceret, néve vt remiſſus argueretur & deſes, legatis ad Conſtãtium miſſis, in limitem Germaniæ ſecundæ eſt egreſſus: omníque apparatu quem flagitabat inſtans negotiũ, communitus, Obtricenſi Moſæ oppido propinquabat. Rheno deinde tranſmiſſo, regionem ſubitò peruaſit Francorum, quos Atthuarios vocant, inquietorum hominum licẽtiùs etiam tum percurſantium extima Galliarum. quos adortus ſubitò nihil metuentes hoſtile, nimiúmque ſecuros, quòd ſcrupoſa viarum difficultate arcente, nullum ad ſuos pagos introiſſe meminerant principem, ſuperauit negotio leui: captíſque plurimis & occiſis, orantibus aliis qui ſuperfuere, pacem ex arbitrio dedit, hoc prodeſſe poſſeſſoribus finitimis arbitratus. Vnde reuerſus pari celeritate per flumen, præſidiáque limitis explorans diligenter & corrigens, aduſque Rauracos venit: locíſque recuperatis quæ olim barbari intercepta retinebant vt propria, iiſdémque pleniore cura firmatis, per Beſantionem Viennam hyematurus abſceſſit.

Deinde miles otioſus ad arma reuocandus.

Hoſtis item coercendus, vt noua poteſtas faciliùs creſcat.

Celeritas ei qui magna præſtare cupit, neceſſaria.

11 HIC per Gallias erat ordo geſtorum. Quæ dum ita proſperè ſuccedunt & cautè, Conſtantius accitum Arſacẽ Armeniæ regem, ſummáque liberalitate ſuſceptum, præmonebat & hortabatur vt nobis amicus eſſe perſeueraret & fidus: audiebat enim ſæpiùs eum tentatum à rege Perſarum fallaciis, & minis & dolis, vt Romanorũ ſocietate poſthabita, ſuis rationibus iungeretur. Qui crebrò adiurans animam priùs poſſe amittere quàm ſententiam, muneratus cũ comitibus quos duxerat, rediit ad regnũ, nihil auſus temerare poſtea promiſſorũ,

Conſtantius à vulpe & leone laceſſitus, meritò Arſacen ſibi conciliare ſtudet.

obligatus gratiarum multiplici nexu Conſtantio: inter quas illud potiùs excellebat, quòd Olympiada Ablabij filiam præfecti quondam prætorio, ei copulauerat coniugem, ſponſam fratris ſui Conſtantis. Quo dimiſſo à Cappadocia ipſe per Melitinam minoris Armeniæ oppidum, & Lacotena & Samoſata trāſmiſſo Euphrate Edeſſam venit. Ibique dum agmina vndique conuenientium militum, & rei cibariæ abundantes copias operitur, diu moratus, poſt æquinoctium egreditur autumnale Amidam petens. Cuius quum prope veniſſet mœnia, fauillis oppleta colluſtrans flebat cum gemitu, reputans quales miſeranda ciuitas pertulerat clades. Ibi tunc forte Vrſulus præſens, qui ærarium tuebatur, dolore percitus exclamauit, *En quibus animis vrbes à milite defenduntur, cui vt abundare ſtipendium poßit, imperij opes iam fatiſcunt.* Quod dictum ita amarum militaris multitudo poſtea apud Chalcedona recordata, ad eius exitium conſurrexit. Exinde cuneis conſertis, incedens, quum Bezabden aduentaret, fixis tentoriis, vallo foſſarúmque altitudine circumſeptis, obequitans caſtrorum ambitum longiùs, docebatur relatione multorum inſtaurata eſſe firmiùs loca, quæ antehac iniuria corruperat vetuſtatis. Et nequid omitteret quod ante feruorem certaminum erat neceſſariò præſtruendum, viris prudentibus miſſis conditione poſita dupla, cogebat mœnium defenſores redire ad ſuos, alienis ſine cruore conceſſis, aut in ditionem venire Romanam dignitatibus augendos & præmiis. Atque quum illi deſtinatione natiua reniterentur vt clarè nati, periculíſque & laboribus in cuncta obſidioni congrua parabantur. Denſis itaque ordinibus cum tubarum incitamentis latera oppidi cuncta adortus, alacris miles legionibus in teſtudines varias conglobatis, paulatim tutò progrediens, ſubruere mœnia conabatur: & quia telo

Principū cō iugia, probā da, modò pacis publicæ tuendæ gratia fiant.

Intempeſtiuus fletus.

Exclamatio importuna.

Bezabden Conſtantius obſidet.

Ad deditionem fruſtrà ſollicitat.

Eius ſubrue re mœnia conatur.

telorum omne genus in ſubeuntes effundebatur, nexu clypeorum ſoluto diſceſſum eſt, in receptum canentibus ſignis. Laxatis deinde ad diem vnum animis, tertia luce curioſiùs tecti elatis paſſim clamoribus aſcenſus vndique tentabant. Et licet defenſores obtentis ciliciis, ne conſpicerentur ab hoſtibus, latebant intrinſecus, tamen quoties flagitabat neceſſitas, lacertos fortiter exertantes, lapidibus ſubiectos inceſſebant & telis. Et vimineæ crates quum procederent confidenter, eſſéntque parietibus contiguæ, dolia deſuper cadebant, molę & columnarum fragmenta: quorum ponderibus nimiis obruebantur pugnatores, hiatúque violento diſiectis operimentis cum periculis vltimis euadebant.

Sed cautè & fortiter repellitur ab obſeſſis.

12 DECIMO itaque poſtquā oppugnari cœptum eſt die, quū ſpes noſtrorum inferior cuncta mœrore compleret, transferri placuerat molem arietis magnam, quam Perſæ quondam Antiochia pulſibus eius exciſa relatam reliquerant apud Carras: quæ ſubitò viſa, aptatáque faberrimè, clauſorum hebetauerat mentes adusque deditionis remedia penè prolapſas, ni reſumptis viribus opponenda minaci machinæ præparaſſent. Nec temeritas poſt hæc ceſſauerat nec conſilium. Nanque dum inſtrueretur aries vetuſtus, & diſſolutus vt facilè veheretur, omni arte omníque virium nixu, & propugnatorum vi & firmitudine ſumma defenſabantur tormenta. Nihilominus & lapidum crebritas atque fundarū ex vtraque parte plurimos conſumebant, & aggerum moles incrementis celeribus conſurgebant: acriórque indies adoleſcebat obſidio, multis noſtrorum idcirco cadentibus, quòd decernentes ſub Imperatoris conſpectu ſpe præmiorum, vt poſſint facilè qui eſſent agnoſci, nudantes galeis capita, ſagittariorum hoſtilium peritia fundebantur. Proin dies

Noua machinā terret aliquantiſper in vrbe clauſos.

Qui reſumptis viribus acriter ſe tuentur.

Romanos cupiditas nudati pleróſque pugnātes ſagittis interficiunt.

& noctes intenti vigiliis, cautiores ſtantes vtrobique faciebant. Et Perſæ aggerum altitudine iam in ſublime porrecta, machinæque ingentis horrore perculſi, quam minores quoque ſequebãtur, omnes exurere vi maxima nitebantur: & aſſiduè malleolos atque incendiaria tela torquentes laborabant incaſſum: ea re quòd humectis ſcortis & centonibus erant opertæ materiæ plures, aliæ vnctæ alumine diligenter, vt ignis per eas laberetur innoxius. Verùm has admouentes fortitudine magna Romani, licet difficilè, defenſabánt tamen, & cupiditate potiundi oppidi, ne promptá quidem pericula contemnebant: & cõtrà propugnatores, quum iam diſcuſſurus turrim oppoſitam aries maximus aduentaret, prominentem eius ferream fontem, quæ retuera formam effingit arietis, arte ſubtili illaqueatam altrinſecus laciniis retinuere longis, ne retrogradiens reſumeret vires, néve ferire muros aſſultibus denſis contemplabiliter poſſet, fundentes quoque feruentiſſimam picem. Et diu promotæ machinæ ſtabant, ſaxa muralia perferentes & tela. Iámque aggeribus cumulatiùs excitatis, defenſores, ni vigilaſſent, exitium adfore iam ſperantes, in audaciam ruere præcipitem: & repentino decurſu portis effuſi, primóſque adorti noſtrorũ, faces ſitelláſque ferreas onuſtas ignibus in arietem magnis viribus iaciebant. Verùm poſt ambiguam prælij virtutẽ plurimi nihil impetrato intra mœnia repellũtur: móxque ex aggeribus quos erexerant Romani, iidẽ Perſæ propugnaculis inſiſtentes ſagittis inceſſebantur, & fundis telíſque igniferis: quæ per tegumenta turriũ volitantia, paratis qui reſtinguerent, plerunque irrita labebantur. Qúmque pauciores vtrobique fierent bellatores, & Perſæ truderentur ad vltima, ni potior ratio ſuccurriſſet, impenſiore opera procurſus tentabatur ex caſtris: & eruptione ſubita multitu-

Et ad omnia parati Conſtantij conatus omnes reddunt irritos.

In extremo periculo cõſtituti, in audaciam præcipitẽ ruunt.

Et validiſſimum Rom. exercitus impetum fortiter ſuſtinẽt.

multitudinis facta, inter armatos qui portabant ignes ampliores prioribus ordinati, iaciebant corbes in materias ferreos plenos flammarum, & ſarmenta, aliáque ad ignes concipiendos aptiſſima. Et quia conſpectũ abſtulerant fumi nigerrimæ nubes, claſſico excitãte in pugnã, legiones procinctæ celeri gradu venerunt, & ſubcreſcente paulatim ardore bellandi, quum ventum fuiſſet ad manus, repentè machinæ omnes effuſis ignibus vrebantur præter maiorem: quam direptis reſtibus, quibus è muro iactis implicabatur, virorum fortium acrior niſus ægrè ſemiuſtam extraxit. At vbi nocturnæ tenebræ finem præliis attulerunt, non in longũ miles quieuit: cibo enim exiguo refectus & ſomno, rectorum monito excitus muniriones longè à muro dimouit, dimicare ſuccinctiùs parans per ſublimes aggeſtus, qui iam conſummati muris altiùs imminebant: vtque facilè defenſores mœnibus pellerentur, in ipſis aggerum ſummitatibus binæ ſunt locatæ baliſtæ, quarum metu ne proſpicere quidem poſſe hoſtium quiſquã crederetur. His ſatis prouiſis propè ipſum crepuſculum triplex acies noſtrorum inſtructa, coniſque galearum minaciùs nutans, ſcalas vehentibus multis impetum conabatur in muros. Iámque reſultantibus armis & tubis, vno paríque ardore hinc inde pugnabatur audaci conflictu: latiúſque ſeſe pandente, Romani quum Perſas occultari viderent pauore impoſitorũ, aggeribus tormentorum pulſabant turrim ariete; & cum ligonibus & dolabris & victibus ſcalíſque appropinquabant: vtrinq; conuolante miſſilium crebritate. Afflictabant tamẽ multo vehemẽtiùs Perſas ictus varij baliſtarũ, tanquam per tranſennã à cliuis ſtructilibus decurrentes, vnde formas ſuas ſitas in extremo iã cogitantes, deſtinatam ruebant in mortem. & partiti munera dimicãdi inter neceſſitatis articulos, relictis qui

Nouus iſque poſtremus Romanorum impetus in obſeſſos.

Qui triplicẽ aciem, bellicis omnibus machinis & inſtrumentis inſtructã audacter excipiunt.

Et turre collapſa iter patens. ignibus, turri collapſa quum patuiſſet iter in vrbem, nudato propugnatoribus loco, quos periculi diſiecerat magnitudo, Perſarum agmina vndique vlulabili clamore ſublato, nullo cohibente, cuncta oppidi membra compleuerunt: cæſiſque promiſcuè pauciſſimis, reſidui omnes mandato Saporis viui comprehenſi, ad regiones Perſidis vltimas ſunt aſportati. Tuebantur autem hanc ciuitatem legiones duæ; prima Flauia, primáque Parthica, & indigenæ plures, cum auxilio equitum ilico ob repentinum malum incluſorum: qui omnes (vt dixi) vinctis manibus ducebantur, nullo iuuante noſtrorum. Niſibin enim ſub pellibus agens pars maior exercitus cuſtodiebat, interuallo perquam longo diſcretam, alioquin nunquam labenti Singaræ, vel temporibus priſcis quiſquam ferre auxilium potuit aquarum penuria cunctis circumiacentibus locis. Et licet ad præſciſcendos aduerſos ſubitóſque motus, id munimentum, opportunè locauit antiquitas, diſpendio tamen fuit rei Romanæ, cum defenſorum iactura aliquoties interceptum.

Expugnatur, cæſis aut deportatis obſeſſis.

Victoria viam ad audaciora conſilia victori monſtrat. 7 Exciso itaque oppido, rex Niſibin prudenti conſilio vitans, memor nimirum quæ ſæpius ibi pertulerat, dextrum latus itineribus petit obliquis, Bezabdem, quam Phænicham quoque inſtitutores veteres appellarunt, vi vel promiſſorū dulcedine illectis defenſoribus retenturus, munimentum impendiò validum in colle mediocriter edito poſitum, vergénſque in margines Tigridis, atque vbi loca ſuſpecta ſunt & humilia, duplici muro vallatum: ad cuius tutelam tres legiones ſunt deputatæ, ſecunda Flauia, ſecundáque Armeniaca, & Parthica itidem ſecunda, cum ſagittariis pluribus Zabdicenis, in quorum ſolo tunc nobis obtēperantium hoc eſt municipium poſitum. Primo igitur impetu cum agmine cataphractorum fulgentium

Phænicham ergo Sapor accedit.

tium rex ipſe ſublimior cæteris caſtrorum ambitum circuncurſans, propè labra ipſa foſſarum venit audentiùs: petitúſque baliſtarum ictibus certis & ſagittarum denſitate: opertura armorum in modum teſtudinis contextorum abſceſſit innoxius. Ira tamen tum ſequeſtrata, caduceatoribus miſſis ex more clauſos blandiùs hortabatur, vt vitæ ſpeique conſulturi obſidium deditione ſoluerent opportuna, reſeratíſque portis egreſſi ſupplices, victori gentium ſemet offerrent. Quibus adire propiùs auſi defenſores mœnium ideo pepercerunt, quòd cohærenter ſibi iunctos duxerant iiſdem notos ingenuos Singaræ captos. Eorum enim miſeratione telum nemo contorſit, nec ſuper pace reſpondit. Deinde datis induciis diei totius & noctis, ante alterius lucis initium Perſarum populus omnis adortus auidè vallum, acritérque minans ac fremens, vbi ad ipſa mœnia cõfidenter acceſſit, inſtabat vi magna reſiſtentibus oppidanis. Quare ſauciabantur plerique Parthorum, quòd pars ſcalas vehentes, alij opponentes vimineas crates, veluti cæci pergebant introrſus, nec noſtris innocuis. ſagittarũ enim nymbi crebriùs volitantes, ſtantes confertiùs perforabant. Partibúſque poſt ſolis occaſum æqua iactura digreſſis, appetente poſtridie luce, ardentiùs multo quàm antea pugnabatur, hinc inde concinentibus tubis, nec minores ſtrages vtrobique viſæ ſunt, ambobus obſtinatiſſimè colluctatis.

Et clauſos ad deditionẽ hortatur.

Induciáſque cõcedit.

Quibus finitis, acriter eos oppugnat.

8 VERVM ſequuto die otio cõmuni aſſenſu poſt ærumnas multiplices attributo, quum magnus terror circunſiſteret muros, Perſæq; paria formidarẽt, Chriſtianæ legis antiſtes exire ſe velle geſtibus oſtendebat, & nutu: acceptáque fide quòd redire permitteretur incolumis, vſque ad tentoria regis acceſſit. vbi data copia dicendi quæ vellet, ſuadebat placido ſermone diſcedere Perſas ad ſua, poſt com-

Chriſtianorum antiſtitum, tunc tẽporis, propter orthodoxæ doctrinæ ſinceritatem miraculi ac donis extra-

ordinariis teſtatam, vitaque ſanctimoniam, maxima apud omnes autoritas, quam A. Marcellinus ethnicus leuiter attingit, ita tamen vt proditionis crimen antiſtiti Bezabdenſi affingere non audeat. Tāta vis eſt veritatis & innocentiæ!

munes partis vtriuſque luctus, formidari etiam maiores affirmans forſitan aduenturos. Sed perſtabat incaſſum hæc multáque ſimilia diſſerendo, efferata veſania regis obſtante, non ante caſtrorum excidium digredi pertinaciter adiurantis. Perſtrinxit tamen ſuſpicio quædam epiſcopum, vana, vt opinor, licet aſſeueratione vulgata multorum, quòd clandeſtino colloquio Saporem docuerat, quæ mœnium appeteret membra, vt fragilia intrinſecus & inualida. Hócque exinde veriſimile viſum eſt quòd poſtea in tuta loca cariéque nutantia cum exultatione magna, velut regentibus penetralium callidis, contemplabiliter machinæ feriebant hoſtiles. Et quanquam anguſti calles difficiliorem aditum dabant ad muros, aptatíque arietes ægrè promouebantur manualium ſaxorum ſagittarúmque metu arcente, nec baliſtæ tamen ceſſauere nec ſcorpiones, illæ tela torquentes, hi lapides crebros, qualíque ſimul ardentes pice & bitumine illiti: quorum aſſiduitate per procliuè labentium machinæ hærebant, velut altis radicibus fixæ, cáſque malleoli & faces iactæ deſtinatiùs exurebant. Sed quum hæc ita eſſent, caderéntque altrinſecus multi, radebant magis oppugnatores naturali ſitu & ingenti opere munitum oppidum ante brumale ſidus excindere, rabiem regis non antè ſedari credentes. Quocirca nec multa cruoris effuſio, nec confixis mortiferis vulneribus plurimis cæteros ab audacia parili reuocabant. Sed diu cum exitio decernentes, poſtremò periculis obiectauere ſemet abruptis: & agitantes arietes denſo ſaxorum pondere muralium fomentíſque ignium variis ire protinus vetabantur. Verùm vnus aries reſiduis celſior, humectis taurinis opertus exuuiis, ideóque minus caſus flãmeos pertimeſcens aut tela, antegreſſus omnes repſit niſibus magnis ad murum: vaſtóque acumine

Potentis hoſti rabies nõ pauco ſanguine placatur.

Machinarũ muralium veterũ vis.

acumine coagmenta lapidum fodiens, turrim laxatam euertit. Qua ſonitu lapſa ingenti, ſuperſtantes quoque repentina ruina deiecti, diffractíque vel obruti, mortibus interiere diuerſis & inſperatis: inuentóque tutiore aſcenſu, armata irruit multitudo. Trepidis deinde ſuperatorum auribus vlulantium vndique Perſarum intonante fragore artius prælium intra muros exarſit hoſtium noſtrorum cæteruis certantibus cominus, quum confertis inter ſe corporibus, hinc indéque ſtricto mucrone nulli occurrentium parceretur: magna denique mole ancipiti diu exitio renitẽtes obſeſſi, poſtremò plebis immenſæ ponderibus effusè diſiecti ſunt, & poſt hæc iratorum hoſtium gladij, quicquid inueniri poterat concidebant, abreptíque ſinibus matrum paruuli, ipſæ quoque matres trucidabantur, nullo quid ageret reſpectante. Interea tamen funeſta gens rapiẽdi cupidior, onuſta ſpoliorum genere omni, captiuorúmque examen maximum ducens, tentoria repetiuit exultans. Rex tamen gaudio inſolenti elatus, diúque deſiderio capiendæ Phænichæ flagrans, munimenti perquam tempeſtiui, non antè diſceſſit quam labefactata murorum parte reparata firmiſſime alimentíſque affatim conditis, armatos ibi locaret inſignes origine belliſque artibus claros. Verebatur enim, quod accidit, ne amiſſionem caſtrorum ingentium ferentes ægrè Romani, ad eadem obſidenda viribus magnis accingerentur. Latiùs ſe proinde iactans, additáque ſpe quicquid aggredi poſſet adipiſcẽdi, interceptis caſtellis aliis vilioribus, Virtam adoriri diſpoſuit, munimentũ valde vetuſtum, vt ædificatũ credatur à Macedone Alexãdro, in extremo quidem Meſopotamię ſitũ, ſed muris velut ſinuoſis circundatũ & cornutis, inſtructionéque varia inacceſſum. Quod quum omni tentaret arte, nũc pollicitationibus defenſores alliciẽs,

Ciuitatis vi capta, hypotyposis.

Triſtis vbique luctus, vbique pauor, & plurima mortis imago.

Præsidium Perſicum in vrbe capta locatum.

Curſum inſolentis victoriæ, leui quodam ſræno ſummus rerum arbiter reprimere ſolet.

nunc pœnas cruciabiles minitans, aliquoties ſtruere aggeres parans, obſidionaléſque mouens machinas, multis acceptis vulneribus quàm illatis, omiſſo vano incepto tandem abſceſſit. Hæc eo anno inter Tigrim geſta ſunt & Euphratem. Quæ quum frequentibus nuntiis didiciſſet Conſtantius, metuens expeditiones Parthicas, hyemem apud Conſtantinopolin agens, impenſiore cura limitem inſtruebat cum omni apparatu bellorum. Arma quoque & tyrocinia cogens, legionéſque augens iuuentutis validæ ſupplementis quarum ſtatariæ pugnæ per orientales ſæpius emicuere procinctus, auxilia ſuper his Scytharum poſcebat mercede vel gratia, vt adulto vere profectus è Thraciis loca ſuſpecta protinus occuparet.

Victoris ſucceſſus victis torporem excutit, & dat vexatio intellectum.

9 Inter quæ Iulianus apud Pariſios hybernis locatis, ſumma cœptorum quorſum euaderet pertimeſcens, erat anxius, nuſquam aſſenſurum Conſtantium factis multa voluendo conſiderans, apud quem ſordebat vt infimus & contemptus. Circunſpectis itaque trepidis rerum nouarum exordiis, legatos ad eum mittere ſtatuit geſta docturos eiſque concinentes literas dedit, quid factũ ſit, quidue fieri oporteat deinceps monens apertiùs & demonſtrãs. Quanquã eum hæc dudum comperiſſe opinabatur, relatu Decētij olim reuerſi, & cubiculariorũ recèns de Galliis regreſſorũ, qui ad Cæſarẽ aliqua portauere ſolennia. Et quanquã non repugnanter, tamen nec arrogantibus verbis quicquam ſcripſit, ne videretur ſubitò declinaſſe. Erat autem literarum ſenſus huiuſmodi, *Ego quidem propoſiti mei fidem, non minus moribus quàm fœderum pactu, quoad fuit, vnam ſemper atque idem ſentiens conſeruaui, vt effectu multiplici claruit euidenter. Iámque inde vt me creatum Cæſarem pugnarum horrendis fragoribus obieciſti, poteſtate delata contētus currentium ex voto proſperitatum nuntiis crebris, vt appariter fidus,*

Irrequietus animus Iuliani ſibi bellum indicit. Mala mẽs, metuendus carnifex.

Cuius medicinam facere lenibus verbis vir duplici corde conatur, prolixa epiſtola.

fidus, tuas aures impleui, nihil vſquam periculis meis aſſignans, quum documentis aſſiduis conſtet diffuſis permixtiſque paſſim Germanis, in laboribus me ſemper viſum omnium primum, in refectione poſtremum. ſed bona tua venia dixerim. ſi quid nouatum eſt nunc, vt æſtimas, in multis bellis & aſperis ætatem ſine fructu conterens miles, olim decretum impleuit fremens, ſecundique impatiens loci rectorem, quum nullas ſibi vices à Cæſare diuturni ſudoris & victoriarum frequẽtium rependi poſſe complaretur. Cuius iracundiæ, nec dignitatum augmenta nec annuum merentis ſtipẽdium, id quoque inopinum acceſſit quòd ad partes orbis eoi poſtremas venire iuſſi, homines aſſueti glacialibus terris ſeparandique liberis & coniugibus egentes trahebantur & nudi. Vnde ſolito ſæuiùs efferati nocte in vnum collecti palatium obſedere, Auguſtum Iulianum vocibus magnis appellantes & crebris. cohorrui, fateor, & ſeceſſi: amandatúſque dum potui, ſalutem muſſatione quæritabam & latebris. Quumque nullæ darentur induciæ, libero pectoris muro (vt ita dixerim) ſeptus, progreſſus ante conſpectum omnium ſteti, molliri poſſe tumultum autoritate ratus vel ſermonibus blandis: Exarſere mirum in modum, eouſque prouecti vt quoniam precibus vincere pertinaciam conabar, inſtanter mortem contiguis aſſultibus intentarent. Victus denique mecúmque ipſe cõteſtans, quòd alter confoſſo me forſitan libens declarabitur princeps, aſſenſus ſum, vim lenire ſperans armatam. Geſtorum hic textus eſt, quem mente quæſo accipito placida. Nec actum quicquam ſecus exiſtimes, vel ſuſurrantes pernicioſa malignos admittas, ad compendia ſua excitare ſeceſſiones principum aſſuetos: ſed adulatione vitio rum altrice depulſa, excellentiſſimam virtutum omnium aduerte iuſtitiam: & conditionum æquitatem quam propono, bona fide ſuſcipito, cum animo diſputans, hæc Romano ſtatui prodeſſe, nobíſque qui charitate ſanguinis & fortunæ ſuperioris culmine ſociamur. Ignoſce enim, quæ cum ratione poſcuntur, non tam fieri cupio quàm à te vtilia probari & recta, auidè tua præcepta deinde quoque ſuſcepturus, quæ ſuã defert.

Præterita Iuliani officia commemorans.

In milites quod nouatum erat reiiciens.

Eorúmque factum eleuans.

Et quod plauſibilius eſt oſtentans vt arcana velaret.

Etiam è crimine captãs gloriam.

Re geſta expoſita, adulatores explodit.

Obſequium

Auxerat inter hæc cœptorum inuidiam Florẽtij fuga præfecti, qui velut præſagiens concitandos motus ob militem, vt ſermone tenus iactabatur, accitum, conſultò diſceſſerat Viennam, alimentariæ rei gratia diuelli cauſatus à Cæſare, quem ſæpe tractatum aſperiùs formidabat. Dein quum comperiſſet eum ad auguſtum culmẽ euectum, exigua ac prope nulla viuendi ſpe verſus in metum, vt longè diſiunctus, malis ſe, quæ ſuſpicabatur, exemit: & neceſſitudine omni relicta digreſſus venit ad Conſtantium itineribus lentis: vtque ſe nulli obnoxium culpæ mõſtraret, Iulianum vt perduellem multis criminibus appetebat. Cuius poſt abitum bene Iulianus cogitans & prudenter, ſciríque volens quòd præſenti perciſſet, caritates eius cum re familiari intacta publico curſus vſu permiſſo ad orientem redire tutiùs imperauit. Nec minore ſtudio ſequuti legati hæc ſecum ferentes quæ prædiximus, intentíque ad viãdum, quum venirent ad iudices celſiores, obliquè tenebantur: moráſque per Italiam & Illyricum perpeſſi diuturnas & graues, tandem transfretati Boſphorum, itineribúſque lentis progreſſi apud Cæſaream Cappadociæ etiam tum degentem inuenere Conſtantium, Mazacam antehac nominatam, opportunam vrbem & celebrem, ſub Argeí montis pedibus ſitam. Qui intromiſſi, data poteſtate offerunt ſcripta. Híſque recitatis, vltra modum ſolitæ indignationis excanduit Imperator. límíſque oculis eos adusque metum contuens mortis, egredi iuſſit, nihil poſt hæc percontatus vel audire perpeſſus. Perculſus tamen ardẽter contatione ſtringebatur ambigua, vtrum in Perſas an contra Iulianum moueri iuberet acies quibus fidebat: hæſitánſque diu perpenſis conſiliis, flexus eſt quorundam ſententia vtilia ſuadentium, & iter orientem verſus edixit. Statim tamen & legatos abſoluit, & Leonam quæſto-

Intacta bona Florẽtij dimittẽs Iulianus, aſtutè ſibiipſi cõſulit, ſuámque dignitatẽ roberat.

Conſtantius eorum more agens, qui nihil potẽtia ſua arduum credunt, aduerſarium reddit cautiorẽ, & ſatagens nihil prorſus agit.

rem ſuum in Gallias cum literis datis ad Iulianum pergere celeri ſtatuit gradu, nihil nouatorum ſe aſſerens ſuſcepiſſe, ſed eum (ſi ſaluti ſuę proximorúmque conſulit) tumenti flatu depoſito, intra Cæſaris ſe poteſtatem continere præcipiens. Vtque id facilè formido intentatorum efficeret, velut magnis viribus fretus, in locum Florentij præfectum prætorio Nebridium tum quæſtorem eiuſdem Cæſaris promouerat, & Felicem notarium officiorum magiſtrum, & quoſdam alios. Gumoharium enim ſucceſſorem Lupicini, antequam ſciretur huiuſmodi quicquam, magiſtrum prouexit armorum. Ingreſſus itaque Pariſios Leonas, ſuſceptus vt honoratus & prudens, poſtridie principi progreſſo in campum cum multitudine armata pariter & plebeia, quam de induſtria conuocarat, è tribunali vt emineret altiùs ſuperſtanti, ſcripta iubetur offerre. Replicatóque volumine edicti quod miſſum eſt, & legi ab exordio cœpto, quum ventum fuiſſet ad locum id continentem quòd geſta omnia Conſtantius improbans Cæſaris poteſtatem ſufficere Iuliano cenſebat, exclamabat vndique vocum terribilium ſonus, *Auguſte Iuliane, vt prouincialis & miles, & reip. decreuit autoritas, recreatæ quidem ſed adhuc metuētis rediuiuos barbarorum excurſus.* Quibus auditis Leonas cum Iuliani literis hæc eadem indicantibus reuertit incolumis, ſolúſque admiſſus eſt ad præfecturam Nebridius: id enim Cæſar quoque ſcribens ex ſententia ſua fore apertè prædixit. Magiſtrum enim officiorum iampridem ipſe Anatolium ordinauit, libellis antea reſpondentem, & quoſdam alios, vt ſibi vtile videbatur & tutum. Et quoniam quum hæc ita procederent, timebatur Lupicinus, licet abſens, agénſque etiam tum apud Britannos, homo ſuperbæ mentis & turgidus: erátque ſuſpicio quòd, ſi hæc trans mare didiciſſet, nouarum rerum materias excitaret: notarius

Grādia verba fortibus armis opus habent, alioquin ridicula ſunt prorſus, & viros principes minimè decēt.

Locus idoneus captatus qui Conſtātio, odiū Iuliano gratiam exercitus cōciliet.

Obuiam eundum iis, quorū prompta manus poteſtati creſcēti creare poteſt periculū.

rius Bononiam mittitur, obſeruaturus ſolicitè ne quiſquã fretum Oceani tranſire permitteretur. Quo vetito, reuerſus Lupicinus antequam horum quicquam ſciret, nullas ciere potuit turbas. Iulianus tamen iam celſiore fortuna militiſque fiducia lætior ne intepeſceret, néve vt remiſſus argueretur & deſes, legatis ad Conſtãtium miſſis, in limitem Germaniæ ſecundæ eſt egreſſus: omníque apparatu quem flagitabat inſtans negotiũ, communitus, Obtricenſi Moſæ oppido propinquabat. Rheno deinde tranſmiſſo, regionem ſubitò peruaſit Francorum, quos Atthuarios vocant, inquietorum hominum licẽtiùs etiam tum percurſantium extima Galliarum. quos adortus ſubitò nihil metuentes hoſtile, nimiúmque ſecuros, quòd ſcrupoſa viarum difficultate arcente, nullum ad ſuos pagos introiſſe meminerant principem, ſuperauit negotio leui: captíſque plurimis & occiſis, orantibus aliis qui ſuperfuere, pacem ex arbitrio dedit, hoc prodeſſe poſſeſſoribus finitimis arbitratus. Vnde reuerſus pari celeritate per flumen, præſidiáque limitis explorans diligenter & corrigens, aduſque Rauracos venit: locíſque recuperatis quæ olim barbari intercepta retinebant vt propria, iiſdémque pleniore cura firmatis, per Beſantionem Viennam hyematurus abſceſſit.

Deinde miles otioſus ad arma reuocandus.

Hoſtis item coercendus, vt noua poteſtas faciliùs creſcat.

Celeritas ei qui magna præſtare cupit, neceſſaria.

11 Hic per Gallias erat ordo geſtorum. Quæ dum ita proſperè ſuccedunt & cautè, Conſtantius accitum Arſacẽ Armeniæ regem, ſummáque liberalitate ſuſceptum, præmonebat & hortabatur vt nobis amicus eſſe perſeueraret & fidus: audiebat enim ſæpiùs eum tentatum à rege Perſarum fallaciis, & minis & dolis, vt Romanorũ ſocietate poſthabita, ſuis rationibus iungeretur. Qui crebrò adiurans animam priùs poſſe amittere quàm ſententiam, muneratus cũ comitibus quos duxerat, rediit ad regnũ, nihil auſus temerare poſtea promiſſorũ,

Conſtantius à vulpe & leone laceſſitus, meritò Arſacen ſibi conciliare ſtudet.

obligatus gratiarum multiplici nexu Conſtantio: inter quas illud potiùs excellebat, quòd Olympiada Ablabij filiam præfecti quondam prætorio,ei copulauerat coniugem , ſponſam fratris ſui Conſtantis. Quo dimiſſo à Cappadocia ipſe per Melitinam minoris Armeniæ oppidum , & Lacotena & Samoſata trãſmiſſo Euphrate Edeſſam venit. Ibique dum agmina vndique conuenientium militum, & rei cibariæ abundantes copias operitur , diu moratus, poſt æquinoctium egreditur autumnale Amidam petens. Cuius quum prope veniſſet mœnia, fauillis oppleta colluſtrans flebat cum gemitu , reputans quales miſeranda ciuitas pertulerat clades. Ibi tunc forte Vrſulus præſens , qui ærarium tuebatur, dolore percitus exclamauit, *En quibus animis vrbes à milite defenduntur , cui vt abundare ſtipendium poßit, imperij opes iam fatiſcunt.* Quod dictum ita amarum militaris multitudo poſtea apud Chalcedona recordata , ad eius exitium conſurrexit. Exinde cuneis confertis, incedens, quum Bezabden aduentaret,fixis tentoriis , vallo foſſarũmque altitudine circumſeptis,obequitans caſtrorum ambitum longiùs,docebatur relatione multorum inſtaurata eſſe firmiùs loca,quæ antehac iniuria corruperat vetuſtatis. Et nequid omitteret quod ante feruorem certaminum erat neceſſariò præſtruendum , viris prudentibus miſſis conditione poſita dupla , cogebat mœnium defenſores redire ad ſuos,alienis ſine cruore conceſſis , aut in ditionem venire Romanam dignitatibus augendos & præmiis. Atque quum illi deſtinatione natiua reniterentur vt clarè nati , periculiſque & laboribus in cuncta obſidioni congrua parabantur. Denſis itaque ordinibus cum tubarum incitamentis latera oppidi cuncta adortus,alacris miles legionibus in teſtudines varias conglobatis,paulatim tutò progrediens, ſubruere mœnia conabatur:& quia telo

Principũ cō iugia, probāda, modo pacis publicæ tuendæ gratia fiant.

Intempeſtiuus fletus.

Exclamatio importuna.

Bezabden Conſtantius obſidet.

Ad deditionem fruſtrà ſollicitat.

Eius ſubtuere mœnia conatur.

telorum omne genus in ſubeuntes effundebatur, nexu clypeorum ſoluto diſceſſum eſt, in receptum canentibus ſignis. Laxatis deinde ad diem vnum animis, tertia luce curioſiùs tecti elatis paſſim clamoribus aſcenſus vndique tentabant. Et licet defenſores obtentis ciliciis, ne conſpicerentur ab hoſtibus, latebant intrinſecus, tamen quoties flagitabat neceſſitas, lacertos fortiter exertantes, lapidibus ſubiectos inceſſebant & telis. Et vimineæ crates quum procederent confidenter, eſſéntque parietibus contiguæ, dolia deſuper cadebant, molę & columnarum fragmenta: quorum ponderibus nimiis obruebantur pugnatores, hiatúque violento diſiectis operimentis cum periculis vltimis euadebant.

Sed cautè & fortiter repellitur ab obſeſſis.

12 DECIMO itaque poſtquā oppugnari cœptum eſt die, quū ſpes noſtrorum inferior cuncta mœrore compleret, transferri placuerat molem arietis magnam, quam Perſæ quondam Antiochia pulſibus eius exciſa relatam reliquerant apud Carras: quæ ſubitò viſa, aptatáque faberrimè, clauſorum hebetauerat mentes aduſque deditionis remedia penè prolapſas, ni reſumptis viribus opponenda minaci machinæ præparaſſent. Nec temeritas poſt hæc ceſſauerat nec conſilium. Nanque dum inſtrueretur aries vetuſtus, & diſſolutus vt facilè veheretur, omni arte omníque virium nixu, & propugnatorum vi & firmitudine ſumma defenſabantur tormenta. Nihilominus & lapidum crebritas atque fundarū ex vtraque parte plurimos conſumebant, & aggerum moles incrementis celeribus conſurgebant: acriórque indies adoleſcebat obſidio, multis noſtrorum idcirco cadentibus, quòd decernentes ſub Imperatoris conſpectu ſpe præmiorum, vt poſſint facilè qui eſſent agnoſci, nudantes galeis capita, ſagittariorum hoſtilium peritia fundebantur. Proin dies

Noua machinâ terret aliquantiſper in vrbe clauſos.

Qui reſumptu viribus acriter ſe tuentur.

Romanos capitibus nudatis pleróſque pugnātes ſagittis interficiunt.

& noctes intenti vigiliis, cautiores ſtantes vtrobique faciebant. Et Perſæ aggerum altitudine iam in ſublime porrecta, machinæque ingentis horrore perculſi, quam minores quoque ſequebãtur, omnes exurere vi maxima nitebantur: & aſſiduè malleolos atque incendiaria tela torquentes laborabant incaſſum: ea re quòd humectis ſcortis & centonibus erant opertæ materiæ plures, aliæ vnctæ alumine diligenter, vt ignis per eas laberetur innoxius. Verùm has admouentes fortitudine magna Romani, licet difficilè, defenſabant tamen, & cupiditate potiundi oppidi, ne prompta quidem pericula contemnebant: & cõtrà propugnatores, quum iam diſcuſſurus turrim oppoſitam aries maximus aduentaret, prominentem eius ferream frontem, quæ rectè ra formam effingit arietis, arte ſubtili illaqueatam altrinſecus laciniis retinuere longis, ne retrogradiens reſumeret vires, néve ferire muros aſſultibus denſis contemplabiliter poſſet, fundentes quoque feruentiſſimam picem. Et diu promotæ machinæ ſtabant, ſaxa muralia perferentes & tela. Iámque aggeribus cumulatiùs excitatis, defenſores, ni vigilaſſent, exitium adfore iam ſperantes, in audaciam ruere præcipitem: & repentino decurſu portis effuſi, primóſque adorti noſtrorũ, faces ſitelláſque ferreas onuſtas ignibus in arietem magnis viribus iaciebant. Verùm poſt ambiguam prælij virtutẽ plurimi nihil impetrato intra mœnia repellũtur: móxque ex aggeribus quos erexerant Romani, iidẽ Perſæ propugnaculis inſiſtentes ſagittis inceſſebantur, & fundis telíſque igniferis: quæ per tegumenta turriũ volitantia, paratis qui reſtinguerent, plerunque irrita labebantur. Quúmque pauciores vtrobique fierent bellatores, & Perſæ truderentur ad vltima, ni potior ratio ſuccurriſſet, impenſiore opera procurſus tentabatur ex caſtris: & eruptione ſubita multitu-

Et ad omnia parati Conſtantij conatus omnes reddunt irritos.

In extremo periculo cõſtituti, in audaciam præcipitẽ ruunt.

Et validiſſimum Rom. exercitus impetum fortiter ſuſtinẽt.

multitudinis facta, inter armatos qui portabant ignes ampliores prioribus ordinati, iaciebant corbes in materias ferreos plenos flammarum, & ſarmenta, aliáque ad ignes concipiendos aptiſſima. Et quia conſpectũ abſtulerant fumi nigerrimæ nubes, claſſico excitãte in pugnã, legiones procinctæ celeri gradu venerunt, & ſubcreſcente paulatim ardore bellandi, quum ventum fuiſſet ad manus, repentè machinæ omnes effuſis ignibus vrebantur præter maiorem: quam direptis reſtibus, quibus è muro iactis implicabatur, virorum fortium acrior niſus ægrè ſemiuſtam extraxit. At vbi nocturnæ tenebræ finem præliis attulerunt, non in longũ miles quieuit: cibo enim exiguo refectus & ſomno, rectorum monito excitus muniriones longè à muro dimouit, dimicare ſuccinctiùs parans per ſublimes aggeſtus, qui iam conſummati muris altiùs imminebant: vtque facilè defenſores mœnibus pellerentur, in ipſis aggerum ſummitatibus binæ ſunt locatæ baliſtæ, quarum metu ne proſpicere quidem poſſe hoſtium quiſquã crederetur. His ſatis prouiſis propè ipſum crepuſculum triplex acies noſtrorum inſtructa, coníſque galearum minaciùs nutans, ſcalas vehentibus multis impetum conabatur in muros. Iámque reſultantibus armis & tubis, vno paríque ardore hinc inde pugnabatur audaci conflictu: latiúſque ſeſe pandente, Romani quum Perſas occultari viderent pauore impoſitorũ, aggeribus tormentorum pulſabant turrim ariete; & cum ligonibus & dolabris & victibus ſcalíſque appropinquabant: vtrinq; conuolante miſſilium erebritate. Afflictabant tamẽ multo vehemẽtiùs Perſas ictus varij baliſtarũ, tanquam per tranſennã à cliuis ſtructilibus decurrentes, vnde formas ſuas ſitas in extremo iã cogitantes, deſtinatam ruebant in mortem. & partiti munera dimicãdi inter neceſſitatis articulos, relictis qui

Nouus iſque poſtremus Romanorum impetus in obſeſſos.

Qui triplicẽ aciem, bellicis omnibus machinis & inſtrumentis inſtructã audacter excipiunt.

Et memorãdo ſtrategemate repellunt à muru.

mœnia tuerentur reſerata latēter poſtica ſtrictis gladiis valida manus erupit, ponè ſequentibus aliis qui flammas occultè portabant. Dúmque Romani nũc inſtant cedentibus, nunc vltrò inceſſentes excipiũt, qui vehebant foculos repētes incurui prunas vnius aggeſti inſeruere iuncturis, ramis arborum diuerſarum, & iunco, & manipulis conſtructi cannarũ: qui conceptis incendiorum aridis nutrimentis iam cremabantur militibus cum intactis tormentis exinde periculosè digreſſis.

Ciuitatũ munita obſidiores in bellu maximi momenti.

13 Vt verò certaminibus finē veſpera dedit, partéſque diſceſſerunt ad otium breue, Imperator in varia ſeſe conſilia diducens & verſans, quum excidio Phænichæ diutiùs imminere neceſſariæ rationes vrgerent, quod munimentum velut inſolubile ſeclauſtrum hoſtium excurſibus erat obiectum, & ſerum repelleret tempus, certaturus leuiter ibi ſtatuit immorari, alimentis deſtituēdos forſitan cedere exiſtimans Perſas: quod ſecus atque rebatur euenit.

Romanus exercitus (vt & plerique alij prioribus & ſequẽtibus ſeculis) aßiduis imbribus diſſipatur.

Quũ enim remiſſiùs pugnaretur, humente cœlo vndantes nubes cum tenebris aduenere minacibus: aſſiduíſque imbribus ita immaduerat ſolũ vt luti glutinoſa mollities per eas regiones pinguiſſimi ceſpitis omnia perturbaret, & ſuper his iugi fragóre tonitrua fulguráque mentes hominũ pauidas perterrebant. Accedebant arcus cæleſtis conſpectus aſſidui: quæ ſpecies vnde ita figurari ſoleat, expoſitio de rebus oſtēdet: Halitus terræ calidiores & humoris ſpiramina cõglobata in nubes, exindéq; diſſecta in aſpergines paruas, ac radiorũ fuſione ſplendida facta, ſupinantur volubiliter contra ipſum igneum orbē, irinque conformant: ideóque ſpatioſo curuamine ſinuoſam: quod in noſtro panditur mundo, quem ſphæræ dimidiæ parti rationes phyſicæ ſuperponunt. Cuius ſpecies quantum mortalis oculus contuetur, prima lutea viſitur, ſecunda flaueſcens

De Iride, ſeu arcu cæleſti phyſica cõſideratio.

ueſcens vel fulua, punicea tertia, quarta purpurea, poſtrema cæruleo concreta & viridi. Hac autẽ mixta pulchritudine temperatur ideo, vt terrenæ exiſtimant mentes, quòd prima eius pars dilutior cernitur, aeri concolor circumfuſo: ſequens fulua, id eſt paulò excitatior quàm lutea: punicea tertia, quòd ſolis obnoxia claritudini receptatione ſpiritus fulgores eius puriſſimos è regione deflorat. Quarta ideo purpurat, quòd intermicante aſperginum denſitate per quas oritur, radiorum ſplendorem conſpuens, oſtendit aſpectum flammeo propiorem: qui color quanto magis diffunditur, concedit in cærulum & virentem. Arbitrantur alij tunc Iridis formam rebus apparere mundanis quum altiùs dilatæ nubi craſſę radij ſolis infuſi lucem iniecerint liquidã: quæ non reperiens exitum in ſe conglobata nimio ſplendeſcit attritu: & proximos quidem albo colores à ſole ſublimiore decerpit: ſubunides verò à nubis ſimilitudine ſuperiecta, vt in mari ſolet vſu venire, vbi candidæ ſunt vndæ quæ littoribus illiduntur, interiores ſine vlla concretione cæruleæ. Et quoniam indicium eſt permutationis auræ (vt diximus) à ſudo aere nubium concitans globos, aut cõtrà ex concreto immutans in ſerenam lætitiam cælum: ideo apud poetas legimus ſæpe Irin de cælo mitti, quum præſentium rerum fit ſtatus mutatio. Suppetunt aliæ multæ opiniones & variæ, quas dinumerare nunc eſt ſuperuacuum, narratione redire vnde digreſſa eſt feſtinante. His ac talibus Imperator inter ſpem metúmque iactabatur, ingraueſcente hyemis magnitudine, ſuſpectíſque per auios tractus inſidiis: inter quæ etiam tumultum exaſperati militis verebatur. Super his vrebat eius anxiam mentem quòd velut patefacta ianua diuitis domus, irritus propoſiti reuerteretur. Quas ob res omiſſo vano incepto, hyematurus

Iridis colores varij.

Vnde fiant.

Quid portendat, Amm. Marcellini iudicio.

Æris inclementia & hyems militem facilè exaſperat.

Antiochiæ redit in Syriam, ærumnoſam perpeſſus æſtatem & atrocem, diúque deflendam. Euenerat enim hoc, quaſi fatali conſtellatione ita regente diuerſos euentus, vt ipſum Conſtantium dimicantem cum Perſis fortuna ſemper ſequeretur afflictior: vnde vincere ſaltem per duces optabat, quod aliquoties meminimus contigiſſe.

Imò arcanâ Numinis prouidentia.

AMMIANI MARCELLINI GESTARVM RERVM liber xxj.

BREVIARIVM LIBRI.

1 IVLIANVS *conſtituit vltro inceſſere Conſtãtium, coniiciens eius mortem per præſagia, ſomnia, & eiuſmodi artes, de quibus attexitur iudicium Am. Marcellini.*

2 *His artibus & Chriſtianiſmi ſimulata profeſſione ſeſe corroborat. Interea Alemanni quendam belli ducem & Iuliani præſidiarios occidunt, aliis in fugam actis.*

3 *Vadomarium regem huius cladis primarium auctorẽ, & Cõſtãtio addictum, Iulianus captum in Hiſpaniam relegat, ac Rheno ſuperato Alemannis territis & veniam petentibus pacem tribuit.*

4 *Iuliani aperto marte Conſtantium adoriri cogitantis hortatoria oratio ad milites. Solenne iuramentum ab omnibus præſtitum, Nibridio excepto, quem Iulianus militum furori ereptum ſeruat.*

5 *Conſtantij geſta domeſtica & bellica dum Antiochi*

tiochia hyemaret.

6 *Negotiis vndique inſtantibus quomodo Conſtantius prouiderit. Iuliani in rebus promouendis ſolers celeritas.*

7 *Fama de Iuliani aduentu præfectos quoſdam aduerſarios fugat. Lucillianus eidem reſiſtere cogitans ex improuiſo captus, & paucis verbis caſtigatus, Illyrici & Throciæ clauſtra à Iuliano celeriter intercepta muniuntur.*

8 *Ad ſenatum Rom. Iuliani legatio cum inuectiua ſcripta aduerſus Conſtãtium, cuius duæ legiones, Nigrino duce Aquileia occupata, Iulianum in noua conſilia conijciunt.*

9 *Aquileiæ obſidium & oppugnatio, interea dum (audita Conſtantij morte) Iulianus Conſtantinopoli hyemaret, deſcripta.*

10 *Conſtantij morte relata, obſeſſi Aquileienſes Agiloni à Iuliano miſſi portas recludunt. Nigrinus viuus exuritur: alij duo pœnali ferro conſumpti. Illyrici & Italiæ res curat Iulianus.*

11 *A Perſis imminente grauiſſimo bello, Conſtantius mœrore offuſus trepidè ſuos ad officium componit. Quæ dum aguntur, Perſæ ſatis repulſi ad propria reuertunt.*

12 *Hac cura liberatus Conſtantius, aculeata oratione milites in Iulianũ (quem rebellem vocant) accendit: Arbetionémque & Gomoarium cum cateruis expeditiorum equitum præmittit.*

13 *Somniis dein turbatus, & (vt opinabatur) à ſalutari ſuo genio derelictus Conſtãtius, ſiniſtróque quodam omine territus, dum ad Antiochiæ. Sub vrbanum veniſſet in morbum lethalẽ incidit, & moritur.*

14 *Eius teſtamentum & hæres. Am. Marcellini candor in deſcribendis Conſtantij virtutibus.*

15 *Vitia eiuſdem minimè diſſimulat, immo veritatis hiſtoricæ penicillo ad viuum depingit, figura ſitúque membrorum & ſepultura deſcriptis.*

Grauis inimicus Iuliano Conſtantius ſed grauior qui ſub poſtore latet.

I NTERCLVSO hac bellorum difficili ſorte Conſtantio trans flumen Euphratem, Iulianus agens apud Viennam, formandis in futura conſiliis dies impēdebat & noctes, quantum opes patiebantur anguſtæ, altiùs ſemet attollens: ſempérque ambigens vtrum Conſtantium modis omnibus alliceret in concordiam, an terroris incutiendi gratia laceſſeret prior: quæ ſolicitè reputans, vtrunque formidabat, & amicum cruentum, & in ærumnis ciuilibus ſæpe victorem. maximéque Galli fratris exemplum mentem eius anxiam ſuſpendebat, quem inertia mixtæque periuriis fraudes prodidere quorundā. Erigebat tamen aliquoties animum ad multa & vrgentia, tutiſſimū ratus inimicum ſe ex confeſſo monſtrare ei cuius ex præteritis motus coniectabat vt prudens, ni per amicitias fictas inſidiis falleretur occultis. Paruit igitur auditis quæ per Leonam Conſtantius ſcripſerat, nullóque arbitrio eius promotorum ſuſcepto præter Nebridium, quinquennalia Auguſtus iam edidit, & ambitioſo diademate vtebatur lapidum fulgore diſtincto: quum inter exordia principatus aſſumpta vili corona circundaretur xyſtarchæ ſimilis purpurato. Inter quæ Helenæ coniugis defunctæ ſuprema miſerat Romam, in ſuburbano viæ Nomentanæ condenda, vbi vxor quoque Galli quondam ſoror eius ſepulta eſt Conſtantina. Accidebat autem, incēdebátque eius cupiditatem pacatis iam Gallis inceſſere vltrò Conſtantiū, coniiciēs cum per vaticinandi præſagia multa quæ callebat, & ſomnia, è vita protinus exceſſurum. Et quoniam erudito & ſtudioſo cognitionum omnium principi, maleuoli prænoſcendi futura prauas artes aſſignant, aduertendum eſt breuiter vnde ſapienti viro hoc quoque accidere poterit doctrinę genus haud leue. Elementorum omnium ſpiritus, vt pote perennium

Conſcientia terribiles cō flictus.

Tandem iacta eſt alea.

Irati numinis iudicio, in erroris efficaciā dātur præcipites qui mendacio nitūtur.

perennium corporum, præſentienti motu ſemper & vbique vigens, ex his quæ per diſciplinas varias affectamus, participat nobiſcum munera diuinandi:& ſubſtantiales poteſtates ritu diuerſo placatæ, velut ex perpetuis fontium venis vaticina mortalitati ſuppeditant verba, quibus numen præeſſe dicitur Themidis: quum ex eo quòd fixa fatali lege decreta præſcire fas ſit in poſterum, quæ tethemena ſermo Græcus appellat, ita cognominatam, in cubili ſolióque Iouis vigoris viuifici theologi veteres collocarunt. Auguria & auſpicia non volucrum arbitrio futura neſcientium colliguntur (nec enim hoc vel inſipiens quiſquam diceret) ſed volatus auium dirigit Deus: vt roſtrum ſonans, aut præteruolans pinna turbido meatu vel leni, futura præmonſtret. Amat enim benignitas numinis, ſeu quòd merentur homines, ſeu quòd tangitur eorum affectione, his quoque artibus prodere quæ impendent. Extis item pecudum attenti fatidicis, in ſpecies conuerti ſueti innumeras, accidentia ſciunt. Cuius diſciplinæ Tages nomine quidam mõſtrator (vt fabulantur) in Hetruriæ partibus emerſiſſe ſubitò viſus è terra. Aperiunt nunc quoque vẽtura quũ æſtuant hominum corda, ſed loquuntur diuina. Sol enim (vt aiunt phyſici) mens mundi, noſtras mentes ex ſeſe velut ſcintillas diffunditans, quum eas incẽderit vehementiùs, futuri cõſcias reddit. Vnde Sibyllæ crebrò ſe dicunt ardere, torrente vi magna flammarum. Multa ſignificant ſuper his crepitus vocum, & occurrentia ſigna, tonitrua quinetiam & fulgura & fulmina, itidémque ſiderum ſulci. Somniorum autem rara fides, & indubitabilis foret, ni ratiocinantes coniectura fallerentur. interdúmque (vt Ariſtoteles affirmat) infixa ſunt & ſtabilia: quũ animantis altiùs quieſcentis ocularis pupilla neutrobi inclinata rectiſſimè cernit. Et quia vanities

Am. Marcellini de variis diuinationum generibus, à Iuliano cultis iudiciũ.

Imò ij ſpiritui erroris agitãdi traduntur à iuſto Numine qui nefãdas artes colũt, quales ſunt auguria, auſpicia, Extiſpicina, &c. quarum hic meminit Ammianus.

Notitia autem illa præsentiendi & conijciendi quæ veritatis regula, probatis exēplis & ſāctis effectibus caueat, ſitque Dei gloriæ inimica & humanæ ſocietati pernicioſa, prorſus eſt explodenda.

aliquoties plebeia ſtrepit, hæc imperitè muſſando, ſi eſſet præſentiendi notitia quædam, cur ille ſe caſurum in bello, vel alius hoc ſe paſſurum ignorauit aut illud: ſufficit dici, quod & grammaticus loquutus interdum eſt barbare, & abſurdè cecinit muſicus, & ignorauit remedium medicus: & non ideo nec grammatica, nec muſica, nec medicina ſubſiſtit. Vnde præclarè hoc quoque, vt alia, Tullius: *Signa oſtenduntur*, ait, *à diis rerum futurarum: in his ſi quis errauerit, non deorum natura, ſed hominum coniectura peccauit.*

Diuinationis profanæ Spiritu faſcinati quicquid occurrit maximū eſſe putant præſagium & vigilantes ſomniāt.

2 Ne igitur extra calcem (quod dicitur) ſermo decurrens lecturo faſtidium ferat, ad explicanda proſpecta reuertamur. Quum apud Pariſios adhuc Cæſar Iulianus quatiens ſcutū variis motibus exerceretur in campo, axiculis quis orbis erat cōpaginatus in vanum excuſſis, anſa remāſerat ſola, quā retinēs valida manu ſtringebat, Territíſque vt omine diro præſentibus cunctis, Nemo (inquit) vereatur: habeo firmiter quod tenebam. Item quum apud Viennam poſtea quieſceret ſobrius, hora media noctis, imago quædam viſa ſplendidior, hos ei verſus heroos modò non vigilanti apertè dixit, eadem ſæpius replicando, quibus fretus nihil aſperum ſibi ſupereſſe exiſtimabat,

Iupiter quum ad latos inclyti Aquarij fines peruenerit, Saturno vigeſimam quintā virginis partem peragrāte Aſiæ rex Conſtā

Ζεὺς ὅταν ἐς πλατὺ τέρμα μόλῃ κλυτοῦ ὑδροχόοιο,
Παρθενικῆς δὲ Κρόνος μοίρῃ βαίνῃ ἐπὶ πέμπτῃ
Εἰκοστῇ, βασιλεὺς Κωνστάντιος Ἀσίδος αἴης
Τέρμα φίλου βιότου στυγερὸν καὶ ἐπώδυνον ἕξει.

Agebat itaque nihil interim de ſtatu rerum præſentium mutans, ſed animo tranquillo & quieto incidentia cuncta diſponens, paulatímque ſeſe corroborans, vt dignitatis augmento virium quoque con gruerent incrementa. Vtque omnes nullo impediente

diente ad ſui fauorem illiceret, adhærere cultui Christiano fingebat, à quo iam pridem occultè deſciuerat, arcanorum participibus paucis aruſpicinæ auguriíſque intentus, & cæteris quæ deorum ſemper fecere cultores. Et vt hæc interim celarentur, feriarum die quem celebrantes menſe Ianuario Christiani Epiphaniam dictitant, progreſſus in eorum eccleſiam ſolenniter numine orato diſceſſit. Dum hæc ita aguntur, propinquante iam vere, nuntio percitus inopino, ad triſtitiam verſus eſt & mœrorem. Didicit enim Alemannos à pago Vadomarij exorſos, vnde nihil poſt ictum fœdus ſperabatur incommodum, vaſtare confines Rhetiis tractus: nihílque ſinere intentatum manus prędatorias fuſiùs diſcurrētes. Quod ne diſſimulatum rediuiuas bellorum materias excitaret, Libinonem quēdam comitem cum Celtis & Petulantibus miſit hyemantibus ſecum, negotinm vt poſcebat ratio correcturum. Qui quum maturè propè oppidum Sanctionem veniſſet, longè viſus à barbaris, qui iam certamina meditantes ſeſe per valles abdiderant: hortatúſque milites, licet numero impares, cupidine tamen pugnandi vehementiùs irritatos, aggreditur inconſultè Germanos: intérque dimicandi exordia ipſe concidit omnium primus. Cuius interitu erecta barbarorum fiducia, Romaníſque ad ducis vindictam accenſis, certamē committitur obſtinatum: & vrgente magnitudinis mole diſiecti ſunt noſtri, occiſis paucis & vulneratis. Cum hoc Vadomario & Gundomado eius fratre itidem rege, Conſtantius (vt iam relatum eſt) firmauerat pacem. Poſt quæ mortuo Gundomado, hunc ſibi fore exiſtimans fidum, ſecretorúmque taciturnum exequutorem, ferialem mandauerat, ſi famæ ſolius admittenda eſt fides: ſcribebátque vt tanquam rupto concordiæ pacto, ſubinde collimitia ſibi vicina vexaret:

tius charæ vitæ triſtē & cum dolore coniūctum vitæ finem habebit.

Libino dux belli cum aliquot præſidiariis cæſus.

Præceps pugnādi ardor periculoſiſſ.

Certamen obſtinatum vnde.

Principes alieno gladio

eos quibus infenſi ſunt ferire conā-tur.

quò Iulianus id metuens, nuſquam à tutela diſce-deret Galliarum. Quibus, vt dignum eſt credere, obtemperans Vadomarius hæc & ſimilia perpetra-bat, ad perſtringendum fallendúmque miris modis ab ætatis primitiis callens, vt poſtea quoque duca-tum per Phœnicen regens oſtendit. Sed re ipſa conuictus abſtinuit. Capto enim à ſtationariis mi-litibus notario quem miſerat ad Conſtantium, ſcru-tatóque ſiquid portaret, epiſtola eius reperta eſt, in qua præter alia multa id quoque ſcripſerat, Cæ-ſar tuus diſciplinam non habet. Iulianum autem aſſiduè per litteras dominum & auguſtum appella-bat & deum.

Diſſidenti-bus duobus ſeruire im-poſſibile.

Potentē proditorē coerce, princeps, quiſquis vis ſecuritatem tuarum prouinciarū locare in tuto.

3 HAEC vt erant periculoſa & dubia, Iulianus in exitiale malum eruptura conſiderans, in vnum omni cogitatione intenta, vi incautum rapere fe-ſtinabat, vt ſecuritatem ſuam prouinciarúmque lo-caret in tuto: & iniit conſilium tale: Philagrium notarium Orientis poſtea comitem, ad eas miſerat partes, cuius prudentiæ fidebat olim ſibi compertæ: eíque inter multa quæ pro captu inſtantium rerum erat acturus, ſignatam quoque chartulam tradidit, mandauítque ne aperiret vel recitaret niſi Vado-mario viſo cis Rhenum. Perrexit Philagrius, vt præceptum eſt: eóque præſente, & negotiis aſtri-cto diuerſis, tranſgreſſus Vadomarius flumen, vt ni-hil in profunda metuens pace, nihílque ſecus ge-ſtorum ſimulans ſcire, viſo præpoſito militum ibi degentium pauca loquutus, ex more vltrò ſemet, vt ſuſpicionis nihil relinqueret abiturus ad conui-uium eius venire promiſit, ad quod erat etiam Phi-lagrius inuitatus. Qui ſtatim ingreſſus rege conſpe-cto Imperatoris recordatus eſt verba: cauſatúſque rem ſeriam & vrgentem, ad diuerſorium rediit: ſcri-ptíſque lectis doctus quid agi conueniret, cōfeſtim reuerſus diſcubuit inter cæteros. Finitíſque epulis Vado-

Nihil tam abſtruſum quod tandē nō pateſiat.

Corruptam autem conſciē-tiæ illud eſt familiare, vt inſtante periculo malos homines quieſcere ſi-nat: dein ſu-

Vadomarium fortiter apprehẽſum rectori militum arctè cuſtodiendum apud ſigna commiſit, textu lecto iuſſorum. comitibus eius ad ſua redire compulſis, ſuper quibus nihil fuerat imperatum. Exhibitus tamen idem rex ad principis caſtra, iámque ſpe veniæ omni præcluſa, quum interceptum notarium, & quæ ſcripſerat ad Conſtantium comperiſſet iam publicata, ne conuitio quidem tenus compellatus miſſus eſt ad Hiſpanias. Id enim ſtudio curabatur ingenti ne Iuliano diſcedente à Galliis, immaniſſimus homo prouinciarum ſtatum ęgrè compoſitum licentiùs conturbaret. Hoc caſu elatior Iulianus regis opinione citiùs intercepti, quem profecturus ad longinqua formidabat, nihil remittentibus curis barbaros adoriri diſpoſuit, quos peremiſſe Libinonem comitem in congreſſu cum militibus docuimus paucis. Et ne rumor aduentus ſui eos ad remotiora traduceret, ſuperato Rheno noctis alto ſilentio, cum auxiliorum expeditiſſimis globis, nihil metuentes huiuſmodi circunuenit: excitatóſque hoſtilium fragore armorum, dum gladios circunſpectãt & tela, celeriter inuolauit, & quoſdam occidit, orantes alios, prædámque offerentes dedititios cepit: reliquis qui remanſere, pacem precãtibus dedit, quietem pollicitis firmam.

bito & ex improuiſo quatiẽs flagellum eis acerrimos ictus infligit. Id Vadomario tandem accidiſſe legimus.

Ferocientes hoſtes de leui quadam victoria, princeps ſtrenuus & potens pruden ter & armata manu ad officium reuocet.

4 QVAE dum mentibus aguntur erectis, coniectans quantas inteſtinæ cladis excitauerat moles, nihílque tam conuenire conatibus ſubitis quàm celeritatem ſagaci præuidens mente, profeſſa palàm defectione ſe tutiorem fore exiſtimauit: incertúſq; de militũ fide, placata ritu ſecretiore Bellona, claſſico ad concionem exercitu conuocato, ſaxeo ſuggeſtu inſiſtens, iàmque vt apparebat fidentior, hæc clariùs ſolito diſſerebat: *Iamdudum tacita deliberatione vos æſtimo, magni commilitones, rerum geſtarum excitos amplitudine, hoc opperiri conſiliũ, vt euentus qui ſperantur, dictis ad pr*

Arcana de rebus arduis conſilia, vt furentes flãma, tandem erumpunt.

Et perſuaſòriis humana eloquentia

pulum teguntur.

perpendi poſſint & præcaueri. Plus enim audire quàm loqui militem decet actibus coalitum glorioſis: nec alium ſpectatæ æquitatis ſentire rectorem quàm eum qui & laudari digne potuerit & probari. Vt igitur quæ propoſui abiectis abſoluam, aduertite oro beneuole, quæ ſermone breui percurram.

Victoria de Repub. hoſtibus reportata memorãtur vt audacia creſcat.

Arbitrio Dei cæleſtis vobis inter ipſa iuuētæ rudimenta permixtus irruptiones Alemannorum aſſiduas & Francorum, populandique iugem licentiam fregi, & vigore communi Romanis agminibus quoties libet Rhenum peruium feci, contra rumorum fremitus gentiúmque validarū violentos excurſus ſtando immobilis, virtutis veſtræ nimirum firmamento confiſus. Et hæc laborum quos exhauſimus, Galliæ ſpectatrices poſt funera multa iacturáſque recreatæ diuturnas & graues, poſteritati per ætatum examina, commendabunt. At nunc quum autoritate veſtri iudicij, rerúmque neceſſitaie compulſus, ad auguſtum elatus

Tandē quid in pectore lateat, foras prodit.

ſum culmen, Deo vobiſque fautoribus, ſi fortuna cœptis adfuerit, altius affectabo maiora, id præ meferens, quòd exercitui, cuius æquitas armorúmque claruit magnitudo, & domi moderatus viſus ſum & tranquillus, & in crebritate bellorum contra conſpiratas gentium copias conſideratus & cautus. Vt igitur aduerſa præueniamus mentium ſocietate iunctiſſima, ſequimini viam, conſiliúmque ſalutare (vt puto) quum integritas rerum intentioni noſtræ voluntatique

Deinde de rebus in poſterum cautè, audacter, & apertè gerendis agitur, & omniū ſolenni conſenſu.

reſpondeat: & dum maioribus vacant præſidiis regiones Illyricæ, impedito curſu tendentes, Daciarum interim fines extimos occupemus, exinde quid agi oporteat bonis ſucceſſibus inſtruendi: vtque eſt mos fidentium ducum, iuramento quæſo concordiam ſpondete manſuram & fidem, operam nauaturo ſedulam & ſolitam nequid agatur inconſultum & ſegne, & producturo, ſiquis exegerit, incorruptam conſcientiam meam, quòd nihil voluntate præter ea quæ in commune conducunt aggrediar aut tentabo. Illud ſanè obteſtor & rogo, obſeruate ne impetu gliſcentis ardoris in priuatorū damna quiſquam veſtrûm exiliat, id cogitans, quòd ita nos illuſtrarunt hoſtium innumeræ ſtrages, vt indemnitas prouin-

At diſciplina hæc Iuliani noſtro ſeculo prorſus extincta eſt.

ciarum

diarum & ſalus,exemplis virtutum peruulgatæ. Hoc ſermone Imperatoris vice alicuius oraculi comprobato, mota eſt incitatiùs concio : & rerum cupida nouandarum , vnanimi conſenſu voces horrendas immani ſcutorũ fragore miſcebat, magnum elatúmque ducem,&, vt experta eſt, fortunatum domatorem gentium appellans & regum. Iuſsíque vniuerſi in eius nomen iurare ſolenniter, gladiis ceruicibus ſuis admotis ſub execrationibus diris verbis iurauere conceptis , omnes pro eo caſus quoad vitam profuderint , ſi id neceſſitas exegerit , perlaturos. quæ ſequuti rectores, omnéſque principis proximi,fidem ſimili religione firmarunt.Solus omnium licet propoſito ſtabili,audacter tamẽ præfectus repugnauit Nibridius,iuriſiurandi nexu contra Conſtantium nequaquam ſe conſtringi poſſe commemorans,cuius beneficiis obligatus erat crebris & multis.Quibus auditis quum ſtantes propius milites acriter inflammati eum appeterẽt trucidandum , ad genua ſua prolapſum Imperator paludamento protexit : inde reuerſus in regiam quum antegreſſum eum vidiſſet, ſupplicémque iacentem orare, vt leuandi cauſa timoris ei porrigeret dexteram : *Et quid,* ait ,*præcipuum amicis ſeruabitur, ſi tu manum tetigeris meam? Sed hinc quò libet abi ſecurus.* Hócque audito ille innoxius ad larem ſuum receſſit in Thuſciam. His Iulianus, vt poſcebat negotij magnitudo,præſtructis, expertus quid in rebus tumultuoſis anteuerſo valeat & prægreſſus , per teſſeram edicto itinere in Pannonias, caſtris promotis & ſignis,temere ſe fortunæ commiſit ambiguæ.

Milites rerum nouandarum cupidi bellicas conciones auidè hauriunt.

Iuramentũ ſolenne, ſ. in Conſtantiũ dira conſpiratio.

Nibridius, fidi ſerui imago.

Dextera principis tutum aſylum.

5 Replicare nunc conuenit tempora, & narrare ſummatim quæ, dum aguntur in Galliis antedicta, Conſtantius hyemans Antiochiæ , domi militiæque perfecit. Inter complures alios honore cõſpicuos adoraturi Imperatorem peregrè venien-

Acta Conſtantij Antiochiæ hyemantis.

Clemētia in Amphilochium, ſupplicio afficiēdum.

tem ordinantur etiam ex tribunis inſignibus. Quum igitur à Meſopotamia reuerſus Cōſtantius hoc exciperetur officio, Amphilochius quidam ex tribuno Paphlago, quem dudum ſub Conſtante militantem diſcordiarum ſeuiſſe cauſas inter priores fratres, ſuſpiciones contiguæ veritati pulſabant, auſus paulo petulantiùs ſtare vt ipſe quoque ad parile obſequium admittendus, agnitus eſt & prohibitus: ſtrepentibúſque multis, & intueri lucem vlteriùs non debere clamantibus, vt perduellem & obſtinatum, Conſtantius circa hæc lenior ſolito, *Deſinite* (ait) *vrgere hominem, vt exiſtimo, ſontem, ſed nondum apertè conuictum: & mementote quòd ſiquid admiſit huiuſmodi, ſub obtutibus meis conſcientiæ ipſius ſententia punietur, quàm latere non poterit*: & ita diſceſſum eſt. Poſtridie ludis circenſibus idem ex aduerſo Imperatoris vbi conſueuerat ſpectans, repētino clamore ſublato, quum certamen opinatum emitteretur, diffractis cancellis quibus vnà cum pluribus incumbebat, cunctis cum eo inuanum excuſſis, læſiſque leuiter paucis, interna compage diſrupta efflaſſe ſpiritum repertus eſt ſolus: vnde Conſtantius futurorum quoque præſcius exultabat. Eodem tempore Fauſtinam nomine ſortitus eſt coniugem, amiſſa iampridem Euſebia, cuius fratres erant Euſebius & Hypatius conſulares, corporis morúmque pulchritudine pluribus anteſtante, & in culmine tam celſo humana, cuius fauore iuſtiſſimo exemptum periculis declaratúmque Cæſarem retulimus Iulianum. Habita iiſdem diebus etiam Florentij ratio, è Gallia nouitatis metu digreſſi, & Anatolio recèns mortuo præfecto prætorio per Illyricum, ad eius mittitur locum: cúmque Tauro itidem præfecto prætorio per Italiam ampliſſimi ſuſcepit inſignia magiſtratus. Parabantur nihilominus externorum atque ciuilium inſtrumenta bellorum, & augebatur turma-

Teſtata breui oratione.

Nullius autem effectus ob fati decretum.

Noua Conſtantij nuptiæ.

Nouos præfectos variis locis creat.

Inſtrumenta ad parat

turmarum equeſtrium numerus, paríque ſtudio ſupplementa legionibus ſcripta ſunt, in dictis per prouincias tyrociniis: omníſque ordo & profeſſio vexabatur, veſtem armáque exhibens & tormenta, aurũ quinetiam & argentum, multiplicéſque rei cibariæ copias & diuerſa genera iumentorum. Et quia Perſarum rege ob difficultatem hyberni temporis ægrè retruſo, reſerata cæli temperie validior impetus timebatur, ad Tranſtigritanos reges & ſatrapas legati cum muneribus miſſi ſunt amplis, monituri cunctos & hortaturi noſtra ſentirent, nihil fallax tentarent vel fraudulentum: ante omnia tamen Arſaces & Meribanes, Armeniæ & Hiberiæ reges, cultu ambitioſo indumentorum emercabantur & multiformibus donis, damna negotiis Romanis illaturi, ſi rebus etiam dubiis deſciuiſſent ad Perſas. Inter tot vrgentia Hermogene defuncto, ad præfecturam promouetur Helpidius, ortus in Paphlagonia, aſpectu vilis & lingua, ſed ſimplicioris ingenij, incruentus & mitis: adeò vt quum ei coràm innocentem quendam torquere Conſtantius præcepiſſet, æquo animo abrogari ſibi poteſtatem oraret, hæcque potioribus aliis ex ſententia principis agenda permitti.

bella externa & ciuilia.

Aduerſus Perſam, quàcunque ratione id fieri poteſt, ſe ſuóſque munit.

Helpidium ineptum ad munia publica promouet.

6 RIGORE itaque inſtantium negotiorum anceps Conſtantius quid capeſſeret ambigebat, diu multúmque anxius vtrum Iulianum peteret & longinqua, an Parthos repelleret iam tranſituros, vt minabantur, Euphratem: hæréńſque, tandem cum ducibus communicato ſæpe conſilio in id flexus eſt vt finito propiore bello, vel certè mollito nullo poſt terga relicto quem formidaret, Illyriis perculſis & Italia, vt rebatur, Iulianũ inter exordia ipſa cœptorum tanquam venaticam prædam caperet: hoc enim ad leniendũ ſuorũ metũ ſubinde prædicabat. Tamen ne intepeſcere, aut omiſiſſe belli

Multa importunè dũ agit Conſtantius, neceſſariò vrgetur.

Tandem vtcunque, i. verborum lenimento.

agris cogitationibus medetur ad tẽpus.

videretur aliud latus, aduentus ſui terrorem vbique diſpergens, veritúſque ne Africa abſente eo perrũperetur, ad omnes caſus principibus opportuna, velut finibus orientis egreſſus, per mare notarium miſit Gaudentiũ, quem exploratorẽ actuũ Iuliani per Gallias aliquandiu fuiſſe præſtrinximus. Hunc enim obſequio celeri cuncta conſideratione gemina efficere poſſe ſperabant: quòd aduerſam partem metueret offenſam, & properabat nactus hanc opportunitatem commendari Conſtantio, quem credebat proculdubio fore victorem: nemo enim omniũ tunc ab hac conſtãti ſententia diſcrepabat. Qui quum eò veniſſet, mandatorum principis memor, per literas Cretione comite quid ageretur edocto, reliquíſque rectoribus, lecto vndique milite fortiore, tranſlatíſque ab vtraque Mauritania diſcurſatoribus expeditis, Aquitaniæ & Galliæ obiecta littora tuebatur artiſſimè. Neque id conſilium fefellit Conſtantium. Eo enim ſuperſtite nullus aduerſorum illas tetigit terras, licet oram Siciliénſem à Lilybæo protentam & Pachyno, multitudo ſeruabat armata, ſi patuiſſet facultas, ocyùs tranſitura.

Iis vtendũ miniſtris quos hoſti ſcis eſſe infenſiſsimos, cæterũ cautos & manu promptos.

His pro rerũ ratione vt ſibi prodeſſe exiſtimabat Conſtantius, aliíſque minutis & leuioribus ordinatis, ducum nuntiis docebatur & literis, Perſarum copias in vnũ coactas rege turgido præeunte iam prope margines tendere Tigridis, incertum quonam erumpere cogitantes.

Antea victoris & potentiſsimi hoſtis reditus ad bellum, merito formidabilis eſt.

Quibus percitus, vt propiùs agens futuros poſſet anteuenire conatus, quamprimum hybernis egreſſus, accito vndique equitatu, peditúmque robore quo fidebat, per Capeſſanam Euphrate nauali ponte tranſeurſo, Edeſſam petit vberem commeatibus & munitã ibi parumper opperiens dum exploratores aut perfugæ motum caſtrorum hoſtilium indicarent. Diſcedens inter hæc Iulianus à Rauracis, peractis

Eundum obuiam, ſed pedetentim.

quæ

quæ docuimus dudum, Salluſtium præfectum promotum remiſit in Gallias, Germaniano iuſſo vicem tueri Nebridij: Itidémque Neuitæ magiſterium commiſit armorum, Gumoarium proditorem antiquum timens, quem quum ſcutarios regeret, latenter prodidiſſe Veteranionem ſuũ principem audiebat: & Iouio quæſturam, cuius in actibus Magnentij meminimus: & Mamertino largitiones curandas. Et Dagalaiphum præfecit domeſticis, alióſque ex arbitrio ſuo militibus regendis appoſuit, quorum merita norat & fidem. Profecturus itaque per Martianas ſyluas, viáſque iunctas Iſtri fluminis ripis, inter ſubita vehementer incertus id verebatur ne contemptus vt comitantibus paucis, multitudinẽ offenderet repugnantẽ. Quod ne fieret, conſilio ſolerti præuidit: & agminibus diſtributis, per itinera Italiæ nota quoſdam properaturos cum Iouino miſit & Iouio, alios per mediterranea Rhetiarum magiſtro equitum Neuitæ commiſſos, quò diffuſi per varia opinionẽ numeri præberent immenſi, formidinéque cuncta cõplerent. Id enim & Alexander Magnus & deinde alij plures, negotio ita poſcente, periti fecere ductores. Mandabat tamen egreſſis, vt tanquam hoſte protinus occurſuro tutiùs graderentur, ſtationéſque nocturnas agerent & vigilias, ne improuiſo inuaderentur excurſu. Quibus ita vt videbatur aptè diſpoſitis, more quo tractus perruperat ſæpe barbaricos, contextis ſucceſſibus fidens porrectiùs ire pergebat. Quúmque ad locum veniſſet vnde nauigari poſſe didicit flumen, lembis aſcenſis, quos opportunè fors dederat plurimos, per alueum quantum fieri potuit, ferebatur occultè: ideo latens, quòd toleranter & fortiter nullius cibi indigens mundioris, ſed paucis contentus & vilibus, oppida forinſecus tranſibat incautè, imitatus egregium illud Cyri

Iulianus prævidi principis, nihil noxij à tergo relinquentis exemplum.

Comitatus paucitatem ſolerti conſilio tegit.

Per plures turmas formidine cuncta cõplẽdo.

Interea vigilat, ne ex improuiſo adortus ſe tidendum præbeat.

Et fortiter belli incommoda tolerat. Quid enim nõ præſtat ambitio.

Fama vis quanta, præcipuè in bellis ciuilibus. veteris dictum: qui quum delatus ad hoſpitem interrogaretur ab eo quid ad conuiuium parari deberet, Panem reſponderat ſolum: ſperare enim aiebat propè riuum cœnaturum.

7 FAMA verò, quæ mille (vt aiunt) linguis rerum miſerè exaggerat fidem, per Illyricos omnes celebrior fundebatur, Iulianum ſtrata per Gallias multitudine regum, & gentium numeroſo exercitu, & ſucceſſibus tumidum variis aduentare. Quo rumore perculſus præfectus prætorio Taurus, vt hoſtem vitans externum maturè diſceſſit, vectúſque mutatione celeri curſus publici, tranſitis Alpibus Iuliis, eodem ictu Florentium itidem præfectum ſecum abduxit. Leuibus tamen indiciis ſuper Iuliani motu Lucillianus percitus comes, qui per illas regiones rem curabat ea tempeſtate caſtrenſem, agens apud Sirmium, militéſque congregans quos ex ſtationibus propriis acciri celeritatis ratio permittebat, venturo reſiſtere cogitabat. Sed ille vt fax vel incenſus malleolus volucriter ad deſtinata feſtinans, quum veniſſet Bononiam, à Sirmio milliario nono diſparatā & decimo, feneſcente luna, ideóque obſcurante noctis maximam partem, è naui exiluit improuiſus: ſtatímque Dagalaiphum miſit cum expeditis ad Lucillianum vocandum, trahendúmque ſi reniteretur. Qui tum etiam quieſcens, quum ſtrepitu excitus turbulento vidiſſet ignotorum hominum ſe circulo circumſeptum, concepto negotio, & Imperatorij nominis metu præſtrictus, præceptis paruit inuitiſſimus: ſequutúſque alienū arbitrium magiſter equitū paulò antè ſuperbus & ferox, iumentóque impoſitus repentino, principi vt captiuus offertur ignobilis oppreſſam terrore vix colligens mentem. Verùm quū primitus viſus, adorandæ purpuræ datam ſibi copiam aduertiſſet, recreatus tandem ſuíque ſecurus,

Non eadem mens locorū præfectis: alij enim timidi, alij audaces, qui celeritate potentis & prudentis hoſtis facilè opprimuntur.

Incau-

Incautè, inquit, *Imperator, & temere cum paucis alienis partibus te commiſiſti.* Cui amarum Iulianus ſubridens, *Hæc verba prudentia ſerua*, inquit, *Conſtantio: maieſtatis enim inſigne nō vt conſiliario tibi, ſed vt deſinas pauere, porrexi.* Nihil deinde amoto Lucilliano differendum nec agendum ſegne ratus, vt erat in rebus trepidis, audax & confidentior, ciuitatem vt præſumebat dedititiam petens, citis paſſibus incedebat: eúmque ſuburbanis propinquantem amplis nimiúmque protentis, militaris & omnis generis turba cum lumine multo, & floribus, votíſque fauſtis, Auguſtum appellans & dominum, duxit in regiam. Vbi euentu lætus & omine, firmata ſpe venturorum quòd ad exemplum vrbium matris & populoſæ & celebris, per alias quoque ciuitates vt ſidus ſalutare ſuſciperetur, edicto poſtridie curuli certamine cum gaudio plebis, vbi lux excanduit tertia, morarum impatiens percurſis aggeribus publicis, Succos nemine auſo reſiſtere præſidiis occupauit. iiſdémque tuendis Neuitam præfecit vt fidum: cuius loci ſitum nunc conueniet oſtēdi. Confertæ celſorum montium ſummitates Hæmi & Rhodopes, quorum alter ex ipſis Iſtri marginibus, alter ab Axij fluminis citeriori parte conſurgit, in anguſtias tumuloſis collibus deſinentes, per Illyrios interſcindūt & Thracas: hinc vicinæ mediterraneis Dacis & Serdicæ, inde Thracias deſpectātes & Philippopolin, ciuitates amplas & nobiles. & tanquam natura in ditionem Romanam redigendas nationes circumſitas prænoſcente ita figuratæ conſultò, inter artos colles quondam hiantes obſcuriùs, ad magnitudinē ſplendorémque poſtea rebus elatis patefactæ ſunt & carpentis: aditibúſque aliquoties clauſis magnorū ducum populorúmque repulêre conatus. & pars quæ Illyricum ſpectat mollius edita, velut incauta ſubinde ſuperatur. Latus verò è regione

Iulianus, vt rerum arbiter loquens & agēs verè illud dictum eſſe probat, Nulla fides regni sociis, omniſque poteſtas Impatiens conſortis erit.

Fauces & clauſtra regionum (Alexandri Cilicia portas intercipiētis exemplo) occupat. Vincere cupientis maxima cura, vt iter ſibi peruium faciat.

oppoſitũ Thraciis,prona humilitate diruptũ,hincque & inde fragoſis rramitibus impeditum,difficilè ſcanditur etiã nullo vetante.Sub hac altitudine aggerum vtrobíque ſpatioſa camporum planicies iacet, ſuperior aduſque Iulias Alpes extenta, inferior ita reſupina & panda vt nullis habitetur obſtaculis aduſque fretum & Propontidem.

Nihil præter mittit quod ſibi vtile futurum prauideat.

8 His vt in re tali támque vrgenti compoſitis, magiſtro equitum illic relicto, imperator reuertitur Næſſum copioſum oppidum, quò inde expeditè cuncta diſponeret ſuis vtilitatibus profutura. Vbi Victorẽ apud Sirmiũ viſum ſcriptorẽ hiſtoricũ exinde venire præceptũ,Pannonię ſecundæ conſularẽ præfecit, & honorauit ænea ſtatua virum ſobrietatis gratia multilaudum, multo pôſt vrbi præfectũ. Iámque altiùs ſe extollens, & nunquam credens ad concordiam prouocari poſſe Conſtantiũ, orationem acrem & inuectiuam, probra quædam in eum explanantem & vitia,ſcripſerát ad ſenatum. Quæ quum Tertullo adminiſtrante adhuc præfecturam recitarentur in curia, eminuit nobilitatis cum ſpecioſa fiducia benigniras grata.Exclamatum eſt enim in vnum cunctorum ſententia congruente, Autori tuo reuerentiam rogamus. Tunc & memoriam Conſtantini, vt nouatoris turbatoríſque priſcarum legum & moris antiquitus recepti,vexauit, cum apertè incuſans quòd barbaros omnium primus aduſque faſces auxerat & trabeas conſulares, inſulsè nimirum & leuiter: qui quum vitare deberet id quod infeſtiùs obiurgauit, breui poſtea Mamertinum ad conſulatum euexit, nec vita, nec ſplendore,nec viſu,nec gloria horum cuiuſquã ſimilem quibus magiſtratũ detulerat ampliſſimum Conſtantinus: contra inconſummatum & ſubagreſtem: & (quod minus erat ferendum) celſa in poteſtate crudelem. Hæc & talia cogitanti ſolicitóque

Præcipuè autem, omnium mẽtes à Conſtantio reuocare ſtudet. Politicum commẽtum à noſtri ſeculi Iuliani repetitũ.

Am. Marcellini Iulianum leuem & inſulſum depingentis ingenua libertas.

citóque

citóque ſuper maximis rebus & ſeriis, nuntius metuendus intimatur & inſperatus, cauſa indicãs quorundam immania impeditura curſus eius ardentes, ni vigilanter hæc quoque antequam adoleſcerent hebetaſſet: quæ breuiter exponentur. Duas legiones Conſtãtiacas, addita vna ſagittariorum cohorte, quas inuenerat apud Sirmium, vt ſuſpectæ adhuc fidei, per ſpeciem neceſſitatum vrgentium miſit in Gallias. Quæ pigriùs motæ, ſpatiáque itinerum longa & Germanos hoſtes truces & aſſiduos formidantes, nouare quædam moliebantur autore & incitatore Nigrino, equitum turmæ tribuno in Meſopotamia genito: réque digeſta per ſecreta colloquia, & alto roborata ſilentio, quum Aquileiã perueniſſent, vrbem ſitu & opibus muríſque circundatam validis, eam hoſtiliter repentè clauſere, iuuante indigena plebe tumultus horrorem, cui Conſtantij nomen erat tum etiam amicum. & obſeratis aditibus, turribúſque armatis & propugnaculis, futuræ concertationi præparabant vtilia, interim ſoluti & liberi: hócque facinore ita audaci ad fauendum Conſtantij partibus vt ſuperſtitis Italicos incolas excitabant. Quibus Iulianus acceptis, agens tunc apud Næſſum, nihil à tergo timens aduerſum, legénſque & audiens hanc ciuitatem circumceſſam quidem aliquoties, nunquam tamen exciſam aut deditam, impenſiore ſtudio ſibi ſociare, vel fraude vel diuerſis adulationum generibus, antequam maius oriretur aliquid, propetabat. Ideóque Iouinum magiſtrum equitum venientem per Alpes, Noricóſque ingreſſum, ad id quod exarſerat quoquo modo corrigendum redire citiùs imperauit. Et nequid deeſſet, milites omnes qui comitem ſequebantur aut ſigna, retineri iuſſit per idem oppidum tranſeuntes, pro viribus laturos auxilium.

Ita ſolet mũdi rex, regũ conſilia inuoluere, vt dum ad finẽ celeriter feſtinant pedẽ inuiti referre, aut curſum diſferre cogantur.

Quod erat præcipuum, caput imperij in Oriente petere, exequitur Iulianus.

9 HISQVE diſpoſitis, ipſe haud diu poſtea cognita morte Conſtantij, diſcurſis Thraciis Conſtantinopolin introiit: ac ſæpè doctus certiùs fore id obſidium quàm verendum, Immone cum comitibus ad hoc deſtinato remouit exinde Iouium, alia quæ potiores flagitabant neceſſitates acturum. Ordine itaque ſcutorum gemino Aquileia circunſepta concinentibus ſententiis ducum, conueniens viſum eſt ad deditionem allicere defenſores minacium blandorúmque varietate ſermonum: & multis vltrò citróque dictitatis, in immenſum obſtinatione gliſcente ex colloquio re infecta diſceditur. Et quia nihil præter pugnam iam ſpectabatur, curatis vtrobique cibis ſomnóque corporibus, aurora iam ſurgente, concrepante ſonitu buccinorum, partes accenſæ in clades mutuas ferociùs magis quàm conſultiùs datis clamoribus ferebantur. Pluteos igitur præferentes oppugnatores, cratéſque denſiùs textas, ſenſim incedentes & cautè murorum ima ſuffodere ferramentorum multitudine conabantur, factas plerique vehentes ad menſuram mœnium ſcalas. Iámque parietibus penè contigui, pars lapidibus volutis in pronum colliſi, pars confixi ſtridentibus iaculis retróque gradientes auerterunt ſecum omnes alios, metu ſimilium à propoſito pugnandi detortos. Hoc primo congreſſu erecti in audaciam clauſi, aſſumpta fiducia meliorum parui ducebant reſtantia: mentibúſq; fundatis & compoſitis, per opportuna torrentis indefeſſo labore vigilias & cętera ſubſidia ſecuritatis implebant. Contrà munitores, licet pauore diſcriminum anxij, pudore tamen ne ſocordes viderentur & ſegnes, vbi parum vis procedebat marte aperto tentata, ad inſtrumenta obſidionalium artium tranſtulerunt. Et quia nec arietibus admouendis, nec intentandis machinis, vel vt poſſint forati cuniculi, inueniebatur vſquam habilis

Aquileiæ, Iuliani cœpta frenatis oppugnatio.

Clauſorum alacritas.

lis diſparatione breui ciuitatẽ Natiſone amni præterlabente, commentum excogitatum eſt cum veteribus admirandum. Conſtructas veloci ſtudio ligneas turres propugnaculis hoſtium celſiores impoſuere trigeminis nauibus validè ſibi connexis, quibus inſiſtentes armati vno paríque ardore prohibitores diſpellere collatis ex propinquo viribus nitebantur: ſubtérque expediti velites è turrium cauernis egreſſi, iniectis ponticulis quos antè compaginarant, tranſgredi feſtinarunt indiuiſo negotio: vt dum viciſſim miſſilibus ſe petunt & ſaxis vtrinque ſecus altè locati, hi qui tranſiere per pontes nullo interpellante ædificij parte conuulſa aditus in penetralia reſerarent. Iterum ſumma cœptis prudentis aliorſum euaſit. Quum enim aduentarent iam turres, contortis malleolis madentibus pice, arundine quientiam ſarmentis ac vario fomite flammarum inceſſebantur: quæ quoniam incendio celeri ponderibúſque trepidè ſuperſtantium inclinatæ prociderunt in flumen, armatorum aliqui per earum faſtigia interibant, eminus confixi tormentis. Inter quæ deſtituti pedite poſt naualium ſociorum occaſum obtriti ſaxis immanibus, præter paucos, quos morti licet per impedita ſuffugia velocitas exemerat pedum. Ad vltimum certamine producto in veſperã, datóque ſigno receptui ex more ambo digreſſi, diei reſiduum animis egere diſparibus. Munitorũ enim mœrores funera lugentiũ propria, prohibitores ſpe iam ſuperandi inflammabãt, licet ipſi quoque paucos gemebant amiſſos. Properabatur tamen nihilominus: & quantum recreandis viribus quiete & cibo ſatis fuit tributo per noctis integræ ſpatium, reparatur lucis exordio prælium incitamento tubarũ. & quidam elatis ſuper capita ſcutis, vt pugnaturi leuiùs, alij vehentes humeris vt antea ſcalas, feruétique impetu procurrentes, pectora multiformium

Oppugnatorum noua machina bellica.

Qua clauſorum ſolertia redduntur inutiles.

Nouus oppugnantium in obſeſſos impetus.

telorum ictibus exponebant. Alij ferratos portarum obiices effringendos adorti, vltrò ignibus petebantur, vel ſaxis muralibus oppetebant. quidam foſſas fidentiùs tranſire conati, repentinis eorũ aſſultibus qui erumpebant clanculo per poſticas,ruẽtes incautè ſaucij diſcedebant. Recurſus enim ad mœnia tutior vallúmque antemuranum ceſpitibus fultum,inſidiantes ab omni diſcrimine defendebat. Et quanquã prohibitores peritia bellorúmque artibus anteſtarent, quibus nihil præter mœnium ſuperęrat adiumentũ: collectus tamen ex potioribus numeris miles,diuturnas ferre nequiens moras, ſub urbana omnia circumibat,diligenter inquirens qua vi vel machinis poſſit patefactam irrumpere ciuitatem. Quòd vbi patrare non poterat magnitudine vetante difficultatum, obſideri remiſſiùs cœpta eſt: & excubiis ſtationibúſque relictis præſidiarij milites vaſtãtes agros propinquos omnibus congruentibus abundabant, raptorum pleraque contubernalibus ſuis impertientes: vnde largiori potu ſaginíſque admodum diſtenti marcebant.

Fortiter repulſus.

Conatus oppugnantium irritus.

Inde exercitus diſſipatio.

Morte antẽ Conſtantij, Aquileienſibus ſignificata incendium illud extinguitur.

10 His relatione communi conſortiíimque cognitis, Iulianus Conſtantinopoli etiam tum hybernans,ſolerti remedio turbatis conſulit rebus: móxque Agilonem magiſtrum peditum ea tempeſtate probè cognitum miſerat, vt viſo honoratiſſimo viro, compertáque per eum morte Conſtantij, ſolueretur obſidium. Inter quæ,ne ceſſaret Aquileiæ oppugnatio, quum in reliquis opera conſumerentur incaſſum, placuit reſiſtentes acriter ad deditionem ſiti compelli. & vbi aquarum ductibus interſectis nihilominus celſiore fiducia repugnarent, flumen laboribus auertitur magnis, quod itidem fruſtra eſt factum. Attenuatis enim auidioribus bibendi ſubſidiis, hi quos temeritas clauſerat, contenti putealibus aquis parcè vixerunt. Quæ dum agitantur

caſi-

caſibus antedictis, ſuperuenit vt præceptum eſt Agilo: ſcutorúmque denſitate contectus, propè fidenter acceſſit: multáque loquutus & vera, quibus Cõſtantij obitum firmatúmque Iuliani docebat imperium, non ſine conuitiis reputabatur vt fallax. Nec ei quiſquam credidit geſta narranti, antequam pacta ſalute ſuſceptus ad pugnaculum ſolus fide religioſiùs reddita, ea quæ docuerat replicaret. His auditis ex diuturno angore portis recluſis omnes effuſi ſuſcepere læti pacificum ducem, ſéque purgantes, Nigrinum totius furoris autorem, paucóſque alios obtulerunt, eorũ ſupplicio crimẽ læſæ maieſtais & vrbis ærumnas expiari poſcẽtes. Paucis deniq; pòſt diebus exploratiùs ſpectato negotio, Mamertino tũ iudicante præfecto pretorio, Nigrinus vt acerrimus belli inſtinctor exuſtus eſt viuus. Romulus verò pòſt eum & Saboſtius curiales conuicti ſine reſpectu periculi ſtudia ſæuiſſe diſcordiarũ pœnali conſumpti ſunt ferro. Reſidui omnes abierunt innoxij, quos in certaminum rabiem neceſſitas egerat, non volũtas. Id enim æquitate pẽſata ſtatuerat placabilis Imperator & clemens. Et hæc quidem poſtea geſta ſunt.

Nigrino, legionum duce aliiſque primariis duobus extinctis.

Militibus reliquis ſeruatis.

Iulianus verò agens etiam tum apud Naſſum curis altioribus ſtringebatur, multa vtrinq; pertimeſcẽs: formidabat enim ne clauſorum militum apud Aquileiam repentino adſultu obſeratis anguſtiis Alpium Iuliarum, prouincias & adminicula perderet quæ exinde ſperabat in dies. Itidémque opus orientis magnopere verebatur, audiens diſperſum per Thracias militem cõtra vim ſubitam citò coactam adductare Succorum confinia comite Martiano ducente: ſed tamen congrua inſtantium ſolicitudinum mole ipſe quoque agitans efficaciter, Illyricũ contrahebat exercitum, puluere coalitum Martio, promptúmque in certaminibus bellicoſo iungi rectori: nec priuatorum vtilitates in tempore affla-

Iuliani conſilia ante captam Aquileiam, diligenter ab Am. Marcellino repetita.

granti deſpiciens liteſque audiens controuerſas, maximè municipalium ordinum, ad quorum fauorem propenſior iniuſtè plures muneribus publicis adnectebat. Ibi Symmachum repertum & Maximum, ſenatores conſpicuos à nobilitate legatos ad Conſtantium miſſos, exinde reuerſos honorificè vidit, & potiore poſthabito in locum Tertulli Maximum vrbi præfecit æternæ ad Rufini Vulcatij gratiam, cuius ſororis eum filium norat: hoc adminiſtrante, alimentaria res abundauit, & querelæ plebis excitari crebrò ſolitæ ceſſauerunt. Tunc vt ſecuritatem trepidis rebus afferret, & obedientium nutriret fiduciam, Mamertinum præfectum prætorio per Illyricum deſignauit conſulem, & Neuitam: qui nuper, vt primum augendæ barbaricæ vilitatis autorem, immoderatè notauerat Conſtantinum.

Promouentur ad præcipuas præfecturas primarij viri Iuliano prorſus addicti.

11 His ac talibus inter ſpem metúmque noua negotia commouente, Conſtantius apud Edeſſam exploratorum relationibus variis anxius, in rationes ducebatur ancipites, nunc ad concurſatorias pugnas militem ſtruens: nunc, ſi copia patuiſſet, obſidione gemina Bezabden aggreſſurus, conſultans prudenter ne mox partes petiturus arctoas, improtectum Meſopotamiæ relinqueret latus. Verùm cōſiliorum ambiguum retinebant multiplices moræ, tardante trans Tigridem rege dum moueri permitterent ſacra. nam ſi permeato flumine nullum qui reſiſteret inueniſſet, abſque difficultate penetraret Euphratem. alioquin ad ciuilia bella cuſtodiens militem, timebat eum periculis obiectare circummuranis, firmitatem mœnium munimēti defenſorúmque alacritatem expertus. ne quieſceret tamen, néve contemneretur inertiæ, Arbetionem & Agilonem equeſtríſque militię miniſtros cum agminibus maximis properare coegit: non vt laceſſerent Perſas in prælia, ſed prætenturis iuncturos citeriores Tigridis

Cum multiplici cura neceſſe eſt cōflictetur, qui potētiſſ. hoſtem accedētē videt, & alium à tergo adoriri aut expectare cogitur.

gridis ripas, & ſpeculaturos quonam rex eorum erumperet violentus. addebâtque monendo ſæpius & ſcribendo, vt ſimulatque multitudo tranſire cœpiſſet hoſtilis, referrent citiùs pedem. Dúmque conlimitia iuſſa cuſtodiunt duces, & occulta fallaciſſimæ gentis obſeruantur, agens ipſe cum parte validiori exercitus curabat vrgentia, velut propugnaturus oppida quæ tuebatur excurſu. Speculatores verò & transfugæ ſubinde venientes repugnantia prodebant, ideo futurorum incerti quòd apud Perſas nemo conſiliorum eſt conſcius, præter optimates taciturnos & fidos, apud quos Silentij quoque colitur numen. Acceſſebatur autem à memoratis ducibus Imperator aſſiduè, orantibus ferri ſibi ſuppetias. Teſtabātur enim ſe non niſi coactis in vnum viribus cunctis poſſe impetum regis ardentiſſimi ſuſtinere. Quę dum aguntur ita ſolicitè, nuntij percrebuere certiſſimi: quorum clara fide compertū eſt Iulianum Italiam & Illyricum curſu celeri prætergreſſum, clauſtra interim occupaſſe Succorum ac cita vndique præſtolantem auxilia, vt multitudine ſtipatus armorum peruaderet Thracias. Quo cognito, mœrore offuſus Cōſtantius ſolatio vno ſuſtētabatur, quòd inteſtinos ſemper ſuperauerat motus. Ore tamen magnam difficultatem ad capeſſendū cōſilium afferente, delegit potiſſimùm vt vehiculis publicis impoſitum, paulatim præmitteret militē imminenti caſus atrocitati velociùs occurſurum. Omniúmque conſenſu approbata ſententia, pergebāt vt præceptum eſt expediti. Eíque hæc diſponenti luce poſtera nuntiatur regē cum omni manu quam duxerat ad propria reuertiſſe, auſpiciis dirimentibus: lenitóque metu, reuocatis omnibus præter eos quos conſuetudo prȩſidio Meſopotamiæ deſtinarat reuerſus eſt Hierapolin.

Belli imminētis expreſſa facies.

Speculatorū & transfugarū repugnātes relationes. Perſarū autem mos egregius laude & imitatione digniſſimus.

Conſtantini in rebus trepidis conſilium, more rerū humanarum viciſſitudine adiutum.

12 SVMMA itaque cœptorum quorſum euade-

Qui duos hoſtes, & quidē validiſ-

ſimos metue bat, altero recedente, alterũ auda ciùs adoritur.

ret ambigens, quum in vnum exercitus conueniſſet, omnes centurias & manipulos & cohortes in concionem vocauit concinentibus tubis oppletóque multitudinis campo, vt eam ad firmãda promptiùs adigeret imperanda, tribunali celſo ſiſtens ſtipatóque ſolito denſiùs, hæc proſequutus eſt ad ſerenitatis ſpeciem fiduciæ vultu formato. *Solicitus ſemper, nequid re leui vel verbo committam inculpatæ parum congruens honeſtati, vtque cautus nauigandi magiſter clauos pro fluctuum motu erigens vel inclinans, compellor nunc apud vos amãtiſſimi viri confiteri meos errores, quin potiùs, (ſi dici liceat verum) humanitatem quam credidi negotiis communibus profuturã. Proinde vt faciliùs ſciri poſſit quæ ſit huius concilij conuocandi materia, accipite quæſo æquis auribus & ſecundis.*

Materia cõcilij huius militaris cõuocandi.

Gallum patruelem tempore quo confundendis rebus pertinaciter Magnentius inhærebat, quem obruêre veſtræ virtutes, poteſtate Cæſaris ſublimatum ad orientis præſidium miſi. qui quum à iuſtitia per multa viſu relatúque nefaria defeciſſet, arbitrio punitus eſt legum. Atque vtinam hoc contenta eſſet inuidia, turbarum acerrima concitatrix: & angebat nos vna, ſed ſecura doloris præteriti recordatio. At nunc aliud accidit, auſim dicere præteritis mæſtius, quod per fortitudinem nobis ingenitam adiumenta cæleſtia coercebunt. Iulianus, quem dum circumfrementes Illyricum nationes exteras oppugnatis tuendis præfecimus Gallijs, leuium confidentia præliorum, quæ cum Germanis geſſit ſemermibus, vt vecors elatus, aſcitis ſocietatem in ſuperbã auxiliaribus paucis, feritate ſpéque poſtrema ad pernicioſam audaciam promptis in noxam publicam conſpirauit, æquitate calcata parente nutricéque orbis Romani, quã tumentes ſpiritus tanquam fauillas effecturam deinde, vt ſceleſtè latorum vltri em, & ipſe expertus, & docente antiquitate facilè credo: Quid igitur ſupereſt niſi vt turbinibus excitis occurramus, ſubcreſcentis rabiem belli antequã pubeſcat validiùs celeritatis remediis oppreſſuri. Nec enim dubium fauore numinis ſummi præſente, cuius perenni ſuffragio

Iulianus accuſatur ingratitudinis cõſpirationis & læſæ maieſtatis.

Bellum ideo illi eſſe celeriter inferẽdum.

vagio damnantur ingrati, ferrum impiè præparatum ad eorum interitum eſſe vertendum, qui non laceßiti, ſed aucti beneficiis pluribus, ad inſontium pericula ſurrexerunt. Vt enim mea mens auguratur, iuſtitiáque rectis conſiliis affutura promittit, ſpondeo quòd ſi ventum fuerit cominus, ita pauore torpeſcent, vt nec oculorum veſtrorum vibratæ lucis ardorem, nec barritus ſonum perferant primum. Omnes poſt hæc dicta traxerat in ſententiam ſuam, haſtáſque vibrantes irati, poſt multa quæ beneuolè reſpõderant, petebant ſe duci protinus in rebellem. Qua gratia in lætitiam Imperator verſus ex metu, concione mox abſoluta, Arbetionem ante alios fauſtũ ad inteſtina bella ſedanda ex anteactis iam ſciens, iter ſuum præire cum lancеariis & mattiariis, & caterius expeditorum præcepit, & cum lætis itidem Gomoarium venturis in Succorum anguſtias opponendum, ea re aliis antelatum, quòd vt contemptus in Gallis, erat Iuliano infeſtus.

Quod felix fauſtúmque ſibi pollicetur Conſtantius.

Mutantur facilè meticuloſi homines, & magnas ſpes promptè cõcipiunt.

13 In hoc rerum aduerſarum tumultu hærens eius fortuna iam & ſubſiſtens, aduentare caſum vitæ difficilem, modò non loquentibus ſignis apertè monſtrabat. Namque & nocturnis temporibus terrebatur, & nondum penitus merſus in ſomnum vmbram viderat patris obtuliſſe pulchrum infantem eúmque ſuſceptum & locatum in gremio ſuo, excuſſam ſibi proieciſſe longiùs ſphæram quam ipſe dextera manu geſtabat. Id autem permutationem temporum indicabat, licet interpretantes placentia reſponderent. Poſt hæc confeſſus eſt conuictoribus proximis quòd tanquam deſolatus ſecretum aliquid videre deſierit, quod interdũ affuiſſe ſibi ſqualidiùs æſtimabat: & putabatur genius quidam tutelę ſalutis appoſitus, eum reliquiſſe mundo citiùs digreſſurum. Ferunt enim theologi, in lucem editis hominibus cunctis, ſalua firmitate fatali, huiuſmodi quædam velut actus rectura numina ſociari, ad-

Ante ambulones mortis præcipuè eorum qui orbem cõſilijs ſuis concutiunt.

De peculiari & ſalutari genio cuique conceſſo Am. Marcellini diſſertatiuncula.

modum tamen paucillimis viſa quos multiplices auxere virtutes. Idque & oracula & autores docuerunt præclari. Inter quos eſt etiam Menander comicus, apud quem hi ſenarij duo leguntur,

I. Omni homini naſcẽti genius totius vitæ myſticus dux eſt.

Ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ τῷ γινομένῳ
Ἅπαντός ἐστι μυσταγωγὸς τοῦ βίου.

Itidem ex ſempiternis Homeri carminibus intelligi datur non deos cæleſtes cum viris fortibus colloquutos, nec affuiſſe pugnãtibus vel iuuiſſe, ſed familiares genios cum iiſdem verſatos: quorum adminiculis præcipuis Pythagoras enituiſſe dicitur & Socrates, Numáque Pompilius & ſuperior Scipio, &, vt quidam exiſtimãt, Marius & Octauianus, cui Auguſti vocabulum delatum eſt primo, Herméſque ter maximus, & Tyaneus Apollonius atque Plotinus, auſus quædam ſuper hac re diſſerere myſtica, altéque monſtrare quibus primordiis hi genij animis connexi mortalium, quas tanquam gremiis ſuis ſuſceptas tuentur, quoad licitum eſt, docéntque maiora, ſi ſenſerint puras & à colluuione peccandi immaculata corporis ſocietate diſcretas. Ingreſſus itaque Antiochiam feſtinando Conſtantius, ad motum certaminum ciuilium, vt ſolebat, auidè ſurrecturus, paratis omnibus exire properabat, immodicè renitentibus plurimis murmure tenus: nec enim diſſuadere palàm audebat quiſquam vel vetare. Autumno iam ſeneſcente profectus, quum ad ſuburbanum veniſſet diſiunctum exinde tertio lapide, Hippocephalum nomine, lucente iam die, cadauer hominis interfecti dextra iacens capite auulſo conſpexit contra occiduum latus extenſum: territúſque omine, finem parantibus fatis deſtinatiùs ipſe tendebat, venítque Tarſum, vbi leuiore febri contactus, ratúſque itinerario motu imminutæ valetudinis excuti poſſe diſcrimen, petiit per vias difficiles

Belli ciuilis ſicuti maris frementis murmur, prudentibus viris horrorem incutit. Quis autem furẽtes principes coercere lingua vel manu poſſit aut audeat?

ficiles Mopſueſtiam Ciliciæ vltimam hac pergentibus ſtationem, ſub Tauri montis radicibus poſitã:egredíque ſequuto die conatus, vi labente morbi grauitate detentus eſt, paulatímque vrente calore nimio venas, vt ne tangi quidẽ corpus eius poſſit in modum foculi feruens, quum vſus deficeret medelarum, vltimum ſpirans deflebat exitium: mentíſque ſenſu tum etiam integro, ſucceſſorem ſuæ poteſtatis ſtatuiſſe dicitur Iulianum. Deinde anhelitu iam pulſatus letali conticuit: diúque cũ anima colluctatus iam diſceſſura, abiit è vita tertio Nonarũ Octobrium, imperij vitæque anno quadrageſimo, & menſibus paucis.

Morbus lethalis Constantij hostem Iulianum, (quum non alius idoneus magis occurreret) successorem ſtatuentis.

14 Post quæ ſupremis cum gemitu conclamatis, excitíſque lamentis & luctu, deliberabant locum obtinentes in aula regia primũ, quid agerent, quídve moliri deberent. Paucíſque occultè ſuper eligendo Imperatore tentatis, incitante vt ferebatur Euſebio, quem noxarum conſcientia ſtimulabat, quum nouandis rebus imminens obſiſteret Iulianus, mittuntur ad eum Theolaiphus & Aligildus, tunc comites, mortem indicantes propinqui, & oraturi vt mora omni depulſa ad obtinendum obtẽperare ſibi paratum tenderet orientẽ. Fama tamen rumórque loquebatur, interim Conſtantiũ voluntatem ordinaſſe poſtremam, in qua Iulianum (vt prædiximus) ſcripſit hæredem: & his quos diligebat, fidei commiſſa detulit & legata. Vxorẽ autem prægnantẽ reliquit: vnde edita poſthuma, eiúſque nomine appellata, quum adoleuiſſet matrimonij iure copulata eſt Gratiano. Bonorum igitur vitiorũque eius differentia verè ſeruata, præcipua prima conueniet expediri. Imperatoriæ autoritatis cothurnũ vbique cuſtodiens, popularitatem elato animo contemnebat & magnus: erga tribuendas celſiores dignitates impendiò parcus: nihil circa ad-

Aulicorum poſt principis obitum trepidatio.

Conſtantij voluntas poſtrema.

Filia eius, poſtea Gratiani vxor.

Virtutes militares.

miniſtrationũ augmenta præter pauca nouari perpeſſus: nunquam erigens cornua militaria. Nec ſub eo dux quiſquam cum clariſſimatu prouectus eſt: erant enim, vt nos quoque meminimus, perfectiſſimi. Nec occurrebat magiſtro equitũ prouinciæ rector: nec contingi ab eo ciuile negotium permittebat. ſed cunctæ caſtrenſes & ordinariæ poteſtates, vt honorum omnium apicẽ priſcæ reuerentiæ more præfectos ſemper ſuſpexere prætorianos. In conſeruando milite nimium cautus, examinator meritorum nonnunquam ſcrupuloſus. Palatinas dignitates velut ex quodam tribuens perpẽdiculo: & ſub eo nemo celſum aliquid acturus in regia, repẽtinus adhibitus eſt vel incógnitus: ſed qui poſt decennium officiorum magiſterium, vel largitiones, vel ſimile quicquam eſſe recturus, apertiſſimè noſcebatur. Valdéque raró contigerat vt militarium aliquis ad ciuilia regenda tranſiret: contráque non niſi puluere bellico indurati præficiebãtur armatis. Doctrinarũ diligens adfectator: ſed quum à rhetorica per ingenium defereretur obtuſum, ad verſificandum trãſgreſſus, nihil operæpretium fecit. In vita parca & ſobria edendi potandíque moderatione valetudinem ita retinuit firmam vt raros colligeret morbos, ſed eos non procul à vitæ periculis: id enim euenire corporibus à laſciuia dimotis & luxu, diuturna experimenta & probationes medendi monſtrarunt. Somno contentus exiguo, quum id poſceret tẽpus & ratio: pérque ſpatia ita longiſſima impendiò caſtus vt nec mare miniſtro ſaltẽ ſuſpicione tenus poſſet redargui, quod crimen etiamſi non inuenit malignitas, fingit in ſummarum licentia poteſtatum. Equitandi & iaculandi maximéque peritè dirigẽdi ſagittas, artiumque armaturæ pedeſtris perquam ſcientiſſimus. Quod autem nec exterſiſſe vnquam nares in publico, nec ſpuiſſe, nec tranſtuliſſe

Aulica & politica.

Literarũ amor & ſtudia.

Vita priuata.

Exercitia.

Exquiſitus & Græcanicus habitus.

liſſe in partem alterutram vultum aliquando viſus eſt, nec pomorum quicquam quoad vixerat, guſtauerit, vt dicta ſæpiùs prætermitto.

15 DINVMERATIS carptim bonis quæ ſcire potuimus, nunc ad explananda eius vitia veniamus. *Eiuſdem vitia.* Quum eſſet in negotiis aliis principibus mediis cõparandus, ſi affectatæ dominationis anſam quandā falſam reperiſſet aut leuem, hanc ſine fine ſcrutando, faſque eodem loco ducens & nefas, Caligulæ & Domitiani & Commodi immanitatem facilè ſuperabat: quorum æmulatus ſæuitiam inter imperandi exordia, cunctos ſanguine & genere ſe contingẽtes ſtirpitus interimit. *Ambitio.* *Immanitas.* *Sæuitia in conſanguineos.* Addebatur miſerorũ ærumnis, qui rei maieſtatis imminutæ vel læſæ deferebãtur, acerbitas eius & iracundæ ſuſpiciones in huiuſmodi cuncta diſtẽtæ. *Acerbitas & iracunda ſuſpiciones.* Et ſiquid tale increpuiſſet, in quæſtiones acriùs exurgens quàm ciuiliter, ſpectatores apponebat his litibus truces: mortémque lõgiùs in puniendis quibuſdam, ſi natura permitteret, conabatur extendi, in huiuſmodi controuerſiarum partibus etiam Gallieno ferocior. *Truculenta ferocitas.* Ille enim perduellionum crebris veriſque appetitus inſidiis, Aureoli, & Poſthumi, & Ingenui, & Valẽtis cognomẽto Theſſalonici, aliorúmque plurium, mortem factura crimina aliquoties leniùs vindicabat: hic, etiam facta vel dubia adigebat, videri certiſſima, vt tormentorum. Túmque in eiuſmodi titulis capitaliter oderat, quum maximè id ageret vt iuſtus æſtimaretur & clemẽs. *Diſſimulatio.* Et tanquam ex arida ſylua volantes ſcintillæ, flatu leni ventorum aduſque diſcrimina vicorum agreſtium incohibili curſu perueniunt, itá ille quoque ex minimis cauſis malorum congeries excitabat, Marci illius diſſimilis principis verecundi: *Malignitas.* qui quũ ad imperiale culmen in Syria Caſſius ſurrexiſſet, epiſtolarum faſcem ab eo ad conſcios miſſum perlatore capto ſibi oblatum, illicò ſignatum

exuti præcepit,agens adhuc in Illyrico, ne inſidiatoribus cognitis inuitus quoſdam habere poſſet offenſos. Vtque rectè ſentientes quidam arbitrabantur, virtutis erat potiùs indicium magnæ, imperio eundē comitantium ſine cruore ceſſiſſe, quàm vindicaſſe tam inclementer: vt Tullius quoque docet crudelitatis increpans Cæſarem in quadam ad Nepotē epiſtola, *Neque enim quicquam aliud eſt felicitas*, inquit, *niſi honeſtarum rerum proſperitas*, Vel, vt alio modo definiā, *Felicitas eſt fortuna, adiutrix conſiliorum bonorum: quibus qui nō vtitur, felix nullo pacto eſſe poteſt. Ergo in perditis impiiſque conſiliis quibus Cæſar vſus erat, nulla potuit eſſe felicitas: feliciórque, meo iudicio, Camillus exulans, quàm temporibus iiſdem Manlius, etiamſi, id quod cupierat, regnare potuiſſet.* Id Epheſius quoque Heraclitus adſerens monet, & ab inertibus & ignauis, euentus variante fortuna, ſuperatos aliquoties viros fuiſſe præſtantes. Illud verò eminere inter præcipuas laudes, quū poteſtas in gradu, velut ſub iugum miſſa nocendi ſæuiendíque cupiditate & iraſcendi, in arce victoris animi trophęum erexit glorioſum. Vt autem in externis bellis hic princeps fuit ſaucius & afflictus, ita proſperè ſuccedentibus pugnis ciuilibus tumidis, & inteſtinis vlceribus reipub. ſanie perfuſus horrenda: quo prauo propoſito magis quàm recto vel vſitato triumphales arcus ex clade prouinciarum ſumptibus magnis erexit in Galliis & Pannoniis, titulis geſtorum affixis quoad ſtare poterunt monumenta lecturis. Vxoribus ac ſpadonū gracilentis vocibus & palatinis quibuſdam nimium quantū addictus, ad ſingula eius verba plaudentibus, & quid ille aiat vel neget, vt aſſentiri poſſint obſeruantibus. Augebat etiam amaritudinem temporum flagitatorum rapacitas inexpleta, plus odiorū ei quàm pecuniæ conferentiū. Hócque multis intolerantius videbatur, quòd nec cauſam aliquando

Vindicta ſumma cupiditas.

Infelicitas.

Adulatorū fraudibus anima tradita.

Rapacitas.

quando audiuit, nec prouinciarũ indemnitati proſpexit, quum multiplicatis tributis & vectigalibus vexarentur. Erátque ſuper his adimere facilis quæ donabat, Chriſtianam religionẽ abſolutam & ſimplicem anili ſuperſtitione confundens: in qua ſcrutanda perplexiùs quàm componenda grauiùs, excitauit diſſidia plurima, quæ progreſſa fuſiùs aluit concertatione verborũ, vt cateruis antiſtitũ iumentis publicis vltrò citróque diſcurrentibus per ſynodos quas appellãt, dum ritum omnem ad ſuum trahere conantur arbitrium, rei vehiculariæ ſuccideret neruos. Figura tali ſitúque membrorum ſubniger, luce oculorum edita, cernénſque acutum, molli capillo, raſis aſſiduè genis lucentibus ad decorẽ vſque, ad pubẽ ab ipſis colli confiniis longior, breuiſſimis cruribus & incuruis, vnde ſaltu valebat & curſu. Pollinctũ igitur corpus defuncti, conditúmque in loculis Iouianus etiam tum protector domeſticus, cum regia proſequi põpa Conſtantinopolin vſque iuſſus eſt, prope neceſſitudines eius humandum, eíque vehiculo inſidenti quod portabat reliquias, vt principibus ſolet, annonæ militaris offerebãtur indicia (vt ipſi nominant) proba, & animalia publica monſtrabantur, & ex vſu crebreſcebant, occurſúſque, & alia ſimilia, eidem Iouiano imperium quidem, ſed caſſum & vmbratile, vt miniſtro rerum funebrium, portendebant.

Iniuſtitia.

Impietas.

Eius figura & ſitus mẽbrorum.

Sepultura.

AMMIANI MARCELLINI GESTARVM RERVM liber xxij.

BREVIARIVM LIBRI.

1 Cognita Conſtãtij morte, Iulianus, adultus adhuc iuuenis, ſummo cum omnium applauſu à Conſtantinopolitanis excipitur.

2 Summam quæſtionum agitandarum illuſtribus viris committit, vnde Reipublicæ collapſæ inſtauratio, & facinoroſorum quorundã ſupplicia.

3 Aulæ & exercitus Iuliani turpiſſima facies depicta. Eiuſdem impietas, odiũ & doli aduerſus Chriſtum & Chriſtianos.

4 Aegyptios importunè eum interpellantes prudẽter expellit: omnium gratiam ciuili quadam ſubmiſſione ſibi comparare ſtudet: Maximũ philoſophum ethnicum familiariter excipit. Virtutum & potentiæ eius fama alios principes cogit ad tacitum quoddam obſequium, & legationes vndique ad eum confluunt.

5.6.7.8 Prouinciarum & populorum qui tunc temporis Thraciam & omnem Ponti Euxini ambitũ longè latéque incolebant, accurata deſcriptio.

9 Cunctorum fauore ſublimis Iulianus, Antiochiã ire contendit. Eiuſdem in itinere geſta.

10 Antiochiæ hyemat, & ibi patientiæ, lenitudinis, æquitatis documẽta exhibet, ſed veræ religionis infenſus & profeſſus hoſtis grammaticos & rhetores Chriſtianos à ſcholis arcet.

11 Variis ſuppliciis afficiuntur nonnulli magni nominis, Iuliani olim aduerſarij. Alexandriæ ſeditio popularis excitatur, vnde incendia

cendia & cades, edicto Iuliani pacata.

12 *Parat ſe Iulianus ad bellum Perſicum. Eius victima, ceremonia ethnica, extiſpicia, & auguria. fanũ Apollinis Daphnaei caſu quodam incenſum irã Iuliani adu. Chriſtianos accendit, Prodigia quaedam & terrae motus, vnde Nicomediae euerſio.*

13 *In Antiochenſes ſcribit librũ Miſopogonẽ. Theodorum Hierapolitanũ Conſtantij partes ſequutum leniter tractat. De boue Api quaeſito & inuento Am. Marcellini iudicium.*

14 *Rerum Aegypti exacta delineatio. Et primùm de Gentis vetuſtate, regni ſitu ac limitibus: deinde Nili origines, curſus, oſtia, & miracula.*

15 *Deinde, Aegypti animalia terreſtria & aquatilia: inter quae, Crocodilus, Ichneumon, Hippopotamus, Ibis, Serpentes varij: tum templa & pyramides.*

16 *Poſtremò, Aegypti prouinciae & ciuitates, nominatim Alexandria, deſcribuntur: clarorũ virorum, & diſciplinarum olim in Aegypto florentium additis nominibus.*

DVM haec in diuerſa parte terrarum fortunae ſtruunt volubiles caſus, Iulianus inter multa quę per Illyricum agitabat, exta rimabatur aſſiduè, auéſque ſuſpiciens praeſcire feſtinabat accidentiũ finem: ſed reſpõſis ambiguis & obſcuris hęrebat futurorum incertus. Eíque tandem aruſpicinae peritus Aprunculus Gallus orator, promotus rector poſtea Narbonenſis, nuntiauit euentus, inſpectu iecoris (vt aiebat ipſe) praedoctus quod operimento duplici viderat tectum. Quúmque ille timeret ne cupiditati ſuae congruentia fingerentur, atque ideo moeſtus, omen multo praeſentius ipſe conſpexit quod exceſſum Conſtantij clarè monſtrabat. Eodem enim puncto quo idem obierat in Cilicia, lapſo milite qui

Iuliani imperium hoc libro & nonnullis ſequẽtib. deſcriptum. In Iuliano autem magnus animus, ſed odio verae religionis & ethnicae ſuperſtitionis amore flagrans, elucet.

ſe inſeſſurum equo dextra manu erexit, humíque proſtrato, exclamauit ilico audientibus multis, cecidiſſe qui eum ad culmen extulerat celſum. Et quanquam hæc lætifica ſciret, velut fixa tamen firmitate conſiſtens, intra terminos Daciæ ſe continebat, ſic quoque plurima pertimeſcens. Nec enim cautum ducebat coniecturis credere, forſitan in contrarium erupturis. Inter quæ tam ſuſpenſa aduenere ſubitò miſſi ad eum legati, Theolaiphus atque Aligildus, defunctum Conſtantium nuntiantes, addentéſque quòd eum voce ſuprema ſucceſſorem ſuæ fecerit poteſtatis. Qua re cognita, poſt exemptos periculorum æſtus, & bellicarum ſolicitudinum turbas, in immenſum elatus iámque vaticiniis credens, & celeritatem negotiis ſuis aliquoties profuiſſe expertus, edixit iter in Thracias: motíſque proſperè ſignis emenſa decliuitate Succorum, Philippopolin petiit Eumolpiada veterem, alacri gradu ſequentibus quos duxerat cunctis. Aduehebant enim imperium quod ereptum ibant cum vltimorum metu diſcriminum, præter ſpem ordinario iure conceſſum. Vtque ſolet fama nouitates augere, properabat inde ſublimior, vt quodam Triptolemi curru, quem ob rapidos circumgreſſus aeris ſerpentibus pinnigeris fabuloſa vetuſtas imponit: pérque terras & maria formidatus, nullis obſtantibus muris, Heracleam ingreſſus eſt Perinthum. Quo apud Cōſtantinopolin mox comperto, effundebatur ætas omnis & ſexus, tanquam demiſſum aliquem viſura de cælo. Exceptus igitur tertio iduum Decembr. verecundis ſenatus officiis, & popularium conſonis plauſibus, ſtipatúſque armatorum & togatorum agminibus, velut acie ducebatur inſtructa omnium oculis in eū non modò contuitu deſtinato, ſed cū admiratione magna defixis. Omini enim propius videbatur, adultum

Diuinationes impiæ hominis mentē turbant & cruciant.

Aduerſarij formidabilis mors animum leuem effert.

Nihil iucundius ambitioni quā nominis fama aures hominū complere.

adultum adhuc iuuenem, exiguo corpore, factis præſtantem ingentibus, poſt cruentos exitus regum & gentium, ab vrbe in vrbem inopina velocitate tranſgreſſum, quaqua incederet acceſſione opum & virium flammæ inſtar cuncta faciliùs occupaſſe: principatum denique deferente nutu cæleſti abſque vlla publicæ rei ſuſcepiſſe iactura.

Iuliani elogium.

2 Brevi deinde Secundo Saluſtio promoto præfecto prætorio ſummam quæſtionum agitãdarum, vt fido, commiſit: Mamertino & Arbetione, & Agilone atque Neuita adiunctis, itidem Iouino magiſtro equitum per Illyricum recèns prouecto. Qui omnes tranſgreſſi Chalcedona præſentibus Iouianorum Herculianorúmque principiis & tribunis cauſas vehementiùs æquo bonóque ſpectauerunt, præter paucas, in quibus veritas reos nocentiſſimos offerebat. Et Palladium primum ex magiſtro officiorum in Britannos exterminarunt, ſuſpicione tenus inſimulatum quædam in Gallum compoſuiſſe apud Conſtantium, dum ſub eodem Cæſare officiorum eſſet magiſter. Dein Taurum ex præfecto prætorio in exilium egere Vercellum: cuius factum apud iudices iuſtorum iniuſtorúmque diſtinctores videri potuit veniæ plenum. Quid enim deliquit, ſi ortum turbinem veritus ad tutelam principis ſui confugit? Eracta ſuper eo geſta non ſine magno legebantur horrore, quum id voluminis publici contineret exordium: Conſulatu Tauri & Florentij, inducto ſub præconibus Tauro. Ad exitium itidem tale Pentadius trahebatur: cui id obiectum eſt, quòd à Conſtantio miſſus notis excepit quæ propinquante pernicie ſuper multis interrogatus reſpõderat Gallus. Sed quum ſe iuſtè defenderet, tãdẽ obiit innoxius. Iniquitate ſimili Florentius tunc magiſter officiorum, Nigriniani filius, contruſus eſt in inſulam Dalmatiæ Boas. Alter enim Florentius

Sequitur deſcriptio virtutum & vitiorum quæ in Iuliano apparuerunt.

Iuſtitiæ amor & ſtudium, conſiſtens in eo vt rei debitũ ſupplicijs afficiantur.

Ita tamen vt inſontes ſontibus non admiſceantur, vt ſæpius in magnis imperiorum conuerſionibus accidit.

ex præfecto prætorio conſul etiã,tum rerũ mutatione ſubita territus, cum coniuge periculis exemptus diu delituit, nec redire ante mortem potuit Iuliani. capitis crimine tamen damnatus eſt abſens. Pari ſorte Euagrius comes rei priuatæ, & Saturninus ex cura palatij, & Cyrinus ex notario, tranſportati ſunt in exilium. Vrſuli verò necem largitionum comitis, ipſa mihi videtur fleſſe Iuſtitia, imperatorem arguens vt ingratum. Quũ enim Cæſar in partes mitteretur occiduas omni tenacitate ſtringendus, nulláque poteſtate militi quicquam donandi delata, vt pateret ad motus aſperior exercitus, hic idem Vrſulus datis literis ad eum qui Gallicanos tuebatur theſauros, quicquid poſceret Cæſar, procuſdubio iuſſerat dari. Quo extincto, quum maledictis execrationibúſque multorum ſe Iulianus ſentiret expoſitum, impurgabile crimen excuſari poſſe exiſtimans, abſque conſcientia ſua hominem affirmabat occiſum prætendens quòd eum militaris ira deleuit, memor quæ dixerat, vt ante retulimus, quũ Amidam vidiſſet exciſam. Ideóque timidus videbatur vel parum intelligens quid conueniret, quum Arbetionem ſemper ambiguum & prætumidum his quæſtionibus præfeciſſet, aliis ſpecie tenus cum principiis legionum præſentibus: quem primum omnium ſaluti ſuæ nouerat obiectum, vt decuit victoriarum ciuilium participem futurum. Et quanquam hæc quæ retulimus, eius diſplicuere fautoribus, ſequentia tamen ſeueritatis recto vigore ſunt geſta. Apodemium enim ex agente in rebus, quem in Siluani necem & Galli effrenatiùs arſiſſe docuimus, Paulúmque notarium cognomento Catenam, cum multorum gemitu nominandum, viuos exuſtos, qui ſperari debuit, oppreſſit euentus. Euſebium ſuper his, cui erat Conſtantiani thalami cura commiſſa, altè ſpirantem & dirum addixere pœnę lætali: quem

Ingratitudo Iuliani æquitatis amorẽ obſcurans.

Hanc excuſare ne quicquam conatur.

Incogitãtia eius Arbetionem præficiens ſummærerum.

Quorũdam ſupplicia, iuſto Numinis iudicio.

quem ab ima ſorte aduſque iubendum imperatori penè elatũ, ideóque intolerabilẽ, humanorum ſpectatrix Adraſtia, aurem (quod dicitur) vellens, monénſque vt caſtigatiùs viueret, reluctantem præcipitem tanquam è rupe quadam egit excelſa.

3 Conversvs poſt hæc princeps ad palatinos omnes omnino qui ſunt, quique eſſe poſſunt, non vt philoſophus indagandæ veritatis profeſſor. Laudari enim poterat, ſi ſaltem moderatos quoſdam, licet paucos, retinuiſſet, morúmque probitate compertos. Nanque fatendum eſt pleramque eorum partem vitiorum omnium ſeminarium fuſiùs aluiſſe, ita vt remp. inficerent cupiditatibus prauis: plúſqùe exemplis quàm peccandi licentia læderent multos. Paſti enim ex his quidam templorum ſpoliis, & lucra ex omni odorãtes occaſione, ab egeſtate infima ad ſaltum ſublati diuitiarum ingentium, nec largiendi nec rapiendi nec abſumendi tenuere aliquem modum, aliena inuadere ſemper adſuefacti. Vnde fluxioris vitæ initia pullularunt & periuria: & nullus exiſtimationis reſpectus, deménſque ſuperbia fidem ſuam probroſis quæſtibus polluebat. Inter quæ eluuies & gurgites creuere prærupti conuiuiorum, & prò victorialibus epulares triumphi vſúſque abundantis ſerici, & textiles auctæ ſunt artes, & culinarum ſolicitior cura: & ambitioſa ornatarum domorum exquiſita ſunt ſpatia, quorum menſuram ſi in agris conſul Quintius poſſediſſet, amiſerat etiam poſt dictaturam gloriam paupertatis. Quibus tam maculoſis acceſſere flagitia diſciplinæ caſtrenſis, quum miles cantilenas meditaretur pro iubilo molliores: & non ſaxum erat, vt antehac, armato cubile, ſed pluma & flexiles lectuli, & grauiora gladiis pocula. teſta enim bibere iam pudebat. Et quærebantur ædes marmoreæ, quum ſcriptum ſit in anti-

Quum vitæ fundamenta (quæ in vera pietatis cognitione & profeſſione ſincera conſiſtunt) malè ſunt poſita, reliquum ædificium ſubſiſtere nequit. Nihil mirum igitur quod aula & exercitus Iuliani, ceu putrida membra perniciẽ & labem à capite ſuo contraxerunt. Habes autẽ hic, lector, noſtri ſeculi expreſſam in aulis & exercitibus multorum principum expreſſam imaginem.

quitatibus, Spartanum militem coercitum acriter, quòd procinctus tempore auſus ſit videri ſub tecto. Adeo autem ferox erat in ſuos illis temporibus miles & rapax, ignauus verò in hoſtes & fractus, vt per ambitionem otiúmque opibus partis, auri & lapillorum varietates diſcerneret ſcientiſſimè, contra quàm recẽs memoria tradidit. Notum eſt enim ſub Maximiano Cæſare vallo regis Perſarum direpto, gregarium quendam poſt ſacculum Parthicum, in quo erant margaritæ, repertum, proiectis imperitia gemmis, abiiſſe pellis nitore ſolo contentum. Euenerat iiſdem diebus vt ad demendũ Imperatoris capillum tonſor venire præceptus introiret quidam ambitioſè veſtitus. Quo viſo Iulianus obſtupuit, *Ego*, inquit, *non rationalem iuſsi, ſed tonſorem acciri.* Interrogatus tamen ille quid haberet ex arte compendij, vicenas diurnas reſpondit Annonas, totidémq; pabula iumentorum (quæ vulgò dictitant capita) & annuum ſtipendium graue, abſque fructuoſis petitionibus multis. Vnde motus, omnes huiuſmodi cũ cocis ſimilibúſque aliis, eadem accipere penè conſuetos, vt parum ſibi neceſſarios, data quò velint eundi poteſtate, proiecit. Et quanquam à rudimentis pueritiæ primis inclinatior erat erga numinum cultum, paulatímque adoleſcẽs deſiderio rei flagrabat multa metuens, tamen agitabat quædam ad id pertinentia, quãtum fieri poterat occultiſſimè. Vbi verò abolitis quæ verebatur, adeſſe ſibi liberum tempus faciundi quæ vellet aduertit, ſui pectoris patefecit arcana, & planè abſolutis decretis, aperiri templa, ariſque hoſtias admoueri & reparari deorum ſtatuit cultum. Vtque diſpoſitorum roboraret effectum, diſſidentes Chriſtianorum antiſtites cum plebe diſciſſa in palatium intromiſſos monebat vt ciuilibus diſcordiis conſopitis quiſque nullo vetante religioni ſuæ ſeruiret intrepidus: quod agebat

Iuliani continentia priuata.

Odium in Chriſtianos tandem prodit.

Doloſè eos aggreditur.

ideo

ideo obſtinatè, vt diſſenſiones augente licentia non timeret vnanimantem poſtea plebem, nullas infeſtas hominibus beſtias vt ſunt ſibi feralibus pleriſque Chriſtianorum expertus. Sæpéque dictitabat, *Audite me quem Alemanni audierunt & Franci*: imitari putans Marci principis veteris dictum. Sed parum aduertit hoc ab eo nimium diſcrepare. Ille enim quum Paleſtinam tranſiret Ægyptum petens, fœtentium Iudæorum & tumultuantium ſæpe tædio percitus, dolenter dicitur exclamaſſe, *ô Marcomanni, ô Quadi, ô Sarmatæ, tandem alios vobis inquietiores inueni.*

4 Per hoc idem tempus rumoribus exciti variis, Aegyptij venere complures, genus hominum controuerſum, & aſſuetudine perplexiùs litigandi ſemper lætiſſimum, maximéque auidum multiplicatum repoſcere, ſi compulſori quicquam dederit, vt leuari debito poſſit, vel certè commodiùs per dilationem inferre quæ flagitantur, aut criminis vitandi formidine, diuites pecuniarum repetũdarum interrogare. Hi omnes denſati in vnum principem & præfectos prætorio graculorum more ſtrepentes interpellabant inconditè, modò non antè ſeptuageſimum annum extorquentes quæ dediſſe ſe iure vel ſecus plurimis affirmabant. Quúmque nihil aliud agi permitterent, edicto propoſito, vniuerſos iuſſit tranſire Chalcedona, pollicitus quòd ipſe quoque protinus veniret, eorum negotia finiturus. Quibus tranſgreſſis, mandatum eſt nauigiorũ magiſtris vltrò citróque diſcurrentium, nequis tranſfretare auderet Ægyptum. hócque obſeruato cura propenſiore, euanuit pertinax calumniandi propoſitum, & omnes ſpe præſumpta fruſtrati redierunt in lares: vnde velut æquitate ipſa dictante, lex eſt promulgata, qua cauetur nullũ interpellari ſuffragatorem ſuper his quæ eum rectè conſtiterit acce-

Ægyptios vanos hominẽs & inconditiqué relis & calumniis eũ obtũdentes prudenter amouet. Exemplum obſeruandũ à viris principibus.

Humilitas fucata, vt omniũ corda ſibi conciliet.

piſſe. Allapſo itaque calendarum Ianuarium die, quum Mamertini & Neuitæ nomina ſuſcepiſſent paginæ cõſulares, humilior princeps viſus eſt in officio pedibus gradiendo cum honoratis: quod laudabant alij, quidam vt affectatum & vile carpebant. Dein Mamertino ludos edente circenſes, manumittendis ex more inductis per admiſſionum proximũ ipſe lege agi dixerat, vt ſolebat: ſtatímque admonitus iuriſdictionem eo die ad alterum pertinere, vt errato obnoxiam Decembris auroram & ipſe multauit. Frequentabant inter hæc curiam aggere diuerſo, diuerſaſque occaſiones multiplices ingerebant. Et quum die quodam cauſa eius ſpectandi veniſſe nuntiatus eſſet ex Aſia philoſophus Maximus, exiliuit indecorè: & qui eſſet oblitus, effuſo curſu à veſtibulo longè progreſſus, exoſculatum ſuſceptúmque reuerenter ſecum induxit, per oſtentationem intempeſtiuam nimius captator inanis gloriæ viſus, præclaríque illius dicti immemor Tulliani, quo tales notando ita relatum eſt, *Ipſi illi philoſophi, etiam in his libris quos de contemnenda gloria ſcribunt, nomen ſuum inſcribunt, vt in eo ipſo quòd prædicationem nobilitatémque deſpiciunt, prædicari de ſe ac ſe nominari velint.* Haud multo deinceps, duo agentes in rebus ex his qui proiecti ſunt, eum adiere fidentiùs, promittentes latebras monſtrare Florentij, ſi eis gradus militię redderetur: quos inceſſens delatoréſque appellans, addebat non eſſe imperatorum obliquis flecti indiciis ad retrahendum hominem mortis metu abſconditum, qui fortè non diu latitare citra ſpem veniæ permitteretur. Aderat his omnibus prætextatus præclaræ indolis grauitatíſque priſcæ ſenator, ex negotio proprio fortè repertus apud Conſtantinopolin, quem arbitrio ſuo Achaiæ proconſulari præfecerat poteſtate: nec tamẽ quum corrigendis ciuilibus ita diligenter inſtaret, omiſit caſtrenſia,

Maximum philoſophum ethnicum reuerẽter excipit. Invtroque inanis gloria ridicula captatio.

Explodit delatores, & latẽtem Florentium latere ſinit.

Caſtrenſia negotia curat.

ſtrenſia, rectores militibus diu exploratos adponẽs, vrbes quinetiam per Thracias omnes cum munimentis reparans extimis, curánſque ſolicitè ne arma vel indumenta vel ſtipendium vel aliméta deeſſent his quos per ſupercilia Iſtri diſperſos, excurſibúſque barbarorum oppoſitos, agere vigilanter audiebat & fortiter. Quæ quum ita diuideret, nihil ſegniùs agi permittens, ſuadẽtibus proximis vt aggrederetur propinquos Gotthos ſæpe fallaces & perfidos, hoſtes quærere ſe meliores aiebat. Illis enim ſufficere mercatores Galatas, per quos vbique ſine conditionis diſcrimine venundantur. Hæc eum curantem & talia, commendabat externis nationibus fama, vt fortitudine, ſobrietate, rei militaris ſcientia, virtutúmque omnium incrementis excelſum: paulatímque progrediens ambitum ampleuerat mundi. Proinde timore eius aduentus per finitimos longéque diſtantes latiùs explicato, legationes vndique ſolicitè ad eum concurrebant: hinc Tranſtigritanis pacem obſecrantibus & Armeniis, inde nationibus Indicis certatim cum donis optimates mittentibus ante tempus abuſque Indis & Serindis: ab Auſtrali plaga ad famulandum rei Romanæ ſemet offerentibus Mauris: ab aquilone & regionibus ſolis, per quas in mare Phaſis accipitur, Boſphoranis aliiſque antehac ignotis legationes vehentibus ſupplices, vt annua complentes ſolennia intra terrarum genitalium terminos otioſè viuere ſinerentur.

Nec Gotthos vult laceſſere bello.

Amatur ideo, & timetur.

Ac variis legationibus honoratur.

5 Appositvm eſt (vt exiſtimo) tempus ad has partes nos occaſione magni principis deuolutos ſuper Thraciarum extimis, ſitúque Pontici ſinus viſa vel lecta quædam perſpicua fide mõſtrare. Athos in Macedonia mons ille præcelſus nauibus quondã Medicis peruius, & Caphareus Euboicus ſcopulus, vbi Nauplius Palamedis pater claſſem concidit Ar-

Inde Ammianus Marcellinus appoſitè digreditur ad Ponti Euxini Chorographiã.

Athos montis & locorũ adiacentiũ deſcriptio.

giuam, licet longo ſpatio controuerſi à Theſſalo mari diſtinguunt Ægeum: quòd paulatim fuſiùs adoleſcens, dextra qua latè protenditur per Sporadas eſt inſuloſum atque Cycladas, ideo ſic appellatas, quòd omnes ambiunt Delon patriam deorum inſignem: læua Imbrum & Tenedum circumluens, & Lemnum & Thaſum, quando perflatur Lesbo illiditur violentiùs. Vnde gurgitibus refluis Apollinis Sminthij templum & Troada perſtringit, & Ilium heroicis caſibus clarum: efficítque Melana ſinum oppoſitum zephyro: cuius apud principium Abdera viſitur Protagoræ domicilium & Democriti, cruentæque Diomedis Thracij ſedes, & conualles per quas Hebrus ſibi miſcetur, & Maronea ac Ænus, qua diris auſpiciis cœpta móxque relicta, ad Auſoniam veterem ductu numinum properauit Æneas. Hinc gracileſcens paulatim, & velut naturali quodam commercio ruens in pontum, eiúſque partem ad ſe iungens, in ſpeciem φ Græcæ litteræ formatur: & Helleſponton à Rhodapa ſcindens, Cynoſſema, vbi ſepulta creditur Hecuba, & Cœla præterlabitur & Seſton & Callipolin: contrà per Achillis Aiacíſque ſepulchra Dardanum contingit & Abydon, vnde iunctis pontibus Xerxes maria pedibus peragrauit: deinde Lampſacum Themiſtocli dono datam à rege Perſarum, & Parion quam condidit Iaſonis filius Parius. Vnde ſemiorbe turgeſcẽs altrinſecus, latáque aperiens terrarum diuortia, circumfluis ſpatiis Propontidos reſpergit ex eo latere Cyzicum & Dindyma religioſa Matris magnæ delubra, & Apámiam Ciúmque, & Aſtacum ſequuto tempore Nicomediam à rege cognominatam: quà in occaſum procedit, Cherroneſum pulſat & Ægos potamus, in quo loco lapides caſuros ex cælo prædixit Anaxagoras: & Lyſimachiam, & ciuitatem quam Hercules conditam Perinthum comitis ſui memoriæ

memorię dedicauit. Et vt effectæ plenæque ⊕ literæ figura ſeruetur, in meditullio ipſo rotunditatis Proconneſus inſula eſt oblonga & Besbicus. Poſt cuius ſummitatem in anguſtias rurſus extenuatum, Europam & Bithyniam intercurrens, per Chalcedona, Chryſopolin & ſtationes tranſit obſcuras. Nā ſupercilia eius ſiniſtra Athyras portus deſpectat & Selymbria, & Conſtantinopolis vetus Byſantium Atticorum colonia, & promontorium Ceras prælucentem nauibus vehens cōſtructam celſiùs turrim, quapropter Pharos appellatur: & vetus inde fons Euripis prægelidus. Hoc modo fractum & participatione maris vtriuſque finitum, iámque miteſcens in æquoream panditur faciem, quantum poteſt cadere ſub aſpectum latè diffuſum & longè. Omnis autem eius velut inſularis circuitus littorea nauigatio viginti tribus dimenſa millibus ſtadiorum, vt Eratoſthenes affirmat & Hecatæus & Ptolemæus, aliíque huiuſmodi cognitionum ſcientiſſimi ſcitatores, in ſpeciem Scythici arcus neruo coagmentati geographiæ totius aſſenſione formatur. Et quà ſol oceano exurgit eoo, paludibus clauditur Mæotidos: qua declinat in veſperum, Romanis prouinciis terminatur: vnde ſuſpicit ſidus arctorum, homines alit linguis & moribus diſpares: latus eius auſtrinum molli deuexitate ſubductum. *Eius circuitus, & nauigatio maris circumflui.*

6 Per hæc ampliſſima ſpatia oppida ſunt diſperſa Græcorum: quæ cuncta ætatibus variis præter pauca, Athenienſiū coloni condidere Mileſij, inter Ionas alios in Aſia per Nileum multo antè locati, Codri illius filium, qui ſe pro patria bello fertur Dorico deuouiſſe. Extremitates autem arcus vtrinque tenues duo exprimūt Boſpori, è regione ſibi oppoſiti, Thracius & Cimmericus: hac cauſa Boſpori vocati, quòd per eos quondā Inachi filia mutata (vt *Pōti Euxini in arcus Scythici neruo coagmentati formam deſcriptio. Eius extremitates.*

poetæ loquuntur) in bouem, ad mare Iouium permeauit. Dextrum igitur ad inflexionem Boſphori Thracij excepit Bithynia latus, quam veteres dixere Mygdoniam: in qua Thynia & Mariandena ſunt regiones, & Amici ſæuitia Bebrices exempti virtute Pollucis, remotáque ſtatio in qua volitantes minaciter harpyas Phineus vates horrebat: per quæ littora in ſinus oblongos curuata Sangarius & Pſylis, Bizes & Rhebas fluuij funduntur in maria: quibus controuerſæ extraneæ ſunt Symplegades, gemini ſcopuli in vertices vndique porrecti diruptos, aſſueti priſcis ſeculis obuiam ſibi cum horrendo fragore colliſis molibus ferri, cedentéſque retrorſus acri aſſultu ad ea reuerti quæ pulſarant. Per has ſaxorum dehiſcentium concurſantiúmque crebritates, ſi etiam ales interuolaſſet, nulla celeritate pinnarum eripi poterat quin interiret oppreſſa. Hi ſcopuli quum eos Argo prima omniũ nauis Calchos ad direptionem aurei properans velleris, præteriſſet innoxia, immobiles turbine circunfracto ſtetere cõcorporati, vt eos aliquãdo fuiſſe diremptos nulli nunc conſpicantium credant niſi ſuper hoc congruerent omnes priſcorum carminum cantus. Poſt Bithyniæ partem, prouinciæ Pontus & Paphlagonia protenduntur, in quibus Heraclea & Sinope & Polemonion & Amyſos amplæ ſunt ciuitates, & Tios & Amaſtris, omnes ab auſpicio, diligẽtia fundatæ Græcorum, & Cæraſus, vnde aduexit huiuſmodi poma Lucullus, inſulæque arduæ Trapezunta & Pityunta continentes oppida nõ obſcura. Vltra hæc loca Acheruſium ſpecus eſt, quòd accolæ ψυχοπόμπιον appellant, & portus Acone, fluuij diuerſi, Acheron idémque Archadius & Iris & Tembrius & iuxta Parthenius, omnes in mare ictu rapido decurrentes. Thermodoon his eſt proximus, ab Armonio defluens monte, & Themiſcyreos interlabens

Symplegades.

Pontus & Paphlagonia, earúmque ciuitates.

Inſulæ.

Fluuij.

bens lucos: ad quos Amazonas quondam migrare neceſſitas ſubegerat talis. Attritis damnorum aſſiduitate finitimis, Amazones veteres quę eos cruentis populabantur incurſibus, altiora ſpirabant: viréſque ſuas circunſpectantes hiſque propinqua, ſæpius appetebant validiores raptæ pręcipiti cupiditatis ardore. Et perruptis nationibus plurimis manus Athenienſibus intulerunt, acríque concertatione fuſę ac disiectę, omnes nudatis equitatus ſui lateribus corruere. Harum interitu cognito, reſiduæ imbelles domi relictę, extrema perpeſſæ vicinitatis repenſantis ſimilia funeſtos impetus declinãtes, ad pacatiorem ſedem tranſire Thermodoontis: quarum progenies longè deinde propagata per numeroſam ſobolem, manu firmiſſima ad loca reuerterat genitalia, ſequuto tempore populis diuerſarum originũ formidabilis. Haud procul inde attollitur Carambis placidi collis contra ſeptentrionem Elicen exurgens, cuius è regione eſt Criumetopon Tauricæ promontorium, duobus millibus & quingẽtis ſtadiis diſparatum. Hócque ex loco omnis ora maritima, cuius initium Halys eſt amnis, velut longitudine lineali directa, nerui efficit ſpeciem, duabus arcus ſummitatibus complicati.

Amazones.

Promõtorium.

7 His regionibus Dahæ confines ſunt acerrimi omnium bellatores, & Chalybes per quos erutum & domitum eſt primitus ferrum. poſt quos terras patentes Byzares obtinent, & Tapires, & Tibareni, & Moſſynœci, & Macrones, & Philyres, populi nulla nobis aſſuetudine cogniti: à quibus breui ſpatio diſtant virorum monimenta nobilium, quibus Sthelenus eſt humatus & Idmon & Typhis: primus Herculis ſocius Amazonico bello letaliter vulneratus, alter augur Argonautarum, tertius eiuſdem nauis cautiſſimus rector. Prætercurſis partibus memoratis, Alion antrum eſt, & fluen-

Confines regiones populi & ciuitates.

ta Callichori ex facto cognominati: quòd ſuperatis poſt triennium Indicis nationibus, & ad eos tractus Liber reuerſus, circa huius ripas virides & opacas orgia priſtina reparauit & choros. Trieterica huiuſmodi ſacra quidam exiſtimant appellari. Poſt hæc confinia Camaritarum pagi ſunt celebres, & Phaſis fremibundis curſibus Colchos attingit, Ægyptiorum antiquam ſobolem: vbi inter ciuitates alias Phaſis eſt nomine fluuij dictitata, & Dioſcurias nunc vſque nota. Cuius autores Amphitus & Telchius Spartani traduntur, aurigæ Caſtoris & Pollucis, à quibus Heniochorum natio eſt inſtituta. Paulum ab his ſecernuntur Achæi, qui bello anteriore quodam apud Troiam conſummato, non quum ſuper Helena certaretur, vt autores prodidere nonnulli, in Pontum reflantibus ventis errore delati, cunctiſque hoſtilibus ſtabilem domiciliis ſedem nuſquam reperientes, verticibus montium inſedere ſemper niualium: & horrore cæli diſtricti, victum ſibi cum periculis rapto parare aſſuefacti ſunt: atque eo vltra omnem deinde ferociam ſæuierunt. Super Cercetis, qui iiſdem annexi ſunt, nihil memoratu traditur dignum. Quorum poſt terga Cimmerici agitant incolæ Boſphori, vbi Mileſiæ ſunt ciuitates, harúmque velut mater omnium Panticapæum: quam prætexit Hypanis fluuius genuinis intumeſcens aquis & externis. Itineribus hunc extenſis, Amazones aduſque Caſpium mare porrectæ circuncolũt Tanain: qui inter Caucaſias oriens rupes, per ſinuoſos labitur circumflexus, Aſiámque diſterminans ab Europa in ſtagnis Mæoticis deliteſcit. Huic Rha vicinus eſt amnis, in cuius ſuperciliis quædam vegetabilis eiuſdem nominis gignitur radix, proficiens ad vſus multiplices medelarum. Vltra Tanain panduntur in latitudinem

Trieterica Bacchi. *Phaſis.* *Achæi.* *Cimmerij, incolæ Boſphori.* *Tanais.* *Rha.* *Rhabarbarum.*

Sau-

Sauromatæ, per quos amnes fluunt perpetui, Maraceus & Rhombites & Theophanes & Totordanes. Licet alia quoque diſtans immanibus interuallis Sauromatarum prætenditur natio, littori iuncta quod Coracem ſuſcipiens fluuium in æquor eiectat extremum. Propè palus eſt Mœotis ampliſſimi circungreſſus: ex cuius vberrimis venis per Patares anguſtias vndarum magnitudo prorumpit in Pontum: cuius in dextro latere inſulæ ſunt Phanagorus & Hermonaſſa, ſtudio conſtructæ Græcorum. Circa hæc ſtagna vltima extimáque plures habitant gentes, ſermonum inſtitutorúmque varietate diſpariles: Iaxamatæ & Mæotæ & Iazyges, Rhoxolaníque & Alani & Melanchlænæ, & cũ Gelonis Agathyrſi, apud quos adamantis eſt copia lapidis, aliíque vltrà latentes, quòd ſunt omnium penitiſſimi. Sed Mæotidos lateri læuo Cherroneſſus eſt propinqua, coloniarum plena Græcarum. Vnde quieti ſunt homines & ſedati, adhibentes vomeri curam, & prouentibus fructuariis victitantes. A quibus per varia regna diducti itineribus modicis Tauri diſſociantur. Inter quos immani diritate terribiles Arinchi, & Sinchi & Napæi, intendente ſæuitiam licentia diuturna, indidere mari nomen inhoſpitali: & à contrario per cauillationem pontus Euxinus appellatur, vt euethẽ Græcè dicimus ſtultum, & noctem euphronen, & furias eumenidas. Diis enim hoſtiis litantes humanis & immolantes aduenas Dianæ, quæ apud eos dicitur Orſiloche, cæſorum capita fani parietibus præfigebant, velut fortium perpetua monumenta facinorum In hac Taurica, inſula Leuco ſine habitatoribus vllis Achilli eſt dedicata. In quam ſi fuerint quidã fortè delati, viſis antiquitatis veſtigiis templóque & donariis eidem heroi conſecratis, veſperi repetunt naues: aiunt enim non ſine diſcrimine vitæ illic

Sauromatæ, eorúmque amnes.

Mæotis palus.

Populi circumiacẽtes.

Adamas lapis.

Cherroneſſus.

Taurus mõs.

Mare ponticum, cur Euxinum.

Taurica cherſoneſus.

quenquam pernoctare. Ibi & aquę ſunt, & candidæ aues naſcuntur halcyonibus ſimiles: ſuper quarum origine & Helleſpontiacis prælиis ſuo tempore diſſeremus. Sunt autem quædam per Tauricam ciuitates: inter quas eminet Eupatoria & Dandace & Theodoſia, & minores aliæ nullis humanis hoſtiis impiatæ. Hactenus arcus apex protendi exiſtimatur.

Chorographia ponti Euxini continuatio.

8 Eivs nunc reſidua leniter ſinuata, ſubiectáque vrſæ cęleſti aduſque ſæuum Boſphori Thracij latus (vt ordo poſtulat) exequemur, id admonentes quòd quum arcus omnium gentium flexis curuentur haſtilibus, Scythici ſoli vel Parthici circunductis vtrinque introrſus pandis & patulis cornibus effigiem lunę decreſcentis oſtendunt, medietatē recta & rotunda regula diuidente. Ergo in ipſo huius cōpagis exordio, vbi Riphæi deficiunt montes, habitant Arimaſpi iuſti homines placiditatéque cogniti, quos amnes Chronius & Biſula præterfluunt: iuxtáque Maſſagetæ, Alani & Sarmatæ, aliíque complures obſcuri: quorum nec vocabula nobis ſunt nota nec mores. Interiectu deinde non mediocri, Carcinites panditur ſinus, eiuſdémque nominis fluuius, & religioſus per eas terras Triuiæ lucus. Dein Boryſthenes à montibus oriens Neurorum primigeniis fontibus copioſus, concurſúque multorū amnium adoleſcens, mari præruptis vndarum verticibus intimatur: cuius in marginibus nemoroſis Boryſthenes & ciuitas & Cephaloneſus, & aræ Alexandro Magno Cæſaríque Auguſto ſacratæ. Longo exinde interuallo penè eſt inſula quā incolunt Sindi ignobiles, poſt heriles in Aſia caſus coniugiis potiti dominorum & rebus: quibus ſubiectū gracile littus Achilleos vocant indigenę dromon, exercitiis ducis quondā Theſſali memorabilē. Eíque proxima eſt ciuitas Tyros colonia Phœni-

Circa Riphaeos mōtes populi.

Boryſthenes fluuius.

Tyras.

Phœnicum, quam præſtringit fluuius Tyras. In medio autem ſpatio arcus, quod prolixæ rotunditatis eſſe prædiximus, quódque expedito viatori diebus conficitur quindecim, Europei ſunt Alani, & Coſtobocę, gentéſque Scytharũ innumerę, quę porriguntur aduſque terras ſine cognito fine diſtentas: quarum pars exigua frugibus alitur: reſiduę omnes palantes per ſolitudines vaſtas, nec ſtiuam aliquando nec ſementem expertas, ſed ſqualentes & pruinoſas, ferarum tetro ritu veſcuntur, eíſque charitates & habitacula viléſque ſupellectiles plauſtris impoſitę ſunt corticibus tectis: & quum placuerit, ſine obſtaculo migrant, eadem carpenta quò libuerit conuoluentes. Quum autem ad alium portuoſum ambitum fuerit ventum, qui arcus figuram determinat vltimam, Peuce prominet inſula, quam circuncolunt Throgloditæ & Peucini, minoréſque alię gentes, & Iſtros quondam potentiſſima ciuitas, & Tomi, & Apollonia, & Anchialos, & Odiſſos, alię pręterea multę, quas littora continent Thraciarum. Amnis verò Danubius oriens prope Rauracos montes, confines limitibus Rheticis, per latiorem orbem protentus, ac ſexaginta nauigabiles penè recipiens fluuios, ſeptem oſtiis per hoc Scythicum littus erumpit in mare. Quorum primum eſt Peuce inſula ſupra dicta, interpretata ſunt vocabula Gręco ſermone, ſecundum Naracuſtoma, tertium Calonſtoma, quartum Pſeudoſtoma. Nam Boreonſtoma ac deinde Sthenoſtoma longè minora ſunt cęteris: ſeptimum ingens & paluſtri ſpecie nigrum. Omnis autem circumfluo ambitu Pontus, & nebuloſus eſt & dulcior ęquoribus cęteris & vadoſus: quòd concreſcit aer ex humorum ſpiramine ſępe denſatus, & irruentium vndarum multitudine temperatur, & conſurgit in breuia dorſuoſa, limum globóſque aggerente multitudine

Medius arcus, ad cuius effigiē Am. Marcellinus Ponti Euxini regiones & populos longè latéque iacentes retulit.

Alter apex arcus.

Danubius.

Eius oſtia in mare.

Ponti Euxini natura, flatus & aqua.

Tiſeti. circunuenientium fluentorum. Et cōſtat ab vltimis noſtris finibus maris agminatim ad hunc ſeceſſum pariendi gratia petere piſces, vt aquarum ſuauitate ſalubriùs fœtum educant, in receptaculis cauis quæ ſunt ibi denſiſſima, ſecuri voracium beluarum: nihil enim in Ponto huiuſmodi aliquando eſt viſum, præter innoxios delphinas & paruos. Quicquid autem eiuſdem Pontici ſinus Aquilone cæditur & pruinis, ita perſtringitur gelu, vt nec amnium curſus ſubteruolui credantur, nec per infidum & labile ſolum greſſus hominis poſſit vel iumenti firmari, quod vitium nunquam mare ſincerum, ſed permixtum aquis amnicis tentat. Prolati aliquanto longiùs quam ſuperabamus, pergamus ad reliqua.

In altum tollitur Iulianus, vt momentaneo & grauiore lapſu poſtea corruat.

9 ACCESSERAT aliud ad gaudiorum præſentium cumulum, diu quidem ſperatum, ſed dilationum ambage multiplici tractum. Nunciatum eſt enim per Agilonem & Iouium poſtea quæſtorem, Aquileiæ defenſores longiore obſidij tædio, cognitóque Conſtantij exceſſu, patefactis portis egreſſos, autores prodidiſſe turbarum: iiſdémque viuis exuſtis (vt ſuprà relatum eſt) omnes conceſſionem impetraſſe delictorum & veniam. At proſperis Iulianus elatior, vltra homines iam ſpirabat, periculis expertus aſſiduis quòd ei vrbem Romanam placidè iam regenti, velut mundanam cornucopiam fortuna geſtans propitia, cuncta glorioſa deferebat & proſpera, antegreſſis victoriarum titulis hæc quoque adiiciens, quòd dum teneret imperium ſolus nec motibus internis eſt concitus, nec barbarorum quiſquam vltra ſuos exiliuit fines: & populi omnes auiditate ſemper inſectandi præterita, vt dānoſa & noxia, in laudes eius ſtudiis miris accendebantur. Omnibus igitur, quæ res diuerſæ poſcebāt & tempora, perpenſa deliberatione diſpoſitis, &

In ſecunda fortuna altū ſapere, & in lubrica via curſu contendere, idē eſt.

militibus orationibus crebris ſtipendióque competenti ad ea expedienda incitanti promptiùs animatis, cunctorum fauore ſublimis Antiochiam ire cõtendens, reliquit Conſtantinopolin incrementis maximis fultam: natus enim illic, diligebat eam vt genitalem patriam & colebat. Tranſgreſſus itaque fretum, prætercurſa Chalcedona & Libyſſa, vbi ſepultus eſt Annibal Pœnus, inde Nicomediam venit vrbem antehac inclytam, ita magnis retrò principum amplificatam impenſis, vt ædium multitudine priuatarum & publicarum rectè naſcentibus regio quædam vrbis æſtimaretur æternæ. Cuius mœnia quum vidiſſet in fauillas miſerabiles conſediſſe, angorem animi tacitis fletibus indicans, pigriori gradu pergebat ad regiam: hoc maximè ærumnis illacrymans, quòd ordo ſqualens occurrit populi nimium quantum antehac florẽtiſſimus: & agnoſcebat quoſdam ibidem ab Euſebio educatus epiſcopo, quem genere longiùs contingebat. Hic quoque pari modo ad reparanda quæ terræ ſubuerterat tremor abundè præſtitis plurimis, per Niceam venit ad Gallogræciæ fines: vnde dextrorſus itinere declinato, Peſſinunta conuertit, viſurus vetuſta Matris magnæ delubra. A quo oppido bello Punico ſecundo, carmine Cumano monente, per Scipionem Naſicam ſimulacrum tranſlatum eſt Romam. Cuius ſuper aduentu in Italiam, pauca cum aliis huic materiæ congruentibus in actibus Commodi principis digeſſimus per exceſſum: quamobrem autem hoc nomine oppidum ſit appellatum, variant rerum ſcriptores. Quidam enim figmento deæ cælitus lapſo, ἀπὸ τοῦ πεσεῖν, quod *cadere* nos dicimus, vrbem aſſeruere cognominatam. Alij memorant Ilum Trois filium Dardaniæ regem, locum ſic appellaſſe. Theopompus non Ilum id egiſſe, ſed Midam affirmat, Phrygiæ quondam

Antiochiã ire cõtendit Iulianus.

Nicomediã venit.

Cuius ruinas deflet.

Inuiſit Cybeles deûm matris delubra.

Peſſinuntis vrbis origo.

Ancyram redit.

potentiſſimum regem. Venerato igitur numine, hoſtiíſque litato & votis, Ancyram redit: eúmque exinde progredientem vlterius multitudo inquietabat, pars violenter erepta reddi ſibi poſcẽs, alij querentes conſortiis ſe curiarum addictos iniuſtè, nonnulli ſine reſpectu periculi agentes aduſque rabiem, vt aduerſarios ſuos læſæ maieſtatis criminibus illigarent. Verùm ille iudicibus Caſſiis triſtior & Lycurgis, cauſarum momenta æquo iure perpendens, ſuum cuique tribuebat, nuſquam à verò abductus, acriùs in calumniatores exurgens, quos oderat, multorum huiuſmodi petulantem ſæpe dementiam aduſque diſcrimen expertus, dum eſſet adhuc humilis & priuatus: exemplúmque patiẽtiæ eius in tali negotio, licet ſint alia plurima, id vnum ſufficiet poni. Inimicum quidam ſuum, cum quo diſcordabat, aſperrimè dixiſſe in maieſtatem turbulentiùs deferebat. Imperatoréque diſſimulante, eadẽ diebus continuis replicans, interrogatus ad vltimum qui eſſet quem argueret, reſpondit municipem locupletem. Quo audito, princeps renidens, *Quibus indiciis*, ait, *ad hoc perueniſti?* Et ille, *Purpureum*, inquit, *ſibi indumentum ex ſerico pallio parat.* Iuſſúſque poſt hæc vt vilis arduæ rei vilem incuſans abire tacitus & innoxius, nihilominus inſtabat. Quo tædio Iulianus defatigatus ad largitionũ comitem viſum propiùs, *Iube*, inquit, *periculoſo garritori pedum tegmina dari purpurea ad aduerſarium perferenda: quem (vt datur intelligi) chlamydem huius coloris memorat ſibi conſarcinaſſe: vt ſciri poſſit, ſine viribus maximis quid panniuli proficiant leues.*

Ibi cauſarũ & litium æquus iudex apparet.

Exempla æquitatis & moderationis in Iuliano, bonis moderatoribus æmulanda.

Alia iniuſtitia, vituperanda & fugienda.

Sed vt hæc laudanda & bonis moderatoribus æmulanda, ita illud amarum & notabile fuit, quòd ægrè ſub eo curialibus quiſquam appetitus, licet priuilegiis & ſtipendiorum numero & originis penitus alienæ fortitudine communitus, obtinebat æquiſſimum: adeo vt plerique territi emercarentur

rentur moleſtias pretiis clandeſtinis. Itineribus itaque emenſis, quum ad Pylas veniſſet (qui locus Cappadocas diſcernit & Cilicas) oſculo ſuſceptũ rectorem prouinciæ nomine Celſum, iam inde à ſtudiis cognitum Atticis, aſcitúmque in conceſſum vehiculi Tarſum ſecum induxit. *Celſus à Iuliano cultus.*

10 At hinc videre properans Antiochiã orientis apicem pulchrum, vſus itineribus ſolitis venit: vbíque propinquãs in ſpeciem alicuius numinis votis excipitur, publicas miratus voces multitudinis magnæ, ſalutare ſidus inluxiſſe eois partibus adclamantis. Euenerat autem iiſdem diebus annuo curſu completo Adonia ritu veteri celebrari, amato Veneris, vt fabulæ fingunt, apri dente ferali deleto, quod in adulto flore ſectarum eſt indicium frugum. Et viſum eſt triſte, quòd amplã vrbem principũ domicilium introeunte imperatore nunc primũ, vlulabiles vndique planctus & lugubres ſonitus audiebantur. *Ab Antiochenis quomodo exceptus.* *Adonia, eorúmque praſagium.*

Hic patientię eius & lenitudinis documentum leue quidẽ apparuit, ſed mirandũ. Thalaſſium quendam ex primo libellorum inſidiatorem fratris oderat Galli. Quo adorate adeſſéque officio inter honoratos prohibito, aduerſarij cũ quibus litigabat in foro, poſtridie turba cõgregata ſuperflua, adito Imperatore, *Thalaſſius*, clamitabãt, *inimicus pietatis tuæ noſtra violenter eripuit.* Et ille hac occaſione hominẽ opprimi poſſe coniiciens, *Agnoſco*, reſpondit, *quẽ dicitis offendiſſe me iuſta cauſa: & ſilere vos interim conſentaneum eſt dum mihi inimico potiori faciat ſatis.* Mandauítque aſſidenti præfecto ne audiretur eorum negotium antequam ipſe cum Thalaſſio rediret in gratiam: quod breui euenit. Ibi hyemans ex ſententia nullis interim voluptatũ potiebatur illecebris, quibus abundant Syrię omnes: verùm per ſpeciem quietis iudicialibus cauſis intentus, non minus arduis quàm bellicis, diſtrahebatur multiformibus curis, *Exemplum patiẽtia & lenitudinis in Iuliano.* *In eodem iuſtitia ſuũ cuique reddẽtis amor.*

exquiſita docilitate librans quibus modis ſuum cuique tribueret, iuſtíſque ſententiis & improbi modicis coercerentur ſuppliciis, & innocentes fortunis defenderentur intactis. Et quanquam in diſceptando aliquoties erat intempeſtiuus, quid quiſque iurgantium coleret tempore alieno interrogans, tamẽ nulla eius definitio litis à verò diſſonans reperitur nec argui vnquam potuit ob religionem vel quodcunque aliud ab æquitatis recto tramite deuiaſſe. Iudicium enim hoc eſt optandum & rectum, vbi per varia negotiorum examina, iuſtum id eſt & iniuſtũ: à quo ille ne aberraret, tanquam ſcopulos cauebat abruptos. Hoc autem ideo aſſequi potuit, quòd leuitatem agnoſcens commotioris ingenij ſui, præfectis proximíſque permittebat vt fidenter impetus ſuos aliorſum tendentes, ad quæ decebat monitu opportuno frenarent: monſtrabátque ſubinde, ſe dolere delictis & gaudere correctione. Quúmque eum defenſores cauſarum, vt cõſcium rationis perfectæ, plauſibus maximis celebrarent, fertur id dixiſſe permotus, *Gaudebam planéque me efferebam, ſi ab his laudarer quos & vituperare poſſe aduerterem, ſi quid ſecus factum ſit aut dictum.* Sufficiet autem pro multis, quæ clementer egit in litibus cognoſcendis, hoc vnum ponere nec abhorrens à propoſito nec abſurdum. Inducta in iudicium fœmina quædam, quum palatinũ aduerſarium ſuum è numero protectorum cinctum præter ſpem cõſpexiſſet, hoc factum inſolens tumultuando querebatur. Et Imperator, *Proſequere,* ait, *mulier, ſi quid te læſum exiſtimas: hic enim ſic cinctus eſt, vt expeditiùs per lutum incedat: parum nocere tuis partibus poteſt.* Et æſtimabatur per hæc & ſimilia (vt ipſe dicebat aſſiduè) vetus illa iuſtitia, quam offenſam vitiis hominum Aratus extollit in cælum, imperante eo reuerſa ad terras, ni quædam ſuo ageret non legum arbitrio, erratíſque aliquoties obnubilaret gloria-

Maximum Iuliani elogium, ab omnibus principibus & Magiſtratibus apprimè obſeruãdum.

Infirmitatis propria agnitio.

Clementia in litibus cognoſcendis exemplum.

Gloria Iuliani.

gloriarũ multiplices curſus. Poſt multa enim etiam iura quædam correxit in melius ambagibus circuncisis, indicantia liquide quid iuberent fieri vel vetarent. Illud autem inclemens obruendum perenni ſilentio, quòd arcebat docere magiſtros rhetoricos & grammaticos, ritus Christiani, cultores. *Erratis obnubilata.* *Et inclemẽtia in Chriſtianos.*

11 Iisdem diebus Gaudentius ille notarius quem opponendum per Africam miſſum ſupra diximus à Conſtantio, Iulianus quinetiam ex vicario, earundem partium nimius fautor, retracti ſub vinculis morte periere pœnali. Tunc & Artemius ex duce Ægypti, Alexandrinis vrgentibus atrocium criminum mole, ſupplicio capitali mulctatus eſt. Poſt quẽ Marcelli ex magiſtro equitum & peditum filius, vt iniectâs imperio manus, publica deletus eſt morte. Romanus quinetiam & Vincẽtius, ſcutariorũ ſcholæ primæ ſecundæque tribuni, agitaſſe cõuicti quædã ſuis viribus altiora, acti ſunt in exilium. Quúmque tempus interſtetiſſet exiguum, Alexandrini Artemij comperto interitu, quem verebantur ne cum poteſtate reuerſus (id enim minatus eſt) multos læderet vt offenſus, iram in Georgium verterunt epiſcopum, vipereis, vt ita dixerim, morſibus ab eo ſæpiùs appetiti. Inſulio, natus, vt ferebatur, apud Epiphaniam Ciliciæ oppidum, auctúſque in damna cõplurium, contra vtilitatem ſuam reíque communis epiſcopus Alexandriæ eſt ordinatus, in ciuitate quæ ſuopte motu & vbi cauſæ non ſuppetunt ſeditionibus crebris agitatur & turbulentis, vt oraculorum quoque loquitur fides. His efferatis hominum mentibus, Georgius quoque ipſe graue acceſſerat incentiuum, apud patulas aures Conſtantij multos exinde incuſans, vt eius recalcitrantes imperiis: profeſſioniſque ſuæ oblitus, quæ nihil niſi iuſtum ſuadet & lene, ad delatorum auſa feralia deſciſcebat. & inter cætera dicebatur id quoque malignè docuiſſe *Fautores Conſtantij tollit.* *Reos item maieſtatis.* *Alexandrinorũ Ethnicorũ ſeditio aduerſus Georgium epiſcopum Arianum.* *Cõſtãtio ad dictũ, & Sycophantam, cuius prolixè fit mẽtio apud Eccleſiaſt. ſcriptores, Socratẽ, Sozomenum, &c.*

Conſtantium quòd in vrbe prædicta ædificia cuncta ſolo cohærentia à conditore Alexandro magnitudine impenſarum publicarum extructa, emolimentis ærarij proficere debent ex iure. ad hæc mala id quoque addiderat: vnde paulò pòſt truſus eſt in exitium præceps. Reuerſus ex comitatu principis, quum tranſiret per ſpecioſum Genij templum, multitudine ſtipatus ex more, flexis ad ædem ipſam luminibus, *Quandiu*, inquit, *ſepulchrum hoc ſtabit?* Quo audito velut fulmine multi perculſi, metuentéſque ne illud quoque tentaret euertere, quicquid poterant, in eius perniciem clandeſtinis inſidiis concitabant. Ecce autem repentè perlato lætabili nuntio indicante extinctum Artemium, plebs omnis elata, gaudio inſperato vocibus horrendis infrendens, Georgium petit: raptúmque diuerſis mulctandi generibus proterens & conculcans diuaricatis pedibus. Cúmque eo Dracontius monetæ præpoſitus, & Diodorus quidam veluti comes, iniectis per crura funibus ſimul exanimati ſunt: ille, quòd aram in moneta quam regebat recens locatam euertit: alter, quòd dum ædificandæ præeſſet eccleſiæ, cirros puerorum licentiùs detondebat, id quoque ad deorum cultum exiſtimans pertinere. Quo non contenta multitudo immanis, dilaniata cadauera peremptorum camelis impoſita vexit ad lacus: iiſdémque ſubitò igne crematis, cineres proiecit in mare, id metuens, vt clamabat, ne collectis ſupremis, ædes illis extruerentur vt reliquis, qui deuiare à religione cōpulſi, pertulere cruciabiles pœnas aduſque glorioſam mortem intemerata fide progreſſi, & nūc martyres appellantur. Poterántque miſerandi homines ad crudele ſupplicium ducti, Chriſtianorum adiumento defendi, ni Georgij odio omnes indiſcretè flagraſſent. Hoc comperto, Imperator ad vindicandum facinus nefandum erectus, iámque expetiturus pœnas

A populo protritū & vario ſupplicioru̅ genere laceratū cum aliïs.

Seditionis horrenda effecta.

pœnas à noxiis vltimas, mitigatus eſt lenientibus proximis: miſſóque edicto, acri oratione ſcelus deteſtabatur admiſſum, minatus extrema ſi deinde tentatum fuerit aliquid quod iuſtitia vetet & leges. *Literis ſolum ſeditioſos coercet Iulianus, hic iudex iniquus.*

12 Inter hæc expeditionem parans in Perſas, quam dudum animi robore conceperat celſo, ad vltionem præteritorum vehementer elatus eſt, ſciens & audiens gentem aſperrimam per ſexaginta fermè annos inuſiſſe orienti cædium & direptionum monumenta ſæuiſſima, ad internecionem exercitibus noſtris ſæpe deletis. Vrebatur autem bellandi gemino deſiderio: primò, quòd impatiẽs otij lituos ſomniabat & prælia: dein quòd in ætatis flore primæuo obiectus efferarum gentium armis, recẽtibus etiam tum regum precibus & regalium qui vinci magis poſſe quàm ſupplices manus tendere credebantur, ornamentis illuſtrium gloriarum inſerere Parthici cognomentum ardebat. Quæ maximis molibus feſtinari cernentes obtrectatores deſides & maligni, vnius corporis permutatione tot cieri turbas intempeſtiuas indignum & perniciosum eſſe ſtrepebant, ſtudium omne in differendo procinctu ponentes: & dictitabant his præſentibus, quos audita referre ad Imperatorem poſſe rebantur, eum ni ſedatiùs ageret, immodica rerum ſecundarum proſperitate, velut luxuriantes vbertate nimia fruges, bonis ſuis protinus occaſurum. Et hæc diu multúmque agitantes, fruſtrà virum circumlatrabant immobilem occultis iniuriis, vt Pygmæi vel Thiodamas agreſtis homo Lydius Herculem. Ille tamẽ, vt maioris præter cæteros ſpiritus, nihilo lentiùs magnitudinem expeditionis ſecum commentans, in præparandis congruis operam nauabat enixam. Hoſtiarum tamen ſanguine plurimo aras crebritate nimia perfundebat, tauros aliquoties immolando centenos, & innumeros varij pecoris greges, ouéſque candi-

Expeditio parata in Perſas. Multiplex cogitatio & cura belli periculoſi eſſe debet.

Egregiorum conatuũ ſumus, obtrectatio deſidioſa & maligna.

Quam vir fortis contemnit.

Iuliani ſuperſtitio.

das terra quæſitas & mari: adeo vt in dies penè ſingulos milites carnis diſtentiore ſagina victitantes

Militibus perniciosa.

inculiùs, potúſque auiditate corrupti, humeris impoſiti tranſeuntium, per plateas ex publicis ædibus, vbi vindicandis potiùs quàm cedẽdis conuiuiis indulgebant, ad ſua diuerſoria portarentur, Petulantes ante omnes & Celtæ, quorum ea tempeſtate cõfidentia creuerat vltra modum. Augebantur autem

Reipublica inuſitata & grauis.

ceremoniarum ritus immodicè, cũ impenſarũ amplitudine, antehâc inuſitata & graui: & quiſque quũ impræpeditè liceret ſcientiam vaticinandi profeſſus, iuxta imperitus & docilis, ſine fine vel præſtitutis ordinibus oraculorũ permittebatur ſcitari reſpõſa & extiſpicia nonnunquam futura pandẽtia: oſcinúmque & auguriorum & ominum fides, ſi reperiri vſquam poſſet, affectata varietate quærebatur. Hæcque dum ita procedunt more pacis, multorum curioſior Iulianus nouam conſilij viam ingreſſus eſt, venas fatidicas Caſtalij recludere cogitans fontis: quem obſtruxiſſe Cęſar dicitur Hadrianus mole ſaxorum ingenti, veritus ne, vt ipſe præcinentibus aquis capeſſendam rempublicam compeſit, etiam alij ſimilia docerentur: ac ſtatim circumhumata corpora ſtatuit exinde transferri eo ritu quo Athenienſes inſulam purgauerant Delon. Eodem tempore die XI. calend. Nouemb. ampliſſimum Daphnæi Apollinis fanum, quod Epiphanes Antiochus rex ille condidit iracũdus & ſæuus, & ſimulacrum in eo Olympiaci Iouis imitamenti æquiparans magnitudinem, ſubita vi flammarum exuſtum eſt. Quo tam atroci caſu repentè conſumpto, id aduſque imperatorem ira prouexit, vt quæſtiones agitari iuberet ſolito acriores, & maiorem eccleſiam Antiochiæ claudi. Suſpicabatur enim id Chriſtianos egiſſe ſtimulatos inuidia, quòd idem templum inuiti videbant ambitioſo circundari periſtylio. Ferebatur autem

In dies creſcens, & in impietatem manifeſtam conuerſa ſine modo inſaniens.

Nouo calamitatis euẽtu afflicta.

Innoxios ea propter crudeli affectu inuens.

tem

tem, licet rumore leuiſſimo, hac ex cauſa cōflagraſſe delubrum: quod Aſclepiades philoſophus, cuius in actibus Magnentij meminimus, quum viſendi gratia Iuliani ad id ſuburbanum veniſſet, deæ Cæleſtis argenteum breue figmentum quocunque ibat ſecum ſolitus afferre, ante pedes ſtatuit ſimulacri ſublimes, accensíſque cereis ex vſu ceſſit: vnde media tate noctis emenſa, quum nec adeſſe quiſquam potuit nec iuuare, volitantes ſcintillæ adhæſere materiis vetuſtiſſimis, ignéſque aridis nutrimentis erecti omne quicquid contingi potuit, licet ardua diſcretum celſitudine, concremarūt.

Incendiū fani Apollinis vnde.

Eo anno, ſiderе etiam tūm inſtante brumali, aquarū inceſſit inopia metuenda, vt & riui ceſſarent quidam, & fontes antehac aquarum copioſis pulſibus abundantes: ſed in integrum poſtea reſtituti ſunt.

Varia prodigia, & prodigioſas impietates dēnantia.

Et quarto nonas Decemb. vergente ad veſperā die, reliqua Nicomedia collapſa eſt terræmotu, itidémque Nicęę portio non mediocris: Quę tametſi mœſtitiam ſolicito incuterent principi, reſidua tamen non contemnebat vrgentia, dum pugnandi tempus ei veniret optatū.

Nicomedia terræ motu collabitur, & Nicæa.

13 Inter præcipua tamē & ſeria illud agere ſuperfluū videbatur, quòd nulla probabili ratione ſuſceptæ popularitatis amore, vilitati ſtudebat venalium rerū, quæ nonnunquā ſecus quam cōuenit ordinata inopiā gignere ſolet & famē. & Antiochienſi ordine id tunc fieri quū ille iuberet, nō poſſe apertè monſtrante, nuſquā à propoſito declinabat. Galli ſimilis fratris, licet incruentus. Quocirca in eos deinceps ſæuiēs, vt obtrectatores & cōtumaces, volumē cōpoſuit inuectiuū, quod Antiochenſe vel Meſopogonē appellauit, probra ciuitatis infenſa mente dinumerans, addénſq; veritati cōplura: poſt quæ multa in ſe facetè dicta comperiēs, coactus diſſimulare pro tēpore, ira ſufflabatur interna. Ridebatur enim vt cercops, homo breuis, humeros extentans angu-

Iulianus imperiosè nimis agens contēnitur.

Vnde eius inuectiua aduerſus Antiochenſes.

ſtos,& barbā præ ſe ferens hircinā, grandiáq; incedens tanquam Oti frater & Ephialtis, quorū proceritatē Homerus in immenſum tollit. Idémq; victimarius pro ſacricola dicebatur ad crebritatem hoſtiarū alludentibus multis: culpabatur hinc opportunè, quū oſtentationis gratia vehens licēter pro ſacerdotibus ſacra, ſtipatúſq; mulierculis, lætabatur.

Certi vir ingenij, affectus frænat, quum libet.

Et quanquam his paribúſq; de cauſis indignaretur, tacens tamē motúmque in animi retinēs poteſtate, ſolēnia celebrabat. Deniq; præſtituto feriarum die Caſium mōtem aſcendit nemoroſum, & tereti ambitu in ſublime porrectum: vnde ſecūdis galliciniis videtur primi ſolis exortus. Quúmq; Ioui faceret rem diuinā, repētè cōſpexit quendā humi proſtratum, ſupplici voce vitā precantē & veniā. Interrogantíque ei qui eſſet, reſponſum eſt præſidalem eſſe

Theodotum Hierapolitanū intactum ad ſua remittit.

Theodotū Hierapolitanū: qui profectū à ciuitate ſua Conſtātium inter honoratos deducēs, adulando deformiter, tanquam futurū ſine dubietate victorē, orabat lacrymas fingēs & gemitū, vt Iuliani ad eos mitteret caput perduellis ingrati, ſpecie illa qua Magnētij circumlatū meminerat membrū. Quibus auditis, *Accepi olim*, inquit, *hoc dictū relatione multorū: ſed abi ſecurus ad lares, exutus omni metu clementia principis, qui vt prudens definiuit inimicorū minuere numerū, augerēque amicorum: ſponte ſua contendit ac libens.*

Et de boue Api, ſuperſtitioni Ethnicæ addictus, curioſè inquirit & audit.

Exin ſacrorum perfecto ritu digreſſo, offeruntur rectoris Ægyptij ſcripta: Apim bouem operoſa quæſitū induſtria, tamen poſt tēpus inueniri potuiſſe firmantis: quod, vt earū regionū exiſtimāt incolæ, fauſtum, & vbertatē frugum diuerſáq; indicat bona. Super qua re pauca cōueniet expediri. Inter animalia antiquis obſeruationibus conſecrata Mneuis & Apis ſunt notiora: Mneuis Soli ſacratur, ſuper quo nihil dicitur memorabile: ſequens, Lunæ. Eſt enim Apis bos di-

Huius bouis deſcriptio.

uerſis genitaliū notarū figuris expreſſus, maximéque

quę omnium corniculátis lunæ ſpecie latere dextro inſignis: qui quũ poſt viuendi ſpatium præſtitutum ſacro fonte immerſus è vita abierit(nec enim vltrà eum trahere licet ætatem quàm ſecreta librorũ pręſcribit autoritas myſticorũ:nec niſi ſemel ei in annò bos fœmina inuenta cum notis certis offertur)alter cum publico quęritur luctu:& ſi omnibus ſignis cõſummatus reperiri potuerit,defertur Memphin vrbẽ præſtantẽ præſentiáq; numinis Æſculapij clarã. Quũmq; initiãte antiſtitũ numero centũ, inductus in thalamum eſſe cœperit ſacer, coniecturis apertis ſigna rerum futurarũ dicitur demõſtrare,& adeũtes quoſdam indiciis auerti videtur obliquis, vt offerẽtẽ cibum aliquando Germanicum Cæſarẽ, ſicut lectũ eſt, auerſatus, portenderat paulo pòſt euentura.

Vſus vel potius ſacrilegus abuſus ad diuinationes.

14 Strictim itaque,quoniã tẽpus videtur hoc flagitare, res Ægyptiacæ tangãtur, quarũ notitiam in actibus Hadriani & Seueri principũ digeſſimus latè,viſa pleraque narrantes. Ægyptiam gentẽ omnium vetuſtiſſimã, niſi quòd ſuper antiquitate certat cum Scythis, meridiali latere Syrtes maiores & Phycus promontorium, & Borium,& Garamantes, nationéſque variæ claudunt: quà orientẽ è regione proſpicit, Elephantinam & Meroen vrbes Æthiopum,& Catadupos rubrúmque pelagus & Scenitas prætenditur Arabas, quos Saracenos nunc appellamus: ſeptentrioni oppoſita,terrarũ ſitu cohærẽt imẽſo,vnde exordium Aſia Syriarúmque prouinciæ ſumũt: à veſperalIſſiaco diſiungitur mari,quod quidã nominauere Partheniũ. Pauca itaque ſuper Nilo (quem Ægyptum Homerus appellat) præſtringi cõueniet, mox oſtendendis aliis quæ ſunt in his regionibus admirãda.Origines fontium Nili,vt mihi quidẽ videri ſolet,ſicut adhuc factũ eſt,poſterę quoque ignorabunt ætates. Verùm quoniam fabulãtes poetæ variantéſque geographi in diuerſa latentem

Digreſſio Am. Marcellini ad rerum Ægyptiacarũ tractationẽ, vbi primùm occurrit Gẽtis vetuſtas, regni ſitus ac limites.

Et Nili celeberrimi fluuij conſideratio.

Sententiæ veterum de Nili fontib. notitiam ſcindunt, opiniones eorum, veritati confines (vt arbitror) expediam paucis. Affirmant aliqui phyſicorū in ſubiectis ſeptētrioni ſpatiis, quū hyemes frigidæ cūcta cōſtringūt, magnitudines niuiū congelaſcere: eáſque poſtea vi flagrātis ſideris reſolutas fluxis humoribus nubes efficere grauidas, quę *Prima.* in meridianā plagam eteſiis flātibus pulſæ expreſſæque tepore nimio incremēta vbertim ſuggerere Nilo creduntur. Ex Æthiopicis imbribus, qui abūdātes in tractibus illis per æſtus torridos cadere memorātur, exundationes eius erigi anni temporibus aſſerunt alij præſtitutis: quod vtrūque diſſonare videtur à veritate. Imbres enim apud Æthiopas, aut non vnquā, aut per interualla temporū longa cadere *Secunda.* memorantur. Opinio eſt celebrior alia, quòd ſpiratibus prodromis, pérq; dies quadraginta & quinque eteſiarum continuis flatibus repellentibus eius meatum, velocitate cohibita ſuperfuſis fluctibus intumeſcit: & reluctante ſpiritu controuerſo adoleſcens in maius, hinc vi reuerberante ventorum, inde vrgente curſu venarum perinnium, progrediens in *Tertia.* ſublime tegit omnia, & humo ſuppreſſa, per ſupina camporum ſpeciem exhibet maris. Rex autē Iuba Punicorū confiſus textu librorū, à monte quodā oriri eum exponit, qui ſitus in Mauritania deſpectat Oceanum: híſque indiciis hoc proditū ait, quòd piſces & herbę & beluæ ſimiles per eas paludes gignū*Nili tractus & curſus.*tur. Æthiopiæ autē partes prætermeans Nilus nominū diuerſitate decurſa, quæ eum orbē peragranti nationes indidere cōplures, exūdatione ditiſſima *Cataracta.* ad cataractas (id eſt) præruptos ſcopulos venit, è quibus præcipitans ruit potiùs quàm fluit. Vnde olim accolas vſu aurium fragore aſſiduo diminuto, neceſſitas vertere ſolū ad editiora coegit. Exinde leniùs *Oſtia ſeptē.* meās per oſtia ſeptem, quorū ſingula perpetuorum amniū vſum & faciē præbēt, nullis per Ægyptum

aquis

aquis externis adiutis dilatatur. Et præter amnes plurimos ex alueo deriuatos autore, cadētéſque in ſuppares ei⁹, ſeptē nauigabiles ſunt & vndoſi, quib. ſubiecta vocabula veteres indiderūt, Heracleoticus, Sebēniticus, Bolbiticus, Pathniticus, Mendeſius, Taniticus, & Peluſiacus. Oriens autē vnde dictum eſt, propellitur à paludib. adufque cataractas, inſuláſq; efficit plures: quarū aliquæ ita porrectis aquis dicūtur extentę vt ſingulas ægrè tertio die relinquat. Inter quas duæ ſunt claræ, Meroe, & Delta à triquetræ literę forma hoc vocabulo ſignatiùs appellata. Quū autē ſol p cācri ſidus cœperit vehi, augeſcēs aduſque tranſitū eius librā, diebúſq; centū ſublatiùs fluens, minuitur poſtea, & mitigatis ponderib. aquarū, nauib. antea peruius equitabiles cāpos oſtēdit. Abūdè itaque luxurians ita eſt noxius, vt infructuoſus, ſi venerit parcior: gurgitū enim nimietate humectās diutius terras, culturas moratur agrorum, paruitate autē minatur ſteriles ſegetes. Eúmq; nemo aliquādo extolli cubitis altiùs ſexdecim poſſeſſor optauit. Et ſi inciderit moderatiùs, aliquoties iactæ ſemētes in loco pinguis ceſpitiscū augmēto ferè ſeptuageſimo renaſcūt: ſolúſq; fluminū auras nullas inſpirat. *Eorum nomina.* *Inſula Nili.* *Incrementū.* *Quæ inde cōmoda toti Ægypto.*

15 EXVBERAT Ægyptus etiā pecudib. multis, inter quas terreſtres ſunt & aquatiles: aliæq; humi & in humorib. viuūt, vnde amphibia nominātur. Et in aridis quidē capreoli veſcuntur, & bucali, & biſturnitia omni deformitate ridicula, aliáque monſtra quę numerare non refert. Inter aquatiles autem beſtias crocodilus vbique per eos tractus abundat, exitiale quadrupes, malum áſſuetum elementis ambobus, lingua carens, maxillā ſuperiorem cōmouens ſolā, ordine dētiū pectinato pernicioſis morſibus quicquid tetigerit pertinaciter renens, oua edens fœtus anſerini ſimilia: vtq; armatus eſt vnguibus, ſi haberet eti ā pollices, ad euertēdas quoq; naues ſufficeret *Secundo loco deſcribūtur Ægypti animalia.* *Inter quæ Crocodilus.*

viribus magnis. ad cubitorũ enim lõgitudinẽ decẽ interdũ extẽtus noctibus quieſcẽs per vndas, diebus humi veſcitur, confidentia cutis, quã ita validã gerit vt eius tergo cataphracta vix tormẽtorũ ictibus perforẽtur. Et ſæuientes ſemper cædẽ feræ, quaſi pacto fœdere quodam caſtrẽſi, per ſeptẽ cereremonioſos dies miteſcũt ab omni ſæuitia deſciſcentes, quibus ſacerdotes Mẽphi natales celebrãt Apis. Præter eos autẽ qui fortuita pereunt morte, alij diſtumpuntur ſuffoſſis aluis mollibus certis ferarum dorſualibus cruſtis, quas delphinis ſimiles nutrit fluuius antedictus: alij exitio intereũt tali. Trochilos auicula breuis, dum eſcarum minutias captat, circa cubantem volitans blandè, gingiuáſque eius irritatiùs titillando peruenit aduſque ipſam viciniã gutturis. Quod factum contuens hydrus ichneumonis genus oris aditum penetrat alite prçuia patefactum, & populato ventre vitalibus dilancinatis erumpit. Audax tamen crocodilus monſtrum fugacibus, vbi audacem ſenſerit, timidiſſimũ: & in terra acutiùs cernẽs, per quatuor menſes hybernos nullo veſci dicitũr cibo.

Ichneumon.

Hippopotamus.

Hippopotami quoque generantur in illis partibus, vltra animalia cuncta ratione carentia ſagaciſſimi, ad ſpeciẽ equorũ bifidas habentes vngulas, caudáſque breues: quorum ſolertiæ duo oſtendere documenta ſufficiet. Inter arundines celſas & ſqualentes nimia denſitate hæc belua, cubilibus poſitis, otium peruiligi ſtudio circunſpectat, laxatáque copia ad ſegetes depaſcendas egreditur. Quúmque iam cœperit redire diſtenta, auerſis veſtigiis diſtinguit tramites multos, ne vnius plani itineris lineas inſidiatores ſequuti, repertum ſine difficultate confodiant. Item quum auiditate nimia extuberato ventre pigreſcit, ſuper calamos recens exectos femora cõuoluit & crura, vt pedibus vulneratis eruor egeſtus ſagina diſtentum faciat leuem: & carnes ſaucias

cano

cæno oblinit, quãdiu in cicatrices conueniant plagæ. Has monſtruoſas antehac raritates in beluis, in ædilitate Scauri vidit Romanus populus primitus: patris illius Scauri, quem defendens Tullius, imperat Sardis vt de familia nobili ipſi quoque cũ orbis terrarum autoritate ſentirẽt:& per ætates exinde plures ſæpe huc ducti, nunc inueniri nuſquam poſſunt, vt coniectãtes regionum incolæ dicunt, inſectantis multitudinis tædio ad Blẽmyas migraſſe compulſi. Inter Ægyptias alites, quarum varietas nullo comprehendi numero poteſt, ibis ſacra eſt & amabilis & innocua, ideo quòd nidulis ſuis ad cibum ſuggerens oua ſerpentum, efficit vt rareſcant mortiferæ peſtes abſumptæ. Occurrunt eædem volucres pinnatis agminibus anguium, qui ex Arabicis emergunt paludibus venena malignantes: eóſque antequam finibus ſuis excedant, prælijs ſuperatos aeriis vorant: quas aues per roſtra edere fœtus accepimus. Serpentes quoque Ægyptus alit innumeras: vltra omnem perniciem ſæuientes baſiliſcos & amphiſbænas, & ſcytalas, & acontias, & dipſadas, & viperas, aliáſque complures: quas omnes magnitudine & decore aſpis facilè ſupereminens, nunquã ſponte ſua fluenta egreditur Nili. Multa in illis tractibus pretium eſt operæ maximum legere, è quibus pauca conueniet explicari. Sunt therma lutra quæ cythrus indigenæ vocant. Templa vbique molibus magnis extructa. Pyramides ad miracula ſeptem prouectæ, quarum diuturnas ſurgendi difficultates ſcriptor Horodotus docet, vltra omnẽ omnino altitudinem, quæ humanis confici poteſt, erectæ ſunt turres, ab imo latiſſimæ, in ſummitates acutiſſimas deſinentes: quæ figura apud geometras ideo ſic appellatur, quòd ad ignis ſpeciem, τὸ πῦρ, vt nos dicimus, extenuatur in conum: quarum magnitudo quoniam in celſitudinẽ nimiam ſcandens,

Ibis. *Serpentes.* *Templa.* *Pyramides.*

gracileſcit paulatim, vmbras quoque mechanica ratione conſumit. Sunt & Syringes ſubterranei quidam & flexuoſi ſeceſſus, quos (vt fertur) periti rituum vetuſtorum aduentare diluuium præſcij, metuentéſque ne ceremoniarum obliteraretur memoria, penitus operoſis digeſtos fodinis per loca diuerſa ſtruxerũt: & exciſis parietibus volucrũ ferarúmque genera multa ſculpſerũt, & animalium ſpecies innumeras multas, quas hieroglyphicas literas appellarunt Latinis ignorabiles. Dein Syene, in qua ſolſtitij tempore, quo ſol æſtiuum auſtrinus curſum extẽdit, recta omnia ambientes radij excedere ipſis corporibus vmbras nõ ſinunt. Inde ſi ſtipitem quiſquam fixerit rectum, vel hominem aut arborem viderit ſtantem, circa lineamentorum ipſas extremitates contẽplabitur vmbras abſumi: ſicut apud Meroen Æthiopiæ partem æquinoctiali circulo proximam dicitur euenire, vbi per nonaginta dies vmbræ noſtris in contrarium cadunt: vnde Antiſcios eius incolas vocant. Quæ quoniam miracula multa ſunt, opuſculi noſtri propoſitum excedentia, ad ingenia celſa reiiciamus, pauca ſuper prouinciis narraturi.

Syringes. *Hieroglyphica litera.*

16 TRES prouincias Ægyptus fertur habuiſſe temporibus priſcis, Ægyptum ipſam, & Thebaidam, & Libyam: quibus duas adiecit poſteritas, ab Ægypto Auguſtamnicam, & Pentapolin à Libya ſicciore diſparatam. Igitur Thebais multas inter vrbes clariores aliis Hermopolin habet & Copton, & Antinoon quàm Hadrianus in honorem Antinoi ephebi condidit ſui. Hecatompylos enim Thebas nemo non nouit. In Auguſtamnica Peluſium oppidum eſt nobile, quod Peleus Achillis pater dicitur condidiſſe, luſtrari deorum monitu iuſſus in lacu, qui eiuſdem ciuitatis alluit mœnia quum poſt interfectum fratrem nomine Phocum horrendis

Ægypti prouinciæ quinque cum oppidis præcip. *1 Thebais.* *2 Auguſtamnica.*

furiarum

furiarum imaginibus raptaretur. & Caſſium vbi
Pompeij ſepulchrum eſt Magni, & Oſtracine, &
Rhinocorura. In Pentapoli Libya Cyrene poſita *3 Pentapolis.*
eſt, vrbs antiqua ſed deſerta, quam Spartanus condidit Battus, & Ptolemais, & Arſinoe eadem quæ
Teuchira: & Darnis, & Berenice, quas Heſperidas
appellant:in ſicciore verò Libya Paretoniō,& Checrecla, & Neapolis, inter municipia pauca & breuia. *4 Libya.*
Ægyptus ipſa,quæ iam inde vt Romano imperio iuncta eſt regitur à præfectis, exceptis minoribus multis, Athribi, & Oxyryncho, & Thmui,& *5 Ægyptus, vbi.*
Memphi maximis vrbibus nitet. Alexandria enim
vertex omnium eſt ciuitatum, quam multa nobilitant, & magnificentia conditoris altiſſimi, & architecti ſolertia Dinocratis, qui quum ampla mœnia fundaret & pulchra, penuria calcis id momentum parum repertæ, omnes ambitus liniales farina reſperſit:quòd ciuitatem pòſt alimentorum vberi copia circunfluere fortuito monſtrauit indicio. *Alexādria, ciuitatum omniū vertex.* *A quo condita.*
ibi auræ ſalubriter ſpirantes, aer tranquillus & clemens: atque vt periculum docuit per varias collectum ætates, nullo penè die incolentes hanc ciuitatem ſolem ſerenum non vident. Hoc littus ne fallacibus & inſidioſis acceſſibus affligeret vt antehac nauigantes, diſcriminibus plurimis excogitauit in portu Cleopatra turrim excelſam, quæ Pharos à loco ipſo cognominatur, prælucendi nauibus nocturna ſuggerens miniſteria: quum quondam ex Parthenio pelago venientes aut Libyco, per pandas oras & vacuas montium nullas ſpeculas vel collium ſigna cernentes, harenarum inliſæ glutinoſæ mollitiæ frangerentur. Hęc eadem regina heptaſtadium ſicut vix credenda celeritate, ita magnitudine mira conſtruxit, ob cauſam notam & neceſſariam. Inſula Pharos, vbi Protea cum phocarum gregibus diuerſatum Homerus fabulatur inflatiùs, à ciuitatis *Eius turris in portu inſignis, opus Cleopatræ.*

littore mille paſſibus diſparata, Rhodiorum erat obnoxia vectigali. Quod quum inde quidam nimium quantum petituri veniſſent, fœmina callida ſemper in fraudes, ſollennium ſpecie feriarum iiſdem publicanis ſecum ad ſuburbana perductis, opus iuſſerat irrequietis laboribus conſummari, & ſeptem diebus totidem ſtadia molibus iactis in mare ſolo propinquanti terræ ſunt vindicata. Quò cum vehiculo ingreſſa, errare ait Rhodios, inſularum non continentis portorium flagitantes. His accedunt altis ſufflata faſtigiis templa. Inter quę eminet Serapium, quod licet minuatur exilitate verborum, atriis tamen columnariis ampliſſimis, & ſpirantibus ſignorum figmentis, & reliqua operum multitudine ita eſt exornatum vt poſt capitolium, quo ſe venerabilis Roma in æternum attollit, nihil orbis terrarum ambitioſius cernat. In quo bibliothecæ fuerunt inæſtimabiles: & loquitur monimentorum veterum concinens fides, ſeptingenta voluminum millia. Ptolemæis regibus vigiliis intentis compoſita, bello Alexandrino, dum diripitur ciuitas ſub dictatore Cæſare, conflagraſſe. Canopus inde duodecimo diſiungitur lapide: quem, vt priſcæ memoriæ tradunt, Menelai gubernator ſepultus ibi cognominauit: hactenus impendiò locus fanis & diuerſoriis lætis extructus, auris & ſalutari temperamento perflabilis, ita vt extra mundum noſtrum morari ſe quiſquam arbitretur in illis tractibus agens: quum ſæpe aprico ſpiritu immurmurantes audierit ventos. Sed Alexandria ipſa non ſenſim, vt aliæ vrbes, ſed inter initia prima aucta per ſpatioſos ambitus, interníſque ſeditionibus diu aſperè fatigata, ad vltimum multis pòſt annis Aureliano imperiũ agente, ciuilibus iurgiis ad certamina interneciua prolapſis, diruptíſque mœnibus amiſit regionum maximam partẽ, quę Bruchiõ appellaba-

Serapium templum.

Bibliotheca.

Canopus.

Alexãdria ſtatus ab vrbe condita.

pellabatur, diturnum præſtantium hominum domicilium. Vnde Ariſtarchus grammaticæ rei doctrinis excellens, & Herodianus artium minutiſſimus ſciſcitator, & Saccas Ammonius Plotini magiſter aliíque plurimi ſcriptores multorum in literis nobilium ſtudiorum: inter quos Chalcenterus emicuit Didymus multiplicis ſcientiæ cœpti memorabilis: qui in illis ſex libris, vbi nonnunquam imperfectè Tulium reprehendit, ſillographos imitatus ſcriptores maledicos, iudicia doctarum aurium incuſat, vt immania fremeniem leonem putidulis vocibus vanus catulus longiùs circumlatrans. Et quanquam veteres cum his quorum memini, floruere complures, tamen nè nunc quidem in eadem vrbe doctrinæ variæ ſilent: nam & diſciplinarum magiſtri quodammodo ſpirant, & nudatur ibi geometrico radio quicquid reconditum latet: nondúmque apud eos penitus exaruit muſica nec harmonia conticuit: & recalet apud quoſdam adhuc, licet atros, conſideratio mundani motus & ſiderum, ductíque ſunt haud numero pauci. ſuper his ſcientiam callent quæ fatorum vias oſtendit. Medicinæ autem, cuius in hac vita noſtra, nec parca nec ſobria, deſiderantur adminicula crebra, ita ſtudia augentur in dies, vt licet opus ipſum redoleat, pro omni tamen experimento ſufficiat medico ad commendandam artis autoritatem, ſi Alexandriæ ſe dixerit eruditũ. & hæc quidẽ hactenus. Sed ſi intelligendi diuini aditionem multiplicem, & præſenſionum originem, mente vegeta quiſquam voluerit replicare, per mundum omnem inueniet mathemata huiuſmodi ab Ægypto circũlata. Hic primùm homines longè antè alios ad varia religionũ incunabula (vt dicitur) peruenerunt, & initia prima ſacrorum cautè tuentur condita ſacris arcanis. Hac inſtitutus prudentia Pythagoras colẽs ſecretiùs

Illuſtres & literati viri, Alexandriâ oriũdi.

Eius ſtatus Iuliani temporibus.

Artes ibi cultæ.

Mathematicæ diſciplinæ ab Ægypto per mundum omnem circumlatæ: ſacra item, myſtici ritus, & leges.

deos, quicquid dixit aut voluit, autoritatem eſſe inſtituit ratam, & femur ſuum aureum apud Olympiam ſæpe monſtrabat, & cum aquila colloquens ſubinde viſebatur. Hinc Anaxagoras lapides è cælo lapſuros, & putealem limum contrectans tremores futuros prædixerat terræ. Et Solon ſententiis adiutus Ægypti ſacerdotum, latis iuſto moderamine legibus, Romano quoque iuri maximum addit firmamentũ: ex his fõtibus per ſublimia gradiẽs ſermonum amplitudine Iouis æmulus non viſa Ægypto militauit ſapientia glorioſa. Homines autem Ægyptij plerique ſubfuſculi ſunt & atrati, magiſque mœſtiores, gracilenti & aridi, ad ſingulos motus excandeſcentes, controuerſi & repoſcones acerrimi. Erubeſcit apud eos ſi quis non inficiando tributa, plurimas in corpore vibices oſtendat: & nulla tormentorum vis inueniri adhuc potuit quæ obduratum vllius pectus latrociniis inuitum elicere potuit vt nomen proprium dicat. Id autem notum eſt, vt annales veteres monſtrant, quòd Ægyptus omnis ſub amicis erat antea regibus, ſed ſuperatis apud Actium bello nauali Antonio & Cleopatra, prouinciæ nomen accepit, ab Octauiano Auguſto poſſeſſa. Aridam Lybiam ſupremo Apionis regis conſequuti ſumus arbitrio: Cyrenas cum reſiduis ciuitatibus Lybiæ Pentapoleos, Ptolemæi liberalitate ſuſcepimus. Euectus longiùs ad ordinem remeabo cœptorum.

Ægyptiorũ facies & mores.

Quando in prouinciæ formam redacta.

AM-

AMMIANI MARCELLINI GESTARVM RERVM

liber xxiij.

BREVIARIVM LIBRI.

1 Collega adſcito Salluſtio, quem per Gallias præfectum conſtituit, templum Hieroſolymitanũ Iulianus inſtaurare conatur: Sed fruſtra. Ominibus & prodigijs territus, tamẽ de bello Perſis inferendo cogitat.

2 Antiochia egreſſus, alijs oſtentis & inſomnijs agitatus, deinde vario omine & munitiſſimæ claſſis appulſu recreatus, in inſtituto pergit.

3 Obſidionalium quarundam machinarum bellicarum accurata deſcriptio.

4 Contemptis Galliarũ præfecti literis, tranſit in Perſiam, deinde pontem auellit, vt militibus reuertẽdi fiduciam eriperet: iterum autem aduerſis oſtentis (aruſpicibus & phyſicis de prodigiorũ interpretatione diſsidentibus) fatigatur.

5 Alia præſagia variè explicata. Oratio ſuaſoria Iuliani ad milites de bello aduerſus Perſas fortiter perſequendo.

6 Regni Perſici deſcriptio, ortus nempe, primi reges, incrementa, ſitus & termini.

7 Eius regiones, præfecti, in ea, naturæ miracula, præcipuæ vrbes.

8 Amnes nobiliores, multiplices tractus, Magi, medicum oleum mirum.

9 Oppida Perſiæ celebriora. De Parthis Arabibus, Carmanis & Hyrcanis Vicinis, eorúmque oppidis, moribus, & vitæ commodis narratio.

10 Varij Perſiæ po-

puli, Abÿ, Margiani, Bactriani, Saca, Scythe, Laxate, Galactophagi, cum precipuis ciuitatibus deſcribuntur.

11 *Seres item, Ariani, Paropamiſſadæ, Drangiani, Arachoſii, Gedroſii.*

12 *Perſarum corpora, mores, leges, artes pacis & belli, ornatus, ex margaritis precipuè: de quarum ortu & natura breuis diſſertatio.*

Iulianus Salluſtium aliquo modo, nomine præfecti per Gallias ſibi adiungit.

1 HÆc eo anno, vt prætereamus negotiorum minutias, agebantur per prouincias. Iulianus verò iam ter conſulè aſcito in collegio trabeæ Salluſtio præfecto per Gallias, quater ipſe ampliſſimum inierat magiſtratum: & videbatur nouum adiunctum eſſe Auguſto priuatum, quòd poſt Diocletianum & Ariſtobulum nullus meminerat geſtum. Et licet accidentium varietatem ſolicita mente præcipiens, multiplicatos expeditionis apparatus flagranti ſtudio peturgeret, diligentiæ tamen vbique diffidens, imperiíque ſui memoriam magnitudine operum geſtiens propagare, ambitioſum quondam apud Hieroſolymam templum, quod poſt multa & interneciua certamina obſidente Veſpaſiano poſteáque Tito ægrè eſt expugnatum, inſtaurare ſumptibus cogitabat immodicis, negotiúmque maturandum Alypio dederat Antiochenſi, qui olim Britannias curauerat pro præfectis. Quum itaque rei idem fortiter inſtaret Alypius, iuuarétque prouinciæ rector, metuendi globi flammarum prope fundamenta crebris aſſultibus erumpentes, fecere locum exuſtis aliquoties operantibus inacceſſum: hócque modo elemento deſtinatiùs repellẽte, ceſſauit inceptum. Iiſdem diebus legatos ad ſe miſſos ab vrbe æterna, clarè natos meritíſque probabilis vitæ compertos Imperator honoribus diuerſis affecit: & Apronianum Romæ decreuit eſſe præfectum, Octauianum proconſulem

Templum Hieroſolymitanum, Chriſtianorum odio, inſtaurare (ſed fruſtra) conatur.

Legatos Roma ad ſe miſſos afficit honoribus.

Africæ,

Africæ, Venuſto vicariam commiſit Hiſpaniæ: Rufinum Arabium comitem orientis in locum auunculi ſui Iuliani recèns defuncti prouexit. Quibus vt conuenerat ordinatis, terrebatur omine quodam (vt docuit exitus) præſentiſſimo. Felice enim largitionum comite profluuio ſanguinis repentè extincto, cúmque comite Iuliano ſequuto, vulgus publicos contuens titulos, felicem Iulianum Auguſtúmque pronuntiabat. Præceſſerat aliud ſæuum. Nanque calendis ipſis Ianuariis aſcendente gradile Genij templum è ſacerdotum conſortio quidam cæteris diuturnior, nullo pulſante repentè concidit, animámque inſperato caſu efflauit: quod aſtantes, incertum per imperitiam an adulandi cupiditate, memorabant conſulum ſeniori portendi, nimirum Salluſtio: ſed, vt apparuit, non ætati ſed poteſtati maiori interitum propinquare monſtrabatur. Super his alia quoque minora ſigna ſubinde quod acciderat oſtendebant. Inter ipſa enim exordia procinctus Parthici diſponendi nuntiatum eſt Conſtantinopolin terræ pulſu vibratam: quod horum periti minus lætum eſſe pronuntiabant aliena peruadere molienti rectori. Ideóque intempeſtiuo conatu deſiſtere ſuadebant: ita demum hæc & ſimilia contemni oportere firmantes, quum irruentibus armis externis lex vna ſit & perpetua, ſalutem omni ratione defendere, nihil renitente vi mortis. Iiſdem diebus nuntiatum eſt ei per literas, Romæ ſuper hoc bello libros Sibyllæ conſultos, vt iuſſerat, Imperatorem eo anno diſcedere à limitibus ſuis aperto prohibuiſſe reſponſo. Inter hæc tamen legationes gentium plurimarum, auxilia pollicentium, liberáliter ſuſceptæ remittebantur, ſpecioſa fiducia principe reſpondente, nequaquam decere aduentitiis adiumentis rem vindicari Romanam, cuius opibus fouere conueniret amicos & ſocios, ſi auxilium eos

Duplici omine terretur. Sic ſolet ſuperſtitione perculſa conſcientia agitari.

A bello Perſico retrahitur.

Sed ſuperſtitionem ſuperat gloriæ cupiditas & laudis amor.

adegerit neceſſitas implorare. Solum Arſacem mõnuerat Armeniæ regem, vt collectis copiis validis iubenda opperiretur, quò tenderet, quid deberet vrgere, properè cogniturus. Proinde quum primam conſultæ rationes copiam præbuiſſent, rumore præcurſo hoſtiles occuperare properans terras, nondum adulto verè miſſa per militares numeros expeditionali teſſera, cunctos tranſire iuſſit Euphratem. Quo comperto omnes euolant ex hybernis, tranſmiſſóq; vt textus docebat ſcriptorum, diſperſi per ſtationes varias, aduentum principis expectabant.

Hoſtium itē proſperi ſucceſſus.

Ad expeditionem igitur bellicā accinctus, Antiochenſes primum ſpernat, & iratus verba mortis ſua præſaga fundit.

2 IPSE autem Antiochiam egreſſurus, Heliopoliten quendam Alexandrum Syriacæ iuriſdictioni præfecit, turbulētum & ſæuum: dicebátque non illum meruiſſe, ſed Antiochenſibus auaris & contumelioſis huiuſmodi iudicem conuenire. Quúmque eum profecturum deduceret multitudo promiſcua, itum felicem reditúmque glorioſum exoptans, oránſque vt deinde placabilis eſſet & lenior, nondum ira quam ex compellationibus & probris conceperat emollita, loquebatur aſperiùs, ſe eos aſſerens poſtea non viſurum. Diſpoſuiſſe enim aiebat, hyemandi gratia per compendiarum viam conſummato procinctu, Tarſum Ciliciæ reuerſurum, ſcripſiſſéque ad Memorium præſidem, vt in eadem vrbe cuncta ſibi congrua pararentur: & hoc haud diu poſtea contigit. Corpus nanque eius illuc relatum exequiarum humili pompa in ſuburbano ſepultum eſt, vt ipſe mandarat. Iámque apricante cælo, tertio nonas Martias profectus Hierapolin ſolicitis itineribus venit: vbi quum introiret ciuitatis capaciſſimæ portas, ſiniſtra porticus ſubitò lapſa, ſubter tēdentes quinquaginta milites exceptis plurimis vulneratis tignorum tegularúmque pondere magno colliſit. Vnde cõtractis copiis omnibus Meſopotamiam tam properè ſigna commouit, vt fama de ſe

Hierapolin citò deſerit, tragico caſu inde eiectus.

de ſe nulla præuerſa (id énim accuratiùs obſeruarat)improuiſus Aſſyrios occuparet. Denique cum exercitu,& Scytharum auxiliis Euphrate nauali pōte tráſmiſſo, venit ad Batnas municipium Oſdroenæ ibíque illætabile portentum offendit. Quum enim colonum frequens multitudo ad ſuſcipiendum conſuetè pabulum prope aceruum palearum ſtetiſſet impendio celſum(hoc enim modo per regiones illas tales ſpecies conſtruuntur) rapientibus multis quaſſata congeries inclinata eſt , paríque exitio quinquaginta obruit homines, mole maxima ruinarum. Mœſtus exinde digreſſus venit curſu propero Carras , antiquum oppidum , Craſſorum & Romani exercitus ærumnis inſigne:vnde duæ ducentes Perſidem viæ regiæ diſtinguuntur : læua per Adiabenam & Tigridem , dextera per Aſſyrios & Euphratem. Ibi moratus aliquot dies dum neceſſaria parat , & lunę, quæ religioſè per eos colitur tractus, ritu locorum fert ſacra,dicitur ante aras nullo arbitrorum admiſſo , occultè paludamentum purpureum propinquo ſuo tradidiſſe Procopio , mandaſſéque arripere fidentiùs principatum , ſi ſe interiſſe didicerit apud Parthos. Hic Iuliani quieſcentis animus agitatus inſomniis euenturum triſte aliquid præſagiebat. Quocirca & ipſe & viſorum interpretes præſentia contemplantes , diem ſequuturum qui erat quartumdecimum cal. Apriles obſeruari debere pronuntiabant. Verùm,vt compertum eſt poſtea, eadem nocte palatini Apollinis tēplum, præfecturam regente Aproniano , in vrbe conflagrauit æterna : vbi ni multiplex iuuiſſet auxilium, etiam Cumana carmina conſumpſerat magnitudo flāmarum.Póſtque ita digeſta agmina,& commeatus omnis generis diſponēdi,procurſatorum aduētu anhelantium etiam tum indicatur, equeſtres hoſtiū turmas vicino limite quodā perrupto auertiſſe

Et Aſſyrios improuiſus occupare cupiens.

Iterato autem tragico caſu expauefactus lōgius progreditur.

Et lunæ facto ſacris, maximo cū animi angore(vt antea cognitis & profeſſi Chriſtianiſmi hoſtem oportuit) inſomniiſque triſtibus agitatus.

Exercitum primariũ du cibus committit. ſubitò prædas. Cuius atrocitate mali perculſus ilicò, vt antè cogitauerat, triginta milla lectorũ militum eidem commiſit Procopio, iuncto ad parilem poteſtatem Sebaſtiano comite ex duce Ægypti: iiſdémque præcepit, vt intra Tigridem interim agerent, vigilanter omnia ſeruaturi, nequid inopinum ex incauto latere oriretur, qualia multa ſæpe dixerat euenisse: mandabátque eis vt, ſi fieri potius poſſit, regi ſociarentur Arſaci: cúmque eo per Corduenam, & Moxoenam Chiliocomo vberi Mediæ tractu, partibúſque aliis præſtricto curſu vaſtatis, apud Aſſyrios adhuc agenti ſibi accurrerent neceſſitatem articulis adfuturi. *Et datis ad bellum neceſſariis mãdatis.* His ita ordinatis ipſe exitu ſimulato per Tigrim, quod iter etiam rebus variis de induſtria iuſſerat inſtrui, flexit dextrorſus: & quieta nocte emenſa, manè iumentum quo veheretur ex vſu popoſcit: oblatúſque ei equus Babylonius nomine, ictu torminis conſternatus, dum dolorum impatiens voluitur, auro lapillíſque ornamenta diſtincta conſpercit. *Nouo oſtēto afficitur.* Quo oſtento lætior clamauit, plaudentibus proximis, Babylona humi procidiſſe ornamentis omnibus ſpoliatam: & pauliſper detentus, vt omen per hoſtias litando firmaret, Dauanam venit caſtra præſidiaria, vndè ortus Belias fluuius funditur in Euphratem. Hîc corporibus cibo accuratè refectis, poſtridie ventum eſt ad Callinisum, munimentum robuſtum, commercandi opimitate gratiſſimum: vbi ad diem ſextum Cal. quo Romæ Matri deorum pompæ celebrantur annales, & carpentum quo vehitur ſimulacrũ Almonis vndis ablui perhibetur, ſacrorum ſolennitate priſco more completa, ſomno per otium capto exultans pernoctauit & lætus. *Deinde ſomno pacato.* Luce verò ſequuta profectus exinde per ſupercilia riparum fluuialium, aquis adoleſcentibus vndique conuenis, cum armigera gradiens manu in ſtatione

tione quadam ſub pellibus manſit: vbi Sarraceno- *Tum Sarracenorum regulorum aduentu & donis.*
rum reguli gentium genibus ſupplices nixi, oblata auri corona, tanquam mundi nationúmque ſuarum dominum adorarunt ſuſcepti gratantur, vt ad furta bellorum adpoſiti. Dúmque hos alloquitur, Xerxis illius potentiſſimi regis inſtar claſſis aduenit, tribuno Conſtantiano cum comite Lucilliano ductante, quæ latiſſimum flumen Euphratem *Poſtremò claſſis potentiſſ. appulſus.*
artabat: in qua mille erant onerariæ naues ex diuerſa trabe contextæ, commeatus abundè ferentes & tela & obſidionales machinas: quinquaginta aliæ bellatrices, totidémque ad compaginandos neceſſariæ pontes.

3 Re ipſa admoneor breuiter, quantum me- *In qua obſidionales machinæ.*
diocre poteſt ingenium, hæc inſtrumentorum genera ignorantibus circunſcripta monſtrare: & baleſtæ figura docebitur prima. Ferrum inter axiculos duos firmum compaginatur & vaſtum, in mo- *Baliſta.*
dum regulæ maioris extentum: cuius ex volumine tereti quod in medio ars polita componit quadratus eminet ſtylus extenſiùs recto canalis anguſti meatu cauatus, & hac multiplici corda neruorum tortilium illigatus: eíque cochleæ duæ ligneæ coniunguntur aptiſſimè, quarum propè vnam adſiſtit artifex contemplabilis, & ſubtiliter adponit in temonis cauamine ſagittam ligneam ſpiculo maiore conglutinatam: hócque facto hinc inde validi iuuenes verſant agiliter rotabilem flexum. Quum ad extremitatem neruorum acumen venerit ſummum, percita interno pulſu à baliſta ex oculis euolat, interdum nimio ardore ſcintillans: & euenit ſæpius vt antequam telum cernatur, dolor letale vulnus agnoſcat. Scorpionis autem, quem appel- *Scorpio, ſeu*
lant nunc onagrum, huiuſmodi forma eſt: Dolan- *Onager.*
tur axes duo quernei vel ilicei, curuantúrque mediocriter, vt prominere videantur in gibbas: híque

in modum farratoriæ machinæ connectuntur, ex vtróque latere patentiùs perforati, quos inter per cauernas funes colligantur robuſti, compagem ne diſſiliat continentes. Ab hac medietate reſtium ligneus ſtylus exurgens obliquus, & in modum iugalis temonis erectus, ita neruorum modulis implicatur vt altiùs tolli poſſit & inclinari: ſummitatíque eius vnci ferrei copulantur, è quibus pendet ſtupea vel ferrea funda: cui ligno fulcimētum proſternitur ingens cilicium paleis confertum minutis, validis nexibus illigatum & locatum ſuper congeſtos ceſpite, vel lateritios aggeres. Nam muro ſaxeo huiuſmodi moles impoſita diſiectat quicquid inuenerit ſubter, concuſſione violenta non pondere. Quum igitur ad concertationem ventum fuerit, lapide rotundo fundæ impoſito, quaterni altrinſecus iuuenes repagula quibus incorporati ſunt funes explicantes, retrorſus ſtylum penes vncinum inclinant: itaque demum ſublimis adſtans magiſter, clauſtrum quod totius operis continet vincula, reſerat malleo forti percuſſum. Vnde abſolutus ictu volucri ſtylus, & mollitudine offenſus cilicij, ſaxum contorquet quicquid incurrerit colliſurum. Et tormentum quidem appellatur, quòd ex eo omnis explicatio torquetur: ſcorpio autem, quoniam aculeum deſuper habet erectus: cui etiam onagri vocabulum indidit ætas nouella, ea re quòd aſini feri quum venatibus agitantur, ita eminus lapides poſt terga calcitrando emittunt, vt perforent pectora ſequentium, aut perfractis oſſibus capita ipſa

Aries. diſplodant. Hinc ad arietem veniemus. Eligitur abies vel ornus excelſa, cuius ſummitas duro ferro concluditur & prolixo, arietis efficiēs prominulam ſpeciē, quæ forma huic machinamento vocabulum indidit: & ſic ſuſpenſa vtrinque tranſuerſis aſſeribus & ferratis quaſi ex lāce vinculis trabis alterius continetur:

tinetur: eámque quantùm menſuræ ratiò patitur, multitudo retrò repellens, rurſus ad obuia quæque rumpenda protrudit ictibus validiſſimis, inſtar adſurgentis & cædentis armati. Qua crebritate velut reciproci fulminis impetu ædificiis ſciſſis in rimas, concidunt ſtructuræ laxatæ murorum. Hoc genere operis, ſi fuerit exerto vigore diſcuſſum, nudató vallo defenſoribus ſolutíſque obſidiis ciuitates munitiſſimæ recludūtur. Pro his arietum machinamentis iam crebritate deſpectis conditur machina ſcriptoribus hiſtoricis nota, quam helepolin Græci cognominant: cuius opera diuturna Demetrius Antigoni filius Rhodo aliíſque vrbibus oppugnatis Poliorcetes eſt appellates. Ædificatur autem hoc modo: Teſtudo compaginatur immanis axibus roborata longiſſimis, ferreíſque clauis aptata, & contegitur coriis bubulis virgarúmque recenti textura, atque limo aſpergūtur eius ſuprema, vt flammeos detractet & miſſiles caſus. Conſeruntur autem eius frontalibus triſulſæ cuſpides præacutæ ponderibus ferreis graues, qualia nobis pictores oſtendunt fulmina vel fictores, vt quicquid petierit, aculeis exertis abrumpat. Hāc ita validam molem, rotis & funibus regēs numeroſis intrinſecus miles, lāguidiori murorū parti viribus admouet cōcitis: & niſi deſuper propugnantium valuerint vires, colliſis parietibus aditus patefacit ingētes. Malleoli autem teli genus figurātur hac ſpecie: Sagitta eſt cānea inter ſpiculum & arundinē multifido ferro coagmentata, quæ in muliebris coli formam, quo nentur lintea ſtamina, concauatur ventre ſubtiliter, & plurifariam patens atque in alueo ipſo ignem cum aliquo ſuſcipit alimēto. Et ſic emiſſa lentiùs arcu inualido (ictu enim rapidiore extinguitur) ſi hęſerit vſquam tenaciter, cremat: aquíſque conſperſa acriores excitat æſtus incēdiorū, nec remedio vllo quàm ſuper

Cui ſuccedit Helepolis.

Malleoli.

iacto puluere conſopitur. Hactenus de inſtrumentis muralibus, è quibus pauca ſunt dicta. Nunc ad rerum ordinem reuertamur.

Tot tantiſque viribus inſtructus Iulian. Cercuſiũ oppidũ ingreditur.

4 ADSCITIS Saracenorum auxiliis quæ animis obtulere promptiſſimis, tendens imperator agili gradu Cercuſium, principio menſis Aprilis ingreſſus eſt munimentum tutiſſimum, & fabrè politum: cuius mœnia Abora & Euphrates ambiunt flumina, velut ſpatium inſulare fingentes. Quod Diocletianus exiguum antehac & ſuſpectum, muris turribúſque circũdedit celſis, quum in ipſis barbarorum confiniis interiores limites ordinaret, ne vagarentur per Syriam Perſæ, ita vt paucis antè annis cum magnis prouinciarum contigerat damnis.

Huius oppidi caſus.

Nanque quum Antiochiæ in alto ſilentio ſcenicis ludis mimus cum vxore immiſſus è medio ſumpta quædam imitaretur, populo venuſtate attonito, coniunx, *Niſi ſomnus eſt*, inquit, *en Perſæ*. Et retortis plebs vniuerſa ceruicibus, exaceruantia in ſe tela declinans, ſpargitur paſſim. Ita ciuitate incenſa, & obtruncatis pluribus, qui pacis more palabantur effuſiùs, incenſíſque locis finitimis & vaſtatis, onuſti præda hoſtes ad ſua remearunt innoxij, Mareade viuo exuſto, qui eos ad ſuorum interitum ciuium duxerat inconſulte.

Salluſtius collega eum oret vt bellũ ſuſceptũ differat.

Et hæc quidem Gallieni temporibus euenerunt. Iulianus verò dum moratur apud Cercuſiũ, vt per naualem Aboræ pontem exercitus & omnes ſequelæ tranſirent, literas triſtes Salluſtij Galliarum præfecti ſuſcepit, orantis ſuſpendi expeditionem in Parthos, obteſtantíſque ne ita intempeſtiuè nondum pace numinum exorata irreuocabile ſubiret exitium: poſthabito tamen ſuaſore cautiſſimo, fidentiùs vltrà tendebat, *quoniam nulla vis humana vel virtus meruiſſe vnquam potuit vt quod præſcripſit fatalis ordo, non fiat*.

Sed fruſtra, mundi iudice Iulianũ

Statímque tranſgreſſus, pontem auelli præcepit, ne qua militum ab

agminibus

agminibus propriis reuertendi fiducia remaneret. Pari ſorte hîc quoque omen illætabile viſum eſt, apparitoris cuiuſdam cadauer extentum carnificis manu deleti, quem præfectus Salluſtius præſens eâ re ſupplicio capitali damnauerat, quòd intra præſtitutum diem alimentorum augmentum exhibere pollicitus, cauſa impediente fruſtratus eſt. Sed miſerando homine trucidato poſtridie aduenit, vt ille promiſerat, alia claſſis abundè vehens annonam. Profecti exinde Zaitam venimus, locum qui olea arbor interpretatur. Hîc Gordiani imperatoris longè conſpicuum vidimus tumulum, cuius actus à pueritia prima exercituúmque feliciſſimos ductus, & inſidiorum interitum digeſſimus tempore competenti. Vbi quum pro ingenita pietate conſecrato principi parentaſſet, pergerétque ad Duram deſertum oppidum, procul militarem cuneum conſpicatus ſtetit immobilis: eíque dubitanti quid ferrent, offertur ab eis immaniſſimi corporis leo, quum aciem peteret multiplici telorum iactu confoſſus. Quo omine velut certiore iam ſpectaculi proſperioris elatus, exultantius incedebat. Sed incerto fato fortunæ aliorſum prorupit euentus. Obitus enim regis portendebatur: ſed cuius, erat incertum. Nam & oracula dubia legimus, quæ non niſi caſus diſcreuere poſtremi: vt fidem vaticinij Delphici, quę *poſt Halyn flumen transmiſſum maximum regnum diſiecturum prædixerat Crœſum*, & aliam quæ Athenienſibus ad certandum contra Medos obliquè deſtinauerat mare: ſortémque his poſteriorem veram quidem, ſed non minus ambiguam, *Aio te Aeacida Romanos vincere poſſe.* Hetruſci tamen aruſpices qui comitabantur, gnari prodigialium rerum, quum illis procinctum hunc ſæpe arcentibus non crederetur, prolatis libris ritualibus oſtendebant ſignum hoc eſſe prohibitorium,

ad ſupplicia iuſta pretrahente.

Ideo iter inſtitutum proſequitur.

Et nouo omine oblato ſolatus, proſpera omnia ſibi pollicetur. Sed à ſuperſtitioſa mente, & ſpiritus mendacis efficaciā deceptus ut antea Craſſus, Pyrrhus & alij.

principíque aliena, licet iuſtè, inuadẽti cõtrarium. Sed calcabantur philoſophis refragantibus quorum reuerenda tunc erat autoritas, errantium ſubinde, & in parum cognitis perſeuerantium diu. Etenim vt probabile argumentum ad fidem implendam ſciẽtiæ ſuæ id prætendebant, quòd & Maximiano antehac Cęſari cum Narſe Perſarum rege iam congreſſuro, itidem leo & aper ingens trucidati ſimul oblati ſunt, & ſuperata gẽte diſceſſit incolumis: illo minimè contẽplato, quòd aliena petenti portẽdebatur exitium, & Narſes primus Armeniam Romano iuri obnoxiam occuparat.

Diſcrepãtia item ſententiarum inter aruſpices & philoſophos quib. fidebat.

5 SEQVVTO itidem die, qui erat VII idus April. ſole vergente iam in occaſum, ex parua nubecula ſubitò aere craſſato vſus adimitur lucis: & poſt minacem tonitruum crebritatem & fulgurum, Iouianus nomine miles de cęlo tactus cum duobus equis concidit, quos potu ſatiatos à flumine reducebat. Quo viſo harum rerum interpretes acceiſit: interrogatíque etiam id vetare procinctum fidentiùs affirmabant, fulmen conſiliarium eſſe monſtrantes. Ita enim appellantur quę diſſuadẽt aliquid fieri vel ſuadẽt. Ideóque hoc nimis cauendum quòd militem celſi nominis cum bellatoriis iumentis extinxit: & hoc modo contacta loca, nec intueri nec calcari debere fulgurales pronuntiant libri. Contrà philoſophi candorem ignis ſacri repentè conſpecti nihil ſignificare aiebant, ſed eſſe acrioris ſpiritus curſum ex æthere aliqua via ad inferiora detruſum: aut ſi exinde prænoſcitur aliquid, incremẽta claritudinis Imperatori portendi glorioſa cœptanti, quum cõſtet flammas ſuapte natura nullo obſtante ad ſublimia conuolare. Peracto igitur, vt antè dictum eſt, ponte cunctíſque trãſgreſſis Imperator antiquiſſimum omnium ratus eſt militem alloqui, ſui rectoríſque fiducia properantem intrepide.

Quemadmodum iudices exquiſitis tormẽtis facinoroſũ cruciant antè ſupplicij diẽ, ita Numen Supremum Iuliano terrores repetitis vicibus immittit, quib. miſera anima antè exitum ex corporis ergaſtulo cruciatur. Horum cruciatuum cauſam Eccleſiaſtici ſcriptores ad eius Apoſtaſiam impiã, politici verò ad nimiam ſuperſtitionẽ

Signo

Signo itaque per lituos dato, quum centuriæ omnes & cohortes & manipuli conueniſſent, ipſe aggere glebali aſſiſtens, coronáque celſarum circundatus poteſtatum, talia ore ſereno diſſeruit, fauorabilis ſtudio concordi cunctorum. *Contemplans maximis viribus & alacritate vos vigere, fortiſſimi milites, concionari diſpoſui, docturus ratione multiplici non nunc primitus, vt maledici muſſitant, Romanos penetraſſe regna Perſidis. Nanque, vt Lucullum tranſeam vel Pompeium, qui per Albanos, & Maſſagetas, quos Alanos nũc appellamus, hac quoque natione perrupta vidit Caſpios lacus, Ventidium nouimus Antonij legatum ſtrages per hos tractus innumeras edidiſſe. Sed vt à vetuſtate diſcedam, hæc quæ tradidit recens memoria replicabo. Traianus, & rurſus Seuerus, hunc ſunt digreſſi victores & tropheati: rediſſétque pari ſplendore iunior Gordianus, cuius monumentum nunc vidimus honoratè, apud Reſainam ſuperato fugatóque rege Perſarum, ni factione Philippi præfecti prætorio, ſceleſtè iuuantibus paucis in hoc vbi ſepultus eſt loco, vulnere impio cecidiſſet. Nec errauere diu manes eius inulti, quòd velut clarente iuſtitia, omnes qui in eum conſpirauere, cruciabilibus interiere ſupplicijs. Et illos quidem voluntas ad altiora propenſior ſubire impulit facinora memoranda: nos verò miſeranda recèns captarum vrbium, & inultæ cæſorum exercituum vmbræ, & damnorum magnitudines, carorúmque amiſſiones ad hæc quæ propoſuimus hortantur, vt ſolemur ſocios, vt medeamur præteritis, & honorata huius lateris ſecuritate rep. quæ de nobis magnificè loquatur poſteritas relinquamus: adero vbique vobis adiumento numinis ſempiterni Imperator & anteſignanus, & conturmalis ominibus ſecundis, vt reor. At ſi fortuna verſabilis in pugna me vſquam fuderit, mihi verò pro Romano orbe memet vouiſſe ſufficiet, vt Curtij Mutijque veteres, & clara proſapia Deciorum. Abolenda nobis natio moleſtiſſima, cuius in gladiis nondum noſtræ propinquitatis exaruit cruor. Plures abſumptæ ſunt maioribus noſtris ætates, vt interirent*

ſibi ipſi nimium illudentem referunt.

Iuliani oratio ſuaſoria ad exercitũ de bello Perſis inferẽdo: argumentis ductis.

Ab exemplo maiorũ.

A neceſſario, propter captarũ vrbium miſeriam, & alia damna à Perſis illata.

A conſideratione hoſtiũ infenſiſſimorum:

radicitus, quæ vexabant. Deuicta eſt perplexo & diuturno marte Carthago: ſed eam dum inclytus timuit ſupereſſe victor, euertit funditus. Numantiam Scipio poſt multiplices caſus obſidionis emenſos: Fidenas, ne imperio ſubereſcerent æmulæ, Roma ſubuertit: & Faliſcos ita oppreſſit & Veios, vt ſuadere nobis laboret monumentorum veterum fides vt has ciuitates aliquando valuiſſe credamus. Hæc vt antiquitatum peritus expoſui: ſupereſt vt auiditate rapiendi poſthabita, quæ inſidiatrix ſæpe Romani militis fuit, quiſque agmini cohærens incedat, quum ad neceſsitatem congrediendi fuerit ventum ſigna propria ſequuturus, ſciens quòd ſi remanſerit vſquam, excectis cruribus relinquetur. nihil enim præter dolos & inſidias hoſtium vereor nimium callidorum. Ad ſummam polliceor vniuerſis, rebus poſt hæc proſperè mitigatis, abſque omni prærogatiua principum, qui quod dixerint vel cẽſuerint pro poteſtate autoritatis iuſtum eſſe exiſtimant, rationem rectè conſultorum vel ſecus ſiquis exegerit, redditurum. Quocirca erigite iam nunc quæſo, erigite animos veſtros multa præſumentes, bona & æquata ſorte nobiſcum quicquid occurrerit difficile ſubituri, & conijcientes æquitati ſemper ſolere iungi victoriam. Cõcluſa oratione ad hunc grauiſſimum finem, ductoris gloria prælia tot miles exultans, ſpéque in proſperum elatior, ſublatis altiùs ſcutis, nihil periculoſum fore vel arduum clamitabat ſub Imperatore plus ſibi laboris quàm gregariis indicente. maximè omnium id numeri Gallicani fremitu lætiore monſtrabant: memores aliquoties eo ductante, pérque ordines diſcurrente, cadentes vidiſſe gentes aliquas, alias ſupplicantes.

A facili.

Quid milites præſtare debeant.

Quid Iulianus, ipſe polliceatur.

Cõcluſio pathetica.

Eloquentia vis.

Gallorum militum ingenium.

6 Res adegit huc prolapſa, vt in exceſſu celeri ſitum monſtrare Perſidis deſcriptoribus gentium curioſè digeſtũ è quibus ægrè vera dixere pauciſſimi. Quod autem erit paulo prolixior textus, ad ſcientiam proficiet plenam. Quiſquis enim affectat nimiam breuitatẽ vbi narrantur incognita, non quid ſigna-

Quum de Perſico bello ageretur, merito Perſidis deſcriptionem aggreditur.

ſignatiùs explicet,ſed quid debeat præteriri,ſcrutatur. Hoc regnum quondam exiguum, multiſque antea nominibus appellatum ob cauſas quas ſæpe retulimus, quum apud Babylona Magnum fata rapuiſſent Alexandrum, in vocabulum Parthi conceſſit Arſacis obſcurè geniti, latronum inter adoleſcentiæ rudimenta ductoris, verùm paulatim in melius mutato propoſito, clarorum cõtextu factorum aucti ſublimiùs. Qui poſt multa glorioſè & fortiter geſta ſuperato Nicatore Seleuco eiuſdem Alexandri ſucceſſore, cui victoriarum crebritas hoc indiderat cognomentum, præſidiíſque Macedonum pulſis, ipſe tranquilliùs agens, temperator obedientium fuit & arbiter lenis. Denique poſt finitima cuncta vi vel æquitatis conſideratione vel metu ſubacta, ciuitatum & caſtrorum caſtellorúmque munimentis oppleta Perſide, adſuefactáque timori eſſe accolis omnibus, quos antea formidabat, ipſe medium agens curſum ætatis, placida morte deceſſit. Certatímque ſummatum & vulgi ſententiis concinentibus, aſtris (vt ipſi exiſtimant) ritus ſui cõſecratione permixtus eſt omnium primus. Vnde ad id tempus reges eiuſdem gentis prætumidi appellari ſe patiuntur Solis fratres & Lunæ vtque imperatoribus noſtris Auguſta nuncupatio amabilis eſt & optata, ita regibus Parthicis abiectis & ignobilibus antea incrementa dignitatum felicibus Arſacis auſpiciis acceſſere vel maxima. Quamobrem numinis eum vice venerantur & colunt, eouſque propagatis honoribus, vt ad noſtri memoriam non niſi Arſacides ſit, quiſquam in ſuſcipiendo regno cunctis anteponatur: & in qualibet ciuili concertatione, quæ quotidie apud eos eueniunt, vt ſacrilegium quiſque caueat ne dextra ſua Arſacidem arma geſtantem feriat vel priuatum. Satíſque conſtat hanc gẽtem regna, populis vi

Am. Marcell.

Et primum de origine gentis Perſicæ differit, eiúſque primis regibus.

Regum Parſicorum faſtus.

Perſici regni incrementa.

ſuperatis compluribus, dilataſſe aduſque Propontidem & Thracias: ſed altè ſpirantium ducum ſuperbia, licenter graſſantium per longinqua, ærumnis maximis imminutam. Primò per Cyrum quem Boſphori fretum cum multitudine fabuloſa tranſgreſſum, ad internecionem deleuit Tomyris regina Scytharum vltrix acerrima filiorum. Deinde quum Darius, poſteáque Xerxes Græciam elementorum vſu mutato aggreſſi, cunctis penè copiis terra maríque conſumptis, vix ipſi tutum inuenere diſceſſum: vt bella prætereamus Alexandrina, & teſtamēto nationem omnem in ſucceſſoris vnius iura trāſlatam. Quibus peractis tranſcurſiſque temporibus longis ſub conſulibus, & deinceps in poteſtatem Cæſarum redacta rep. nobiſcum eæ nationes ſubinde dimicarunt, paribúſque momentis interdum, aliquoties ſuperatæ, nonnunquam abiere victrices. Nunc locorū ſitum, quantum ratio ſinit, carptim breuitérque abſoluam. Hæ regiones in amplitudines diffuſæ lōgas & latas, ex omni latere inſuloſum & celebre Perſicum ambiunt mare: cuius oſtia adeo eſſe perhibentur anguſta vt ex Harmozonta Carmaniȩ promontorio contra oppoſitum aliud promontorium, quod appellant incolæ Maces, ſine impedimento cernatur. Quibus anguſtiis permeatis, quum latitudo patuerit nimis extenſa, nauigatio aduſque vrbem Teredona porrigitur, vbi poſt iacturas multiplices pelago miſcetur Euphrates: omníſque ſinus dimenſione littorea in numerum viginti millium ſtadiorum, velut ſpatio detornato finitur: cuius per oras omnes oppidorum eſt denſitas & vicorum nauiúmque crebri diſcurſus. Ergo permeatis anguſtiis antedictis, venitur ad Armeniæ ſinum, orienti obiectum: interuallo Cantichus nomine panditur ſinus auſtralis, haud procul inde alius quem vocant Chaliten, occiduo obnoxius ſideri. Hinc præſtrictis pluribus inſulis

Locorum ſitus.

ſulis, è quibus paucæ ſunt notæ, Indorum mari iunguntur oceano, qui feruentem ſolis exortum ſuſcipit omnium primus, ipſe quoque nimiùm calens. Vtque geographici ſtyli formarunt hac ſpecie diſtinguitur omnis circuitus antedictus. Ab arctoo cardine aduſque Caſpias portas Caduſiis conterminat & Scytharum gentibus multis & Arimaſpis hominibus luſcis & feris: ab occidua plaga contingit Armenios & Niphatem, & in Aſia ſitos Albanos, mare rubrum, & Scenitas Arabas quos Saracenos poſteritas appellauit: Meſopotamiam ſub axe meridionali deſpectat: orienti à fronte contrarius, ad Gangen extenditur flumen, quod Indorum interſecans terras, in pelagus eiectatur auſtrale.

Circuitus & limites.

7 SVNT autem in omni Perſide hæ regiones maximæ, quas vitaxæ (id eſt magiſtri equitum) curant, & reges & ſatrapæ: nam minores plurimas recenſere difficile eſt & ſuperfluum. Aſſyria, Suſiana, Media, Perſis, Parthia, Carmania maior, Hyrcania, Margiana, Bactriani, Sogdiani, Sacæ, Scythia vltra Emodem montem, Serica, Aria, Paropamiſſadæ, Drangiana, Arachoſia, & Gedroſia. Citra omnes propinqua eſt nobilis Aſſyria celebritate & magnitudine & multiformi feracitate ditiſſima: quæ per populos pagóſque amplos diffuſa quondam & copioſa, ad vnum conceſſit vocabulum, & nunc omnis appellatur Aſſyria: vbi inter baccarum vulgariúmque abundantiam frugum bitumen naſcitur, prope lacum nomine Soſingiten, cuius alueo Tigris voratus, fluénſque ſubterraneus percurſis ſpatiis longis emergit. Hic naphtha gignitur picea, ſpecie glutinoſa, ſimilis ipſa quoque bitumini: cui etiam ſi auicula inſederit breuis, præpedito volatu ſubmerſa penitus euaneſcit. Et quum hoc liquoris ardere cœperit genus, nullum inueniet humana mens præter puluerem extinguendi commentum. In his pagis

Præfecti præcipui.

Regiones.

Natura miracula.

Bitumen.

Naphtha.

Hiatus terra. hiatus quoque conſpicitur terræ, vnde halitus letalis exurgens quodcunque animal proximè ſteterit, odore graui conſumit. Quæ lues oriens à profundo quodam puteo, quum os eius exceſſerit latum, antequam ſublimius vagaretur terras circunſitas inhabitabiles acerbitate feciſſet. Cuius ſimile foramen apud Hierapolin Phrygiæ antehac, vt aſſerunt aliqui, videbatur: vnde emergens itidem noxius ſpiritus perſeueranti odore quicquid propè venerat corrumpebat, abſque ſpadonibus ſolis: quod qua cauſa eueniat rationibus phyſicis permittatur. Apud Aſbamei quoque Iouis templum in Cappadocia, vbi ampliſſimus ille philoſophus Apollonius traditur natus apud opidum Tyana, ſtagno effluens fons cernitur, qui magnitudine aquarum inflatus ſeſeque reſorbens, nũquam extra margines intumeſcit. Iuxta hunc circuitum Adiabena eſt Aſſyria priſcis temporibus vocitata, longáque aſſuetudine ad hoc trãſlata vocabulum ea re quod inter Oenam & Tigridem ſita nauigeros fluuios, adiri vado nunquam potuit: tranſire enim διαβαίνειν dicimus Græci. & veteres quidem hoc arbitrantur. Nos autem didicimus, quòd in his terris amnes ſunt duo perpetui quos & tranſiuimus, Diauas & Adiauas, iuncti naualibus pontibus. Ideóq; intelligi Adiauenã cognominatam, vt à fluminibus maximis Ægyptus, Homero autore, & India, & Euphratenſis antehac Cõmagena: itidémque Iberia ex Ibero, nunc Hiſpania, & à Bæti amne inſignis prouincia Bætica. In hac

Ciuitates præcipuæ. Adiabena Ninus eſt ciuitas, quæ olim Perſidis regna poſſederat, nomen Nini potẽtiſſimi regis quõdam Semiramidis mariti declarans, & Ecbatana, & Arbela, & Gaugamela, vbi Darium Alexander poſt diſcrimina varia præliorum incitato marte proſtrauit. In omni autem Aſſyria multæ ſunt vrbes, inter quas Apamia eminet Meſene cognominata, & Teredon,

redon, & Apollonia, & Vologeſſia, hiſque ſimiles multæ. Splendidiſſimæ verò & peruulgatæ hæ ſolæ ſunt tres: Babylon, cuius mœnia bitumine Semiramis ſtruxit (arcem enim antiquiſſimus rex condidit Belus) & Cteſiphon, quam Vardanes priſcis temporibus inſtituit, poſtéaque rex Pacorus incolarum viribus amplificatam & mœnibus, Græco indito nomine Perſidis effeçit ſpecimen ſummum: poſt hanc Seleucia ambitioſum opus Nicatoris Seleuci. Qua per duces Veri Cæſaris, vt antè retulimus, expulſata, auulſum ſedibus ſimulachrum Chomei Apollinis, perlatúmque Romam in æde Apollinis palatini deorum antiſtites collocarunt. Fertur autem, quòd poſt direptum hoc idem figmentum, incenſa ciuitate, milites fanum ſcrutantes inuenere foramen anguſtum: quo reſerato vt pretioſum aliquid inuenirent, ex adyto quodam concluſo à Chaldæorum arcanis labes primordialis exiliuit, quæ inſanabilium vi concepta morborum eiuſdem Veri & Marci Antonini temporibus ab ipſis Perſarum finibus aduſque Rhenum & Gallias cuncta contagiis polluebat & mortibus. Hîc propè Chaldęorum eſt regio altrix philoſophiæ veteris, vt memorant ipſi, apud quos veridica vaticinandi fides eluxit.

Inter quas tres eminēt Babylon.

Cteſiphon, ſeu Perſis.

Seleucia.

Chaldæorū regio.

8 Perflvvnt autem has eaſdem terras potiores ante alios amnes hi quos prædiximus, & Marſias & flumen regium, & Euphrates cunctis excellens: qui tripartitus nauigabilis per omnes eſt riuos, inſuláſque circunfluens, & arua cultorum induſtria diligētiùs rigans, vomeri & gignendis arbuſtis habilia facit. His tractibus Suſiani iunguntur, apud quos non multa ſunt oppida, inter alia tamen eminet Suſa ſæpe domicilium regum & Arſiana, & Sela & Arecha, cætera breuia ſunt & obſcura. Fluuij verò multi per hæc loca diſcurrunt, quibus præſtantior Oates, & Harax & Meſus, per arenoſas an-

Amnes nobiliores.

Euphrates.

guſtias, quæ à rubro prohibent Caſpium mare, æquoream multitudinem inundantes. At in læua Mediæ confinis Hyrcano panditur mari: quam ante regnum Cyri ſuperioris & incrementa Perſidos, legimus Aſiæ reginam totius, Aſſyriis domitis: quorum plurimos pagos in Atropatenæ vocabulum permutatos belli iure poſſedit, pugnatrix natio, & formidanda poſt Parthos, quibus vincitur ſolis, regiones inhabitans ad ſpeciem quadratæ figuræ formatas. harum terrarum incolæ omnes ad latitudinem nimiam extenduntur, eiſque maximæ celſitudines imminent montium, quos Zagrum & Orontem & Iaſonium vocant. Coroni quoque montis altiſſimi partem habitantes occiduam frumentariis agris affluunt & vinariis, pingui fœcunditate lætiſſimi, fluminibus fontiúmque venis liquidis locupletes. Sũt apud eos prata virentia, fœtus equorum nobilium, quibus (vt ſcriptores antiqui docent, nóſque vidimus) ineuntes prælia viri ſumma vi vehi exultantes ſolent, quos Niſæos appellant. Abundant æquè ciuitatibus quibus Media, & vicis in modum oppidorum extructis, & multitudine incolarum. Vtque abſolutè dicatur, vberrimũm eſt habitaculum regum. In his tractibus Magorum agri ſunt fertiles: ſuper quorum ſecta ſtudiiſque, quoniam hũc incidimus, pauca conuenit expediri. Magiam opinionum inſignium autor ampliſſimus Plato Machagiſtiam eſſe verbo myſtico docet, diuinorum incorruptiſſimum cultum, cui ſcientiæ ſeculis priſcis multa ex Chaldæorum arcanis Bactrianus addidit Zoroaſtres: deinde Hyſtaſpes prudentiſſimus Darij pater, qui quum ſuperioris Indiæ ſecreta fidentiùs penetraret, ad nemoroſam quandam venerat ſolitudinem, cuius tranquillis ſilentiis præcelſa Bracmanorum ingenia potiuntur: eorúmque monitu rationes mundani motus & ſiderum, puróſque ſacrorum ritus

Media.

Magarum agri, de quorum ſecta & ſtudiis cõſideratio.

ritus, quantum colligere potuit, eruditus, ex his quæ didicit, aliqua ſenſibus magorũ infudit: quæ illi cũ diſciplinis præſentiendi futura per ſuam quiſque progeniem poſteris ætatibus tradunt. Ex eo per ſecula multa ad præſens vna eadémque proſapia multitudo creata deorum cultibus dedicatur. Ferúntque etiam, ſi iuſtũ eſt credi, ignem cælitus lapſum apud ſe ſempiternis foculis cuſtodiri, cuius portionem exiguam vt fauſtam præiſſe quondam Aſiaticis regibus dicunt. Huius originis apud veteres numerus erat exilis, eiúſque myſteriis Perſicæ poteſtates in rebus faciendis diuinis ſolenniter vtebantur. Erátque piaculum aras adire vel hoſtiam contrectare antequam magus conceptis precationibus libamenta diffunderet præcurſoria. Verùm aucti paulatim in amplitudinem gentis ſolidæ conceſſerunt & nomen: villáſque inhabitantes nulla murorũ firmitudine communitas, & legibus ſuis vti permiſſi, religionis reſpectu ſunt honorati. Ex hoc magorũ ſemine ſeptem poſt mortẽ Cambyſis regnũ iniſſe Perſidos, antiqui memorant libri, docentes eos Darij factione oppreſſos imperitandi initium equino hinnitu ſortiti. In hac regione oleũ conficitur medicum, quo illitum telum ſi emiſſum lentiùs laxiore arcu (nam ictu extinguitur rapido) hæſerit vſquam, tenaciter cremat: & ſi aqua voluerit abluere quiſquam, æſtus excitat acriores incendiorum. Nec remedio vllo quàm iactu pulueris cõſopitur. Paratur autem hoc modo: Oleum vſus communis herba quadam infectum condiunt harum rerum periti, ad diuturnitatem ſeruantes, & coaleſcens durant ex materia venæ naturalis, ſimilis oleo craſſiori: quæ ſpecies gignitur apud Perſas, quam (vt diximus) naphtam vocabulo appellauere gentili. *Oleum medicum, mirũ.*

9 Per hæc loca ciuitates diſperſæ ſunt plu- *Oppida alia nobilia.*

res, queis omnibus præſtant Zombis, & Patigra, & Gazaca: inter quas opibus & magnitudine mœniũ conſpicuæ ſunt Heraclia, & Arſacia, & Europos, & Cyropolis, & Ecbatana ſub Iaſonio monte in terris ſitæ Syromedorum. Amnes has regiones prætereunt multi, quorum maximi ſunt Choaſpes, & Gyndes, & Amardus, & Charinda, & Cambyſes, & Cyrus, cui magno & ſpatioſo Cyrus ille ſuperior rex amabilis, abolito vetere, id vocabulum dedit, quum ereptum ire regna Scythica deſtinaret, quod & fortis eſſet, vt ipſe ferebatur, & vias ſibi vt ille impetu ingenti molitus in Caſpium dilabitur mare. Per tractus meridianos expanſa, poſt hæc confinia, littoribus proxima Perſis habitatur antiqua, minutis frugibus diues & palmite, aquarúmque copia iucundiſſima. Amnes quippe multi per eam in antedictum fluunt ſinũ: quorum maximi ſunt Vatrachites, Rogomanis, & Briſoana, atque Bagrada. Oppida verò mediterranea ſunt ampliora. Incertũ enim qua ratione per oras maritimas nihil condiderunt inſigne. Inter quæ Perſepolis eſt clara, & Ardea & Orobatis atque Tragonica. Inſulæ verò viſuntur ibi tres tantùm, Tibiana & Phara & Alexandria. His propinquant Parthi ſiti ſub aquilone, colentes niuales terras & pruinoſas: quorum regiones Choattres fluuius interſcindit cæteris abundantior. Et hæc potiora reſiduis ſunt oppida: Genonia, Charax, Apamia, Artacana, & Hecatompylos, à cuius finibus per Caſpia littora aduſque portarum anguſtias ſtadia quadraginta numerantur & mille. Feri ſunt illic habitatores pagorum omniũ, atque pugnaces: eóſq; ita certamina iuuant & bella, vt iudicetur inter alios omnes beatus qui in prælio fuderit animã. Excedentes enim è vita morte fortuita, conuitiis inſectantur vt degeneres & ignauos. Quibus ab orientali auſtraliq; plaga Arabes beati conter-

Amnes itẽ. *Mediterranea oppida ampliora.* *Parthi.* *Eorum oppida.* *Mores.*

conterminant, ideò ſic appellati, quòd frugibus iuxta & fœtibus & palmite odorúmque ſuauitate multiplici ſunt locupletes: magnæque eorum partes rubrum mare & latere dextro contingunt: læua Perſico mari collimitant: elementi vtriuſque potiri bonis omnibus adſueti. Vbi & ſtationes & portus trãquilli ſunt complures, & emporia denſa, & diuerſoria regum ambitioſa nimium & decora, aquarúmque ſuapte natura calentium ſaluberrimi fontes, & riuorum fluminúmque multitudo perſpicua, ſoſpitaliſque cæli temperies, vt rectè ſpectantibus nihil eis videatur ad felicitatem deeſſe supremã. Ac licet abundet vrbibus mediterraneis atque maritimis, campíſque copioſis & vallibus, has tamen ciuitates habet eximias, Geapolim, & Naſcum, & Baraba: itidémque & Nagara, & Mephram, & Taphron, & Dioſcuriada. Inſulas autem complures habet per vtrumque proximas mare, quas dinumerare non refert. Inſignior tamen aliis Turgana eſt, in qua Serapidis maximum eſſe dicitur templum. Poſt huius terminos ingentes, Carmania maior verticibus celſis erigitur, aduſque Indicum pertinens mare, fructuariis arboreíſque fœtibus culta, ſed obſcurior Arabum terris multo & minor, fluminibus tamen ipſa quoque non minùs abundans, ceſpitiſque vbere iuxta fœcunda. Amnes autem ſunt hi cæteris notiores Sagareus, & Saganis, & Hydriacus. Sunt etiã ciuitates, licet numero paucæ, victu tamen & cultu perquam copioſæ. Inter quas nitet Carmania omnium mater & Ortoſpana, & Alexandria, & Hermupolis. Interiùs verò pergenti occurrunt Hyrcani, quos eiuſdẽ nominis alluit mare: apud quos glebæ maximè auro micantes, ruris colendi cura eſt leuior: ſed veſcuntur venatibus, quorum varietate immane quantum exuberant. Vbi etiam tigridum millia multa cernuntur, feræque beſtiæ plures, quæ

Arabia fœlicis deſcriptio.

Eius præcipua vrbes,

Et inſulæ.

Carmania maior.

Eius amnes & ciuitates.

Hyrcani.

Horum cõmoda.

Moræ. cuiuſmodi ſolent capi cõmentis, dudum nos meminimus retuliſſe. Nec ideo tamen ſtiuã ignorant, ſed ſeminibus teguntur aliquæ partes, vbi ſolũ eſt pinguius, nec arbuſta deſunt in locis habilibus ad plãtandũ, & marinis mercibus plerique ſuſtentantur. *Amnes.* Hîc amnes duo peruulgati ſunt nominis, Oxus & Maxera, quos vigente inedia ſuperantes natatu aliquoties tigres, improuiſæ finitima populantur.

Varij Perſiæ populi. 10 HABENT etiam ciuitates inter municipia minora validas, duas quidem maritimas, Socunda & Saramanna: mediterraneas alias, Azmornam & Solen, & his nobiliorem Hyrcanam. Contra hãc gentẽ ſub Aquilone dicuntur Abij verſari, genus piiſſimũ, calcare cuncta mortalia conſuetum: *Abij.* quos (vt Homerus fabuloſiùs canit) Iupiter ab Idæis montibus contuetur. Sedes vicinas poſt Hyrcanos ſortiti *Margiani.* ſunt Margiani, omnes penè collibus altis vndique circunſepti, ideo à mari diſcreti. Et quanquam pleráque ſunt ibi deſerta aquarum penuria, quædam tamen habent oppida, ſed Iaſonion, & Antiochia, & Niſea, ſunt aliis notiora. Proximos his li- *Bactriani.* mites poſſident Bactriani, natio antehac bellatrix & potentiſſima, Perſiſque ſemper infeſta, antequam circunſitos populos omnes ad ditionem gentilitatémque traherent nominis ſui, quam rexere veteribus ſeculis etiã Arſaci formidabiles reges. Eius pleræque partes, ita vt Margiana, procul à littoribus ſunt diſparatæ, ſed humi gignentium fertiles, & pecus quod illic per campeſtria loca veſcitur & montana, membris eſt magnis compactum & validis: vt indicio ſunt cameli à Mithridate exinde perducti, & primitus in obſidione Cyzicena Romanis viſi. *Quibus aliæ gentes obediunt.* Gentes iiſdem Bactrianis obediunt plures, quæ arua plana arant, & ad Italiæ ſpeciem crebris fluminibus inundantur, è quibus Artamis & Zariaſpes antè ſibi conſociati, itidémque Ochus & Orgomanes

nes iunĉti conuenis aquis, augent immania Oxi fluĉta. Sunt & hîc ciuitates quas amnes diuerſi perſtringũt,his cedẽtes vt meliorib⁹. Cathra & Charte,& Alicodra, & Aſtacia, & Menapila, & Baĉtra ipſa, vnde regnum & vocabulũ nationis eſt inſtitutũ,ſub imis montium pedibus quos appellant Sogdios. Inter quos amnes duo fluunt nauiũ capaciſſimi, Araxates & Dymas, qui per iuga vallẽſque præcipites in campeſtrem planiciem decurrentes, Oxiam nomine paludem efficiunt longè latéque diffuſam. Hîc inter alia oppida celebrantur, Alexãdria & Tribatra & Drepſa metropolis. His cõtigui ſunt Sacæ, natio fera, ſqualentia incolens loca, ſolo pecori fruĉtuoſa, ideo nec ciuitatibus culta: cui Aſcanimia mons imminet & Comedus: Præter quorũ radices, & vicum quẽ Lithinon pyrgon appellant, iter longiſſimum pater mercatoribus peruium ad Seras ſubinde cõmeantibus. Circa defeĉtus & crepidines montium, quos Immauos & Tapurios vocant, Scythæ ſunt intra Perſicos fines, Aſianis conterminí Sarmatis, Alanorúmque latus tangentes extremum. Qui velut agentes quodam receſſu, coalitíque ſolitudine per interualla diſperſi ſunt longa, aſſueti viĉtu vili & paupertino. Et gentes quidẽ variæ hos incolunt traĉtus, quas nunc recenſere aliò properans, ſuperfluum puto. Illud tamen ſciendum, inter has nationes penè ob aſperitatẽ nimiam inacceſſas, homines eſſe quoſdam mites & pios, vt Laxartæ ſunt & Galaĉtophagi, quorum meminit vates Homerus in hoc verſu,

Baĉtra regni horum caput.

Sacæ.

Scythæ.

Laxartæ. Galaĉtophagi.

Γλακτοφάγων Ἀβίων τε δικαιοτάτων ἀνθρώπων,

id eſt, *Galaĉtophagorum (populorum laĉtis eſu victitantium) & Abiorum apud quos nulla vis regnat vel nulla viĉtus cura iuſtiſſimorum virorum.* Inter flumina verò multa quæ per has terras vel potioribus iungit natura, vel lapſu pòſt trahit in mare,

Roemnus celebris eſt,& Iaxartes,& Talicus. Ciuitates autem non niſi tres ſolas habere noſcuntur, Aſpabota & Cauriana & Saga.

Seres. 11 VLTRA hæc vtriuſque Scythiæ loca, contra orientalem plagam in orbis ſpeciem conſertæ celſorum aggerum ſummitates ambiunt Seras vbertate regionum & amplitudine circunſpectos: ab occidentali latere Scythis adnexos, à Septentrione & orientali niuoſæ ſolitudini cohærentes, quà meridiem ſpectant aduſque Indiam porrectos & Gangem. Appellantur autem iidem mõtes, Aria & Nazauitium, & Aſmira, & Emodus, & Opurocarra. Hanc itaque planitiem, vndique prona decliuitate præruptam, terráſque lato ſitu diſtentas, duo famoſi nominis flumina Oechardes & Banthiſis lentiore meatu percurrunt. & diſpar eſt tractuum diuerſorum ingenium: hîc patulum, alibi molli diuexitate ſubductum. ideóque ſatietate frugum, & pecoribus, & arbuſtis exuberant. Incolunt autem fœcundiſſimam glebã variæ gentes, è quibus Alitrophagi, & Carambuſi, & Syzyges, & Chardi aquilonibus obiecti ſunt & pruinis. Exortum verò ſolis ſuſpiciũt Rabannæ, & Aſmiræ, & Eſſedones omniũ ſplendidiſſimi: quibus Atharæ ab occidentali parte cohærẽt, & Aſparatæ: Betæ verò auſtrali celſitúdini montium acclinati, vrbibus licet non multis, magnis tamẽ celebrantur & opulentis: inter quas maximè Aſmira, & Eſſedon, & Aſparata, & Pheræ, nitidæ ſunt & notiſſimæ. Agunt autẽ ipſi quietiùs Seres armorum ſemper & præliorum expertes, vtque hominibus ſedatis & placidis eſt otium voluptabile, nulli finitimorum moleſti: cæli apud eos iucunda ſalubríſque tẽperies, aeris facies munda, leniúmque ventorũ commodiſſimus flatus, & abundè ſyluæ ſublucidæ: à quibus arborũ fœtus aquarũ aſperginibus crebris, velut quædã vellera mollientes, ex lanu-

Minuti populi ſub Seris comprehenſi.

Seres, quales ſint pace & bello.

lanugine & liquore mixtam ſubtilitatẽ tenerrimã pectunt: nentéſque ſubtegmina, conficiunt ſericũ, ad vſus antehac nobiliũ, nunc etiã infimorum ſine vlla diſcretione proficiens. Ipſi præter alios frugaliſſimi, pacatioris vitæ cultores, vitantes reliquorũ mortaliũ cœtus. Quúmque ad coemenda fila, vel quædam alia fluuium tranſierint aduenæ, nulla ſermonum vice propoſitarum rerum pretia ſolis oculis æſtimantur. Et ita ſunt abſtinentes vt apud ſe tradentes gignentia, nihil ipſi cõparent aduectitiũ. Ariani viuunt poſt Seras, Boreæ obnoxij flatibus, quorum terras amnis vehendis ſufficiens nauibus Arias perfluit nomine, faciens lacum ingentem eodem vocabulo dictitatum. Abundat autem hæc eadem Aria oppidis: inter quæ ſunt celebres Bitaxa, Orbitana, & Sotera, & Niſibis, & Alexandria, vnde nauiganti ad Caſpiũ mare quingenta ſtadia numerantur & mille. his locis Paropamiſſadæ ſunt proximi, Indos ab oriente Caucaſúque ab occidentali latere proſpectantes, ipſi quoque montiũ defectibus acclinati: quos reſiduis omnibus maior Ortogordomaris interluit fluuius à Bactrianis exurgẽs. Habent autem etiam ciuitates aliquas, quibus clariores ſunt Gazaca, & Naulibis, & Ortoſpana, vnde littorea nauigatio aduſque Mediæ fines portis proximos Caſpiis ſtadiorum ſunt duo millia ducenta. Antedictis contigui ſunt Drangiani collibus cohærentes, Arabum nomine ideo appellati quòd inde exorti, intérq; alia duobus municipiis exultãtes, Prophthaſia & Ariaſpe, opulentis & claris. Poſt quos ex aduerſo Arachoſia viſitur, dextrum vergens in latus Indis obiecta: quã ab Indo fluuiorũ maximo, vnde regiones cognominatæ ſunt amnis multo minor exurgẽs aquarũ alluit amplitudine, efficítq; paludẽ Arachotoſcrenen appellatam. Hîc quoque ciuitates ſunt inter alias viles, Alexandria, & Arba-

Ariani. *Paropamiſſadæ.* *Drangiani* *Arabes.* *Arachoſi.*

ca, & Choaſpa. In penitiſſima parte Perſidos Gedroſia eſt, dextra terminos contingens Indorũ, inter *Gedroſii.* minores alios Artabio vberior flumine: vbi montes deficiunt Barbitani, quorum ex pedibus imis emergentes alij fluuij Indo miſcentur, amittentes nomina magnitudine potioris. Ciuitates autẽ etiam hîc ſunt. Inter ciuitates præter inſulas Sedraſyra, & Γυναικῶν λιμὴν. i. *mulierum portus*: meliores reſiduis æſtimantur. Ne igitur oræ maritimæ ſpatia alluentia Perſidis extremitates per minutias demonſtrantes, à propoſito longiùs aberremus, id ſufficiet dici, quòd mare prætentem à Caſpiis montibus per Boreum latus aduſque memoratas anguſtias nouem millium ſtadiorum: auſtrale verò ab oſtiis Nili fluminis aduſque principia Carmanorum, quatuordecim millium ſtadiorum numero definitur.

Perſarum corpora. 12 PER has nationes diſſonas & multiplices, hominum quoque diuerſitates ſunt, vt locorũ. Sed vt generaliter corpora deſcribamus & mores, graciles penè ſunt omnes, ſubnigri vel liuido colore pallentes, caprinis oculis torui, & ſuperciliis in ſemiorbiũ ſpeciem curuatis iunctíſque, non indecoris barbis, *Mores.* capillíſq; prolixis hirſuti. Omnes tamẽ promiſcuè, vel inter epulas feſtóſque dies gladiis cincti cernũ- *Gladiis cincti cernuntur.* tur. Quem Græcorum veterem morẽ abieciſſe primos Athenienſes, Thucydides eſt autor ampliſſi- *Effuſi in venerem.* mus. effuſiùs pleríque ſoliti ſolui in veterem, ægréque contenti multitudine pellicum, puerilium ſtuprorũ expertes, pro opibus quiſque adciſcens matrimonia, plura vel pauca. Vnde apud eos per libi- *In cibo & potu temperantes.* dines varias charitas diſperſa torpeſcit. Munditias conuiuiorũ & luxum, maximéque potandi auiditatem vitantes, vt luem. Nec apud eos extra regales menſas hora eſt præſtituta prãdendi, ſed venter vnicuique velut ſolariũ eſt, eóque monente quod inciderit

derit editur. Nec quiſquam poſt ſatietatẽ ſuperfluos ſibi ingerit cibos. Immane quãtum reſtricti & cauti, vt inter hoſtiles hortos gradientes nonnunquam & vineta nec cupiant aliquid nec contingant, venenorum & ſecretarum artium metu. Super his nec ſtãdo mingens, nec ad requiſita naturæ ſecedens facilè viſitur Perſa, ita obſeruantiùs hæc aliáque pudenda declinat. Adeo autem diſſoluti ſunt, & artuũ laxitate vagóque inceſſu iactitantes ſe, vt effœminatos exiſtimes, quum ſint acerrimi bellatores, ſed magis artifices quam fortes, eminúſque terribiles: abũdantes inanibus verbis inſanũque loquentes & ferum, magnidici, graues & tetri, minaces iuxtà in aduerſis rebus & proſperis, callidi ſuperbi, crudeles, vitæ necíſque poteſtatem & in ſeruos & in plebeios vindicãtes obſcuros. Cutes viuis hominibus detrahunt particulatim vel ſolidas: nec miniſtranti apud eos famulo menſęque adſtãti hiſcere vel loqui licet vel ſpuere, ita roſtratis pellibus labra omnium vinciuntur. Leges apud eos impendiò formidatæ. Inter quas diritate exuperant latæ contra ingratos & deſertores, & abominandæ aliæ per quas ob noxam vnius omnis propinquitas perit. Ad iudicandum autem vſu rerum ſpectati deſtinantur & integri, parum alienis conſiliis indigentes: vnde noſtram conſuetudinem rident, quæ interdũ facundos, iuríſque publici peritiſſimos poſt indoctorum collocat terga. Nam quòd ſuperſedere corio damnati ob iniquitatem iudicis iudex alius cogebatur, aut finxit vetuſtas, aut olim recepta conſuetudo ceſſauit. Militari cultu ac diſciplina præludiíſque continuis rei caſtrenſis & armaturę, quam ſæpius formauimus, metuendi vel exercitibus maximis, equitatus virtute confiſi, vbi deſudat nobilitas omnis & ſplendor. Pedites enim in ſpeciem mirmillonum contecti, iuſſa faciunt vt calones. Sequitúrq; ſemper hæc turba tã-

Cauti, continẽtes & honeſti in bello.

Indecorè incedentes.

Aſtuti bellatores.

Superbi.
Truces.

Eorum leges adu. ingratos, deſertores & reos maieſtatis.

Iudicia.

Militari cultus ac diſciplina.

quam addicta perenni ſeruitio, nec ſtipendiis aliquando fulta nec donis, & gentes plurimas præter eas quas abundè perdomuit, ſub iugum hæc natio miſerat, ita audax & ad pulueres Martios erudita, vt bellis ciuilibus externíſque aſſiduè vexaretur. *Indumenta.* Indumentis plerique eorum ita operiuntur lumine colorum fulgentibus vario, vt licet ſinus lateráque diſſuta relinquant flatibus agitari ventorum, inter calceos tamen & verticem nihil videatur intectum. armilis vti monilibúſque aureis, & gemmis, præcipuè margaritis, quibus abundant, aſſuefacti poſt Indiam victam & Crœſum. *Margarita, lapilli pretioſi.* Res ſtatuit vt ſuper ortu lapidis huius pauca ſuccinctiùs explicentur. Apud Indos & Perſas margaritæ reperiuntur in teſtis marinis robuſtis & candidis, permixtione roris anni tempore præſtituto conceptæ. *De quarum ortu.* Cupientes enim velut coitum quendam humoris, ex lunari aſpergine capiunt dénſiùs oſcitando. Exindéque grauidæ edunt minutas binas aut ternas, vel vniones ſic appellatas quòd eius terræ conchulæ ſingulas aliquoties pariunt, ſed maiores. *Variante colore.* Idque indicium eſt ætherea potius deriuatione quàm ſaginis pelagi hos oriri fœtus & veſci, quòd guttæ matutini roris iiſdem infuſæ claros efficiunt lapillos & teretes: veſpertini verò, fluxuoſos contra & rutilos, & maculoſos interdum. Minima autem vel magna pro qualitate hauſtuum figurantur caſibus variatis. Concuſſæ verò ſæpiſſimè metu fulgurum inaneſcunt, aut debilia pariunt, aut certè vitiis defluunt abortiuis. *Et capturæ difficultatio.* Captutas autem difficiles & periculoſas, & amplitudines pretiorum illa efficit ratio, quòd frequentari ſueta littora propter piſcantium inſidias declinâtes, vt quidam coniiciunt, circa deuios ſcopulos, & marinorum canum receptacula deliteſcunt. Quod genus gemmę etiam in Britannici ſeceſſibus maris gigni legíque, licet dignitate diſpari, non ignoramus.

A M-

AMMIANI MARCELLINI GESTARVM RERVM
liber xxiiij.

BREVIARIVM LIBRI.

1 Perſiam cum inſtructiſſimo exercitu Iulianus ingreditur. Anatham deditione capit. Ventorum turbinibus & quarundam frumentariarum nauium ſubmerſione Rom. exercitus affligitur.

2 Incenſa Anatha, Perſarúmque ſegetibus ac tugurijs igne conſumptis, arcium item quarundam præſidiis fruſtra tentatis exercitus Diaciram & Ozogardanam vacua oppida direpta exurit. Velitatio inter Perſas & Romanos.

3 Amnem Naarmalcham, i. flumen regium, tranſit exercitus, deinde Pyriſaboram amplum & populoſum oppidum cingit atque acriter oppugnat.

4 Obſeſſi viſa helepoli, machina bellica, Iuliano ſe dedunt, qui depulſis procurſatoribus Perſicis veterem diſciplinam aduerſus quoſdam tribunos & milites renouat habitáque oratione exercitum continere ſtudet in officio.

5 Perſæ obijciunt impedimenta, quibus agrè ſuperatis Iulianus regiones inuenit commodiores ibi palmarum arbores, de quibus mira quædam. Exercitu refecto, ad Euphratem, vbi in riuos diffunditur multifidos, peruenit Iulianus, & prope Maiozamalcham, clandeſtino impetu decem Perſarũ, ex ipſo vitæ diſcrimine ſaluus emergit.

6 Maizamalcha ſuſceptum & inchoatum à Iuliano obſidium.

7 Eiuſdem vrbis validiſſima oppugnatio. Obſidẽ-

tium & obſeſſorum labor, induſtria, fortitudo. Tandem per cuniculos muri ſubruuntur.

8 *Ferro & igne vaſtatur expugnata ciuitas. Mutus puer geſticularius Iuliano pro præda ceſſit. Eiuſdem Imperatoris eximia continentia. Romanorum venatio. ad Seleuciam acceſſus, tunc de Maiozamalchæ præfecto Nabdate ſumptum ſupplicium.*

9 *Pabulatoribus quibuſdam Rom. interceptis Iulianus, magno diſcrimine vitato, caſtellum munitiſſimum obſidet, capit, exurit, equitibus nonnullis qui impetum graſſatorum Perſicorum abiectè ſuſtinuerant ad pedeſtrem redactis militiam. Deinde pontibus contextis exercitus Tigridis alueum traijcit.*

10 *Nauibus ex ſummo periculo ereptis, exercitus vtriuſque diſpoſitio, acris pugna, Perſis aduſque Cteſiphontis muros fugatis ac 2500. eorum deſideratis, deſcribitur.*

11 *Complures victimas Marti parans Iulianus, Ominoſo ſigno territus, Cteſiphontis obſidione miſſa, regiones circunſitas populatur: & malo conſilio cunctas naues duodecim minoribus exceptis, flammis diſſipat.*

12 *Perſæ incenſis herbis & ſegetibus adultis, Romanos nauibus egentes, & cæli ſoliſque vexatos inclementia, conijciunt in multiplices anguſtias, ac iter variare cogunt.*

Bellũ Perſicum hoc libro & ſequente deſcriptum. Iulianus, nubecula cito tranſitura, Chriſtianis victor minitans minimè videt eũ quem Gali-

POST exploratã alacritatem exercitus, vno paríque ardore impenetrabilẽ principem ſuperari non poſſe vſitato clamore teſtantis, Iulianus ſummæ rei finem imponendum maturius credens, extracta quiete nocturna itinerariũ ſonare lituos iubet: præſtructiſque omnibus quæ difficultates arduæ belli poſcebant, candẽte iam luce Aſſyrios fines ingreſſus, celſo præter alios ſpiritu obequitans ordinibus, æmulatione ſui cunctos ad officia fortitudinis incẽdebat.

debat. Vtque ductor vſu & docilitate firmatus, metuens ne per locorum inſolentiam inſidiis caperetur occultis, agminibus incedere quadratis exorſus eſt. Excurſatores quidem quingentos & mille ſenſim præire diſpoſuit, qui cautiùs gradientes ex vtroque latere, itidémque à fronte, nequis repentinus irrueret proſpectabant. Ipſe verò medios pedites regens, quod erat totius roboris firmamentum, dextra legiones aliquas cum Neuita ſupercilia fluminis perſtringere iuſſit Euphratis. Cornu verò læuum cum equitum copiis Arintheo tradidit & Ormiſdæ ducendum confertiùs per plana camporum & mollia. Agmina verò poſtrema Dagalaiphus cogebat & Victor, vltimúſque omnium Oſdruenæ dux Secundinus. Deinde vt hoſtibus, ſi erupiſſent vſquam, vel conſpicantibus procul timorem multitudinis maioris incuteret, laxatis cuneis iumenta dilatauit & homines, vt decimo penè lapide poſtremi diſpararentur à ſigniferis primis: quod arte mira ſæpe feciſſe Pyrrhus ille rex dicitur Epirotes, opportunis in locis caſtrametãdi, armorúmque ſpeciem diffundendi ex induſtria vel attenuandi perquam ſcientiſſimus, vt vbi veniſſet plures æſtimarẽtur, aut pauci. Sarcinas verò & calones & apparitionem imbellem, impedimentorúmque genus omne inter vtrunque latus inſtituit procedentium ordinum nequa vi ſubita raperentur, vt ſæpe contingit, improtecta. Claſſis autem licet per flumen ferebatur aſſiduis flexibus tortuoſum, nec reſidere, nec præcurrere ſinebatur. Emenſo itaque itinere bidui prope ciuitatem venimus Doram, deſertam marginibus amnis impoſitam: in quo loco greges ceruorum plures inuenti ſunt, quorum alij confixi miſſilibus, alij ponderibus eliſi remorum, ad ſatietatem omnes pauerunt: pars maxima natatu adſueta veloci alueo penetrato incohibili curſu euaſit.

laum & fabri filiũ vocabat, parantem Iuliano locum.

Sed animo & ingenio confiſus copias inſtruit. Nihil autẽ proſperum, niſi propitio numine.

Exempla fortiſſ. bellè ducum imitanda.

Quam cautè in diſſitis & ignotis regionibus incedendum ſit.

ad ſolitudines notas. Exin itinere dierum quatuor leui peracto, veſpera incedente cum expeditis mille impoſitis nauibus, Lucillianus comes imperitia principis mittitur Anatham munimentum expugnaturus, quod, vt pleraque alia, circunluitur fluentis Euphratis: & nauibus, vt præceptum eſt, per opportuna diſperſis, obſidebatur inſula nebuloſa nocte obumbrante impetum clandeſtinum. Sed poſtquam venit lux certa, aquatum quidam egreſſus, viſis ſubitò hoſtibus vlulabili clamore ſublato excitos tumultuoſis vocibus propugnatores armauit. Et mox ſpecula quadam altiſſima explorato ſitu caſtrorum, quam ocyſſimè duarum præſidio nauium amnem ſupermeat Imperator, ponè ſequentibus nauigiis multis, quæ obſidionales machinas aduehebant. Iámque muris propinquans quum non abſque diſcriminibus multis conſideraret eſſe certandum, ſermone cum leni, tum aſpero & minaci hortabatur ad deditionem defenſores: qui ad colloquium petito Ormiſda, promiſſis eius & iuramentis illecti, multa ſibi de lenitudine Romana ſpondebant. Denique præ ſe bouem coronatum agentes, quod eſt apud eos ſuſceptæ pacis indicium, deſcendere ſuppliciter: & ſtatim omni munimento incenſo, Puſeus eius præfectus, dux Ægypti poſtea, honore tribunatus adfectus eſt. Reliqui verò cum charitatibus ſuis & ſupellectile humiliore cultu ad Syriacam ciuitatem Chalcida tranſmiſſi ſunt. Inter hos miles quidam, quum Maximianus perrupiſſet quondam Perſicos fines, in his locis æger relictus, prima tum etiam lanugine iuuenis, (vt aiebat) vxores ſortitus gentis ritu complures, cum numeroſa ſobole tunc ſenex incuruus, exultãs proditioniſque, autor ducebatur ad noſtra, teſtibus affirmans, & præſciſſe ſe olim, & prædixiſſe quòd centenario iam contiguus ſepelietur in ſolo Romano. Poſt quæ Saraceni

Anatha munimentũ impetu clandeſtino aggreſſum.

Deinde aperto.

Ad deditionem ſollicitatum.

Defenſoribus non repugnantibus Iuliano traditur.

Viſſori mul

raceni procurſatores quoſdam partis hoſtium obtulere lætiſſimo principi, & iterum ad agenda ſimilia ſunt remiſſi. Acciderat aliud poſtridie dirum. Ventorum enim turbo exortus, pluréſque vertigines concitans, ita confuderat omnia tecta, vt tabernacula multa conciderent, & ſupini plerique milites ſternerentur vel proni, ſpiritu ſtabilitatem veſtigiis ſubuertente. Nec minus eodem die aliud periculoſum euenit. Amne enim repentè extra margines euagato, merſæ ſunt quædam frumentariæ naues, cataractis auulſis ad diffundendas reprimẽdáſque aquas rigare ſuetas opere ſaxeo ſtructis: quod vtrum per inſidias an magnitudine acciderit fluentorum, ſciri non potuit.

ta initio ſæuiunt.

Aduerſa quinetiam & dira concurrunt.

2 Post præruptam incenſámque vrbem omnium primam, & captiuos tranſmiſſos, certiore iam ſpe prouectus exercitus ad fiduciam, elatis vocibus in fauores principis conſurgebat, affore ſibi etiam deinde cæleſtem exiſtimans curam; & quia per regiones ignotas de obſcuris erat ſuſpectior cura, aſtus gentis & ludificandi varietas timebatur. Ideo Imperator nunc anteſignanus, nunc agminibus cogendis inſiſtens cum expeditis velitibus, ne quid lateret abſtruſum, fruteta ſqualida valléſque ſcrutabatur, licentiores militum per longinqua diſcurſus affabilitate natiua prohibendo vel minis: hoſtiles tamen agros omni frugum genere diuites cum ſegetibus & tuguriis inflammari permiſit, ita demum quum vſui neceſſaria abundè ſibi quiſque collegiſſet: & hoc modo ſauciabatur ſalus hoſtium neſciorum. Bellatores enim libenter quæſitis dextris propriis vtebantur, alia virtutis ſuæ horrea reperiſſe exiſtimantes, & læti quòd vitæ quoque ſubſidiis affluentes, alimenta ſeruabant quæ nauigiis vehebantur. Hìc vino grauis quidam temerarius miles, & ad vlteriorem ripam nullo vrgente tranſgreſſus,

Proſpera fortuna facilè attollit animos.

Exemplũ obſeruandum, quod qui negligunt duces ſæpius honoris & vitæ faciũt iacturam.

Vinũ nihil moderabilis

ſuadet: & ebrietatu fructus lethalis eſt.

in conſpectu noſtro ab hoſtibus captus, occiſus eſt: quibus tali caſu patratis, ad caſtra peruenimus nomine Thilutha, in medio fluminis ſita locum immenſo quodam vertice tumeſcentem, & poteſtate naturæ velut manu circunſeptum humana: cuius ad deditionem incolæ tentati molliùs, (vt decebat): quoniam aſperitas edita vim ſuperabat armorum, intempeſtiuam tunc defectionem eſſe firmabant. Sed hactenus reſponderunt, quum interiora occupauerint protinus gradientes Romani, ſe quoque, vtpote regnorum ſequelas, victoribus acceſſuros. Et poſt hæc prætermeantes in ipſa mœnia, naues noſtras cum verecunda quiete ſpectabant immobiles.

Vis armorū nimia periculoſa, & prudēs limitanei militis reſponſū.

Quo tranſito, quum ad munimentum aliud Achaiacalam homine veniſſemus fluminis circumitione vallatum, arduúmque tranſcenſu, confutati pari reſponſo diſceſſimus. Alia poſtridie caſtra ob muros inualidos derelicta prætereuntur incenſa. Poſtera verò & inſequenti die ſtadiis ducentis emenſis, ventum eſt ad locum Baraxmalcha. vnde amne trāſito milliario ſeptimo diſparata Diacira inuaditur, ciuitas habitatoribus vacua, frumento & ſalibus nitidis plena, in qua templum alticulminis arci vidimus ſuperpoſitum: qua incenſa, cęſiſque mulieribus paucis quæ repertæ ſunt, traiecto fonte ſcatente bitumine, Ozogardanam occupauimus oppidū, quod formidine aduenientis exercitus itidem deſeruere cultores, in quo principis Traiani tribunal oſtentabatur. Hac quoque exuſta, biduo ad refectionem corporum dato, prope extremum noctis quæ ſecundùm diem ſequuta eſt, Surena poſt regē apud Perſas promeritæ dignitatis, & Malechus Podoſaces nomine, phylarchus Saracenorum Aſſanitarum, famoſi nominis latro, omni ſæuitia per noſtros limites diu graſſatus, ſtructis Ormiſdæ inſidiis, (quem ad ſpeculandum exiturum, incertum vnde præſen-

Potente hoſte aduenien te oppida nō ſatis valida deſerenda ſunt.

Inſidiæ faci lè ſtruuntur à locorum peritis: ſed exiguo impedimento ſiunt irritæ.

præſenſerant) ideo ſunt tentamento fruſtrati quòd anguſta fluminis interluuies & præalta tranſiri vado non potuit. Et primo lucis exordio, quum eſſent hoſtes iam in contuitu, viſi tunc primitus, coruſci galeis & horrentes indutibus rigidis, milites in procinctum impetu veloci tendentes, eos inuolauere fortiſſimè. Et quanuis arcus validis viribus flecterentur, & ſplendor ferri intermicans Romanorum metum augeret, ira tamen acuente virtutem, clypeorum denſitate contecti, ne poſſint emittere cogerunt.

Velitatio, & belli primitia.

3 Animatvs huiuſcemodi primitiis miles, ad vicũ Macepracta peruenit, in quo ſemiruta muri veſtigia videbantur: qui priſcis temporibus in ſpatia longa protentus munire ab externis incurſibus Aſſyriam dicebatur. Hinc pars fluminis ſcinditur largis aquarũ agminibus, ducens ad tractus Babylonios interiores, vſui agris futura, & ciuitatibus circuniectis, alia Naarmalcha nomine, quod fluuius regum interpretatur, Cteſiphonta prætermeat: cuius in exordio turris in modũ phari celſior ſurgit: hanc peditatus omnis pontibus cautè digeſtis tranſiuit. Equites verò cum iumentis armati clementiores gurgites fluminis obliquati tranſnarunt, alii multitudine ſubita petiti telorum hoſtilium: quos egreſſi auxiliares ad curſurã leuiſſimi fugientiũmque ceruicibus inſiſtentes, laniatu auium proſtrauerunt. Quo negotio itidẽ glorioſè perfecto, ad ciuitatem Pyriſaboram ventum eſt, amplã & populoſam, ambitu inſulari circunuallatam. Cuius obequitans mœnia Imperator & ſitum, obſidium omni cautela cœptabat, quaſi ſola formidine oppidanos à propugnandi ſtudio ſubmoturus. Quibus per colloquia ſæpe tentatis, quum nec promiſſis quiſquam flecteretur nec minis, ſuſcipitur oppugnandi exordiũ. Et armatorũ triplici corona circundatis muris,

Initia bellĩ militum alacriaciam acuunt.

Ardua quæ que facilia videntur.

Et torrentis in morẽ ſortis exercitus excurrentia ſubuertit.

die primo aduſque noctis initium miſſilibus certa-batur. Tum defenſores animo præſtantes & viribus, per propugnacula ciliciis vndique laxiùs panſis, quæ telorum impetus cohiberent, obtecti ſcutis vimine firmiſſimo textis, & crudorum tergorum denſitate veſtitis, validiſſimè reſiſtebant, ferrea nimirũ facie omni: quia laminæ ſingulis membrorũ liniamentis cohærenter aptatæ, fido opperimento totam hominis ſpeciem contegebant. Et aliquoties Ormiſdæ & indigenæ & regalis colloquia petentes obnixè, propinquantem probris atque conuitiis vt malè fidum inceſſebant & deſertorem: ac lenta cauillatione dici maxima parte exẽpta, tenebrarũ ſilentio primo multiformes admotæ ſunt machinæ, cœptáque altitudo complanari foſſarum. Quæ vixdũ ambigua luce defenſores intentè cõtemplati, eo accedente quòd angularem turrim ictus forauit arietis violentior, relictis ciuitatis duplicibus muris cõtinentem occupant arcẽ, aſperi montis interrupta planitie ſuperpoſitã: cuius medietas in ſublime conſurgẽs, tereti ambitu Argolici ſcuti ſpeciẽ oſtendebat, niſi quòd à ſeptẽtrione id quod rotũditati deerat, in Euphratis fluenta proiectæ cautes eminẽtiùs tuebantur: in qua excellebãt minæ murorum, bitumine & coctilibus laterculis fabricatæ, quo ædificij genere nihil tutius eſſe cõſtat. Iámque ferocior miles peruaſa vrbe quam viderat vacuam, aduerſus oppidanos ab arce multimoda tela fundentes acri contentione pugnabat. Quum enim iidem prohibitores catapultis noſtrorũ vrgerentur atque baliſtis: ipſi quoque ex edito arcus erigebãt, fortiter tenſos, quibus pãda vtrinque ſurgentia cornua ita lentiùs flectebantur, vt nerui digitorum acti pulſibus violentiùs arundines ferratas emitterẽt, quæ corporibus illiſæ contrariis letaliter figebantur. Dimicabatur nihilominus vtrobique ſaxorum manualiũ nimbis: & neu-

Cui tamen præſtantes defenſores reſiſtere nitũtur, & meritò.

Patriæ deſertores conciuibus inuiſi.

Quod ægrè tueri poteſt, maturè eſt relinquẽdũ.

Vt ex munitiori propugnaculo patriæ & propria libertatis ſalutem fortius tueri valeas.

& neutrobi inclinato momento, prælium atrox à lucis ortu ad initiũ noctis deſtinatione magna protractum, pari ſorte diremptum eſt. Proinde die ſequuto, quum certaretur aſperrimè, multíque funderentur altrinſecus, & æquæ vires geſta librarent Imperator omnes aleę caſus inter mutuas clades experiri feſtinãs, cuneatim ſtipatus, denſatíſq; clypeis ab ictu ſagittarum defenſus, veloci ſaltu comitantibus promptis prope portã venit hoſtilẽ craſſa ferro cruſtatam. Et licet ſaxis & glande cæteríſque telis cum periculo ſalutis premeretur, fodicare tamen paratos valuarũ latera, vt aditum patefacerent, vocibus increpans crebris, non antè diſceſſit quàm telorum congerie quæ ſuperiaciebantur, ſe iam cerneret obruendum. Euaſit cum omnibus tamẽ, paucis leuiùs vulneratis, ipſe innoxius verecũdo rubore perfuſus. Legerat enim Æmilianum Scipionem, cũ hiſtoriarum conditore Polybio Megalopolitano Arcade & triginta millibus portã Carthaginis impetu ſimili ſubfodiſſe. Sed fides recepta ſcriptorũ veterum recens factũ defendit. Æmilianus enim teſtudine lapidea tectã ſucceſſerat portam, ſub qua tutus & latens, dum moles ſaxeas detegunt hoſtes, vrbem nudatam irrupit. Iulianus verò locum patentẽ ingreſſus obumbrata cæli facie fragmentis montium & miſſilibus, ægrè inde repulſus abſceſſit.

Obſidentium & obſeſſorũ artes.

Imperatoris præſentia per quã neceſſaria, modo exequẽdi via & ratio non deſit.

4 His raptim ac tumultuariè agitatis, quũ operoſitas vinearũ & aggerũ impeditiſſima cæteris vrgẽtib. cerneretur, machinã quæ cognominatur helepolis, iuſſit expeditiùs fabricari, qua, vt ſuprà docuimus, rex vſus Demetrius ſuperatis oppidis pluribus Poliorcetes appellatus eſt. Ad hanc molẽ ingentẽ, ſuperaturam celſarum turrium minas, prohibitores oculorum acies intentiùs conferentes itidémque inſtantiam obſidentiũ perpenſantes, ſubitò vertũtur ad preces, circunfuſi per turres ac mœniũ

Machinarũ bellicarum vſus, vt helepolis terrorem, & vim faciat, idque celeriter.

minas: & fidẽ Romanam panſis manibus proteſtantes, vitam cum venia poſtulabant. Quũmque ceſſaſſe opera & munitores nihil viderent tentare vlteriùs, quòd quietis erat indicium certum, copiam ſibi dari conferendi ſermonis cum Ormiſda poſcebant. Hócque impetrato Mamerſides præſidiorum præfectus demiſſus per funem, deductúſque ad Imperatorem, vt obſecrauit vitam cum impunitate ſibi conſortibúſque ſuis firmiter pacta, redire eſt permiſſus. Geſtíſque nuntiatis, plebs omnis vtriuſque ſexus ad ſententiam ſuam cunctis acceptis pace fœderata, cum religionum conſecrationibus fidis patefactis egreditur portis, ſalutarem genium affulſiſſe ſibi clamitans Cæſarem magnum & lenem. Numerata ſunt autem deditítiorum duo millia & quingenti: nam cætera multitudo obſidium antè ſuſpectans nauigijs paruis permeato amne deceſſit. In hac arce armorum alimentorúmque copia reperta eſt maxima: vnde neceſſariis ſumptis, reliqua cum loco ipſo exuſſere victores. Poſtera die quam hæc acta erant perfertur ad Imperatorem cibos per otium capientem nuntius grauis, Surenam Perſicum ducem procurſatorum partis noſtræ tres turmas inopinũ aggreſſum pauciſſimos trucidaſſe: inter quos ſtrato tribuno vnum rapuiſſe vexillũ. Statímque concitus ira immani, cum armigera manu feſtinatione ipſa tutiſſimus peruolauit: & graſſatoribus fœda conſternatione depulſis, reſiduos duos tribunos ſacramento ſoluit, vt deſides & ignauos. Decem verò milites ex his qui fugerant, exautoratos capitali addixit ſupplicio, ſequutus veteres leges. Incenſa denique vrbe, vt memoratum eſt, conſtructo tribunali inſiſtens, actis gratiis conuocato exercitu cunctos ad paria facienda deinceps hortabatur: & argenteos nũmos centenos viritim pollicitus, quũ ea parcitate promiſſi percitos tumultuare ſenſiſſet,

Periculum imminẽs ad deditionem vrget obſeſſos.

Qui vitam & impunitatem à ſtrenuo & ſapiẽti duce facilè obtinent.

Arces nudandæ, & (ſi opus eſt) exurẽdæ, ne victori negotiũ faceſſant.

Victor audaciam hoſtiũ ſuorum ferre nequit.

Sed ignauos milites coercet.

ſenſiſſet, ad indignationem plenam grauitatis erectus, *En*, inquit, *Perſæ circumfluentes rerum omnium copiis. Ditare nos poterit opimitas gentis, ſi vnum ſpirantibus animis fortiter fecerimus. Ex immenſis opibus egentiſſima eſt tandem, credite, Romana reſpublica, per eos qui vt augerent diuitias, docuerunt principes auro quiete à barbaris redempta redire. Impetitum ærarium eſt, vrbes exinanitæ, populatæ prouinciæ: mihi nec facultates, nec propinquitas generis ſuppetit, quamuis ortus ſim nobilis, præter pectus omni liberum metu: nec pudebit Imperatorem cuncta bona in animi cultu ponentem, profiteri paupertatem honeſtam. Nã & Fabritij familiari re pauperes rexere bella grauiſſima, gloria locupletes. Hæc nobis cuncta poterunt abundare, ſi imperterriti, Deo méque, quantum humana ratio patitur, cautè ductante mitiùs egeritis. Sin reſiſtitis, ad ſeditionum reuoluti dedecora priſtinarum, pergite. Vt Imperatorem decet, ego ſolus confecto tantorum munerum curſu moriar ſtando, contempturus animam quam mihi febricula eripiet vna: aut certè diſcedam. nec enim ita vixi vt nõ poſſim aliquando eſſe priuatus: præque me fero & lætor ductores ſpectatiſſimos eſſe nobiſcum, perfectos bellicarum omni genere doctrinarum.*

Et oratione, vt antea re ipſa diſciplinam militarem ſartam tectã retinere conatur.

Seipſúmque exemplum præbet moderationis & magni animi.

5 HAC modeſta Imperatoris oratione, inter ſecũda & aſpera meãte, miles pro tẽpore delinitus, aſſumpta cũ meliorum expectatione fiducia, regibilem ſe fore pollicitus & morigerum, cunctorum aſpirante conſenſu, autoritatem eius ſublimitatémque cordis extollebat in cælum: quod quum verè atque ex animo dicitur, ſolet amor ex crepitu leui monſtrari. Repetitis poſt hæc tẽtoriis, pro copia rei præſentis victu ſe recreauit & quiete nocturna. Animabat autẽ Iulianus exercitũ, quũ non per charitates ſed per inchoatam negotiorum magnitudinẽ deierarent aſſiduè, *Sic ſub iugũ mitteret Perſas, ita quaſſatũ recrearet orbẽ Romanũ*: vt Traianus fertur aliquoties iurãdo dicta cõſueuiſſe firmare, *Sic in prouinciarũ*

Modeſtia du cis ſeueritate nihil vtilius in bello.

Deinde victoria ſpe futura, modo adſit beneuolentia Numinis, à qua pẽdere principes oportet.

ſpecie redactam videã Daciã, Sic põtibus Iſtrum Euphrateu ſuperẽ,& ſimilia plurima. Poſt hęc decurſis millibus paſſuum quatuordecim ad locũ quendam ventũ eſt, arua aquis abundantibus fœcundantẽ: quo itinere nos ituros Perſæ prædocti ſublatis cataractis vndas euagari fuſiùs permiſerunt. Itaque humo latè ſtagnante, altero die militi requie data Imperator ipſe progreſſus conſtratis ponticulis multis & vtribus, ſublicijſque nauibus, itidẽ confectis palmarum trabibus, exercitum non ſine difficultate traduxit. In his regionibus agri ſunt plures conſiti vineis, varióque pomorum genere: vbi oriri arbores aſſuetæ palmarum, per ſpatia ampla aduſque Meſenen & mare pertinent magnum, inſtar ingentium nemorum. & quaqua inceſſerit quiſquam, termites & ſpadica cernit aſſidua, quorum ex fructu mellis & vini conficitur abundantia, & maritari palmæ ipſæ dicuntur, faciléque ſexus poſſe diſcerni: additur etiam generare fœminas ſeminibus illitas mariũ, ferúntque eas amore mutuo delectari, hócque inde clarere quod contra ſe viciſſim nutantes, ne turgidis quidem flatibus auertuntur. & ſi ex more fœmina maris non illita fuerit ſemine, abortus vitio fœtus amittit intẽpeſtiuos. & ſiqua fœmina cuius arboris amore perculſa ſit ignoretur, vnguento ipſius inficitur truncus, & arbor alia naturaliter odoris dulcedinem concipit, híſque indiciis velut coeundi quædam proditur fides. Qua cibi copia ſatur exercitus plures prætergreſſus eſt inſulas, & vbi formidabatur inopia, ibi timor ſaginæ grauis inceſſit. Sagittariorum denique hoſtilium impetu latenter tentatus, neque inultus, propè locum venit vbi pars maior Euphratis in riuos diffinditur multifidos. In hoc tractu ciuitas ob muros humiles ab incolis Iudæis deſerta iratorum manu militũ conflagrauit. Quibus actis pergebat vlterius Imperator

Prudenter etiam occurrendum incõmodis ab hoſte iniectis.

Et locorum commoda diligenter inueſtigenda ſunt.

Mira de palmis. Vide Plin lib. 13. cap. 4.

Ita tamen vt exercitus ratio habeatur ne plus æquo ſagina eius torpeſcat.

tor,placida ope numinis vt arbitrabatur, erectior. Quúmque Maiozamalcham veniſſet, vrbem magnam & validis circundatam mœnibus, tentoriis fixis prouidit ſolicitè ne caſtra repentino equitatus Perſici turbarentur accurſu: cuius fortitudo in locis patentibus immane quantum gentibus eſt formidata. Et hoc diſpoſito,ſtipatus velitibus paucis, ipſe quoque pedes,ciuitatis ſitum diligenti inquiſitione exploraturus, in perniciosas præcipitatus inſidias, ex ipſo vitæ diſcrimine tandē emerſit. Nanque per latentem oppidi portam Perſæ decem armati digreſſi, imáque cliuorū peruadentes poplitibus ſubſidendo,repentino impetu noſtros aggreſſi ſunt. E quibus duo conſpectiorem habitu principem gladiis petiere diſtrictis: ſed occurrit ictibus erectum latiùs ſcutum:quo contectus magna elatáque fiducia vnius lateri ferrum infixit: alterum ſtipatores multiplicatis ictibus occiderunt. reſiduis, è quibus vulnerati ſunt aliqui, diſiectis in fugā, ſpoliatíſque ambobus reducens incolumes ſocios cum exuuiis remeauit ad caſtra, omnium lætitia magna ſuſceptus. Suſtulit ab hoſte proſtrato aureum colli monile Torquatus, fudit confidentiſſimum Gallū alitis propugnatione Valerius poſtea cognomento Coruinus: hácque gloria poſteritati ſunt commendati: non inuidemus: accedat hoc quoque monumentis veteribus facinus pulchrum.

Tum ſolicitè vidēdum vt caſtracō modo loco metentur.

Et dux ipſe itinera inueſtiget, ſed comstatus: nec enim decet eum vt militum gregarium ſubire cuncta belli pericula.

6 Constratis poſtridie pontibus exercitúque traiecto, & metatis alibi ſalubriùs caſtris vallo duplici circunductis, quoniam (vt diximus) timebantur ſolitudines planæ,oppidi ſuſcepit obſidium, periculoſum fore exiſtimans ſi gradiens prorſus à tergo relinqueret quos timeret. Hæc dum magno molimine comparantur Surena hoſtium dux, iumenta adortus quæ in lucis palmaribus, veſcebantur,à cohortibus noſtris repulſoriis cum paucorum

Exercitus in tuto locandus, & neceſſaria obſidia non prætermittēda.

Fortioribus cedunt omnia.

exitio habitus fruſtra diſceſſit:& duarum incolæ ciuitatum , quas amnes amplexi faciunt inſulas, pars ſui fiducia trepidi ad Cteſiphontis mœnia ſe contulerunt: pars per ſyluarũ denſa,alij per paludes vicinas alueis arborum cauatarũ inuecti , ad vnicum auxilium & potiſſimùm itineris longi quod ſupererat dilabuntur, vlteriora petituri terrarum. E quibus reſiſtentes aliquos noſtri milites trucidabant, ipſi quoque lintribus & cymbis per varia diſcurrẽtes: captiuos alios ſubinde perducebant.Id enim erat librata ratione diſpoſitum , vt dum copiæ pedeſtres muros oppugnant, equeſtres turmæ diuiſæ per globos abigendis inſiſterẽt prædis. Hócque prouiſo, nullo prouincialium damno miles viſceribus hoſtium paſcebatur. Iámque Imperator muris duplicibus oppidum , ordine circundatum trino ſcutorũ , ſpe patrandi incepti maximis viribus oppugnabat. Sed vt erat neceſſarius appetitus, ita effectu res difficillima : nam acceſſus vndique rupibus anfractu celſiore diſceſſis , flexuoſiſque exceſſibus ob periculũ anceps, adeundi copiã denegabat, maximè quoniam turres crebritate & altitudine formidandæ montẽ ſaxeum arcis naturaliter editum æquabant,& procliuis planities flumini imminens propugnaculorum firmitate muniebatur. Accidebat his haud leuius malum , quòd lecta manus & copioſa quæ obſidebatur,nullis ad deditionem illecebris flectebatur, ſed tanquam ſuperatura vel deuota cineribus patriæ,reſiſtebat aduerſis. Iam ægrè retentabatur inferens ſe proteruiùs miles, & pugnam vel æquo campo iuſtóque prælio poſcens: quúmque receptui caneretur, aſſiduè animoſis hoſtem vrgendi conatibus vrebatur. Vicit tamen noſtrorum concilium contentionem virium maximam: diuiſiſque operibus, officia quiſque diſtributa capeſſit ocyſſimè. Hinc etenim ardui ſuggeſtus

Obſidentium cura, qualis eſſe debeat ne ipſimet obſideantur.

Strenuorum ducum animos res difficillima acuunt. Oppugnatio autẽ periculoſiſſ. hic deſcribitur, ſiue locũ, ſiue obſeſſos, vel obſidentium ingeniũ reſpicias.

eri-

erigebantur, inde foſſatum altitudines alij complanabant: terrarum latibula concaua oblongis tramitibus alibi ſtruebantur. Locabant etiam artifices tormenta muralia in funeſtos ſonitus proruptura. Et cuniculos quidem cum vineis Neuita & Dagalaiphus curabant: ineundis autem conflictibus & defendendis ab incendio vel eruptionibus machinis præerat Imperator. Quúmque apparatu omni excindendæ vrbis labore multiplici conſummato pugna flagitaretur, Victor dux reuerſus eſt aduſque Cteſiphonta itineribus exploratis, nulla obſtacula nuntiãs offendiſſe. Quo efferati gaudio milites omnes, elatíque firmioribus animis ad certandum, ſignum opperiebantur armati.

Modũ omnibus fatiganda obſeſſoriũ pertinacia.

Quod præcipuè ſit quũ Imperator rebus præcipuus præeſt.

7 IAMQVE clangore martio ſonantibus tubis ſtrepebant vtrinque partes: & primi Romani hoſtem vndique laminis ferreis in modum tenuis plumæ contectum, fidentémque quòd tela rigentis ferri lapſibus impacta reſiliebant, crebris procurſationibus & minaci murmure laceſſebat: nonnunquam compage ſcutorum, qua velut teſtudine infigurabilium fornicum operiebantur aptiſſimè, aſſiduis motibus laxiùs dehiſcente. Contrà Perſæ muris obſtinatiùs adhærentes, quantum facere nitíque poterant, claudere & fruſtrari exitiales impetus conãbantur. Verùm vbi vimineas crates præ ſe ferentes oppugnatores iam mœnia perurgerent, cum ſagittariis funditores, alij quinetiam ſaxa voluentes ingentia cum facibus & malleolis eos longiùs propulſabant: tum aptatæ ligneis ſagittis baliſtæ flexu, ſtridore torquebantur, creberrima ſpicula funditantes, & ſcorpiones, quocunque manus peritè duxiſſent, rotundos lapides euibrabant. Iterũ deinde ac ſæpe geminatis congreſſibus, æſtus in meridiem creſcens, efferueſcente vaporatiùs ſole, apparatu operum & ſtudio prælįandi intentos cunctos

Oppugnatio nu valida deſcriptio.

Oppugnantium reſpectu.

Et obſeſſorum.

Vt ſæpe etiã geminati cõgreſſus tentantur.

reuocauerat fatigatos & ſudore perfuſos. Eodem mentis propoſito ſequuto quoque die per varia certaminum genera contiouerſæ partes dimicantes inſtanter,æquis manibus & pari fortuna diſcedunt.

Et Imperatoris vrgens præſentia.

Verùm in omni diſcrimine armatis proximus princeps ciuitatis vrgebat excidium,ne circa muros diu excubans omitteret maiora quę tentabat.Sed in diſtrictis neceſſitatibus nihil tam leue eſt quod non interdum etiam contra ſperata rerum afferat momenta magnarum. Quum enim ita vt ſæpe diſceſſuræ partes leuius concertarent, abuſiuo incuſſo ariete, qui paulo antè erat admotus, ſternitur reſiduis omnibus altior turris latere coctili firmiſſimè

Et nouus vtriſque labor, ad ſpecioſa facinora oppugnãtes & oppugnatos accẽdens.

ſtructa, cuius ruina muri contiguum latus ſecum immani fragore protraxit. ibi tum varietate caſuum obſidentium labor, obſeſſorúmque induſtria, viciſſim facinoribus ſpecioſis inclaruit. Nihil enim aſperum, ira & dolore ſuccenſo militi videbatur, nihil munitoribus erat pro ſalute currentibus metuendum aut dirum.Nam quum anceps pugna diutius feruens, ſanguine vtrinque multis cædibus fuſo diei finiſſet occaſu, tandem fatigationi conſulitur. Dúmque hæc luce agerentur ac palàm, nuntiatur Imperatori peruigili cura diſtento legionarios milites, quibus cuniculorum erant fodinæ

Dolo autem militari tũc perficiendũ eſt quod vt cõmodè obtineri non potuit.

mandatæ, cauatis tramitibus ſubterraneis ſublicíſque ſuſpenſis ima penetraſſe fundamentorum, iam ſi ipſe diſpoſuerit, euaſuros. Quum itaque noctis plerunque proceſſiſſet, æneatorum occentu ſigno dato progrediendi, ad pugnam & ad arma concurſum eſt: & conſulto murorum inuaduntur vtrinque frontes, vt dum propulſaturi pericula defenſores vltrò citróque diſcurrunt, nec proxima fodientis audiretur ferri tinnitus, nec quoquam intrinſecus obſiſtente, cuniculariorum ſubita manus emergit. Quibus ita vt conuenerat ordi-

ordinatis, & occupatis prohibitoribus, patefactíſque latebris, euolat, e x ſuperiùs deuictorum numero miles, poſt quem Magnus tribunus, & Iouianus notarius: quos audax multitudo ſequuta, his prius confoſſis quos in æde per quam in lucem prodierant inuenerunt, ſuſpenſis gradibus procedentes obtruncarunt vigiles omnes, ex vſu moris gentici iuſtitiam felicitatémque regis ſui canoris vocibus extollentes. Exiſtimabatur Mars ipſe (ſi miſceri hominibus numina maieſtatis iura permittunt) affuiſſe caſtra Lucanorum inuadenti Lucino. Hócque ideo creditum eſt quòd in congreſſu flagranti ſcalas vehens viſus formidandæ vaſtitatis armatus, poſtridie quum recenſeretur exercitus, præcipuo ſtudió quæſitus, reperiri non potuit: quum ſe vltrò offerret, ſi miles fuiſſet, memorabilis conſcius facti: ſed vt tūc qui eſſet pulchri facinoris autor, penitus eſt ignoratum, ita nunc enituerunt hi qui fecere fortiſſimè, obſidionalibus coronis donati, & pro concione laudati veterum more.

Ex vulgi ſentētia: Rebus enim deſperatis Numen veluti ex machina quadam delapſum viam incognitam aperit.

8 TANDEM nudata reſeratis aditibus multis lapſura inuaditur ciuitas: & ſine ſexus diſcrimine vel ætatis, quicquid impetus reperit, poteſtas iratorum abſumpſit. Alij exitij imminētis timore, quum hinc ignis, inde mucrones vrgerent, vltimùm flentes è muris acti ſua ſponte præcipites, membiſque omnibus infirmati, morte funeſtiorem vitam pauliſper dum cederentur, egerunt. Extractus autē eſt viuus cum ſatellitibus LXXX Nabdates præſidiorum magiſter, quem oblatum ſibi cùm aliis ſeruari iuſſit intactum ſerenus Imperator & clemens. Diuiſa itaque, perpenſis meritis & laboribus, præda, ipſe vt erat paruo contentus, mutum puerum oblatum ſibi ſuſcepit geſticularium, multa quæ caliebat nutibus venuſtiſſimis explicantem, & tribus aureis nummis partæ victoriæ præmium iucūdum vt

Expugnatæ urbis horrēda facies.

Quam lenire debet ſtrenuus clemēs & prudens imperator.

Id ſit autē, ſi non eſt intemperans, id eſt prædæ & mulierū cupidus.

exiſtimabat & gratum. Ex virginibus autem quæ ſpecioſæ ſunt captæ, vt in Perſide, vbi fœminarum pulchritudo excellit, nec contrectare aliquam voluit, nec videre, Alexandrũ imitatus & Africanum, qui hæc declinabant, ne frangeretur cupiditate qui ſe inuictos à laboribus vbique præſtiterũt. Inter hęc certamina noſtræ partis architectus, cuius nomen non ſuppetit, poſt machinam ſcorpionis forte aſſiſtens, reuerberato lapide quem artifex titubanter aptauerat fundæ, obliſo pectore ſupinatus profudit animam, diſiecta compage membrorũ, adeo vt ne ſigna quidem totius corporis noſcerentur. Exin profecto Imperatori index nuntiauerat certus, circa mutos ſubuerſi oppidi fallaces foueas & obſcuras, quales in tractibus illis ſunt plurimæ, ſubſediſſe manum inſidiatricem latenter, vt improuiſo inde adorta agminis noſtri terga feriret extrema: confeſtímque ad extrahendam eam miſſi ſunt compertæ fortitudinis pedites. Qui quum neque peruadere foraminum aditus, nec amandatos intus prolicere poſſent ad decernendum, collectam ſtipulam & ſarmenta ſpecuum faucibus aggeſſerunt. Vnde fumus anguſtiùs penetrans, ideóque ſpiſſior, quoſdam vitalibus obſtructis necauit: alios ignium afflatus immixtus prodire in perniciem coegit abruptam. & ita omnibus incendio ferróque conſumptis, ad ſigna repedauit ocyus miles. Hoc modo ciuitas ampla & populoſa, virtute roboris exciſa Romani in puluerem cõcidit & ruinas. Poſt quæ tam glorioſa tranſitis pontibus multorum amnium concurſu cõtinuatis, ad munimenta gemina venimus, ædificiis cauatis extructa. Vbi victorem comitem exercitus præuium, à tranſitu fluminis regis filius progreſſus à Cteſiphonte cum optimatibus & multitudine armata prohibere conatus, cateruis ſequentium militum viſis, abſceſſit. Pergentes itaque protinus ad lucos

Munito oppido expugnato, vidẽdum ne hoſtiũ exitiales quædam reliquiæ ſuperſint, vt perfecta ſit victoria.

Hæc eſt mũdi vanitas, hic humanæ gloriæ fumus.

cos

cos venimus, agróſque pube variorum ſeminum lætos: vbi reperta regia Romano more ædificata, quoniam id placuerat, manſit intacta. Erat enim in hac eadem regione extẽtum ſpatium & rotundum, loricæ ambitu circumclauſum, deſtinatas regiis voluptatibus continens feras, ceruicibus iubatis leones, armíſque hiſpidos apros & vrſos (vt ſunt Perſici) vltra omnem rabiem ſæuientes, & alia lecta immania corpora beſtiarũ, quas omnes diffractis portarum obiicibus, equites noſtri venatoriis lanceis & miſſilium multitudine confoderunt. Quæ loca pingui ſitu & cultu, quibus Coche quam Seleuciam nominant, haud longiùs diſparatur: vbi vallatis opere tumultuario caſtris, & exercitu omni per aquarum & pabuli oportuna biduo recreato, antegreſſus cum procurſatoribus princeps, & ciuitatem deſertam colluſtrans, ſacro principe quondam exciſam, in qua perpetuus fons ſtagnum ingens eiectat, in Tigridem defluens, corpora vidit ſuffixa patibulis multa neceſſariorum eius quem prodidiſſe ciuitatem Pyriſaboram retulimus ſupra. hîc & Nabdates viuus exuſtus eſt, quem extractum cum LXXX latebris expugnatæ docui ciuitatis: eo quòd inter exordia obſidij cœpti clàm pollicitus prodere, dimicauit acerrimè, adeptúſque veniam inſperatam, ad id proruperat inſolentiæ vt Ormiſdam laceraret omnibus probris.

Vlterius progreditur Iulianus, & regiam Perſicam ſeruat.

Dum milites venatio ni indulgẽt.

Et cõmodè reficiuntur.

Simúlque de Nabdate ſumitur ſupplicium.

9 ITA aliquantum progreſſi, triſti percellimur facto. Dum enim tres procurſatorum cohortes expeditiùs cum cuneo Perſico decertarent, quem patefactis ſubitò portis profuderat ciuitas, proruptores alij ex contraria fluminis ripa iumenta nos ſequentia cum pabulatoribus paucis licenter palantibus intercipiunt & obtruncant. Vnde profectus Imperator iratus & frendens, iámque regionibus Cteſiphontis propinquans, celſum caſtellum offen-

Lætis miſcẽtur triſtia. Mars enim eſt dubius.

Id autem iram ducis excitat. dit & munitiſſimum : ad quod explorandum auſus accedere, obſcurior vt ipſe rebatur, cum paucis obequitans muros, paulóque auidiùs intra iactum telorum repertus, latere non potuit: ſtatímque diuerſorũ miſſilium nube exagitatus oppetiſſet tormẽto murali, ni vulnerato armigero qui lateri eius hærebat, ipſe ſcutorũ denſitate cõtectus ; euitato magno diſcrimine diſceſſiſſet. Qua cauſa conci tus immane munimentũ diſpoſuit obſidere, prohibitorib. acriter ad reſiſtendum intentis, quòd loco fidebant propemodum inacceſſo, quódque rex cum ambitioſis copiis paſſibus citis incedens propediem affore credebatur. Iámque vineis & reſiduis omnibus quę poſcebat obſidiũ paratis, vigilia ſecũda præcipiti, quũ nox caſu tunc lunari ſplendore nitens, his qui propugnaculis inſiſtebant apertè cuncta mõſtraret, repentè in vnum pondus coacta multitudo, patefactis ſubitò portis erupit : cohortémque nec opinantem adorta noſtrorum cecidit complures, inter quos etiam tribunus peremptus, periculum propulſare conatus. Quæ dum ita aguntur, pari modo, vt antea, Perſæ ex aduerſa fluminis ripa partem adorti noſtrorum, interfectis quibuſdam, viuos cepere nonnullos. & timore ſimul, quia veniſſe in maiorem numerum copię putabantur hoſtiles, egere tunc noſtri ſegniùs. Sed vbi animis in audaciam reſtitutis armíſque raptis inter tumultum, exercitus cantu concitus buccinarum, minaci murmure feſtinaret, eruptores perterriti reuerterunt intacti : & Imperator ira graui permotus, reliquos ex ea cohorte qui abiectè ſuſtinuerant impetum graſſatorum, ad pedeſtrem compegit militiam, quæ oneroſior eſt dignitatibus imminutis. Flagrans poſt hæc ad eruendum caſtellum, vbi periclitatus eſt, operam conuertit & curam, nuſquam ab anteſignanis ipſe digrediens, vt inter primos dimicans, militi ad fortiter faciendum eſſet

Et ad quiduis audẽdũ impellit, cõtempta hoſtiũ fiducia.

Hanc audaciam victoru retũdit inopinatꝰ caſus.

Et iterum eadẽ acuũt.

eſſet exemplo, ſpectator probatorque geſtorũ. Quo inter diſcriminum vertices diu multúmque verſato, varietate munitionum atque telorum & conſpiratione pugnatorum, idem caſtellum incenditur captum. Póſtque conſideratis aſperitatibus antegeſtarum rerum & impendentium, requieuit exercitus labore nimio quaſſatus, multis victui congruis affatim diſtributis. Vallum tamen ſudibus denſis & foſſarum altitudine cautiùs deinde ſtruebatur, quum à vicina iam Cteſiphonte repentini excurſus, & alia formidarentur occulta. Ventum eſt hinc ad foſſile flumẽ Naarmalcha nominẽ, quod amnis regum interpretatur, tunc aridum. Id antehac Traianus, poſteáque Seuerus, egeſto ſolo fodiri in modum canalis ampliſſimi, ſtudio curauerát ſummo, vt aquis illuc ab Euphrate transfuſis, naues ad Tigridem commigrarent: tutiſſimúmque ad omnia viſum eſt eadem loca purgari, quæ quondã ſimilia Perſæ timentes mole ſaxorum obruêre multorum: hácque valle purgata, auulſis cataractis vndarum multitudine claſſis ſecura ſtadiis xxx repulſa, in alueum eiecta eſt Tigridis: & contextis illicò pontibus, tranſgreſſus exercitus iter Cochen verſus promouit. Vtque laſſitudini ſuccederet quies opportuna, in agro conſedimus opulento, arbuſtis & vitibus, & cupreſſorũ viriditate lætiſſimo: cuius in medio diuerſorium opacum eſt & amœnum, gentiles picturas per omnes ædium partes oſtẽdens, regis beſtias venatione multiplici trucidantis: nec enim apud eos pingitur vel fingitur aliud præter varias cædes & bella.

Tandem capitur.

Vt ad alia difficiliora ſe accingat.

Foſſilis fluminis regio, ratio & deſcriptio.

Tigridis alueus.

Diuerſoriũ Perſicum.

10 Proinde cunctis ex ſẽtẽtia terminatis, Auguſtus altiùs iam cõtra difficultates omnes incedẽs, tantúmque à fortuna ſperans nondum afflicta, vt propiùs temeritatem multa crebrò auderet, validiores naues ex his quæ alimenta portabant & machinas deoneratas octogenis impleuit armatis: re-

Iulianus ad interitũ properans temerariè & incõſultè multa exequitur.

tentóque ſecum claſſis robore firmiore, quam in tres diuiſerat partes, vnam cum Victore comite quiete prima noctis emitti diſpoſuit, vt flumine raptim tranſmiſſo ripæ occuparentur hoſtiles. Quod quum acri metu territi duces concordi precatu fieri prohibere tentarent, neque deſtinationem flecterent principis, ſublato vexillo (vt iuſſum eſt) euolant è conſpectu quinque ſubitò naues:& quum ripas iam aduentarent, facibus & omni materia qua alitur ignis, petitæ aſſiduis iactibus, cum militibus iam cõflagraſſent, ni veloci frigore pectoris excitus Imperator, ſignum ſibi datum noſtros, quòd margines iam tenerent, vt mandatum eſt erexiſſe proclamans, claſſem omnem properare citis remigiis adegiſſet. Quo facto & naues incolumes ſunt receptæ, & reſiduus miles, quanquam ſaxis & varietate telorum ex edito vexaretur, poſt concertationem acerrimam, præaltas ripas & arduas ſupergreſſus ſtabat immobilis. Et miratur hiſtoria Rhodanum arma & loricam retinente Sertorio tranſnatatum, quum eo momento turbati quidam milites, veritíque ne remanerent poſt ſignum erectum, ſcutis quæ patula ſunt & incurua proni firmiùs adhærentes, eáque licet imperitè regendo, per voraginoſum amnem velocitatem comitati ſint nauium. Contra hæc Perſæ obiecerunt inſtructas cataphractorum equitum turmas, ſic confertas vt laminis aptati corporum flexus ſplendore præſtringerent occurſantes obtutus, operimentis ſcorteis equorum multitudine omni defenſa: quorum in ſubſidiis locati manipuli peditum contecti ſcutis oblongis & curuis, quæ texta vimine & coriis crudis geſtant, denſiùs ſe commouebant. Poſt hos elephanti gradientium collium ſpecie, motúque immanium corporum propinquantibus exitium intentabant, documentis præteritis formidati. Hinc Imperator cateruis peditum

Quæ deinde cogitur reuocare. Sit ægra mens facilè errat.

Militũ Ro. imperterritus animus.

Cataphracti equites Perſæ Gallis admodũ ſimiles.

Elephantorum acies.

peditum firmis medium inter acies ſpatium ſecundum Homericam diſpoſitionem prę̨ſtituit, ne locati priores, cedentéſque deformiter cunctos auerterent ſecum, aut poſtſignani ponè omnes reiecti cẽturias, nullo retinente licentiùs veterent terga, ipſe cum leuis armaturæ auxiliis per prima poſtremáque diſcurrens. Ergo vbi viciſſim contiguas eſſe cernerent partes, criſtatis galeis coruſci Romani, vibrantéſque clypeos velut pedis anapæſti præcinentibus modulis leniùs procedebant: & præpilatis miſſilibus per procurſatores principis pugnæ tentatis excita vndique humus rapidò turbine portabatur. Et quum vndique ſolito more conclamaretur, virorúmque alacritatem ſonantia claſſica iuuarent, haſtis & mucronibus ſtrictis, hinc inde cominus pugnabatur: ſagittarum periculo miles erat immunis, quantum interiora feſtinatiùs occupabat. Inter quæ Iulianus pulſos fulcire ſubſidiis, incitaréque tardentes, quaſi conturmalis ſtrenuus properabat & rector. Laxata itaq; acies prima Perſarum, leni & inconcito gradu calefactis armis retrorſus gradiens, propinquam vrbem petebat: quam ſequebatur miles itidem feſſus in campis torridis aduſque dici finem à lucis ortu decernens: eiúſque occipitiis pertinaciùs hærens omnem cum Tigrane & Surena & Narſe potiſſimis ducibus aduſque Cteſiphontis muros egit præcipitem, auerſorum feriens ſuras & terga. Perrupiſſétque ciuitatis aditus lapſorum agminibus mixtus, ni dux Victor nomine manibus erectis prohibuiſſet & vocibus, ipſe humerum ſagitta præſtrictus, & timẽs ne intra mœniũm ambitus rapidus miles inconſultè repertus, nullóſque inueniens exitus, multitudinis pondere circunueniretur. Sonent Hectoreas poëtæ veteres pugnas, fortitudinem Theſſali ducis extollant, longæ loquãtur ætates Sophanem & Aminiam & Callima-

Exercitûs Romani diſpoſitio & alacritas.

Pugnãdi ratio.

Ducis exercitus officiũ.

Perſarum fuga.

Prouidẽtiã ducis admodum neceſſaria.

chum, & Cynegirum, Medicorum in Græcia fulmina illa bellorum: non minùs illo die quorundam ex noſtris inclaruiſſe virtutem omnium confeſſione monſtratur.

Victoria milites & duces effert.

11 Poſt timorem depoſitum, calcatáſque ruinas hoſtilium corporũ, iuſto ſanguine miles etiam tum cruentus ad Imperatoris tentoria congregatus, laudes ei perhibebat & gratias, quòd vbique ignoratus dux eſſet an miles magis, tum rem ita proſperè geſſerat, vt cæſis Perſarum plus minúſve duobus millibus & quingentis, LXX caderent ſoli noſtrorum: qui appellans pleróſque nominatim, quos ſtabili mente aliquid clarum feciſſe ipſe arbiter proſpexit, naualibus coronis donauit, ciuicis & caſtrenſibus. Abundè ratus poſt hæc proſperitates ſimiles aduentare, complures hoſtias Marti parabat vltori: & ex tauris pulcherrimis decem ad hoc perductis, nondum aris admoti voluntate ſua nouem procubuere triſtiſſimi. Decimus verò qui diffractis vinculis lapſus, ægrè reductus eſt, mactatus ominoſa ſigna monſtrauit. Quibus viſis exclamauit indignatus acriter Iulianus, Iouémque teſtatus eſt nulla Marti iam ſacra facturum: nec reſecrauit, celeri morte præreptus. Digeſto itaque conſilio cum primatibus ſuper Cteſiphontis obſidio, itum eſt in voluntatem quorundam, facinus audax & importunum eſſe noſcentium id aggredi: quòd & ciuitas ſitu ipſo inexpugnabili defendebatur, & cum metuenda multitudine protinus rex affore credebatur. Vicit ſententia melior: cuius vtilitate princeps ſolertiſſimus adprobata, Arintheum cum manu peditum expedita ad populandas regiones circunſitas miſit, armentis lætas & frugibus, hoſtes pari perſequuturum induſtria, quos diſpalatos nuper denſi tramites & latebræ texere notiſſimæ. Sed ille auidæ ſemper ad vlteriora cupiditatis, parui habits vetantium

Iulianus autem, ſupremum Numẽ olim cognitum auerſatus, meritò à ſuperſtitionis vanis vmbris & ſumniis terretur.

Et ad tempus exiguũ colligit ingenij vires.

tantium dictis, & increpitis optimatibus quòd ob inertiam otiíque deſiderium amitti ſuaderent prope iam parta regna Perſidis: flumine læua relicto, infauſtis ductoribus præuiis mediterraneas vias arripere cito propoſuit gradu, & tanquam funeſta face Bellonæ ſubiectis ignibus exuri cunctas iuſſerat naues, præter minores duodecim, quas profuturas pangendis pontibus diſpoſuit vehi carpentis: ídque putabat vtiliter ordinaſſe, ne relicta claſſis vſui hoſtibus foret, aut certè, vt ab expeditionis primordio factum eſt, armatorum fere viginti millia in trahẽdis occuparentur iiſdem nauibus & regendis. Dein quum metuens ſibi quiſque muſſaret, monſtratétq; perſpicua veritas, quòd repulſus forſitan ariditate vel altitudine montiũ ad aquas redire non poterit miles, tortíque perfugę apertè faterentur ſe fefelliſſe, concurſu maximo extingui iuſſæ ſunt flammę. Et quoniam ignis auctus immaniter pleraſque conſumpſit, duodecim tantummodò naues potuerunt intactæ ſeruari, quæ, vt poſſint cuſtodiri, diſcretæ ſunt.

Quas iterũ amittit, vt malo conſilio ſe ſuóſque in pericula coniiciat.

12 Hoc caſu claſſe, quum non oporteret, abolita, Iulianus conſociato fretus exercitu, quum armatorum nulli per diuerſa diſtinerentur, numero potior ad interiora tendebat, alimenta affatim opulẽtis ſuggerentibus locis. Quo cognito, hoſtes vt inedia nos cruciarent, herbas cum adultis ſegetibus incenderunt: & conflagratione procedere vetiti, ſtatiuis caſtris dum flammæ ſeneſcerent nitebamur: inſultantéſque nobis longiùs Perſæ, nunc de induſtria ſe diffundebant, aliquoties confertiùs reſiſtentes: vt procul conſpicantibus viderentur aduenisse iam regis auxilia, ideóque eos æſtimaremus erupiſſe ad audaces excurſus & inſolita tentamenta. Mœrebat tamen ob hæc Imperator & miles, quòd nec contabulandi pontis erat facultas amiſſis nauibus

Qui ſeipſos in foueã cõiiciunt, facilè poſtea vexantur ab iis quibus antea fuerant formidabiles.

Sera pœnitentia.

temerè, nec occurri poterat hoſtis aduentitij motibus, quem adeſſe coruſcans nitor indicabat armorum, arte pro ſingulis membris inflexus. Híſque accidebat aliud haud exiguum malum: quòd adminicula quæ præſtolabamur cum Arſace & noſtris ducibus, apparebant ob cauſas impedita prædictas. Has ob res vt ſolaretur anxios milites princeps, captiuos graciles ſuapte natura, vt omnes penè ſunt Perſæ, & macie iam confectos iuſſit in medium duci, noſtróſque reſpiciens, *En*, inquit, *quos martia iſta pectora viros exiſtimant, deformes illuuie capellas & teteras, vtque crebri docuerunt euentus, antequam manus cõferant, abiectis armis vertentes ſemet in fugam.* Quibus dictis, remotíſque captiuis, ſuper rerum ſumma cõſultabatur, & multis vltrò citróque dictitatis, quum reuerti debere per loca quæ venimus, plebs vociferaretur imprudẽs, reſiſtebat intẽriùs princeps, multis cum eo nequaquam fieri poſſe monſtrantibus, per effuſam planitiem pabulo abſumpto & frugibus, vicorúmque reliquiis exuſtorum inopia ſqualentibus vltima: quódque liquentibus iam brumæ pruinis omne immaduerat ſolum, & raptis riparum terminis aucti inhorruere torrentes. Ergo etiam ad difficultatem accedente negotij, quòd per eas terras vapore ſideris caleſcentes, muſcarum & culicum multitudine referta ſunt omnia, earúmque volatu dies & aſtrorum noctu micãtium facies obumbratur: quum nihil humani proficerent ſenſus, diu fluctuantes & dubij extructis aris cæſíſque hoſtiis cõſulta numinũ ſcitabamur, vtrum nos per Aſſyriam reuerti cenſerent, an præter radices mõtium leniùs gradiẽtes, Chiliocomum propè Corduenam ſitam ex improuiſo vaſtare: quorum neutrum extis inſpectis confore dicebatur. Sedit tamen ſententia, vt omni ſpe meliorum ſuccisa, Corduenam arriperemus: & XVI. cal. Iul. promotus iam ſignis, progreſſo iam

Prudẽtis eſt Imperatoris incommoda ſua celare, & hoſtiũ potentiam opportunè extenuare.

Deinde, videre quid facto ſit opus, ne exercitus ſua ſpõte dilabatur, aut penuria oppreſſus fatiſcat.

Ante omnia verò Numinis præſentia & gratia implorãda: quã Iulianus regni

iam lucis exordio, fumus vel vis quædam turbinata pulueris apparebat, vt opinari daretur aſinorum eſſe greges agreſtium, quorum multitudo in tractibus eſt illis innumera, ideo ſimul incedens, vt conſtipatione denſa feroces leonum fruſtraretur aſſultus. Quidam arbitrabantur Sacenæ duces aduentare, iam noſtris rumoribus percitos, quòd imperator Cteſiphonta magnis viribus oppugnaret, nonnulli Perſas nouis motibus incubuiſſe firmabant. Ideo inter hæc ita ambigua, nequid aduerſum accideret reuocantibus agmina claſſicis, in valle graminea prope riuum, multiplicato ſcutorum ordine in orbiculatam figuram, metatis tutiùs quieuimus caſtris. nec enim adusque veſperam aere concreto diſcerni pótuit quidnam eſſet quod his ſqualidius videbatur.

tam cōtemnens, nil mirum quòd paulo pòſt fœdè periit.

Nec enim in bello bis peccandum eſt.

AMMIANI MARCELLINI GESTARVM RERVM liber XXV.

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Romanus exercitus cum Perſico, repetitis pugnis manus conſerit. Cataphractorum equitum Perſarum armatura. Elephantorum formidanda ſpecies. Prælium commiſſum, dum ingenti Perſarum ſtrage.*

2 *Exercitus Romanus affligitur inedia. Iuliani frugalitas. Genius eidem & ſidus minax apparet.*

3 *Clade ſuorum ſe-*

quenti die concitus, dum lorica omiſſa ſcuto adrepto properans pugnã init, equeſtris hoſte ictu coſtis per foſſis, ferrum euellere tentat, ſed equo prouolutus è prælio, vtrique exercitui luctuoſo, in caſtra relatus eſt.

4 Oratio Iuliani ad circunſtantes in tabernaculo: qua finita iunctioribus familiares opes diſtribuit, tum de animorum ſublimitate perplexius diſputans, epota aqua gelida, vita abſoluitur anno ætatis altero & triceſimo.

5 Iuliani virtutes ab Am. Marcellino prolixè deſcribuntur.

6 Deinde adtexitur vitiorum eiuſdem breuis nomenclatura.

7 Conſultationes & diſſidia inter belli duces & primarios exercitus ſuper nouo creando principe: tandem Iouianus eligitur Imperator, qui ab exercitu impari affectu receptus eſt.

8 Ex ſignifero quodã transfuga, Iuliani audito interitu Perſæ Romanos adoriuntur, qui poſt aliquot prælia & Saracenis prædatoribus fugatis Duram ciuitatem aduentant.

9 Perſarum inſultibus crebris laſſati Rom. milites, refragante Iouiano Tigridis tranſeundi copiam ſibi dari flagitãt: quos cum inedia luctantes Sapor nihilominus formidat.

10 Legatio eius ſuper fundãda pace. Iouianus imprudentia peccans exercitui Rom. peſſimè conſulit & quæcunque Saporis Legati petebant, ſine contentione tradit. Obſidibus vtrinque datis pax illa Rom. imperio & nomini probroſa, Perſarum noua fraude in multorum perniciem verſa eſt. Romani milites Tigridem amnẽ cratibus temerè textis & nauigiis traiiciũt, nec ſine maximis incommodis euadunt incolumes.

11 Viã ſex dierum cum penuria rerum omnium emenſa, nouo commeatu recreantur. Statum Imperij ſtabilire conatur Iouianus. Niſibeni vrbem ſuam Orientis munitiſſimã Sapori deditam eſſe audientes in fletum erumpunt.

12 Abſumpto cõmeatu exercitus fame laborãs.

in Ni-

in Niſibin ingredi recuſat Iouianus. Hác Binoſes ſaporis nomine occupat, fruſtra reclamantibus fidis ciuibus, quorum miſerandus depingitur egreſſus.

13. *Amm. Marcellini de Romani imperij tunc tẽporis conditione iudicium. Iuliani corpus in ſuburbio Tarſenſi ſepultum. Antiochiam peruenit exercitus, vbi multa & dira viſuntur: tum cometes, ſuper cuius natura, ex phyſicis petita conſideratio ſubijcitur.*

14 *Iouianus Tarſum peruenit, & inde profectus accelerato itinere quibus poteſt modis dignitatem ſuam confirmat: ſed paulò poſt, quum ad confinia Galatiæ & Bithyniæ perueniſſet, noctẽ exanimatus inuentus eſt. Eius virtutes & vitia paucis perſtringuntur.*

ET hác quidem noctem nullo ſiderum fulgore ſplendentem, vt ſolet in arctis rebus & dubiis, exegimus, nec ſedere quoquã auſo, nec flectere in quietem lumina præ timore. Vbi verò primùm dies inclaruit, radiantes loricæ niueis lymbis circũdatæ, ferrei & coruſci thoraces longè proſpecti, adeſſe regis copias indicabant. Hócque viſo accenſum properantem congredi militẽ dirimẽte fluuio breui prohibuit Imperator: & non procul à vallo ipſo inter excuſatores noſtros & Perſicos prælio acri conſerto, Machameus cecidit, ductor vnius agminis noſtri: cui propugnaturus Maurus, frater, dux poſtea Phœnices, quum germani trucidaſſet interfectorem, obuium quenque perterrens, infirmatus & ipſe humerum telo, palleſcentem morte propinqua Machameum extrahere pugna viribus valuit magnis: & quum fatiſcerent vix toleranda æſtuum magnitudine crebríſque congreſſibus partes, ad vltimum hoſtiles turmæ graui ſunt repulſa diſcuſſæ. Hinc recedentibus nobis longiùs, Sa- 1

Exercitus de propria ſalute ſolliciti pictura.

Pugna inter excurſatores.

raceni noſtrorum metu peditum repedare compulſi, paulo poſtea innexi Perſarũ multitudine ocyùs irruebant Romana impedimenta rapturi. Verùm viſo Imperatore ad alas ſubſidiarias reuerterunt: Qua ex regione profecti, ad Hucumbram nomine villam peruenimus: vbi per biduum omnibus ad vſum congruis, & ſocietate quæſita frumenti, vltra ſpem recreati diſceſſimus: & confeſtim abſque his quæ tempus vehi permiſit, reliqua flammis exuſta ſunt. Poſtridie exercitu ſedatiùs procedente, extremos qui eo die fortè cogendorum agminum officia ſuſtinebant, nec opinantes Perſæ adorti, negotio leui interfeciſſent, ni proximus equitatus noſter hoc ocyùs intellecto per patulas valles latè diffuſus, tantam molem diſcriminis vulneratis qui ſuperuenerant repuliſſet. In hac cecidit pugna Adaces nobilis ſatrapa, legatus quondam ad Conſtantium principem miſſus, ac benignè ſuſceptus: cuius exuuiis interfector Iuliano oblatis remuneratus eſt, vt dicebat. Eodem die, Tertiacorum equeſtris numerus à legionibus incuſatus eſt, quòd quum ipſæ hoſtium aduerſas irrumperent acies, illi paulatim dilapſi, alacritatem penè totius minuiſſent exercitus. Vnde ad indignationem iuſtam Imperator erectus, ademptis ſignis haſtíſque diffractis, omnes eos qui fugiſſe arguebantur, inter impedimenta & ſarcinas & captiuos agere iter impoſuit, ductore eorum qui ſolus fortiter decertarat aliæ turmæ appoſito cuius tribunus turpiter prælium deſeruiſſe conuincebatur. Abiecti ſunt autem ſacramento etiam alij quatuor ob flagitium ſimile vexillationum tribuni. Hoc enim correctionis moderamine leniori impendentium conſideratione difficultatum contentus eſt Imperator. Progreſſi itaque ſtadia LXX, attenuata rerum omnium copia, herbis frumentíſque crematis, ex flammis ipſis raptas

Imperatoris præſentia quàm efficax.

Equitatus iſte, qui poſtremos ordines tueri debet.

Diſciplina militaris ſtudioſè conſeruãda, & timidi quomodo plectẽdi.

Correctio autẽ ſit temperata.

ptas fruges & pabula, vt quiſque vehere potuit conſeruauit. Hoc etiam loco relicto, quum ad tractum Maranga appellatum omnis veniſſet exercitus prope lucis confinia immenſa Perſarum apparuit multitudo, cum Merene equeſtris magiſtro militiæ, filiiſque regis duobus & optimatibus plurimis. Erant autem omnes cateruæ ferratæ, ita per ſingula membra denſis laminis tectæ, vt iuncturæ rigentes compagibus artuum conuenirent: humanorúmque vultuum ſimulacra ita capitibus diligenter aptata, vt imbracteatis corporibus ſolidis, ibi tantùm incidentia tela poſſint hærere qua per cauernas minutas & orbibus oculorum affixas parciùs viſitur, vel per ſupremitates narium anguſti ſpiritus emittuntur: quorum pars contis dimicatura ſtabat immobilis, vt retinaculis æreis fixam exiſtimares: iuxtáque ſagittarij, cuius artis fiducia ab incunabilis ipſis gens præualuit maxima, tendebãt diuaricatis brachiis flexiles arcus, vt neruis mammas perſtringerent dextera ſpicula, ſiniſtris manibus cohærerent: ſummâque peritia digitorum pulſibus argutum ſonãntes arundines euolabant, vulnera perniciosâ portantes. Poſt hos elephantorum fulgentium formidandam ſpeciem & truculentos hiatus vix mentes pauidæ perferebant: ad quorum ſtridorem odorémque & inſuetum aſpectum magis equi terrebantur: quibus inſidentes magiſtri, manubriatos cultros dexteris manibus illigatos geſtabant, acceptæ apud Niſibin memores cladis, & ſi ferociens animal vires exuperaſſet regentis, ne reuerſum per ſuos, vt tunc acciderat, colliſam ſterneret plebem, vertebram, quæ caput à ceruice diſterminat, ictu maximo terebrabant. Exploratum eſt enim aliquando ab Haſdrubale Annibalis fratre, ita citiùs vitam huiuſmodi adimi belluarum. Quibus non ſine magno terrore perſpectis, ſtipatus arma-

Perſarum immenſus exercitus.

Caterua ferrata.

Lancearij.

Sagittarij.

Elephantorum formidanda ſpecies.

Romanus exercitus ... do cõuenientiſſimus.

tarum cohortium globis cum primatibus fidentiſſimus Imperator, vt flagitabat maior vis & trucior, lunari acie, ſinuatiſque lateribus occurſuros hoſti manipulos inſtruebat. Et ne ſagittariorum procurſus noſtrorum cuneos diſiectaret, illatis concitatiùs ſignis, ſpiculorum impetum fregit, datóque ad decernendum ſolenniter ſigno, denſati Romani pedites confertas hoſtium frontes niſu protruſerũt acerrimo. & feruente certaminum mole, clypeorum ſonitus & virorum armorúmque lugubre ſibilantium fragor, nihil perpetiens iam remiſſum, campos cruore & corporum ſtrage contexit, effuſiùs cadentibus Perſis, quibus ſæpe languidis in conflictu artiùs pes pede collatus grauiter obſiſtebat, pugnare fortiter eminus conſuetis, & ſi inclinatas ſuorum copias ſenſerint, cedendo in modum imbrium ponè verſus directis ſagittis hoſtes à perſequendi fiducia deterrere. Pulſis igitur pondere magnarum virium Parthis, miles ſolis curſu flammeo diu laſſatus, ſigno in receptum dato, tentoria repetit, ad audenda deinceps maiora ſublatus. In hoc prælio Perſarum maior (vt dictum eſt) apparuit strages, noſtrorum admodum leuis. Eminuit tamen inter varios certaminum caſus Veteranionis mors viri pugnacis, qui legionem Ziannorum regebat.

Pugna acerrima.

Huius exitus.

2 PÓSTQVE triduo induciis deſtinato, dum ſuo quiſque vulneri medetur vel proximi, commeatibus nos deſtitutos inedia cruciabat iam non ferẽda: & quoniam frugibus exuſtis & pabulis homines in diſcrimen vltimum venerant & iumenta, ex eo cibo quem animalia tribunorum vehebant & comitum, imæ quoque militũ plebi penitus indigenti pars diſtributa eſt magna. Et Imperatori, cui nõ quędię ciborum ex regio more, ſed ſub columellis tabernaculi parciùs cœnaturo pultis portio parabatur,

Victores cõmeatus penuria vexat.

Quam mitigat Imperatoris frugalitas.

tur exigua, etiam munifici faſtidiēda gregario, quicquid ad miniſteria parabatur, per contubernia paupertina ſui ſecurus egeſſit. Ipſe autem ad ſolicitam ſuſpenſamque quietem pauliſper protractus, quum ſomno (vt ſolebat) depulſo, ad æmulationem Cæſaris Iulij quædam ſub pellibus ſcribentis, obſcuræ noctis altitudine ſententiis cuiuſdam philoſophi teneretur: vidit ſqualidius (vt confeſſus eſt proximis) ſpeciem illam genij publici, quam quum ad auguſtum ſurgeret culmen conſpexit in Galliis, velata cum cornu copia per aulæa triſtiùs diſcedentem. Et quanquam ad momentum hæſit ſtupore defixus, omni tamen ſuperior metu, ventura decretis cæleſtibus commendabat: relictóque humi ſtrato cubili, adulta iam excitus nocte, numinibus per ſacra depulſoria ſupplicans, flagrantiſſimam facem cadenti ſimilem viſam, aeris parte ſulcata euanuiſſe exiſtimauit: horroréque perfuſus eſt, ne ita apertè minax Martis apparuerit ſidus. Erat autem nitor igneus iſte quem διαϊσσοντα nos appellamus, nec cadens vnquam, nec terram contingens. Corpora enim qui credit cælitus poſſe labi, profanus meritò iudicatur & demens. Fit autem hic habitus modis compluribus, è quibus ſufficiet pauca monſtrare. Scintillas quidam putant ab æthere candentes vigore, parúmque porrectiùs tendere ſufficientes extingui, vel certè radiorum flammas iniectas nubibus denſis acri ſcintillare contactu: aut quum lumē aliquod cohæſerit nubi. Id enim ſtellæ ſpeciem figuratum, decurrit quidem dum viribus ignium ſuſtentatur: amplitudine verò ſpatiorum exinanitum in æſtum ſoluitur corpus, ad ſubſtantiam migrans cuius attritu incaluit nimio. Confeſtim itaque ante lucis primitias Hetruſci aruſpices accerſiti, conſulti quid aſtri ſpecies portenderet noua vitandum eſſe cautiſſimè reſponderunt, nequid tunc

Porrò, Iuliani exitiū imminens prodromis quibuſdam deſignatur.

Minax ſidus.

De quo phyſicorum iudicium.

Dignum eiuſmodi ſchola reſpōſū, miſeras

mentes ambiguitate ludens.

tentaretur: ex Tarquitianis libris in titulo De rebus diuinis, id relatum eſſe demonſtrantes, quòd face in cælo viſa, committi prælium vel ſimile quicquam non oporteat. Quo etiam id inter multa alia ſpernẽte, orabant aruſpices ſaltem aliquot horis profectionem differri. Et ne hoc quidem ſunt adepti, imperatore omni vaticinandi ſcientiæ reluctante: ſed exorto iam die, promota ſunt caſtra.

Tandem aduenit ſumma Iuliani dies: & qui ex animaliũ viſceribus omnia ſe cognoſcere putabat (inquit Nazianzenus) vnum hoc vulnus ab ignoto acceptum (ſed à Numine abnegato inflictum) proprijs infligendum viſceribus ignorauit.

3 HINC nos egreſſos, Perſæ quum ſæpe afflicti pedituin ſtabilem pugnam horrerent, ſtructis inſidiis, occultè comitabantur, altrinſecus viſantes cateruas à celſis collibus explorando: vt id ſuſpicans miles aduſque perpetuum diem nec vallum erigeret, nec ſudibus ſe communiret. Dúmque teguntur firmiter latera, & exercitus pro locorum ſitu quadratis quidem ſex laxis incedit agminibus, inuaſa ſubitò terga ponè verſus arma cogentium principi indicatur, etiam tum inarmi ad ſpeculanda anteriora progreſſo. Qua concitus clade, oblitus loricæ ſcuto inter tumultum adrepto properans vltimis ferre ſuppetias, reuocatur alio motu, qui etiam antẽſignanos, vnde deceſſerat paria perpeti nuntiabat. Quæ dum ſine reſpectu periculi ſui redintegrare feſtinat, ex alia parte cataphractorum Parthicus globus centurias adoritur medias, ac ſiniſtro cornu inclinato acritèr ſuperfuſus, fœtorem ſtridorémque elephantorum impatienter tolerantibus, noſtris, contis & multiplicatis miſſilibus decernebat. Verùm principe volitante inter prima diſcrimina præliorum, exiliuit noſtra ſuccinctior armatura, auerſorúmque Perſarum & beluarum ſuffragines concidebat & dorſa. Quos quum Iulianus cauendi immemor diffluxiſſe trepidos, elatis vociferando manibus apertè demonſtrans, iráſque ſequentium excitans audenter effunderet ſemet in pugnam, clamabant hinc inde candidati quos diſiecerat terror, vt

fugien-

fugiĕtium molem tanquam ruinam malè compoſiti culminis declinaret: & incertum ſubita equeſtris haſta cute brachij eius præſtricta; coſtis perfoſſis hæſit in ima iecoris fibra. Quam dum auellere dextera manu conatur, acuto vtrinque ferro digitorum neruos ſenſit exciſos: & prouolutus iumento, præſentiúmque veloci concurſu relatus in caſtra, medicinæ miniſteriis fouebatur. Móxque vbi lenito paulíſper dolore timeré deſiit, magno ſpiritu contra exitum certans, arma poſcebat & equum: vt reuiſo prælio ſuorum fiduciam repararet, ac videretur ſui ſecurus alienæ ſalutis ſolicitudine vehementer aſtringi: eo vigore, licet in negotio diſpari, quo Epaminondas ille dux inclytus letaliter apud Mantineam faucius & reuerſus ex acie conquirebat ſolicitè ſcutum: quod quum vidiſſet propius, lætior vi vulneris interiit: & qui animam intrepidus amittebat, iacturam clypei formidauit. Sed quum vires parum ſufficerent voluntati, ſanguiníſque profluuio vexaretur, manſit immobilis: ideo ſpe deinceps viuendi abſumpta, quod percontando Phrygiam appellari locum vbi ceciderat cōperit. Hic enim obiturum ſe præſcripta audierat ſorte. Reducto ad tentoria principe, incredibile dictu eſt, quanto ardore miles ad vindictam ira & dolore & feruentior inuolabat, haſtas ad ſcuta concrepans, etiam mori ſi tuliſſet fors, obſtinatus. Et quanuis offundebatur oculis altitudo pulueris, & æſtus caleſcens officeret alacritati membrorum, tamen velut exautoratus, amiſſo ductore ſine parſimonia ruebat in ferrum. Contrà animoſiùs Perſę ſagittarum volantium crebritate conſpectum ſolis rapiebant, oppoſitis elephantis: qui tardiùs gradientes magnitudine corporum criſtarúmque horrore pauorem iumentis incutiebant & viris. Concurſus itaque armatorum & cadentium gemitus, equorum flatus, tinnitus ferri,

Chriſtum (inquit Theologus quidā max. nominis) ſenſit in Media Iulianus, quē primum in Gallia denegarat: & dū limites imperij longiores ſomniat, breuiores videt, ac in medio vitæ curriculo iudicē perſentit quem patronum & ſeruatorē deſpexit.

procul audiebatur, quãdiu ſatietate vulnerum partibus feſſis, nox diremit certamina iam tenebroſa. Quinquaginta tum Perſarum optimates & ſatrapæ cum plebe maxima ceciderunt, inter has turbas Merena & Nohodare potiſſimis ducibus interfectis. Obſtupeſcat magniloquentia vetuſtatis diuerſis in locis prelia xx Marcelli: Siccium Dentatum adiiciat ornatum militarium multitudine coronarum: miretur ſuper his Sergium, qui vicies & ter vulneratus eſt in variis pugnis, vt fertur, cuius poſteritatis vltimus Catilina claras gloriarum adoreas ſempiternis maculis obumbrauit. Deformabat tamen triſtitia lętiores euentus. Dum enim hæc poſt diſceſſum ducis vbique aguntur, exercitus cornu dextro defatigato, & Anatolio interfecto, qui tunc erat officiorum magiſter, Salluſtius præfectus actus in exitiũ præceps, & opera ſui apparitoris ereptus, Phoſphorio amiſſo conſiliario, qui ei aderat, caſu euaſit & fuga: quidámque milites per multa diſcrimina occupato caſtelli vicini præſidio, poſt diem denique tertium iungi exercitui potuerunt.

Prælium ea die celebratiſſimum, vtreque exercitu, veluti manu Numinis grauiter afflicto.

4 QVAE dum ita aguntur, Iulianus in tabernaculo iacens circunſtantes alloquutus eſt demiſſos & triſtes: *Aduenit: ô ſocij, nunc abeundi tempus è vita, impendiò tempeſtiuum, quàm repoſcenti naturæ vt debitor bonæ fidei redditurus exulto: non (vt quidam opinantur) afflictus & mœrens, philoſophorum ſententia generali perdoctus, quantum corpore ſit beatior animus, & contemplans quoties conditio melior à deteriore ſecernitur, lætandum eſſe potiùs quàm dolendum: illud quoque aduertens, quòd etiam dij cæleſtes quibuſdam piiſſimis mortem tanquam ſummum præmium perſoluerũt. Munus autem id mihi delatum optimè ſcio, ne difficultatibus ſuccumberem arduis, néue me proijciam vnquam aut proſternam, expertus quòd dolores omnes vt inſultant ignauis, ita perſiſtentibus cedunt. Nec me geſtorum pœnitet, aut grauis flagitij recordatio ſtringit, vel quum*

Iuliani nouiſſima verba.

De morte lætatur.

Quam fatetur eſſe rem piſſimam.

Sibi ipſi plaudit.

vel quum in vmbra & angulis emẽdarer, vel poſt principatum ſuſceptum tanquam à cognatione cælitum defluentem, immaculatum (vt exiſtimo) conſeruaui, & ciuilia moderatiùs regens, & examinatis rationibus bella inferens & repellens: tametſi proſperitas ſimul vtilitáſque conſultorum non vbique concordent, quoniam cœptorum euentus ſuperæ ſibi vindicant poteſtates. Reputans autem iuſti eſſe finem imperij, obedientium commodum & ſalutem, ad tranquilliora ſemper (vt noſtis) propenſior fui, licẽtiam omnem actibus meis exterminans, rerum corruptricem & morum: gaudénſque, nedum ſciens, vbicunque velut imperioſa parens conſideratis periculis obiecit reſp. ſteti fundatus, turbines calcare fortuitorum aſſuefactus. Nec fateri pudebit, interiturum me ferro dudum didici, fide fatidica præcinẽte. Ideóque ſempiternum veneror numen, quòd non clandeſtinis inſidiis, nec longa morborum aſperitate, vel delicatorum fine decedo, ſed in medio curſu florentium gloriarum hunc merui clarum è medio digreſſum. Aequo enim iudicio iuxtà timidus eſt & ignauus, qui quum non oportet, mori deſiderat: & qui refugiat quum ſit opportunum. Hactenus loqui vigore viriũ labente, ſufficiat. Super Imperatore verò creando cautè reticeo, ne per imprudentiam dignum prætercam: aut nominatum quẽ habilem reor, antepoſito forſitan alio, in diſcrimen vltimum trudam: vt alumnus autem reip. frugi, opto bonum poſt me reperiri rectorem. Poſt hæc placidè dicta, familiares opes iunctioribus velut ſupremo diſtribuens ſtudio, Anatolium quæſiuit officiorum magiſtrum: quem quum beatum fuiſſe Salluſtius reſpondiſſet præfectus, intellexit occiſum: acritérque amici caſum ingemuit, qui elatè antè contempſerat ſuum. Et flentes inter hæc omnes qui aderant, autoritate etiam tum integra increpabat, humile eſſe cælo ſideribúſque conciliatum lugeri principem dicens. Quibus ideo iam ſilentibus, ipſe cum Maximo & Priſco philoſophis ſuper animorũ ſublimitate perplexiùs diſputans, hiante latiùs ſuffoſi lateris vul-

Imbecillitatem humanam agnoſcit.

Adminiſtrationem ſuã laudat.

Mortis genus præuiſũ, fatetur.

Audax & intrepidus vult videri

Nec cupit ſucceſſorem deſignare, quem bonũ optat.

Caſum amici ingemit.

Super animorum ſublimitate perplexius

diſputat, & iuuenis, nulla religionis mentione inuecta, extinguitur.

nere, & ſpiritum tumore cohibente venarum, epota gelida aqua, quam petiit medio noctis horrore, vita faciliùs eſt abſolutus, anno ætatis altero & triceſimo.

5. Natvs apud Conſtantinopolin, à pueritia vſque parentis obitu deſtitutus Conſtantij, quem poſt fratris Conſtantini exceſſum inter complures alios turba conſumpſit imperij ſucceſſorem, & baſilina matre, iam inde à maioribus nobili: vir profectò heroicis connumerandus ingeniis, claritudine rerũ & coalita maieſtate conſpicuus. Quum enim ſint, vt ſapientes definiũt, virtutes quatuor præcipuæ, temperantia, prudẽtia, iuſtitia, fortitudo, eíſq; accedentes extrinſecus aliæ, ſcientia rei militaris, autoritas, felicitas atque liberalitas: intento ſtudio coluit omnes vt ſingulas. Et primùm ita inuiolata caſtitate enituit, vt poſt amiſſam coniugem, nihil vnquam venereum attingeret: illud aduertens quod apud Platonẽ legitur, Sophoclem tragœdiarum ſcriptorem ætate grandæuum interrogatum, ecquid adhuc fœminis miſceretur, negantem id adieciſſe, quòd gauderet harum rerum amorem vt rabioſum quendam effugiſſe dominum & crudelem. Item vt hoc propoſitum validiùs confirmaret, recolebat ſæpe dictum lyrici Bachylidis, quem legebat iucundè, id aſſerentis quòd vt egregius pictor vultum ſpecioſum effingit, ita pudicitia celſiùs conſurgentem vitam exornat. Quam labem in adulto robore iuuentutis ita cautè vitáuit, vt ne ſuſpicione quidem tenus libidinis vllius, vel ſecretioris vitæ miniſtris incuſaretur, vt ſæpe contingit. Hoc autem temperantiæ genus immanis iuuit parſimonia ciborum & ſomni, quibus domi foríſque tenaciùs vtebatur. Nanque in pace eius menſarum tenuitas erat rectè noſcentibus admiranda, velut ad pallium mox reuerſuri: Per varios autem procinctus ſtans interdum more militię

Iuliani virtutes.

Caſtitas, & pudicitiæ dilectio, varijs cogitationibus firmata.

Parſimonia ciborum & ſomni.

cibum

cibum breuem vilémque ſumere viſebatur. Vbi verò exigua dormiendi quiete recreaſſet corpus laboribus induratum, expergefactus explorabat per ſemetipſum vigiliarum vices & ſtationum, poſt hæc ſeria ad arces confugiẽs doctrinarum. Et ſi nocturna lumina inter quæ lucubrabat, potuiſſent voce vlla teſtari, profectò oſtenderant inter hũc & quoſdam principes multum intereſſe, quem norant voluptatibus ne ad neceſſitatem quidem indulſiſſe naturæ. Dein prudentiæ eius indicia fuêre vel plurima, è quibus explicari ſufficiet pauca. Armatæ rei ſcientiſſimus, & togatæ ciuilitati admodum ſtudẽs, tantum ſibi arrogans quantum à contemptu & inſolentia diſtare exiſtimabat: virtute ſenior quàm ætate, ſtudioſus cognitionum omnium, & indeclinabilis aliquoties iudex, cenſor moribus regendis acerrimus, placidus opum contemptor, mortalia cuncta deſpiciens. poſtremò id prædicabat, Turpe eſſe ſapienti quum habeat animum, captare laudes ex corpore. Quibus autem iuſtitiæ inclaruit bonis, multa ſignificant: primò, quòd erat pro rerum omnium diſtinctione ſine crudelitate terribilis: deinde quòd paucorum diſcrimine vitia cohibebat, tum autem quòd minabatur ferro potiùs quàm vtebatur. Poſtremò, vt multa prætercam, conſtat eum in apertos aliquos inimicos inſidiatores ſuos ita conſurrexiſſe mitiſſimè vt pœnarum aſperitatem genuina lenitudine caſtigaret. Fortitudinem certaminum crebritas vſúſque bellorum oſtendit & patiẽtia frigorum immanium & feruoris quoque. Corporis munus à milite, ab Imperatore verò animi poſcitur. Ipſe trucem hoſtem ictu cõfecit, audacter congreſſus: ac noſtros cedentes obiecto pectore ſuo aliquoties cohibuit ſolus: regnáq; furentium Germanorũ excindens, & in puluere vaporato Perſidis, augebat fiduciã militis dimicans inter primos. Ca-

Vigilantia.

Prudentia, in belli & pacis artibus tractãdis.

Iuſtitia.

Fortitudo.

Caſtrenſium negotiorum ſcientia. ſtrenſium negotiorum ſcientiam plura declarant & nota, ciuitatum oppugnationes & caſtellorum, inter ipſos diſcriminũ vertices acies figura multiformi compoſitæ, ſalubriter & cautè caſtra metata, prætentutæ, ſtationéſque agrariæ totis rationibus ordinatæ. *Autoritas.* Autoritas adeo valuit, vt dilectus artiſſime dum timetur, acſi periculorum ſocius & laborum, inter concertationes acerrimas animaduerti iuberet in deſides, & Cæſar adhuc ſine ſtipendio regeret militem feris oppoſitum gẽtibus, vt dudum eſt dictum, alloquutúſq; tumentes armatos diſceſſurum ad vitam minaretur priuatam, ni tumultuari deſiſterent. Denique id pro multis noſſe ſufficiet: exortatum eum ſupplici concione militem Gallicanum pruinis adſuetum & Rheno, peragratis ſpatiis regionum extentis, per tepentem Aſſyriam adúſque confinia traxiſſe Medorum. *Felicitas.* Felicitas ita eminuit, vt ipſis quodammodo ceruicibus fortunæ aliquandiu bonæ gubernatricis euectus, victorioſis curſibus difficultates ſuperaret immenſas. Et poſtquam ex occidua plaga digreſſus eſt, quoad fuit in terris, quieuere nationes omnes immobiles, ac ſi quodam caduceo leniẽte mundano. *Liberalitas.* Liberalitatis eius teſtimonia plurima ſunt & veriſſima: inter quæ indicta ſunt tributorum admodum leuia, coronarium indultum, remiſſa debita multa diuturnitate congeſta, æquata fiſci iurgia cum priuatis, vectigalia ciuitatibus reſtituta cum fundis, abſque his quos velut iure vendidere præteritæ poteſtates. Quódq; nunquã augẽdę pecunię cupidus fuit, quam cautiùs apud dominos ſeruari exiſtimabat, id aliquoties prędicans, Alexandrũ Magnum, vbi haberet theſauros interrogatum, apud amicos, beneuolè reſpondiſſe.

O eximium principem, ſi à Chriſto nõ deſciuiſſet!

6. Digestis bonis quæ ſcire potuimus, nunc ad explicanda eius vitia veniamus, licet dicta ſunt carptim. Lentioris ingenij: verùm hoc inſtituto rectiſſimo

Eiuſdẽ vitia. Erat

ctiſſimo temperabat, emendari ſe quum deuiaret à frugebona, permittens. Linguæ fuſioris & admodum rarò ſilentis: præſagiorum ſciſcitationi nimiæ deditus, vt æquiparare videretur in hac parte principem Hadrianum: ſuperſtitioſus magis quàm ſacrorum legitimus obſeruator, innumeras ſine parſimonia pecudes mactans: vt æſtimaretur, ſi reuertiſſet de Parthis, boues iam defuturos: Marci illius ſimilis Cæſaris, in quem id accepimus dictum, οἱ λευκοὶ βόες Μάρκῳ τῷ καίσαρι, Α'ν σὺ νικήσῃς, ἡμεῖς ἀπωλόμεθα: *i. Boues albi Marco Cæſari, (ſalutē) ſi tu viceris, nos perimus.* Vulgi plauſibus lætus, laudū etiā ex minimis rebus intemperans appetitor, popularitatis cupiditate cum indignis loqui ſæpe adfectans. Veruntamen quum hæc eſſent, æſtimari poterat (vt ipſe aiebat) vetus illa Iuſtitia, quam offenſam vitiis hominum Aratus extollit in cælum, eo imperante rediſſe rurſus ad terras, ni quædam ad arbitrium agens interdū oſtenderet ſe diſſimilē ſui. Nanque & iura condidit nō moleſta, abſolutè quædam iubentia fieri vel arcentia, præter pauca. Inter quæ erat inclemēs, quòd docere vetuit magiſtros rhetoricos & grammaticos Chriſtianos, ne tranſirent à numinū cultu. Illud quoque itidem parum ferendum, quòd municipalium ordinū cœtibus patiebatur iniuſtè quoſdā adnecti, vel peregrinos, vel ab his conſortiis priuilegiis aut origine lōgè diſcretos. Figura talis vtique membrorū: Mediocris erat ſtaturæ, capillis, tāquam pexiſſet mollibus, hirſuta barba in acutū deſinente veſtitus, venuſtate oculorū micantium flagrans, qui mentis eius anguſtias indicabant, ſuperciliis decoris, & naſo rectiſſimo, ore paulo maiore, labro inferiore diuiſo, opima & incurua ceruice, humeris vaſtis & latis, ab ipſo capite vſque ad vnguium ſummitates liniamentorū recta compage, vnde viribus valebat & curſu. Et quoniam eum

Tardus hoc genio. *Loquax.* *Superſtitioſus.* *Popularis auræ captator.* *Ad arbitriū quædam agens.* *Inclemens.* *Iniuſtus.* *Figura membrorum Iuliani.*

Ad obtrectatorum obiectionẽ, reſponſio Am. Marcelli. Perſicũ bellum nõ à Iuliano ſed à Conſtantio fuiſſe accenſum.

obtrectatores nouos bellorum tumultus ad perniciem rei communis inſimulãt concitaſſe, ſciant docente veritate perſpicuè, non Iulianum ſed Conſtantium ardores Parthicos ſuccendiſſe, quum Metrodori mendaciis auidiùs acquieſcit (vt dudum retulimus plenè) vindictæ ſiti ad indignationem excitum: vbi noſtri capti militares aliquoties numeri, vrbes exciſæ, rapta munimenta vel diruta, prouinciæ grauibus impenſis exhauſtæ, & ad effectum tẽdentibus minis cuncta petebantur à Perſis adufque Bithynos & littora Propontidis. At in Galliis bellorum tenore gliſcente, diffuſis per noſtra Germanis, iámq; Alpibus ad vaſtandam Italiam perrumpendis, multa & nefanda perpeſſis hominibus nihil præter lacrymas ſupererat & terrores: vbi & præteritorum recordatio erat acerba, & expectatio triſtior impendẽtium. Quæ omnia iuuenis iſte ad occiduã plagam ſpecie Cæſaris miſſus, regéſque pro mancipiis agitãs ignobilibus, cuncta penè mira dictu celeritate correxit. Itaque vt orientem pari ſtudio recrearet, adortus eſt Perſas, triumphum exinde relaturus & cognomentum ſi conſiliis eius & factis illuſtribus decreta cæleſtia congruiſſent. Et quũ ſciamus experimento adeo quoſdam ruere improuidos, vt bella interdum victi, & naufragi repetant maria, & ad difficultates redeãt quibus ſuccubuere ſæpiſſimè, ſunt qui reprehendant paria repetiſſe principem vbique victorem.

Cõtrà, Galliis ſub calamitatum põdere fatiſcẽtibus opportunum tulit auxilium.

Capite abſciſſo, mẽbra trepidãt & dilabuntur.

7 Nec fuit poſt hæc lamentis aut fletibus locus. Corpore enim curato pro copia rerum & temporis, vt vbi olim ipſe ſtatuerat conderetur: principio lucis ſequutæ, quæ erat quintum cal. Iulias, hoſtibus ex omni latere circunfuſis, collecti duces exercitus, aduocatíſque legionum principiis & turmarum, ſuper creando principe conſultabant. Diſciſſiſque ſtudiis turbulentis, Arintheus

theus & Victor, & è palatio Conſtantij reſidui de parte ſua quendam habilem ſcrutabantur : contrà Neuita & Dagalaiphus proceréſque Gallorum, virum talem ex commilitio ſuo quæritabant. Quæ dum ambiguntur, nulla variante ſententia, itum eſt voluntate omnium ad Salluſtium. Eóque cauſante morbos & ſenectutem honoratam, aliquis miles aduertens deſtinatiùs reluctantem, *Et quid ageritis*, ait, *ſi id bellum vobis commiſiſſet abſens, vt ſæpe factum eſt, imperator? Nónne poſthabitis cæteris militem inſtantibus ærumnis eriperetis? Id nunc agite: &, ſi Meſopotamiam videre licuerit, vtriuſque exercitus conſociata ſuffragia legitimum principem declarabunt.* Inter has exiguas ad tantam rem moras, nondum penſatis ſententiis ſtimulantibus paucis, vt in rebus extremis eſt factum ſæpe, Iouianus eligitur Imperator, domeſticorum ordinis primus, paternis meritis mediocriter commendabilis. Erat enim Varroniani notiſſimi comitis filius, haud dudum poſt depoſitum militiæ munus ad tranquilliora vitæ digreſſi. Et confeſtim indumentis circundatus principalibus, ſubitóque productus è tabernaculo per agmina iam diſcurrebat proficiſci parantia. Et quoniam acies aduſque lapidem quartam porrigebatur; anteſignani clamare quoſdam Iouianum audientes Auguſtum, eadem multo magis ſonabant: gentilitate enim propè perciti nominis, quod vna littera diſcernebat, Iulianũ recreatum arbitrati ſunt deduci magnis fauoribus vt ſolebat. Verùm quũ incuruus ille viſus & lõgior aductaret, ſuſpicati quòd acciderat, in lacrymas effuſi ſunt omnes atq; luctũ. Quòd ſi grauis quidã æquitatis præuaricator in vltimo rerũ ſpiritu factũ criminatur improuidè, nauticos idem iuſtiùs incuſabit, miſſo perito nauigãdi magiſtro, ſæuientibus flabris & mari, quòd clauos regendæ nauis cuilibet periculi ſocio commiſerũt.

Studia turbulenta quoties de nouo principe & belli duce creando agitur.

Varias autem ſententias paucorum conſenſus ſæpe dirimit.

Iuliani frequens principis recordatio recens, Iouianum, propter nominis ſimilitudinẽ, commendat.

Hanc electionem vo-

8 His ita cæco quodã iudicio fortunæ peractis, Iouianorũ ſignifer, quos Varronianus rexerat, dudum cum nouo diffidens principe, etiamtum priuato, vt patris eius obtrectator immoderatus, periculum ex inimico metuens iam communia ſupergreſſo, diſceſſit ad Perſas: ac data dicendi copia quæ ſciret, docet Saporem iam propinquãtem, extincto quem verebatur, turbine concitato calonum ad vmbram imperij Iouianum adhuc protectorem adſcitum, inertem quendam & mollem. Hoc ille audito quod ſemper trepidis votis expetebat, & inopina proſperitate elatus, multitudine ex regio equitatu adiũcta his qui dimicauere nobiſcum, celeri diſpoſuit gradu agminis noſtri inuadi terga. Poſtremúmque dũ vltrò citróque ordinantur hoſtiæ pro Iouiano, extis inſpectis pronuntiatum, cum omnia perditurũ ſi intra vallum remanſiſſet, vt cogitabat, ſuperiorem verò fore, profectum. Proinde egredi iam cœptantes adoriuntur nos elephantis præuiis Perſæ: ad quorum fremitum acceſſúmque terribilem, equis inter initia turbatis & viris Iouiani & Herculani occiſis beluis paucis, cataphractis equitibus acriter reſtiterunt. Deinde legiones Iouiorum atque victorum laborantibus ſuis ferentes auxilium, elephantes duos ſtrauerunt cum hoſtium plebe non parua. Et in læuo prælio viri periere fortiſſimi, Iulianus & Macrobius & Maximus legionum tribuni, quæ tunc primas exercitus obtinebant. Híſque ſepultis, vt rerum anguſtiæ permiſerunt, prope confinia noctis, quum ad caſtellum Sumere nomine citis paſſibus tenderemus, iacens Anatolii corpus eſt agnitum, quod tumultuaria opera terræ mandatum eſt. Hîc & milites ſexaginta cum palatinis recepimus, quos in munimentũ Vaccatũ confugiſſe retulimus. Sequuto inde die pro captu locorum aperta in valle caſtra ponuntur, velut murali ambitu

vò Amm. Marcellinus Iouiano parũ æquus, excuſat.

Transfuga nouarũ turbarum auctor.

Fortis & prudẽtia ducis bellici præſens: à poſtibus formidabilis, mors autẽ gratiſſima. Quod autẽ de extis inſpectũ dicit Ammianus inſcio Iouiano Chriſtiano principe, & in tumultu illo Caſtrenſi factitatum eſſe à Iuliani aruſpicibus minimè dubium eſt.

ambitu

ambitu circunclauſa, præter vnum exitum, eundémque patentem, vndique in modum mucronum præacutis ſudibus fixis. Hócque viſo, è ſaltibus nos hoſtes diuerſitate telorum, ac verbis turpibus inceſſebant vt perfidos, & lectiſſimi principis peremptores: audierant enim ipſis quoque referentibus transfugis, rumore iactato incerto, Iulianũ telo cecidiſſe Romano. Auſi denique inter hæc equitũ cunei porta perrupta prætoria propè ipſum tabernaculum principis aduenire, occiſis multis ſuorum & vulneratis, vi repulſi ſunt magna. Egreſſi exinde, proxima nocte Charcham occupauimus, locũ ideo tutum quòd riparum aggeribus humana manu deſtructis, ne Saraceni deinceps Aſſyriam perſultarent, noſtrorum agmina nullus vt antè vexabat. Qúmque his cal. Iuliis ſtadiis triginta confectis, ciuitatem nomine Duram aduentaremus, fatigatis iumentis, vectores eorum nouiſſimi pedibus incedentes, à Saracena multitudine circunſepti protinus interiiſſent, ni expeditiores turmæ noſtrorum opem laborantibus attuliſſent. Hos autem Saracenos ideo patiebamur infeſtos, quod ſalaria muneráque plurima Iuliano ad ſimilitudinem præteriti temporis accipere vetiti, queſtíque apud eum ſolum audierant, imperatorem bellicoſum & vigilãtem ferrum habere non aurum.

Perſarum audacia creſcit Iuliano extincto.

Eo vſque vt tabernaculum Iouiani, adoriri audeant.

Saracenorũ excurſiones Rom. infeſta

Iuliani apophthegma.

9 In hoc loco Perſarum obſtinatione tritum eſt quatriduum Nam progredientes nos ſequebantur crebris laceſſitionibus retrahẽtes: quũ ſtaremus vt pugnaturi, gradũ ſenſim referẽtes moris diuturnis excruciabant. Iámque (vt ſolẽt extrema metuẽtib. etiam ficta placere) fama circunlata, fines haud procul limitum eſſe noſtrorum, exercitus vociferãs immodeſtè, dari ſibi copiam tranſeundi Tigridis flagitabat. Quibus oppoſitus cum rectoribus Imperator, tumentémque iam canis exortu ſideris

Hoſtem diſcedentem fuga laceſſitionibus crebrũ, ſi vires ſuppetunt.

amnem oſtendens, ne ſe periculoſis committerent gurgitibus, exorabat: nandi imperitos eſſe complures adſerens, ſimúlque adiiciẽs, hoſtiles manus hinc inde margines ſuperfuſi fluminis occupaſſe. Sed quũ hæc ſæpe congeminando refragaretur incaſsũ, miléſque conclamans magno contentionis fragore minaretur extrema, edicit Imperator vt ſiſtatur agmẽ, & aſſueti nare Galli amnem primi omniũ penetrarent: vt iis magnitudine fluentorum abreptis, reſiduorum pertinacia frangeretur, aut, ſi id perfeciſſent innocui, tranſitus fidentior tentaretur. Electíque ſunt ad id negotiũ habiles, qui maxima præ cæteris flumina tranſmeare in regionibus genuinis à prima pueritia ſunt inſtituti: & quum latendi copiam nocturna quies daret, tanquam è tranſenna ſimul emiſſi, ſpe citiùs ripas occupauere contrarias: Perſtratimque conculcatis pluribus & trũcatis, quos loca ſeruare diſpoſitos, ſecuritas placido vinxerat ſomno, efficacis audaciæ ſignum elatis manibus contortíſque ſpiculis oſtendebant. Hòc longè conſpecto, ardens ad tranſitum miles ea mora tantummodo tenebatur, quod vtribus è cæſorum animalium coriis coagmentare pontem architecti promittebant. Quæ dum vanis conatibus agitantur, rex Sapor & procul abſens, & quum propè veniſſet: exploratorem perfugarúmque veris vocibus docebatur, fortia facta noſtrorum, fœdas ſuorum ſtrages, & elephantes quot nunquam rex antè meminerat, interfectos. exercitúmque Romanum continuis laboribus induratũm, poſt caſum glorioſi rectoris non ſaluti ſuæ, vt memorabat, conſulere, ſed vindictæ, difficultatémque rerum inſtãtium aut victoria ſumma aut morte memorabili finiturum. Ob quæ reputabat multa & formidanda: diffuſum abũdè militem per prouinciales leui teſſera colligi poſſe expertus, & ſciens populum ſuum poſt amiſſam

Exercitus ſalutiſua conſulens flumi num tranſitum ab hoſtib. occupatum quantũ poteſt fugiat.

Aut diligẽtia & induſtria occupatis ripis, hoſteincautum opprimere ſtudeat.

Tunc enim fortiter geſtis progreſſu perſequẽtiũ facilè ſiſtet.

Eóſque vires ſuas at-

maximam plebem vltimis terroribus deformatum ſimul comperiens, in Meſopotamia relictum haud multo minorem exercitum. Quæ ſuper omnia hebetarunt eius anxiam mentem, vno paríque natatu quingenti viri tranſgreſſi tumidum flumen incolumes, cuſtodibúſque cõfoſſis reliquos conſortes ſuos ad ſimilem fiduciam concitantes. Hæc inter, quum neque põtes compaginari paterentur vndæ torrentes, & abſumptis omnibus quæ mandi poterant vtilibus, exacto miſerabiliter biduo, furebat inedia itáque percitus miles, ferro properans quàm fame ignauiſſimo genere mortis abſumi.

tentius conſiderare, & de pace potius quã de bello ſollicitos eſſe iubebit.

10 Erat tamen pro nobis æternum Dei cæleſtis numẽ: & Perſæ præter ſperata priores ſuper fundanda pace oratores Surenam & optimatem alium mittunt, animos ipſi quoque deſpõdentes, quos omnibus penè præliis pars Romana ſuperior grauiùs quaſſabat indies. Conditiones autem ferebant difficiles & perplexas, fingentes humanorum reſpectu reliquias exercitus redire ſinere clementiſſimum regem quæ iubet, ſi impleuerit cum primatibus Cæſar. Contra hos cum Salluſtio præfecto mittitur Arintheus: & dum deliberatur examinatiùs quid fieri deberet, dies quatuor ſunt euoluti inedia cruciabiles, & omni ſupplicio triſtiores. Quo temporis ſpatio antequam hi mitterẽtur, ſi abuſus princeps paulatim terris hoſtilibus exceſſiſſet, profectò veniſſet ad præſidia Corduenæ, & vberis regionis & noſtræ, ex eo loco in quo hæc agebantur centeſimo lapide diſparatæ. Petebat autem rex obſtinatiùs (vt ipſe aiebat) ſua dudum à Maximiano erepta, vt docebat autem negotium, pro redemptione noſtra, quinque regiones Tranſtigritanas, Arzanenam & Moxoenam & Zabdicenam, itidémque Rhehimenam & Corduenam cum caſtellis quindecim, & Niſibin & Singaram, & caſtra Mau-

Mira rerũ facies & cõuerſio.

Perſæ animum deſpõdentes, armis depoſitis quod expetunt ab armatis obtinent.

Iouianus & reliqui duces, opportunè non diſcedẽtes coguntur poſtulatu Perſarum acquieſcere.

Temporum & locorum occaſiones qui negligũt immenſa dãna ſibi ſuiſque procurant.

rorum, munimentum perquam opportunum. Et quum pugnari decies expediret, ne horum quicquam dederetur, adulatorum globus inſtabat timido principi, Procopij metuendum ſubſerens nomẽ: cúmque adfirmans, niſi rediret, cognito Iuliani interitu cum intacto milite quem regebat, nouas res nullo renitente facilè moliturũ. Hac pernicioſa verborum ille aſſiduitate nimia ſuccenſus, ſine cunctatione tradidit omnia quę petebantur, difficilè hoc adeptus vt Niſibis & Singara ſine incolis tranſirent in iura Perſarum, à munimentis verò alienandis reuerti ad noſtra præſidia & Romana permitteretur. Quibus exitiale aliud acceſſit & impium, ne poſt hæc ita compoſita Arſaci poſcenti contra Perſas ferretur auxiliũ, amico nobis ſemper & fido: quod ratione gemina cogitatum eſt, vt puniretur homo qui Chiliocomum mandato vaſtauerat principis, & vt remaneret occaſio per quam ſubinde licenter inuaderetur Armenia. Vnde poſtea contigit vt viuus caperetur idem Arſaces, & Armeniæ maximum latus Medis conterminans, & Artaxata, inter diſſenſiones & turbamenta raperent Parthi. Quo ignobili decreto firmato, nequid committeretur per inducias cõtrariũ pactis, obſidatus ſpecie viri celebres altrinſecus dantur, Neuita & Victor ex parte noſtrorum, & Mellobaudes, inſignium numerorum tribuni: ex parte verò diuerſa Bineſes è numero nobilium optimatum, tréſque alij ſatrapæ non obſcuri. Fœderata ita pace annorum triginta, eáque iuriſiurandi religionibus conſecrata, reuerſi itineribus aliis, quoniam loca contigua flumini, vt confragoſa vitabantur & aſpera, potus inopia premebamur & cibi. Et pax ſpecie humanitatis indulta, in perniciem eſt verſa multorũ, qui fame ad vſque ſpiritum lacerati poſtremum, ideòque latenter progreſſi, aut imperitia nandi gurgite fluminis abſorbe

Ita factum eſt, vt Iulianus & Romani dum ſuos fines propagare volunt, & propagatos perdiderint.

Armeniám quę fœderatam deſerue rint.

Qui intempeſtiuè ſunt audaces, quum opus eſt ignaui & imbelles apparent.

Pax malis artibus quæſita, parum tuta.

abſorbebantur: aut ſi vndarum vi ſuperata venirent ad ripas, à Saracenis vel Perſis, quos (vt diximus) paulo antè exturbauere Germani, cædebantur vt pecora, vel longiùs amandati ſunt venundandi. Vbi verò tranſeundi amnis apertè ſignum dedêre buccinæ concrepantes, immane quo quantóque ardore temere rapiendo momenta periculorum, ſemet quiſque, reliquis omnibus anteponens vitare multa & terribilia feſtinabat: & pars cratibus temere textis iumenta retinentes hinc inde natantia, alij ſuperſidentes vtribus, quidam diuerſa in neceſſitatis abrupto verſantes, vndarum occurſantium fluctus obliquis meatibus penetrabant. Imperator ipſe breuibus lembis, quos poſt exuſtam claſſem docuimus remanſiſſe, cum paucis tranſuectus, eadem nauigia vltrò citróque diſcurrere ſtatuit, dum omnes conueheremur. Tandémque vniuerſi præter merſos ad vlteriores venimus margines, fauore ſuperi numinis, diſcrimine per difficiles caſus extracti. Dum nos pendentium ærumnarum opprimit timor, compertum eſt procurſatorum indicio, Perſas pontem iungere procul è noſtro conſpectu, vt poſt firmatam pacem & fœdera ſopitis belli turbinibus, incurioſiùs gradientes ægros, & animalia peterent diu defatigata. Verùm quum ſe proditos aduertiſſent, à conatu nefario deſtiterunt.

Exercitus bello & animo fractus facilè diſſipatur, & in quæuis pericula ruit mortem fugiens.

Pauore conſternati exercitus imago.

11 Hac etiam ſuſpicione iam liberi, properantéſque itineribus magnis prope Hatram venimus, vetus oppidum in media ſolitudine poſitum, olímque deſertum, quod eruendum adorti temporibus variis Traianus & Seuerus principes bellicoſi, cũ exercitib. penè deleti ſunt, vt in eorũ actibus has quoque digeſſimus partes. Vnde cognito per porrectã planitiẽ aduſque lapidem ſeptuageſimum in regionib. aridis, nec aquã inueniri poſſe præter ſalſam &

Magnis itineribus, milites territi, ſibi cõſulũt.

Ac in noua pericula imprudentes ſe cõÿciunt.

fœtidam, nec ad victum aliquid niſi abrotonum & abſinthium & dracontium aliáque herbarum genera triſtiſſima, vaſa quæ portabantur, aquis impleta ſunt dulcibus: & mactatis camelis iumentíſque aliis alimenta quæſita ſunt, licet noxia. Et via ſex dierum emenſa, quum ne gramina quidem inuenirentur ſolatia neceſſitatis extremæ, dux Meſopotamiæ Caſſianus, & tribunus Mauricius pridem ob hoc miſſus, ad Vr nomine Perſicum venere caſtellum, cibos ferentes ex his quos relictus cum Procopio & Sebaſtiano exercitus parciùs victitans conſeruarat. Hinc Procopius alter notarius & Memorius militaris tribunus, ad tractus Illyricos mittuntur & Galliarum, nuntiaturi Iuliani mortem, & Iouianum poſt eius obitum ad culmen auguſtum euectum. Quibus mãdauerat princeps vt Lucilianum ſocerum ſuum poſt depoſitum militiæ munus digreſſum ad otium, morantémque eo tempore apud Sirmium, oblatis magiſterij equitum & peditum codicillis, quos iiſdem tradiderat, properare Mediolanum vrgerent, res firmaturum ancipites: &, quod magis metuebatur, ſi caſus quidam noui exurgerent, opponendum. Quibus ſecretiores addiderat literas, Lucilianũ itidem monens vt quoſdam lectos exploratæ induſtriæ fideíque duceret ſecum, adminiculis eorum vſurus pro incidentium captu negotiorum. Prudentíque conſilio Malarichum ex familiaribus negotiis agẽtem etiam tum in Italia, miſſis inſignibus Iouino iuſſit ſuccedere armorum magiſtro per Gallias, gemina vtilitate præſpeculata: vt & dux meriti celſioris, ideóque ſuſpectus, abiret è medio, & homo inferioris ſpei ad ſublimiora prouectus autoris ſui nutantem adhuc ſtatum ſtudio fundaret ingenti. Iuſſum eſt autem ad implenda hæc perrecturis extollere ſeriem geſtorum in melius, & rumores quaqua irent breues diffundere, concinentes procinctũ Parthicum

E quibus cæleſtu prouidẽtia miris rationibus eos extrahit.

Interea Iouianus ad altiora erectus, de ſua conditione ampliùs cogitat. Plures enim ſunt Principũ in medijs innumerarum ſollicitudinum fluctibus cogitationes.

Quarũ ſumma ea eſt, vt rumoribus Perſis

thicum

thicum exitu proſpero terminatum: additiſque feſtinando itineri noctibus, prouinciarum militiæque rectorib. inſinuare noui principis ſcripta, omniúmque, ſententiis occultiùs ſciſcitatis remeare velociter cum reſponſis, vt comperto quid in longinquis agatur, principatus roborãdi matura conſilia quærantur & cauta. Hos tabellarios fama prægrediens, index triſtium caſuum velociſſimè per prouincias volitabat: & gentes, maximéque omniũ Niſibenos acerbo dolore perculſit, quum vrbem Sapori deditam comperiſſent; cuius iram metuebant & ſimultates, recolentes quæ aſſiduè pertulerit funera eam ſæpiùs oppugnare conatus. Conſtabat enim orbem eorum in ditionẽ potuiſſe trãſire Perſidis, niſi hæc ciuitas habili ſitu & mœnium magnitudine reſtitiſſet. Miſeri tamen licet maiore venturi pauore conſtringerentur, ſpe tamen ſuſtentari potuerunt exigua: hac ſcilicet, quòd vel ſuopte metu, vel exoratus eorum precibus Imperator eodem ſtatu retinebit vrbem, orientis firmiſſimum clauſtrum.

Infortunia ſua minuat & bona ſpe impleant omnium animos.

At fama, velociſſ. malum, veritatem alacto curſu ſecum auferẽs populorũ miſerias & luctus adauget.

12 DVM geſtorum ſeriem vbique rumores diffundităt varij, in exercitu abſumptis commeatibus paucis, quos aduectos prædiximus, in corpora ſua neceſſitas erat humana vertenda, ni iumentorum caro cæſorum aliquatenus perduraſſet: vnde effectũ eſt vt & armorum pleraque proiicerentur & ſarcinarum. Adeo enim atroci tabuimus fame, vt ſi vſquam modius vnus farinę fuiſſet repertus (quod rarò contigerat) aureis decem mutaretur, vt minus. Profecti exinde Thiſaphalta venimus, vbi Sebaſtianus atque Procopius cum tribunis principiíſq; militum ſibi ad tuendam Meſopotamiam commiſſorum, vt poſcebat ſolennitas, occurrerunt, & ſequẽbantur benignè ſuſcepti. Poſt quæ itinere feſtinato Niſibi cupidè viſa extra vrbem ſtatiua caſtra poſuit princeps, rogatúſq; enixè precãte multiplici plebe,

Deinde præſens miſeria vanitatem celſitudinis humanæ nos agnoſcere cogit: vt atrox fames exercitus Rom. demõſtrat.

Iouiani Niſibenorũ ſortem animo deflentis, pudor. Nec ſanè propius inuiſendi ſunt, quos tueri recuſas aut non potes.

vt ingreſſus palatium more ſuccederet principum, pertinaciter reluctatus eſt, erubeſcens agente ſe intra muros, vrbem inexpugnabilem iratis hoſtibus tradi. Ibi tunc veſpera tenebrante, raptus à cœna Iouianus, primus inter notarios omnes, quem obſidione ciuitatis Maiozamalchæ per cuniculum docuimus euaſiſſe cum aliis, ductúſque deuium ad locum, & præceps actus in puteum ſiccum, obrutus eſt ſaxorum multitudine ſuperiecta: hanc profectò ob cauſam quòd Iuliano perempto, ipſe quoque nominatus à paucis vt imperio dignus, nec poſt creatum Iouianum egit modeſtè, ſed ſuſurrãs ſuper negotio quædam audiebatur, inuitabátque ad conuiuia ſubinde militares. Poſtridie Bineſes vnus ex Perſis, quẽ inter alios excellere diximus, mandata regis complere feſtinans, promiſſa flagitabat inſtanter: & principe permittente Romano ciuitatem ingreſſus, gentis ſuæ ſignum ab arce extulit, commigrationem è patria ciuibus nuncians luctuoſam. Et vertere ſolùm extemplo omnes præcepti manus tendẽtes orabant ne imponeretur ſibi neceſſitas abſcedẽdi, ad defendendos penates ſe ſolos ſufficere ſine alimẽtis publicis adfirmantes & milite, ſatis confiſi ad futuram iuſtitiam pro genitali ſedẽ dimicaturis, vt experti ſunt ſæpe. Et ſic quidem ſupliciter ordo & populus precabatur, ſed ventis loquebatur incaſſum, Imperatore, vt fingebat alia metuens, periurij piacula declinante. Tum Sabinus fortuna & genere inter municipes clarus, ore volubili replicabat Conſtantium immani crudeſcente bellorum materia ſuperatum à Perſis interdũ, deductúmque poſtremò per fugam cum paucis ad Hibitam ſtationem intutam, panis fruſto vixiſſe precario ab anu quadam agreſti porrectò, nihil tamen ad diem perdidiſſe ſupremum: & Iouianum inter exordia principatus prouinciarũ muro ceſſiſſe, cuius obiice iam inde à vetu-

Nihil iucundius potenti hoſti quàm principẽ aduerſarium citò ſpoliare & procul à ſe eijcere.

Populi ſupplex & æqua poſtulatio nõ exauditur à Principib. metu aut alio affectu turbatu.

vetuſtate innoxiæ permanſerunt. Quúmque nihil promoueretur, iuriſiurandi religionem principe deſtinatiùs prætendente, quum oblatam ei coronam aliquandiu recuſans coactus denique ſuſcepiſſet, Siluanus quidam cauſarum defenſor confidentiùs exclamans, *Ita*, inquit, *Imperator à ciuitatibus reſiduis coroneris.* Quo verbo exaſperatus, intra triduum omnes iuſſit excedere mœnibus, deteſtantes rerum præſentium ſtatum. Appoſitis itaque compulſoribus, mortem ſi qui diſtulerint egredi, minitantibus, mœnia permixta ſunt lamentis & luctu: & per omnia ciuitatis membra vna vox cunctorum erat gementium, quum laceraret crines matrona exul fuganda laribus in quibus nata erat & educata, orbatáque mater liberis & coniuge viduata, procul ab eorum manibus pelleretur: & turba flebilis poſtes penatum amplexa vel limina lacrymabat. Exin variæ complentur viæ, qua quiſque poterat dilabentium: properando enim multi furabantur opes proprias quas vehi poſſe credebant, contempta reliqua ſupellectili pretioſa & multa: hanc enim relinquebant penuria iumentorum.

Recuſatis iuſtis poſtulationib. acceſſit diræ & execrationes, quarũ põdere principes tãdem opprimuntur: populis prius, arcano ſed iuſto Numinis iudicio, multiplici calamitatũ genere oppreſſis, vt Niſibenis teſtantur.

13 Tv hoc loco fortuna orbis Romani meritò incuſaris, quæ diſflantibus procellis rempub. excuſſa regimenta petito rei gerendæ ductori conſummando iuueni porrexiſti: quem nullis anteactę vitę inſignibus in huiuſmodi negotiis cognitum, nec vituperari eſt æquum nec laudari. Illud tamen ad me dullas vſque bonorum peruenit, quòd dum extimeſcit æmulum poteſtatis, dúmque in animo Gallias & Illyricum verſat, quoſdam ſæpe ſublimiora cœptaſſe, famam aduentus ſui præuenire feſtinans, indignum imperio facinus amictu periurij fugiendi commiſit, Niſibi perdita: quæ iam inde à Mithridatici regni temporibus, ne oriens à Perſis occuparetur, viribus reſtitit maximis. Nunquam enim ab

Ethnica Am. Marcell. querela.

Iouiani conſilia detegit

Miſera Imperij Romani Perſis cõculcati conditionem deplorat.

vrbis ortu inueniri poteſt, annalibus replicatis, vt arbitror, terrarum partes vllas noſtrarum ab imperatore vel cos. hoſti cõceſſas, & ne ob recepta quidem quæ direpta ſunt, verùm ob amplificata regna triumphales glorias fuiſſe delatas. Vnde P. Scipioni ob recuperatas Hiſpanias, Fuluio Capua poſt diuturna certamina ſuperata, & Opimio poſt diuerſos exitus præliorum, Fregellanis tunc interneciuis hoſtibus ad deditionem compulſis, triumphi ſunt denegati. Id etiam memoriȩ nos veteres docent: in extremis caſibus icta cum ductore fœdera poſtquam partes verbis iurauere conceptis, repetitione bellorum illico diſſoluta: vt temporibus priſcis apud furcas Caudinas ſub iugum legionibus miſſis in Samnio, & per Albinum in Numidia ſceleſtè pace cogitata, & autore turpiter pactionis feſtinatȩ Mancino dedito Numantinis. Proinde extractis ciuibus, & vrbe tradita, miſſóque tribuno Conſtantio, qui munimenta præſidiaria cum regionibus Perſicis optimatibus adſignaret, cum Iuliani ſupremis Procopius mittitur, ea vt ſuperſtes ille mandarat humaturus in ſuburbio Tarſenſi. Qui ad exequendum profectus, confeſtim corpore ſepulto diſceſſit: nec inueniri vſquã potuit ſtudio quæſitus ingenti, niſi quòd multo poſtea apud Conſtantinopolin viſus eſt ſubitò purpuratus. His hoc modo peractis diſcurſiſque itineribus, Antiochiam venimus, vbi per continuos dies velut offenſo numine multa viſebantur & diræ quorum euentus fore luctificos, gnari rerum prodigialium præcinebãt. Nam & Maximiani ſtatua Cęſaris locata in veſtibulo regiæ, amiſit repentè ſphęram æream formatam in ſpeciem poli, quem geſtabat: & cùm horrendo ſtridore ſonuerũt in conſiſtorio trabes: & viſa ſunt interdiu ſidera cometarum ſuper quorum natura ratiocinantes phyſici variant. Quidam enim eos hoc nomine ideo exiſtimant appellari,

Repetitis veterum hiſtoriarum monumentis, & collatione geſtorum cum Iouiani pace diligẽter inſtituta

Iuliani ſepultura.

Exercitus Antiochiã venit.

Prodigia & dira multa ibi viſuntur

pellari, quòd per tortos ignes ſpargũtur crines, in vnũ ſtellis multiplicib. cõgregatis. Alij eos arbitrantur ex halitu ſicciore terrarum igneſcere, paulatim in ſublimiora ſurgente. Quidam currentes radios ſolis, dẽſiore nube obiecta digredi ad inferiora prohibitos, ſplẽdore infuſo corpori craſſo, lucem velut ſtellis diſtinctam mortali conſpectu monſtrare. Sedit quorundam opinioni, hanc ſpeciem tunc apparere quum tractá ſolito celſiùs nubes æternorum igniũ vicinitate colluceat: vel certè ſtellas eſſe quaſdam cæteris ſimiles, quarũ ortus obitúſque quibus ſint temporibus præſtituti, humanis mẽtibus ignorari. Plura alia de cometis apud peritos mundanæ rationis ſunt lecta: quæ digerere nũc vetat alioſùm oratio properans. *Inter hæc interdiu ſidera cometarum.*

14 MORATVM pauliſper Antiochiæ principem, curarúmque diuerſis ponderibus afflictum, exeũdi mira cupiditas agitabat. proinde nec iumento parcens nec militi, flagranti hyeme inde profectus, ſignis (vt dictum eſt) vẽtãtibus plurimis, Tarſum vrbem Cilicum nobilem introiit, cuius originem docuimus ſuprà. Exindéque egredi nimiùm properãs, exornari ſepulchrũ ſtatuit Iuliani, in pomœrio ſitum itineris quod ad Tauri montis anguſtias ducit: cuius ſuprema & cineres, ſiquid tunc iuſtè conſuleret, non Cydnus videre deberet, quamuis gratiſſimus amnis & liquidus: ſed ad perpetuandam gloriam rectè factorũ præterlaberetur Tiberis interſecans vrbem æternam, diuorúmque veterum monumenta perſtringens. Inde Tarſo profectus extentis itineribus, venit oppidum Cappadociæ Tyana: vbi ei reuerſi Procopius notarius & Memorius tribunus occurrũt, geſtorúmque aperiunt textũ, hinc vt ordo poſcebat exorſi, quod Lucillianus Mediolanum ingreſſus cum Seniaucho & Valentiniano tribunis, quos duxerat ſecum, cognito quòd Malari- *Iouiani præcipitatum iter.* *Sepulchri Iulianici curatio.* *De Occidentalium rerum tunc temporis ſtaturelatio.*

chus recuſauit ſuſcipere magiſterium, effuſo curſu petierat Remos: & tanquam in alto gentis ſilentio, extra calcem (vt dicitur) procurrebat: & intempeſtiuè parum etiam tum firmatis omnibus ex Actuario ratiociniis ſcrutandis incubuit. Qui fraudum conſcius & noxarũ ad militaria ſigna confugit: finxítque Iuliano ſuperſtite in res nouas quẽdam medium ſurrexiſſe. Cuius fallaciis turbo militaris acerrimè concitus, Lucillianum & Seniauchum occidit. Valentinianum enim paulò poſtea principem trepidum, & quò confugeret ambigentem. Primitiuus hoſpes tutiùs amandarat. His ita triſtibus lætũ aliud addebatur, miſſos à Iouiano milites aduectare, quos capita ſcholarum ordo caſtrenſis appellat, nuntiantes æquo animo Iouiani imperium amplecti exercitum Gallicanum. Quibus compertis, Valentiniano qui cum his redierat regenda ſcutariorum ſecunda committitur ſchola, & Vitalianus conſortio domeſticorũ iungitur, Herulorum è numero miles, qui multo poſtea auctus comitis dignitate malè rem per Illyricum geſſit. Confeſtímque mittitur in Gallias Arintheus, ferens literas ad Iouinum, vt conſtanter ageret ſuum obtinens locum: eíque mandatum eſt vt animaduerteretur in concitorem tumultus, autoréſque ſeditionis ad comitatum vincti tranſmitterentur. Poſt quæ vt videbatur expedire diſpoſita, apud Aſpuna Galatiæ municipium breue, Gallicani milites viſi principi: ingreſſíque cõſiſtorium poſt audita gratanter quæ pertulerant, munerati redire iubentur ad ſigna. Et quum introiſſet Ancyram Imperator, paratis ad pompam pro tempore neceſſariis, conſulatum iniit adhibito in ſocietatem trabeæ Varroniano filio ſuo admodũ paruulo: cuius vagitus, pertinaciter reluctans ne in curuli ſella veheretur ex more, id quod mox accidit portendebat. Hinc quoque Iouianum celeri gradu præſcri-

Rerum facies inter tot bellorum incendia.

Nihil latius nouo principi, quàm nũtius de fauore eorũ qui arma tractant.

Quos quam primùm videre & beneuolentia liberali ſibi cõciliare neceſſe eſt.

Intempeſtiuè collata dignitas aduerſi caſus præſagium.

præſcriptus vitæ finiendæ dies exegit. Quum enim veniſſet Dadaſtanam, qui locus Bithyniam diſtinguit & Galatas, exanimatus inuentus eſt nocte: ſuper cuius obitu dubitationes emerſere complures. Fertur enim recente calcè cubiculi illiti ferre odorem noxiũ nequiuiſſe, vel extuberato capite periiſſe ſuccenſione prunarum immenſa, aut certè ex colluuione ciborum auida cruditate diſtentus. Deceſſit autem anno triceſimo ætatis & tertio. Quũmque huic & Æmiliano Scipioni vitæ exitus ſimilis eueniſſet, ſuper neutrius morte quæſtionem comperimus agitatam. Incedebat autẽ motu corporis graui, vultu lætiſſimo, oculis cæſiis, vaſta proceritate & ardua, adeo vt diu nullum indumentum regium ad menſaram eius aptum inueniretur: & æmulari malebat Conſtantium, agens ſeria quædam aliquoties poſt meridiem: iocaríque palàm cum proximis aſſuetus. Chriſtianæ legis idem ſtudioſus, & nonnunquam honorificus, mediocriter eruditus, magíſque beneuolus, & perpenſiùs, vt apparebat ex paucis quos promouerat, iudices electurus: edax tamen & vino veneríque indulgẽs, quæ vitia imperiali verecundia forſitan correxiſſet. Dicebatur autem Varronianus pater eius monitu cuiuſdam ſomnij dudũ præſciſſe quod euenit: ídque duobus amicis cõmiſiſſe fidiſſimis, illo adiecto quòd ipſi quoq; deferretur trabea conſularis. Sed impetrato vno, adipiſci non potuit aliud. Audita enim filij celſiore fortuna, antequam eum videret, fatali præuentus eſt morte. Et quia huic nomini ampliſſimũ magiſtratum portendi, per quietem prædictum eſt ſeni, Varronianus nepos eius infans etiam tum cum Iouiano patre declaratus eſt, vt ſuprà retulimus, conſul.

Mors Iouiani.

Eius ætas.

Statura.

Mores.

Religio.

Virtutes.

Vitia.

Pater, paulò ante mortuus.

AMMIANI

MARCELLINI

GESTARVM RERVM

liber xxvj.

BREVIARIVM LIBRI.

1 Iouiano defuncto Valentinianus Imperator eligitur.

2 De Biſſexti die à Valentiniano obſeruati conſideratio.

3 Coram exercitu Valentinianus pronũtiatur imperij rector, nonnullis id ægrè ferentibus, quos ille graui oratione increpat & reprimit.

4 Apronianus Romæ præfectus veneficos morte mulctat.

5 Valentinianus fratrem Valentem in imperio collegam adſciſcit, & quum veniſſet Cõſtãtinopolin Auguſtum pronuntiat. Per vniuerſum orbem Ro. turbæ & populorũ æſtus, quos Imperatores extinguere ſtudent.

6 Dum Valentinianus de bello Alemãnis inferẽdo cogitat, Procopius in Oriẽte venatur Imperiũ. Hinc nouæ Valentiniano curæ.

7 Quis fuerit ille Procopius, ac quibus machinis & artibus Imperium inuadere conatus ſit.

8 Valens dum longius ob bellum aduerſus Gotthos dimouetur, Procopius negotium inſtitutum promouens tumultuariis ſucclamationibus ſalutatur Imperator.

9 Audita Procopij audacia, Valens conſilium mutat: Procopius variis dolis & tandem exercitu collecto ſibi conſulit.

10 Legiones aduerſus Procopium armatæ & ad pugnam paratæ, ſeditioſis eius verbis in Valentinianum velut faſcino quodam emol-

emollita, Procopium Imperatorem agnoſcunt. Nicea deinde & Bithynia is potitur. Valens, ſummo diſcrimine ereptus, per lectiſſimos belli duces perduellibus occurrit.

11 *Procopius Cyzicum obſidet, & Aliſonis tribuni opera expugnat, Sereniano præfecto Niceam miſſo artiſsimè ſeruando. Deinde ſeſe nimium efferens, rerum gerendarum occaſiones negligit.*

12 *Arbetionis veterani ducis opera Valens vſus, complures Procopij milites & vexillares ad ſe pertrahit. Tandem ipſe Procopius à ſuis vinctus & Valenti adductus abſciſſa ceruice belli ciuilis gliſcentes turbines ſepeliuit.*

13 *Marcellus, Niceæ præfectus, Sereniano occiſo, & Chalcedone occupata, vmbram funeſti principatus capeſſit: ſed paulò poſt opprimitur. In Procopij & Marcelli fautores deinde ſæuitũ, & quidem vltra modũ, Valentis implacabilis viri maxima culpa, cuius etiam crudelitas deſcribitur.*

14 *Horrẽdi tremores ſeu terræ motus eodem tempore per omnem orbis ambitum.*

DICTIS impenſiore cura rerum ordinibus adúſque memoriæ cõfinia proprioris, cõuenerat iam referre à notioribus pedem, vt & pericula declinentur veritatis ſæpe contigua, & examinatores contexendi operis deinde non perferamus intempeſtiuos, ſtrepentes, vt læſos, ſi præteritum ſit quod loquutus eſt imperator in cœna, vel omiſſum quã ob cauſam gregarij milites coerciti ſunt apud ſigna, & quòd non decuerat in deſcriptione multiplici regionum ſuper exiguis ſilere caſtellis: quódque cunctorum nomina qui ad vrbani prætoris officium conuenere non ſunt expreſſa: & ſimilia plurima præceptis hiſtoriæ diſſonantia, diſcurrere per negotiorum celſitudines aſſuetæ, non humilium minutias indagare cauſarum:

1 *Am. Marcell. ad ſequentes libros præfatio, & priorum iuſta defenſio, hiſtorici ſapientis officium deſcribens.*

quas ſi ſcitari voluerit quiſpiam, indiuidua illa corpuſcula volitãtia per inane, à tomos (vt nos appellamus) numerari poſſe ſperabit. Hęc quidam veterum formidantes, cognitiones actuum variorum ſtilis vberibus explicatas non edidere ſuperſtites, vt in quadam ad Cornelium Nepotem epiſtola Tullius quoque teſtis reuerẽdus affirmat. Proinde inſcitia vulgari contempta, ad reſidua narranda pergamus.

Iouiano luctuoſo exitu ſublato, de nouo principe habentur conſilia.

Hac volubilium caſuũ diritate exitu luctuoſo finita obitúque, interuallato breui tempore, principis corpore curato defuncti, miſſóque Conſtãtinopolin vt inter Auguſtorũ reliquias conderetur, progreſſo Niceam verſus exercitu, quæ in Bithynia mater eſt vrbiũ, poteſtatũ ciuiliũ militiæque rectores magnitudine curarũ adſtricti communium, intérque eos quidam ſpe vana ſufflati, moderatorem quæritabãt diu exploratum & grauem: & rumore tenus obſcuris paucorũ ſuſurris nomen perſtringebatur Equitij, ſcholæ primæ ſcutariorum etiam tum tribuni.

Equitius & Ianuarius nominantur.

Qui quum potiorum autoritate diſplicuiſſet, vt aſper & ſubagreſtis, tranſlata eſt ſuffragatio leuis in Ianuarium Iouiani adfinem, curantem ſummitatẽ neceſſitatum caſtrenſium per Illyricum. Quo itidẽ ſpreto, quia procul iacebat, vt aptus ad id quod quærebatur atque conueniens, Valentinianus nulla diſcordante ſententia numinis aſpiratione cæleſtis electus eſt, agens ſcholam ſcutariorum ſecundãm, relictúſque apud Ancyram, poſtea ſequuturus vt ordinatum eſt. Et quia nullo renitente hoc è rep. videbatur, miſſis qui eum venire ocyùs admonerent, diebus decem nullus imperij tenuit gubernacula: quod tunc eueniſſe, extis Romæ inſpectis aruſpex dixerat Marcus. Inter hæc tamẽ, nequid nauaretur, contrarium placitis, néue armatorum mobilitas ſæpe verſabilis ad præſentium quendã inclinaret arbitrium, attentè prouidebat Equitius & cũ

Valentinianus autem, Numinis fauore, Chriſtianus princeps, omniũ conſenſu imperator eligitur.

co

eo Leo, adhuc ſub Dagalaipho magiſtro equitum rationes numerorum militarium tractans, exitialis poſtea magiſter officiorum, exercitus vniuerſi iudicium quantum facere nitíque poterant, vt Pannonij fautoréſque principis deſignati, formantes. Qui quum veniſſet accitus, implendíque negotij præſagus, vt ſubodorari dabatur vel ſomniorum aſſiduitate, nec videri die ſecundo nec prodire in medium voluit, biſſextum vitans Februarij menſis tunc illuceſcens, quod aliquoties rei Romanę fuiſſe cognorat infauſtum: cuius notitiam certam deſignabo.

Cui tamen præcipui aliquot duces, vt Ephors, adiunguntur.

2 SPATIVM anni vertẽtis id eſſe periti mundani motus & ſiderum definiunt veteres, inter quos Menon & Euctemon & Hipparchus & Archimedes excellunt, quum ſol perenni rerum ſublimium lege polo percurſo ſignifero quem Zodiacum ſermo Græcus appellat, trecentis & ſexaginta quinque diebus emenſis & noctibus ad eundem redierit cardinem: vt verbo tenus, ſi à ſecunda elatus arietis, ad eam dimenſione redierit terminata. Sed anni interuallum veriſſimum memoratis diebus & horis ſex aduſque meridiem concluditur plenam: aníque ſequentis erit poſt horam ſextam initium, porrectum ad veſperam. Tertius à prima vigilia ſumens exordium, ad horam noctis extenditur ſextam. Quartus à media noctis vſque ad claram trahitur lucem. Ne igitur hæc computatio variantibus annorum principiis, & quodam poſt horã ſextam diei, alio poſt ſextam excurſo nocturnam, ſciẽtiam omnẽ ſqualida diuiſione cõfundat, & autumnalis mẽſis inueniatur quandoque vernalis, placuit ſenas illas horas, quæ quadriennio viginti colligũtur atque quatuor, in vnius diei noctíſque adiectæ tranſire mẽſuram. Hócque altè conſiderato, eruditis concinentibus multis effectum eſt, vt ad vnũ diſtinctúmque exitum cõuerſio curſus anni reuoluta,

Narratio hac de biſſexto vitato, & dieb. nefaſtis, quos à Valentiniano obſeruatos tradit Am. Marcellinus, oſtẽdit, tũc temporis ob recẽtes Iuliani ethnicis ſuperſtitionibus addicti principis conatus, Valẽtiniano non facilè licuiſſe imperium & exercitũ, ſeipſum etiã tot imminentibus adhuc impedimẽtis & magnatũ ac militum conſiliis ac

querelis extricare. Quibus temporis ſucceſſu Valentiniani & aliorum prudentia, Dei fauore adiuta remediũ attulit.

nec vaga ſit nec incerta nullóque errore deinceps obumbrata ratio cæleſtis appareat, & menſes tempora retineant pręſtituta. Hęc nondum extentis fuſiùs regnis diu ignorauere Romani, pérque ſecula multa obſcuri difficultatibus implicati, tunc magis errorum profunda caligine fluctuabãt quum in ſacerdotes poteſtatem tranſtuliſſent intercalandi, qui libenter gratificantes publicanorum vel litigãtium commodis, ad arbitrium ſuum detrahebant tempora vel augebant. Hócque excepto emerſerunt alia plurima quæ fallebant, quorum meminiſſe nunc ſuperuacuum puto. Quibus abolitis, Octauianus Auguſtus Græcos ſequutus, hanc inconſtantiam correcta turbatione compoſuit, ſpatiis duodecim mẽſium & ſex horarũ magna deliberatione collectis: pérque duodecim ſiderum domicilia ſol diſcurrens motibus ſempiternis, anni totius interualla cõcludit. Quam rationem biſſexti probatam, etiam victura cum ſeculis Roma adiumẽto numinis diuini fundauit. Proinde pergamus ad reliqua.

Salluſtij præfecti prudentia, ne qua oriretur factio vel ſeditio: ſed quod feliciter inchoatũ erat quàm primum abſolueretur.

3 ELAPSO die parum apto ad inchoandum rerũ magnitudinem, vt quidam exiſtimant, propinquãte iam veſpera monitu præfecti Salluſtij ſub exitij denuntiatione ſtatutum eſt prompta conſenſione cunctorum, ne potioris quiſquam autoritatis, vel ſuſpectus altiora conari, procederet poſtridie manè. Quúmque multorum tædio, quos votorũ inanitas cruciabat, tandem finita nocte lux aduenisset, in vnũ quæſito milite omni, progreſſus Valentinianus in campũ, permiſſúſque tribunal aſcendere celſiùs ſtructum, comitiorum ſpecie & voluntate præſentium ſecundiſſima, vt vir ſerius, rector pronũciatur imperij. Mox principali habitu circũdatus & corona, Auguſtúſq; nuncupatus cum laudibus amplis, quas nouitatis potuit excogitare dulcedo, pręmeditata dicere iã parabat. Eóq; vt expeditiùs loquere-

tur

tur brachium exertante, obmurmuratio grauis exoritur, concrepantibus centuriis & manipulis, cohortiúmque omnium plebe, vrgentiũ deſtinatè cõfeſti.n Imperatorem alterum declarari. Quod licet nonnulli exiſtimarunt paucis corruptis ad gratiam fieri deſpectorum, ex eo tamen id fruſtra creditũ videbatur, quòd nõ emercati, ſed conſoni totius multitudinis paria volentis, clamores audiebantur, documento recenti fragilitatem pertimeſcentis ſublimiũ fortunarũ. Deinde ex ſuſurris immaniter ſtrepentis exercitus cieri tumultus violentior apparebat, & confidentia militis erumpentis interdum ad pernicioſa facinora timebatur. Quod Valentinianus magis præ cunctis ne fieret extimeſcens, elata proſperè dextera vt princeps fiducia plenus, auſus increpare quoſdã vt ſeditioſos & pertinaces, cogitata nullis interpellantibus abſoluebat. *Exſulto, prouinciarum fortiſsimi defenſores, & præ me fero, ſempérque laturus ſum, nec ſperanti, nec adpetenti moderamina orbis Rom. mihi, vt potiſsimo omnium, veſtras detuliſſe virtutes. Quod erat igitur in manu poſitum veſtra, nondum electo imperij formatore, vtiliter & glorioſè compleſtis, adſcito in honorum verticem eo quem ab ineunte adoleſcentia ad hãc vſque ætatis maturitatem ſplẽdidè integréque vixiſſe experiundo cognoſtis. Proinde pacatis auribus accipite quæſo ſimplicioribus verbis quod conducere arbitror in commune. Adhiberi oportere in omnes caſus ſocia poteſtate collegam, contemplatione poſcẽte multiplici, nec ambigo nec repugno, curarum aceruos & mutationes varias accidentium ipſe quoque vt homo formidans. Sed ſtudendum eſt concordiæ viribus totis, per quam res quoque minimæ conualeſcunt. Quod impetrabitur facilè, ſi patientia veſtra cum æquitate conſentiens, id mihi quod mearum eſt partium conceſſerit libens. Dabit enim (vt ſpero) fortuna conſiliorum adiutrix bonorũ, quantum efficere & conſequi poſſum diligẽter ſcrutanti temperamentum. Vt enim ſapientes definiũt, nõ modò*

Non mirum quod pars exercitus ex ethnicis conflata, Christiani principis dignitatẽ ægre fert & ſuſpicionib. vanis facit locum.

Sapientis Principis oratio, collegam ſe electorum pro mittens, ſed cum iudicio & otio.

Subditorum æquis poſtulatis ita ſatisfaciendũ eſt, vt eorũ principibus etiam quod ſuarum eſt partium concedatur.

in imperio, vbi pericula maxima ſunt & creberrima, verumetiam in priuatis quotidianiſque rationibus, alienum ad amicitiam quum iudicauerit quiſquam prudens, adiungere ſibi debebit, non quum adiunxerit, iudicare. Hæc cum lætiorum ſpe polliceor: vos firmitatem factorum retinentes & fidem, dum hyberna patitur quies, animorum reparate vigorem atque membrorum, ob nuncupationem auguſtam debita protinus accepturi. Finita oratione quam autoritas erexerat inopina, flexit Imperator in ſuam ſententiam vniuerſos, conſiliíque eius viam ſequuti qui paulo antè flagrantiſſimis vocibus aliud poſtulabant, circumſeptũ aquilis & vexillis, agminibúſque diuerſorum ordinum ambitioſè ſtipatum, iámque terribilem, duxerunt in regiam.

Prudentis orationis efficacia.

Romæ ſtatus ſub Aproniano præfecto, veneficos, qui ſub Iuliano pullularant, grauib. ſuppliciis coercente.

4 Dvm hæc in oriente volubiles fatorum explicant ſortes, Apronianus regens vrbem æternam iudex integer & ſeuerus, inter curarum præcipua quibus hæc præfectura ſæpe ſolicitatur, id primùm opera curabat enixa vt veneficos qui tunc rareſcebãt, captos, póſtque agitatas quæſtiones nocuiſſe quibuſdam apertè confutatos, indicatis conſciis morte mulctaret, atque ita paucorum diſcrimine reliquos ſiqui laterent, formidine parium exturbaret. Hæc egiſſe ideo efficaciter fertur, quòd Iuliani promotus arbitrio agentis etiã tum per Syrias, in itinere vnum amiſerat oculum, ſuſpicatúſque artibus ſe nefariis adpetitum, iuſtó quidem ſed inuſitato dolore hęc & alia magna quęritabat induſtria. Vnde quibuſdã atrox viſus eſt, in amphitheatrali curriculo vndatim coeunte aliquoties plebe cauſas diſpiciẽs criminum maximorum. Denique poſt huiuſmodi vindicata cõplura, Hilarium aurigã conuictũ atq; confeſſum, vixdum pubeſcentem filium ſuum venefico tradidiſſe docendum ſecretiora quædam legibus interdicta, vt nullo conſcio adminiculis iuuaretur internis, capitali animaduerſione damnauit:

Exemplum huius ſeueritatis, Hilarius qui fruſtra ad templũ Chriſtianorum con-

qui

qui laxiùs retinente carnifice, ſubitò lapſus confugit ad ritus Chriſtiani ſacrarium, extractúſque exinde ilico abſciſſa ceruice conſumptus eſt. Verùm hæc ſimiliáque tum etiam vt coercenda mox cauebantur, & nulli vel admodum pauci in his verſari flagitiis vigori publico inſultarunt: ſed tempore ſequuto, longæua impunitas nutriuit immania, vſque eo graſſante licentia vt imitatus Hilariũ quidã ſenator, ſeruúmque ſuũ modo non per ſyngraphã arcanis piacularibus inducẽdum, commiſiſſe doctori malarum artium confutatus, ſupplicium redimeret opima mercede, vt crebrior fama vulgarat. Iſq; ipſe hoc genere quo iactatum eſt abſolutus, quum vitæ pudere deberet & culpæ, non abolẽdę incubuit maculæ, ſed tanquam inter multos probroſos ſolus vacuus ab omni delicto, equo phalerato inſidens diſcurrénſque per ſilices, multa poſt ſe vnicus trahit agmina ſeruulorum, per nouum quoddam inſigne curioſiùs ſpectari affectans: vt Duilliũ accepimus veterem poſt glorioſa illa naualis rei certamina id ſibi ſumpſiſſe, vt tibicine leniùs præcinente rediret ad ſua poſt cœnam. Sub hoc tamen Aproniano ita iugiter copia neceſſariorum exuberauit, vt nulla ſaltẽ leuia murmura ſuper inopia victui congruentium orirentur, quod aſſiduè Romæ contingit.

fugit. Nulliũ enim impÿs patrib. aut potius parricidis tutum debet eſſe aſylum.

Inæqualitas ſuppliciorũ; ſeu iniuſtitia Aproniani, fama referente. In ſeueros iudices vulgus libenter ſuſurris & calumnÿs inuehitur.

§ At in Bithynia Valẽtinianus princeps (vt prędiximus) declaratus, dato in perẽdinum diem ſigno proficiſcendi, conuocatis primoribus, quaſi tota conſilia tanquam ſibi placẽtia ſequuturus, percontabatur quemnam ad imperÿ cõſortium oporteret aſſumi. ſilentibúſque cunctis, Dagalaiphus tunc equeſtris militiæ rector reſpondit fidentiùs, *Si tuos*, inquit, *amas Imperator optime, habes fratrem: ſi remp. quære quem veſtigas.* Quo dicto aſperatus ille ſed tacitus & occultans quæ cogitabat, Nicomediam itineribus citis ingreſſus calend. Martiis, Valentem

Deliberatio Valentiniani de collega adſciſcenda.

Libera fidi conſiliarÿ ſententia, principi ingrata.

fratrem ſtabulo ſuo cum tribunatus dignitate præfecit. Indéque quum veniſſet Conſtantinopolin, multa ſecum ipſe diuoluens, & magnitudini vrgēti negotiorum iam ſeſe parare conſiderans, nihil morandum ratus calend. Aprilis productum eundem Valentem in ſuburbanum vniuerſorum ſententiis concinentibus (nec enim audebat quiſquam refragari) Auguſtum pronuntiauit: decoréque Imperatorij cultus ornatum, & tempora diademate redimitum, in eodem vehiculo ſecum reduxit, participem quidem legitimum poteſtatis, ſed in modū apparitoris morigerum, vt progrediens aperiet textus. quibus ita nullo interturbante perfectis conſtricti rapidis febribus Imperatores ambo diu, ſpe viuendi firmata, vt erant inquirendis rebus gnauiores quàm componendis, ſuſpectas morborum cauſas inueſtigandas acerrimè Vrſatio officiorum magiſtro Dalmatæ crudo & Iuuẽtio Siſciano quęſtori tunc commiſerunt: vt loquebatur pertinax rumor, inuidiam cientes Iuliani memoriæ principis, amicíſque eius, tanquam clandeſtinis præſtigiis læſi. Sed hoc euanuit facilè, ne verbo quidem tenus inſidiarum indicio vllo reperto. Hoc tempore, velut per vniuerſum orbem Romanum bellicum canentibus buccinis, excitæ gentes ſæuiſſimæ limites ſibi proximos perſultabant. Gallias Rhetiáſque ſimul Alemanni populabantur, Sarmatæ Pannonias & Quadi: Picti Saxones, & Scoti, & Attacotti Britannos ærumnis vexauere continuis: Auſtoriani Mauricæque aliæ gentes Africam ſolito acriùs incurſabant: Thracias diripiebant prædatorij globi Gothorum: Perſarum rex manus Armeniis iniectabat, eos ad ſuam ditionem ex integro vocare vi nimia properans, ſed iniuſtè, cauſando quòd poſt Iouiani exceſſum, cum quo fœdus firmarat & pacem, nihil obſtare debebat quo minus ea recuperaret quæ antè ad

Valēs à fratre Valentiniano, Dagalaiphū fidelem & opportunum conſiliariū non audiente, Auguſtus pronuntiatur, Am. Marcellin. vtrunque perſtringit, Iuliani memoriæ multum addictus, quam vbique inuiolabilem conſeruat.

Bellicoſo & felice principe (qualis erat Iulianus) extincto, ſubditi populi facilè iugum excutiunt, & hoſtium creſcit animus.

tè ad maiores ſuos pertinuiſſe monſtrabat. Acta igitur tranquilliùs hyeme concordiſſimi principes, vnus nuncupatione prælatus, alter honore ſpecie tenus adiunctus, percurſis Thraciis Næſſum aduenerunt: vbi in ſuburbano, quod appellatum Mediana à ciuitate tertio lapide diſparatur, quaſi mox ſeparandi, partiti ſunt comites. Et Valētiniano quidem, cuius arbitrio res gerebatur, Iouinus euenit, dudum promotus à Iuliano per Gallias magiſter armorum & Dagalaiphus, quem militiæ rectorem prouexerat Iouianus: in orientem verò ſecuuturus Valentem, ordinatus eſt Victor, ipſe quoque iudicio principis antedicti prouectus, cui iunctus eſt Arintheus. Lupicinus enim pridem à Iouiano pari modo promotus magiſter equitum, partes tuebatur eoas. Tunc & Equitius Illyriciano præponitur exercitui, nondum magiſter, ſed comes: & Serenianus olim ſacramento digreſſus recinctus eſt vt Pannonius, ſociatúſque Valenti domeſticorum præfuit ſcholæ. Quibus ita digeſtis, & militares partiti numeri: & poſt hęc quum ambo fratres Sirmium introiſſent diuiſo palatio, vt potiori placuerat, Valentinianus Mediolanum, Conſtantinopolin Valens diſceſſit. Et orientem quidem regebat poteſtate præfecti Salluſtius: Italiam verò cum Africa & Illyrico Mamertinus, & Gallias prouincias Germanus.

Valens quo modo Valētiniano fratri adiūctus

Comites vtriuſque, vbi mos obſeruandus veterum imperatorum, vt ſine æmulatione omnia gererentur in commune bonū totius imperij.

6 Agentes igitur in memoratis vrbibus principes, ſumpſerunt primitus trabeas conſulares, omníſque hic annus diſpendiis grauibus rem Romanam afflixit. Alemanni enim perrupere Germaniæ limites, hac ex cauſa ſolito infeſtiùs moti. Quum legatis eorum miſſis ad comitatum, certa & præſtituta ex more munera præberi deberent, minora & viliora ſunt attributa: quæ illi ſuſcepta furenter agentes, vt indigniſſima proiecere: tractatíque aſperius ab Vrſatio tunc magiſtro officiorum iracundo

Sub primo Conſulatu vtriuſque.

Alemanni perrumpunt Germaniæ limites, ob legatos ſuos cōtumelioſè tractatos.

quodam & ſæuo,regreſſi factúmque exaggerantes, vt contumelioſè deſpectas, gentes immaniſſimas concitarunt.Et circa id tempus, aut non multo poſteriùs in oriēte Procopius in res ſurrexerat nouas. Quæ prope calend. Nouembris venturo Valentiniano Pariſios, eodémque nunciata ſunt die. Et Alemannis quidem occurſurum Dagalaiphum pergere maturè præcepit: qui vaſtatis propinquioribus locis longiùs diſceſſerant incruenti. Super appetitu verò Procopij antequam adoleſceret reprimendo,curis diducebatur ambiguis,ea potiſſimùm ratione ſolicitus, quòd ignorabat vtrum Valente ſuperſtite an extincto memoratum imperium affectarat.Equitius enim relatione Antonij tribuni accepta,regentis in Dacia mediterranea militem,quę nihil præter negotium ipſum auditum obſcurè ſignificabat, ipſe quoque nondum liquida fide comperta, ſimplicibus verbis principem geſtorum conſcium fecit. His cognitis Valentinianus eodem Equitio aucto magiſterij dignitate,repedare ad Illyricum deſtinabat,ne perſultatis Thraciis perduellis iam formidatus inuaderet hoſtili excurſu Pannonias. Documento enim recenti impendiò terrebatur,reputans paulo antea Iulianum contempto Imperatore bellorum ciuilium vbiq; victore,nec ſperatum ante nec expectatum ab vrbe in vrbem incredibili velocitate tranſiſſe. Verùm ardens ad redeundum eius impetus molliebatur cōſiliis proximorum, ſuadentium & orantium ne interneciua minantibus Barbaris exponeret Gallias, néue hac cauſatione prouincias deſereret egentes adminiculis eius:iiſque legationes vrbium acceſſere nobiliū, precantes ne in rebus duris & dubiis impropugnatas eas relinqueret, quas præſens eripere poterat diſcriminibus maximis, metu ambitioſi nominis ſui Germanis incuſſo. Tādem denique vtilitate rei perpen-

Procopius auitē in Oriente, non ſatisfirmato Valētin. & Valentis ſtatu imperiū affectat.

Vnde noua curæ Valentiniano, maturè huic incendio occurrenti.

Sed proximorum conſilijs retractus.

perpenſiùs cogitata, in multorum ſententias flexus, replicabat aliquoties hoſtem ſuum fratriſq; ſolius eſſe Procopium, Alemannos verò totius orbis Romani: ſtatuitque nuſquam interim extra confinia moueri Gallorum, aduſque Remos progreſſus: ſolicitúſque ſuper Africa, ne repentè perrumperetur, Vulterium poſteà COS. tunc notarium, ad eandem tuendam ire diſpoſuit, & Maſaucionē domeſticum protectorem ea conſideratione quòd ibi ſub patre Cretione comite quondam educatus, ſuſpecta nouerat loca: híſque ſcutarium adiunxit Gaudentium olim ſibi cognitum & fidelem. Quia igitur vno eodémque tempore vtrobique turbines exarſere mœſtiſſimi, competenti loco ſingula digeremus, nunc partem in oriente geſtorum, deinde bella barbarica narraturi: quoniam pleráque & occidentali, & in eo orbe iiſdem menſibus ſunt actitata, ne dũ ex loco ſubinde ſaltuatim redire feſtinamus in locum, omnia confundentes ſqualiditate maxima rerum ordinem implicemus. *Et ne quicquam conſilij ſui rationes explicās* *Occidentis partes tuetur, prouincijs in tuto locatis, ne quas eis Procopius turbas daret.*

7 INSIGNI genere Procopius in Cilicia natus & educatus, ea conſideratione qua propinquitate Iulianum poſtea principem contingebat, à primo gradu eluxit: & vt vita moribúſque caſtigatior, (licet occultus erat & taciturnus) notarius diu perſpicaciter militans & tribunus, iámque ſumnratibus proximus, poſt Conſtantij obitum in rerum cõuerſione velut Imperatoris cognatus altiùs anhelabat, admixtus conſortio comitum: & apparebat eum, ſi vnquam potuiſſet, fore quietis publicę turbatorem. Hunc Iulianus Perſidem ingrediens, conſociato pari poteſtatis iure Sebaſtiano, in Meſopotamia cum manu militum reliquerat valida: mandarátque, vt ſuſurrauit obſcurior fama, (nemo enim dicti autor extitit verus) pro cognitorum ageret textu, & ſi ſubſidia rei Romanæ languiſſe ſenſiſſet, Imperatorem *Procopij, orbem audacia ſua agitātis ortus, mores, dignitates.* *Iuliano dilectus.*

ipſe ſe prouideret ocyùs nuncupari. Qui iniuncta ciuiliter agens & cautè, Iuliani letaliter vulnerati

Falſo rumore cupidè hauſto deceptus: vt eſt ambitio malè ſuada.

funus, & ad regenda cõmunia comperit Iouianum euectum falſóque rumore diſperſo, inter obeuntis anhelitus animæ eundem Iulianum mandaſſe, placere ſibi Procopio clauos ſummæ rei gerendę committi, veritus ne hac ex cauſa indemnatus occideretur, è medio ſe conſpectu diſſeruit, maximè poſt Iouiani territus necem notariorum omniũ primi: quem Iuliano perempto veluti dignum imperio paucis militibus nominatum, nouaq́ue exinde cœptare ſuſpectum, cruciabiliter didicerat interfectum. & quia ſe quæri induſtria didicerat magna, vitans grauioris inuidiæ pondus ad abdita longiúſque remota diſceſſit. Qui cumque à Iouiano exploratius indagari latibula ſua ſentiret, & formæ vitæ iam fuiſſet pertæſum: quippe à celſiore ſtatu deiectus ad inferiora, etiam edẽdi penuria in locis ſquálentibus ſtringebatur, hominúmque egebat colloquiis: poſtremæ neceſſitatis impulſu, deuiis itineribus ad Chalcedonium agrum peruenit. vbi quoniam illud firmius viſum eſt receptaculum, apud fidiſſimum amicorum deliteſcebat, Strategiũ quendam ex palatino milite Senatorem, Conſtantinopolin, quantùm fieri poterat, clanculo ſæpe intermeans: vt indicio eiuſdem Strategij patuit, poſtquam ſæpius in factionis conſcios eſt inquiſitum. Ritu itaque ſolertiſſimi cuiuſdam ſpeculatoris, ignotus vultu ob ſqualorem & maciem rumuſculos colligebat tunc crebreſcentes, vt ſunt acerba ſemper inſtantia, incuſantium multorum Valentem, quaſi cupiditate aliena rapiendi ſuccenſum. cuius diritati adiectum erat incentiuum exitiale ſocer Petronius, ex præpoſito Martenſium militum promotus repentino ſaltu patricius, animo deformis & habitu. Qui ad nudandos ſine diſcretione cunctos

Extrema quæque paſſus.

Primùm fautorem & receptaculum reperit.

Rumuſculis paſcitur.

cunctos immaniter flagrans, innocentesq́ pariter & ſontes poſt exquiſita tormenta quadruplicibus nexibus vinciebat, debita iam inde à temporibus principis Aureliani perſcrutans, & impendio mœrens ſi quenquam abſoluiſſet indemnem. Cuius morum intolerantiæ hæc quoque pernicies accedebat, quòd quum ditaretur luctibus alienis, erat inexorabilis & crudelis, & in rabido corde rudiſſimus, nec reddendæ nec accipiendæ rationis vnquam capax: inuiſior Cleandro, quem agentem ſub Imperatore Cõmodo præfecturam ſublata vecordia diuerſas legimus vexaſſe fortunas: & oneroſior Plautiano: qui præfectus itidem ſub Seuero vltra mortale tumens cuncta confuderat, ni gladio periſſet vltore. Hæc lacrymoſa quæ incitante Petronio ſub Valente clauſere multas paupertinas & nobiles domos, impendentiúmque ſpes atrocior, prouincialium & militum paria gementium ſenſibus imis hærebant: & votis, licet obſcuris & tacitis, permutatio ſtatus præſentis ope numinis ſummi concordi gemitu poſcebatur. Quæ Procopius latenter accipiens, arbitratúſque vbi feliciùs acciderit factum, negotio leui ad apicem ſummæ poteſtatis aſſumi, ſubſidebat vt prædatrix beſtia, viſo quod capi poterat protinus eruptura. Cui hæc quæ marorabat ardenti ſors hanc materiam dedit impendio tempeſtiuam.

Propter Valentis & eius primarij miniſtri flagitia, ſpem colligens.

Principũ miniſtri crudeles & δημοβόροι, ſeditiones in imperiũ, regnũ, & Rebuſpub. facilè accendũt.

Simile appoſitum.

8 CONSVMPTA hyeme, feſtinans ad Syriam Valens iam fines Bithynorum ingreſſus, docetur relationibus ducum, gentem Gotthorum ea tempeſtate intactam, eandémque ſæuiſſimè conſpirantem in vnum ad peruadẽda parari collimitia Thraciarũ. Hócq; cognito, vt impræpedito ipſe pergeret quò tendebat, ſufficiens equitũ adiumentum & peditum mitti iuſſit ad loca, in quibus barbarici timebãtur excurſus. Dimoto itaq; longiùs principe,

His initiis fauet Numinis arcana prouidẽtia, Gotthos in Valentem excitans, vt Procopius via aperta proſiliret in medium, &c.

in altum variis gradib. ſublatus, rueret paulò poſt grauiore lapſu.

Procopius ærumnis diuturnis attritus, vel atrocem mortem clementiorem ratus malis quibus afflictabatur, aleam periculorum omnium iecit abruptè: extremáque iam perpeti nequaquam timens præeunte perdita ratione, facinus adoritur audaciſſimum. Diuitenſes Tungritanóſque iuniores ad procinctum vrgẽtem per Thracias inter alios celerare diſpoſitos, & Conſtantinopoli moraturos ſolẽniter biduum, per quoſdam ex iiſdem numeris notos ſolicitare properans, quia cum omnibus loqui periculoſum erat & arduum, fidem paucorum elegit: qui pellecti per ſpem præmiorum ingentium ſub conſecratione iuriſiurandi promiſere ſe quæ vellet cuncta facturos, fauorem quoque polliciti conturmalium, inter quos ipſi potiorem locum obtinebant in ſuadendo, ſtipendiis excellentes & meritis. Vtque condictum, & vbi excanduit radiis dies, idem Procopius diductus in cogitationes varias, Anaſtaſianas balneas petit, à ſorore Cõſtantini cognominatas, vbi locata nouerat ſigna: doctúſque per arcanorũ conſcios, omnes in eius ſtudium conſenſiſſe ſocietate coita nocturna, fide ſalutis data libenter admiſſus, conſtipatione vendibilium militum cum honore quidem, ſed in modum tenebatur obſeſſi, qui vt prætoriani quondam poſt Pertinacis necem licitantem imperij præmia Iulianum ſuſceperant, ipſi quoque Procopium infauſti dominatus exordia molientem, attenti ad omne compendium defenderũt. Stetit itaque ſubtabidus, (excitum putares ab inferis) nuſquã reperto paludamento, tunica auro diſtincta, vt regius miniſter, indutus à calce ad pubem in pædagogiani pueri ſpeciem purpureis opertus tegminibus pedum: haſtatúſque purpureum itidem pannulum læua manu geſtabat, vt in theatrali ſcena ſimulacrum quoddã inſigne per aulæũ vel mimicam cauillationem ſubitò putares emer-

Artes variæ Procopij, ex quo vno diſce omnes Rerumpub. turbones.

Spe præmiorum ingentiũ Seditioſi & perduelles pelliciuntur, & ſocietates clandeſtinas ineũt.

Ducibus ſuis dominãtur.

Eóſque induunt & loqui iubent, vt lubet.

emerſum. Ad hoc igitur dehoneſtamentum honorum omnium ludibrioſè ſublatus, & ancillari adulatione beneficij alloquutus autores, opéſque pollicitus amplas & dignitates ob principatus primitias, proceſſit in publicum multitudine ſtipatus armorum: ſignísque ſublatis erectiùs ire pergebat, circunclauſus horrendo fragore ſcutorum lugubre concrepantium, quæ metuentes ne à celſioribus tectis ſaxis vel tegularũ fragmentis conflictarentur, denſiùs ipſi galearum criſtis aptabant. Huic timidiùs incedenti, nec reſiſtebat populus, nec fauebat: accendebatur tamen inſita pleriſque vulgariũ nouitatis repentina iucunditate, ea re potiùs incitante quòd Petronium (vt prædiximus) diuitias violentet augentem; omnes eadem mente deteſtabantur, qui ſepulta iam dudum negotia & rediuiuas tabulas debitorum in diuerſos ordines excitabat. Quum itaque tribunal idem áſcendiſſet Procopius, & cunctis ſtupore defixis timeretur ſilentium triſte, procliuiorem viam ad mortem (vt ſperabat) exiſtimans aduenìſſe, per artus tremore diffuſo implicatior ad loquendum, diu tacitus ſtetit: pauca tamen interrupta & moribunda voce dicere iam exorſus, quibus ſtirpis propinquitatem imperatoriæ prætendebat, leni paucorum ſuſurro pretio illectorum, deinde tumultuariis ſucclamationibus plebis Imperator appellatus, inconditè petit curiã raptim: vbi nullo clariſſimorum, ſed ignobili paucitate inuenta, palatium peſſimo pede feſtinatis paſſibus introiit.

Producunt in medium: ita tamẽ vt in mediis applauſibus ſeditionis capita & mẽbra malam mẽtẽ ſatis ſuperque prodant.

Tandem à cõductis pretio peſſimis omnium, euehuntur prõ voto.

9 MIRANTVR quidam profectò irriſione digna principia, incautè cœpta & temere, ad ingemiſcendas erupiſſe reip. clades, ignari forſitan exẽplorum id accidiſſe primitus arbitrantes. Sic Adramytenus Andriſcus degener quidam infimæ ſortis, adúſque Pſeudophilippi nomen euectus, bellis Macedoni-

Fit interim iuſto Dei iudicio, princi pum & ſubditorum ſcelera puniente, vt ridiculi

lac & exiguæ factioſorum initia vires ſumant, & inexpugnabiles eorũ arces ad tẽpus videantur, adſcitis ſociis undecũque.

cis tertium addidit graue. Sic Antiochiæ Macrino Imperatore agente ab Emeſa Heliogabalus exiuit Antoninus. Ita inopino impetu Maximini Alexander cum Mammæa confoſſus eſt. In Africa ſuperior Gordianus in imperium raptus, aduentantium periculorum angoribus implicatus, vitam laqueo ſpiritu interclufo profudit. Igitur cupediarum vilium mercatores, & qui intra regiã apparebant aut parere deſierant, quique cœtu militarium nexi ad pacatiora iam vitæ diſceſſerant, ad inſoliti caſus ambigua partim inuiti, alij volentes adſciſcebantur: nonnulli omnia tutiora præſentibus rati, à ciuitate occulte dilapſi, Imperatoris caſtra petiuere itineribus feſtinatis. Hos omnes Sophronius viuaciſſimo curſu prægreſſus, tunc notarius, præfectus poſtea Conſtantinopoleos, Valentem à Cæſarea Cappadocum iam profecturum, vt vaporatis æſtibus Ciliciæ, iam lenitis ad Antiochiæ percurreret ſedes, textu narrato geſtorum, ſpe dubia vt in talibus percitum & ſtupentem, auertit Galatiam, res adhuc trepidas arrepturum. Qui dum itineribus properat magnis, attentiſſima cura Procopius indies agitabat noctes, ſubditiuos quoſdam oſtentans, qui aſtutia confidenti, partim ab oriente, alij è Galliis ſe veniſſe, & Valentinianum obiiſſe fingentes, cuncta patere nouo & fauorabili principi memorabant. Et quia res nouæ petulanter arreptæ celeritate muniri ſolent interdum, nequid formidandum omitteretur, confeſtim Nebridius in locum Salluſtij præfectus pretorio factione Petronij recens promotus, & Cæſarius Cõſtantinopolitanæ vrbis præfectus, in vincula compinguntur: & iubetur ciuitatem curare ſolita poteſtate Phronemius, eſſéque magiſter officiorum Euphraſius, ambo Galli, inſtitutis bonarũ artium ſpectatiſſimi, & adminiſtratio negotiorum caſtrenſium Gomoario & Agiloni reuocatis in ſacramen-

Valens, percitus & ſtupens ad nouũ nũtiũ, imago eorũ qui authoritate ſua abuſi, ſi fortè premuntur à ſeditioſis, quid facto opus ſit vix vident: dum ſeditioſi dolis & mendaciis incæpta præfulciũt, & celeriter conſilia ſua promouent.

cramentum committitur inconſulte, vt docuit rerum exitus proditor. Quia igitur Iulius comes per Thracias copiis militaribus præſidens oppreſſurus rebelles ſi comperiſſet conata ex propinquis ſtationibus timebatur, commentum excogitatum eſt validum: & quaſi iuſſu Valentis ſeria ſuper barbaricis motibus tractaturus, Nebridij literis adhuc clauſi violenter expreſſis accitus Conſtantinopolin ſtrictiùs tenebatur. Hácque callida fraude bellatrices Thraciæ gentes ſine cruore acquiſitæ, adminicula auſis tumultuariis maxima compararunt. Poſt quæ ita euentu lætiore completa, Araxius exambita regia prætorio præfectus acceſſit, velut Agilone genero ſuffragāte: aliíque plures ad aulæ varios actus & adminiſtrandas prouincias ſunt admiſſi, quidam inuiti, alij vltrò ſemet offerentes cū præmiis. Vtque in certaminibus inteſtinis vſu venire contingit, emergebant ex vulgari fæce nonnulli deſperatione conſiliíſque ductantibus cæcis: contráque quidam orti ſplendidè à culminibus ſummis adúſque mortes & exilia corruebant. Vbi per hæc & ſimilia factio firmiter videbatur eſſe compoſita, reſtabat vt abundans cogeretur militum manus: & impetratum eſt facilè, id quod in publicis turbamentis aliquoties auſa ingentia vel iuſtis exorſa primordiis impediuit. Tranſeuntes ad expeditionē per Thracias concitatæ equitum peditúmque turmæ blandéque acceptæ & liberaliter quum eſſent, omnéſque in vnum ſitæ, iámque exercitus ſpecies appareret, promiſſis vberrimis inhiantes ſub execrationibus diris in verba iurauere Procopij, hanc pollicitì pertinaciam, quòd eum ſuis armis defenſabunt. Inuenta eſt enim occaſio ad alliciendos eos perquam opportuna: quòd Conſtantij filiam paruulam, cuius recordatio colebatur, ſinu ipſe circunferens, neceſſitudinē prætendebat & Iuliani. Ad

Mendacia mendaciis aſſuuntur à ſeditioſis, vt vires facilius colligāt.

Variis rationibus ducti nonnulli, & quidem primarij, facilè ad ſeditioſos confluunt.

Et tandem coniurati diris ſe coniurationis duci adſtringunt.

Deinde nouas cudunt artes quibus vſurpatum Principatũ tuentur.

ptúſque eſt aliud tẽpori congruũm, quòd Fauſtina matre puellæ caſu præſente quodam, acceperat habitus inſignia principalis. Adiungit his aliud veloci diligentia maturandũ, & electi quidam ſtoliditate præcipites ad capeſſendum Illyricum miſſi ſunt nullo præter petulantiam adiumento confiſi, aureos ſcilicet nummos effigiatos in vultum noui principis, aliáque ad illecebras aptantes: quos correptos Equitius per eas regiones militum rector, extinxit genere diuerſo pœnarũ. Pariáque deinde metuens, obſtruxit tres aditus anguſtiſſimos, per quos prouinciæ tentantur arctoæ, vnum per ripenſem Daciam, alterum per Succos notiſſimum, tertium per Macedonas, quẽ appellant ἀκίντισμα. Hácque cautela vana perſuaſione rapiẽdi Illyrici deſtiturus, vſurpator indebitæ poteſtatis magna perdidit inſtrumenta bellorum.

Legitimus princeps niſi æquitate & aliis virtutibus thronũ ſtabiliat, in perplexis rebus trepidat, & aliquoties corruit, Numine meritas pœnas tunc repoſcente.

10 Dum hæc ita agũtur, atrocitate nuntij Valens perculſus, iamq; reuertens per Gallogræciã, auditis apud Conſtantinopolin geſtis diffidẽter incedebat & trepide: ac repentino pauore vias prouidendi turbante, eouſque deſponderat animum vt auguſtos amictus abiicere tanquam grauem ſarcinam cogitaret. Feciſſétque profectò, ni veratibus proximis detractus à deformi propoſito, firmatúſq; meliorum ſententiis agmina duo præire iuſſiſſet, quibus nomina ſunt Iouij atque Victores, caſtra perduellium irruptura. His iam propinquantibus ipſe Procopius à Nicea regreſſus, quò nuper aduenerat, cum Diuitenſibus deſertorúmque plebe promiſcua quam dierum ferè ſex ſpatio congregarat, Mygdum accelerauit: qui locus Sangario adluitur flumine. Vbi quum legiones iam pugnaturæ congrederentur, inter reciprocantes miſſilia, quaſi procurſatione hoſtem laceſſens, ſolus prorupit in medium. & ſecundioris ductu fortunæ, ex contraria

acie velut agnitum quendam Vitalianum, quem ſi norat ambigitur, Latinè ſalute data blandè produxit. Eúmque porrecta dextra ſuauiatus, omnibus hinc inde attonitis: *En, inquit, cana Romanorum exercituum fides, & religionibus firmu iuramenta conſtricta. Placet fortißimi viri pro ignotis tot ſuorum conſurrexiſſe mucrones: vtque Pannonius degener, labefactans cuncta & proterens, imperio quod ne votis quidem concipere auſus eſt vnquam, potiatur, ingemiſcere nos veſtris noſtriſque vulneribus. Quin potius ſequimini culminis ſummi proſapiam, non vt rapiat aliena, ſed in integrum maieſtatis auitæ reſtituatur, arma iuſtißima commouentem.* Hac ſermonis placiditate molliti omnes qui acriter venerant pugnaturi, ſignorum apicibus aquilíſque ſummiſſis, deſciuere libentes ad eum: & pro terrifico fremitu, quem barbari dicunt barritum, nuncupatum Imperatorem ſtipatúmque de more conſentientes in vnum, reduxerunt ad caſtra, teſtati more militiæ Iouem, inuictum Procopium fore. Huic perduellium proſperitati lætior acceſſit. Rumitalca enim tribunus in ſocietatem Procopianorum adſcitus, & ſuſcepta cura palatij, digeſto maturè conſilio permixtóque cum militibus, mari ad Drepanum antea nunc Helenopolin, venit, exindéque Niceam ſpe celeriùs occupauit. Ad quam obſidendam cum huiuſmodi pugnarum peritis Vadomario miſſo ex duce & rege Alemannorum, Valens Nicomediam pergit. Exinde profectus, oppugnationi Chalcedonis magnis viribus inſiſtebat: cuius è muris probra in eum iaciebantur, & iniurioſè compellabatur vt ſabaiarius. Eſt autem Sabaia ex hordeo vel frumento in liquorem conuerſus paupertinus in Illyrico potus. Feſſus denique inopia cõmeatuum, & obſtinatione nimia defenſorũ, diſcedere iam parabat: quum inter hæc clauſi apud Niceã, patefactis ſubitò portis egreſſi, munitorum

Seditioſa Procopij oratio adu. Valentinianum & eius collegam.

Effectus ſeditioſæ orationis erga perduelles ad ſcelera quæque patranda paratos.

Quibus proſperi ſucceſſus animos addunt.

magna parte proſtrata, ductore fidetiſſimo Rumitalca properabant ardentes, circunuenturi Valentem à tergo hondum à Chalcedonos ſuburbano digreſſum. Et patraſſent conata, ni rumore quodam præuerſo, imminens exitium ille perdoctus, inſtantem veſtigiis hoſtem per Sunonenſem lacum & fluminis Galli ſinuoſos anfractus properè diſcedendo fruſtra ſequentem luſiſſet. & hoc caſu Bithynia quoque in Procopij ditionem redacta eſt. Vnde quum Ancyram Valens citis itineribus reuertiſſet, comperiſſétque Lupicinum ad orientem cum cateruis aduentare non contemnendis, ſpe proſperorum erectior, Arintheum lectiſſimum ducem occurſurum hoſtibus miſit. Qui vbi Dadaſtanam tetigit, in qua ſtatione periſſe diximus Iouianum, Hyperechium ſibi oppoſitum repentè vidit cum copiis, antehac rectè gaſtrenſis apparitorem, id eſt ventris miniſtrum & gutturis: cui vt amico Procopius auxilia ductāda cōmiſit. Et dedignatus hominem ſuperare certamine deſpicabilē, autoritatis & celſi fiducia corporis, ipſis hoſtibus iuſſit ſuum vincere rectorem. Atque ita turmarū anteſignanus vmbratilis comprenſus ſuorum manibus.

Et principis maieſtatem ipſam vdori ri minimè verentur.

Cui princeps æternus adeſt.

Et fauet armis iuſtis.

11 QVAE dum hoc modo procedunt, Venuſtus quidam largitionum apparitor ſub Valente, multo ante Nicomediam miſſus vt aurum ſuſceptum ſtipendij nomine militibus per orientē diffuſis viritim tribueret, hac triſtitia cognita alienū peruidens tempus Cyzicum cum his quæ ſuſceperat ſe citiùs contulit: vbi fortè Serenianus repertus domeſticorum tunc comes miſſus ad theſauros tuendos, vrbem inexuperabili mœnium ambitu, monumentis quoque veteribus cognitam, fretus tumultuario præſidio cuſtodiebat: ad quā expugnandam Procopius, vt poſſeſſa Bithynia ſibi etiam Helleſpontum iungeret, validā deſtinauerat manum. Morabantur autem,

Antequam autē harum tragœdiarū Cataſtrophe audiatur immēſa Numinu prouidentia, nouis ſuccesſibus & victoriis ſeditioſos efferri ſinit, vt tandem ſuperbia maiore inuolutos deturbet

autem effectum ſagittis & glandibus cæteríſque *in exitium*
iaculis obſidentium ſæpe globi confuſi, & propu- *præcipites.*
gnatorum ſolertia clauſtrum per catenam ferream
valde robuſtam ori portus inſertam, quæ ne roſtra-
tæ irruerent naues hoſtiles, erat altrinſecus colliga-
ta. Hanc poſt varios militum labores & ducum,
fatigatorum acerrimis prælijs, Aliſo quidam tribu-
nus abſcidit, exercitiis bellorum prudens, hoc mo-
do: Coniunctis tribus nauigiis, teſtudinem hac ſpe-
cie ſuperſtruxit. Denſatis cohærentes ſupra capita
ſcutis, primis tranſtris inſtabant armati, alij poſt
hos ſemet curuantes humiliùs, tertiis gradatim in-
clinatis ſummiſsè, ita vt nouiſſimi ſuffraginibus
inſidentes formam ædificij fornicati monſtrarent.
Quod machinæ genus contra murales pugnas ideo
figuratur hac ſpecie, vt miſſilium ictus atque ſaxo-
rum per decurſus cadentes labiles inſtar imbrium
euaneſcant. Itaque coniectu telorum Aliſo pau-
liſper defenſus, ingenti corporis robore, ſuppoſito
ſtipite eandem catenam fortiùs bipenni confindēs *Cyzicum oc-*
ita confregit vt diſiecta patefaceret aditum latum: *cupat Proco-*
hócque exitu ciuitas hoſtili impetu patuit improte- *pius, & for-*
cta. Qua cauſa extincto póſtea proteruiæ totius au- *tuna ſua nō*
tore quum in factionis participēs ſæuiretur, hic i- *reuerenter*
dem tribunus cōtemplatione facinoris clari vitam *habita dein-*
cum militia retinens, diu pòſt in Iſauria oppetiit *ceps vergit*
vaſtatoria manu confoſſus. Hoc marte Cyzico reſe- *ad occaſum,*
rata Procopius ad eam properè feſtinauit: veniáque *donec atra*
vniuerſis qui repugnauere donatis, Serenianum ſo- *nox iuſti ſup-*
lum iniectis vinculis iuſſit duci Niceam ſeruādum *plicij eum*
artiſſimè. Statímque Hormiſdę maturo iuueni Hor- *inuadat. I-*
miſdæ regalis illius filio poteſtatem procōſulis de- *mago horrē-*
tulit, & ciuilia more veterum & bella rectur ò. *di iudicij*
Qui agens pro moribus leniùs, à militibus quos *quod noſtro*
per deuia Phrygiæ miſerat Valens, ſubitò corri- *hoc ſeculo*
piendus incurſu, tanto vigore euaſit vt aſcenſa naui *in quoſdam Procopianos eluxit.*

nuſquam ad caſus pateret ancipites: ſequentémque ac penè captam vxorem ſagittarum nube diffuſa defenſam auerteret ſecum, matronam opulentam & nobilem, cuius verecundia & deſtinatio glorioſa abruptis poſtea diſcriminibus maritum exemit. Ea victoria vltra homines Procopius ſeſe efferens, & ignorans quòd quiuis beatus verſa rota fortunæ ante veſperum poteſt eſſe miſerrimus, Arbetionis domum, cui antea tanquam eadem ſibi ſentientis parcebat vt propriæ, iuſſit exinaniri ob illos caſus inęſtimabiles plenam, ideo indignatus quòd venire ad eum accitus aliquoties diſtulit, cauſatus incommoda ſenectutis & morbi. Et licet hac ex cauſa præſumptor momentum pertimeſceret graue, tamen quum obſiſtente nullo ſe in orientales prouincias effundere libenti cũctorum aſſenſione iam licentiùs poſſet, auidas nouitatem quandam viſere, tædio aſperioris imperij quo tunc tenebantur: erga alliciendas quaſdam ciuitates Aſiæ, legendóſque eruendi peritos auri, vt ſibi profuturos præliis quæ magna expectabat & crebra, ſegniùs commoratus in modum acuti mucronis obtuſus eſt: vt quondam Peſcennius Niger ad ſubueniendũ ſpei rerum extremæ à populo Romano ſæpe accitus, dum diu contatur in Syrias irruere, ſuperatus in ſinu Iſſico (qui eſt in Cilicia, vbi Darium Alexander fudit) fugatúſque in ſuburbano quodam Antiochiæ gregarij manu militis interiit. Hæc adulta hyeme Valentiniano & Valente coſſ. agebantur.

Nimia cunctatio Procopiĩ, vt olim Peſcennium nigrum, & permultos noſtro ſeculo euertit.

Valentis in Procopium exercitus.

12 TRANSLATO verò in Gratianum adhuc priuatum & Dagalaiphum ampliſſimo magiſtratu, aperto iam verè ſucitatis viribus, Valens iuncto ſibi Lupicino cum robuſtis auxiliis Peſſinunta ſigna properè tulit, Phrygiæ quondam, nunc Galatiæ oppidum. Quo præſidiis ocyùs communito, nequid inopinum per eos emergeret tractus, pręter radices Olym-

Olympi mõtis excelſi tramitéſque fragoſos ire tẽdebat ad Lyciam, oſcitantem Gomoarium adgreſſurus. Cui pertinaci conſpiratione multorum hac maxima conſideratione reſiſtebatur, quod hoſtis ei us, vt antè relatum eſt, Cõſtãtij filiam paruulam cum matre Fauſtina & in agminibus & quum propinquæ acies ſtarent, lectica circunferens ſecum, vt pro imperiali germine, cui ſe quoque iunctum addebat, pugnarent audentiùs, iras militum accendebat. Sicut aliquando dimicaturi Macedones cum Illyriis, regem adhuc infantem in cunis locauere poſt aciem, cuius metu ne traheretur captiuus, aduerſos fortiùs oppreſſerunt. Contra has calliditatis argutias ſagaci opitulationi nutanti negotio conſuluit Imperator: & Arbetionẽ ex cõſule agentem iamdudum in otio ad ſe venire hortatus eſt, vt Conſtantiani ducis verecundia truces animi lenirentur. Neque ſecus euenit. Nam quum omnibus prouectior natu & dignitate ſublimior caniciem reuerendam oſtenderet, multis ad perfidiam inclinatis, publicum graſſatorem Procopium, milites verò ſequutos eius errorem, filios & laborum participes priſtinorum appellans orabat vt ſe ac parentem magis ſequerentur feliciſſimis ductibus cognitum, quam profligato morem gererent nebuloni deſtituendo iam & caſuro. Quibus cognitis Gomoarius, quum eluſis hoſtibus vnde venerat redire poſſet innoxius, ad caſtra Imperatoris opportunitate interualli proximi captiui colore tranſiuit, velut accurſu multitudinis viſæ ſubitò circumſeptus. Qua ſucceſſus alacritate Valens caſtra promouit ad Phrygiam: & prope Nacoliam collatis manibus, partium dux in ancipiti Agilo rem excurſu prodidit repentino: eúmque ſequuti complures iam pila quatientes & gladios, ad imperatorẽ tranſeunt cũ vexillis ſcuta per-

Gomoarium Procopij partes appoſito quodam artificio tuẽtẽ aggreditur.

Quem dolo, Arbetionis veteram ducis opera, viribus ſpoliat.

Et ad ſe ſine ſanguine pertrahit.

Agilonem item alium ducem, cum compluribus alijs.

Vnde Procopij fuga trepida, perfidia ſtipendium.

Deinde conſiliorum inopia, vanæ querelæ, captiuitas, cõſcientiæ pauidâ indicia, & ſupplicium perduelle dignum. Exemplum vindictæ diuinæ, ſequentibus ſeculis renouatum. Procopium comitantur præcipui factionis ſocij.

uerſa geſtãtes, quod defectionis ſignum eſt apertiſſimum. Hoc præter ſpem omnium viſo, Procopius ſalutis interclusõ ſuffugio, verſus in pedes, circumiectorum nemorum ſecreta & montium petebat Florentio ſequẽte & Barchalba tribuno, quem per ſæuiſſima bella iam inde à Conſtantij temporibus notum, neceſſitas in crimen traxerat non voluntas. Maiore itaque noctis parte conſumpta, quum à veſpertino ortu luna prælucens in diem metum augeret, vndique facultate euadendi exempta, conſiliorum inops Procopius, vt in arduis neceſſitatibus ſolet, cum fortuna expoſtulabat luctuoſa & graui: merſúſque multiformibus curis ſubitò à comitibus ſuis arctiùs vinctus, relato iam die ductus ad caſtra, Imperatori offertur reticens atque defixus: ſtatímque abſciſſa ceruice diſcordiarum ciuilium gliſcentes turbines ſepeliuit, ad veteris Perpennæ exemplum: qui poſt Sertorium inter epulas obtruncatum dominatione pauliſper potitus, è frutectis ſub quibus latebat extractus, oblatúſq; Pompeio, eius iuſſu eſt interfectus. Paríque indignationis impetu Florentius & Barchalba qui eum duxerunt, confeſtim non penſata ratione, ſunt interfecti. Nam ſi principem legitimum prodidiſſent, vel ipſa iuſtitia iure cæſos pronuntiaret: ſi rebellem & oppugnatorem internę quietis, vt ferebatur, amplas ei memorabilis facti oportuerat deferri mercedes. Exceſſit autẽ vita Procopius anno quadrageſimo, ampliùs menſibus decem, corpore non indecoro nec mediocris ſtaturæ, ſubcuruus, humumque intuendo ſemper incedens, pérque morum triſtium latebras illius ſimilis Craſſi, quem in vita ſemel riſiſſe Lucillius affirmat & Tullius: & quod eſt mirandum, quoad vixerat incruentus.

Marcellus cineres ſedi

13 Iisdem ferè diebus protector Marcellus eiuſdem cognatus agens apud Nicæam præſidium, prodi-

proditione militum & interitu Procopij cognito, Serenianum intra palatium clauſum medio noctis horrore incautum adortus occidit. Cuius mors ſaluti plurimis fuit: nam ſi victoriæ ſuperfuiſſet, incultis moribus homo & nocendi acerbitate conflagrans, Valenti que ob ſimilitudinem morum & genitalis patriæ vicinitatem acceptus, occultas voluntates principis introſpiciens ad crudelitatem propẽſioris multas innocentium ediſſet ſtrages. Quo interfecto idem Marcellus occupata celeri curſu Chalcedone, concrepantibus paucis quos vilitas & deſperatio trudebat in ſcelus, vmbrã principatus fuueſti capeſſit gemina ratione fallente: quod & Gothorum tria millia regibus iam lenitis ad auxilium erant miſſa Procopio Conſtantianam prætendenti neceſſitudinem, quę ad ſocietatem ſuam parua mercede traduci poſſe exiſtimabat: quódque geſta in Illyrico etiam tum latebant. Inter quæ tam trepida ſpeculationibus fidis Equitius doctus conuerſam molem belli totius in Aſiam, digreſſus per Succos Philippopolin clauſam præſidiis hoſtium, Eumolpiadam veterem reſerare magna vi conabatur, vrbem admodum opportunam, & impedituram eius aduentus, ſi pone relicta adiumenta Valenti laturus (nondum enim apud Nacoliam geſta compererat) feſtinare ad Æmimontum cogeretur. Verùm paulò poſtea cognita leui præſumptione Marcelli, milites miſſi ſunt audaces & prompti, qui eum raptum vt deditum noxæ mancipium in cuſtodiam compegerunt. Vnde poſtridie productus, lateribus ſulcatis acerrimè |, pariáque perpeſſis conſortibus interiit, hoc fauorabilis ſolùm quòd abſtulit Serenianum è medio, crudelem vt Phalarim, illi & illi fidum ad doctrinarum diritatem, quam cauſis inanibus prætexebat. Extirpatis occaſu ducis funeribus belli, ſæuitum eſt in multos acriùs quàm errata

tionis Procopianæ adhuc calentes accendere ſtudet. nec enim facilè eiuſmodi publica incendia extinguuntur.

Vmbrã principatus capeſſit: vt ſolent ſeditioſi & perduelles.

Huic autẽ maturè reſiſtit Equitius, & captum tollit è medio.

Tyranni tyrannos exſcindunt.

In ſeditioſorũ & perduelliũ fautores acriter ſæuitũ, Am. Marcell. iudicio.

flagitauerant vel delicta: maximéque in Philippopoleos defenſores, qui vrbem ſeque ipſos non niſi capite viſo Procopij, quod ad Gallias portabatur ægerrimè dediderunt. Ad gratiam tamen precãtium coerciti ſunt aliqui leniùs: inter quos eminebat Araxius, in ipſo rerum exuſtarũ ardore adeptus ambitu præfecturam, & Agilone intercedente genero ſupplicio inſulari mulctatus, breue poſt tempus euaſit. Euphraſius verò itémque Phronemius miſſi ad occiduas partes arbitrio obiecti ſunt Valẽtiniani: & abſoluto Euphraſio Phronemius Cherrhoneſum deportatur, inclementiùs in eodem punitus negotio ea re quòd diuo Iuliano fuit acceptus: cuius memorandis virtutibus ambo fratres principes obtrectabant, nec ſimiles eius nec ſuppares. His accedebant alia grauiora, & multo magis quam in prœliis formidanda. Carnifex enim & vnci & cruentæ quæſtiones ſine diſcrimine vllo ætatum & dignitatum per fortunas omnes & ordines graſſabantur, & pacis obtentu vitium deteſtandum agitabatur, infauſtam victoriam execrantibus vniuerſis, interneciuo bello quouis grauiorem. Nam inter arma & lituos cõditionis æquatio leuiora facit pericula: & Martiæ virtutis poteſtas aut id quod auſum occupat, aut inopinata mors ſi acciderit, nullum ignominiæ continet ſenſum, finémque ſecũ viuendi ſimul & dolendi perducit: vbi verò cõſilijs impiis iura quidem prætenduntur & leges, & Catonianæ vel Caſſianæ ſententiæ fuco perliti reſident iudices, agitur autem quod agitur ad voluntatem præſumidæ poteſtatis, & ex eius libidine vitæ incidentium necíſque momenta penſantur, ibi capitalis vertitur pernicies & abrupta. Nam vt quiſque ea tempeſtate ob quamlibet valuerat cauſam, regiæ prope accedens & aliena rapiendi auiditate exuſtus, licet apertè inſontem arceſſens, vt familiaris ſuſcipiebatur & fidus;

Quod Valẽtin. & Valens Iuliani virtutibus obtrectãtes eiuſdem amicos perſequerentur.

Procopio extincto, pax bello grauior. Supplicia modum excedentia, remediis morbo ipſo violentioribus ſimilia ſunt.

Valẽtis tempora.

ſidus, ditandus caſibus alienis. Imperator enim prō- ptior ad nocendum, criminantibus patens, & funereas delationes adſciſcens, per ſuppliciorum diuerſitates effrenatiùs exultauit, ſententiæ illius Tullianæ ignarus, docentis, infelices eſſe eos qui omnia ſibi licere exiſtimarunt. Hæc implacabilitas cauſæ quidem piiſſimæ, ſed victoriam fœdantis, innocentes tortoribus expoſuit multos, vel ſub eculeo caput incuruos aut ictu carnificis torui ſubſtrauit: quibus ſi pateretur natura, vel denas animas profundere præſtabat in pugna quàm lateribus fodicatis omni culpa immunes fortunis gementibus vniuerſis, quaſi læſæ maieſtatis luere pœnas, dilaniatis ante corporibus, quod omni eſt triſtius morte. Exin quum ſuperata luctibus ferocia deflagraſſet, proſcriptiones & exilia, & quæ leuiora quibuſdam videntur, quanquam ſint aſpera, viri pertulere ſummates: & vt ditaretur alius, genere nobilis & fortè meritis locupletior, actus patrimonio præceps, truſúſque in exilium cōſumebatur angore, aut ſtipe precaria victitabat: nec modus vllus exitialibus malis impoſitus, quandiu principem & proximos opum ſatietas cepit & cædis.

Eiuſdem mores.

Truculētia legitimā etiā victoriā & à Numine cōceſſam victoriam fœdans.

Legitimis armis clemens æquitas perpetuo adhæreat neceſſe eſt.

14 Hoc nouatore adhuc ſuperſtite, cuius actus multiplices docuimus & interitum, diem duodecimum calend. Auguſtas cos. Valentiniano primùm cum fratre, horrendi tremores per omnē orbis ambitum graſſati ſunt ſubitò, quales nec fabulę nec veridicæ nobis antiquitates exponunt. Paulò enim poſt lucis exortum denſitate præuia fulgurū acriùs vibratorum tremefacta concutitur omnis terreni ſtabilitas ponderis, maréque diſpulſum retrò fluctibus euolutis abſceſſit, vt retecta voragine profundorum ſpecies natantium multiformes limo cernerentur hærentes, valliúmque vaſtitates & montium tunc, vt opinari dabatur, ſuſpicerent radios ſolis,

Horrendi tremores per omnem orbis ambitum, dū Procopius Orbē tem concuteret.

Deſcriptio horum tremorum.

quos primigenia rerum ſub immenſis gurgitibus amandauit. Multis igitur nauibus velut arida humo connexis, & licenter per exiguas vndarum reliquias palantibus plurimis, vt piſces manibus colligerent & ſimilia, marini fluctus, velut grauati repulſam verſa vice conſurgunt, perque vada feruentia inſulis & continentis terræ porrectis ſpatiis violenter illiſi innumera quædam in ciuitatibus, & vbi reperta ſunt ædificia, complanarunt. Proinde vt elementorum furente diſcordia inuoluta facies mundi miraculorum ſpecies oſtēdebat. Relapſa enim æquorum magnitudo quum minimè ſperaretur, millia multa necauit hominum & ſubmerſit: recurrentiúmque æſtuum incitata vertigine, quædam naues poſtquam humentis ſubſtantiæ conſenuit tumor peſſundatæ viſæ ſunt, exanimatáque naufragiis corpora ſupina iacebant aut prona. Ingentes aliæ naues extruſæ rapidis flatibus, culminibus inſidere tectorum, vt Alexandriæ contigit: & ad ſecundum lapidem ferè procul à littore contortæ ſunt aliquæ, vt Laconicam propè Methonen oppidum nos tranſeundo proſpeximus diuturna carie fatiſcentem.

Triſtes eorundem effectus.

AMMIA-

AMMIANI MARCELLINI GESTARVM RERVM liber xxvij.

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Alemannis bellũ inſtaurantibus, Carietto & Seuerianus armata manu occurrunt. Vtroque inter pugnandum interfecto, Iouinus, dux egregius, exultantes Alemannos tribus præliis affecit. Valẽtiniano Pariſiis degenti Procopij caput à Valente tranſmittitur.*

2 *Portentum viſum in oppido Piſtorienſi cruentarum ſeditionum, Romæ nominatim (& quidem inter Chriſtianos, propter Damaſi & Vrſicini pro epiſcopatu contentiones) præſagium.*

3 *Amm. Marcellinus bellum Gotthicum deſcripturus, ante omnia Thraciarum limites, veteres populos, prouincias & vrbes ſuo tempore præcipuas repræſentat.*

4 *Valens vanam Gotthorum excuſationem qui Procopij partes fouerant, reiiciens, Hiſtrum trãſgreſſus, & nemine occurrente, redit cum ſuis. Bello ſequentibus annis redintegrato, tãdẽ Gotthi Athanarico intercedente pacem obtinent, & Valens Conſtantinopolin repetit.*

5 *Dum Valentinianus grauiſſimo morbo laborat, primores nonnulli de eligendo Ruſtico Iuliano memoriæ aut Seuero peditum magiſtro, concilia ineunt. Sed Imperator, mortis periculo liberatus, Gratianum filium graui oratione commendatum, atque toti exercitui gratum, collegam Imperij, & Auguſtum denuntiat, ac corona indumentiſque au-*

guſtalibus ornatum ad officium hortatur, ſummo cum omnium applauſu.

6 *Iræ habenas laxãs Valentinianus, in multos inſontes crudeliter ſæuit, Eupraxio & Florentio reclamantibus.*

7 *Bellum Britannicũ à Theodoſio fortiſsimo duce feliciter geſtum, Pictis, Saxonibus, & aliis hoſtibus repreſsis.*

8 *Africæ ſtatus miſertimus ſub Romano comite, inſcio Valentiniano, cuius ignauiam & ſæuitiã perſtringit Am. Marcellinus. Iſauri prædones opprimuntur. Prætextatus Romæ præfectus, æquus & ſapiẽs, optimi magiſtratus idea.*

9 *Valẽtiniani & Gratiani expeditio in Alemãnos, prælio fuſos fugatos, cũ ingenti clade.*

10 *Probus, prætorio præfectus, aulicarũ artium peritiſsimus, graphicè depictus.*

11 *Sapor, Perſarũ rex, Armeniam inuadit, Arſacẽ regem capit, & diſcruciatum necat: eiúſque vxorẽ ac filium dum tollere conatur, quædam incidunt, noui inter Romanos & Perſas belli ſemina.*

12 *Arſacis viduã capta, & eius filio nefandis artib. Sapori recõciliato, Romani Armenios iuuant: quapropter Perſarũ rex ſe ad bellũ parat Romanis inferẽdum.*

1 *Alemanni potentes populi, ad libertatẽ, non ad ſeruitutem nati, iugum Romanum excutere tentant. Cariottonẽ & Seuerianum occurrentes ſi angunt.*

DVM per eorum orbem hæc quæ narrauimus, diuerſi rerum expediunt caſus, Alemanni poſt ærumnoſas iacturas & vulnera quę cõgreſſi ſæpe Iuliano Cæſari pertulerãt, viribus tandem reſumptis, licet imparibus priſtinis, ob cauſam expoſitam ſupra Gallicanos limites formidati iam perſultabant. Statímque poſt cal. Ianuarij quum per glaciales tractus hyemis rigidum inhorreſceret ſidus, cuneatim egreſſa multitudo licentiùs vagabatur. Horum portioni primæ, Carietto tunc per vtranque Germaniam comes occurſurus cum milite egreditur ad bella incunda prõptiſſimo, adſcitọ in ſocietatem

tatem laboris Seueriano itidem comite inualido & longæuo, qui apud Calidona Diuitenſibus præſidebat & Tungricanis. Proinde confertiùs agmine in vnum coacto, pontéque breuioris aquæ firma celeritate tranſmiſſo, viſos eminus barbaros Romani ſagittis aliiſque leuibus iaculis inceſſebant, quæ illi reciprocis iactibus validè contorquebant. Vbi verò turmæ congreſſæ ſtrictis cõflixere mucronibus, noſtrorum acies impetu hoſtiũ acriore concuſſa, nec reſiſtendi nec faciendi fortiter copiam reperit, cunctis metu compulſis in fugam quum Seuerianum vidiſſent equo deturbatũ, miſſilíque telo per os fixum. Ipſe denique Carietto, dum cedentes obiectu corporis & vocis iurgatorio ſono audẽtiùs retinet, pudendúmq; diluere dedecus fiducia diu ſtandi conatur, oppetiit telo letali cõfixus. Poſt cuius interitũ, Erulorum Batauorúmque vexillũ direptũ, quod inſultando tripudiantes barbari crebrò ſublatũ altiùs oſtendebant, poſt certamina receptum eſt magna. Qua clade cum vltimo mœrore comperta, correcturus huiuſmodi digeſta Dagalaiphus à Pariſiis mittitur. Eóque diu cunctãte, cauſantéque diffuſos per varia barbaros ſemet adoriri non poſſe, accitóq; paulò pòſt vt cum Gratiano etiã tum priuato ſuſciperet inſignia conſulatus, Iouinus equitũ magiſter accingitur: & inſtructus paratúſque cautiſſimè obſeruans vtrunque ſui agminis latus, venit propè locum Scarpona: vbi inopinus maiorem barbarorum plebem antequam armaretur temporis breui puncto præuentam ad internecionẽ extinxit. Exultãtes innoxij prælij gloria milites ad alterius globi perniciẽ ducens; ſenſimq; incedens rector eximius, ſpeculatione didicit fida direptis propiùs villis vaſtatoriã manũ quieſcere propè flumen: iámq; aduentans, abditúſq; in valle dẽſitate arbuſtorũ obſcura, videbat lauãtes alios, quoſdã comas rutilantes ex

Vtroque duce in pugna telo lethali confixo.

Sed paulò poſt à Iouino adorti, ex improuiſo, parta victoria & vita ſpoliantur.

Iterato prælio, minis inefficacibus confiſi, & militarū diſciplina rudes, cū maxima ſtrage fugantur.

more, potantéſque nonnullos. Et nactus horam impendio tempeſtiuam, ſigno repentè per lituos dato, latrocinalia caſtra perrupit: contráque Germani nihil præter inefficaces minas iactanter ſonātes & fremitum, nec expedire arma diſperſa, nec cōponere aciē, nec reſurgere in vires permittebantur vrgente inſtāter victore. Quocirca forati pilis & gladiis cecidere complures, abſque his quos verſos in pedes texere flexuoſi tramites & anguſti. Hoc proſpero rerum effectu quē virtus peregerat & fortuna, aucta fiducia Iouinus militem ducens, diligenti ſpeculatione præmiſſa in tertium cuneum qui reſtabat, properè caſtra cōmouit. Et maturato itinere omnē

Tertio prælio, quanuis præſentibus animis impetum Rom. nō modo ſuſtinerēt, ſed etiam fortiter repellerent, tamen 4000. ſauciis, 6000. interfectis fuga ſibi cōſulere cogūtur.

propè Catelaunos inuenit ad congrediendū promptiſſimum: & vallo opportunè metato, ſuíſque pro temporis copia cibo recreatis & ſomno, primo auroræ exortu in aperta planicie compoſuit aciem dilatatam arte ſolerti, vt ſpatiis amplioribus occupatis æquiparare Romani hoſtium multitudinem appareret, inferiores numero licet viribus pares. Signo igitur per buccinas dato, quum pede collato res agi cœpiſſet inſueta vexillorum ſplendentiū facie, territi ſtetere Germani. Quibus hebetatis parumper, apparatíſque confeſtim, aduſque diei extremū concertatione protenta, validiùs imminens miles fructū rei bene geſtæ ſine diſpēdio quæſiſſet, ni Balcobaudes armaturarum tribunus magniloquētia ſocordi coalitus propinquante iam veſpera ceſſiſſet inconditè. Quem ſi ſequutæ reſiduæ cohortes abiiſſent, ad triſtes exitus eouſque negotium venerat, vt nec acta nunciaturus quiſquam poſſet ſupereſſe noſtrorum. Sed reſiſtens animorum acri robore miles ita lacertis eminuit vt hoſtium quatuor millibus ſauciis, ſex altera interficeret millia: ipſe verò non ampliùs ducentis amitteret, ducentis tantūmodo vulneratis. Noctis itaque aduentu prælio iā dirempto,

refe-

refectiſque viribus feſſis, propè cõfinia lucis ductor egregius, in agminis quadrati figurã producto exercitu, quũ cõperiſſet occultantibus tenebris barbaros lapſos, ſecurus inſidiarũ, per aperta camporum ſequebatur & mollia, calcando ſemineces conſtratos, quos vulneribus frigorum aſperitate contractis dolorũ abſumpſerat magnitudo. Exin progreſſus vlteriùs, reuertens vbi nullũ repererat, didicit regem hoſtiliũ agminum cum paucis captum ab haſtariis, quos ipſe per iter aliud miſerat ad diripienda tentoria Alemannica, ſuffixũ patibulo. Ideóque iratus in tribunum animaduertere ſtatuit, auſum hoc inconſulta poteſtate ſuperiore feciſſe: eúmque damnaſſet, ni militari impetu commiſſum facinus atrox documentis euidentibus conſtitiſſet. Et poſt hæc redeũti Pariſios poſt claritudinem rectè geſtorũ Imperator lætus occurrit: eúmque poſtea conſulem deſignauit, illo videlicet ad gaudij cu mulum accedente quòd iiſdẽ diebus Procopij ſuſceperat caput à Valente tranſmiſſum. Præter hæc, alia multa narratu minùs digna conſerta ſunt prælia, per tractus varios Galliarum, quæ ſuperfluum eſt explicare, quoniam neque operæpretium aliquod eorum habuere prouentus, nec hiſtoriam producere per minutias ignobiles decet.

Et tandem diſſipati, caſtris amiſſis, rege eorum cruci affixo, debellantur.

Militaris diſciplina obſeruatio perquam neceſſaria.

Strenuus dux præmio pro meritis ornatus.

2 Hoc tempore vel paulò antè noua portenti ſpecies per annonariam apparuit Thuſciam: ídque quorſum euaderet, prodigialiũ rerum periti penitus ignorarũt. In oppido enim Piſtorienſi propè horam diei tertiam ſpectãtibus multis aſinus tribunali aſcenſo, audiebatur deſtinatiùs rugiẽs: & ſtupefactis omnibus qui aderant, quíque didicerant referẽtibus aliis, nullóq; coniectante ventura, poſtea quod portendebatur euenit. Terentius enim humili genere in vrbe natus & piſtor, ad vicem præmij; quia peculatus reum detulerat officium ex præfecto,

Seditiones & portentoſe hominum furentium actiones oſtẽtis ſæpe præſagiuntur.

hanc eandem prouinciam correctoris adminiſtrauerat poteſtate, eáque confidentia deinceps inquietiùs agitans multa in nauiculariorum negotio falſo admiſiſſe conuictus, vt ferebatur, periit carnificis manu, regente Claudio Romam. Multo tamen antè quàm hoc contingeret Symmachus Aproniano ſucceſſit, inter præcipua nominandus exempla doctrinarum atque modeſtiæ, quo inſtante vrbs ſacratiſſima otio copiíſque abundantiùs ſolito fruebantur: & ambitioſo ponte exultat atque firmiſſimo, quem condidit ipſe & magna ciuium lætitia dedicauit, ingratorum, vt res docuit apertiſſima: qui conſumptis aliquot annis domũ eius in Tranſtiberino tractu pulcherrimam incenderunt, ea re perciti quòd vilis quidam plebeius finxerat illum dixiſſe ſine indice vllo vel teſte, libentiùs ſe vino proprio calcarias extincturum, quàm id venditurum pretiis quibus ſperabatur. Aduenit poſt hunc vrbis moderator Lampadius ex præfecto prætorio, homo indignantur admodũ ſuſtinens ſi etiã quum ſpueret non laudaretur, vt id quoque prudenter præter alios faciens, ſed nonnunquam ſecutus & frugi. Hic quum magnificos prætor ederet ludos & vberrimè largiretur, plebis nequiens tolerare tumultũ, indignis multa donari ſæpe vrgentis, vt liberalem ſe & multitudinis oſtenderet contemptorem, accitos à Vaticano quoſdam egentes opibus ditauerat magnis. Vanitatis autem eius exemplum, ne latiùs euagemur, hoc vnum ſufficiet poni: leue quidem, ſed cauendum iudicibus. Per omnia enim ciuitatis membra quæ diuerſorũ principum exornarunt impenſæ, nomen propriũ inſcribebat, non vt veterum inſtaurator, ſed conditor. Quo vitio laboraſſe Traianus dicitur princeps: vnde eũ herbã parietinã iocando cognominarunt. Hic præfectus exagitatus eſt motib⁹ crebris: vno omniũ maximo, quum

Roma varius ſtatus, pro ratione præfectorum ſuorum: Magiſtratus. n, ſapiens eſt corporis politici anima. ſub inſipiẽte autẽ & tyranno, Reſpub. veluti corpus exãgue putreſcit.

Lampadius ſtultã ambitione ebrius; motibus crebris agitatur.

quũ collecta plebs infima, domũ eius propè Conſtantinianũ lauacrum iniectis facibus incenderat & malleolis, ni ſeruitiorum & familiarium veloci concurſu à ſummis tectorũ culminibus petita ſaxis & tegulis abſceſſiſſet. Eáque vi territus ipſe, fremitúque crebreſcentis ſeditionis in maius, ſeceſſit ad Miluiũ pontem: quẽ ſtruxiſſe ſuperior dicitur Scaurus, ad lenimenta ibidẽ tumultus opperiens, quem cauſa concitauerat grauis. Ædificia erigere exoriẽs noua, vel vetuſta quædam inſtaurans, non ex titulis ſolitis parari iubebat impenſas: & ſi ferrũ quærebatur aut plumbũ aut æs aut quicquam ſimile, apparitores immittebantur: qui velut ementes diuerſas raperent ſpecies, nulla pretia perſoluendo: vnde accenſorum iracundiam pauperum deflentium crebra damna ægrè potuit celeri vitare digreſſu. Aduenit ſucceſſor eius ex quæſitore palatij viuentius, integer & prudens, Pannonius, cuius adminiſtratio quieta fuit & placida, copia rerũ omniũ fluens. Et hunc quoque diſcordantis populi ſeditiones terruere cruentæ: quæ tale negotium excitauere. Damaſus & Vrſicinus ſupra humanum modum ad rapiendam epiſcopalẽ ſedem ardentes, ſciſſis ſtudiis aſperrimè conflictabantur, aduſque mortis vulnerúmque diſcrimina adiumentis vtriuſque progreſſis: quæ nec corrigere ſufficiens Viuentius nec mollire, vi magna coactus ſeceſſit in ſuburbanum: & in concertatione ſuperauerat Damaſus, parte quæ ei fauebat inſtãte. Conſtátque in baſilica Sicinini, vbi ritus Chriſtiani eſt conuenticulum, vno die cẽtum triginta ſeptem reperta cadauera peremptorum: efferatámque diu plebem ægrè poſtea dilinitam. Neque ego abnuo, oſtentationem rerum conſiderans vrbanarum, huius rei cupidos ob impetrãdũ quod appetunt omni contentione laterũ iurgari debere, quũ id adepti, futuri ſunt ita ſecuri vt ditẽtur obla-

Qui alij vult negotiũ faceſſere ſibi procurat exitium.

Damaſi & Vrſicini pro epiſcopali ſede Romana digladiatio admodũ cruenta.

Nec de nihilo certarunt.

Quum illa ſedes iam eſſet ambitione, auaritia & luxu fœdata.

tionibus matronarum, procedántque vehiculis inſidentes circunſpectè veſtiti, epulas curantes profuſas, adeo vt eorum conuiuia regales ſuperẽt menſas, qui eſſe poterant beati reuera, ſi magnitudine vrbis deſpecta quam vitiis opponũt, ad imitationem antiſtitum quorundam prouincialium viuerent: quos tenuitas edendi potandíq; parciſſimè, vilitas etiam indumentorum & ſupercilia humum ſpectantia perpetuo numini veríſque eius cultoribus vt puros commendant & verecundos.

Qui perduellibus & ſeditioſis adu. legitimos principes ferũt auxilia, ij vt capitales principatus hoſtes ſunt perſequendi.

3 HACTENVS deuiaſſe ſufficiet, nunc ad rerum ordines reuertamur. Dum aguntur antedicta per Gallias & Italiam, noui per Thracias exciti ſunt procinctus. Valens enim vt conſulto placuerat fratri, cuius regebatur arbitrio, arma concuſſit in Gothos ratione iuſta permotus: quòd auxilia miſere Procopio ciuilia bella cœptanti. Ergo cõuenit pauca ſuper horum origine & regionum ſitu tranſcurrere per breuem exceſſum. Erat Thraciarum deſcriptio facilis, ſi veteres concinerent ſtili: quorum obſcura varietas quoniam opus veritatem profeſſum non iuuat, ſufficiet ea quæ vidiſſe meminimus expedire. Has terras immenſa quondam camporum placiditate aggerũque altitudine fuiſſe porrectas, Homeri perẽnis autoritas docet, aquilonem & zephyrum ventos exinde flare fingentis. Quod aut fabuloſum eſt, aut tractus antehac diffuſi latiſſimè deſtinatíque nationibus feris cuncti Thraciarũ vocabulo cenſebantur. Et partem earum habitauere Scordici, longè nunc ab iiſdem prouinciis diſparati: ſæui quondam & truces, vt antiquitas docet: hoſtiis captiuorum Bellonæ litantes & Marti, humanúmq; ſanguinem in oſſibus capitum humanis bibẽtes auidius. Quorum aſperitate poſt multiplices pugnarum ærumnas ſæpe res Romana vexata poſtremò omnem amiſit exercitum cum rectore. Sed

Thraciarũ longus ambitus.

Scordiſci.

vt

vt nũc cernimus,eadem loca formata in cornuti ſideris modum,effingũt theatri faciẽ ſpecioſam.Cuius in ſummitate occidentali montibus præruptis denſatæ Succorũ pateſcunt anguſtiæ,Thracias dirimentes& Daciã.Partẽ verò ſiniſtram arctois obnoxiam ſtellis, Hæmimõtanę celſitudines claudunt,& Hiſter quà Romanũ ceſpitẽ lambit vrbibus multis & caſtris cõtiguus & caſtellis.Per dextrũ quod auſtrale eſt latus ſcopuli tenduntur Rhodopes: vnde eoum iubar exurgit,finitur in fretũ:cui vndoſiùs ab Euxino põto labẽti pergentiq; fluctibus reciprocis ad Ægeum,diſcidiũ panditur terrarũ anguſtum.Ex angulo tamen orientali Macedonicis iungitur collimitiis per artas præcipitéſque vias quę cognominantur Acontiſma:cui proxima Arethuſa conuallis & ſtatio, in qua viſitur Euripidis ſepulchrũ tragœdiatum ſublimitate conſpicui: & Stagira, vbi Ariſtotelem, vt Tullius ait,fundentem aureum flumẽ, natum accepimus.Hæc quoque priſcis temporibus loca barbari tenuere: morũ ſermonumque varietate diſſimiles.E quibus pręter alios vt immaniter efferati memorantur Odryſæ, ita humanum fundere ſanguinem aſſueti,vt quum hoſtium copia non daretur,ipſi inter epulas poſt cibi ſatietatem & potus, ſuis velut alienis corporibus imprimerent ferrum. Verùm aucta rep. dum conſulare vigeret imperiũ, has gentes antehac ſemper indomitas vagantéſque ſine cultu vel legibus Marcus Didius ingenti deſtinatione preſſit, Druſus intra fines continuit proprios,Minutius prope amnem Hebrũ,à celſis Odryſarum montibus fluentem ſuperatos prælio ſtrauit: poſt quos reſidui ab Appio Claudio procõſule ſunt infeſta concertatione deleti. Oppida enim in Boſphoro ſita & Propõtide,claſſes obtinuere Romanę. Aduenit poſt hos Imperator Lucullus,qui cum audaciſſima gente Beſſorum conflixit omnium pri-

Succorum anguſtia.

Hæmus mõs

Hiſter fluuius.

Rhodopes.

Odryſæ.

Beſſi.

mus: eodémque impetu Hæmimõtanos acriter reſiſtẽtes oppreſſit. Quo imminente, Thraciæ omnes in ditionem veterum tranſiuere noſtrorum. Hócq; modo poſt procinctus ancipites reipub. ſex prouinciæ ſunt quæſitæ. Inter quas prima, quæ ex fronte Illyris eſt confinis, Thracia ſpeciali nomine appellatur: quam Philippopolis Eumolpias vetus & Berœa amplæ ciuitates exornant. Poſt hanc Hæmimõtus Hadrianopolin habet, quæ dicebatur Vſcudama, & Anchialon, ciuitates magnas. Deīn Myſia, vbi Martianopolis eſt à ſorore Traiani principis ita cognominata, & Doroſtorus & Nicopolis & Odyſſus. Iuxtáque Scythia, in qua celebriora ſunt oppida Dionyſopolis & Tomi & Calatis. Europa omniū vltima, præter municipia vrbibus nitet duabus, Apris & Perintho, quam Heracleam poſteritas dixit. Rhodopa huic annexa Maximianopolin habet & Maroneam & Ænum, poſt quam conditam & relictam Æneas Italiam auſpiciorū proſperitate perpetua poſt diuturnos occupauit errores. Cõſtat autem, vt vulgauere rumores aſſidui, omnes penè agreſtes, qui per regiones prædictas montium circumcolunt altitudines, ſalubritate virium & prærogatiua quadam vię longiùs propagandæ nos anteire: ídque inde contingere arbitrantur, quòd colluuione ciborum abſtinent calidis & perenni viriditate totis aſperginibus gelidis corpora conſtringente auræ purioris dulcedine potiuntur, radióſque ſolis ſuapte natura vitales primi omnium ſentiunt, nullis adhuc mãculis rerum humanarum infectos. His ita digeſtis pedem referamus ad cœpta.

Prouinciæ Thraciæ, ſex. *Thracia.* *Hæmimontus.* *Myſia.* *Scythia.* *Europa.* *Rhodopa.* *Thracum agreſtium montes circumcolentiū vita cur lõga.*

4 PROCOPIO ſuperato in Phrygia, internarúmque diſſenſionum materia conſopita. Victor magiſter equitum ad Gotthos eſt miſſus, cogniturus apertè quam ob cauſam gens amica Romanis, fœderibúſque ingenuæ pacis obſtricta, armorū dederat admi-

Gotthi literas Procopij proferūt, vt ſe excuſent.

adminicula bellum principibus legitimis inferẽti. Qui vt factum prima defenſione purgarent, literas eiuſdem obtulere Procopij: vt generis Conſtantiniani propinquo imperium ſibi debitum ſumpſiſſe commemorantis, veniáque dignum aſſerentes errorem. Quibus eodem referente Victore compertis, Valens paruipendens excuſationem vaniſſimam, in eos ſigna commouit, motus aduentantis iam præſcios: & pubeſcente verè, quæſito in vnum exercitu, prope Daphnen nomine munimentum eſt caſtrametatus: pontéque contabulato ſupra nauium foros flumen tranſgreſſus eſt Hiſtrum, reſiſtẽtibus nullis. Iámque ſublatus fiducia quum vltrò citróque diſcurrens nullum inueniret quem ſuperare poſſet vel terrere, (omnes enim formidine perciti militis cum apparatu ambitioſo propinquantis, montes petiuere Serrorum, arduos & inacceſſos niſi perquam gnaris) ne æſtate omni conſumpta ſine vllo remearet effectu, Arintheo magiſtro peditũ miſſo cum prædatoriis globis familiarum rapuit partem, quæ antequam ad dirupta venirent & flexuoſa capi potuerunt, per plana camporum errantes. Hócque tantùm quod ſors dederat impetrato, rediit cum ſuis innoxius, nec illato graui vulnere nec accepto. Anno ſequuto ingredi terras hoſtiles pari alacritate conatus, fuſiùs Dannubij gurgitibus vagatus impeditus manſit immobilis, prope Carporum vicum ſtatiuis caſtris vſque ad autumnum locatis emenſum. Vnde, quia nihil agi potuit, dirimẽte magnitudine fluentorum, Martianopolin ad hyberna diſceſſit. Simili pertinacia tertio quoque anno per Nouidunum nauibus ad tranſmittendum amnem connexis perrupto barbarico, continuatis itineribus longiùs agentes Grutungos, bellicoſam gentem, adgreſſus eſt: póſtque leuiora certamina Athanaricum ea tempeſtate iudicem potentiſſimũ,

Sed fruſtra: Valẽs enim in eos vt perduellio fautores ſigna commouet.

Ii autem formidine perciti (etenim mala mens nil aliud eſt quã arena ſine calce & lapidibus) fugiunt, parte familiarum præda expoſita.

auſum reſiſtere cum manu quam ſibi crediderat abundare, extremorum metu coegit in fugam, ipſéque cum omnibus ſuis Martianopolin rediuit ad hyemem agendam, vt in illis tractibus habilem. Aderant poſt diuerſos triennij caſus finiendi belli materiæ tempeſtiuæ. Prima, quòd ex principis diuturna permanſione, metus augebatur hoſtilis. Dein quòd commerciis vetitis vltima neceſſariorum inopia barbari ſtringebantur: adeo vt legatos ſupplices ſæpe mittentes, venialem poſcerent pacem. Quibus Imperator rudis quidem, verùm ſpectator adhuc æquiſſimus rerum, antequam adulationum pernicioſis illecebris captus rempub. funeribus perpetuò deflendis affligeret, in commune conſultans, pacem dare oportere decreuit: emiſitque viciſſim Victorem & Arintheum, qui tunc equeſtrem militiam agerent. Qui quum propoſitis conditionibus aſſentiri Gothos docuiſſent litteris veris, præſtituitur componendæ paci conueniens locus. Et quoniam aſſerebat Athanaricus ſub timenda execratione iuriſiurandi, ſe eſſe obſtrictum mandatíſque prohibitum patris ne ſolum aliquando calcaret Romanorum, & adigi non poterat, indecorúmque erat & vile ad eum Imperatorem tranſire: rectè noſcentibus placuit, nauibus remigio directis in medium flumen, quæ vehebant cum armigeris principem gentíſque iudicem, inde cum ſuis fæderari, vt ſtatutum eſt, pacem. Hócque compoſito & acceptis obſidibus, Valens Conſtantinopolin rediit, vbi poſtea Athanaricus proximorum factione genitalibus terris expulſus fatali ſorti deceſſit, & ambitioſis exequiis ritu ſepultus eſt noſtro.

Trienniali bello cõfecto coguntur Gothi, innumeri dãnis affecti pacẽ poſcere, quã obtinent ab Imperatore nondum adulatoriis artibus corrupto.

Obſeruanda execratio Athanarici Gothi.

A ſuis poſtea electi.

5 Inter hęc Valẽtiniano magnitudine quaſſato morborum, agitantéque extrema, conuiuio occultiore Gallorum qui aderant in commilitio principis, ad imperium Ruſticus Iulianus tunc magiſter memoriæ

Morbus periculoſus potentiũ principes nouorum conſiliorum ſeges.

memoriæ poſcebatur, quaſi afflatu quodam furoris, beſtiarum more humani ſanguinis auidus, vt oſtenderat quum procõſulari poteſtate regeret Africam. In præfectura enim vrbana quam adhuc adminiſtrans extinctus eſt, tempus anceps metuens tyrannidis, cuius arbitrio tanquam inter dignorum inopiam ad id aſcenderat culmen, lenis videri cogebatur & mollior. Contra hos nitebantur aliqui ſtudiis altioribus in fauorem Seueri magiſtri tunc peditum, vt apti ad hoc impetrandum: qui licet aſper eſſet & formidatus, tolerabilior tamen fuit, & modis omnibus præferendus, antedicto. Sed quum hæc cogitantur incaſſum, Imperator remediis multiplicibus recreatus, víxque ſe mortis periculo contemplans extractum, Gratianum filium ſuum adulto iam proximum inſignibus principatus ornare meditabatur: & paratis omnibus, militéque firmato vt animis id acciperet promptis, quum Gratianus veniſſet, progreſſus in campum, tribunal aſcendit: ſplendoréque nobilium circundatus poteſtatum, dextra puerum adprehenſum productúmque in medium, oratione concionaria deſtinatum Imperatorem exercitui commendabat: *Auctum erga me veſtri fauoris indicium hũc loci principalis circumferẽs habitum, quo potior alijs indicatus ſum multis & claris, cõſiliorum ſocijs votorúmque auſpicibus vobis pietatis officijs adgrediar tempeſtiuis, proſpera deo ſpondente: cuius ſempiternis auxilijs ſtabit Romana res inconcuſſa. Accipite igitur quæſo placidis mẽtibus, viri fortiſſimi, deſideriũ noſtrũ, id reputantes quòd hæc quæ fieri caritatis ſanciunt, iura, nõ tantùm tranſire voluimus per conſcientiam veſtrã, verùm & probata firmari, vt congrua nobis & profutura. Gratianum hunc meum adultum, quem diu verſatum inter liberos veſtros commune diligitis pignus, vndique munienda tranquillitatis publicæ cauſa, in auguſtũ ſumere cõmilitium paro, ſi propitia cæleſtis numinis veſtræque maieſtatis volũtas*

Quã demetit ſanitas reſtituta. & ita prædones hiantes eluduntur.

Valentiniani oratio ad exercitum.

Qua Gratianum, quãuis puerum.

parentis amorem iuuerit præeuntem, non rigido cultu ab incunabulis ipſis.vt nos educatum,nec tolerãtia rerum coalitum aſperatum, nec capacem adhuc Martij pulueris vt videtis: ſed familiæ ſuæ laudibus maiorúmque factis præſtantibus concinentem,paucibribus inuidiæ metu,vt dicitur, protinus ſurrepturum.Vt enim mihi videri ſolet,mores eius & appetitus licet nondum maturos ſæpe penſanti ineunte adoleſcentia,quoniam humanitate & ſtudijs diſciplinarum ſolertium expolitus librabit ſuffragijs puris merita rectè ſecúſve factorum, faciet vt ſciant ſe boni intelligi, in pulchra facinora procurſabit ſignis militaribus & aquilis adhæſurus,ſolẽ niuéſque & pruinas & ſitum perferet & vigilias, caſtris ſi neceßitas adegerit, aliquotiens propugnabit,ſalutẽ pro periculorum ſocijs obiectabit: & quod pietatis ſummum primúmque munus eſt,remp.vt domũ paternam diligere poterit & auitam. Nondum finita oratione dictis cum aſſenſu læto auditis,pro ſuo quiſque loco animo læto milites alius alium anteire feſtinãs, tanquam vtilitatis & gaudiorum participes,Gratianum declararunt Auguſtum, claſſicorum ampliſſimo ſono blandum fragorem miſcentes armorum. Quo viſo maiore fiducia Valentinianus exultans,corona indumentíſque ſupremæ fortunæ ornatũ filium oſculatus,iámque fulgore conſpicuũ, alloquitur aduertentẽ quæ dicebat, *En*,inquit,*habes mi Gratiane amictus,vt ſperanimus omnes, auguſtos,meo commilitonúmque noſtrorũ arbitrio delatos ominibus fauſtis. Accingere igitur pro rerũ vrgentium pondere vt patris & patrui collega, & aſſueſce impauidus penetrare cũ agminibus peditũ gelu peruios Hiſtrum & Rhenum, armatis tuis proximus ſtare: ſanguinẽ ſpiritúmque conſideratè pro his impẽdere quoſ regis: nihil alienum putare quod ad Romani imperij pertinet latus. Hæc pro tempore præcepiſſe ſufficiat, cætera monere non deſinam. Nunc reliqui vos eſtis rerum maximi defenſores, quos rogo & obteſtor, vt ad creſcentem Imperatorem fidei veſtræ commiſſum ſeruetis affectione fundata.*

Sed familiæ ſuæ laudib. & maiorum factis illuſtrem.

Et maximè ſpei principem, Auguſtum nuncupat.

Exercitu approbante.

Deinde pro dignitate ornatum, grauiſ oratione ad officium hortatur.

His

His dicti ſolennitate omni firmatis, Eupraxius Cæſatienſis Maurus magiſter ea tempeſtate memoriæ, primus omnium exclamauit, *Familia Gratiani hoc meretur*: ſtatímque promotus quæſtor, multa & prudentibus æmulanda bonæ fiduciæ reliquit exempla, nuſquam à ſtatu naturæ diſcedens intrepidæ, ſed conſtans ſemper legúmque ſimilis, quas omnibus vna eadémque voce loqui in multiplicibus aduertimus cauſis: qui tunc magis in ſuſcepta parte iuſtitiæ permanebat, quum eum recta monentem exagitaret minax Imperator & nimius. Conſurrectum eſt poſt hæc in laudes maioris principis & nouelli, maximéque pueri, quem oculorum flagrantior lux commendabat, vultúſque & reliqui corporis iucundiſſimus nitor & egregia pectoris indoles: quæ imperatorem impleſſet, cum veterum lectiſſimis comparandum, ſi per fata proximóſque licuiſſet, & qui virtutem eius etiam tum inſtabilem adnubilabant actibus prauis. In hoc tamen negotio Valentinianus morem inſtitutum antiquitus ſupergreſſus, nõ Cæſares ſed Auguſtos germanum nuncupauit & filium, beniuolè ſatis. Nec enim quiſquam antehac adſciuit ſibi pari poteſtate collegam, præter principem Marcum, qui Verum adoptiuum fratrem abſque diminutione aliqua maieſtatis imperatoriæ ſocium fecit.

Quam orationẽ & electionẽ acclamatione vera cõfirmat Eupraxius, vir laudatiſſ.

Et pro meritis noua dignitate ornatur.

Præcipuè verò Gratiani elucens ſub eximia corporis forma viuida virtus.

Et Valentiniani patris beneuoletia.

6 His ex ſententia rectorum & militum ordinatis, vix dies interceſſere pauci, quum Mamertinum præfectum prætorio ab vrbe regreſſum, quò quædam perrexerat correcturus, Auitianus ex vicario peculatus detulerat reum. Cui ideo Vulcatius ſucceſſit Rufinus omni ex parte perfectus, & velut apicem ſenectutis honoratæ prætendens, ſed lucrandi opportunas occaſiones occultationis ſpe nunquam prætermittens. Qui nactus copiam principis Orfitũ ex præfecto vrbis ſolutũ exilio, patrimonij

Aula principis miſera facies, vbi alij peculatus rei deferuntur.

Alij auaritiæ ſiti inextinguibili laborans.

redintegrata iactura remitti fecit in lares. Et quanquam Valentinianus homo propalã ferus inter imperitandi exordia, vt aſperitatis opinionem molliret, impetus truces retinere nonnunquam in poteſtate animi nitebatur, ſerpẽs tamen vitium & dilatũ aliquandiu licentiùs erupit ad perniciem plurimorum, quod auxit ira acerbiùs efferueſcens. Hanc enim eſſe vlcus animi diuturnũ interdúmque perpetuum, prudentes definiunt, naſci ex mentis mollicie conſuetum id aſſerentes argumento probabili, quòd iracundiores ſunt incolumibus languidi, & fœminæ maribus, & iuuenibus ſenes, & felicibus ærumnoſi. Eminuit tamen per id tempus inter alias humilium neces mors Dioclis ex comite largitionum Illyrici, quem ob delicta leuia flammis iuſſit exuri: & Diodori ex agente in rebus, triúmque apparitorum poteſtatis vicariæ per Italiam, ob id vexatorum atrociter, quòd apud eum queſtus eſt comes, Diodorum quidem aduerſùs ſe ciuiliter imploraſſe iuris auxilium, officiales verò iuſſu iudicis auſos monere proficiſcentem vt reſponderet ex lege. Quorum memoriam apud Mediolanum colentes nunc vſque Chriſtiani, locum vbi ſepulti ſunt, Ad innocẽtes appellant. Dein quum in negotio Maxentij cuiuſdam Pannonij ab exequutione à iudice rectè maturari præcepta, triũ oppidorum ordines mactari iuſſiſſet, interpellauit Eupraxius tunc quæſtor, & *Parciùs*, inquit, *agito, piiſſime principum: hos enim quos interfici tanquam noxios iubes, vt martyras, id eſt diuinitati acceptos, colit religio Chriſtiana.* Cuius ſalutarem fiduciam præfectus imitatus Florentius, quum in re quadam venia digna audiſſet, eum percitum ira iuſſiſſe ternos per ordines vrbium interfici plurimarum, *Et quid agetur*, ait, *ſi oppidum aliquod curiales non haberet tantos? Inter reliqua id quoque ſuſpendi debet,*

Princeps ipſe ingenio aſpero & truci indulget.

Ob leuia delicta crudeli ſupplicio magni nominis viri tolluntur.

Inſontes necantur.

In omnes ordines promiſcuè ira principis effunditur. Bene eſt autem ſi qui reclamant, & quidem authoritate graues.

ut quum habuerint occidantur. Ad hanc inclementiã illud quoque accedebat, dictu dirũ & factu, quòd ſi quis eum adeſſet iudicium potentis inimici declinans aliúmque ſibi poſtulãs dari, hoc non impetrato, ad eundem quem metuebat, licet multa prætenderet iuſta, remittebatur. Itémque aliud audiebatur horrendum, quòd vbi debitorum aliquem egeſtate obſtrictũ nihil reddere poſſe dicebatur, interfici debere pronuntiabat. Hæc autem & ſimilia licenter ideo altiore faſtũ quidã principes agunt, quòd amicis emendandi ſecus cogitata vel geſta copiam negant, inimicos loqui terrent amplitudine poteſtatis. Nulla vacat quæſtio prauitatum apud eos qui quod volunt maximas putant eſſe virtutes.

Sed illud præcipuè dirum, aperta iniuſtitia.

Et immanis crudelitas grauiter perſtricta ab Amm. Marcellino.

7 Profectus itaque ab Ambianis Treueróſque feſtinans, nuntio percellitur graui, qui Britannias indicabat barbarica conſpiratione ad vltimam vexatas inopiam: Nectaridiúmque comitem maritimi tractus occiſum, & Buchobaudem ducem hoſtilibus inſidiis circunuentum. Quibus magno cum horrore compertis, Seuerum etiam tum domeſticorum comitem miſit, ſi ſors caſum dediſſet optatum, correcturum ſeciùs geſta: quo paulo poſtea reuocato, Iouinus, eadem loca profectus, Prouentuſidem celeri gradu præmiſit, adminicula petiturus exercitus validi. Id enim inſtantes neceſſitates flagitare firmabant. Poſtremò ob multa & metuenda quæ ſuper eadem inſula rumores aſſidui perferebant, electus Theodoſius illuc properare diſponitur, officiis martiis feliciſſimè cognitus: aſcitáque animoſa legionum & cohortium pube, tendebat præeunte fiducia ſpecioſa. Et quoniam quum Conſtantis principis actus componerent, motus adoleſcentis & ſeneſcentis oceani tractúmque Britanniæ pro captu virium explanaui, ad ea quæ digeſta ſunt ſemel, reuolui

Dum principes domi ſæuiunt, foris in eorum miniſtros ſubditi inſurgũt: vt eadem mẽſura quà metiuntur alios ipſi remetiantur.

Periculoſa bella feliciſ. ducibus, non prædonibus publicis, dedicatis, garrulis thraſonibus, committendã.

ſuperfluum duxi: vt Vlyxes Homericus apud Phęacas ob difficultatem nimiam replicare formidat. Illud tamen ſufficiet dici, quòd eo tempore Picti in duas gentes diuiſi Dicalidonas & Vecturiones, itidémque Attacotti bellicoſa hominum natio & Scotti, per diuerſa vagantes multa populabantur. Gallicanos verò tractus Franci & Saxones iiſdem confines, quò quiſque erumpere potuit terra vel mari, prædis acerbis incendiiſque & captiuorum funeribus hominum violabant. Ad hæc prohibēda ſi copiam dediſſet fortuna proſperior, orbis extrema dux efficaciſſimus petens, quum veniſſet ad Bononiæ littus, quod à ſpatio controuerſo terrarum anguſtiis reciproci diſtinguitur maris, attolli horrendis æſtibus aſſueti, rurſúſque ſine vlla nauigantium noxa in ſpeciem complanari camporum, exinde tranſmeato lentiùs freto defertur Rotupias ſtationem ex aduerſo tranquillam. Vnde quum cōſequuti Bataui veniſſent & Heruli, Iouiíque & Victores fidentes viribus numeri, egreſſus tendénſque ad Lundonium vetus oppidum, quod Auguſtam poſteritas appellauit, diuiſis plurifariam globis, adortus eſt vagantes hoſtium vaſtatorias manus graues onere ſarcinarum. Et properè fuſis qui vinctos homines agebant & pecora, prædam excuſſit, quam tributarij perdidere miſerrimi. Denique reſtituta omni, præter partem exiguam impenſam militibus feſſis, merſam difficultatibus ſuis antehac ciuitatem, ſed ſubitò qua ſalus ſperari potuit recreatam, in ouantis ſpeciem lætiſſimus introiit. Vbi ad audenda maiora proſpero ſucceſſu elatus, tutáque ſcrutando conſilia, futuri morabatur ambiguus, & diffuſam variarum gentium plebem & ferocientem immaniter non niſi per dolos occultiores & improuiſos excurſus ſuperari poſſe, captiuorum confeſſionibus & transfugarū indiciis doctus.

Britanniæ populi quales.

Ad eos difficilis acceſſus.

Tandem Theodoſius in Angliam Britanniæ partem penetrat, & hoſtes præda ſpoliat.

Eóſque niſi per dolos & improuiſos excurſus ſuperari poſſe audiens.

doctus. Denique edictis propoſitis impunitatéque promiſſa, deſertores ad procinctum vocabat, & multos per diuerſa libero cõmeatu diſperſos. Quo monitu vt rediere plerique, incentiuo percitus, retentúſque anxiis curis, Ciuilem nomine recturum Britannias pro præfectis ad ſe popoſcerat mitti, virum acrioris ingenij, ſed iuſti tenacem & recti: itidémque Dulcitium, ducem ſcientia rei militaris inſignem. Hæc in Britanniis agebantur.

Ciuilem & Dulcitium egregios duces accerſit qui bellum illud conficerent.

8. AFRICAM verò iam inde ab exordio Valentiniani imperij exurebat barbarica rabies, per procurſus audentiores & crebris cædibus & rapinis intenta. Quam rem militaris augebat ſocordia, & aliena inuadendi cupiditas, maximéque Romani nomine comitis. Qui venturi prouidus, transferendæque in alios inuidiæ artifex, ſæuitia morum multis erat exoſus, hac præcipuè cauſa quòd ſuperare hoſtes in vaſtandis prouinciis feſtinabat affinitate Remigij tunc magiſtri officiorũ, confiſus: quo praua & contraria referẽte, princeps vt præ ſe ferebat ipſe cautiſſimus, lacrymoſa diſpendia diutius ignorauit Afrorum. Geſtorum autem per eas regiones ſeriem plenam & Ruricij præſidis legatorúmque mortẽ & cætera luctuoſa, quum adegerit ratio diligentiúsexplicabo. Et quoniã adeſt liber locus dicẽdi quæ ſentimus, apertè loquamur. Hunc Imperatorem omnium primum in maius militares faſtus ad damna rerum auxiſſe communium, dignitates opéſque eorum ſublimiùs erigentem: &, quod erat publicè priuatímque dolendum, indeflexa ſæuitia punientem gregariorum errata, parcentem potioribus, qui tanquam peccatis indulta licentia, ad labes delictorum immanium conſurgebant. Qui ex eo anhelantes, ex nutu ſuo indiſtanter putant omnium pendere fortunas. Horum flatus & pondera inuentores iuris antiqui mollientes etiam, in-

Militum ſocordia, auaritia, & prædæ amor præfectos ipſos occupans, hoſtibus viam ad cædes & rapinas aperit. Porro, hic Romanus, Africæ comes ſeu Præfectus, latronis publici, ſpecioſo titulo ſuperbientis (quales pleróſque fere hodie tellus) & principũ iniquitate vel ſocordia abutẽtis ad ſcelera quauis patrãda, effigiem ad viuum expreſſam exhibet.

ſontes quoſdam aliquotiens ſuppliciis aboleri cenſuere letalibus. Quod ſæpe contingit, quũ ob multitudinis crimina, nonnulli ſortis iniquitate plectũtur innoxij: id enim nonnunquam ad priuatorum pertinuit cauſas. At in Iſauria globatim per vicina digreſſi prædones oppida, villáſq; vberes libera populatione vexantes, magnitudine iacturarum Pamphyliã afflictabant & Cilicas. Quos quum nullis arcentibus interneciuè cuncta diſperdere Aſiæ vicarius ea tempeſtate Muſonius aduertiſſet, Athenis Atticis antehac magiſter rhetoricus, deploratis nouiſſimis rebus luxúque adiumẽto militari marcente adhibitis ſemiermibus paucis, quos diocmitas appellant, vnum graſſatorum cuneum, ſi patuiſſet facultas, adoriri conatus, per anguſtũ quendã tranſiens deuexitatis anfractum, ad ineuitabiles venit inſidias: & ibi cum his confoſſus eſt quos ducebat. Tali ſucceſſu latrones prætumidos, palantéſque per varia confidentiùs, interfectis aliquibus ad latebroſa montium ſaxa quæ incolunt exitæ tandem copiæ contruſerunt: vbi cum eis nec quieſcendi nec inueniendi ad victum vtilia, copia laxaretur, præter inducias pacem ſibi tribui popoſcerunt, Germanicopolitanis auctoribus, quorum apud eos vt ſignifera manus ſemper valuere ſententiæ: obſidibúſque datis vt imperatum eſt, immobiles diu manſere, nihil audentes hoſtile. Hæc inter Prætextatus præfecturam vrbis ſublimiùs curans, per integritatis multiplices actus & probitatis, quibus ab adoleſcentiæ rudimentis inclaruit, adeptus eſt id quod raró contingit, vt quum timeretur, amorem non perderet ciuiũ, minis firmari ſolitum erga iudices formidatos. Cuius autoritate iuſtíſque veritatis ſuffragiis tumultu lenito, quẽ Chriaſtianorũ iurgia concitarunt, pulſóque Vrſicino, alta quies pari iam propoſito ciuium Romanorum aptiſſima adoleſce-

Alij prædones inſurgunt, quos cum Muſonius nõ ſatis valida manu reprimere putat ipſemet opprimitur. Nec enim molli aut inexercitato brachio deſperati homines inuadendi ſunt.

Damna publica commodis quibuſdã ſapiens rerũ arbiter compenſat: excitatis præcipuè moderatis & prudentibus viris qui prouocationum ratione res in publica ſocietate collapſas inſtaurant.

adoleſcebat, gloria clari rectoris plura & vtilia diſponentis. Nam & Meniana ſuſtulit omnia, fabricari Romæ priſcis quoque vetita legibus, & diſcreuit priuatorum parietes ab ædibus ſacris iiſdem inuerecundè connexos: ponderáque per regiones inſtituit vniuerſas, quum auiditati multoru m ex libidine trutinas componentiũ occurri nequiret. In examinandis verò litibus ante alios id impetrauit quod laudando Brutum Tullius refert, vt quum nihil ad gratiam faceret, omnia tamen grata viderentur quæ faciebat.

9 SVB idem ferè tempus Valentiniano ad expeditionem cautè vt rebatur, profectò, Alemannus regalis Rando nomine, diu præſtruens quod cogitabat, Magontiacum præſidiis vacuam cum expeditis ad latrocinandum latenter irrepſit. Et quoniam caſu Chriſtiani ritus inuenit celebrari ſolennitatem, impræpeditè cuiuſquemodi fortunę virilem & muliebrem ſexum cũ ſuppellectile non parua indefenſum abduxit. Paruo inde pòſt interuallo inopina rei Romanæ ſpes lætiorum affulſit. Quũ enim Vithicabius rex Vadomarij filius, ſpecie quidem molliculus & morboſus, ſed audax & fortis, ardores in nos ſæpe ſuccenderet bellicos, opera nauatur impenſior vt qualibet concideret ſtrage: & quia attẽtatus aliquoties nullo genere potuit ſuperari vel prodi, fraude citerioris vitæ miniſtri, ſtudio ſollicitante noſtrorum, occubuit. Cuius poſt necem, aliquatenus hoſtiles torpuere diſcurſus: interfector tamen præ metu pœnarum quas verebatur, ſi patuiſſet negotium, ad Romanum ſolum ſe celeri tranſtulit gradu. Parabatur poſt hæc lentioribus curis & per copias multiformes in Alemannos expeditio, ſolitis grauior, deſtinatiùs id publica tutela poſcente: quia reparabilis gẽtis motus timebãtur infidi, milite nihilominus accenſo: cui ob ſuſpectos eorum mores,

Alia turba Valentinianum excitantes.

Quibus dolo occurrit formidabilem & primariũ hoſtem opprimens.

Nec tamen plenè compeſcuit. Et enim natio bellicoſa etiam fortiſſ. duce ablato, manus victas aut ſupplices minimè porrigit.

nunc infirmorum & ſupplicium, paulo pòſt vltima minitantium, nullæ quieſcendi dabantur induciæ. Contracta igitur vndique mole maxima cateruarum armis & ſubſidiis rei cibariæ diligēter. inſtructa, accitóque Sebaſtiano comite cum Illyricis & Italicis numeris quos regebat, anni tempore iam recente Valentinianus cum Gratiano Rhenum trāſgreſſus, indiuiſis agminibus quadratis ipſe medius incedebat, Iouino & Seuero magiſtris rei caſtrenſis altrinſecus ordinum latera ſeruantibus, ne repentino inuaderentur aſſultu. Protinúſque inde ductantibus itinerum callidis, exploratis acceſſibus per regiones lōgo itu porrectas, ſenſim gradiēs miles irritatior ad pugnādum, velut repertis barbaris minaciter infrendebat. Et quoniam aliquot diebus emenſis nullus potuit qui reſiſteret inueniri, cuncta ſatorum & tectorum quæ viſebātur iniecta cohortium manu vorax flamma vaſtabat, præter alimenta quæ colligi dubius rerum euētus adigebat & cuſtodiri. Poſt hæc leniore greſſu princeps vlterius tēdens quum propè locum veniſſet cui Solicinio nomen eſt, velut quodam obice ſtetit, doctus procurſantium relatione veriſſima barbaros longè conſpectos. qui nullam ad ſalutem tuendam viam ſupereſſe cernētes, niſi ſe celeri defendiſſent occurſu, locorum gnaritate confiſi vnum ſpirantibus animis montem occupauere præcelſum, per confragoſos colles vndique præruptum & inuium abſque ſeptentrionali latere, vnde facilem habet deuexitatem & mollem. ſignis ilico fixis ex more quum vndique ad arma conclamaretur, imperio principis & ductorū ſtetit regibilis miles vexillum opperiens extollendum, quod erat opportunè ſubeūdæ indicium pugnæ. Ergo quia ſpatium deliberādi aut exiguum dabatur aut nullum, hinc impatientia militis perterrente, inde horrēda circunſonantibus Alemannis,

Sed exercitui quanuis validiſſimo ſolicitudinē inicit.

Satis autem & tectis flāma vaſtatis celeri ocurſu hæc natio libertati ſuæ conſulere nititur. Quid enim dulcius quàm pro patria mori?

Prælii in.e Romanos & Alemannos initia.

Alemannis, id conſilium ratio celeritatis admiſit, vt arctoam montium partem, quam clementer diximus eſſe procliuem, Sebaſtianus cum ſuis occuparet fugientes Germanos, ſi fors ita tuliſſet, leui negotio confoſſurus. quod haud placuit maturato. Gratianóque apud ſigna Iouianorum retrò detento, cuius ætas erat etiam tum præliorum impatiens & laborum, Valentinianus, vt dux cunctator & tutus, centurias & manipulos capite intecto conſalutans (nullo potentium in conſcientiam arcani adhibito, remota multitudine ſtipatorum) ſpeculatum radices aggerum auolauit cum paucis, quorum induſtriam notat & fidem: prædicans (vt erat ſui arrogans æſtimator) inueniri poſſe aliam viam ducentem ad arduos cliuos, præter eam quam inſpexere procurſatores. Per ignota itaque & paluſtres vligines deuius tendens, inſidiatricis manus locatæ per abrupta ſubito opetiiſſet adcurſu, ni neceſſitatis adiumento poſtremo per labilem limũ incitato iumento digreſſus legionum ſe gremiis immerſiſſet, poſt abruptum periculum, cui adeo proximus fuit, vt galeam eius cubicularius ferens auro lapilliſque diſtinctam cum ipſo tegmine penitus interiret, nec poſtea viuus reperiretur aut interfectus. Proinde quiete reficiendis corporibus data, ſignóque erecto, quod ſolet ad pugnam hortari, tubarum minacium accendente clangore, fidentiſſimo impetu acies motas prõptè ante alios præiere duo iuuenes lecti in principiis adeundi diſcriminis Saluius & Lupicinus, ſcutarius vnus, alter è ſchola gentilium, fragore terribili concitantes: haſtáſque criſpando quum ad rupium obiecta veniſſent, trudentibúſque Alemannis euadere ad celſiora conarentur, aduenit huc omne pondus armorum. Iis denique anteſignanis per hirta dumis & aſpera magno virium niſu in editas ſublimitates

Conſilium è re nata, & in harena, vt aiunt.

Imperatoris cunctatio, prouidentia, erga milites amor ſigno teſtatus, vigilans alacritas, audacia, & indicium, lata via ad victoriam.

Pugnæ cruentæ deſcriptio.

erupſit. Acri igitur partiũ ſpiritu conflictus cuſpidibus tẽratur infeſtis: & hinc arte belli doctior miles, inde licet feroces, ſed incauti barbari, dexteris coiere collatis: quos latiùs ſeſe pandens exercitus infuſis vtrinque cornibus affligebat, per frẽmitus territos & equorum hinnitus & tubas. nihilominus tamen ipſi aſſumpta fiducia reſtiterũt. Æquatãque parũper præliorũ ſorte haud parua mole certatum eſt, dum turmarũ funeribus mutuis res gerebatur.

Exitus prælij, fuga & clades Alemannorum.

Diſiecti denique Romanorũ ardore metũque turbati miſcentur vltimis primi: dũmq; in pedes verſi diſcedunt verutis hoſtilibus forabantur & pilis. Poſtremò dum anheli currunt & feſſi, pandebant ſequentibus poplites & ſuras & dorſa. Stratis deniq; multis lapſorum partem Sebaſtianus, cum ſubſidiali manu locatus poſt montium terga trucidauit, ex incauto latere circunuentam: diſperſi cæteri ſyluarum ſe latebris amandarunt. In hac dimicatione noſtri quoque oppetiere non contemnendi. Inter quos Valerianus fuit domeſticorum omnium primus, & natus ſpado quidam ſcutarius, exercitus ita bellator vt Sicinio veteri cõparetur & Sergio. Híſque tali caſuum diuerſitate peractis milites ad hyberna, Imperatores Treueros reuerterunt.

Victoria nõ omnino læta.

Probus minimè probus prætorio præfectus, aulicæ vulpeculæ, inter ſimias ludentis, imago.

10 Per hæc tempora Vulcatio Ruffino abſoluto vita dũ adminiſtrat, ad regendam præfecturam prætorianam ab vrbe Probus accitus, claritudine generis & potentia & opum amplitudine cognitus orbi Romano, per quem vniuerſum penè patrimonia ſparſa poſſedit, iuſtè an ſecus non iudicioli eſt noſtri. Hunc quaſi gemina quædam (vt poëtæ fingunt) fortuna præpetibus pennis vehens, nunc beneficium oſtendebat & amicos altiùs erigentem, aliquotiens inſidiatorem dirum & per cruentas noxium ſimultates. Et licet potuit quoad vixit ingentia largiẽdo & interpellãdo poteſtates aſſiduas, erat

tamen

tamen interdum timidus ad audaces, contra timidos celſior: vt videretur quũ ſibi fideret, de cothurno ſtrepere tragico, & vbi paueret, omni humilior ſocco. atque vt natantium genus elemento ſuo expulſum, haud ita diu ſpirat in terris, ita ille marcebat abſque præfecturis, quos ab iurgia familiarum ingentium capeſſere cogebatur, nunquam innocentium per cupiditates immenſas, vtque multa perpetrarent impunè dominum ſuum mergentium in rempub. Nanque fatendum eſt, nunquam illa magnanimitate coalitus clienti vel ſeruo agere quicquam iuſſit illicitum. Sed ſi eorum quenquam crimen vllum compererat admiſiſſe, vel ipſa repugnãte iuſtitia, nõ explorato negotio ſine reſpectu boni honeſtíque defendebat. Quod vitium reprehendẽs pronuntiat Cicero, *Quid enim intereſt inter ſuaſorem facti & probatorem? Aut quid refert vtrum voluerim fieri, an gaudeam factum?* Suſpicioſus tamen & minutus ſuopte ingenio fuit, & ſubamarum arridens blandiénſque interdum vt noceat: (id autem perſpicuũ eſt in eiuſmodi moribus malum, tum maximè quũ celari poſſe exiſtimatur) ita implacabilis & diruptus vt ſi lædere quenquam inſtituiſſet, nec exorari poſſet, nec ad ignoſcẽdum erroribus inclinari: ideóque aures eius non erant, ſed pluribus videbantur obſtructæ: in ſummis diuitiarum & dignitatũ culminibus anxius & ſollicitus, ideóque ſemper leuibus morbis afflictus. Hæc per occidentalis plagas rerum ſeries fuere geſtarum.

Improbi & potentiũ amici genius.

Noſtro hoc ſeculo ex inferis euocatus vt Europam à fundamentis cõcuteret.

11 REX verò Perſidis longæuus ille Sapor, & ab ipſis imperitãdi exordiis dulcedini rapinarum addictus, poſt Imperatoris Iuliani exceſſum, & pudendæ pacis icta fœdera, cum ſuis pauliſper nobis viſus amicus, calcata fide ſub Iouiano pactorum, iniectabat Armeniæ manũ, vt eam velut placitorum abolita firmitate ditioni iungeret ſuæ. Et primò per

Pietas, fides, iuſtitia, rapinæ addictis principibus priuata bona ſunt: iſti quâ iuuat, eunt.

artes fallendo diuerſas, nationem omnem reniten-
tem diſpendiis leuibus affictabat, ſollicitans quoſ-
dam optimatum & ſatrapas, alios excurſibus occu-
pans improuiſis. Dein per exquiſitas periuriiſque
mixtas illecebras captum regem ipſum Arſacem,
adhibitúmque in conuiuium, iuſſit ad latētem tra-
hi poſticam: eúmque effoſſis oculis vinctū catenis
argenteis, quod apud eos honoratis vanum ſuppli-
ciorum æſtimatur eſſe ſolatium, exterminauit ad
caſtellū Agabana nomine: vbi diſcruciatus cecidit
ferro pœnali. Deinde, nequid intemeratum perfi-
dia præteriret, Sauromace pulſo quem autoritas
Romana præfecit Hiberiæ, Aſpacuræ cuidam po-
teſtatem huiuſmodi detulit, gentis diademate ad-
dito, vt arbitrio ſe monſtraret inſultare noſtrorum.
Quibus ita ſtudio nefando perfectis, Cylaci ſpado-
ni & Artabani quos olim ſuſceperat perfugas, com-
miſit Armeniam: (horū alter antè gentis præfectus
magiſter fuiſſe dicebatur armorum) iiſdemq; man-
darat vt Artogeraſſam intenſiore cura exciderent,
oppidum muris & viribus validum, quod theſau-
ros & vxorem cum filio Arſacis tuebatur. Iniere,
vt ſtatutum eſt, obſidium duces: & quoniam muni-
mentum poſitum in aſperitate mōtana rigēte tunc
cælo niuibus & pruinis, adiri nō poterat, eunuchus
Cylaces aptúſque ad muliebria palpamenta, Arta-
bane adſcito propè mœnia ipſa fide non amittendę
ſalutis accepta properè venit: & cum ſocio ad in-
teriora ſuſceptus vt poſtulauit, ſuadebat minacem
defenſoribus & reginæ motum Saporis inclemētiſ-
ſimi omnium lenire deditione veloci. Multis poſt
hæc vltrò citróque dictitatis, eiulantéque muliere
truces mariti fortunas, proditionis acerrimi com-
pulſores in miſericordiā flexi mutauere cōſilium:
& ſpe potiorū erecti ſecretis colloquiis ordinarunt,
hora pręſtituta nocturna recluſis ſubitò portis vali-
dam

Crudelitas perfida tyrannorum exercitium.

Nemini parcunt, vt ſitim auri & ſanguinis humani placare poſſint.

At ſpe (quoties Numini viſum eſt) falluntur.

dam manum erumpere, vallúmque hoſtile cædibus aggredi repentinis: vt lateant id tentantes polliciti ſe prodituros. Quibus religione firmatis egreſſi, biduúmque ad deliberandum quid capeſſere debeant ſibi concedi clauſos petiiſſe aſſeuerãtes, in deſidiam obſeſſores traduxerunt: & vigiliis quibus ob ſecuritatem altiore ſtertitur ſomno ciuitatis aditu reſerato iuuẽtus exiluit velox: paſſibúſque inſontis expeditis mucronibus repentes, quum caſtra nihil metuentium inuaſiſſent, iacentes multos nullis reſiſtentibus trucidarunt. Hæc inopina defectio necẽ que inſperatæ Perſarum inter nos & Saporem diſcordiarum excitauere cauſas immanes: illo etiam accedente quòd Arſacis filium Param ſuadente matre, cũ paucis è munimento digreſſum ſuſceptúmque Imperator Valens apud Neocæſaream morari præcepit, vrbem Polemoniaci ponti notiſſimam, liberali victu curandum & cultu. Qua humanitate Cylaces & Artabannes illecti miſſis oratoribus à Valente auxilium, eundémque Param regem ſibi tribui popoſcerunt. Sed pro tempore adiumentis negatis, per Terentium ducem Para reducitur in Armeniam, recturus interim ſine vllis inſignibus gentem: quod ratione iuſta eſt obſeruatum, ne fracti fœderis nos argueremur & pacis.

Fiuntque malis conſultoribus conſilia peſſima.

Inde autem oriuntur nouorum bellorum prætextus. Nihil enim potẽti crudelitate ambitioſum magis.

12 Hoc comperto textu geſtorum Sapor vltra hominem efferatus concitus maioribus curis Armenias aperta prædatione vaſtabat. Cuius aduentu territus Para itidémque Cylaces, & Artabanes nulla circunſpectantes auxilia celſorum montium petiuere ſeceſſus, limites noſtros diſterminantes & Lazicam: vbi per ſyluarum profunda & flexuoſos colles menſibus quinque deliteſcentes, regis multiformes luſere conatus. Qui operam teri fruſtra contemplans ſidere flagrante brumali, pomiferis exuſtis arboribus, caſtelliſque munitis & caſtris quę

Tyranni ſpe fruſtrati in rabiẽ aguntur.

Et omnibus modis ſua conſilia promouere ſtudent.

cæperat ſuperata vel prodita, cum omni pondere multitudinis Artogeraſſam circumſeptam & poſt varios certaminum caſus laſſatis defenſoribus patefactam, incendit, Arſacis vxorem erutam inde cum theſauris abduxit. Quas ob cauſas ad eas regiones Arintheus cum exercitu mittitur comes, ſuppetias laturus Armeniis, ſi eos exagitare procinctu gemino tentauerint Perſæ. Inter quæ Sapor immenſum quantum aſtutus, & quum ſibi conduceret, humilis aut elatus, ſocietatis futuræ ſpecie Param vt incurioſum ſui per latẽtes nũtios increpabat, quòd maieſtatis regiæ velamento Cylaci ſeruiret & Artabani. Quos ille præceps blanditiarum illecebris interfecit, capitáque cæſorum ad Saporem vt ei morigerus miſit. Hac clade latè diffuſa Armenia omnis periſſet, ni propugnatoris Arinthei aduentu territi Perſę eam incurſare denuò diſtuliſſent, hoc ſolo cõtenti quòd ad Imperatorem miſere legatos, petentes nationem eandem vt ſibi & Iouiano placuerat non defendi. Quibus repudiatis, Sauromaces pulſus, vt antè diximus, Hiberiæ regno cum duodecim legionibus & Terentio remittitur: & cum omni Cyro iam proximum Aſpacuras orauit vt ſocia poteſtate cõſobrini regnarẽt, cauſatus ideo ſe nec cedere nec ad partes poſſe tranſire Romanas, quòd Vltus eius filius obſidis lege tenebatur adhuc apud Perſas. Quæ Imperator doctus, vt concitandas ex hoc quoque negotio turbas cõſilio prudentiáque molliret, diuiſioni adquieuit Hiberiæ: vt eã medius dirimeret Cyrus, & Sauromaces Armeniis finitima retineret & Lazis, Aſpacures Albaniæ Perſiſque contigua. His percitus Sapor, pactis exclamans indigna, quòd contra fœderum textum iuuarentur Armeniæ, & euanuerit legatio quam ſuper hoc miſerat corrigendo, quódque ſe non aſſentiẽte nec conſcio diuidi placuit Hiberiæ regnum, velut obſeratis amicitiæ

Doloſi ſibi pro uidẽtes, malis artibus quos poſſunt euertunt.

Sed prudẽtia & fortitudine hoſtium ſuorũ reprimũtur

Ita vt conſilia retexere & de bello inferendo, quod illũ plerunque

micitiæ foribus, vicinarum gentium auxilia conquirebat, ſuſimque parabat exercitum, vt ſerenata cæli temperie ſubuerteret omnia quę ex re ſua ſtruxere Romani.

peſſimè cedit, cogitare cogantur.

AMMIANI MARCELLINI GESTARVM RERVM liber xxviij.

BREVIARIVM LIBRI.

1 Vrbis Romæ ſub Maximino præfecto (cuius natales & incrementa deſcribuntur) miſerrimus ſtatus.

2 Sæuitiæ Maximini initia. Eiuſdem fautor & ſocij. Plebeijs omiſſis, de Marini, Cethegi & Alypij ſupplicijs mentio.

3 Hymetiani negotij narratio. Maximini ſæuitia ad tempus repreſſa acriùs accenditur in Lollianum, Claritam, Flauianam, Paſium, Cornelium, Sericum, Aſbolium, Campenſem & Aginatium.

4 Deteſtãdæ artes Maximini, vt in lanienа illa ſua perſeueraret. Præfectus prætorio creatus. Varij eius in vrbana præfectura ſucceſſores, quorum poſtremus Maximini truculentiam ſuperat.

5 Heſychiæ matronæ atrox è vita diſceſſus. Fauſiana tragœdia, cuius cataſtrophe cruenta Aginatio & Anepſia cõiugibus, Maximino procurante de medio ſublatis. In Maximinum aliòſque immanes carnifices iuſta Numinis omnipotentis vindicta.

6 Valentinianus Alemannorum impreſſiones frenare conatur. Hi pace

quæſita, nec impetrata, milites Romanos ex improuiſo adortos & duos belli duces interficiunt.

7 *A latronibus Galliæ infeſtantur, interfecto Conſtantiano ſtabuli tribuno. Maratocupreni alij latrones graſſantur in Syria. Saxones item in Britannia repreßi à Theodoſio, qui creatur equitum magiſter.*

8 *Ad negotia vrbis regreſſus. Olybrij & Ampelij præfectura. Corruptißimus tunc Romæ ſtatus. Nobilitatis errata.*

9 *Senatus & togatorum virorũ aperta probra.*

10 *Populi ignauia, vanitas, & ſordes.*

11 *Bellum aduerſus Saxones militũ Romanorum præſentia fractos, dolo deinde clauſos, atque ad vnum obtruncatos.*

12 *In Alemannos Valentinianus Burgundos impellit qui aduſque Rheni ripas progreßi, nec Rom. auxiliaribus copijs adiuti genitales terras repetunt. Alemannos autem per Rhetias diſperſos aggreſſus Theodoſius partim cædit, partim ad Italiam mittit qui Padum circumcolerent.*

13 *Tripoleos Africanæ prouinciæ ſqualida & triſtis facies expreſſa.*

14 *Romani, prouinciæ præfecti, Palladij & aliorum, aulicæ artes in Tripolitanorum perniciem.*

15 *De nefarijs & perditis iſtis hominibus Diuina iuſtitia pœnas repoſcit.*

1 *Bellũ inteſtinum Romæ.* DVM apud Perſas (vt ſuprà narrauimus) perfidia regis motus agitat inſperatos, & in eois tractibus bella rediuiua conſurgũt, anno ſextodecimo & eo diutius poſt Nepotiani exitiũ, ſæuiẽs per vrbẽ æternã vrebat cũcta Bellona éx primordiis minimis ad clades excita luctuoſas: quas obliteraſſet vtinã iuge ſilentiũ, ne fortè paria quandoque tẽtentur plus exẽplis generalibus nocitura quã delictis. *Cur ab Am. Marcellino deſcriptum.* Ac licet ab hoc textu cruẽto geſtorũ exquiſitę narrando, iuſtus me retraheret

metus

metus multa reputantẽ & varia, tamẽ præſentis tẽporis modeſtia fretus, carptim vt quæq; memoria digna ſunt, explanabo. Nec pigebit quid ex his quæ apud veteres acciderint, timuerim, docere ſuccinctè. Bello Medico primo quũ diripuiſſent Aſiã Perſæ, obſidentes militũ molibus magnis, minãtéſque defenſoribus cruciabiles neces, iniecere clauſis neceſſitatẽ vt omnes magnitudine malorũ afflicti perẽptis charitatibus propriis, proiectóq; in ignem mobili cẽſu arſuros ſe certatim congererẽt in communem pereuntis patriæ rogum. Hoc argumẽtum paulò poſtea digeſtũ tumore tragico Phrynicus in theatrũ induxerat Athenarũ, pauliſpérque iucundè auditus, quum cothurnarius ſtilus procederet lacrymoſus, indignatione damnatus eſt populi, arbitrati non conſolandi gratia, ſed probrosè monendi quæ pertulerat amabilis ciuitas nullis autorum adminiculis fulta, hos quoq; dolores ſcenicis adnumeraſſe fabulis inſolenter, Militúmque relegatus eſt. Erat enim Athenienſium colonia Miletus deducta inter Ionas alios per Nileum filium Codri, qui fertur pro patria bello ſe Dorico deuouiſſe. Sed ad propoſita veniamus, Maximinus regens quondam Romæ vicariam præfecturam, apud Sopianas Valeriæ oppidum obſcuriſſimè natus eſt patre tabulario præſidialis officij, orto à poſteritate Carporum, quos antiquis excitos ſedibus Diocletianus trãſtulit in Pannoniam. Is poſt mediocre ſtudium liberalium diſciplinarum, defenſionémque cauſarum ignobilem & adminiſtratas Corſicam itidémque Sardiniam, rexit deinde Thuſciam. Vnde morato in itinere diutiùs ſucceſſore progreſſus ad curãdam vrbis annonam, etiam prouinciẹ moderamina retinebat. Egítque conſideratione triplici inter exordia cautiùs: primò, quòd recalebant in auribus eius parentis effata, quòd augurales alites vel cantus monerẽt oſci-

Quã Phrynicho malè retulerit tragœdia. Athenis acta de bello Medico: & Ammianus tragœdiam Rom. repreſentare videatur.

Huius tragœdia pars præcipua, Maximinus.

Eiuſdem genus, munia publica.

Parẽtis effata.

num adprimè callentis aduſque ſublimia regimenta, ſed periturum ferro pœnali. Dein quòd nactus hominem Sardum, quem ipſe poſtea per doloſas fallacias interemit, vt circumtulit rumor, eliciendi animulas noxias & præſagia ſolicitare laruarum perquam gnarum: dum ſupereſſet ille timens ne proderetur, tractabilis erat & mollior. poſtremò, quod tãquam ſubterraneus ſerpens per humiliora reptando nõdum maiores funerũ excitare poterat cauſas.

Artes nefanda.

Argumẽtũ tragædia, vita coniugum veneno petita.

2 PRINCIPIVM autem vnde latiùs ſe fundita- bat emerſit ex negotio tali, Chilo ex vicario & coniunx eius Maxima nomine, queſti apud Olybrium ea tempeſtate vrbi præfectum, vitámque ſuã veneris petitam aſſeuerantes, impetrarunt vt hi quos ſuſpectati ſunt ilico rapti compingerentur in vincula: organarius Sericus & Asbolius paleſtrita & aruſpex Campenſis. Verùm negotio tepeſcente propter diuturnam morborum aſperitatem qua tenebatur Olybrius, moræ impatientes hi qui rem detulerunt, libello petiuerunt oblato vt examinãdum iurgium præfecto mandaretur annonæ: ídque ſtudio celeritatis conceſſum eſt. Accepta igitur nocendi materia Maximinus effudit genuinam ferociam, pectori crudo adfixam: vt ſæpe faciunt amphitheatrales feræ, diffractis tãdem ſolutæ poſticis. Quúmque multiformiter quaſi in proludiis negotiũ ſpectaretur, & quidam ſulcatis lateribus nominaſſent nobiles aliquos, tanquam vſos artificibus lædendi per clientes, alióſque humiles, notans reos & indices ſupra plantam (vt dicitur) euagatus tartareus cognitor, relatione maligna docuit principem non niſi ſuppliciis acrioribus pernicioſa facinora ſcrutari poſſe vel vindicari quæ Romæ perpetrauere complures. His ille cognitis efferatus, vt erat acer vitiorum inimicus magis quàm ſeuerus, vno proloquio in huiuſmodi cauſas, quas arroganti propoſito maieſtatis

Prologus, Maximinus furys agitatus.

Protaſis terribiles turbas miſcẽs, Valentiniano, delatoris vocibus ad irã impulſo.

ieſtatis

ieſtatis imminutæ miſcebat, omnes quos iuris priſci iuſtitia diuorũque arbitria quæſtionibus exemere cruentis, ſi poſtulaſſet negotium, ſtatuit tormentis affligi. Vtque congeminata poteſtas erectáque ſublatiùs, altiores cõſarcinaret ærumnas, Maximino Romæ agere diſpoſito pro præfectis, ſociauit ad hæc cognoſcenda quæ in multorum pericula ſtruebantur, Leonem Notarium poſtea officiorum magiſtrum, buſtuariũ quendam latronẽ Pannonium, efflantem ferino rictu crudelitatẽ, etiam ipſum nihilominus humani ſanguinis auidiſſimum. Auxit obſtinatum Maximini ingenium ad lædendum, aduentus collegæ ſimilis, & literarum cum ampla dignitate dulcedo. Ideóque pedes huc & illuc exultãdo contorquens ſaltare non incedere videbatur, dũ ſtudebat inter altaria celſiùs gradientes, vt quidam memorant, imitari Bracmanas. Iámque lituis cladium concrepantibus internarum rerum atrocitate torpentibus cunctis, præter multa cruda & immitia, quorũ nec diuerſitas comprehendi nec numerus poteſt, mors Marini cauſarum defenſoris eminuit: quẽ vt auſum Hiſpanillæ cuiuſdam artibus prauis affectaſſe coniugium, tranſeuntur indiciorum fide diſcuſſa, ſupplicio letali damnauit. Et quoniam exiſtimo forſitan aliquos hæc lecturos exquiſitè ſcrutando notare, ſtrepentes id actum eſſe prius non illud, aut ea quæ viderint prætermiſſa: hactenus faciendũ eſt ſatis, quòd non omnia narratu ſunt digna quæ per ſqualidas tranſiere perſonas: nec, ſi fieri fuiſſet neceſſe, inſtructiones vel ex ipſis tabulariis ſuppeterent, publicis tot calentibus malis, & nouo furore ſine retinaculis imis ſumma miſcente, quum iuſtitium eſſe, quod timebatur, non iudiciũ apertè conſtaret. Tunc Cethegus ſenator adulterij reus delatus ceruice periit abſciſſa, & Alypius nobilis adoleſcens ob leuẽ relegatus errorem, aliíque hu-

Et furioſo carnifici gladium ac ſatellites concedente.

Lanienámque literis fouente.

Protaſis tragœdiæ, in qua nihil niſi ſupplicia horrẽda, primum Marini.

Omiſſis à Marcellino ſqualidis perſonis.

Deinde Cethegi.

miles publica morte oppetiuerũt: in quorũ miſeriis velut ſui quiſq; diſcriminis imaginẽ cernens, torto rem & vincula ſomniabat & diuerſoria tenebrarũ.

Quos ſequitur Hymetius, variis artibus à Maximino & aliis carnificibus impetitus.

3 Eodem tempore etiam Hymetij præclaræ indolis viri negotium eſt actitatum: cuius hũc nouimus eſſe textum. Quum Africam pro conſule regeret, Carthaginienſibus victus inopia iam laſſatis ex horreis Romano populo deſtinatis frumentum dedit: paulóque poſtea quum prouenisſet ſegetum copia, integrè ſine vlla reſtituit mora. Verùm quoniã denis modiis ſingulis ſolidis indigentibus venundatis, emerat ipſe tricenos, integrum compendium ad principis ærarium miſit. Ideóque Valentinianus per nundinationem ſuſpicatus parum quam oportuerat miſſum, eum bonorum parte mulctauit. Ad cuius cladem exaggerandam, id quoqpe iiſdẽ diebus acciderat nõ minùs exitiale. Amantius aruſpex ea tempeſtate præ cæteris notus, occultiore indicio proditus, quòd ob parua quædam implenda, ad ſacrificandum ab eodem eſſet adſcitus Hymetio, inductúſque in iudicium, quanquam incuruus ſub eculeo ſtaret, pertinaci negabat inſtantia. Quo inficiante, ſecretioribus chartis ab eius domo prolatis, commonitorium repertum eſt manu ſcriptum Hymetij, petentis vt obſecrata ritu ſacrorum ſolennium numina erga ſe Imperatoris deliniret, cuius extima parte quædam inuectiua legebatur in principem, vt auarum & truculentum. Hæc Valentinianus relatione indicũ doctus, aſperiùs interpretantium facta, rigore nimio in negotium iuſſit inquiri. Et quia Frontinus conſiliarius antedicti miniſter fuiſſe conceptæ precationis arguebatur, conciſus virgis atque cõfeſſus, ablegatus eſt in exiliũ ad Britannos: Amantius verò damnatus poſtea rerum capitalium, interiit. Poſt hanc geſtorum ſeriem Hymetius ad oppidum ductus Ocriculum, audiendus ab

Et iuſſu Valentiniani ſummo iure excuſſus.

ab Ampelio vrbi præfecto & Maximino vicario, cōfeſtímque perdendus vt apparebat, data ſibi copia rectiùs Imperatoris præſidiū appellauit, nominíſque eius perfugio tectus ſeruabatur incolumis. Super hoc princeps conſultus ſenatui negotium dedit. Qui quū rem librata iuſtitia comperiſſet, eúmque ad Boas Dalmatiæ locum exterminaſſet, ægrè Imperatoris iracundiam tulit, perciti vehementer quòd hominem addictū, vt ipſe propoſuerat, morti clementiori ſententia didicerat plexum. Ob hæc & huiuſmodi multa quæ cernebantur in paucis, omnibus timeri ſunt cœpta. Et ne tot malis diſſimulatis paulatímque ſerpentibus acerui creſcerent ærumnarum, nobilitatis decreto legati mittuntur: Prætextatus ex vrbi præfecto, & ex vicario Venuſtus, & ex conſulari Mineruius, oraturi ne delictis ſupplicia ſint grádiora, néve ſenator quiſquam inuſitatè & illicito more tormentis exponeretur. Qui quum intromiſſi in conſiſtorium hæc referrent, negantem Valentinianum ſe id ſtatuiſſe, & calumnias perpeti clamitantem, moderatè redargui quæſtor Eupraxius. Hac libertate emendatum eſt crudele cœptum, ſupergreſſum omnia diritatis exempla. Circa hos dies Lollianus primæ lanuginis adoleſcens Lampadij filius ex præfecto, exploratiùs cauſam Maximino ſpectāte, cōuictus codicem noxiarum artium nondum per ætatem firmato conſilio deſcripſiſſe, exúlque mittendus, vt ſperabatur, patris impulſu prouocauit ad principem. Et iuſſus ad eius comitatū duci, de fumo (vt aiunt) in flammam, traditus Phalangio Bæticæ conſulari cecidit funeſta carnificis manu. Super his etiam Taratius Baſſus poſtea, vrbi præfectus, & frater eius Camenius & Marcianus quidam & Euſaphius, omnes clariſſimi, arceſſiti in crimen, quòd eiuſdem conſilij veneficij aurigam fouere dicebantur Auchenium, documen-

Tandē prudenter ſibi conſulēs, & Rom. Senatus æquitate Maximini cruentis manibus liberatur.

Vrbis etiam legati hanc lanienam emollire ſtudent.

Sed Lollianus tragœdiæ epitaſin inchoat, ex fumo in flāmam coniectus.

Alii à flāma, amici auxilio erepti.

tis etiam tum ambiguis, ſuffragante abſoluti ſunt Victorino, vt diſperſius prodidit rumor, qui erat amicus Maximino iunctiſſimus. Nec minùs fœminæ quoque calamitatū participes fuere ſimiliū. Nā ex hoc quoque ſexu peremptæ ſunt originis altæ complures, adulteriorum flagitiis obnoxiæ vel ſtuprorum. Inter quas notiores fuere Claritas & Flauiana: quarum altera quum duceretur ad mortem, indumento quo veſtita erat abrepto, ne velamen quidem ſecreto membrorū ſufficiens retinere permiſſa eſt. Ideóque carnifex nefas admiſiſſe cōuictus immane, viuus exuſtus eſt. Paſius quinetiā & Cornelius ſenatores, ambo venenorum artibus ſe polluiſſe conuicti, eodē pronuntiante Maximino ſunt interfecti. Pari ſorte etiam procurator monetæ extinctus eſt. Sericū enim & Aſbolium ſupradictos, quoniam quum hortaretur paſſim nominare quos vellent, adiecta religione firmarat, nullum igni vel ferro ſe puniri iuſſurum, plumbi validis ictibus interemit. Et poſt hæc flammis Campenſem aruſpicē dedit in negotio eius nullo ſacramento conſtrictus. Opportunum eſt, vt arbitror, explanare nunc cauſam quæ ad exitium præcipitem Aginatiū impulit, iam inde à priſcis maioribus nobilem, vt loquuta eſt pertinacior fama: nec enim ſuper hoc ulla documentorum rata eſt fides. Anhelans flatu ſuperbo Maximinus etiā tum præfectus annonæ, nactúſque audaciæ incitamenta non leuia, tendebat adusque Probi contemptum, viri ſummatum omnium maximi, juréque præfecturæ prætorianæ regentis prouincias. Quod Aginatius indigniſſimè ferens, doléńſque in examinandis cauſis Maximinū ab Olybrio ſibi prælatum, quum eſſet ipſe vicarius Romæ, familiari ſermone docuit Probum occultè, facilè vanum hominem recalcitrantem ſublimibus meritis poſſe opprimi, ſi ille id fieri cenſuiſſet. Has literas,

Nec infirmo mulierū nobilium ſexui parcitur.

Senatores quinetiā eadem flāma corripiūtur.

Sed præcipuè in Aginatium nobilem virum machinas ſuas mouet Maximin. Vires enim ſuſcitat ira ſi reſiſtas, & ignis in igne furit.

literas, vt quidam adſeuerabant, Probus ad Maximinum, eruditiorē iam in ſceleribus, commendatúmque principi pertimeſcens, nullo cōſcio præter baiulum miſit. Híſque recitatis ita homo ferus exarſit, vt machinas omnes in Aginatium deinde cōmoueret, velut ſerpens vulnere noti cuiuſdam adtritus. Acceſſit his alia potior inſidiarum materia quæ eundem Aginatium obruit. Victorinum enim defunctum inſimulabat, vt Maximini actus dū ſuperarat, venditantem: cuius ex teſtamento legata ipſe ſumpſerat non aſpernanda. Paríque petulantia Anepſiæ quoque eius vxori lites minabatur & iurgia. Quæ hæc metuens vt Maximini etiam muniretur auxilio, finxit maritum in voluntate quam condiderat nuper, argenti tria millia pondo eidem reliquiſſe. Qui auiditate nimia flagrans (nec enim hoc quoque vitio caruit) petit hæreditatis medietatē. Verùm & hoc vt parum ſufficienti nequaquam contentus, aliud cōmentus eſt vt arbitrabatur honeſtum & tutum: & ne amitteret, anſam ſibi oblatā lucrandi vberis patrimonij, Victorini priuignam Anepſiæ filiam petit filio coniugem: ídque aſſentiente muliere promptè firmatum eſt.

Appoſite ſimili publicarū huiuſmodi laniſtarū qualis fuit Maximinus ingeniū deſcribitur.

Tyrannis lucri bonus eſt odor, ex re qualibet: & nihil inhoneſtum.

4 Per hæc & alia ſimili mœrore deflenda, quæ decolorabant ſpeciem vrbis æternæ, graſſabatur per ſtrages multiplices fortunarum homo cum gemitu nominandus, vltra forenſes terminos ſemet extentans. Nanque & riſticulā de feneſtra prætorij quadā remota dicitur ſemper habuiſſe ſuſpenſam, cuius ſummitas quandam velut ramuſam colligaret, nullis quidē indiciis fulta ſed nocitura inſontibus multis: & Mutianū Barbarūque apparitores aliquotiēs diſcretim trudi iubebat ad fallendū aptiſſimos. Hi tanquam eiulando caſus, quibus ſe ſimulabant oppreſſos, iudicis exaggerando crudelitatem, remedium nullum aliud reis ad obtinendam vitam

Artes nefariæ Maximini, crudelitatis tyrānicæ comites

Per apparitores, ad fallendum aptiſſimos, in quoſlibet inquirit.

ſupereſſe eadem replicando ſæpe adſeuerabant: ni
criminibus magnis petiſſent nobiles viros, quibus
ad ſui ſocietatem adnexis facilè eos abſolui poſſe
firmabant. Ob quæ impia, vilitate vltra adpoſita
iam pergente, manus vinculis ſunt artatæ complu-
rium, ortúque nobiles inculti videbantur & anxij.
Nec eorum culpari quiſquam debuit, quum ſalu-
tantes humum penè curuatis contingentibus mem-
bris, perſæpe clamantem audirent ſpiritus ferini
latronem, nullum ſe inuito reperiri poſſe inſon-
tem. Quæ verba effectui propere iuncta terruiſſent
profectò Numæ Pompilij ſimiles & Catonẽ. Pror-
ſus enim ſic agebatur vt nec in alienis malis quo-
rundam exareſcerent lacrymæ: quod in variis &
confragoſis actibus vitæ plerumque contingit. à iu
re tamen iuſtitiáque crebrò diſcedens ferreus co-
gnitor, erat vno quaſi præcipuo tolerabilis. Inter-
dum enim exoratus parcebat aliquibus, quod pro-
pè vitium eſſe in hoc loco legitur apud Tullium.
Nã ſi implacabiles iracundiæ ſunt, ſumma eſt acer-
bitas: ſin autẽ exorabiles, ſumma leuitas quæ tamen
vt in malis, acerbitati anteponenda eſt. Poſt hæc
progreſſo Leone, acceptóque ſucceſſore, ad princi-
pis comitatum Maximinus accitus, auctúſque præ-
fectura prætoriana, nihilo lenior fuit, etiã longiùs
nocens vt baſiliſci ſerpentes. In id tempus aut non
multo priùs, ſcopæ florere ſunt viſæ quibus nobili-
tatis curia mundabatur. Idque portendebat extol-
lendos quoſdã deſpicatiſſimæ ſortis ad gradus po-
teſtatum excelſos. Et quamlibet tempeſtiuũ eſt ad
ordinem redire cœptorum, tamen nihil impedituri
temporũ curſus immorabimur paucis, quæ per ini-
quitatem curantium vicariam præfecturam in vrbe
contrà quàm oportuerat geſta ſunt, quæ ad nutum
Maximini & voluntatem iiſdẽ miniſtris velut ap-
paritoribus gerebantur. Poſt hunc venit Vrſicinus
ad mitiora

Effectus execrãdæ inquiſitionis, noſtro ſeculo renouata.

Ferini latronis vox.

Sub tyranni dementiã pictura.

Chorus in tragœdia, ſed ad Maximini nutũ incedens & loquẽs. Denique ſcopæ florẽtes, quibus Roma ſordibus opleta euerrebatur.

ad mitiora propenſior: qui quoniam cautus eſſe voluit & ciuilis, retulerat Eſaiam cũ aliis ob cõmiſſum adulteriũ in Ruffinã detentis, Marcellum maritum eius ex agente in rebus reum imminutæ maieſtatis deferre conatis: ideóque vt cunctator contẽptus, & ad hæc fortiter exequenda parum conueniens, è vicariæ poteſtate diſceſſit. Huic ſucceſſit Hemonenſis Simplicius, Maximini conſilarius ex grãmatico, poſt adminiſtratam, nec erectus nec tumidus, ſed obliquo aſpectu terribilis: qui cõpoſitis ad modeſtiã verbis, acerba meditabatur in multos. Et primo Ruffinam cum vniuerſis autoribus adulterij commiſſi vel conſciis interfecit, ſuper quibus Vrſicinũ retuliſſe prædiximus: alias deinde cõplures nullo noxiorũ diſcrimine vel inſontiũ. In cruento enim certamine cũ Maximino velut antepilano ſuo contendens, ſuperare eũ in ſuccidendis familiarũ nobilium neruis ſtudebat, Buſirim veterem & Antæum imitatus & Phalarim, vt taurus ſolus deeſſe videretur Agrigentinus.

Leonem & Vrſicinũ ſeua pas atritas ſequitur Simplicius flagellum multiplex, qui nouas & crudiores plagas infligit.

5 His in hunc modũ ac talibus exactis Heſychia quædã matrona ob intentatũ crimen in domo apparitoris, cui cuſtodienda eſt tradita, multa pertimeſcens & ſæua fulcro plumeo vultu contracto incubuit, & animã occluſo nariũ ſpiramento effudit. Adiunctum eſt his aliud haud mitius malum. Eumenius enim & Abienus ambo ex cœtu ampliſſimo, infamati ſub Maximino in Fauſianã fœminã non obſcuram, poſt Victorini obitum quo iuuante vixere ſecuriùs, Simplicij aduentu perterrefacti, nõ ſecus volentis magna cũ minis, ad ſecreta receptacula ſe contulerunt. Sed Fauſiana dãnata inter reos recepti vocatíque edictis ſemet abſtruſiùs amandarunt quorũ Abienus apud Anepſiam diu deliteſcebat. Sed vt ſolent inſperati caſus adgrauare miſerabiles clades, Apaudulus nomine ſeruus Anepſiæ,

Inde Heſychia autocidium.

Eumenij & Abiens latebra.

Deteſta ab Apaudula.

verberatæ coniugis dolore perculſus, negotium ad Simpliciū detulit nocte progreſſus, miſſique app a-ritores indicatos è latebris abſtraxerunt. Et Ab ie-nus quidē exaggerato crimine ſtupri quod intuliſſe dicebatur Anepſiæ, morte mulctatus eſt: mulier verò vt continēdæ vitæ ſpē firmā dilato poſſet habere ſupplicio, adpetitā ſe nefariis artibus vim in domo Aginatij perpeſſā aſſeuerauit. Hęc vt geſta ſunt mugitus ad principē Simplicius reddidit: agénſque ibi Maximin⁹ infeſtus ob cauſam quā ſupra docuimus Aginatio, ſimultate vnà cū poteſtate in maius accē-ſa, orauit impensè vt reſcriberetur eum occidi: & impetrauit facilè malè ſanus incitator & potēs: metuéuſque grauioris inuidiæ pōdus, ne pronſitia nte Simplicio & conſiliario ſuo & amico periret homo patriciæ ſtirpis, retinuit apud ſe paulitper imperiale præceptū, hærens & ambigens quēnam potiſſimū exequutorem atrocis rei fidū inueniret & efficacē. Tandémque, vt ſolent pares facilè congregari cū paribus, Doryphorianus quidā repertus eſt Gallus, audax adusque inſaniā: cui hanc operā implere breui pollicito, deferri prouidit vicariā, & cōmonitoriū cū auguſti literis tradidit: inſtruens hominē ſæuum quidem ſed rudē, qua celeritate Aginatium ſine vllo deleret obſtaculo dilatione qualibet inuenta forſitan euaſuiū. Feſtinauit vt mandatū eſt Doryphorian⁹ magnis itineribus Romā, & inter ſalutandi initia magna quæritabat induſtri a qua vi ſenatorē perſpicui generis interficeret, iuua ntibus nonnullis. Cognitóque eū iampridem repert um in villa propria, vultu diro ipſe tanquam caput ſontiū Anepſiam per horrorem tenebrarum audire diſpoſuit: quo tempore hebetari ſolent obſtrictæ terroribus mentes, vt inter innumera multa Aiax quoque Homericus docet, optās perire potius luce quā pati formidinis augmenta nocturnæ. Et quoniā iudex, quinimo

Vnde Abieni ſuppliciū.

Et tandem Aginatij, cui maximè Maximinus inuidebat. Ideo artes quibus eſt è medio ſublatus prolixe referuntur.

Carnifex feſtinus ad iniqua iuſſa exequēdā. Tales noſtrum ſeculum per multos tulit Doryphorianos, præfectū prætorio nimium heu! & diligētius quā par fuit obſequentes.

quinimo prædo nefandus, ad id ſolũ quod promiſit intentus cuncta extollebat in maius, iuſſo Aginatio ſtatui, agmina fecit introire carnificum, cateníſque ſonantibus triſte, mancipia ſqualore diuturno marcentia in domini caput aduſque vltimum lacerabat exitium: quòd in ſtupri quæſtione fieri vetuere clementiſſimæ leges. Denique quũ iam cõtigua morti torméta ancillæ voces expreſſiſſét obliquas, indicij fide per eã plenè diſcuſſa, Aginatium ad ſupplicium duci pronuntiatũ abruptè. nec auditus, quũ magnis clamoribus appellaret nomina principum, ſublimis raptus occiditur: pari ſententia Anepſia interfecta. Hæc agitante quũ adeſſet, pérque emiſſarios quum procul ageret Maximino, funera deplorauit vrbs æterna. Sed accelerarũt vltrices diræ cæſorũ. Nanque vt poſtea tempeſtiuè dicetur, & idẽ Maximinus ſub Gratiano intolerãter ſe efferens, damnatorio iugulatus eſt ferro, & Simplicius in Illyrico trucidatus: & Doryphorianũ pronuntiatũ capitis reũ truſumq; in carcere Tulliano, matris cõſilio princeps exinde rapuit: reuerſúmq; ad lares in Gallijs per cruciatus oppreſſit immẽſos. Sed iã vnde huc fleximus reuertamur. Is vrbanarũ rerũ ſtatus, vt ita dixerim fuit.

Aginatius & Anepſia uxor interficiuntur.

Cruentæ & multiplicis tragœdiæ cataſtrophe imprimis obſeruanda.

6 At Valentinianus magna animo concipiens & vtilia, Rhenum omnẽ à Rhetiarũ exordio aduſque fretalẽ Oceanũ magnis molibus cõmuniebat, caſtra extollens altiùs & caſtella turréſque adſiduas per habiles locos & opportunos, quà Galliarum extenditur lõgitudo, nonnunquã etiã vltra flumẽ ædificiis poſitis ſubradẽs barbaros fines. Denique quũ reputaret munimentum celſum & tutũ, quòd ipſe à primis fundarat auſpiciis, præterlabente Nicro nomine fluuio, paulatim ſubuerti poſſe vndarũ pulſu immani, meatũ ipſũ aliorſum vertere cogitauit: & quæſitis artificibus peritis aquariæ rei copioſáque militis manu arduũ eſt opus adgreſſus. Per multos

Valentinianus, princeps magni animi, & publicæ pacis ſtudioſus. Vnde colligo, tragœdiam illã Maximianam, ſupra deſcriptã, iuſtitiæ ſeueræ in veneficos & adulteros titulo velatã, Chriſtiano

principi acceptã fuiſſe: ſed Maximinum & alios, affectibus priuatis, auaritia videlicet, odio vindicta, crudelitati nimiũ indulſiſſe.

enim dies compaginatæ formæ è roboribus coniectęque in alueum, fixis refixíſque aliquotiens prope ingentibus ſtilis, fluctibus erectis confundebantur auulſæque vi gurgitis interrũpebantur. Vicit tamen Imperatoris vehementior cura & morigeri militis labor, mento tenus dum operaretur, ſæpe demerſi. Tandémque non ſine quorũdam diſcrimine, caſtra præſidiaria inquietudine errantis ingentis amnis excẽpta, nunc valida ſunt. Ac talibus lætus exultánſque, pro anni & temporis ſtatu dilapſos conducens, reipublicæ curã habuit, vt officio principis cõgruebat. Ratúſque aptiſſimũ ad id quod deliberabat implendũ, trans Rhenum in mõte Piri (qui barbaricus locus eſt) munimentum extruere diſpoſuit raptim.

Iugũ parat Alemannis.

Vtque celeritas effectũ negotij faceret tutũ, per Syagrium, tũc notorium, poſtea præfectum & conſulẽ, Aratorem monuit ducem, vt dum vndique actum eſſet ſilentium, id arripere conaretur. Tranſiit cum notario dux, vt iuſſum eſt, ſtatim: ponereque per militem quem duxit, fundamenta exorſus, Hermogenem ſuſceperat ſucceſſorẽ. Eodémque pũcto quidam optimates Alemãni venere obſides Imperatoris, quos lege fœderis manſureq́; diutius pacis haud aſpernanda pignora tenebamus. Qui flexis poplitibus ſupplicabãt ne Romani ſecuritatis improuidi, quorum fortunam ſempiterna fides cælo cõtiguam fecit, prauo deciperentur errore, pactíſque calcatis rem adorirẽtur indignam. Vérùm hæc & ſimilia loquẽtes incaſſum, quum nec audirentur nec aliquid mite referri ſentirent, filiorũ flentes exitium diſceſſerunt.

Qui libertatis amãtes, precibus eã conſeruare ſtudent.

Ia quum fruſtra ſit, armis & vi aperta iugũ excutiunt.

Iiſdémque digreſſis, ex abdito collis propinqui barbaricus proſiluit globus, optimatibus danda reſponſa vt intelligi dabatur, opperiens: aggreſſique milites ſeminudos, humum etiam tum geſtantes, expediti agiliter gladiis obtruncabant. inter quos etiam duces ambo ſunt cæſi. Nec indicatu-

rus geſta ſuperfuit quiſquam præter Syagrium: qui deletis omnibus ad comitatum reuerſus, irati ſententia principis ſacramento exutus abiit ad lares, commeruiſſe ſæuo iudicatus arbitrio quòd euaſerit ſolùs. *Deletis eis qui illud cō ſtruebant.*

7 Haec inter per Gallias latrociniorum rabies ſæua ſcatebat in perniciem multorū, obſeruans celebres vias fundénſque indubitanter quicquid inciderat fructus. Denique præter complures alios quos abſumpſerunt inſidiæ tales, Conſtātianus tribunus ſtabuli impetu eſt clādeſtino exceptus, móxque interfectus, Valentiniani adfinis, Cerealis & Iuſtinæ germanus. At procul tanquam horum ſimiles, agitantibus furiis per omne latus Maratocupreni graſſatores acerrimi vagabantur, vici huius nominis incolæ in Syria prope Apamiam poſiti nimium quantū numero & exquiſitis fallaciis abundantes: ideóque formidati, quòd mercatorum militúmque honoratorū ſpecie ſine vllo diſcrimine domos & villas & oppida peruadebant: nec quiſquam aduentum eorum cauere poterat inopinum, non deſtinata ſed varia petentium & longinqua, & quoquo ventus duxerat irrumpentium. Quam ob cauſam præ cæteris hoſtibus Saxones timentur, vt repentini. Et quanlibet coniuratis multorum opes attribuerentur, tamen æſtro concepti furoris exagitati cædes dedere luctificas, ſanguinis nihilo minus auidi quàm prædarū. Sed ne per minutias geſta narrando, operis impediā curſum, id vnum ſufficiet eorū exitiale poni commercium. Quæſitus in vnū impiorum hominū globus, imitatus rationalis officium ipſúmque iudicem, veſpertinis tenebris lugubre clamante præcone ciuitatem ingreſſi, ambitioſam domum cuiuſdā primatis, vt proſcripti iuſſiq; interfici, cū gladiis obſederūt: raptáq; ſuppellectili pretioſa, quia ſubitò perculſi familiares hebetatis

Dū iſti ſua iura tuentur, Galli in Romanos impetu facto, nouas turbas cient.

Item Maratocupreni.

Sed præcipuè Saxones in Britannia.

Quorum ſceditioſi conatus exprimuntur.

ſenſibus non defenderant dominum, cæſis pluribus antè reuolutam lucem greſſu diſceſſere veloci. Verùm quum exuuiis repleti multorum, parandi dulcedine nihil prætermitterent, intercepti imperiali motu oppreſſi interiere omnes ad vnũ: eorũmque ſoboles parua etiam tum, ne ad parentum exempla ſubcreſceret, pari ſorte deleta eſt, laréſque euerſi, quos ambitiosè luctuoſis aliorum diſpendiis extruxerant. Et hæc quidem textu proceſſere narrato. Theodoſius verò dux nominis inclyti, animo vigore collecto ab Auguſta profectus, quã veteres appellauere Lundinium, cum milite induſtria comparato ſolerti, verſis turbatíſque Britannorum fortunis opem maximam tulit, oportuna vbique ad inſidiandum barbaris præueniens loca, nihílque gregariis imperans cuius non ipſe primitias alacri capeſſeret mẽte. Hócque genere quum ſtrenui militis munia & præclari ducis curas expleret, fuſis variis gentibus & fugatis, quas inſolentia nutriente ſecuritate adgredi Romanas res inflãmabat, in integrum reſtituit, ciuitates & caſtra, multiplicibus quidem damnis affectas, quiete temporis longi fundata. Euenerat autem eodem hæc agente facinus dirum erupturum in periculum graue ni inter ipſa conatus principia fuiſſet extinctum. Valentinus quidam in Valeria Pannonia, ſuperbi ſpiritus homo, Maximini illius exitialis vicarij poſtea præfecti coniugis frater, ob graue crimen actus in Britannias exul, quietis impatiens malefica beſtia ad res pernicioſas conſurgebat & nouas in Theodoſium tumore quodam, quem ſolũ reſiſtere poſſe nefandis cogitationibus aduertebat. Multa tamen clàm palámque circumſpiciens, creſcente flatu cupiditatis immenſæ exules ſollicitabat & milites, pro tẽporis captu auſorum illecebras pollicẽdo mercedes. Iámque propinquante tentatorum effectu, doctus hæc vnde.

Et merita etiã ſupplicia.

In alios autem Superſtites. Theodoſius legitimè armatus fertur, & quidem felici cum ſucceſſu.

Caput ſeditionis graphicè depictum.

Theodoſii prudentia oppreſſum.

conue-

conuenerat dux alacrior ad audendū, & corde celſo ad vindictam compertorum erectus, Valētinum quidem cum paucis arta ſocietate iunctiſſimis letali pœna plectendos Dulcitio dediderat duci. militari verò ſcientia qua ſuperabat præſentes futura coniiciens, de coniuratis quæſtiones agitari prohibuit, ne formidine ſparſa per multos, reuiuiſcerent prouinciarum turbines cōpoſiti. Hinc ad corrigenda plura conuerſus & neceſſaria, periculo penitus dempto, quum apertè conſtaret nulla eius cœpta propitiam deſeruiſſe fortunam inſtaurabat vrbes & præſidiaria, vt diximus, caſtra limiteſque vigiliis tuebatur & prætenturis: recuperatámque prouinciā quæ in ditionem conceſſerat hoſtium, ita reddiderat ſtatui priſtino, vt eodem referente & rectorem haberet legitimum, & Valentia deinde vocaretur arbitrio principis. Arcanos, genus hominum à veteribus inſtitutum, ſuper quibus aliqua in actibus Conſtantis retulimus, paulatim prolapſos in vitia, à ſtationibus ſuis remouit, apertè conuictos, acceptorum promiſſorúmque magnitudine præmiorum allectos, quæ apud nos agebantur, aliquotiens barbaris prodidiſſe. Id enim illis erat officium, vt vltrò citróque per longa ſpatia diſcurrētes vicinarum gentium ſtrepitus noſtris ducibus intimarent. Ita ſpectatiſſimè antedictis rebus aliíſque adminiſtratis ſimilibus, ad comitatum accitus tripudiantéſque relinquens prouincias, vt Furius Camillus vel Curſor Papyrius, victoriis crebris & ſalutaribus erat inſignis. Et fauore omnium adusque fretum deductus, leni vento tranſgreſſus venit ad commilitiū principis. Cúmque gaudio ſuſceptus & laudibus, in locum Valētis Iouini ſucceſſit, qui equorum copias tuebatur.

Hæc obſeruā, princeps, & quicunque ingenio, lingua, manu motos cupis in Repub. tua cōponere ſtuctus.

Virtutē ceminatur honor. Et Principis eſt fidos ſeruos pro meritis agnoſcere.

8 Div multúmque à negotiis digreſſus vrbanis, adigente cumulo foris geſtorum, ad ea ſtrictim

Status vrbis Romæ.

exequenda regrediar, exorſus ab Olybrij præfectura tranquilla nimis & leni. Qui nunquam ab humanitatis ſtatu deiectus, ſollicitus erat & anxius ne quod vſquam factum eius aſperum inueniretur aut dictum: calumniarum acerrimus inſectator, fici lucra vnde poterat circuncidens, iuſtorúmque diſtinctor & arbiter plenus in ſubiectis admodum temperatus. Sed obnubilabat hæc omnia vitium, parum quidem nocens rei communi, ſed in alto iudice maculoſum, quòd citeriorē vitam penè omnem vergentem in luxum per argumenta ſcenica amoréſque peregerat, nec vetitos nec inceſtos. Poſt hūc vrbem rexit Ampelius, cupidus ipſe quoque voluptatum, Antiochiæ genitus, ex magiſtro officiorum ad proconſulatum geminum, indéque multo poſtea ad præfecturæ culmen euectus, lętus aliâs & ad populi fauorem adipiſcendum aptiſſimus: nonnunquam tamen rigidus, atque vtinam in propoſito perſeuerans. Correxiſſet enim ex parte, licet exigua, irritamenta gulæ & ganeas tetras, ni flexus in molliora amiſiſſet gloriam diu victuram. Nanque ſtatuerat ne taberna vinaria antè horā quartā aperiretur, néve aquam vulgariū calefaceret quiſquā, vel vſque ad præſtitutum diei ſpatium lixæ coctam proponerent carnem, vel honeſtus quidam mandēs videretur in publico. Quæ probra aliáque his maiora diſſimulatione iugi neglecta ita effrenatiùs exarſerunt, vt nec Epimenides ille Cretenſis, ſi fabularum ritu ab inferis excitatus rediſſet ad noſtra ſolus purgare ſufficeret Romam. Tanta pleróſque labes inſanabilium flagitiorum oppreſſit. Et primùm nobilitatis, vt aliquoties pro locorum copiá fecimus, dein plebis digeremus errata, incidentia veloci conſtringentes exceſſu. Prænominum claritudine conſpicui quidam, vt putāt, in immenſum ſemet extollunt, quū Reburri & Flabunij & Pagonij Gerionéſ-

Eius ſapiēs præfectus. Olybrius.

Vitio quodā peculiari laborans.

Ampelius, rigidus quidem, ſed nō tenax propoſiti.

Præfectorū licentia, populis eſt exitio.

Romanæ nobilitatis vitia deſcripta.

Prænominū claritudine, & vano ſa-

ti

rionéſque appellentur ac Dalij, cum Tarraciis & Perraſiis, aliíſque ita decens ſonantibus originum inſignibus multis. Nonnullos fulgentes ſericis indumentis, vt ducendos ad mortem, vel, vt ſine diritate ominis loquamur, prægreſſo exercitu arma cogentes; manipulatim concitato fragore ſequitur multitudo ſeruorum. Tales vbi comitantibus ſingulos quinquaginta miniſtris tholos introierent balnearũ, vbiubi ſunt minaciter clamantes, ſi apparuiſſe ſubitò ignotam compererint meretricem, aut oppidanæ quondam proſtibulum plebis, vel meritorij corporis veterem lupam, certatim cõcurrunt, palpantéſque aduenam deformitate magna blanditiarum ita extollũt, vt Semiramin Parthi, vel Cleopatram Ægyptus, aut Artemiſiam Cares, vel Zenobiam Palmyreni. Et hæc admittunt hi quorum apud maiores cẽſoria nota adflictus eſt ſenator, auſus dum adhuc non deceret, præſente communi filia coniugem oſculari. Ex his quidam quum ſalutari pectoribus oppoſitis cœperunt, oſculãda capita in modum taurorum minacium obliquantes, adulatoribus offerunt genua ſuauianda vel manus, id illis ſufficere ad beatè viuendum exiſtimantes: & abundare omni humanitatis cultu peregrinum, cuius fortè etiam gratia ſunt obligati, interrogatam quibus thermis vtatur aut aquis, aut ad quam ſucceſſerit domum. Et quum ita graues ſint & cultores virtutum, vt putant, ſi venturos vndelibet equos aut aurigas quendam didicerint nunciaſſe; ita iminent & percunctantur, vt Tyndaridas fratres eorum ſuſpexere maiores, quum priſcis illis victoriis indicatis gaudio cuncta compleſſent. Horum domus otioſi quidam garruli frequẽtant, variis adſentandi figmentis, ad ſingula altioris fortunæ verba laudantes, paraſitorum in comediis . . . etas affectando. Vt enim illi ſufflant milites glorioſos, obſi-

no ſyllabarũ glorian-tur.

Fulgentiveſte & magno comitatu.

Aliorum ſalutationibus & ſubmiſsionibus.

Ridiculiſ ſermonibus.

Paraſitis & aſſentatoribus.

Fortè l. nugas facetas.

diones vrbium & pugnas & millia hoſtium iiſdem vt heroicis æmulis aſſignãtes,ita hi quoque columnarum conſtructiones alta fronte ſuſpenſas mirando, atque parietes lapidum circunſpectis coloribus nitidos,vltra mortalitatem nobiles viros extollunt. Poſcuntur etiam id conuiuiis aliquoties trutinæ, vt adpoſiti piſces & volucres ponderentur & glires. Quorum magnitudo ſæpius delicata non ſine tædio præſentium, vt antehac inuſitata laudatur adſiduè. Maximè quum hæc eadem numerantes notarij propè triginta adſiſtant cum thecis & pugillaribus tabulis, vt deeſſe ſolus magiſter ludi literarij videretur. Quidam deteſtantes vt venena doctrinas, Iuuenalem & Marium Maximum curatiore ſtudio legunt, nulla volumina præter hæc in profundo otio contrectantes: quam ob cauſam non iudicioli eſt noſtri, quum multa & varia pro amplitudine gloriarum & generum lectitare deberent, audientes deſtinatum pœnæ Socratem coniectúmque in carcerem; rogaſſe quendam ſcitè lyrici carmen Steſichori modulantem, vt doceretur id agere dum liceret: interrogantéque muſico, quid ei poterit hoc prodeſſe morituro poſtridie, reſpondiſſe, vt aliquid ſciens amplius è vita diſcedam.

Doctrinam & eruditos viros deteſtãtes inerti & turpi otio paſcuntur.

9 ITA autem pauci ſunt inter eos ſeueri vindices delictorum, vt ſi aquam calidam tardiùs attulerit ſeruus, trecentis adfligi verberibus iubeatur: ſi hominem ſponte occiderit propria, inſtãtibus plurimis vt damnetur, vnus dominus hactenus exclamat, *Quid faciat manioſus & nequam?* Ciuilitatis autem hoc apud eos eſt nunc, quòd expedit peregrinos iure interficere, quibus libet, quanquam rogatis ad conuiuium, excuſare. Defectum enim patrimonij ſe perpeti ſenator exiſtimat, ſi is defuerit quẽ aliquoties libratis ſententiis inuitauerit ſemel. Pars eorum ſi agros viſuri proceſſerũt longiùs, aut alie-

Alia eorundem & togatorũ virorũ vitia. Crudelitas in domeſticos. Perſonarũ acceptio & iniuſtitia.

nis

nis laboribus venaturi, Alexandri magni itinera ſe *Mollities animi & corporis.*
putant æquiparaſſe vel Cæſaris: aut ſi à lacu Auerni
lembis inuecti ſunt pictis Puteolos vel Caietã, maximè
quum id vaporato audeant tempore: vbi ſi inter
aurata flabella laciniis ſericis inſiderint muſcæ,
vel per foramen vmbraculi penſilis radiolus inruperit
ſolis, queruntur quòd non ſunt apud Cimmerios
nati. Dein quum à Siluani lauacro vel Mãmææ *Luxus.*
aquis ventitant ſoſpitalibus, vt quiſquam eorum
egreſſus tenuiſſimis ſe terſerit linteis, ſolitis preſſoriis
veſtes luce nitẽtes arbitra diligenter explorat,
quæ vna portantur ſufficientes ad iuuandos homines
vndecim: tandémque electis aliquot inuolutus,
receptis anulis, quos ne violenter humoribus famulo
tradiderat, digitis vt metatis abit. Quidam *Alea.*
ex his, licet rari aleatorum vocabulum declinantes,
ideóque ſe cupientes appellari teſſerarios: inter
quos tantum differt quantum inter fures & latrones.
Hoc tamen fatendum eſt, quòd quum omnes amicitiæ
Romæ tepeſcant, aleariæ ſolæ quaſi glorioſis
quæſitæ ſudoribus, ſociales ſunt, & adfectu nimio
firmitate plena connexæ. Vnde quidam ex his
gregibus inueniuntur ita concordes, vt quis illos
eſſe exiſtimet fratres. Ideóq; videre licet ignobilẽ,
artis teſſerariæ callentem arcana, vt Catonem Porcium
ob repulſam præturæ nec ſuſpectã antea nec
ſperatam, incedere grauitate cõpoſita mœſtiorem,
quòd ei in maiore conuiuio vel conſeſſu proconſularis
quidam eſt antelatus. Subſident aliqui curioſos *Teſtamentorum aucupium.*
homines, ſenes aut iuuenes, orbos vel cælibes,
aut etiam vxores habentes & liberos (nec enim in
hoc titulo diſcrimen aliquod obſeruatur) ad voluntates
condendas allicientes eos technis miris: qui
quum ſupremis iudiciis ordinatis quæ habebant
reliquerint his quibus morẽ gerendo teſtati ſunt, *Stulta ſuperbia.*
ilico pereunt. Alius cum dignitate licet ceruice tu-

mida gradiens, notos antea obliquato contuetur aſpectu, vt poſt captas Syracuſas exiſtimes reuerti M. Marcellum. Multi apud eos negant eſſe ſuperas poteſtates in cælo: nec in publico prodeunt, nec prandent, nec lauari arbitrantur ſe cautiùs poſſe, antequam ephemeride ſcrupuloſè ſciſcitata didicerint, vbi ſit verbi gratia ſignum mercurij, vel quotam cancri ſideris partem polum diſcurrens obtineat luna. Alius ſi creditorem ſuum flagitare moleſtiùs aduerterit debitum ad aurigam cõfugit audentem omnia prælicenter, eúmque vt veneficum curat vrgeri. Vnde nonniſi reddita cautione, diſpẽdióque adflictus graui, diſcedit. Et additur huic debitorem voluntarium includit vt proprium, nec ante eius profectionẽ abſoluit. Parte alia vxor (vt prouerbium loquitur vetus) eandem incudem diu noctúque tũdendo maritum teſtari compellit, hócque idem vt faciat vxor vrget maritus inſtanter: & periti iuris altrinſecus adſciſcuntur, vnus in cubiculo, alter eius æmulus in triclinio, repugnãtia tractaturi: iiſdémque ſubſerũtur genitalium extorum interpretes controuerſi: hinc præfecturas profuſiùs largientes & ſepulturas diuitum matronarum: inde ad exequias virorum fœminas inuitantes, neceſſaria parari oportere innuentes. Nec in rebus humanis quicquam bonum norunt niſi quod fructuoſum. Sic amicos tanquam pecudes eos potiſſimùm diligunt, ex quibus ſe ſperant maximum fructum eſſe capturos. Quúmque mutuum illi quid petunt, ſoccos & Mitiones videbis & Lachetas: quum adiguntur vt reddant, ita cothurnatos & turgidos vt Heraclidas illos Cteſphontem & Themenũm putes.

10 HACTENVS de ſenatu: nunc ad otioſam plebem veniamus & deſidem: in qua nitent & nominibus cultis quidam calceorum expertes, Cimeſſores, Sta-

Impietas.

Magia & artium vetitarum cultus.

Falſorũ teſtium ſubornatio.

Inter ipſos coniuges per ſidia deteſtãda.

Auaritia ſumma.

Hypocriſis. Ira.

Populi vitia.

Statarij Semicupę & Serapini, & Cicimbricus cum *Deſidia.*
Glutūrino & Trulla, & Lucanicus cum Pordaca &
Salſula, ſimiléſque innumeri. Hi omne quod viuūt, *Ebrietas.*
vino & teſſeris impendūt & luſtris & voluptatibus *Alea.*
& ſpectaculis: eíſque templum & habitaculum & *Scortatio.*
concio & ſpes omnis, circus eſt maximus. Et vide- *Spectaculorum amor furioſus.*
re licet per fora & compita & plateas & conuenti-
cula circulos multos collectos in ſe cōtrouerſis iur-
giis ferri, aliis aliud, vt fit, defendentibus. Inter quos *Iurgia.*
hi qui ad ſocietatem vixerunt, potiores autoritate
longæua, per Ianos & fora clamitant ſæpe, rempu-
blicam ſtare non poſſe, ſi futura cōcertatione quem *Clamores cu-*
quiſque vindicat, carceribus nō exſiluerit princeps, *rioſi & ine-*
& circunflexerit metam. Exoptato die equeſtrium *pti.*
ludorum inluceſcente, nondū ſolis puro iubare fu- *Ludorum de-*
ſis omnes feſtinā: præcipites, vt velocitate currus *ſiderium.*
ipſos anteant certaturos. Super quorum euentu di-
ſciſſis votorum ſtudiis, anxij plurimi agunt perui-
giles noctes. Vnde ſi ad theatralem ventum fuerit
vilitatem, artifices ſcenarij per ſibilos exploduntur,
ſi qui ſibi ære humiliorem non cōciliauerit plebem.
Cui ſi defuerit ſtrepitus, ad imitationem Tauricæ *Largitionis*
gentis peregrinos vociferantur pelli debere, quo- *cupiditas.*
rum ſubſidiis ſemper niſi ſunt ac ſteterunt, & te-
tris vocibus & abſurdis, quæ longè abhorrent à ſtu-
diis & voluntate veteris illius plebis, cuius multa
facetè dicta memoria loquitur & venuſta. Id enim *Applauſus*
nunc repertum eſt pro ſonitu laudum impenſiore, *& ſtrepitus*
per applicatos homines ad loquendum, vt in omni *inſulſi.*
ſpectaculo, exodiario, venatori aurigæ, & hiſtrio-
num generi omni, & iudicibus celſis itidémq; mi-
noribus, necnon etiam matronis clametur aſſiduè,
Per te ille diſcat: quid autem debeat diſci, nemo ſuffi-
cit explanare. In his plerique diſtentioribus ſaginis *Gulæ ſtudia.*
addicti, præeunte nidoris indagine acutíſque voci-
bus fœminarum, à galliciniis ipſis, in modum pa-

uonum inanitate clangentium, humum ſummis pedum vnguibus contingentes aulis adſiſtunt, digitos prærodentes dū patinæ deferueſcunt: alij nauſeam horridæ carnis, dū excoquitur intentiùs, deſpectantes, vt diſciſſarum pecudum exta rimari cum anatomicis Democritum putes, docentem quibus modis poſteritas mederi doloribus poſſit internis. Sit ſatis interim hæc digeſſiſſe ſuper rebus vrbanis: nunc redeamus ad cætera quę per prouincias agitauere multiplices caſus.

Animus in patinis.

Seculi noſtri tabella.

II ERVPIT auguſtis ter coss. Saxonum multitudo: & oceani difficultatibus permeatis, Romanum limitem gradu petebat intento, ſæpe noſtrorum funeribus paſta. Cuius eruptionis primæ procellam Nannenus ſuſtinuit comes regionibus iiſdem adpoſitus, diuturnò bellorum labore compertus. Sed tunc ad mortem deſtinatæ plebi congreſſus, quum milites quoſdam ruiſſe & ſe vulneratum imparem fore certaminibus aduerteret crebris, docto Imperatore, quid agi deberet, id eſt adeptus vt peditum magiſter Seuerus opitulatum rebus dubiis adueniret. Qui ducens militē rei ſufficientem, quum veniſſet ad loca, diſcriminatis ordinibus barbaros ante colluctationem adeo terruit & turbauit, vt nec controuerſas opponerent manus, ſed ſignorum aquilarúmque fulgore præſtricti venialē poſcerent pacem. Diúque variatis conſiliis, quum id reipub. conducere videretur, pactis induciis, & datis ex conditione propoſita iuuenibus multis habilibus ad militiam, diſcedere permiſſi ſunt Saxones ſine impedimento vnde venerant reuerſuri. Quibus omni iam formidine vacuis reditúmque parantibus, occultè pedites miſſi inſidias in abdita quadam valle ſtruxerunt, vnde prætereuntes adgredi negotio poterant leui. Sed lōgè ſecus accidit quàm ſperabatur. Sonitu enim aduentantium perciti exilue-

Ad bellum Saxonicum regreſſus.

Saxonū impetum Nānenus ferre non poteſt.

Ideo Seuerus auxilio aduenit.

Tunc Saxones permiſſi ſine impedimento reuerti.

re

re quidam intempeſtiuè: viſique ſubitò dum ſe firmare feſtinãt vlulantibus lugubre barbaris vertuntur in pedes. Stetere tamẽ mox coglobati, extremáque ſorte vires, licet non integras, ſuggerẽte confligere cogebantur: multáque cæde perculſi cohcidiſſent nullo relicto, ni cataphractorũ equitũ cuneus, ad inferendum periculum tranſeũtibus barbaris ex alio latere propè diuotiũ itineris pari modo locatus, clamore percitus triſti agiliter ſubueniſſet. Exin concurſum infeſtiùs: firmatiſq; pectoribus hinc inde incumbẽtes Romani clauſos hoſtes eductis gladiis obtruncabant: nec quiſquam eorũ genitales reuiſere potuit lares, ne vno quidem cædibus concorporaliũ ſupereſſe permiſſo. Ac licet iuſtus quidã arbiter rerũ incuſabit perfidum & deforme, pẽſato tamen negotio non feret indignè, manum latronum exitialem tandem copia data captam.

At in itinere intercipiuntur & obtruncantur, contra belli leges.

Am. Marcell. iudiciũ.

12 POST hæc ita proſperè conſummata, Valentinianus verſando ſententias multiformes, anxia ſollicitudine ſtringebatur: reputans multa & circũſpiciens quibus cõmentis Alemannorũ & Macriani regis frãgeret faſtus, ſine fine vel modo rem Romanã irrequietis motibus cõfundẽtes. Immanis enim natio iam inde ab incunabulis primis varietate caſuũ imminuta, ita ſæpius adoleſcit vt fuiſſe lõgis ſeculis æſtimetur intacta. Sedítq; conſilia alia poſt alia Imperatori probanti, Burgundios in eorum excitari perniciẽ, bellicoſos & turbæ immenſæ viribus affluentes, ideóq; metuẽdos finitimis vniuerſis. Scribebátque frequẽter ad eorum reges per taciturnos quoſdam & fidos, vt iiſdem tempore præſtituto ſuperuenirent, pollicitus ipſe quoque tranſito cum agminibus Romanis Rheno occurrere pauidis, põdus armorum vitantibus inſperatum. Gratanter ratiõne gemina principis acceptæ ſunt litteræ: prima, quòd iam inde temporibus priſcis, ſobolẽ ſe eſſe

Princeps Reipub. ſalutẽ procurans nouis & alternantibus curis perpetuò agitatur.

Nec quid ſæcto ſit opus perſpicuè vel iteratis conſiliis videre poteſt.

Et quamuis vtatur eorũ opera, qui belli gerendi occaſiones auidè amplectuntur.

Romanam Burgundij ſciunt: dein, quod ſalinarum finiúmque cauſa Alemannis ſępe iurgabãt, cateruas miſere lectiſſimas, quæ antequam miles congregaretur in vnum, aduſque ripas Rheni progreſſæ, Imperatore ad extruenda munimenta diſtricto, terrori noſtris fuere vel maximo. Igitur pauliſper morati, quum neque Valentinianus, vt ſpopõderat, die prædicto veniſſet, nec promiſſorum aliquid aduerterent factum, ad comitatũ miſere legatos, poſcentes adminicula ſibi dari redituris ad ſua, ne nuda hoſtibus exponerent terga. Quod vbi negari per ambages ſentirent, & moras necti, exinde diſceſſerũt indignati. Hócque comperto reges, vt ludibrio habiti, ſæuientes captiuis omnibus interfectis genitales repetunt terras. Apud hos generali nomine rex appellatur Hẽdinos, & ritu veteri poteſtate depoſita remouetur, ſi ſub eo fortuna titubauerit belli, vel ſegetum copiam negauerit terra: quemadmodũ ſolent Ægyptij caſus eiuſmodi adſignare rectoribus. Nam ſacerdos apud Burgundios omnium maximus vocatur Siniſtus: & eſt perpetuus, obnoxius diſcriminibus nullis vt reges. Per hanc occaſionem impendiò tempeſtiuam, Alemannos gentis antedictæ metu diſperſos aggreſſus per Rhetias Theodoſius ea tempeſtate magiſter equitum, pluribus cęſis quóſcunque cepit, ad Italiam iuſſu principis miſit: vbi fertilibus agris acceptis iam tributarij circumcolunt Padum.

Tamen omniũ vota explere nequit. vnde fœderatorũ ipſorum tumultus & egreſſus intempeſtiui.

Tripolitana tragœdia actus varij.

13 Hinc tanquam in orbem migrantes alium, ad Tripoleos Africanæ prouincię veniamus ærumnas, quas, vt arbitror, Iuſtitia quoque ipſa defleuit: quæ vndę inſtar exarſere flammarum, textus aperiet abſolutus. Auſturiani his contermini partibus barbari, in diſcurſus ſemper expediti veloces, viuereque adſueti rapinis & cædibus, pauliſper pacati in genuinos turbines reuoluti ſunt, hanc cauſam pretendentes

dentes vt feriam, Stachao quidam nomine popularis cotũ, noſtra peragrando licentiùs, agebat quędam vetita legibus, inter quæ illud potius eminebat quòd prouinciam omni fallaciarũ via prodere conabatur, vt indicia docuere veriſſima: quocirca ſupplicio flammarum abſumptus eſt. Huius necem vlciſci, vt propinqui damnatíque iniuſtè cauſantes, ferarum ſimiles rabie concitarũ exiluere ſedibus ſuis, Iouiano etiamtũ imperante: veritíque prope Leptin accedere, ciuitatem muris & populo validã, ſuburbano eius vberrimo inſidere per triduũ. Mactatíſque agreſtibus, quos inopinus hebetauerat pauor, vel confugere coegerat ad ſpeluncas, encẽſa ſupellectili multa, quę vehi non poterat, aucti rapinis reuerterunt ingentibus, trahẽtes captiuũ Siluam quoque caſu in agro inuẽtum, ordinis ſui primatẽ. Hac ſubita clade Leptitani perterriti, ante incrementa malorum quæ intentabat barbaricus tumor præſidium implorauere Romani comitis per Africam recens prouecti. Qui quũ veniſſet militares copias ducens ferréque opẽ rebus rogaretur adflictis, nonniſi abundanti commeatu adgeſto, & camelorũ quatuor millibus apparatis, caſtra firmabat eſſe moturum. Hoc reſpõſo miſerandis ciuibus ſtupefactis, atque negantibus ſufficere ſe poſſe poſt vaſtationes & incendia enormibus inſtrumentis remedia quærere damnorum immaniũ, diſſimulanter diebus ibi quadraginta conſumptis, nullo tẽtato idem diſceſſerat comes. Qua ſpe Tripolitani fruſtrati, formidantéſque extrema, ad lapſo legitimo die concilij, quod apud eos eſt annum, Seuerum & Flaccianum creauere legatos, Victoriarum aurea ſimulacra Valẽtiniano ob imperij primitias oblaturos: vtque lacrymoſas prouinciæ ruinas docerẽt intrepidè. Quibus compertis Romanus, miſſo equite velociſſimo magiſtrum officiorum petit Remigium, affinem

Occaſio, Stachaonis ſupplicium.

Cuius necẽ Auſturiani vlciſci cupiẽtes.

Leptitani clade ſubita afficiunt.

Quibus Romanus Africæ præfectus opem ferre velle fingẽs, tragœdiæ totius ſit argumentum & pars maxima.

ſuum vel rapinarum participem, vt prouideret Imperatoris arbitrio cognitionem huius negotij vicario ſibi deferri. Venerunt in comitatum legati: aditóque principe, verbis quæ perpeſſi ſunt oſtenderunt: obtulerunt decreta, textum continentia rei torius. Quibus lectis, quum neque relationi officiorum magiſtri fauentis Romani flagitiis, nec cōtraria referentibus crederetur, promiſſa diſceptatio plena dilata eſt eo more quo ſolēt inter potiorū occupationes ludi poteſtatis excelſæ. Quum remedia quædam â commilitio principis expectantur, ſuſpenſis Tripolitanis diúque anxiis, rurſus globi ſuperuenere barbarici, fiducia ſublati prætericorum, Leptitanóque agro & Ecnſi interneciua populatione tranſcurſis, expleti prædarum aceruis ingētibus abſceſſerūt, occiſis decurionibus multis: inter quos Ruſticanus ſacerdotalis & Nicaſius enitebat ædilis. Hæc autem eruptio ideo arceri nō potuit quòd ad legatorum preces negotiorum quoque militarium cura præſidi delâta Ruricio, mox trāſlata eſt ad Romanum. Et iam recens inflictæ cladis nuntius, miſſus ad Gallias, excitauit acriùs principem. Ideóque tribunus & notarius Palladius mittitur: vt & militi diſperſo per Africam præberet ſtipendium debitum, & geſta per Tripolin fide congrua ſcrutaretur. Inter tales tamen conſulendi moras expectandíque reſponſa, Auſturiani ſucceſſu gemino inſolentes, vt rapaces alites aduolarūt, irritamēto ſanguinis atrociùs efferatæ: cunctíſque, niſi quos fuga diſcriminibus eximere, interemptis, prædas quas antehac reliquerant auxerunt, arboribus exectis & vitibus. Tūc Mychon quidam nobilis oppidanus & potēs, captus in ſuburbano, lapſúſque antequam vinciretur, quia pedibus æger euadere penitus vetabatur, in puteum aquis vacuum ſeſe coniecit. Vnde coſta diffracta leuatus à barbaris, ductúſque propè portas, cōiugis miſeratione

Iſtius tyrannica artes tū vt principem falſa delatione, tū vt miſeros ciues furori ſuo expoſitos opprimat. Vide, lector, artes noſtro ſeculo à Romani ſucceſſoribus non paucis renouatas.

Principes ſero excitātur ad officium, nec ſubditos curant vt deret: tum præcipuè quum impiorū hominum opera in regendis prouinciis vtūtur. Interim fideles ſubditi ferrum patiuntur & ignes.

miſeratione redemptus eſt: & ad pinnas muri fune ſublatus, poſt biduum interiit. Vnde elati in pertinaciam ſæuiſſimi graſſatores ipſa pulſauere mœnia Leptitana, funeſtis plangoribus reſonantia fœminarum: quas nunquam antea hoſtiliter clauſas pauor exanimabat inſolitus. Obſeſſáque vrbe per octo cõtinuos dies, quum quidã oppugnatores ſine vllo vulnerarentur effectu, redierunt ad propria triſtiores.

14 Ob quæ ſuper ſalute dubij ciues, vltimáque tentantes, profectis antè legatis nondum reuerſis Iouinũ mittũt atque Pancratiũ, quæ viderint, quæque ipſi perpeſſi ſint, Imperatorẽ fida relatione docturos. Qui Seuerũ apud Carthaginem inuentũ & Flaccianum, ſuperiores illos legatos, percontando quid egerint, cognouerunt eos audiri à vicario iuſſos & comite. E quibus Seuerus illico periit vexatus acerbitate morborum. Nihilominus tamen properarunt ad comitatum magnis itineribus antedicti. Ingreſſo poſt hæc Palladio Africam, Romanus quas ob res venerat antè præſtructurus, vt ſecuritatem ſuam in tuto locaret, numerorum principiis per quoſdam ſecretorum mandauerat conſcios, vt ei tanquam potenti & palatij ſummatibus proximo, ſtipendij quod pertulerat præſtarent maximam partem. Et ita eſt factum. Confeſtímque ille ditatus perrexit ad Leptin: vtque ad veritatis perueniret indaginem, Erechthiũ & Ariſtomenem facundos municipes & inſignes, liberè ſuas ciuiúmque & finitimorũ retexentes ærumnas, ad loca vaſtata ſecum eduxit. Quibus apertè cuncta monſtrantibus, luctuoſis prouinciæ cineribus viſis reuertit: Romanúmque vt deſidem increpans, relaturum ſe cũcta veriſſimè quę viderat minabatur ad principẽ. Atque ille ira percitus & dolore, ſe quoque mox referre firmauit, quòd miſſus vt notarius incorruptus

Iterata legatio ad Valẽtinianũ Romani præfecti relationibus falſis occupatum.

Noua machina iſtius Præfecti ad uerſus Tripolitanos. Plebs imbecilis pabulum præfectorum crudelium.

Velitationes inter Romanum & Palladium, quarũ finis Tripolitanorum noua oppreſſio.

donatiuum militis omne in quæſtus auerterit proprios: qua gratia, flagitiorum arbitra conſcientia, cũ Romano deinde Palladius concordabat: reuerſúſque ad comitatum arte mendaciorum impia Valentinianum fefellerat, Tripolitanos fruſtra queri commemorans. Ideóque rurſus ad Africam cũ Iouino poſtremo omnium legatorum remittitur (Pancratius enim deceſſerat apud Treueros) vt cum vicario ipſe merita legationis quoque ſecũdæ ſpectaret. Præter hæc linguas Erechthij & Ariſtomenis præcidi iuſſerat Imperator, quos inuidioſa quędam loquutos idẽ Palladius intimarat. Sequutus vt ſtatutum eſt vicariũ notarius venit ad Tripolin. Hócque comperto Romanus, domeſticum ſuũ illuc velociter miſit, & Cæcilium conſiliarium in ea prouincia genitum: per quos incertum pretio an fallaciis circumuenti, municipes omnes grauabant Iouinum, deſtinatiùs adſerentes nihil eorum mandaſſe, quæ docuerat principem: eò vſque iniquitate graſſante vt ipſe quoque Iouinus ad ſalutis ſuæ diſcrimen confiteretur ſe Imperatori mentitum. Quibus per Palladium regreſſum cognitis Valentinianus ad acerbitatem procliuior, Iouinum quidem, vt auctorem, Cæleſtium verò Concordiúmque & Lucium, vt falſi conſcios & participes, puniri ſupplicio capitali præcepit: Ruricium autem præſidem, vt mendacem, morte multari: hoc quoque accedente quòd in relatione eius verba quædam, vt viſum eſt, immodica legebantur. Ac Ruricius quidem apud Sitifim cæſus, reliqui apud Vticam ſententia vicarij Creſcentis addicti. Flaccianus tamen ante legatorum interitum, quũ à vicario audiretur & comite, conſtanter ſaluti ſuæ propugnans, acclamationibus iratorum militum impetúque cum conuitiis penè confoſſus eſt, obiicientium ideo Tripolitanos non potuiſſe defendi, quòd ipſi ad expeditionales

Palladio ipſo furorum Romani adminiſtro præcipuo, & Valentiniano calumniis excæcato, in inſontes ſupra modum ſæuiente.

Et in ipſos etiam primarios fidóſque miniſtros.

Quàm miſera ſit Principum à Sycophãtis aulicis obſeſſorum: populorũ ſub eiuſmodi harpyiis cõditio, expende lector.

ditionales vſus præbere neceſſaria detrectarunt: & ob hæc truſus in carcerem, dum conſultus ſuper eo quid conueniret agi decerneret Imperator, ſollicitatis, vt dabatur opinari, cuſtodibus, in vrbem Romam abierat profugus, ibíque delitеſcens fatali lege deceſſit.

15 Hoc memorando fine externis domeſticíſque cladibus vexata conticuit Tripolis nō indefenſa: quia vigilauit Iuſtitiæ oculus ſempiternus, vltricéſque legatorum & præſidis diræ. Diu enim poſtea huiuſmodi caſus emerſit. Solutus ſacramento Palladius, deſtitutúſque faſtu quo tumebat, diſceſſit ad otium, & quum Theodoſius ductor exercituum ille magnificus, oppreſſurus Firmum pernicioſa cœptātem veniſſet in Africam, & præſcripti Romani rem mobilē, vt iuſſum eſt ſcrutaretur, inter chartas eius inuenta eſt & Meterij cuiuſdam epiſtola, id continēs: *Domino patrono Romano Meterius*. Et in fine poſt multa nihil ad rem pertinentia: *Salutat te Palladius proiectitius: qui non aliam ob cauſam dicit ſe eſſe proiectū niſi quòd in cauſa Tripolitanorum apud aures ſacras mentitus eſt.* His literis ad comitatum miſſis & lectis, Valentiniani iuſſu Meterius raptus ſuam eſſe confitetur epiſtolam. Ideóque Palladius exhiberi præceptus, cogitans quas criminum coxerit moles, in ſtatione primis tenebris obſeruata cuſtodum abſentia, qui feſto die Chriſtiani ritus in eccleſia pernoctabant, innodato gutture laquei nexibus interiit.

At dum principes eorumque aulici ſtertunt, vigilat ſempiternus oculus iuſtitiæ, Valentinianum excitans ad ſupplicium de impijs ſumendum.

Nam Palladius, furorū iſtorum præcipua fax, à ſeipſo ſuffocatus perit.

Hoc fortunæ ſecundioris indicio plenè comperto, deletóque triſtium concitore turbarum, exiluerunt Erechthius & Ariſtomenes è latebris, qui quum ſibi iuſſas abſcidi linguas didiciſſent, vt prodigas, ad longè remota declinarunt & abdita. Doctóque ſuper nefanda fraude Gratiano Imperatore fidentiùs (Valentinianus enim obierat) ad Heſperiū proconſulem & Flauianum vicarium audiendi ſunt miſſi:

Inſontes iuſtificantur.

quorum æquitas auctoritate nixa iuſtiſſima, torto Cæcilio, aperta confeſſione cognouit ipſum ſuaſiſſe ciuibus grauarent mentiendo legatos. Hæc acta ſequuta eſt relatio geſtorum pandens pleniſſimam fidem, ad quam nihil reſpõſum eſt. Et nequid cothurni terribilis fabulæ relinquerent intentatum, hoc quoque poſt depoſitum acceſſit aulæum. Romanus ad comitatum profectus ſecum Cæcilium duxit, cognitores accuſatorum vt inclinatos in prouinciæ partem. Iſque Merabaudis fauore ſuſceptus, neceſſariò ſibi plures petierat exhiberi. Qui quum Mediolanum veniſſent, fruſtràque ſe tractos obſimulatis documentis probabilibus oſtendiſſent, abſoluti redierunt ad lares. Valentiniano tamen ſuperſtite, poſt ſuperiora quæ narrauimus, Remigius quoque digreſſus ad otium, laqueo vitam eliſit, vt congruo docebimus loco.

Quos Romanus fruſtrà perſequitur

Remigio aſſine ſuo, & rapinarum participe cõnentẽts morte oppreſſo.

AMMIANI

MARCELLINI

GESTARVM RERVM

liber xxix.

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Poſt leuia aliquot prælia pactis induciis cum Sapore, Valentis aula, nouis turbis agitatur, referente Palladio: ob Imperij ſucceſſorem, ipſo Valente viuo, deteſtandis præſagiis quæſitum.*

2 *Captiuorum ob illud crimen numerus innumerus. Theodorus primùm, vt caput rei. Quid à Valente & eius*

eius miniſtris in toto illo negotio actum ſit, & quibus animi affectibus.

3 Pergamius morte multatus. Salia repentina morte perit. Patricius & Hilarius ordinem præſagiorum & diuinationis nefandæ aperiunt.

4 Theodoro, Euſebio & Faſiphilo diligenter examinatis, Simonides philoſophus poſt multitudinis innumeræ ſupplicia, flammis abſumptus eſt. Quem ſequūtur Maximus & Diogenes, Alypio & Hierocle filio variè excarnificatis.

5 Palladij, tot ærumnarum coaguli, ortes nefandiſſime, vt oleum camino adderet. Heliodori item cū Palladio malorum omniū fabricatori ingeniū & fraudes deſcribuntur. Inde noua tragœdia.

6 Euſebius & Hypatius fratres ac cõſules, Heliodori dolis, in varia incidūt pericula, & Heliodori funus præſentia ſua honeſtare iubentur.

7 Valentis, in ſontes & inſontes immaniter ſæuientis, iniuſta erga Pollentianum impium & maieſtatis reum clemētia. Numinis vīdicta in tot lauienas. Feſtinus Aſiæ procõſul, Maximini (cuius li.28. mētio facta eſt) veſtigia ſequutus, in Aſiaticos crudeliter ſæuit.

8 Ad Occidentis ſtatum cõuerſus Am. Marcellinus, Valentiniani à Maximino, pretorij præfecto, ex aſperati crudelia geſta quædam refert.

9 Valētinianus in Macrianū Alemãnorum regem arma mouet, & re infecta Treueros redit. Deinde Hortarium regulū, ob proditionis crimē ignis afficit ſupplicio.

10 Firmus Mauritaniæ regulus turbas ciet, quas Theodoſius equitum magiſter cõponere conatur.

11 Quū firmus male fide ageret, eò res procedūt, vt commiſſo certamine & barbaris fractis Firmus tādem pacem & veniam obſecrare cogatur, qua impetrata Theodoſius Cæſareã inſtaurat.

12 Firmus à promiſſa fide recedens, Theodoſium ad arma cogit. Equites quidā Romani, qui ad rebel-

lem defecerant, ad infimum militiæ gradum contruduntur. Alios poſtea capitali multat ſupplicio Theodoſius: deinde hoſtibus multiplici clade debilitatis, paruam manum ſuorum prudenter è periculo ſubtrahit.

13 Theodoſius ſapientia & cunctatione quadam militari hoſtes oppugnans, Firmum ſibi fuga conſulere, caſtris relictis & direptis cogit, fugientem perſequitur, & Iſaflenſibus, qui eũ receperant, debellatis, nonnulliſque hoſtibus primarijs ſupplicio extremo affectis, ſuos incolumes in tuto collocat.

14 Firmo ad Iſaflenſes reuerſo Theodoſius it obuiam, exiguáque manu hoſtes adoritur, & poſt dubiũ prælium tãdem fudit & affligit. Deinde Iſaflenſes ita exagitat, vt Firmus deſperabundus tandem laqueo ſibi vitam abſtulerit: vnde quies prouinciæ reddita.

15 Bellum Valentiniani aduerſus Quados, quorum rex Gabinius Maximini artibus nefariè trucidatur.

16 Probus prætorio præfectus, vir puſilli animi, Quadorũ impetus ferre nequit. Duæ legiones cæduntur. Theodoſius iunior, princeps iuuenis poſtea perſpectiſſimus. Sarmatas tumultuantes fortiter reprimit. Tiberis fluuij inundatio, tot diluuiorum effigies.

1 *Potentis hoſtis ur·quie tus animus.* EXACTA hyeme rex Perſarum gẽtis Sapor, pugnarum fiducia priſtinarũ immaniter adrogãs, ſuppleto numero ſuo rũ abundeq́; firmato, erupturos in noſtra cataphractos & ſagittarios & cõductã miſit plebẽ. Contra has copias Traianus comes & Vadomarius ex rege Alemãnorum cũ agminib. perrexere perualidis, hoc obſeruare principis iuſſu adpoſiti, vt arcerent potiùs quàm laceſſerẽt Perſas. Qui quum veniſſent Vagabanta legionibus nobilem locum, rapidos turmarum procurſus hoſtilium in ſe ruentium acriter exceperunt inuiti, operáque conſul-

Qui arcẽdus potiùs quã laceſſendus.

cõſulta retrò cedentes, ne ferro violarent aduerſorum quenquam primi, & iudicarentur diſciſſi fœderis rei, vltima trudente neceſſitate congreſſi ſunt: confoſſiſque multis, diſceſſere victores. Inter moras tamen vtrinque ſecus tentatis aliquotiens leuibus prœliis, varióque finitis euentu, pactis induciis ex conſenſu, æſtatéque conſumpta, partium diſceſſere ductores etiam tum diſcordes. Et rex quidem Parthus hyemem Cteſiphonte acturus rediit ad ſedes, & Antiochiam Imperator Romanus ingreſſus. Qui dum ibi moratur ſecurus interim hoſtium externorum, inteſtinis penè perierat fraudibus, vt aperiet ſeries dilata geſtorum. Procopius quidam inquies homo, turbarum cupiditati ſemper addictus, Anatolium detulerat & Spudaſium palatinos, exigi quę de ærario interceperant iuſſos, inſidiari comiti Fortunatiano, moleſto illi flagitatori. Qui à nimia aſperitate confeſtim ad inſanum percitus modum, pro poteſtatis autoritate quam regebat, Palladiũ quendam obſcuriſſimè natum vt veneficum à memoratis conductum, & Heliodorum fatorum per genituras interpretem, adigendos prodere quæ ſciret, prætorianæ iudicio tradidit præfecturæ. Quúmque ad facti vel tentati quęſtionẽ acriùs veniretur, exclamat Palladius confidenter, leuia hæc eſſe de quibus agitur & prætereunda, alia ſe, ſi licuerit dicere, mõſtraturum metuenda & potiora: quæ ingenti molimine iam pręſtructa, niſi proſpectũ fuerit, vniuerſa confundent. Iuſſúſque docere ſi lenter quę norat, rudentẽ explicuit immenſum, adfirmans Fiduſtiũ præſidalem & cum Irenęo Pergamium, nomen imperaturi poſt Valentem deteſtandis præſagiis didiciſſe ſecretim. Et correptus Fiduſtius ilicò (nanque aderat fortè) occultéque inductus, viſo indice nulla inficiatione obumbrare iam publicata conatus, rei totius calamitoſum aperit textũ: abſolutè confeſſus

Ferro, quũ opus eſt, fortiter repellendum.

In Valentẽ cõiuratio detegitur.

Palladio & Heliodoro hominibus obſcuris & ad tragœdias excitãdas natis, delatoribus.

Accuſationis ſumma.

Coniurati.

ſe cum Hilario patricio vaticinandi peritos, quod & Hilarius militauerat in palatio, de imperio conſuluiſſe futuro: motáſque ſecretis artibus ſortes, & nuncupationem principis optimi, & ipſis conſultoribus luctuoſos exitus prædixiſſe Atque cunctantibus quiſnam ea tempeſtate omnibus vigore animi anteſtaret, viſus eſt aliis excellere Theodorus, ſecũdum inter notarios adeptus iam gradum. Et erat reuera ita vt opinati ſunt. Nanque antiquitus claro genere in Galliis natus, & liberaliter educatus à primis pueritiæ rudimentis, modeſtia, prudentia, humanitate, gratia, literis ornatiſſimus, ſemper officio locóque quem retinebat ſuperior videbatur, altis humilibúſque iuxtà acceptus. Solúſq; penè omniũ erat, cuius linguam non infrenem, ſed diſpiciẽtem quæ loqueretur, nullius claudebat periculi metus. His addebat idem Fiduſtius, excarnificatus iam ad interitum, omnia quæ prædixit ſe indicante Theodorum per Euſerium didiciſſe, virũ præſtabili ſciẽtia literarum abundéque honoratum. Aſiam quippe paulò antè rexerat pro præfectis. Quo in cuſtodia condito, geſtorúmque volumine Imperatori recitato de more, prodigioſa feritas in modum ardẽtiſſimæ facis fuſiùs vagabatur, elata turpi adulatione multorum, maximéque omnium præfecti prætorio tũc Modeſti. Qui dum formidine ſucceſſoris agitaretur, in dies obumbratis blanditiarum concinnitatibus cauillando Valentem, ſubruſticum hominem ſibi variè commulcebat, horridula eius verba & rudia floſculos Tullianos appellans, & ad extollẽdam eius vaniciẽ, ſidera quoque, ſi iuſſiſſet, exhiberi poſſe promittens.

Confeſſio ſceleris.

Theodorus, poſt Valẽtẽ Imperaturus, ex præſagiorũ veterũ coniectura.

Cui Euſerius omnia indicat.

Valente ab adulatorib. faſcinato ad uerſus coniuratos frendens.

2 IGITVR & Theodorus à Conſtantinopoli, quam ex negotio familiari petierat, rapi celeri iubetur effectu. Et dum ille reducitur, ex præiudiciis variis, quæ diebus exercebantur & noctibus, plures à diſiun-

Inde Theodori captiuitas.

à diſiunctiſſimis regionibus trahebantur, dignitatibus & nobilitate conſpicui. Quúmque nec carceres publici iam diſtenti, incluſorum iam cateruas, nec priuata domicilia ſuſtinerent, conſtipatione vaporata confertas, quoniam vinculis maxima pars eorum attinebatur, & ſuam & proximi cuiuſque vicem omnes horrebant. Aduenit aliquando tamen ipſe quoque Theodorus, præmortuus & atratus: quo in deuia parte territorij abſcondito, paratis omnibus quæ indagines futuræ poſcebant, internarum cladum litui iam ſonabant. Et quia fallere non minùs videtur qui geſta præterit ſciens, quàm ille qui nunquam facta fingit: non abnuimus (neque enim ambigitur) ſalutem Valentis & antea ſæpiùs per occultas coitiones, & tunc in extrema demerſam, ferrúmque ad iugulum eius propè adactum à militaribus fato reluctante depulſum: quē lacrymoſis in Thracia diſcriminibus deſtinarat. Nāque & in nemoroſo quodam inter Antiochiam & Seleuciā loco leni quiete poſt meridiē conſopitus, à Salluſtio tunc ſcutario, & ſæpe alias appetitus inſidiantibus multis, vitæ terminis à primigenio ortu adſcriptis auſa immania frenantibus, euadebat: vt ſub principibus Commodo & Seuero nonnunquam accidebat. Quorum ſumma vi ſalus crebrò oppugnabatur: adeo vt poſt inteſtina pericula multa & varia, alter in amphitheatrali cauea, quū adfuturus ſpectaculis introiret, à Quintiano ſenatore inlicitæ cupidinis homine ad debilitatē penè pugione vulneraretur: alter inopinabili impetu tempore ætatis extremo à Saturnino cēturione conſilio Plautiani præfecti in cubiculo iacens confoderetur, ni tuliſſet ſuppetias filius adoleſcens. Quocirca etiam Valens erat venia dignus, vitam quam ereptum ire perfidi properabant, omni cautela defendens. Sed inexpiabile illud erat quòd regaliter turgidus, pari eodémque iure,

Aliorum item, quorū numerus innumerus.

Valētis (per appoſitam digreſſiunculā) fata deſcripta.

Commodi itē & Seueri.

Valentis benignitate diuina ſeruati, in inſontes crudelitas.

nihil inter ſe diſtantibus meritis, nocẽtes innocentẽſque maligna inſectatione volucriter perurgebat: vt dum adhuc dubitaretur de crimine, Imperatore non dubitante de pœna, damnatos ſe quidam priùs diſcerẽt quàm ſuſpectos. Adoleſcebat autem obſtinatum eius propoſitum, admouente ſtimulos auaritia & ſua & eorum qui tunc in regia verſabantur, nouos hiatus aperientium. Et ſi qua humanitatis fuiſſet mentio, rara, hanc appellantium tarditatẽ: qui cruentis adulationibus inſtitutũ hominis mortem in acie linguæ portantis ad partem peſſimam deprauantes, omnia turbine intẽpeſtiuo perflabant, euerſum ire funditus domus opulentiſſimas feſtinantes. Erat enim expoſitus acceſſui inſidiantiũ & recluſus, vitio gemino perniciosè implicitus: quòd intoleranter iraſcebatur tunc magis quũ eum puderet iraſci: & quæ facilitate priuati opertis ſuſurris audierat, an vera eſſent excutere tumore principis ſuperfidens, pro veris accipiebat & certis. Inde factum eſt vt clementiæ ſpecie penatibus multi protruderentur inſontes, pręceps in exilium acti: quorum in ærario bona coacta & ipſe ad quæſtus proprios redigebat: vt damnati cibo precario victitarent, anguſtiis formidandæ paupertatis adtriti: cuius metu vel in mare nos ire pręcipites, ſuadet Theognis poeta vetus & prudẽs. Quæ etiãſi recta fuiſſe conceſſerit quiſquam, erat tamen ipſa nimietas odioſa. Vnde animaduerſum eſt rectè hoc definitum, *Nullam eſſe crudeliorem ſententiam ea quæ eſt, quum parcere videtur, aſperior.* Igitur cum præfecto prætorio ſummatibus quæſitis in vnum, quibus cognitiones commiſſæ ſunt, intẽduntur eculei, expediuntur põdera plumbea cum fidiculis & verberibus. Reſultabant omnia truculentæ vocis horroribus, inter catenarum ſonitus, *Tene, Claude, Comprime, Abde,* miniſtris officiorũ triſtium clamitantibus. Et quoniam addici

Eiuſdem & aulicorũ auaritia, mater tyrannidis.

Ad calumnias aures patula.

Nimius rigor.

Aulicorum immanitas.

addici poſt cruciabiles pœnas vidimus multos, vt in tenebroſis rebus confuſione cuncta miſcente, ſummatim, quia nos penitiſſima geſtorum memoria fugit, quæ recolere poſſumus, expeditiùs abſoluemus.

Horrendâ carnificina.

3 Primo introuocatu poſt interrogatiunculas leues Pergamius, à Palladio, vt dictum eſt, proditus quædam imprecationibus preſciſſe nefariis, ſicut erat impẽdiò eloquẽtior & in verba periculoſa proiectus, inter ambigentes iudices quid priùs quæri debeat quídve poſteriùs, dicere audacter exorſus, multa hominum millia quaſi conſciorum ſine fine ſtrependo fundebat, modo non ab extremo Atlante magnorum criminum arguendos poſcens aliquos exhiberi. Quo, vt cõſarcinante nimis ardua, morte multato, aliíſque gregatim poſt illum occiſis, ad ipſius Theodori cauſã, quaſi ad Olympici certaminis puluerem peruenitur. Eodem die inter complura alia hoc quoque euenerat triſte, quòd Salia theſaurorum paulò antè per Thracias comes, quum de vinculis educitur audiendus, & calceo inſerit pedẽ, quaſi ruina incidẽtis immenſi terroris repentè perculſus, animam inter retinentium manus efflauit. Conſtituto itaque iudicio, & cognitoribus præſcripta oſtentantibus legum, ſed ex voluntate dominãtis moderantibus momenta cauſarum, horror peruaſerat vniuerſos. Totus enim deuius ab æquitate dilapſus, iámque eruditior ad lædẽdum, in modum harenariæ feræ, ſi admotus quiſquam fabricæ diffugiſſet, ad vltimam rabiem ſæuiebat. Inducti itaque Patricius & Hilarius, ordinémq; replicare iuſſi geſtorum, quum inter exordia variarent, fodicatis lateribus illato tripode quo vtebãtur, adacti ad ſummas anguſtiás aperiunt negotij fidem, ab ipſis exordiis replicatam. Et prior Hilarius, *Conſtruximus*, inquit, *magnifici iudices, ad cortinæ ſimilitudinem Delphicæ*

Pergamius, rei quoquomodo elabere conantis & omnia miſcentis imago.

Theodori cauſa, vt primaria, excutitur.

Saliæ mors repentina.

Valentis ſæuitas.

Hilarius negotij fidem aperit.

diris auſpiciis de laureis virgulis infauſtam hanc menſulam quam videtis: & imprecationibus carminum ſecretorum choragiiſque multis ac diuturnis ritualiter conſecratam mouimus tandem. Mouendi autem, quoties ſuper rebus arcanis conſulebatur, erat inſtitutio talis. Conlocabatur in medio domus emaculatæ odoribus Arabicis, vndique lance rotunda purè ſuperpoſita, ex diuerſis metallicis materiis fabrefacta: cuius in ambitu rotunditatis extremo elementorũ viginti quatuor ſcriptiles formæ inciſæ peritè diſiungebantur ſpatiis examinatè dimenſis. Has linteis quidam indumentis amictus, calceatúſque itidem linteis ſoccis, torulo capite circunflexo, verbenas felicis arboris geſtans, litato conceptis carminibus numine præſcitionum autore, cærimoniali ſcientia ſuperſiſtit cortinulas, penſilem anulum librans artum ex carpathio filo perquam leui, myſticis diſciplinis initiatum: qui per interualla diſtincta retinentibus ſingulis literis incidẽs ſaltuatim, heroos efficit verſus interrogationibus conſonos, ad numeros & modos plenè concluſos: quales leguntur Pythici, vel ex oraculis editi Branchidarum. Ibi tum quærentibus nobis, qui præſenti ſuccedet imperio, quoniã omni parte expolitus fore memorabatur, adſiliens anulus duas perſtrinxerat ſyllabas: & cũ adiectione literæ poſtrema, exclamauit præſentium quidam, Theodorum præſcribente fatali neceſſitate portendi, nec vltra ſuper negotio eſt exploratũ. Satis enim apud nos conſtabat hunc eſſe qui poſcebatur. Quúmque totius rei notitiam ita ſignatè ſub oculis iudicum ſubiecíſſet, adiecit beniuolè, id Theodorũ penitus ignorare. Poſt hæc interrogati, an ex fide ſortium quas agitabant, ea præſcierint quæ ſuſtinerent, verſus illos notiſſimos ediderunt, clarè pronuntiantes capitalem eis hanc operam ſcrutãdi ſublimiora citò futuram: nihilominus tamen ipſi quoque cum cogni-

Deſcriptio diuinationis nefandæ.

Quo pacto, de Valentis ſucceſſore ſit quæſitum.

Theodorus excuſatus: Hilarius autem & Patricius malè multati.

çognitoribus principi cædes incendiáque flagitantes furias imminere: quorum tres ponere ſufficit vltimos:

> Οὐ μὲν ἀτιμητόν γε τεὸν ἔσσεται αἷμα, καὶ αὐτοῖς
> Τισιφόνη βαρύμηνις ἐφοπλίσσει κακὸν οἶτον,
> Ἐν πεδίοισι Μίμαντος ἀλᾶ χεζομένοις κάρ. *

id eſt, *Non tamen inultus erit tuus ſanguis, Tiſiphonéque grauiter ſuccenſens, malum aduerſus eos armabit exitum, mox in campis Mimantis ardentibus caput.* Quibus lectis, vnguibus malè multati ſeparantur exanimes.

4 POSTEA vt cogitati ſceleris officina pateret apertè, honoratorum inducitur globus, vertices ipſos continens rerum. Quúmque nihil præter ſe quiſque cernens, ruinam ſuam impelleret ſuper alium, permiſſo quæſitorum cœptas dicere Theodorus, primò in pacem venialem proſtratus, dein coactiùs reſpondere compulſus, oſtendit ſe cognita per Euſerium, ne ad Imperatorem referret, vt conatus eſt aliquoties, ab eo prohibitum, adſerente non appetitu regni occupandi inlicito, ſed ratione quadam indeclinabilis fati, id quod ſperabatur vltrò venturum. Deinde hæc eadem Euſerio ſub cruenta quæſtione confeſſo confutabāt Theodorum literæ ſuæ, per ambages obliquas ad Hilarium ſcriptæ: quibus ſpe iam firma concepta ex vatibus, de re non cunctabatur, ſed tempus patrandæ cupidinis quæritabat. Quibus poſt hæc cognita ſequeſtratis, Eutropius Aſiam proconſulari tunc obtinens poteſtate, vt factionis conſcius arceſſitus in crimen, abſceſſit innocuus, Paſiphilo eximente philoſopho: qui vt eum mendacio inuſto peruerteret crudeliter tortus, de ſtatu robuſtæ mentis non potuit deturbari. His acceſſit philoſophus Simonides, adoleſcens

Theodorus veniā petit.

Euſerius tormentis laceratur.

Eutropius accuſatur.

Paſiphilus torquetur.

ille quidem, verùm noſtra memoria ſeueriſſimus. Qui quum audiſſe negotium per Fiduſtium deferretur, & cauſam non ex veritate, ſed ex vnius nutu penſari ſenſiſſet, didiciſſe ſe dixit prædicta, & commiſſa pro firmitate animi tacuiſſe. Quis omnibus perſpicaciter inquiſitis, Imperator cognitorum cõſultationi reſpondens ſub vno proloquio cunctos iubet occidi: & vix ſine animorum horrore funeſtum ſpectaculum multitudine innumera contuente, & onerante queſtibus cælum, (nanque ſingulorum mala omnium eſſe communia credebantur) ducti vniuerſi flebiliter iugulantur præter Simonidem, quem ſolum ſæuus ille ſententiæ lator, efferatus ob conſtantiam grauem, iuſſerat flammis exuri: qui vitam vt dominam fugitans rabidam, ridens ſubitas momentorum ruinas immobilis conflagrauit, Peregrinum illum imitatus Protea cognomine, philoſophum clarum, qui quum mundo digredi ſtatuiſſet, Olympiæ quinquennali certamine ſub Græciæ conſpectu totius, aſcenſo rogo quem ipſe conſtruxit, flammis abſumptus eſt. Et poſt hunc diebus ſequutis omnium ferè ordinum multitudo, quam nominatim recenſere eſt arduum, in plagas calumniarum coniecta, percuſſorum dextras fatigauit, tormentis & plumbo & verberibus antè debilitata: ſumptúmque eſt de quibuſdam ſine ſpiramento vel mora ſupplicium, dum quæritur an ſumi deberet: & vt pecudum vbique trucidatio cernebatur. Deinde congeſti innumeri codices, & acerui voluminũ multi, ſub conſpectu iudicum cõcremati ſunt, ex domibus eruti variis vt inliciti, ad leuiendam cæſorum inuidiam, quum eſſent plerique liberalium diſciplinarum indices variarum & iuris. Neque ita multo poſt Maximus ille philoſophus, vir ingenti nomine doctrinam, cuius ex vberrimis ſermonibus ad ſcientiam copioſus

Multitudo innumera occiditur.

Flammis abſumitur Simonides iuuenis & philoſophus eximius.

Quæ omniũ ferè ordinũ ſequitur multitudo.

Iracundiæ vis.

Maximus philoſophus truncatus.

Iulianus

Iulianus exſtitit Imperator, oraculi ſupradicti verſus audiſſe inſimulatus: ſéque comperiſſe adſenſus, ſed reticenda profeſſionis conſideratione non effudiſſe, verùm vltrò prædixiſſe conſultores ipſos ſuppliciis pœnalibus perituros, Epheſum ad genuinam patriam ductus, ibíque truncatus, ſenſit docente periculo poſtremo, quæſitoris iniquitatem omnibus eſſe criminibus grauiorem. Conſtrictus etiam Diogenes laqueis impiæ falſitatis, vir nobili proſapia editus, ingenio, facundia forenſi, ſuauitatéque præſtans, dudum Bithyniæ rector, vt opimum patrimonium eius diriperetur, capitali eſt pœna affectus. Ecce autem Alypius quoque ex vicario Britanniarum, placiditatis homo iucūdæ poſt otioſam & repoſitam vitam, quoniam hucuſque iniuſtitia tetenderat manus, in ſqualore maximo volutatus vt veneficij reus citatus eſt cum Hierocle filio adoleſcente indolis bonæ, vrgente Diogene quodam & vili & ſolo: omníque laniena excruciato, vt verba placentia principi vel potiùs arceſſitori loqueretur: quo, quum pœnis non ſufficerent membra, viuo exuſto, ipſe quoque Alypius poſt multationem bonorum exulare præceptus, filium miſerabiliter ductum ad mortem caſu quodam proſpero reuocatum recepit.

Diogenes iſtem, vir omni ex parte nobilis.

Alypius & Hierocles crudelitatis vngues ad viuum ſentiunt.

5 PER id omne tempus Palladius ille coagulum omnium ærumnarum, quem captum à Fortunatiano docuimus primùm, ipſa ſortis infimitate ad omnia præceps, clades alias ſuper alias cumulando, lacrymis vniuerſa perfuderat luctuoſis. Nactus enim copiam nominandi ſine fortunarum diſtantia quos voluiſſet vt artibus interdictis imbutos, ita vt ferarum occulta veſtigia doctus obſeruare venator, multos intra caſſes lugubres includebat, quoſdam veneficiorum notitia pollutos, alios vt appetitoribus imminuendæ conſcios maieſtatis.

Immanitati nefādiſſimæ proditoris artes accedunt: vt ita ad ſummum veniat crudelitas.

Et ne vel coniugibus maritorum vocaret miſerias flere, immittebãtur cõfeſtim qui ſignatis domibus inter ſcrutinia ſuppellectilis pœnis addicti, incantamenta quædam anilia vel ludibrioſa ſubderent amatoria, ad inſontiũ perniciem concinnata, quibus in iudicio recitatis, vbi non lex, non religio, non æquitas veritatem à mendaciis dirimebat, indefenſi, bonis ablatis, nullo contacti delicto, promiſcuè iuuenes aliíq; membris omnibus capti ad ſupplicium ſellis geſtatoriis ducebãtur. Inde factũ eſt per oriẽtales prouincias, vt omnes metu ſimilium exurerẽt libraria omnia: tantus vniuerſos inuaſerat terror. Nanque vt expreſſiùs loquar, omnes ea tempeſtate velut in Cimmeriis tenebris reptabamus, paria cõuiuis Siculi Dionyſij pauitantes: qui quum epulis omni triſtioribus fame ſaginarentur, ex ſummis domorum laqueariis in quibus diſcumbebant, ſetis nexos equinis & occipitiis incumbẽtes gladios perhorrebant. Tunc & Baſſianus, procerum genere natus, notarius, militans inter primos, quaſi prænoſcere altiora conatus, licet ipſe de qualitate partus vxoris conſuluiſſe firmaret, ambitioſo neceſſitudinum ſtudio quibus tegebatur morte ereptus, patrimonio opimo exutus eſt. Inter fragores tot ruinarum Heliodorus tartareus ille malorum omnium cum Palladio fabricator, mathematicus, vt memorat vulgus, colloquiis ex aula regia pręgnoratus, abtruſis, iam funebres aculeos excitabat, omni humanitatis inuitamento ad prodenda quæ ſciret vel fingeret laceſſitus. Nam & ſollicitiùs cibò mundiſſimo fouebatur, & ad largiẽdum pellicibus merebat æs conlaticium grauè, & incedebat paſſim elatè os circunferẽs vultuoſum omnibus formidatus, ea fiducia ſublatior, quòd ad lupanar, quod ſicut ipſe voluit liberiùs ſeruabatur, cubiculariis officiis præpoſitus aſſiduè propalam ventitabat elogia parentis

Oriẽtalium prouinciarũ deploratiſſimus ſtatus.

Baſſianus patrimonio opimo exutus.

Heliodorus alter inſignis proditor, & Sycophanta aulicus, impiorum quorundã noſtri huius ſeculi Heliodororũ effigiem exhibet.

parẽtis publici perferens futura pluribus luctuoſa. Pérque eum vt forenſium cauſarũ patronum, quid in primis orationis partibus collocaret, vt proficere poſſit faciliùs Valens, quibúſve figurarum commentis ſplendida loca adtentare debeat, præmonebatur.

6 Et quoniam longum eſt quæ cruciarius ille conflauit, hoc vnum ediſſeram, quanquã præcipiti confidentia patriciatus columina ipſa pulſauit. Qui ex clandeſtinis, vt dictum eſt, regiorum confabulationibus immaniter adrogans, & ipſa vilitate ad facinus omne venalis, egregium illud par conſulũ Euſebium & Hypatium germanos fratres, Conſtãtij principis quondam adfines, ad cupidinem altioris fortunæ erectos, & conſuluiſſe & agitaſſe quędã ſuper imperio detulit: addens itineri ad mendaciũ ficté cõſtructo, quòd Euſebio etiam principalia indumenta parata ſint. Quibus hauſtis auẽter, fremebundus & minax cui nihil licere debuerat, quia omnia ſibi licere etiã iniuſta exiſtimabat, inremiſsè ab extremis regionum interuallis exhibitis omnibus, quos ſolutus legibus accuſator perduci debere profunda ſecuritate mandarat, ſuſcipi quæſtionem criminosè præcepit. Quúmque nodoſis coartationibus, ęquitate diu iactata nixis, adſeuerati one perditi nebulonis durante, nullam confeſſionem exprimere tormenta grauia potuiſſent, ablegatóſque ab omni huiuſmodi conſciẽtia veritas ipſa viros oſtẽderet claros, calumniator quidem ita vt antea honorabiliter colebatur: illi verò exilio & pecuniariis adflicti diſpendiis, paulo poſtea reddita ſibi mulcta ſunt reuocati, dignitatibus integris & ſplendore. Nec tamen poſt hæc tam pœnitenda repreſſiùs actum eſt vel pudenter, non reputante alta nimiùm poteſtate, quòd rectè inſtitutis necum inimicorum quidem incommodis in delicta con-

Sub ſycophã tu aulicis nulla dignitas, authoritas aut ſapiẽtia tuta.

Præſertim, ſi in Principẽ indoctũ, iracundum, affectib. prauis denique ſeruientem incidas.

Sed tandem innocentia preſſa emergit.

uenit ruere voluntaria: nihílque ſit tam iniquum quam ad ardua imperij ſupercilia, etiam acerbitatem naturæ adiungi. Sed Heliodoro incertum morbo an aliqua excogitata vi mortuo, (nolim dicere, vtinam nec ipſa res loqueretur) funus eius per veſpillones elatum pullati præcedere honorati complures, inter quos & fratres viſi ſunt conſulares. Ibi tunc rectoris imperij caries tota ſtoliditatis apertiùs eſt profanata: qui quum abſtinere inconſolabili malo rogaretur, obnixè inflexibilis manſit, vt videretur aures occluſiſſe ceris, quaſi ſcopulos Sireneos tranſgreſſurus. Superatus tamen precibus deſtinatis, tandem nudatis capitibus infauſtam buſtuarij libitinam adusque ſepulchrum incedentes pedibus, quoſdam etiam cōplicatis articulis, præire mandauit. Horret animus reminiſci quo iuſtitio humiliati tot rerum apices viſebantur, & præcipuè cōſulares, poſt ſcipiones & trabeas & faſtorum monimenta mundana. Inter quos omnes adoleſcentia & virtutum pulchritudine commendabilis noſter Hypatius præminebat, vir quieti placidíque conſilij, honeſtatem lenium morum velut ad perpendiculum librans: qui & maiorum claritudini gloriæ fuit, & ipſe poſteritatem mirandis actibus præfecturæ geminæ decorauit.

Et prodit ores ac Sycophanta tolluntur è medio.

Id autē ſi grauiſſimū quod dignitate & fama conſpicui viri nebulonis vmbram ipſam præſentia ſua decorare coguntur.

7 Accesserat hoc quoque eodem tēpore ad Valentis cęteras laudes, quòd quum in aliis ita ſæuiret infeſtè, vt pœnarum moras ægrè ferret finiri cum morte, Pollētianum tribunum malitia quendā exuperātem, iiſdem diebus conuictū confeſſúmq; quòd execto viuę mulieris ventre atque intēpeſtiuo partu extracto, infernis manibus excitis de permutatione imperij cōſulere auſus eſt, familiaritatis eius intuitu, ordine omni muſſāte, abire iuſſit in lęſū, ſalutem & inuidendas opes & militię ſtatū integrū retentutum. O præclara informatio doctrinarum munere

Immanitas facilè ad extrema propē dit: & quæ cēſura colūbas vexat, coruis veniā facilè concedit.

munere cæleſti indulta felicibus, quæ vel vitioſas naturas ſæpe excoluiſti, quanta in illa caligine temporum correxiſſes, ſi Valenti ſcire per te licuiſſet, *nihil aliud eſſe imperium* (vt ſapientes definiunt) *niſi curam ſalutis alienæ: bonique eſſe moderatoris, reſtringere poteſtatem, reſiſtere cupiditati omnium rerum & implacabilibus iracundiis: noſſéque* (vt Cæſar dictator aiebat) *miſerum eſſe inſtrumentum ſenectuti recordationem crudelitatis: ideóque de vita & ſpiritu hominis, qui pars mundi eſt & animantium numerum complet, laturum ſententiam diu multúmque cunctari oportere, nec præcipiti ſtudio, vbi irreuocabile factum eſt, agitari*: vt exemplum eſt illud antiquitati admodum notum. Apud proconſulem Aſiæ Dolabellã Smyrnæa materfamiliâs filiũ propriũ & maritũ venenis necaſſe cõfeſſa, quòd filiũ ex priore viro ab eis occiſum comperiſſet, & cõperendinata, quũ cõſilium ad quod ex more dilata eſt, anceps quid inter vltionem & ſcelus ſtatui debeat hæſitaret, ad Areopagitas miſſa eſt, Athenienſes iudices triſtiores, quorum æquitas deorum quoque iurgia dicitur diſtinxiſſe. Hi cauſa cognita, centeſimo pòſt anno cum accuſatore mulierem adeſſe iuſſerunt, ne aut abſoluerent veneficam, aut vltrix neceſſitudinũ puniretur. Ita nunquam tardũ exiſtimatur quod eſt omnium vltimum. Poſt commiſſa iniquitatibus variis antedicta, & impreſſas fœdè corporibus liberis quæ ſuperuixerant, notas, inconniuens Iuſtitiæ oculus arbiter & vindex perpetuus rerum, vigilauit adtentè. Nanque cæſorum vltrices diræ, perpetium numeratione querelarum iuſtiſſima commouente, Bellonæ accenderant faces: vt fides oraculi firmaretur, quod nihil impunè prædixerat perpetrari. Dum hæc quæ ſupra digeſta ſunt, Antiochiæ Parthico fragore ceſſante per inteſtinas dilatantur ærumnas, cœtus furiarũ horrificus poſt inconuolutos multiplices caſus ab eadẽ vrbe digreſſ⁹, ceruici-

Præclara de Imperatorio munere dicta, quæ vtinam principes ſibi ab Am. Marcellino in aurem inſtilla ri patiãtur.

Areopagitarũ iudiciũ.

Cruenta ipſius tragœdia cataſtrophe.

Noua alia tragœdia in Aſia theatro, Feſtino Tridentino actore.

bus Aſiæ totius inſedit hoc modo. Feſtinus quidam Tridentinus vltimi ſanguinis & innoti, in nexum germanitatis à Maximino dilectus vt ſodalis & cõtogatus, decernentibus fatis ad orientem tranſgreſſus eſt. ibíque adminiſtrata Syria magiſterióq; memoriæ peracto, bona lenitudinis & reuerentiæ reliquit exẽpla. vnde regere Aſiã procõſulari poteſtate exorſus, velific atione trãquilla (vt aiũt) ferebatur ad

Qui Maximini, præfecti urbis ſæuitiam dãnat: eandem autem paulo poſt crudelius hiſtrio imitatur. gloriam. Audiens antẽ Maximinum optimo cuiq; exitialẽ, obtrectabat ſubinde actibus eius, vt perniciosis & fœdis. Sed quũ impiè peremptorũ exequiis ſuffragantibus ad præfecturã veniſſe hominẽ comperiſſet immeritum, exarſit ad agẽda ſperandáque ſimilia: & hiſtrionis ritu mutata repẽtè perſona, ſtudio nocẽdi cõcepto, incedebat oculis intẽtis ac rigidis, præfecturã autumãs adfore propediẽ, ſi ipſe quoque ſe cõtam inaſſet inſontiũ pœnis. Et quãquã ſint multa & varia quæ vt leuiùs interpretemur egit aſperrimè, pauca tamẽ dici ſufficiet, quæ ſunt nota ac peruulgata, ad æmulationẽ eorũ cõmiſſa quæ facta ſunt Romæ. Ratio enim eadem eſt ibi rectè ſecúſue geſtorum, etiamſi magnitudo deſit diſſimilis rerũ.

Cæranium occidit. Philoſophum quendã Cœronium, haud exilis meriti virum, ea cauſa tormentorũ immanitate inultũ occidit, quòd ad coniugẽ ſuã familiariter ſcribẽs, id ſermone addiderat Græco, Σὺ δὲ νόει, καὶ στέφε τὴν πύλην. *tu verò cogita, & corona culcitam.* quod dici prouerbialiter ſolet, vt audiẽs altiùs aliquid agendum

Vetulam quandam. agnoſcat. Anum quandam ſimplicem, interuallatis febribus mederi leni carmine conſuetam, occidit vt noxiam, poſtquam filiam ſuã ipſo conſcio curauit accita. In chartis cuiuſdam municipis clari, ſcrutari

Municipem clarum. ex negotio iuſſis, genitura Valentis cuiuſdam inuenta eſt: repellẽnſque calumnias is cuius intererat, quum obiectaretur ei quamobrem conſtellationem principis collegiſſet, fratrem ſuum fuiſſe

Valentem

Valentem, dudúmque obiiſſe documentorum plena fide monſtrare pollicitus, inexpectato veritatis indicio laniatus, lacer trucidatus eſt. Viſus adoleſcens in balneis admouere marmori manus vtriuſque digitos alternatim & pectori, ſeptémque vocales literas numeraſſe, ad ſtomachi remediū prodeſſe id arbitratus, in iudicium tractus, percuſſus eſt gladio poſt tormenta.

Et adoleſcētem.

8 His & mihi vertenti ſtilum in Gallias confunditur ordo ſeriéſque geſtorum, inter multa & ſæua Maximinum reperiēs iam præfectum: qui poteſtate latè diffuſa ſæuum Imperatori acceſſerat incentiuum, maieſtati fortunæ miſcēti licentiā grauem. Quiſquis igitur dicta conſiderat, perpendat etiam cætera quæ tacentur, veniam daturus vt prudens, ſi non cuncta complectimur quę conſiliorum prauitas crimina in maius exaggerando commiſit.

Occidentalium rerum cōſideratio.

Adoleſcente enim acerbitate rationum inimica rectarum, trux ſuopte ingenio Valentinianus, poſt eiuſdem Maximini aduentum nec meliora monente vllo nec retentante, per aſperos actus velut æſtu quodam fluctuum ferebatur & procellarum, adeo vt iraſcentis ſæpe vox & vultus & inceſſus mutaretur & color. Quam rem indicia varia teſtantur & certa, è quibus pauca ſufficiet poni.

Qua Maximini cōſilijs violētu turbantur: Valentiniano ad ſæuitiam impulſo.

Adultus quidā ex his quos pædagogianos appellāt, ad obſeruādum venaticiam prędam Spartanum canem retinere diſpoſitus, antè prædictum tempus abſoluit, aſſultu eius euadere conantis adpetitus & morſu: ideóque necatus ad exitium fuſtibus, eadem humatus eſt die.

Aduerſus venatorem quendam.

Præpoſitum fabricæ oblato thorace polito faberrimè, præmiúmque ideo expectantem, ea re pręcepit occidi quòd pondus paulo minus habuit ſpecies ferrea quàm ille formarat.

Præpoſitum fabricæ.

Conſtantianus ſtrator, paucos militares equos ex his auſus mutare, ad quos probādos miſſus erat in Sardiniam, eodem iu-

Conſtantianum ſtratorem.

Athanaſiũ aurigam. bente lapidum ictibus oppetiit crebris. Athanaſius fauorabilis tunc auriga, ſuſpectus ei vulgari leuitate, vt viuus incendi iuberetur ſiquid tentaſſet huiuſmodi, cuius non multo poſtea beneficiis vſum ferebatur, nulla delata voluptatum artifici venia, ignibus aboleri præceptus eſt. Africanus cauſarum in vrbe defenſor aſſiduus, poſt adminiſtratam prouinciam ad regendam aliam adſpirauit. *Africanum, cauſarum patronum.* Cuius ſuffragatori magiſtro equitum Theodoſio id petẽti, ſubagreſti verbo reſponderat, *Abi*, inquit, *comes: & muta ei caput, qui ſibi mutari prouinciam cupit.* Et hoc elogio periit homo diſertus, ad potiora feſtinans vt multi. Claudium & Salluſtium ex Iouianorum numero adusque tribunatus dignitates progreſſos, accuſabat quidam vilitate ipſa deſpectus: quòd quum imperium Procopius affectaſſet, aliqua pro eo loquuti ſunt bona. Quúmque nihil quæſtiones reperirent, aſſiduè mandare magiſtris equitum auditoribus princeps, vt agerent Claudium in exilium, & *Claudium & Salluſtiũ* Salluſtium pronuntiarent capitis reum, pollicitus quòd eum reuocabit ad ſupplicium raptum. Hócque ita vt ſtatutum eſt obſeruato, nec Salluſtius morte exemptus eſt, nec Claudius niſi poſt eiuſdem Valentiniani obitum deportationis mœſtitia liberatus. . . . . . quum illi ſæpiſſimè torquerentur. *Non pauca hîc deeſſe videtur.* Replicatis igitur quæſtionibus densè, & quibuſdam vi nimia tormentorum abſumptis, ne veſtigia quidem vlla delatorum reperta ſunt criminum. In hoc negotio protectores ad exhibẽdas miſſi perſonas, dicuntur fuſtibus præter ſolitum vſi. *Multa cur omiſſa ab Am. Marcellino.* Horreſcit animus omnia recenſere, ſimúlque reformidat, ne profeſſo quæſiſſe videatur in vitia principis aliâs commodiſſimi. Illud tamen nec præteriri eſt æquũ nec ſileri, quòd quum duas haberet vrſas ſæuas hominum ambeſtrices, Micam auream & Innocentiam, *Deteſtanda in homine principe &* cura agebat enixa vt earum caueas prope cubicu-

biculum ſuum locaret, cuſtodéſq; adderet fidos vi- *Chriſtiani*
ſuros ſollicitè ne quo ea ſuperarum debetur luctifi- *ſeritas.*
cus calor.) Innocentiam denique, poſt multas quas
eius laniatu cadauerum viderat ſepulturas, vt bene-
meritam in ſiluas abire dimiſit innoxiam.

9 Et hæc quidẽ morũ eius & propoſiti cruen- *Valentinia-*
ti ſunt documenta veriſſima: ſolertis verò circa *nus in ſuos*
rempublicam nuſquam digredientis ..... è ſpe- *ſæuiens, pro*
culis ſiquis hoſtium ſe commouiſſet deſuper viſus *uidet tamẽ*
obruebatur. Agitabatur autem inter multiplices *ne quid Im-*
curas id omnium primum & potiſſimum vt Macria *perium ab*
num regem auctum inter mutationes crebras ſuc- *hoſtibus de*
ceſſionum, iámque in noſtros adultis viribus exur- *trimenti ca*
gentem vi ſuperſtitem raperet vel inſidiis, vt multò *piat.*
antè Vadomarium Iulianus. & præuiſum negotium
poſcebat & tempus. Cognitóque transfugarum in-
diciis, vbi comprehendi nihil operiens poterit an-
tedictus, tacitè quantum conceſſit facultas, ne qui
conſerẽdo officeret ponti, iunxit nauibus Rhenum.
Et antegreſſus contra Mattiacas aquas primus Se-
uerus, qui pedeſtrem curabat exercitum, perpenſa *Alemannõ*
militum paucitate territus ſtetit, timens ne reſiſte- *rum progreſ*
re nequiens inruẽti opprimeretur hoſtilium agmi- *ſus impedi-*
num mole. & quia ſuſpicabatur venalia ducentes *re ſtudet.*
mancipia ſcurras, caſu illic repertos, id quod vide-
rent excurſu celeri nuntiare, cunctos mercibus di-
reptis occidit. Aduentu itaque plurium copiarum
animati iudices, caſtríſque ad tempus breuiſſimum *Et per Senẽ*
fixis, quia nec ſarcinale iumentum quiſquam nec *rũ explorat*
tabernaculum habuit præter principem, cui tape-
tes ſuffecerant pro tentorio parumper ob tenebras
morati nocturnas, exiliẽte luna procincti pergebãt
vlteriùs itinerũ gnari ..... tẽpore iaceat, extento *Et hîc*
ſtrepitu ſuorũ eſt impeditus: quibus aſſiduè mandãs *quædam*
vt incẽdiis & rapinis abſtinerẽt, impetrare non po- *deſunt.*
tuit. Igniũ enim crepitu diſſoníſque clamoribus ſa- *At tãdem*

Fugat, eorum rege ſaluo.

tellites exciti, idque quod acciderat ſuſpicati, carpento veloci impoſitum regem anguſto editu circunfractis collibus abdiderunt. Hac Valentinianus gloria defraudatus, nec ſua culpa nec ducum, ſed intemperantia militis, quæ diſpendiis grauibus ſæpè rem Romanam afflixit, aduſque quinquageſimum lapidem terris hoſtilibus inflammatis, rediit

Quam prædæ amiſſionem ægrè fert, & reb. ut potuit cōſtitutis, Hortarium diro tollit ſupplicio.

Treueros mœſtus. Vbi tanquam leo, ob ceruum amiſſum vel capream morſus vacuos concrepans, dum hoſtium diſiecta frangeret timor, in Macriani locum Bucinobantibus quæ contra Mogontiacum gens eſt Alemanna, regem Fraomarium ordinauit: quem paulo poſtea, quoniam recens excurſus eundem penitus vaſtauerat pagum, in Britanniā tranſlatum poteſtate tribuni Alemannorum præfecerat numero multitudine viribúſque ea tempeſtate florenti. Bitheridum verò & hortarium nationis eiuſdem primates item regere milites iuſſit. E quibus Hortarius proditus opera Florentij Mogōtiaci ducis, contra remp. quædam ad Macrianum ſcripſiſſe barbaróſque optimates veritate tormentis expreſſa conflagrauit flamma pœnali.

Bellū Mauritanicum.

10 AB hinc inter .... proxima hæc narratione differi continua placuit, ne dum negotiis longè diſcretis & locis alia ſubſeruntur, cognitio multiplex neceſſariò confundatur. Nubel velut regulus per nationes Mauricas potentiſſimus vita digrediens, & legitimos & natos è cōcubinis reliquit filios: è quibus Zamma comiti nomine Romano acceptus, latenter à fratre Firmo peremptus, diſcordias excitauit & bella. Eius enim necem vlciſci impenſiore ſtudio properans comes, ad inſidiatoris perniciem multa ciebat & formidanda. Vtque rumores diſtulerunt aſſidui, nauabatur opera diligens in Palatio: Romani quidem relationes, multa & aſpera congerentes in Firmum, libenter ſuſcipi recitaríque

Ex itatum a Firmo regulo.

tariſque principi, in earum fauorem concinentibus multis: ea verò quæ cõtra Firmus ſalutis tuendæ gratia docebat crebrò per ſuos, accepta diutius occultari, Remigio tunc officiorum magiſtro, affine amicóque Romani, inter potiores Imperatoris neceſſitates hæc velut minima & ſuperflua nonniſi opportunè legi poſſe aſſeuerante. Quæ quum ad obruendam defenſionem ſuam agitari aduerteret Maurus, vltimorum metu iam trepidans, ne amandatis quæ prætendebat, vt pernicioſus & contumax condẽnatus occideretur, ab imperij ditione deſciuit, & adiumenta . . . tium ad vaſtand . . ho ſtis implacabilis incrementis viriũ adoleſceret, ad abolendum cum comitatenſi auxilio militis pauci Theodoſius magiſter equitum mittitur: cuius virtutes vt impetrabiles ea tempeſtate præ cæteris nitebant, Domitij Corbulonis & Luſij veterum ſimillimi: quorum prior ſub Nerone, alter Traiano rem regente Romanam, pluribus inclaruere fortibus factis. Proinde ab Arelate ſecũdis egreſſus auſpiciis, emeatóque mari cum claſſe quam ductabat, nullo de ſe rumore prægreſſo defertur ad Sitifenſis Mauritaniæ littus, quod appellant accolæ Igilgitanum. Ibique inuentum caſu Romanum leniter alloquutus, miſit ad vigilias ordinandas & prætenturas, parum ſuper his quæ verebatur increpitum. Quo ad Cæſarienſem digreſſo, Gildonẽ Firmi fratrem & Maximum miſit correcturos Vincentium qui curans Romani vicẽ, inciuilitatis eius erat particeps & furtorum. Recepto itaque tardius milite quem amplitudo morabatur maris, Sitifim properans Romanum cum domeſticis cuſtodiẽdum pro tutoribus committi mandauit, agenſque in oppido ſollicitudine diducebatur ancipiti, multa cum animo verſans qua via quibúſue cõmentis per exuſtas caloribus terras pruinis aſſuetum duceret militem:

Cuius rationes non audis Valentinianus à Sycophãtis Romano & Remigio obſeſſus.

Ideo coactus ad arma cõfugit, & fit hoſtis implacabilis.

Quem Theodoſius, ſapiẽs & fortiſſimus belli dux reprimere iubetur.

Is autem, vt prudentem ducem oportuit, regio-

nim, militē, & hoſtem atrente conſiderat.

vel hoſtem caperet diſcurſatorem & repentinum, inſidiiſque potius clandeſtinis quàm præliorū ſtabilitate confiſum. Quod vbi Firmo leui rumore, dein apertis eſt indiciis cognitum, ſpectatiſſimi ducis aduentu præſtrictus, veniam confeſſionis præteritorum miſſis oratoribus poſcebat & ſcriptis, docentibus eum non ſponte ſua ad id erupiſſe quod norat ſceleſtum, ſed iniquitate graſſante licentiùs, vt monſtrare pollicebatur.

Hoſtis autē tam peritū ducem ſuſtinere nequit.

Quibus lectis paceque obſidibus acceptis promiſſa, dux ad recenſendas legiones quæ Africā tuebantur ire pergebat ad Pancharianam ſtationē, quò conuenire præceptæ ſunt. Ibi magnificis verbis atque prudentibus ſpe cunctorū erecta, reuerſus Sitifim conciliato indigena milite cum eo quem ipſe perduxerat, ægrè perpetiens moras ad procinctus ire ocyùs feſtinabat. Inter reſidua autem multa & clara id amorem eius auxerat in immenſum, quòd à prouincialibus cōmeatū exercitui prohibuit dari, meſſes & condita hoſtium virtutis noſtrorum horrea eſſe fiducia memorans ſpecioſa.

Qui beneficentia omnium animos ad ſe pertrahit.

11 His ita cum lætitia poſſeſſorum diſpoſitis ad Tubuſuptum progreſſus, oppidum Ferrato contiguū monti, legationē ſecundam Firmi repudiauit: quæ obſides, vt antè ſtatutum eſt, non duxerat ſecum. Vnde omnibus pro loco & tempore cautiùs exploratis, concito gradu Tyndenſium gentem & Maſiniſſenſium petit, leuibus armis inſtructas, quas Maſcizel & .... dius fratres, Firmi, ductabant.

Theodoſius hoſtis perfidi inſidias olfacit.

Quumque eſſent hoſtes iam in contuitu membris omnibus celeres, poſt miſſilia hinc inde crebriùs iacta, committitur certamen aſperrimum: intérque gemitus, mortes & vulnera audiebatur barbarorum vlulabilis fletus captorum & cæſorum: pugnáque dirempta plures agri populati ſunt & incenſi. Inter quos clades eminuere fundi Petrenſis, excis radi-

Et copias eius auxiliares cito adoritur.

radicitus, quem Salmaces dominus, Firmi frater in modum vrbis exſtruxit. Hoc ſucceſſu victor elatus, mira velocitate Lamforctenſe oppidum occupauit, inter gentes poſitum antedictas. Vbi abundè rei cibariæ copiam condi effecit: vt ſi pergens interius alimentorum offendiſſet penuriam iuberet è propinquo conuectari. Quæ dũ ita procedunt, Maſcizel reparatis viribus nationum confinium adminicula ductans, conſertą manu cum noſtris, fuſis è parte ſuorum pluribus, ipſe equi pernicitate ægrè diſcrimine mortis exemptus eſt. Feſſus ærumnis gemini prælij Firmus, imóque æſtuans corde, nequid vltimæ rationis omitteret, Chriſtiani ritus antiſtites oraturos pacem cum obſidibus miſit. Qui quoniã ſuſcepti leniùs, pollicitíque victui congrua militibus, vt præceptum eſt, læta retulere reſponſa, præmiſſis muneribus Maurus ipſe fidentiùs ad Romanam perrexerat ducem, equo inſidens apto ad ancipites caſus. Quúmque propè veniſſet, fulgore ſignorum & terribili vultu Theodoſij præſtrictus, iumento deſiliit: curuatáque ceruice humi penè adfixus, temeritatem ſuam flebiliter incuſabat, pacem obſecrando cum venia: ſuſceptúſque cum oſculo, quoniam id reipublicæ conducebat, bonæ ſpei iam plenus, ſufficientia præbuit alimenta: & quibuſdam propinquis ſuis ad obſidum vicem relictis, abſceſſit captiuos, vt ſpoponderat, redditurus, quos primis turbarum exordiis rapuit: biduóque pòſt Icoſium oppidum, cuius ſuprà docuimus conditores, militaria ſigna & coronam ſacerdotalem cum cæteris quæ interceperat, nihil cunctatus reſtituit, vt præceptum eſt. Exinde quum diſcurſis itineribus magnis Tipaſã noſter dux introiret, legatis Mazicum, qui ſe conſociauerant Firmo, ſuppliciter obſecrantibus veniam, animo elato reſpondit ſe in eos, vt perfidos, arma protinus commotu-

Loca munita diruit.

Iterato prælio hoſtem fugat.

Et ad pacẽ multiplici via quæritãdam cogit.

Hoſti ipſi terrorem ſua præſentia incutiens, & oſculum præbet, fortiſſ. duces humanitate & clementia ſunt prædití.

Seditioſis & perfidis deinde, meritũ

quidem, mi natur. rum. Quibus imminentis periculi metu defixis, reuertíque iuſſis ad ſua, Cæſaream ire tendebat, vrbem opulentam quondam & nobilẽ, cuius itidem originem in Africæ ſitu digeſſimus plenè. Eámque ingreſſus, quum omnem penè incendiis latè diſperſis vidiſſet exuſtam, horridáſque canicie ſilices, primam & ſecundam legionem ad tempus ibi locari diſpoſuit: vt fauillarum egerentes aceruos, agitarent ibi præſidium, ne repetito barbarorum impetu vaſtaretur. Quæ quũ rumores veri diſtuliſſent, prouinciæ rectores tribunúſque Vincentius è latibulis quibus ſe commiſerant egreſſi, tandem intrepidi ad ducem ocyùs peruenerunt.

Vrbem nobilem dirutã inſtaurat & præſidio munit.

12 QVIBVS ille gratanter viſis atque ſuſceptis, agénſque etiam apud Cæſaream, fide rerum diligentiùs explorata, comperit Firmum per ſpeciem fauentis & ſupplicis tectione conſilio id moliri, vt nihil hoſtile metuentem exercitum in modum tempeſtatis ſubitæ conturbaret. Quamobrem conuerſus hinc venit ad municipium Sugabarritanum, Tranſcellenſi monti adcliue: vbi inuentos equites quartæ ſagittariorum cohortis quæ ad rebellem defecerat, vt contentum ſe ſupplicio leniori monſtraret, omnes contruſit ad infimum militiæ gradum: eóſque, & Conſtantianorum peditum partem, Tigauias venire iuſſerat cum tribunis: è quibus vnus torquem pro diademate capiti impoſuit Firmi. Dúmque hæc aguntur, reuerterunt Gildo & Maximus, Bellen è principibus Mazicum & Fericium gentis præfectum ducentes, qui factionem iuuerant quietis publicæ turbatoris. . . . . producerent vinctos. Quo ita vt ſtatutum eſt facto, lucis primo exortu ipſe egreſſus, quum inueniſſet eos in exercitu circunſeptos, *Quid de iſtis nefariis*, inquit, *proditoribus fieri oportere contubernales deuoti cenſetis?* Sequutúſque adclamationem rogantium ſangui-

Theodoſius, ducis ſapientiſſ. effigies, nihil omittit, vt hoſtium conſilia teneat.

Perfidos milites reprimit.

Proditores nefarios capitali ſupplicio multat.

guine vindicari eos qui inter Conſtantianos merebant, priſco more militibus dedit occidendos: ſagittariorum verò primoribus manus incidit, reſiduos ſupplicio capitali multauit, ad æmulationem Curionis acerrimi illius ducis, qui Dardanorum ferociam in modum Lernææ ſerpentis aliquotiens renaſcentem hoc genere pœnarum extinxit. Sed obtrectatores maliuoli, vetus factũ laudãtes hoc, vt dirum vituperant & aſperrimũ, Dardanos hoſtes memorãtes interneciuos, & iuſtè quę ſuſtinuere perpeſſos: hos verò ſubſignanos milites debuiſſe leniùs corrigi, ad vnũ prolapſos errorẽ: quos ſciẽtes forſitã admonemus, hãc cohortẽ & facto & exẽplo aduerſã. Antedictos Bellẽ & Fericiũ, quos duxerat Gildo tribunúmq; ſagittariorũ Curandium, eã re iuſſit occidi quòd nec ipſe vnquã cũ hoſtibus cõgredi voluit, nec ſuos vt pugnarẽt hortari. Agebat autẽ hæc Tullianum illud aduertens, quòd *ſalutaris rigor vincit inanẽ ſpeciem clemẽtiæ*. Exin profectus fundũ nomine Gaionatis, muro circundatũ valido, receptaculum Maurorũ tutiſſimũ arietibus admotis euertit, & cęſis omnibus incolis mœnibúſq; cõplanatis, ad Tingitanum caſtellũ progreſſus, per Ancorariũ mõtem Mazicas in vnum collectos inuaſit, iam tela reciprocantęs volitantia grandinis ritu. Et quum eſſet vtrinque diſcurſum, agmina viris armíſq; incitata noſtrorũ non perferentes Mazices, licet bellicoſum genus & durum diuerſis ſtragibus implicati fœdo diffluxere terrore: ruentéſque in fugam cæſi ſunt, abſque his qui reperta copia diſcedendi, ſupplici prece veniam quam dari tempus flagitauerat, impetrarunt. Suggena eorum ductore...... Romano ſucceſſerat, in Sitifenſẽ Mauritaniã ire diſpoſito ad agitanda præſidia, ne prouincia periclitaretur, ipſe præteritis elatior caſibus gentem petit Muſonum: quam conſcientia rapinarum & cædum actibus cõ-

De qua ſeueritate aliorum & Am. Marcellini iudicium.

Ciceronis dicto confirmatum.

Seditioſos duriter coercet.

Ita tamen vt veniam opportunè petentibus cõcedat.

Alios dein-de aggreditur. gregauerat Firmi, vt ſperabatur maiora mox adeપturi. Progreſſúſque aliquantū, iuxta Addenſe municipium comperit, diſſonas cultu & ſermonū varietate nationes plurimas vnum ſpirantibus animis immanium exordia concitare bellorum, adigente hortantéque maxima ſpe præmiorum ſorore Firmi nomine Cyria: quæ abundans diuitiis, & deſtinatione fœminea, niſibus magnis inſtituit iuuare germanū. Quocirca Theodoſius veritus ne marti ſeſe committeret impari, congreſſúſque multitudini immenſæ cum paucis (tria enim armatorum millia ductabat atque quingentos) amitteret vniuerſos, inter pudorem cedendi pugnandíque ardorē gradiens retrò paulatim trudente pondere plebis abſceſſit. Hócque euentu barbari nimium quantum ..... & ad internicionem perdiderat cunctos, ni gentium turbulenta concuſſio, procul Mazicum viſis auxiliis, quos anteibant quidam Romani, arbitrata in ſe impetum agminum ferri complurium, verſa in pedes aperuiſſet noſtris exitus antehac interſeptos.

Quos, vt validiores, ad tempus finit ne impari prælio commixtus ſuos caſos fruſtra deſideret.

13 EXINDE quum milites ducens incolumes Theodoſius ad fundum veniſſet nomine Mazucanum, exuſtis deſertoribus paucis, aliíſque ad ſagittariorum exemplū, quibus manus ademptæ ſunt, contruncatis, Tipatam menſe Februario venit. Vbi diutius agens, vt antiquus ille cunctator pro negotio conſultabat, cōmentis potius & prudentia quàm periculoſis congreſſibus, hoſtem pugnacem & impenetrabilem iactu telorū, ſi fors copiam dederit, oppreſſurus. Mittebat tamen adſiduè ſuadēdi quoſdam peritos ad gentes circunſitas, Baiuras, Cantoriaunos, Auaſtomates, Caſaues, Dauaréſque, & finitimos alios, nunc timore nunc promiſſis eos ad ſocietatem alliciens, veniámque petulantiæ interdum promittendo, per ambages & moras hoſtē fran-

Cunctatione prudenti Theodoſius potentes hoſtes, ſed rerū imperitos atterit.

Alios ab aliis auellit.

frangentem ſuos impetus oppreſſurus, vt quondam Pompeius Mithridatem. Qua cauſa declinans perniciem proximam Firmus, licet præſidiorum magnitudine communitus, relicta plebe quam coegerat magna mercede, quoniam latendi copiam nocturna quies dedit, Caprarienſes montes longè remotos penetrauit, & diruptis rupibus inacceſſos. Cuius abitu clandeſtino multitudo diſperſa, ſine rectore particulatim diffluens, inuadendi eius caſtra noſtris copiam dedit. Híſque direptis, & interfectis qui reſiſtebant, vel in deditionem acceptis, regionum maxima parte vaſtata, gentibus per quas tranſibat dux conſultiſſimus adpoſuit fidei compertæ præfectos. Hac inopina ſequendi confidentia territus perduellis, ſeruis comitantibus paucis, digreſſu celeri conſulturus ſaluti, nequo præpediretur obſtaculo, abiecit prætioſarum ſarcinas ſpecierũ, quas auexerat ſecũ. Vxorẽ nanque feſſam labore continuo & perancipiti . . . . . . Theodoſius nullíque parcens, mundiore victu ſtipẽdióque milite recreato, Caprarienſibus Abbaniſque eorũ vicinis, prælio leui ſublatis, ad municipiũ properauit . . . . enſe: viríſque nuntiis ductus, barbaros occupaſſe iam tumulos per anfracta vndique ſpatia in ſublime porrectos, nullíque peruios niſi indigenis locorum perquam gnaris, repedando dedit hoſtibus facultatem per inducias, licet breues, Æthiopum iuxtà agentium adminiculis augeri vel maximis. Qui catoruatis copiis fremitúque minaci ſine ſui reſpectu ruentes in pugnam pauerterunt eum inæſtimabilium turmarum ſpecie dira perterrefactum, ſtatímque redintegratis animis cõmeatus vehens abundè reuertit: & conglobatis ſuis ſcutáque in formidabilẽ mouentibus geſtum, controuerſas iiſdem oppoſuit manus. Quanquam igitur immite quiddam barbaricis concrepantibus armis

Vnde Firmi trepida fuga.

Et caſtrorũ hoſtiliũ cruenta direptio.

Victoriam, vt oportuit, celeriter, cũ ctator ille antea, perſequitur.

Et pedem neceſſario referens, fortiter denuò & opportunè infert.

manipuli furentium imminebant, ipſi quoque parmas genibus illidẽtes, tamẽ vt pugnator ille cautus & prudens miles, paucitate diffiſus, audacter agmine quadrato incedens, ad ciuitatẽ nomine Contẽſem flexit iter intrepidum, vbi timens nostros Firmus vt in munimento abſtruſo locarat, ſuos & celſo: cunctiſque receptis, in proditores ſatellitéſque memorati animaduertit acriter, vt ſolebat. Hoc ei magni nominis adiumento gerenti proſperrimè, verus indicat explorator, confugiſſe ad Iſaflenſium populũ Firmum. Ad quem reſpoſcendum vnà cum fratre Mazuca cæteriſque neceſſitudinibus illuc ingreſſus, quum adipiſci non poſſet, genti bellum indixit: & prælio atroci cõmiſſo, ferocientibus barbaris vltra modũ aciem in rotundo habitu figuratam opponit. Adeóque Iſaflenſes pondere catervarum ingentium inclinati ſunt vt plurimi caderent, & ipſe Firmus ferox & ſæpe in ſuam perniciẽ præceps, equo auferretur in fugam, per ſaxa & rupes diſcurrere citiùs adſueto: Mazuca verò frater eius caperetur letaliter ſaucius. Qui Cæſaream mitti diſpoſitus, vbi ſæua inuſſerat monumenta facinorum peſſimorum, dilatato vulneris hiatu deceſſit. Caput tamen eius auulſum reſiduo corpore, cum magno viſentium gaudio vrbi inlatum eſt antedictæ. Poſt hæc Iſaflenſium gentem, quæ obſtitit, ſuperatam dux nobilis incommodis multis, vt æquitas poſcebat, adflixit. Ibi Euaſium potentem municipẽ, Florúmque eius filium & quoſdam alios, per ſecretiora conſilia temeratorem quietis iuuiſſe cõfutatos apertè, flammis abſumpſit. Exindéque pergens interiùs, nationem Iubalenam ſpiritu adgreſſus ingenti, vbi natum Nubelem patrem didicerat Firmi, repulſus altitudine montiũ & flexuoſis anguſtiis ſtetit. Et quamlibet facto in hoſtem impetu, pluribúſque peremptis, aperuerit viam: formidans tamen

Tandémque ſuos reducit incolumes.

Et cognita aduerſarij iterata fuga eum perſequitur.

Eius receptores clade fatigat.

Et multis incommodis affligit.

Primariáſque, vt pote belli præcipuas faces flammis abſumit: ſuis maturè conſulens.

tamen ſublimia collium ad inſidiandum aptiſſima, ducens ſuos incolumes reuertit ad Audieſe caſtellum. Vbi Ieſalenſium gens fera ſemet dedit, voluntaria auxilia præſtare ſpondens & commeatus.

14 His & eiuſmodi glorioſis actibus exultās amplisſimus ductor, ipſum otij turbatorem petebat va lido viriū niſu: ideóque prope munimētum nomine Medianum diu conſiſtens, per multas prudētéſque ſententiarum vias eundem ſibi prodi poſſe ſperabat. Hæcq; cogitationibus anxiis altioréq;, proſpiciens cura, rurſus ad Iſafleſes hoſtē cōperit reuertiſſe: quos nihil moratus, vt antea, agminibus adoritur concitatis. Cui rex Igmazen nomine, ſpectatus per eos tractus opibúſque inſignis, progreſſus obuiam confidenter; *Cuius loci es tu*, inquit, *vel quid acturus huc veniſti, reſponde*. Quem Theodoſius fundata mente intuens toruum, *Comes*, ait, *Valentiniani ſum orbis terrarum domini, ad opprimendum latronem funereum miſſus: quem niſi ſtatim reddideris, vt inuictus ſtatuit Imperator, peribis funditus cum gente quam regis.* Quo audito Igmazen, poſt conuitia multa quę congeſſit in ducem, ira doloréque perculſus abſceſſit. Et ſequutæ principio lucis, vtrinque occurſuræ ſibi ad confligendum proceſſerunt acies minaciſſimè: & barbarorum viginti penè millia in ipſis locata ſunt frontibus, occultatis ponè terga ſubſidialibus globis, vt adſurgentes paulatim noſtros multitudine clauderent inſperata. Hiſque Ieſſaleni auxiliares acceſſere quàm plures, quos adiumenta & commeatus noſtris docuimus promiſiſſe. Contra Romani quanuis admodum pauci, tamen fortibus animis victoriis antegreſſis elati, denſatis lateribus, ſcutiſque in teſtitudinis formam cohærenter adaptatis, reſtiterūt gradibus fixis. Et à ſole orto vſque diei extimum pugna protenta, paulo ante veſperā viſus eſt Firmus equo celſiori inſidēs, ſago

Quum autē multa arma to hoſti indu cia ſint concedendæ, dū tibi manus eſt valida Theodoſius iterū hoſtis ſocios agreditur, & vt verbis, ſic armis repri mit.

Nec numeroſus exerci tus, ſed cau ſa æquitas & ſtrenua, quanuis exi gua, militū manus vi-

Hortiã, quã-uis ad horas aliquot hoſtis aſtutia aut ignauorũ perfidia dubiam, confert.

puniceo porrectiùs panſo, milites clamoribus magnis hortari, vt dedẽt Theodoſium opportunè, truculentum eum appellans & dirum, & ſuppliciorum ſæuum repertorem, ſi diſcriminibus eximi vellent quæ perferebant. Hæ inſperatę voces ad dimicandũ quóſdam acrius incitarũt, alios deſerere prælium inlexerunt. Proinde vbi noctis aduenit quies prima, partibus tenebrarum obuolutis errore, dux reuerſus ad Duodienſe caſtellum, militéſque recognoſcens, eos quos à pugnandi propoſito pauor & verba detorſerant Firmi, diuerſo genere pœnarum extinxit, alios ademptis dexteris, quoſdam viuos combuſtos. Excubiáſque agens cura peruiligi, barbarorum aliquos, auſos, quum apparere non poſſent, poſt occaſum lunæ caſtra ſua tentare, fudit, vel irruẽtes audaciùs cepit. Digreſſus exinde paſſibus citis, Ieſſalenſes vt ambiguæ fidei per tramites adortus obliquos, vnde paruum ſperari potuit, ad penuriam vaſtauit extremam: perque Cæſarienſis Mauritaniæ oppida reuerſus Sitifim, Caſtorem & Martinianum, rapinarum flagitiorúmque Romani participes, ad interitum tortos incendit. Redintegratur poſt hæc cum Iſaflenſibus bellum: primóque conflictu barbarorũ pluribus pulſis & interfectis, rex eorũ Igmazẽ vincere ante hac adſuetus, terrore fluctuãs mali præſentis, nihilque commerciis vetitis ad vitam ſpei ſibi reſtare ſi obſtinatiùs egerit arbitratus; quantum cautè fieri potuit & occultè prorupit ex acie ſolus: viſúmque Theodoſium ſuppliciter petiit vt Maſillam Mazicum optimatem ad ſe venire iuberet. Per quem vt rogauerat miſſum, clãdeſtinis colloquiis monuit ducem ſuopte ingenio pertinacem, vt ad præbendam ſibi copiam agendi quæ vellet, popularibus ſuis acriter immineret, cóſque adſiduitate pugnandi mutaret in metum, promptos quidem ad perduellis fauorem, ſed iacturis mul-

Perfidiacriter repreſſ.

Hoſtes nunquam velint tinquẽdi, quin dẽt manus.

Theodoſius ad id quod expetebat impulſus mira quadam ratione.

multiplicibus feſſos. Paruit Theodoſius dictis: & crebritate certaminum Iſaflenſes ita protriuit vt iiſdem labentibus more pecudũ, Firmus latẽter euaderet, & auiis & diuturnis latebris amandatus, inibi dum de fuga conſultat, tentus ab Igmazene cuſtodiretur. Et quoniam obſcuriùs geſta didicerat per Maſillam, in extremis rebus vnum remedium ſupereſſe contemplans, calcare viuẽdi cupiditatem voluntaria ſtatuit morte: vinóque cõſultò diſtẽtus, & crapulentis ſilenti nocte oppreſſis altiore ſomno cuſtodibus peruigil ipſe impendentis ærumnæ terrore, inſonis gradibus relicto cubili manibus repẽs & pedibus lõgiùs ſeſe diſcreuit: repertúmque funiculum quem finiendæ vitæ parauere caſus, de clauo parieti adfixo ſuſpendit: vbi collo inſerto, animam abſque moris cruciabilibus exhalauit. Quod dolenter ferens Igmazen, interceptámque ſibi gloriam gemens, quia non contigerat ad caſtra Romana vinctum ducere perduellem, interpoſita fide publica per Maſillam, ipſe camelo necati cadauer impoſitum ferens, quum tẽtoria exercitus aduentaret ad Subicarenſe caſtellum locata, in iumentum tranſtulit ſarcinale, & Theodoſio obtulit exultanti. Qui conuocatis armatis ſimul atque plebeiis, interrogatíſque an cognoſcerent vultum, quum eiuſdem eſſe ſine vlla didiciſſet ambage, ibi pauliſper moratus Sitifim triumphanti ſimilis rediit, ætatum ordinúmque omnium celebrabili fauore ſuſceptus.

Inde Iſaflẽſium ſupremus interitus.

Et Firmi fœda mors.

Cuius cadauer victori oblatum.

Et Theodoſi triumphus.

15 Dvm hoc puluere per Mauritaniã dux antedictus anhelat & Africã. Quadorum natio mota eſt, inſultu repentino parũ nunc formidãda, ſed immẽſum quantum antehac bellatrix & potens, vt indicant properata: quoniam raptim obſeſſa ab iiſdem ac Marcomannis Aquileia diu, Opitergiúmq; exciſum, & cruẽta cõplura per celeres acta procinctus: vix reſiſtente perruptis Alpibus Iulijs primicerio,

Bellum ad aduerſus Quados.

Non iuſtè ſuſceptum. quem antè docuimus, Marico. Et erat vt barbaris ratio iuſta querelarum. Valentinianus enim ſtudio muniẽdorum limitum glorioſo quidem,ſed nimio ab ipſo principatus initio flagrans, trans flumẽ Hiſtrum in ipſis Quadorum terris,quaſi Romano iuri iam vindicatis, ædificari præſidiaria caſtra mandauit:quod accolæ ferentes indignè,ſuíque cautiores, legatione tenus interim & ſuſurris arcebãt.Sed Maximinus in omne auidus nefas,& genuinos mitigare nequiens flatus, quibus præfecturæ acceſſerat tumor,increpabat Equitium per Illyricum eo tempore magiſtium armorum,vt peruicacem & deſidem, necdum opere quod maturari diſpoſitum eſt conſummato: addebátque, vt conſulens in commune, quòd ſi paruo ſuo Marcelliano deferretur poteſtas per Valeriam ducis,munimentum abſque vlla cauſatione conſurgeret. Vtrunque mox eſt impetratũ.

Sed Maximini ambitione & ſuperbia incẽſum.

Qui promotus, profectúſque quum veniſſet ad loca, intempeſtiuè turgens vt filius, nullis adfatibus delinitis his quos nunquam tentatę cupiditatis figmenta regionum ſuarum faciebant extorres, opus paulò antè inchoatum adgreditur, admiſſa copia rogandi ſuſpenſum.Denique Gabinium regem nequid nouaretur modeſtè poſcentem, vt adſenſurus humanitate ſimulata cum aliis ad conuiuium corrogauit: quem digredientem poſt epulas hoſpitales, officij ſanctitate nefariè violata, trucidari ſecurum effecit.Cuius rei tam atrocis diſſeminatus rumor ilicò per diuerſa,& Quados & gentes circumſitas efferauit: regíſque flentes interitum in vnum coactæ miſere vaſtatorias manus: quæ Danubium tranſgreſſæ,quum nihil expectaretur hoſtile,occupatam circa meſſes agreſtem adortæ ſunt plebem:maioréque parte trũcata, quidquid ſuperfuit domum cum multitudine varij pecoris abduxerunt. Eueniſſet profectò tunc inexpiabile ſcelus,numerãdum inter probro-

Filiique eiuſdem truculenta perfidia & atroci crudelitate irreconciliabile redditum.

Quadorum excurſiones. Quicquid aelira† prin

probroſas rei Romanæ iacturas: paulò.n. abfuit quin filia caperetur Conſtantij cibū ſumēs in publica villa quam appellant Piſtrenſem, quum duceretur Gratiano nuptura, ni fauore propitij numinis pręſens Meſſala prouincię rectoreã iudiciali carpēto impoſitam ad Sirmium viceſimo ſexto lapide diſparatū curſu reduxiſſet effuſo. Hoc caſu proſpero regia virgine periculo miſeræ ſeruitutis exēpta, cuius niſi potuiſſet impetrari redemptio captæ, magnas inuſiſſet reipublicæ clados, latiùs ſe cum Sarmatis Quadi pandentes, ad raptus & latrocinia gētes aptiſſimæ, prædas hominum virilis & muliebris ſexus agebant & pecorum, villarum cineribus exuſtarum cęſorúmque incolentium exultantes ærumnis, quos nec opinantes ſine vlla parſimonia deleuerunt.

cipes & crudeles aulici plectitur populus.

Quot tragœdias excitat malum Maximini conſilium?

16 Per omnia itaque propinqua malorum ſimilium diſperſa formidine præfectus prætorio agens tunc apud Sirmium Probus, nullis bellorum terroribus adſuetus, rerum nouarum lugubri viſu præſtrictus, oculóſque vix attollens, hærebat diu quid capeſſeret ambigens: & quum paratis velocibus equis noctem proximam deſtinaſſet in fugam, monitus tutiore conſilio manſit immobilis. Didicerat enim omnes ſequuturos confeſtim qui mœnibus claudebantur, tegendos latebris opportunis: quod ſi cōtigiſſet, impropugnata ciuitas veniſſet in manus hoſtiles. Proinde parumper lenito pauore ad arripienda quæ vrgebant acri animo adſurgens, retergit obrutas ruderibus foſſas, murorúmque maximam partem pacis diuturnitate contemptam & ſubuerſam, aduſque celſarum turrium minas expediit, ſtudio ædificādi coalitus: hac ratione opere velociter abſoluto, quòd impenſas ædificandi theatri cauſa dudum congeſtas, ſufficientes ad id quod efficere maturabat inuenit. Atque huic ſpectato conſi-

Belli male inchoati progreſſus & exitus peßimus.

Formidoloſorum hominum poſteriores cogitationes ſunt prudētiores.

Deinde conſiliis & rerum ſucceſſu tandem vires aliquas induunt.

lio ſalutare addidit aliud: & ſagittariorum cohortem ex ſtatione proxima, adfuturam obſidio ſi veniſſet, acciuit. His velut obiicibus barbari ab oppugnanda vrbe depulſi, parum ad has calliditates dimicandi ſolertes, ſarcinîſque impediti prædarum, ad Equitij vertuntur indaginem. Et quum ad Valeriæ ſpatia longè remota ſeceſſiſſe captorum didiciſſent indiciis, illuc properato pergebant gradu frendentes, hácque ex cauſa iugulo eius intēti, quòd per ipſum circumuentum regem exiſtimabant inſontem. Quibus concito curſu ruentibus infeſtiùs, obuiam legiones motæ ſunt duæ, Pānonica & Mœſiaca, valida prœliis manus: quæ ſi conſpiraſſet, abierat procul dubio victrix. Sed dū diſcretim graſſatores adoriri feſtinānt, ortis inter ſe diſcordiis impediti de honore certabant & dignitate. Quo intellecto Sarmatæ ſagaciſſimi, non expectato certandi ſigno Moſlennl, Mœſiacam primam inceſſunt. Dúmque milites arma tardiùs per tumultū expediunt, interfectis plurimis aucti fiducia aciem perrupere Pannonicā: disiectámq; agminis mole geminatis ictibus omnē penè deleſſent, ni periculo mortis aliquos citū extraxiſſet effugium. Inter hæc fortunæ diſpendia triſtioris, dux Mœſię Theodoſius iunior, prima etiam tum lanugine iuuenis, princeps poſtea perſpectiſſimus, Sarmatas liberos ad diſcretionem ſeruorum rebellium appellatos, conlimitia noſtra ex alio late re inuadentes aliquotiens expulit & adflixit, congreſſibus denſis adtritos: adeóque obſiſtentes fortiſſimè turbas confluentes oppreſſit, vt cæſorum pluri mùm alites iuſtè ſanguineas ſatiaret & feras. Vnde reſidui tumore iam deflagrante metuentes ne idem dux virtutis, vt apparuit, expeditæ in primo finium aditu incurſantes cuneos ſterneret aut fugaret, vel inſidias per ſiluarum locaret occulta, poſt multos perrumpendi conatus ſubinde tentatos incaſſum, abiecta

Fortis militum manus diſcretim et ſine ordine, nō globatim pugnans, & diſcordiis diſſracta facilè diſſipatur ab hoſtibus etiam inexpertis.

Theodoſii iunioris egregia belli tyrocinia.

abiecta pugnandi fiducia, conceſſionem petiuere præteritorum & veniam: victiq; ad tempus, indulte fœderibus pacis nihil egere contrarium, eo maximè timore perculſi quòd ad tutelam Illyrici Gallicani militis validum acceſſerat robur. Dum hęc tot ac talia per turbines agitantur aſſiduos, Claudio regente vrbem æternam, Tiberis qui media interſecans mœnia cloacis & fluuiis abundantibus multis Tyrrheno mari miſcetur, effuſione imbrium exuberans nimia, & ſupra amnis ſpeciem panſus, omnia penè contexit. Et ſtagnātibus ciuitatis reſiduis mēbris quæ tenduntur in planiciem molliorem, montes ſoli & quicquid inſularum celſiùs eminebat, à præſenti metu defendebatur. Et ne multi inedia cōtabeſcerent, vndarum magnitudine nuſquam progredi permittente, lembis & ſcaphis copia ſuggerebatur abundè ciborum. At verò vbi tempeſtas molliuit, & flumen retinaculis ruptis rediit ad ſolitum curſum, abſterſo metu nihil poſtea moleſtum expectabatur. Hic ipſe præfectus egit admodum quietè, nullam ſeditionem ſuper querela iuſta perpeſſus: & inſtaurauit vetera plurima. Inter quæ porticum excitauit ingentem, lauacro Agrippæ contiguam, Euentus boni cognominatam, ea re quòd huius nominis prope viſitur templum.

Tiberis effuſione imbrium exuberans, tot bellorum orbem terræ inundantium effigies.

Claudius præfectus vir induſtrius.

AMMIANI MARCELLINI GESTARVM RERVM liber XXX.

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Para, rex Armeniæ, dolo captus, & iniuſtè detentus à Valente, ſolerter euadit.*

2 *Idem nouis dolis aggreſſus in conuiuio, Valentis iuſſu trucidatur.*

3 *Saporis & Valentis legationes irritæ. Remigij, qui Tripolitanæ tragœdiæ 29. libro deſcriptæ pars non infima fuerat, horrendus interitus.*

4 *Valentinianus in Illyrios importunè feſtinās retrahitur: cū Macriano Alemannorum rege amicitia firmata, Treueros ad hyberna diſcedit.*

5 *Orientalium prouinciarum ſub Valente ab aulicis decepto, cauſidicóſq; & rabulas forenſes fouente, lugubris facies, cui priorū ſeculorum felicitas opponitur.*

6 *Eiuſmodi harpyarum tabella, & per quaſdam claſſes diſtributio.*

7 *Poſtremum genus, cauſidicinam iſtam incolēs, impudens, peruicax, indoctum, viuis coloribus depingitur.*

8 *Valentinianus Sarmatas & Illyrios petens, quæ erant ſui muneris curat negligenter, querelas prouincialium minimè exaudit, nec præfectos, authoritate publica diutius abutentes, meritis ſupplicijs coercet.*

9 *Quados aggreditur & bello vexat: multis prodigijs ſupremam ſortem denuntiantibus terretur. Legatos Quadorum excipit, & ad eorum orationem adeo vehe-*

vehementer percellitur, vt voce obſtructa & letali ſudore perfuſus, paulo pòſt animam efflauerit.

10 *Valentiniani ortus, progreſſus, geſta & vitæ actus breui textu percurruntur.*

11 *Eius vitia prolixè deſcripta.*

12 *Virtutes eiuſdē. Corporis decus & funus. Filius Valentinianus, quadrimus, in imperiū cooptatur, & abſente Gratiano conſanguineo (à quo poſtea dilectus & educatus eſt) Auguſtus nuncupatur.*

INTER has turbatū difficultates, quas 1
Percha dux rege Quadorum excitauit occiſo per ſcelus, dirū in Oriente committitur facinus, Para Armeniorū rege clandeſtinis inſidiis obtruncato: cuius materiæ impio conceptæ conſilio hanc primordialem fuiſſe nouimus cauſam. Conſarcinabant in hanc etiā tum adultū crimina quædam apud Valentē exaggerantes malè ſolertes homines, diſpendiis ſæpe communibus paſti. Inter quos erat Terentius dux demiſsè ambulans ſupérque ſubmœſtus, ſed quoad vixerat, acer diſſenſionū inſtinctor. Qui adſcitis in ſocietatē gentibus paucis, ob flagitia ſua ſuſpenſis in metum, ſcribendo ad comitatum adſiduè Cylacis necem replicabat & Artabanis: addens eundē iuuenem ad ſuperbos actus elatum, nimis eſſe in ſubiectos immanē. Vnde quaſi futurus particeps ſuſcipiendi tunc pro inſtantium rerum ratione tractatus, idem Para regaliter vocatus, & apud Tarſum Ciliciæ obſequiorum ſpecie cuſtoditus, quū neque ad Imperatoris caſtra accipi, nec vrgentis acceſſus cauſam ſcire cunctis reticentibus poſſet, tandem ſecretiore indicio comperit, per literas Romano rectori ſuadere Terentium, mittere propediēm alterum Armeniæ regem, ne odio Paræ ſpéque quòd reuerteretur, natio nobis opportuna deficeret ad iura

Hoc & ſequente libro Valentiniani & Valētis tragicus exitus è vita deſcriptus, quem terribiles tragœdiæ præcedunt.) Harum prima occurrit Paræ Armeniæ regis nefariè obtruncati hiſtoria.

Proditorum artes impiæ.

I

Perſarũ, eam rapere vi vel metu vel adulatione flagrantiũ. Quod reputans ille, impendere ſibi præſagiebat exitiũ graue. Et doli iam prudens, nec aliam niſi cito diſceſſu ſalutis reperiens viam, ſuadentibus his quibus fidebat, conglobatis trecentis comitibus ſequutis eum è patria cum equis velociſſimis, vt in magnis ſolet dubiíſque terroribus audacter magis quàm cõſideratè, pleraque diei parte emenſa egreſſus cuneatim properabat intrepidus. Quúmque eũ prouinciæ moderatoris apparitor qui portam tuebatur, percitus feſtinato ſtudio reperiſſet in ſuburbanis, vt remaneret enixiùs obſecrabát: & parum hoc impetrato, mortis auerſus eſt metu. Nec minus paulò poſtea legionẽ ſequutam iámque aduentantem, ipſe cum promptiſſimis retrorſus excúrrens fundénſque in modum ſcintillarũ ſagittas, ſed voluntate errans, in fugam compulit, vt cum tribuno milites vniuerſi perterrefacti, viuidiùs quàm venerant remearent ad muros. Exin ſolutus omni formidine, biduo & binoctio exantlatis itinerũ laboribus magnis, quum ad flumen veniſſet Euphratẽ, & inopia nauiũ voraginoſum amnẽ vado tranſire non poſſet, nandi imprudentia pauentibus multis ipſe omniũ maximè cunctabatur. Et remanſiſſet, ni cunctis verſantibus varia id reperire potuiſſet effugium, in neceſſitatis abrupto tutiſſimum. Lectulos in villis repertos binis vtribus ſuffulſerunt, quorum erat abundans propè in agris vinariis copia: quibus ſingulis proceres inſidentes & regulus ipſe, iumenta trahentes præruptos vndarum occurſantium fluctus obliquatis meatibus declinabant. hócque cõmento tandem ad vlteriorem ripam poſt extrema diſcrimina peruenerunt. Reſidui omnes equis inuecti natantibus, & circũluente flumine ſæpe demerſi iactatíque, infirmati periculoſo madore expelluntur ad cõtrarias margines: vbi paulìſper refecti expeditiùs

Iniuſtè grauatu vias ſalutu aperit Numinu benignitas.

Cautos aperit, & manus roborat, vt latrones in fugam cõpellere queant.

Prudẽtiam in rebus arduu ſufficit.

peditiùs quàm diebus præteritis incedebant. Hoc nuntiato princeps, antedicti fuga perculſus, quem elaqueatum fidem rupturum exiſtimabat, cum ſagittariis mille ſuccinctis & leuibus Danielem mittit & Barzimerem reuocaturos eum, comitem vnũ, alterum ſcutariorum tribunum. Hi locorum gnaritate confiſi, quòd ille properans vt peregrinus & inſuetus mæandros faciebat & gyros, compendioſis vallibus eius itinera præuenerunt: & diuiſis inter ſe copiis, clauſere vias proximas duas, trium millium interuallo diſtinctas, vt tranſiturus per vtramuis, caperetur improuidus. Sed euanuit cogitatus hoc caſu: Viator quidam ad citeriora feſtinans, quum cliuum armato milite vidiſſet oppletum, per poſterulam tramitem medium ſqualétem frutectis & ſentibus vitabundus excedẽs, in Armenios incidit feſſos: & ductus ad regem arcano ſermone ſolùm quę viderat docet, ac retinetur intactus. Móxque metu diſſimulato eques mittitur clandeſtinus ad dextrũ itineris latus, diuerſoria paraturus & cibum: quo paulùm progreſſo, in læuum tractum itẽ alius talia facturus ire iubetur ocyſſimè, alterum alioſum neſciens miſſum. Quibus ita vtiliter ordinatis, rex ipſe cum ſuis dumeta per quæ viator venerat relęgens eo ipſo monſtrante, per hiſpidam & iumento onuſto exiguam callẽ poſt terga relictis militibus euolauit: qui captis eius miniſtris, miſſis ad mentes obſeruantiũ præſtringendas, quaſi venaticiam prædam modò non porrectis manibus expectabant. Dúmque hi venturum operiuntur, ille regno incolumis reſtitutus, & cũ gaudio popularium ſummo ſuſceptus, in eadem fidei certitudine manſit immobilis, iniuriis quas pertulerat omnibus demuſſatis.

A proditorũ nouis cõſpirationib. clementer eripit.

Miríſque rãtionibus viã aperit obſeſſam.

Et ita latrõnes ad prædam intẽtos & hiantẽs eludit.

2 DANIELVS poſt hæc & Barzimeres quum luſi iam reuertiſſent, probroſis lacerati conuitiis vt

At tandem vt iudiciũ aliũ accuſ-

tis Numen iter faciat, etiam inſontes viros (quos ſemper iuſta manus corripit) impiorũ poteſtati relictos tollit è medio.

inertes & deſides, vt hebetatæ primo adpetitu venenatæ ſerpentes, ora exacuere letalia, quum primùm potuiſſent lapſo pro viriũ copia nocituri: & leniendi cauſa flagitij ſui, vel fraudis quam meliore conſilio pertulerunt, apud Imperatoris aures rumorũ omniũ tenaciſſimas inceſſebant falſis crimiribus Parã, incentiones Circæas in vertendis debilitãdíſque corporibus miris modis eum callere fingentes: addentéſque quòd huiuſmodi artibus offuſa ſibi caligine mutatus, vaſorúmque forma tranſgreſſus, triſtes ſolicitudines, ſi huic irriſioni ſuperfuerit, excitabit. Hinc in illum inexplicabile auctũ principis odiũ: & doli ſtruebãtur in dies vt per vim ei vel clàm vita adimeretur. Agentíque tunc in Armenia, Traiano, & rem militarem curanti, id ſecretis committitur ſcriptis. Qui inlecebroſis regẽ inſidiis ambiens, & modò ſerenæ mentis Valentis indices literas tradens, modò ipſe ſeſe eius conuiuiis ingerens, ad vltimũ compoſita fraude ad prandiũ verecũdiùs inuitauit. Qui nihil aduerſum metuens venit, conceſſóque honoratiore diſcubuit loco. Quúmque adponerentur exquiſitæ cupediæ, & ædes pulſu neruorũ & articulato flatilíque ſonitu reſultarent, iam vino incaleſcente, ipſo conuiuij domino per ſimulationẽ naturalis cuiuſdam vrgentis egreſſo, gladiũ diſtrictùm intentans, toruo lumine ferociens quidã immittitur barbarus, aſper, ex his quos Supras appellant, confoſſurus iuuenem ne exilire poſſet etiam tũ præpeditum. Quo viſo regulus fortè prominens vltra torum, expedito dolo adſurgens vt vitã omni ratione defenderet, perforato pectore deformis procubuit victima, ictibus multiplicatis fœdè conciſa. Hócque figmento nefariè decepta credulitate, inter epulas quæ reuerendæ ſunt vel in Euxino põto, hoſpitali nùmine contuente, peregrinus cruor in ambitioſa toralia ſparſus, & ſpumans ſatietati ſuperfuit conui-

Valens autem eiúſque miniſtri prauis & cruẽtis affectib. excæcati, Para excidium moliẽtes ſibi ipſis exitiũ conſtituto tempore acccerſunt

Paræ mors lugenda, nimiæ credulitatis merces.

conuiuatū horrore maximo diſperſorum. Ingemiſcat, ſi quis vita digreſſis eſt dolor, huius adrogantiā facti Fabricius ille Luſcinus, ſciens qua animi magnitudine Democharem, vel (vt quidam ſcribunt) Niciam miniſtrum repulerit regium, colloquio ocultiore pollicitum, quòd Pyrrhū Italiam tunc bellis ſæuiſſimus exurentē veneno poculis necabit infectis: ſcripſerítque ad regē vt ab interiore caueret obſequio. tantum reuerentiæ locum apud priſcā illam iuſtitiam, vel hoſtilis menſæ genialitas obtinebat. Verùm excuſabatur recens inuſitatū facinus & pudendum necis exemplo Sertorianæ, adulatoribus forſitan ignorantibus quòd, vt Demoſthenes perpetuum Græciæ decus adfirmat, *nunquam ſimilitudine aut impunitate alterius criminis diluitur id quod contrà ac liceat arguitur factum.* Hæc per Armeniam notabiliter geſta ſunt.

Pathetica exclamatio in ſcelus, quod naturæ & gentium iura execrantur.

Eiuſdem excuſatio exploſa.

3 Sapor verò poſt ſuorum priſtinam cladem comperto interitu Paræ, quē ſociare ſibi impendio conabatur, mœrore graui perculſus, augētéque noſtri exercitus alacritate formidinē, maiora ſibi præſeminans, Arſace legato ad principē miſſo, perpetuam ærumnarum cauſam deleri penitus ſuadebat Armeniam: ſi id diſplicuiſſet aliud poſcens, vt Hiberiæ diuiſione ceſſante, remotíſq; inde partis Romanæ præſidiis, Aſpacures ſolus regnare permitteretur, quem ipſe præfecerat genti. Ad quæ Valēs in hanc reſpondit ſentētiam, Nihil derogare ſe poſſe placitis ex conſenſu firmatis, ſed ea ſtudio curatiore defendere. Glorioſo propoſito contrariæ regis literæ hyeme iam extrema perlatæ ſunt, vana cauſantis & tumida. Adſeuerabat enim non poſſe ſemina radicitus amputari diſcordiarum, niſi interueniſſent conſcij pacis fœderatæ cum Iouiano, quorum aliquos vita didicerat abſceſſiſſe. Ingraueſcente poſt hæc altiùs cura Imperator eligere cōſilia quàm in-

Saporis ad Valentem legatio, pœnas iam de Paræ parricidio repoſcēs.

Valentis reſponſum audax.

At curis uexatus, ægre uidet quod reipublica expedit.

uenire ſufficiens, id conducere rebus exiſtimans Victorem magiſtrum equitum & Vibicium Meſopotamiæ ducem ire properè iuſſit in Perſas, reſponſum abſolutum & vniuſmodi perferentes, quòd rex iuſtus & ſuo contentus, vt iactitabat ſceleſte concupiſcat Armeniam ad arbitrium ſuum viuere cultoribus eius ex pacto permiſſis: & ni Sauromaci præſidia militũ impertita principio ſequentis anni, vt diſpoſitum eſt, impræpedita reuerterint, inuitus ea complebit quæ ſponte ſua facere ſuperſedit. Quæ legatio recta quidẽ & libera, ni deuiaſſet in eo quòd abſque mandatis oblatas ſibi regiones in eadẽ Armenia ſuſcepit exiguas. Qua regreſſa aduenit Surena poteſtatis ſecundæ poſt regẽ, has eaſdem Imperatori offerens partes, quas audacter noſtri ſumpſere legati. Quo ſuſcepto liberaliter & magnificè, ſed parum impetrato quod poſcebat remiſſo, parabantur magna inſtrumenta bellorũ, vt mollita hyeme Imperatore trinis agminibus perrupturo Perſidem, ideóque Scytharum auxilia feſtina celeritate mercante. Proinde parũ adeptus ea quæ ſpe vana conceperat Sapor, vltráque ſolitum aſperatus, quòd ad expeditionem accingi rectorem conceperat noſtrũ, iram eius conculcans, Surenæ dedit negotium vt ea quæ Victor comes ſuſceperat & Vibicius, armis repeteret: & ſi quiſquam repugnaret, & milites Sauromacis præſidio deſtinati, malis adfligerentur extremis. Hæcque vt ſtatuerat maturata confeſtim, nec emendari potuerunt nec vindicari, quia rem Romanam alius circunſteterat metus totius Gothiæ Thracias licentius perrumpentis: quæ funera tũc explicari poterunt carptim, ſi ad ea quoque venerimus. Hæc per eos agitata ſunt tractus: quorum inter ſeriem Africanas clades & legatorum Tripoleos manes inultos etiam tum & errantes ſempiternæ vindicauit iuſtitiæ vigor, aliquoties ſerus,

Nec feliciter per legatos exequutur quod eſt neceſſe.

Sed de bello cogitare cogitur.

Quod nec poteſt inchoare nouis turbis inuolutus.

ſerus, ſed ſcrupuloſus quæſitor geſtorũ rectè vel ſeciùs· hoc modo Remigius, quem populãti prouincias retulimus comiti fauiſſe Romano,, poſtquam Leo in eius locum magiſter eſſe cœpit officiorum, à muneribus reipublicæ iá quieſcens, negotiis ſe ruralibus dedit propè Mogontiacum in genitalibus locis. Quem ibi morantem ſecuriùs præfectus prætorio Maximinus reuerſum ad otium ſpernens, vt ſolebat diræ luis ritu graſſari per omnia, lędere modis quibus poterat affectabat: vtque rimaretur plura quæ latebant, Cæſarem antehac eius domeſticum, poſtea notarium principis, raptum, quæ Remigius egerit, vel quantum acceperit vt Romani iuuaret actus infandos, per quæſtionem cruentam interrogabat. Quibus ille cognitis, quum eſſet vt dictum eſt in ſeceſſu, conſcientia malorum vrgẽte, vel rationem formidine ſuperãte calumniarum innodato gutture laquei nexibus interiit.

At dum diuina iuſtitia oculus futurã vindictã ei accelerat, manu potente Remigiũ inſignem latronem atterit.

In Occidẽte Valentinianus feſtinatione nimia peccans maturè retrahitur.

4 SEQVVTO poſt hæc anno Gratiano adſcito in trabeæ ſocietatem Equitio conſule, Valentiniano poſt vaſtatos aliquos Alemanniæ pagos munimentum ædificanti prope Baſiliam quod appellant accolæ Robur, offertur præfecti relatio Probi docentis Illyrici clades. Quibus ille vt cunctatorem decuerat ducem, examinatiùs lectis, attonitus cogitationibus anxiis, Paterniano notario miſſo negotium ſcrupuloſa quæſiuit indagine. móxque veris per eum nuntiis geſtorum acceptis, euolare protinus feſtinabat, auſos temerare limitem barbaros primo fragore, vt mente conceperat, oppreſſurus armorum. Quia igitur abeũte autumno multa impediebant & aſpera, adnitebantur omnes per regiam optimates, vt adusque principium viris eum pertinerent exoratum: primùm durata pruinis itinera, vbi nec adultæ in paſtum herbæ reperirentur, nec cætera vſui congrua, penetrari non poſſe

Felix princeps ille qui fidos conſiliarios nactus eſt.

firmantes: dein vicinorum Galliis regum impunitatem, maximéque omnium Macriani vt formidati tunc prætendentes: quem conſtabat impacatum relictum etiam ipſa vrbium mœnia tantaturum.

Felicior qui ſanis conſiliis obtemperat.

Hæc memorantes addentéſque vtilia, reduxere eum in meliorem ſententiam: ſtatímque vt conducebat rei communi, prope Moguntiacum blandiùs rex antedictus accitur, procliuis ipſe quoque ad excipiendum fœdus vt apparebat. Et venit immane quo quantóque flatu diſtentus, vt futurus arbiter ſuperior pacis: diéque prædicto conloquij ad ipſam marginem Rheni caput altiùs erigens ſtetit, hinc inde ſonitu ſcutorum intonante gentilium.

Et qui pacis artes bellicis anteponit.

Contrà Auguſtus aſcenſis amnicis lembis, ſeptus ipſe quoque multitudine caſtrenſium ordinum tutiùs propè ripas acceſſit, ſignorum fulgentium nitore conſpicuus. & immodeſtis geſtibus murmuréque barbarico tandem ſedato, poſt dicta & audita vltrò citróque verſus, amicitia media ſacramenti fide firmatur.

Atque hoſtes beneficentia ſibi conciliat, redditque amicos.

Híſque perfectis diſceſſit turbarum rex artifex delinitus, futurus nobis deinceps ſocius: & dedit poſtea aduſque vitæ tempus extremum, conſtantis in concordiam animi facinorum documentum pulchrorum. Periit autem in Francia poſtea: quam dum interneciuè vaſtando perrumpit auidiùs, oppetiit Mellobaudis bellicoſi regis inſidiis circumuentus. Poſt fœdus tamen ſolenni ritu impletum Treueros Valentinianus ad hyberna diſceſſit. Hæc per Gallias & latus agebantur arctoum.

In Occidente, Valens pace abutitur, a proximis & amicis deceptus.

5 At in eois partibus alto externorum ſilentio inteſtina pernicies augebatur, per Valentis amicos & proximos, apud quos honeſtate vtilitas erat antiquior. Nauabatur enim opera diligẽs vt homo rigidus audire cupiens lites, à ſtudio iudicandi reuocaretur, metu ne ita vt Iuliani tẽporibus defenſione inno-

innocentia reſpirante, frangeretur potentium rumor adſumpta licentia latiùs ſolitus euagari. Ob hęc & ſimilia cõcordi cõſenſu dehortãtibus multis, maximéque Modeſto præfecto prętorio regiorũ arbitrio ſpadonũ expoſito, & ſubagreſtè ingeniũ nullis vetuſtatis lectionibus expolitũ coacto vultu fallẽte, & adſerẽte quòd infra imperiale culmẽ cauſarũ eſſent minutię priuatarũ, ille ad humiliandũ celſitudinẽ poteſtatis negotiorũ examina ſpectãda inſtituta eſſe arbitratus, vt monebat, abſtinuit penitus, laxauítque rapinarum fores, quæ roborabantur in dies iudicum aduocatorúmq; prauitate ſententiũ paria, qui tenuiorũ negotia militaris rei rectoribus vel intra palatium validis venditantes, aut opes aut honores quæſiuere præclaros. Hãc profeſſionẽ oratorum forẽſium πολιτικῆς μορίου εἴδωλον, id eſt ciuilitatis particulę vmbram, vel adulationis partem quartam eſſe definit amplitudo Platonis: Epicurus autẽ κακοτεχνίαν nominans inter artes numerat malas: Cteſias ſuaſionis opificem eſſe memorat, adſentiente Leontino Gorgia. Quam à veteribus ita determinatam, orientaliũ quorundam verſutia adusque bonorum extulit odium, vnde etiam retinaculis tẽporis pręſtituti fręnatur. Ergo abſolutis ſuper eius indignitate paucis, quam in illis partibus agẽs expertus ſum, ad cœptorum curſum regrediar inſtitutũ. Florebant elegantiæ priſcæ patrociniis tribunalia, quũ oratores cõcitę facundię attenti ſtudiis doctrinarũ, ingenio, fide, copiis, ornamentíſq; dicẽdi pluribus eminebant: vt Demoſthenes, quo dicturo cõcurſus audiẽdi cauſa ex tota Gręcia fieri ſolitos monumentis Atticis continetur: & Calliſtratus, quem nobilẽ illam ſuper Oropo cauſam, qui locus in Eubœa eſt, perorantem idem Demoſthenes academia cũ Platone relicta ſectatus eſt: vt Hyperides & Æſchines & Andocides & Dinarchus & Antiphon ille

A litium cognitione arcetur.

Quã publicis prædonibus, magno Reipub. dãno relinquit.

Malis artibus autem iſti rabulæ honores & opes ſibi cõpararunt.

Viam à præclaris Græcis & Romanis oratoribus tritam turpiter deſerentes.

Rhamnuſius, quem ob defenſum negotiũ omnium primũ antiquitas prodidit accepiſſe mercedẽ. Nec minus apud Romanos Rutilij & Galbæ & Scauri, vita, moribus, frugalitateque ſpectati, & poſtea per varias æui ſequentis ætates cenſorij & conſulares multi & triũphales, Craſſi & Antonij & cum Philippis Scæuolę aliíque numeroſi, poſt exercitus proſperrimè ductos, poſt victorias & tropheæ, ciuilibus ſtipendiorum officiis floruerũt: laureaſque fori ſpecioſis certaminibus occupantes, ſummis gloriæ honoribus fruebantur. Poſt quos excellentiſſimus omnium Cicero, orationis imperioſæ fulminibus ſæpe depreſſos aliquos iudiciorum eripiens flammis, nõ defendi homines ſine vituperatione fortaſſe poſſe, neglĩgẽter defendi ſine ſcelere non poſſe, firmabat.

Eloquentiſſim. Rom oratorum.

Quorum excellentiſſimus Cicero.

6 At nunc videre eſt per eos omnes tractus violenta & rapaciſſima genera hominum, per fora omnia volitantiũ, & ſubſidentiũ diuites domos, vt Spartanos canes aut Cretas veſtigia ſagaciùs colligẽdo ad ipſa cubilia peruenire cauſarum. In his primus eſt cœtus eorum, qui feminãndo diuerſa iurgia, per vadimonia mille iactantur, viduarũ poſtes & orborum limina deterentes, & auidi inter diſcordantes amicos aut propinquos vel adfines ſimultatum, ob leuia ſcrinij receptacula odia ſtruentes infeſta: in quibus ætatis progreſſu nõ vt aliorum vitia intepeſcunt, ſed magis magiſque roborantur. Inter rapinas inſatiabiles inopes, ad capiendam verſutis orationibus iudicum fidem, quorum nomen ex iuſtitia natum eſt, ſicam ingenij diſtringentes. Horũ obſtinatione libertatem temeritas, conſtantiam audacia præceps, eloquentiam inanis quædã imitatur fluentia loquendi: quarũ artium ſæuitate, vt Tullius adſeuerat: nefas eſt religionem decipi iudicãtis. Ait enim, *Quumque nihil tam incorruptum eſſe debeat in republica quàm ſuffragium, quàm ſententia, non intelligo cur*

Cauſidicina Valentũ ſeculo.

Prima claſſis horrendæ iſtius ſcholæ in orbis perniciem inuecta: atque ſtudioſorum in ea exercitia & artes.

qui ea pecunia corruperit, pœna dignus ſit, qui eloquentia laudem etiam ferat. Mihi quidem hoc plus mali facere videtur qui oratione quàm qui pretio iudicem corrumpit, quòd pecunia corrumpere prudentem nemo poteſt, dicendo poteſt. Secundum eſt genus eorum qui iuris profeſſi ſcientiam, quàm repugnãtium ſibi legum aboleuere diſſidia, velut vincũlis ori impoſitis reticente iugi ſilẽtio, vmbrarum ſunt ſimiles propriarum. Hi velut fata natalitia præmonſtrantes, aut Sibyllæ oraculorum interpretes, vultus grauitate ad habitum compoſita triſtiorem, ipſum quoque venditant quod oſcitantur. Hi, vt altiùs videantur iura callere, Trebatium loquuntur & Cæſellium & Alfenum, & Aurũcorum Sicanorúmque iamdiu leges ignotas, cum Euandri matre abhinc ſeculis obrutas multis: & ſi voluntate matrem tuam finxeris occidiſſe, multas tibi ſuffragantes abſolutionem lectiones recõditas pollicentur, ſi te nummatum ſenſerint. Tertius eorum eſt ordo, qui vt in profeſſione turbulenta clareſcant, ad expugnandam veritatem ora mercenaria procudentes, per proſtitutas frontes viléſque latratus quò velint aditus ſibi patefaciunt crebros: qui inter ſollicitudines iudicum per multa diſtentas inreſolubili nexu vincientes negotia, laborãt vt omnis quies litibus implicetur, & nodoſis quæſtionibus de induſtria iudicia circunſcribunt: quæ quum rectè procedunt, delubra ſunt æquitatis: quum deprauãtur, foueæ & fallaces & cæcæ: in quas ſi captus ceciderit quiſquam, nõ niſi per multa exiliet luſtra aduſque ipſas medullas exuctus.

Altera, nec nõ exercitia et artes claſſicorum.

Tertia altiorem gradũ obtinens.

7 QVARTVM atque poſtremũ eſt genus, impudens, peruicax & indoctum, eorum qui quum immaturè à literariis eruperint ludis, per angulos ciuitatum diſcurrunt, mimiambos non cauſarum remediis congrua commentantes, fores diuitum deterendo cœnarum ciborúmque aucupantes d-

Suprema autẽ, noſtra ætatu rabulas, ad auream meſſem nõ ſine riſu, & litigatiu

totiúſque Europæ opprobrio ac excidio properãtes, graphicè depictos oculato lectori proponens.

licias exquiſitas: qui quũ ſemel vmbraticis lucris & inhiandæ vndique pecuniæ ſeſe dediderint, litigare fruſtra quoſlibet innocentes hortantur: & ad defendendã cauſam admiſſi (quód raró contingit) ſuſcepti nomẽ & vim negotij ſub ore diſceptatoris inter ipſos conflictuum articulos inſtruuntur, circunloquutionibus indigeſtis ita ſcatentes vt colluuionis teterrimæ audire exiſtimes vlulabili clamore Therſiten. Quum autem ad inopiam muniẽdarum venerint allegationum, ad effrænatã deflectunt conuiciandi licentiam: quo nomine ob aſſidua in perſonas honorabiles probra, diebus dictis aliquoties ſunt damnati: è quibus ita ſunt rudes nonnulli vt nunquam ſe codices habuiſſe meminerint. Et ſi in circulo doctorum autoris veteris inciderit nomen, piſcis aut edulij peregrinum eſſe vocabulum arbitrantur: ſi veró aduena quiſquam inuſitatum ſibi antea Marcianum verbotenus quæſierit oratorem omnes confeſtim Marcianos appellari ſe fingunt, nec iam fas vllum præ oculis habent, ſed tanquam auaritiæ venundati & vſucapti, nihil præter inſeminatam petendi licentiam norunt. Et ſi quem ſemel intra retia ceperint, caſſibus mille impedicant, per morborum ſimulationem viciſſim conſultò ceſſantes: vtque peruulgati iuris proferatur lectio vna, ſeptem vendibiles introitus præparant, dilationum examina longiſſima contexentes. Et quum nudatis litigatoribus dies ceſſerint & menſes & anni, tandem obtrita vetuſtate controuerſia, intromiſſa ipſa capita ſplendoris, ingreſſa alia ſecum aduocatorum ſimulacra inducunt. Quúmque intra cãcellorum venerint ſepta, & agi cœperint alicuius fortunę vel ſalus, atque laborari debeat vt ab inſonte gladius, vel calamitoſo detrimenta pellantur, corrugatis hinc inde frontibus, brachiiſque hiſtrionico geſtu formatis, vt concionaria Gracchi fiſtula poſt

Tota hac ſectione habes lector Cauſſidicorum impudentium, peruj-

poſt occipitium deſit, conſiſtitur altrinſecus diu. Tandémque ex premeditato conludio per eum qui eſt in verba fidentior ſuaue quoddam principium dicendi exeritur, pro Cluentio vel pro Creſiphonte orationum æmula ornamẽta promittens: & in eam concluſionem cunctis finem cupientibus deſinit, vt nondum ſe patroni poſt ſpeciem litis triẽnium editam cauſentur inſtructos, ſpatióq; prorogati temporis impetrato, quaſi cum Antæo vetere colluctati, perſeueranter flagitant pulueris periculoſi mercedes. Veruntamen hæc quum ita ſint, non deſunt aduocatis incommoda plurima, parum ſuſtinenda rectè victuro. Nanque ſellulariis quæſtibus ineſcati, inter ſe hoſtiliter diſſident: & rupta maledicendi ferocia, vt dictum eſt, multos offendunt: quam tunc effutiunt quum commiſſarum ſibi cauſarum infirmitatem orationibus validis conuelare non poſſunt. & iudices patiuntur interdum, doctos ex Philiſtionis aut Æſopi cauillationibus, quàm ex Ariſtidis illius iuſti vel Catonis diſciplina productos, qui ęre graui mercati publicas poteſtates, vt creditores moleſti opes cuiuſquemodi fortunæ rimãtes, alienis gremiis excutiunt prædas. Ad vltimum id habet cauſidicina cum cæteris metuendum & graue, quòd hoc ingenitum eſt penè litigantibus cunctis, vt quum iurgia mille caſibus cadant, accidentia ſecus in poteſtate eſſe exiſtiment patronorum, & omnẽ certaminum exitum iiſdem ſoleant adſignare, & non vitiis rerum aut iniquitati aliquoties diſceptantium, ſed ſolis defenſantibus iraſcantur. Verum vnde huc declinauimus reuertamur.

cacium & indoctorũ indelebiles perpetuóſque characteres in Valentis & ſoquẽtia ſecula tremẽdũ Dei iudiciũ

Litigãtium grauis & metuenda pœna.

8 PVBESCENTE iam verè Valẽtinianus à Treueris motus per nota itinera gradu celeri contendebat: eíque regiones aduentanti quas petebat, legatio Sarmatarum offertur: pedibúſque eius proſtrata orabat pacifica prece, vt propitius veniret & lenis,

Occidentis partes Valẽtiniani in curia peſſimè habentur.

nullius diri facinoris participes populares ſuos inuenturus aut conſcios. Quibus ſæpe eadem iterantibus hactenus perpenſa deliberatione reſpondit, hæc in locis vbi dicuntur admiſſa, quærenda veriſſimis documentis & vindicanda. Quúmque exinde Carnuntum Illyriorum oppidum introiſſet, deſertum quidem nunc & ſqualens, ſed ductori exercitus perquam opportunum, vbi ſors copiam dediſſet aut ratio, è ſtatione proxima reprimebat barbaricos adpetitus. Et quanquam terrori cunctis erat, dum ſperabatur vt acer & vehemens mox iudices damnari iuſſurus, quorũ perfidia vel ſeceſſione Pãnoniarum nudatum eſt latus, quum illuc veniſſet, ita intepuit vt neque in Gabinij regis inquireret necem, neque inulta reipublicę vulnera, quo ſinente vel agente ſegniùs eueniſſent, accuratiùs veſtigaret: eo videlicet more quo erat ſeuerus in gregariis corrigendis, remiſſior erga maiores fortunas vel verbis aſperioribus inceſſendas. Solum tamẽ incitato petebat odio Probum, nunquam ex quo eum viderat minari deſinens vel miteſcẽs: cuius rei cauſæ nec obſcuræ fuerunt nec leues. Hic præfecturam prætorio tunc primitus nanctus: eámque multis atque vtinam probabilibus modis in longum proferre geſtiens, non vt proſapiæ ſuæ claritudo monebat; plus adulationi quàm verecundiæ dedit. Contemplatus enim propoſitum principis, quærẽdę vndique pecuniæ vias abſque iuſtorũ iniuſtorúmque diſcretione ſcrutantis, erantẽ non reducebat ad æquitatis tramitẽ, vt ſępe moderatores fecere tranquilli, ſed ipſe quoq; flexibilem ſequebatur atq; tranſuerſum. Vnde graues obedientium caſus, exitialia prouiſorum nomina titulorũ iuxta opulẽtas & tenues eneruatas ſuccidère fortunas argumẽtis poſt aliis validioribus aliis, vſu lędẽdi reperiẽte longæuo. Deniq; tributorũ onera vectigaliúmque augmẽta multiplicata opti-

Iudices enim defectionis prouinciarum reos dimittit.

Perſonarũ ſit acceptor.

Improbum præfectum, & principis peſſimũ miniſtrum non conſiderat.

matum quoſdam, vltimorum metu exagitatos, mutare compulerunt ſedes: & flagitantium miniſtrorũ amaritudine quidam oppreſſi, quum non ſuppeteret quod daretur, erant perpetui carcerum inquilini: è quibus aliquos quũ vitæ iam tęderet & lucis, ſuſpendiorũ exoptata remedia conſumpſerunt. Hęc ita inlecebroſiùs atque inhumaniùs agi loquebatur quidem pertinax rumor: Valentinianus verò tanquam auribus cera inlitis ignorabat, indifferenter quidem lucrandi vel ex rebus minimis auidus, ídq; tantùm cogitans quod offerebatur, parſurus tamen fortaſſe Pannoniis, ſi hæc antè ingemiſcenda compendia comperiſſet, qui nimium ſerò tali didicit caſu. Ad prouincialium reſiduorum exemplum etiam Epirotæ acturos ſibi gratias à præfecto mittere compulſi legatos, Iphiclem quendam philoſophũ, ſpectatum robore pectoris hominem, adegere non ſponte propria pergere ad id munus implendum. Qui quum Imperatorem vidiſſet, agnitus, aduentúſque ſui cauſam interrogatus Græcè reſpondit: atque vt philoſophus veritatis profeſſor, quærente curatiùs principe ſi hi qui miſere, ex animo bene ſentiunt de præfecto, *Gementes*, inquit, *& inuiti*. Quo ille verbo tanquam telo perculſus, actus eius vt ſagax beſtia rimabatur, genuino percunctando ſermone quod non ſcitabat, vbinam ille eſſet verbi gratia honore inter ſuos antecellens & nomine, vel ille diues, aut alius ordinis primus. Quũmque diſceret peiſſe aliquem laqueo, abiſſe alium trans mare, conſtiuiſſe ſibi alium mortem aut plumbo vita erepta extinctũ, in immenſum excanduit vrēte irarum nutrimenta tunc officiorũ magiſtro Leone, pro nefas, ipſo quoque præfecturam ſi celſior è ſcopulo caderet adfectante: quam ſi adeptus rexiſſet, præ his quę erat auſurus, adminiſtratio Probi ferebatur in cælum.

Sed auaritia ductus, nec oppreſſorum habens rationem, ſouet.

Et fidos legatos iuſtas querelas cognitúque digniſſimas effundētes reijcit, aut incautos opprīmere tētat.

Nec ſuorum ſalutem curat vt decet

Propter tot ſcelera Roman. imperium fœdatia, merito ſummus rerum arbiter pœnas à principibus primarijs et populu repoſcit.

9 AGENS itaque apud Carnuntum Imperator per continuos tres mẽſes æſtiuos arma parabat & alimenta, ſi qua fors ſecundaſſet, peruaſurus opportune Quados tumultus atrocis auctores. In quo oppido Fauſtinus filius ſororis Viuentij præfecti prætorio notarius militans, Probo ſpectante negotium, carnificis manu peremptus eſt poſt tormenta, vocatus in crimen quod aſinum occidiſſe dicebatur ad vſum artium ſecretarum, vt aſſerebant quidam vrgentes: vt autem aiebat ille, ad imbecillitatem firmandam fluentium capillorum: alio quoque in eum perniciosè compoſito, quòd petẽti per iocum cuidam Nigrino vt eum notarium faceret, exclamauit ille hominem ridens, *Fac me Imperatorem ſi id volueris impetrare.* Hócque ludibrio iniquè interpretato, & Fauſtinus ipſe & Nigrinus & alij ſunt interfecti. Præmiſſo igitur Merobaude cum militari peditum manu quam regebat, ad vaſtãdos cremandóſque barbaricos pagos, comite adiũcto Sebaſtiano, Valentinianus Acincum prope caſtra commouit, nauigiíſque ad repentinum caſum coniunctis, & contabulato celeri ſtudio ponte, per partẽ aliam tranſiit in Quados, ſpeculantes quidem ex diruptis montibus eius aduentum, quò plerique ancipites incertíque accidentium cum ſuis caritatibus ſeceſſerunt, ſed ſtupore defixos quum in regionibus ſuis contrà quàm opinabantur auguſta cernerent ſigna. Progreſſus ergo coacto gradu inquantum res tulit, iugulatáque ætate promiſcua, quam etiam tum palantem ſubitus occupauit excurſus, & tectis combuſtis, rediit cum incolumibus cunctis quos duxerat ſecum: itidémque apud Acincum moratus autumno præcipiti per tractus conglaciari frigoribus aſſuetos commoda quærebat hyberna: nulláque ſede idonea potiri præter Sabariam poterat, quanuis eo inualidam tempore aſſiduíſque malis afflictam.

Quadi aliarum cladiũ prodromi.

Vnde

Vnde hoc, etiãſi magni intererat, paulíſper ſequeſtrato, impigrè motus peragrata fluminis ripa, caſtríſque præſidio competenti munitis atque caſtellis, Bregitionem peruenit: ibíque diu compoſitum ad quietẽ principis fatum ſortẽ denuntiabat ei ſupremã prodigiis ingerentibus multis. Nanque diebus antè pauciſſimis ruinas fortunarum indicantia ceſſarũ arſere crinita ſidera cometarũ, quorum originem ſuprà docuimus: & apud Sirmium repentino fragore nubium fulmen excuſſum palatij & curiæ partem incendit & fori: & apud Sabariam eodem adhuc conſtituto, bubo culminibus regij lauacri conſidens, occentánſque funebria, nulla iacientium ſagittas & lapides contemplabili dextera cadere potuit, certatim licet ardenti ſtudio petebatur. Item quum ab vrbe prædicta tẽderet ad procinctũ, per portam voluit vnde introiit exire, vt omen colligeret quòd citò remeabit ad Gallias: quúmq; locus adgeſtis ruderibus neglect⁹ purgaretur, lapſam forem ferratam, quæ exitum obſerauit, multitudo remouere non potuit viribus magnis eniſa: & dum fruſtra tereret diem, coactus per aliam egreſſus eſt portã. Noctéque quam lux ereptura eũ vita ſequuta eſt, vt per quietem ſolet, videbat coniugem ſuam abſentem ſedere paſſis capillis, amictu ſqualẽti cõtectam: quam æſtimari dabatur fortunam eius eſſe cum tetro habitu iam diſceſſuram. Progreſſus deinde matutinus contractione vultu ſubtriſtis, quũ eũ oblatus non ſuſciperet equus anteriores pedes præter morem erigens in ſublime, innata feritate concitus, vt erat immanis, dexteram ſtratoris militi iuſſit abſcidi, quæ eum inſilientem iumento pulſerat conſueto: periſſétque cruciabiliter innocens iuuenis, nĩ tribunus ſtabuli Cerealis dirum nefas cum ſui periculo diſtuliſſet. Poſt hæc Quadorũ venere legati, pacem cum præteritorum obliteratione

Quos exiguo interuallo Valentinianus victor ſequitur, varijs territus præſagijs, rerum præſentium ſtatum facilè exprimentibus.

Eadem viſio multis alijs oblata, vt ex hiſtorijs conſtat.

Quadis pacem ſuppliciter obſecrantibus.

ſuppliciter obſecrātes: quam vt adipiſci ſine obſtaculo poſſent, & tyrocinium & quædā vtilia rei Romanæ pollicebantur. Quos quoniam ſuſcipi placuit, & redire induciis quæ poſcebantur indultis, quippe eos vexari diutius nec ciborum inopia nec alienum tempus anni patiebantur, in conſiſtorium Equitio introducente ſunt intromiſſi. Cúmque membris curuatis ſtarent metu debiles & præſtricti, docere iuſſi quæ ferebant, vſitatas illas cauſationum ſpecies iurandi fidem addendo firmabant: nihil ex communi mente proceruni gentis delictum adſeuerantes in noſtros, ſed per extimos quoſdam latrones amníque confines eueniſſe quæ inciuiliter geſta ſunt: etiam id quoque addendo vt ſufficiens ad facta purganda firmantes, quòd munimentum extrui cœptum nec iuſtè nec opportunè, ad ferociam animos agreſtes accendit. Ad hæc Imperator ira vehementi perculſus, & inter exordia reſpondendi tumidior, increpabat verborum obiurgatorio ſono nationem omnem vt beneficiorum immemorem & ingratam: paulatímque lenitus & ad molliora propenſior, tanquam ictus telo vitalia, vocéque ſimul obſtricta, ſuffectus igneo lumine cernebatur: & repentè cohibito ſanguine letali ſudore perfuſus, ne laberetur ſpectantibus exulibus concurſu miniſtrorum vitæ ſecretioris ad conclaue ductus eſt intimum. Vbi locatus in lecto exiguas ſpiritus reliquias trahens, nondum intelligendi minuto vigore cunctos agnoſcebat adſtantes, quos cubicularij, nequis eum necatum ſuſpicaretur, celeritate maxima corrogarant. Et quoniam viſcerum flagrante cōpage laxanda erat neceſſariò vena nullus inueniri potuit medicus, hanc ob cauſam quòd eos per varia ſparſerat curaturos militem peſtilentiæ morbo tentatum. Vnus tamen repertus venam eius iterum ſæpiúſque pungendo ne guttam quidem

Et cauſas actuum præteritorū explicantibus.

Valentinianus ira vehementi diluuio ſuffocatur.

Ira nimia perit is ide quod lucernis accidit, quæ præ nimia olei copia extinguuntur.

Ira tabificũ malis venenũ, intactis verat oſsibus medullas, & totum bibit artibus cruorem.

dem cruoris elicere potuit, internis nimietate caloꝝum ambuſtis: vel (vt quidam exiſtimabant) areſfactis ideo mẽbris quòd meatus aliqui quos hæmorrhoidas nunc appellamus, obſerati ſunt gelidis frigoribus concruſtati. Senſit immenſa vi quadam vrgente morborum, vltimæ neceſſitatis adeſſe præſcripta, dicerêque conatus aliqua vel mãdare, vt ſingultus ilia crebriùs pulſans ſtridórque dentium & brachiorũ motus velut cæſtibus dimicantium indicabat, iam ſuperatus liuentibúſque maculis interfuſus, animum diu colluctatum efflauit, ætatis quinquageſimo anno & quinto, imperij minus centum dies ſecundo & decimo.

Valentiniani vita paucis deſcripta

10 REPLICARE nunc eſt opportunũ, vt aliquoties fecimus, & ab ortu primigenio patris huiuſce principis adusque ipſius obitũ actus eius diſcurrere per epilogos breues, nec vitiorũ prætermiſſo diſcrimine vel bonorũ, quæ poteſtatis amplitudo monſtrauit, nudare ſolita ſemper animorũ interna.

Vnde oriundus.

Natus apud Cibalas Pannoniæ oppidũ Gratianus maior ignobili ſtirpe, cognominatus eſt à pueritia prima Funarius, ea re quòd nondum adultus venalem circunferens funem, quinque militibus eum rapere ſtudio magno conatis nequaquam ceſſit, æmulatus Crotoniaten Milonem, cui mala ſæpe cohærenter læua manu retinenti vel dextra, nulla vnquam virium fortitudo abſtraxit.

Cur dictus funarius.

Bellica eius tyrocinia & munera.

Ob ergo validi corporis robur & peritiam militum more luctandi notior multis, poſt dignitatem protectoris atque tribuni comes præfuit rei caſtrenſi per Africam: vnde furtorũ ſuſpicione contactus digreſſúſque, multo poſtea pari poteſtate Britannorũ rexit exercitũ: tandémque honeſtè ſacramento ſolutus reuertit ad larem: & agens procul à ſtrepitu mulctatione bonorũ afflictus eſt à Conſtantio hoc nomine quòd ciuili flagrãte diſcordia hoſpitio dicebatur ſuſcepiſſe Ma-

Mulctatione bonorum affligitur à Conſtantio.

gentium, per agrum ſuum ad propoſita feſtinantem. Cuius meritis Valentinianus ab ineunte aduleſcentia commendabilis contextu ſuarum quoque ſuffragante virtutum indutibus imperatoriæ maieſtatis apud Nicæam ornatus, in Auguſtum collegiũ fratrem Valentem adſciuit, germanitate concordi ſibi iunctiſſimũ, inter probra medium & præcipua, quæ loco docebimus competenti. Igitur Valẽtinianus poſt periculorum moleſtias plures dum eſſet priuatus emenſas imperitare exorſus, arces prope flumina ſitas & turbines, & Gallias petiit Alemannicis patentes excurſibus, reuiuiſcentibus erectius cognito principis Iuliani interitu, quem poſt Conſtantem ſolum omnium formidabant. Ideo autem etiã Valentinianus meritò timebatur, quòd & exercitus auxit valido ſupplemento, & vtrobique Rhenum celſioribus caſtris muniuit atque caſtellis, ne latere vſquam hoſtis ad noſtra ſe proripiens poſſit. Vtque multa prætereamus quæ egit moderatoris auctoritate fundati, quæque per ſe vel duces correxit induſtrios, poſt Gratianum filium in ſocietatem ſuæ poteſtatis aſſumptum, Vithigabium regem Alemannorum, Vadomario genitum adoleſcentem in flore primo genarum, nationes ad tumultus cientem & bella, clàm, quia non potuit apertè, confodit: & Alemannis congreſſus propè Solicinium locum, vbi inſidiis penè perierat circumuentus, ad exitium vltimum delere potuit vniuerſos, ni paucos velox effugium tenebris amandaſſet. Inter hæc tamen cautè geſta, iam conuerſos ad metuendam rabiem, Saxonas, ſemper quolibet inexplorato ruentes, delatóſque tunc ad maritimos tractus, quorum ſpoliis penè redierant onuſti, malefido quidem ſed vtili commento peremit, præda raptoribus vi fractis excuſſa. Itidémque Britannos, cateruas ſuperfuſorum hoſtium

Quare Imperator creatus.

Eius in imperio res geſta.

Cur ab Alemannis timebatur.

Gratianum auguſtũ declarat.

Vithigabiũ regẽ inſidiis confodit.

Saxonas perfidè peremit.

non

non ferentes, ſpe meliorum aſſumpta in libertatem & quietem reſtituit placidam, nullo penè redire permiſſo graſſatorum ad ſua. Efficacia pari Valētinum quoque Pannonium exulem, vt per has prouincias molientem otium turbare commune; antè quàm negotium efferueſceret oppreſſit. Africam deinde malo repentino perturbatam, diſcriminibus magnis exemit, quū voraces militarium faſtus ferre nequiens Firmus, ad omnes diſſenſionum motus perflabiles gentes Mauricas concitaſſet. Similique fortitudine clades ingemiſcēdas Illyrici vindicaſſet, ni morte præuentus reliquiſſet rē ſeriā imperfectam. Ac licet opera præſtabilium ducum hæc quæ retulimus conſummata ſunt; tamen ipſum quoque ſatis conſtat, vt erat expeditæ mētis vſuque caſtrēſis negotij diuturno firmatus, egiſſe complura: inter quæ illud elucere clariùs potuit, ſi Macrianum regē ea tempeſtate terribilem viuū capere potuiſſet, vt induſtria magna tentarat; poſtquam eum euaſiſſe Burgundos, quos ipſe admouerat Alemannis, mœrens didiciſſet & triſtis. Hæc ſuper actibus principis breui ſunt textu percurſa.

Britanniis reſtituit pacem.

Africam ſedat, Firmo oppreſſo.

Morte præuētus inabſoluta multa relinquit.

II. NVNC confiſi, quòd nec metu nec adulandi fœditate conſtricta poſteritas incorrupta præteritorum ſolet eſſe ſpectatrix, ſummatim eius numerabimus vitia, poſt & benè merita narraturi. Adſimulauit nonnunquam clementis ſpeciem, quum eſſet in acerbitatem naturę calore propenſior, oblitus profectò quòd *regenti imperium omnia nimia, velut prærupti ſcopuli, ſunt diuitanda.* Nec enim vſquam reperitur miti cohercitione contentus, ſed aliquoties quæſtiones multiplicari iuſſiſſe cruētas, poſt interrogationes funeſtas nōnullis aduſque diſcrimina vitæ vexatis. Et ita erat effuſior ad nocendum, vt nullum aliquando damnatorum capitis eriperet morte ſubſcriptionis elogio leni, quum id etiam principes

Eius vitia.

Clementiæ ſimulatio.

Iracundia.

Crudelitas.

Multis maiorum exemplis damnata. interdum fecerint ſæuiſſimi. Atqui potuit exempla multa contueri maiorum & imitari peregrina atque interna humanitatis & pietatis, quas ſapientes conſanguineas virtutes eſſe definiunt: è quibus hæc ſufficiet poni. Artaxerxes Perſarũ ille rex potentiſſimus, quem Macrochirã membri vnius longitudo commemorauit, ſuppliciorum varietates quas natio ſemper exercuit cruda, lenitate genuina caſtigans, tiaras ad vicẽ capitum quibuſdam noxiis amputabat: & ne ſecaret aures more regio pro delictis, ex galeris fila pendentia præcidebat: quæ tẽperantia morum ita tolerabilem eum fecit & verecundum, vt adnitentibus cunctis multos & mirabiles actus impleret Græcis ſcriptoribus celebratos. Prænestino prætore, qui bello quodam Samnitico properare iuſſus ad præſidium venerat ſegniùs, ad crimen diluendum exhibito, Papirius Curſor ea tempeſtate dictator, ſecurem per lictorem expediri, hominéque abiecta purgandi ſe fiducia ſtupefacto, viſum propè fruticem iuſſit abſcidi: hócque ioci genere caſtigatum eũm abſoluit, non ideo contemptus, vt ad reſiſtendum aptus Alexandro magno, ſi calcaſſet Italiam, æſtimatus. Hæc forſitan Valentinianus ignorans, minimẽque reputans *afflicti ſolatia ſtatus ſemper eſſe lenitudinẽ principum*, pœnas per ignes augebat & gladios: quod vltimum in aduerſis rebus remedium pietas reperit maiorum, vt Iſocratis memorat pulchritudo: cuius vox eſt perpetua docentis, *ignoſci debere interdum armis ſuperato rectori, quàm iuſtum quid ſit ignoranti.* Vnde motum exiſtimo Tullium præclarè pronuntiaſſe quum defenderet Oppium, *Etenim multum poſſe ad ſalutem alterius, honori multis: parum potuiſſe ad exitium, probro nemini fuit.* Auiditas plus habendi ſine honeſti prauíque differentia, & indagandi quæſtus varios per alienæ vitæ naufragia, exundauit in hoc principe flagran-

Nempe Artaxerxes Longimani.

Papirij Curſoris.

Sapientum item, Iſocratis & Ciceronis, ſcitè dictis.

Auaritia turpis & principe prorſus indigna.

flagrantiùs adoleſcens: quam quidem prætendentes Imperatorem Aurelianum purgare tentabant, id adfirmando, quòd vt ille poſt Gallienum & lamentabiles reip. caſus exinanito ærario, torrentis ritu ferebatur in diuites; ita hic quoque poſt procinctus Parthici clades magnitudine indigens impenſarũ, vt militi ſupplementa ſuppeterent & impendium, crudelitati cupiditatem opes nimias cõgerendi miſcebat: diſſimulans ſcire quòd *ſunt aliqua quæ fieri non oportet, etiamſi licet*: Themiſtoclis illius diſſimilis, qui quum poſt pugnam agmináque deleta Perſarum, licenter obambulans armillas aureas vidiſſet humi proiectas & torquem, *Tolle*, inquit, *hæc* (ad comitum quendam propè adſtantem) *tu qui Themiſtocles non es*: non quodlibet probans in duce magnanimo lucrum. Huius exempla continentiæ ſimilia plurima in Romanis exuberãt ducibus: quibus omiſſis, quoniam non ſunt perfectæ virtutis indicia (nec enim aliena non rapere laudis eſt) vnum ex multis conſtans innocentiæ vulgi veteris ſpecimen ponam. Quum proſcriptorum locupletes domus diripiendas Romanæ plebi Marius dediſſet & Cinna, vulgi rudes animi & humana ſoliti reſpectare, alienis laboribus pepercerunt: vt nullus egens reperiretur aut infimus, qui de ciuili luctu fructum contrectare pateretur ſibi conceſſum. Inuidia præter hæc antedictus medullitus vrebatur: & ſciens pleraque vitiorum imitari ſolere virtutes, memorabat aſſiduè, liuorem virtutum, rectæ poteſtatis inuidiam eſſe ſociam. Vtque ſunt dignitatum apices maximi licere ſibi cuncta exiſtimãtes, & ad ſuggillandũ contrarios exturbandóſq; meliores proniùs inclinati, bene veſtitos oderat, & eruditos, & opulẽtos, & nobiles: & fortibus detrahebat, vt ſolus videretur bonis artibus eminere: quo vitio exarſiſſe principẽ legimus Hadrianũ. Arguebat hic idẽ princeps

Damnata exemplis veterum.

Nempe Themiſtoclis.

Romanorum ducum.

Populi ipſius Romani.

Inuidia.

Odium in bene veſtitos, eruditos, opulentos & nobiles.

timidos ſæpiùs, maculoſos tales appellans & ſordidos, & infra ſortem humilem amandandos, ad pauores inritos aliquoties abiectiùs pallens, & quòd nuſquam erat inattentè formidans. quo intellecto magiſter officiorum Remigius, quum eum ex incidentibus ira feruere ſentiret, fieri motus quoſdam barbaricos inter alia ſubſerebat: hócque ille audito quia timore mox frangebatur, vt Antoninus Pius erat ſerenus & clemens. Iudices nunquam conſulto malignos elegit: ſed ſi ſemel promotos agere didicit immaniter, Lycurgos inueniſſe ſe prædicabat & Caſſios, columina iuſtitiæ priſcæ: ſcribénſque hortabatur adſiduè, vt noxas vel leues acerbiùs vindicarent: nec adflictis erat vllum in principis benignitate perfugium, quod ſemper, vt agitato mari iactatis portus patuit exoptatus. *Finis enim iuſti imperij* (vt ſapientes docent) *vtilitas obedientium æſtimatur & ſalus.*

Timiditas intempeſtiua.

Pertinacia in retinendis malis miniſtris.

Auſteritas.

12. CONSENTANEVM eſt venire poſthæc ad eius actus ſequẽdos rectè ſentientibus & probandos: cũ quibus ſi reliqua temperaſſet, vixerat vt Traianus & Marcus. In prouinciales admodum parcus, tributorum vbique molliens ſarcinas; oppidorum & limitum conditor tempeſtiuus, militaris diſciplinæ cenſor eximius, in hoc tantum deerrans, quòd quũ gregariorum etiam læuia puniret errata, potiorum ducum flagitia progredi ſinebat in maius, ad querelas in eos motas aliquoties obſordeſcẽs: vnde Britãnici ſtrepitus & Africanæ clades & vaſtitas emerſit Illyrici. Omni pudicitiæ cultu domi caſtus & foris, nullo contagio conſcientiæ violatus obſcœnæ, nihil inceſtũ: hancque ob cauſam tanquam retinaculis petulantiam frænarat aulæ regalis, quod cuſtodire facilè potuit. Neceſſitudinibus ſuis nihil indulgens, quas aut in otio reprimebat, aut mediocriter honorauit, abſque fratre: quem tẽporis compul-

Valentiniani virtutes.

Benignus erga ſubditos.

Diſciplinæ militaris cẽſor eximius.

Pudicus.

Temperans.

pulſus anguſtijs in amplitudinis ſuę ſocietatem adſumpſit. Scrupuloſus in deferendis poteſtatib. celſis: nec imperante eo prouinciam nummularius rexit, aut adminiſtratio venundata niſi inter initia, vt ſolent occupationis ſpe vel impunitè quædam ſceleſta committi. Ad inferenda propulſandaque bella ſolertiſſimus, cautus, æſtu Martij pulueris induratus, boni prauíque ſuaſor & deſuaſor admodũ prudens, militaris rei ordinum ſcrutantiſſimus, ſcribẽs decorè venuſtéque pingens & fingens, & nouorum inuentor armorum: memoria ſermonéquę incitato quidem ſed rarò facundię proximo vigens, amator munditiarum, lætúſque non profuſis epulis ſed excultis. Poſtremò hoc moderamine principatus inclaruit, quòd inter religionum diuerſitates medius ſtetit, nec quenquam inquietauit, neque vt hoc coleretur imperauit aut illud; nec interdictis minacibus ſubiectorũ ceruicem ad id quod ipſe coluit inclinabat, ſed intemeratas reliquit has partes vt reperit. Corpus eius lacertoſum & validũ, capilli fulgor coloríſque nitor, cum oculis cęſiis ſemper obliquum intuentis & toruum: Atque pulchritudo ſtaturæ, liniamẽtorúmque recta compago, maieſtatis regiæ decus implebat. Poſt conclamata Imperatoris ſuprema, corpúſque conditum ad ſepulturam, vt miſſum Conſtantinopolin inter diuorum reliquias humaretur, ſuſpenſo inſtante procinctu, anceps rei timebatur euentus cohortibus Gallicanis quæ non ſemper dicatæ legitimorum principum fidei, velut imperiorum arbitræ auſuræ nouum quoddam in tempore ſperabantur: hoc tentatores nouitatis adiuuante, quòd geſtorum ignarus etiam tum Gratianus agebat tum apud Treueros, vbi profecturus cũ morari diſpoſuerat pater. Quum negotium in his eſſet anguſtiis, & tanquam in eadem naui futuri periculorum ſi accidiſſet participes, omnes eadẽ for-

Prudens.

Solertiſſimus.

Patiens laborum.

Dux optimus.

Induſtrius.

Ingenioſus.

Facundus.

Elegans & nitidus.

Moderatus.

Corporis decus.

Funus.

Summates, poſt Valentiniani obitũ, ſapiẽter

prouidēt ne quid detrimenti Imperium caperet.

midarent, ſedit ſummatum conſilio, auulſo pontę quem compaginarat antè neceſſitas inuadens terras hoſtiles, vt ſuperſtitis Valentiniani mandato Merobaudes protinus acciretur. Hócq; ille, vt erat ſolertis ingenij, quod euenerat ratus, aut fortè doctus ab eo per quem vocabatur, rupturum concordiæ iura Gallicanum militem ſuſpicatus, miſſam ad ſe teſſeram finxit redeundi cum eo ad obſeruandas Rheni ripas, quaſi furore barbarico crudeſcente. vtque erat ſecretè mandatum, Sebaſtianum principis adhuc ignorantem exceſſum, longiùs amandauit, quietum quidem virum & placidum, ſed militari fauore ſublatum, &eo maximè tunc cauendum. Reuerſo itaque Merobaude, altiore cura proſpectum, expedito conſilio Valentinianus puer defuncti filius tum quadrimus vocaretur, in imperium cooptandus, centeſimo lapide diſparatus, degénſque cum Iuſtina matre in villa quam Murocinctam appellant. Hócque continenti omnium ſententia confirmato, Cerealis auunculus eius ocyùs miſſus, eundem puerũ lectica impoſitum duxit in caſtra. Sextóque die poſt parẽtis obitum Imperator legitimè declaratus, Auguſtus nuncupatur more ſolenni. Et licet quum hæc agerentur, Gratianum indignè laturum exiſtimarent, abſque ſui permiſſu principem alium inſtitutum, poſtea metu ſolicitudine diſcuſſa vixere ſecuriùs, quòd ille, vt erat beneuolus & peritus, conſanguineum pietate nimia dilexit & educauit.

Et Valentinianũ filiũ quadrimum Gratiano cooptãt collegam.

A M-

AMMIANI MARCELLINI GESTARVM RERVM liber xxxj.

BREVIARIVM LIBRI.

1 *Præſagia & portenta in Oriente aduerſus Valentem. Exitij eiuſdem & diuerſarum cladium origo. Hunnorum natio exquiſitè deſcripta.*

2 *Maſſagetæ, Neuri, Vidini, Geloni, Agathyrſi, Melanchlenæ, Anthropophagi, & Alani, qui fuerint, eorúmque mores.*

3 *Gothorum varij populi Septentrionales, Hunnorum potentia, partim fracti & patriis pulſi ſedibus, partim pauore perculſi, ripis Dannubij occupatis, auxilia & ſedes quietas petiêt à Valente.*

4 *Thraciæ partes Gothorum innumeris turmis incolendæ conceduntur.*

5 *Auaritia crudeliſque ſuperbia quorundam Thraciæ præfectorum, Lupicini item nefaria proditio & cruenta laniena, Gothos arma induere cogũt vt Romanis bellum inferrent.*

6 *Lupicinus temerario impetu Gothis occurrens tribunis ſuis & pleriſque militibus deſideratis, fugam capeſſit. Am. Marcellini hiſtorica narratio de aduentitiis populis qui prioribus ſeculis orbis partes grauiter afflixerunt.*

7 *Alij Gothorum reguli & populi in Helleſpõtum tranſire iuſſi, & iniuſtè vexati, reliquis iam armatis coniunguntur, deinde Thraciam vaſtant.*

8 *Multiplici cura Valens diſtractus exercitum mittit in Thraciam. Gothi & Romani manus conſe-*

runt. Victoria non ſine ſudore, ſanguine & lacrymis penes Romanos.

9 *Gothi, Hunnis & Alanis ad prædæ ſocietatẽ adſcitis, horrendis cædibus & direptionibus Thraciam populantur; Dibaltum oppidum fruſtrà obſident. Frigeridum peritiſſimum belli ducem perſequentes noua clade terrentur, & multos captos Frigeridus circa Mutinam Regium & Parmã, rura culturos exterminat.*

10 *Lentienſes Alemãnici populi cũ ingenti exercitu Romanos ditiones irrumpunt. Hos prælio vincit Gratianus, paucis ſuperſtitibus elapſis, qui in montibus exagitati ſupplices pacẽ obtinẽt, & ad genitales terras innoxij ire permittũtur.*

11 *Gratiani elogium. Frigeridus dux præſtantiſſimus, ac Gothorum terror, intẽpeſtiuè reuocatur à Valente, qui validũ exercitum ducit in Gothos, graui clade à Sebaſtiano peditum magiſtro prope flumẽ Hebrum afflictos.*

12 *Valens, qui Gratiani (multiplices veteranorum & ſelectorum militum copias adducentis) virtutibus vrebatur, non expectato auxilio, ſed ſuperbia ſua adulatorum vocibus ineptis, & funeſto quodam fato impulſus, Gothis occurrere feſtinat: eorúmque legatos de pacis conditionibus agentes, re infecta dimittit.*

13 *Fritigernus Gothorum dux primarius obſides vtrinque dari petit, vt de pace ineũda tutiùs agatur. At quorũdam Romanorũ importuno inutilíque conatu res ad arma redit.*

14 *Gothorum & Romanorũ acies atque acerrimus conflictus. Tandẽ Romani vertuntur in fugam. De Valẽtis interitu duplex ſententia: alijs ſagittæ ictu interemptum, nec poſtea vſquam repertum, alijs igne conſumptum eum exiſtimãtibus.*

15 *Valentis virtutes & vitia. Exitus vitæ locúſque vbi perijt ab oraculo deſignatus.*

16 *Gothi victores Hadrianopolim obſidẽt, ſed repulſam patiuntur, multis in oppugnatione cæſis.*

17 *Hadrianopoli relicta Perinthum & Conſtãtinopo-*

ſtinopolim tentare audent: at fracti caſibus aduerſis per arctoas prouincias ſeſe effundunt. Qui Thraciam occupauerant Iulij militiæ magiſtri opera, vno eodémque die, tãquam ſigno dato, trucidantur omnes, & ideo Orientis prouinciæ magnis diſcriminib. eripiũtur. Hiſtoria ab Am. Marcel. ſcriptæ ſubijcitur breuis epilogus.

INTEREA & fortunæ volucris rota, 1
aduerſa proſperis ſemper alternãs, Bellonam furiis in ætatẽ aſcitis armabat, mœſtóſque tranſtulit ad orientẽ euentus, quos aduentare præſagiorũ fides clara monebat & portentorũ. Poſt multa enim quæ vates augureſq; prædixere veridicè, reſultabãt canes vlulantibus lupis, & querulum quiddam nocturnæ volucres gemebant & flebile, & ſqualidi ſolis exortus hebetabãt matutinos diei candores, & Antiochiæ per rixas tumultúſque vulgares id in conſuetudinem venerat vt quiſque vim ſe pati exiſtimaret, *Viuus ardeat Valens*, licentiùs clamitaret. Vocẽſque præconum audiebantur aſſiduè, mandantium congeri ligna ad Valentini lauacri ſuccenſionem, ſtudio ipſius principis conditi. Quæ hunc illi impẽdere exitum vitæ modò non apertè loquendo mõſtrabant. Super his laruale ſimulacrum Armeniæ regis & miſerabiles vmbræ paulò antè in negotio Theodori cæſorum, per quietem ſtridẽdo carmina quædam nimirum horrenda multos diris terroribus agitabant. Tragula Gurgulione confecto exanimis viſa eſt iacens. cuius mors publicorum funerum ærumnas indicabat amplas & peruulgatas. Denique quùm Chalcedonos ſubuerterentur veteres muri vt apud Conſtantinopolin ædificaretur lauacrum, ordine reſoluto ſaxorum in quadrato lapide, qui ſtructura latebat in media, hi Græci verſus inciſi reperti ſunt, futura plenè pandentes,

Supererat Valens, quẽ acerbiore ſupplicio Numinis vindicta mulctat.

Præſagijs & portentis anteſignanis proximas clades denũtians.

Et inſcriptione vetuſta futura pandens.

Ἀλλ᾽ ὁπόταν νύμφαι δροσεραὶ κατ᾽ ἄστυ χορείαις
Τερπόμεναι, στροφόωντες εὐστεφέας κατ᾽ ἀγυιάς,
Καὶ τεῖχος λύγοιο πολύστονον ἔασι καρ
Δὴ τότε Οὔνια φῦλα πολυσπέρμων ἀπορῦσι
Ἴστρου καμψιρόοιο πόρον περάοντα σὺν αἰχμῇ,
Καὶ Σκυθικὴν ὀλέσει χώραν καὶ Μυσίδα γαῖαν,
Παίονά θ᾽ ἱπποβάτην σὺν Κέλταις μενομένοισιν
Ταυτὸ δὲ βιότοιο τέλος καὶ δῆρος ἐφέζει.

Id eſt, *At quum roſidæ Nymphæ, quæ choreis per vrbem oblectantur, per pulchrè coronatos vicos verſabantur; murúſque multo cum gemitu ad lauacrum muniendum adhibebitur: tunc Vnia gentes* (id eſt, Hunnicæ nationes) *latè diſſeminatæ erumpent, Iſtri flexiſlui alueum cum cuſpide traiectura: Scythicámque ac Myſiam terram perdent, Pæonémque equis aptum cum furentibus Celtis idem & vitæ finis, & certamen occupabit.* Totius autem ſementem exitij & cladium originem diuerſarum, quas Martius furor incendio ſolito miſcendo cuncta conciuit, hanc comperimus cauſam. Hunnorum gens monumentis veteribus leuiter nota, vltra paludes Mæoticas glacialem oceanum accolens, omnem modum feritatis excedit. Vbi quoniam ab ipſis naſcendi primitiis infantum ferro ſulcantur altiùs genæ, vt pilorum vigor tempeſtiuus emergens corrugatis cicatricibus hebetetur, ſeneſcunt imberbes abſque vlla venuſtate, ſpadonib. ſimiles. Compactis omnes firmíſque membris & opimis ceruicibus prodigioſè deformes & pādi, vt bipedes exiſtimes beſtias, vel quales in commarginandis pontibus effigiati ſtipites dolantur incomptè in hominū figuras. ſic & in ſua vita viſi ſunt aſperi, vt neq; igni, neque ſaporatis indigeant cibis, ſed radicibus herbarum agreſtium & ſemicruda cuiuſuis pecoris carne

Mundi iudex & dominantium dominus ira ſuæ flagella miris incognitiſque humanæ menti rationibus aptare nouit, ac nationes procul remotas excitare, per quas formidāda ſua iudicia in ingratos principes & populos exequitur.

carne veſcantur, quam inter femora ſua & equorum terga ſubſeitam, fotu calefaciunt breui. Ædificiis nullis vnquam tecti, ſed hæc velut ab vſu communi diſcreta ſepulcra declinant. Nec enim apud eos vel arundine faſtigiatum reperiri tugurium poteſt. Sed vagi montes peragrantes & ſyluas, pruinas famem ſitimque perferre ab incunabulis aſſueſcunt. Peregrè tecta, niſi adigente maxima neceſſitate, non ſubeunt. Nec enim apud eos ſecuros exiſtimant eſſe ſub tectis. Indumentis operiũtur linteis, vel ex pellibus ſylueſtrium murum conſarcinatis. Nec alia illis domeſtica veſtis eſt, alia forenſis. ſed ſemel obſoleti coloris tunica collo incerta non antè deponitur aut mutatur quàm diuturna carie in pannulos defluxit defruſtata. Galeris incuruis capita tegunt, hirſuta crura coriis munientes hædinis. Eorúmque calcei formulis nullis aptati, vetant incedere greſſibus liberis. Qua cauſa ad pedeſtres parum accommodati ſunt pugnas: verùm equis propè affixi, duris quidem, ſed deformibus, & muliebriter iiſdem nonnunquam inſidentes, funguntur muneribus conſuetis. In ipſis quiuis in hac natione pernox & perdius emit & vendit, cibúmque ſumit & potum, & inclinatus ceruici anguſtæ iumenti, in altum ſoporem aduſque varietatem effunditur ſomniorum. Et deliberatione ſuper rebus propoſita ſeriis, hoc habitu omnes in commune conſultant. Aguntur autem nulla ſeueritate regali, ſed tumultuario primatum ductu contenti, perrumpunt quicquid inciderit. Et pugnant nonnunquam laceſſiti, ſed ineuntes prælia cuneatim variis vocibus ſonãtibus toruum. Vtque ad pernicitatem ſunt leues & repentini, ita ſubitò de induſtria diſperſi lugeſcunt, & impoſita acie, cum cæde vaſta diſcurrunt, nec inuadentes vallum, nec caſtra inimica pilantes præ nimia parte decernuntur. Eóque omniũ

Ideo vides homines ad bella natos.

Ad pugnas equeſtres præcipuè accõmodatos.

Vi & ferrò viam ſibi facientes.

Bellatores acerrimos et ad ſubigēdū terrarū orbē ab orbis domino aptatos: quemadmodum poſtea acciſſe Europæa hiſtoria teſtatur.

acerrimos facere dixeris bellatores, quod procul miſſilibus telis, acutis oſſibus pro ſpiculorum acumine arte mira coagmentatis, ſed diſtinctis cominus ferro ſine vi reſpectu con. . . . . . hoſteſque dum mucronum noxias obſeruant, contortis laciniis illigant, vt laqueatis reſiſtentium membris equitandi vel gradiendi adimant facultatem. Nemo apud eos arat, nec ſtiuam aliquando contingit. Omnes enim ſine ſedibus fixis abſq; lari vel lege aut ritu ſtabili diſpalantur, ſemper fugientium ſimiles cum carpentis in quibus habitant. Vbi coniuges ex villis veſtimenta contexunt, & coeunt cum maritis, & pariunt, & aduſque pubertatem nutriunt pueros.

Cōiugia eorū bellū nō pacem ſpectantia.

Nullúſque apud eos interrogatus, reſpondere vnde oritur poteſt, alibi conceptus, natúſque procul, & lõgiùs educatus. Per inducias infidi, inconſtantes, ad omnem auram incidentes, ſpei nouæ perquam mobiles, totum furori incitatiſſimo tribuentes. Inconſultorum animalium ritu, quod honeſtum inhoneſtúmve ſit penitus ignorantes. Flexiloqui &

Nullus ordo vel politicus, vel eccleſiaſticus, ſed Martius furor.

obſcuri. Nullius religionis vel ſuperſtitionis reuerentia aliquando diſtricti. Auri cupidine immenſa flagrantes. Adeo permutabiles & iraſci faciles, vt eodem aliquoties die à ſociis nullo irritante ſæpe deſciſcant, itidémque propitientur nemine leniente. Hoc expeditum indomitúmque hominum genus, externa prædandi auiditate flagrans immani, per rapinas finitimorum graſſatum & cædes, aduſque Achaiam peruenit.

Alij Septētrionales populi, qui ſimul confluxerunt tandem, & ex quibus multorū aliorū colluuies poſtea orta eſt.

2 RESTANT Maſſagetæ, qui vnde ſint, vel quas incolant terras (quoniam huc res prolapſa eſt) conſentaneum eſt demonſtrare. Geographica perplexitate monſtrata, quæ diu multa luda . . . . & varia, tandem reperit veritatis interna . . . . ad Iſter aduenarum magnitudine fluenti Sauromatas prætermeat aduſque amnem Tanaim pertinentes,

nentes,

nentes, qui Aſiam terminat ab Europa. Hoc tranſito, in immenſum extentas Scythiæ ſolitudines Alani inhabitant, ex montium appellatione cognominati, paulatímque nationes conterminas crebritate victoriarum attritas ad gentilitatem ſui vocabuli traxerunt vt Perſæ. Inter hos Neuri mediterranea incolunt loca, vicini verticibus celſis, quos præruptos gelúque torpentes aquilones adſtringunt. Poſt quos Vidini ſunt & Geloni perquam feri. Qui detractis peremptorum hoſtium cutibus indumenta ſibi equíſque tegmina conficiunt, bellatrix gens. Gelonis Agathyrſi collimitant, interſtincti colore cæruleo corpora ſimul & crines. Et humiles quidem minutis atque raris, nobiles verò latis fucatis & denſioribus notis. Poſt hos Melanchlænas & Anthropophagos palari accepimus per diuerſa, humanis corporibus victitantes, quibus ob hæc alimenta nefanda deſertis, finitimi omnes longa petiere terrarum. Ideóque plaga omnis orienti æſtiuo obiecta vſque dum venitur ad Seras, inhabitabilis tranſit. Parte alia prope Amazonum ſedes Alani ſunt Orienti acclines, diffuſi per populos ac gentes amplas, Aſiaticos vergentes in tractus, quas dilatari adúſque Gangen accepi, fluuium interſecantem terras Indorum, maréque inundantem auſtrale. Ibi partiti per vtranque mundi plagam Alani (quorum gentes varias nunc recenſere non refert) licet dirempti ſpatiis longis per pagos, vt Nomades, vagantur immenſos. Æui tamen progreſſu ad vnum conceſſere vocabulum, & ſummatim omnes Alani cognominantur. Mores & media & efferatam viuendi, ſed iam immaturam. Nec enim vlla ſunt illis tuguria, aut verſandi vomeris curæ, ſed carne & copia victitant lactis, plauſtris ſuperſidentes, quæ operimentis curuatis corti-

Maſſagetæ. Alani. Neuri. Vidini. Geloni. Agathyrſi. Melanchlænæ. Anthropophagi. De Alanis, quorum nomen omnes hi bellatores populi tandem ſumpſerunt, plura. Victus eorum. Domicilia.

cum per ſolitudines conferunt ſine fine diſtentas. Quúmque ad graminea venerint, in orbiculatam figuram locatis ſarracis ferino ritu veſcuntur: abſumptíſque pabulis, velut carpentis ciuitates impoſitas vehunt: maréſque ſuprà cum fœminis coeunt. Et naſcuntur in his & educuntur infantes: & habitacula ſunt hæc illis perpetua: & quocunque ierint, illic genuinum exiſtimant larem. Armenta præ ſe agentes cum gregibus paſcunt: maximéque equini pecoris eſt eis ſolicitior cura. Ibi campi ſemper herbeſcunt, interſitis pomiferis locis. Atque ideo tranſeuntes quolibet, nec alimentis nec pabulis indigent. quod efficit humectum ſolum & crebri fluminum prætermeantium curſus. Omnis igitur ætas & ſexus imbellis circa vehicula ipſa verſatur, muniíſque diſtingitur mollibus: iuuentus verò equitandi vſu à prima pueritia coaleſcens: incedere pedibus exiſtimat vile: & omnes militari diſciplina prudentes ſunt bellatores. Vnde etiam Perſæ, qui ſunt originitus Scythæ, pugnandi ſunt peritiſſimi. Proceri autem Alani penè ſunt omnes & pulchri, crinibus mediocriter flauis, oculorum temperata toruitate terribiles, & armorum leuitate veloces. Hunníſque per omnia ſuppares, verùm victu mitiores & cultu. La . . . nando & venando, aduſque Mæotica ſtagna & Cimmerium Boſphoron, itidémque Armenias diſcurrentes & Mediam. Vtque hominibus quietis & placidis otium eſt voluptabile, ita illos pericula iuuant & bella. Iudicatur ibi beatus qui in prælio profuderit animam. Seneſcentes enim &. fortuitis mortibus mundo digreſſos, vt denegeres & ignauos, conuitiis atrocibus inſectantur. Nec quicquam eſt quòd clatiùs iactent quàm homine quolibet occiſo. Próque exuuiis glorioſis, interfectorum auulſis

ἁμαξόϐιοι.

Opes.

Infantiū & mulierum cura.

Iuuenū exercitia.

Alanorum ſtatura & forma.

Graſſationes.

Bella ſunt illis artes & deliciæ.

Gloria.

uuſis capitibus detractas pelles, pro phaleris iumentis accommodant bellatoriis. Nec templum apud eos viſitur aut delubrum, ne tugurium quidem culmo tectum cerni vſquam poteſt. Sed gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eúmque vt Martem, regionum quas cicumeunt præſulem, verecundiùs colunt. Futura miro præſagiunt modo. Nam rectiores virgas fœminæ colligentes, eáſque cum incantamentis quibuſdam ſecretis præſtituto tempore decernentes, apertè quid portetur, norunt. Seruitus quid ſit ignorabant omnes generoſo ſemine procreati. Iudicéſque etiam nunc eligunt, diuturno bellandi vſu ſpectatos. Sed ad reliqua textus propoſiti reuertamur.

Religio, Domus.

Et Numen.

In ſummá, bellum toto vita curſu ſpirant.

3 IGITVR Hunni peruaſis Alanorum regionibus, quos Geuthungis confines Tanaitas conſuetudo nominauit, interfectíſque multis & ſpoliatis, reliquos ſibi concordandi fide pacta iunxerunt: eíſque adiunctis confidentiùs Ermenrichi latè patentes & vberes pagos repentino impetu perruperunt bellicoſiſſimi regis, & per multa variáque fortiter facta vicinis nationibus formidati. Qui vi ſubitæ procellæ perculſus, quanuis manere fundatus & habilis diu cunctatus eſt, impendentium tamen diritatem augente vulgatiùs fama, magnorum diſcriminum metum voluntaria morte ſedauit. Cuius poſt obitum rex Vithimiris creatus reſtitit aliquantiſper Alanis, Hunnis aliis fretus, quos mercede ſociauerat partibus ſuis. Verùm poſt multas quas pertulit clades, animam effudit in prælio, vi ſuperatus armorum. Cuius parui filij, Viderichi nomine, curam ſuſceptam Alatheus tuebatur & Saphrax, duces exerciti & firmitate pectorum noti. Qui quum tempore arcto præuenti abieciſſent fiduciam repugnandi, cau-

Hunni alios populos Alanorũ nomine gaudẽtes inuadunt.

Ermenrichũ Alanum regem ad mortem adigũt.

Vithimirim in prælio obtruncãt.

Alios primates pellunt patriis ſedibus.

tiùs diſcedentes ad amnem Danaſtum peruenerunt, inter Iſtrum & Boriſthenem per camporum ampla ſpatia diffluentem. Hæc ita præter ſpem accidiſſe doctus Athanaricus Theruingorum iudex, in quem (vt ante relatum eſt) ob auxilia miſſa Procopio dudum Valens commouerant ſigna, ſtare gradu fixo tentabat, ſurrecturus in vires, ſe ipſe quoque laceſſeretur, vt cæteri. Caſtris denique propè Danaſti margines aggere vt vngorij vallem longiùs opportunè metatis, Munderichum ducem poſtea limitis per Arabiam, cum Lagarimano & optimatibus aliis, aduſque viceſimum lapidem miſit, hoſtium ſpeculaturos aduentum, ipſe aciem nullo turbante interim ſtruens. Verùm longè aliter quàm rebatur euenit. Hunni enim (vt ſunt in coniectura ſagaces) multitudinẽ eſſe longiùs aliquam ſuſpicati, prætermiſſis quos viderant, in quietem tanquam nullo obſtante compoſitis, rumpente noctis tenebris luna vado fluminis penetrato, id quod erat potiſſimum elegerunt. Et veriti ne præcurſorius index procul agentes abſterreat, Athanaricum ipſum ictu petiuere veloci. Eúmque ſtupentem ad impetum primum, amiſſis quibuſdam ſuorum coegerunt ad effugia properare montium prærupto-rum. Qua rei nouitate maioréque venturi pauore conſtrictus, à ſuperciliis Gerazi fluminis aduſque Danubium Taifalorum terras præſtringens, muros altiùs erig[e]bat: ac lorica diligentia celeri conſummata, in tuto locandam ſecuritatem ſuam exiſtimans & ſalutem. Dúmque efficax opera ſuſcitatur, Hunni paſſibus eum citis vrgebant. Et iam oppreſſerant aduentantes, ni grauati prædarum onere deſtitiſſent. Fama tamen latè ſerpente per Gothorum reliquas gentes, quòd inuſitatum antehac hominum genus modò ruens vt turbo montibus celſis, ex abdito ſinu coortum oppoſita quæque conuellit,

Athanaricum eis reſiſtere volentẽ fulminea quadam vi deiiciunt.

Et longiùs recedentem citis paſſib. vrgent.

lit, corrumpit, populi pars maior, quæ Athanaricum attenuata neceſſariorum penuria deſeruerat, quæritabat domicilium remotum ab omni notitia barbarorum. Diúque deliberans quas eligeret ſedes, cogitauit Thraciæ receptaculum gemina ratione ſibi conueniens, quòd & ceſpitis eſt feraciſſimi, & amplitudine fluentorum Iſtri diſtinguitur ab aruis patentibus iam peregrini fulminibus Martis. Hoc quoque idem reſidui velut mente cogitauere communi. Itaque duce Alauiuo ripas occupauere Danubij. Miſsíſque oratoribus ad Valentem, ſuſcipi ſe humili prece poſcebant, & quietè victuros ſe pollicentes & daturos, ſi flagitaſſet, auxilia.

inde reliquorum Gothorum ex Septentrionalium populorum pauor.

Et ad Danubij ripas fuga.

4 DVM aguntur hæc in externis, nouos maioréſque ſolitis caſus verſare gentes arctoas, rumores terribiles diffuderunt, per omne quicquid ad pontum à Marcomannis prætenditur & Quadis, multitudinem barbaram abditarum nationum vi ſubita ſedibus pulſam, circa flumen Iſtrûm vagari cum caritatibus ſuis, diſſeminantes. Quæ res aſpernanter à noſtris inter initia ipſa accepta eſt, hanc ob cauſam quòd illis tractibus non niſi peracta aut ſopita audiri procul à gentibus conſueuerunt bella. Verùm pubeſcente iam fide geſtorum, cui rumor aduentus gentilium addiderat legatorum, precibus & obteſtatione petentium circa flumen ſuſcipi plebem extorrem, negotium lætitiæ fuit potiùs quàm timori, eruditis adulatoribus in maius fortunam principis extollentibus, quòd ex vltimis terris tot tyrocinia Thracenſes nec opinanti offerent, vt collatis in vnum ſuis & alienigenis viribus inuictum haberet exercitum, & pro militari ſupplemento quod prouinciatim annûum pendebatur, theſauris accederet auri cumulus magnus. Háecque perſuaſione mittuntur diuerſi, qui cum

Quorum numerus innumerus, ceu diluuium à Septētrione per Europā effuſum, merito mitioribus populis terrorē incutit: aulicis iuſto Dei iudicio obcæcatu ineuitabilē ruinā ridentib, eámque inconſultiùs ſuis conſiliis accerſentibus. Idē ſeculis ſequentib. à Græcis factum eſt, qui Turcas Septentr. populos, & Europæ flagella aduocarūt.

vehiculis plebem transferant truculentam. Et nauabatur opera diligens ne qui Romanam rem euerſurus derelinqueretur vel quaſſatus morbo letali. Proinde permiſſu Imperatoris tranſeundi Danubium copiam colendíque adepti Thraciæ partes, transfretabantur in dies & noctes, nauibus ratibúſque & cauatis arborum alueis agminatim impoſiti. Atque per amnem longè omnium difficillimũ imbriũmque crebritate tunc auctum ob denſitatẽ nimiam contra ictus aquarum nitentes quidam, & natare conati, hauſti ſunt plures. Ita turbido inſtantium ſtudio orbis Romani pernicies ducebatur. Illud ſanè neque obſcurum eſt, neque incertum, infauſtos tranſuehendi barbaram plebem miniſtros, numerum eius comprehendere calculo ſæpe tentantes, conquieuiſſe fruſtratos, *Quem qui ſcire velit* (vt eminentiſſimus memorat vates) *Libyci velit æquoris* idem *Diſcere quàm multæ zephyro turbetur harenæ.* Reſipiſcant tandem memoriæ veteres, Medicas acies ductantes ad Græciam: quæ dudum Helleſpontum occupantes, & diſcidio quodã fabrili maris, vbi montonis pede quæſitum exponuntur, & turmarum apud Doriſcum exercitus recenſetur, concordante omni poſteritate, vt fabuloſæ ſunt lectæ. Nam poſtquam innumeræ gentium multitudines per prouincias circumfuſæ, pandentéſque ſe in ſpatia ampla camporum, regiones omnes & cũcta oppleuere montium iuga, fides quoque vetuſtatis recenti documento firmata eſt. Et primus cũ Alauiuo ſuſcipitur Fritigernus, quibus & alimenta pro tempore & ſubigendos agros tribui ſtatuerat Imperator.

Turpius eiicitur quàm non admittitur hoſpes.

¶ Per id tempus noſtri limites reſeratis obicibus, atque vt Ætnæas fauillas armatorum agmina diffundente barbaria, quũ difficilibus neceſſitatum articulis correctores rei militaris poſceret aliquos clari-

Nouis incolis & ſubditis admiſſis, Principes in id incubere

claritudine geſtarum rerum notiſſimos, quaſi læuo quodam numine diligente, in vnum quæſiti poteſtatibus præfuere caſtrenſibus homines maculoſi: quibus Lupicinus anteſtabat & Maximus, alter per Thracias comes, dux alter exitioſus, ambo æmuli temeritatis. Quorum inſidiatrix auiditas materia malorum omnium fuit. Nam (vt alia omittamus, quæ memorati, vel certè ſinentibus iiſdem alij, perditis rationibus in commeantes peregrinos adhuc innoxios deliquerunt) illud dicetur, quod nec apud ſui periculi iudices abſoluere vlla poterat venia, triſte & inauditum. Quum traducti barbari victus inopia vexarentur, turpe commercium duces inuiſiſſimi cogitarunt. Et quãtos vndique inſatiabilitas colligere potuit canes pro ſingulis dederunt mancipiis inter quæ ducti ſunt optimatum. Per hos dies interea etiam Vithericus Greuthungorum rex, cum Alatheo & Aphrace, quorum arbitrio regebatur, itémque Farnabio, propinquans Iſtri marginibus, vt ſimili ſuſciperetur humanitate, obſecrauit Imperatorem, legatis properè miſſis. Quibus vt communi rei conducere videbatur repudiatis, & quid capeſſerent anxiis, Athanaricus parumper timeſcens abſceſſit, memor Valentem dudum quum fœderaretur concordia deſpexiſſe, affirmantem ſe religione deuinctum ne calcaret ſolũ aliquando Romanum: hácque occaſione principem firmare pacem in medio flumine coegiſſe, quam ſimul tamen veritus vt adhuc durantem, ad Caucalandenſem locum altitudine ſyluarum inacceſſum & montium, cum ſuis omnibus declinauit, Sarmatis inde extruſis. At verò Theruingi iamdudum trãſire permiſſi, prope ripas etiamtum vagabantur, duplici impedimento aſtricti, quòd ducum diſſimulatione pernicioſa ne victui congruis ſunt adiuti, & tenebantur cõſultò nefandis nundinandi commerciis. Quo in-

debent vt ſapientum præfectorũ cura pacem publicam ſedulò tueantur, & bella arceant. Contrà ſi auaris & ſuperbis dominatoribus (quales fuere Lupicinus & Maximus) noui populi committũtur, ne ſalus quidem ipſa Rempublicam ſeruare poterit.

Noua Gothorum Colonia admittũtur à Valente.

A quibus Athanaricus recedit.

Belli Gothici initia Lupicino authore.

tellecto, ad perfidiam inſtantium malorum ſubſidium vertere diſſimulabāt,& Lupicinus ne iam deficerent pertimeſcens,eos admotis militibus,adigebat ocyùs proficiſci. Id tempus opportunum nacti Greuthungi, quum alibi militibus occupatis, nauigia vltrò citróque diſcurrere ſolita trāſgreſſum eorum prohibentia, quieſcere perſpexiſſent, ratibus tranſiere malè contextis, caſtráque à Fritigerno locauere longiſſimè. At ille genuina præuidendi ſolertia venturos muniens caſus, vt & imperiis obediret & regibus validis iungeretur, incedēs ſegniùs Martianopolin tardè peruenit itineribus lentis. Vbi aliud acceſſit atrocius, quod arſuras in commune exitium faces furiales accēdit. Alauiuo & Fritigerno ad conuiuium corrogatis, Lupicinus latēti nuntio doctus, ab oppidi mœnibus barbarā plebem oppoſito milite procul arcebat, introire ad comparanda victui neceſſaria, vt ditioni noſtræ obnoxiam & concordem, per preces aſſiduè poſtulantem. Ortíſque maioribus iurgiis inter habitatores & vetitos, adusque neceſſitatem pugnandi eſt ventum. Efferatíque acriùs barbari, quum neceſſitudines hoſtiliter rapi ſentirent, ſpoliarunt interfectam militum manum. Quæ accidiſſe idem Lupicinus latenti nuntio doctus, dum in nepotali menſa ludicris concrepantibus diu diſcumbens, vino marcebat & ſomno, futuri cōiiciens exitum ſatellites omnes qui pro prætorio honoris & tutelæ cauſa duces præſtolabatur, occidit. Hócque populus qui muros obſidebat dolenter accepto, ad vindictam detentorum regum, vt opinabatur, paulatim augeſcens, multa minabatur & ſæua. Vtque erat Fritigernus expediti conſilij, veritus ne teneretur obſidis vice cum cęteris, exclamauit grauiore pugnandum exitio, ni ipſe ad leniendum vulgus ſineretur exire cum ſociis, quod arbitratum humanitatis ſpecie ductores ſuos occi-

Fritigernus ſapiens & ſortis Gothorum dux.

Lupina fraus Lupicini, conſultori peſſima.

Conuiuia ſanguine aſperſa à Lupicino, Valenti & Orienti exitium afferunt.

Fritigernus ſibi, ſociis & populo ſuo prouidè conſulit.

ſos

ſos in tumultum exarſit. Hócque impetrato, egreſſi omnes, exceptíque cum plauſu & gaudiis, aſcenſis equis volarunt, moturi incitamenta diuerſa bellorum.

Lupicini cruentũ conuiuium Numinu iram in Romanos accẽdit, horrendo bello Gothico afflictos.

6 Haec vbi fama rumorum nutrix maligna diſperſit, vrebatur dimicãdi ſtudio Theruingorum natio omnis, & inter metuenda multa, periculorúmque præuia maximorum, vexillis de more ſublatis, auditíſque triſte ſonantibus claſſicis, iam turmæ prædatoriæ concurſabant, pilando villas & incendendo, vaſtíſque cladibus quicquid inueniri poterat permiſcentes. Aduerſus quos Lupicinus properatione tumultuaria coactis militibus temere magis quàm conſultè progreſſus in nono ab vrbe milliario ſtetit paratus ad decernendum. Barbaríque hoc contemplato, globos irrupère noſtrorum incautos, & parma ſuppoſitis corporibus illidendo obuios haſtis perforabãt & gladiis. Furotéque vrgente cruento, & tribuni & pleráque pars armatorum periere ſignis ereptis: prçter ducem infauſtum, qui ad id ſolùm inuẽtus vt cõfligẽtibus aliis proriperet ipſe ſemet in fugam, vrbem curſu concito petiit. Poſt quæ hoſtes armis induti Romanis, nullo vetante per varia graſſabantur. Et quoniam ad has partes poſt multiplices ventum eſt actus, id lecturos (ſiqui erunt vnquam) obteſtamur, nequis à nobis ſcrupuloſè geſta vel numerum exigat peremptorum, qui comprehendi nullo genere potuit. Sufficiet enim, veritate nullo velata mendacio ipſas rerum digerere ſummitates, quum explicandæ rerum memoriæ vbique debeatur integritas fida. Negant antiquitatum ignari tantis malorum tenebris obfuſam aliquãdo fuiſſe remp. Sed falluntur malorum recentium ſtupore confixi. Nanq; ſi ſuperiores vel recens præteritæ reuoluantur ætates, tales rámque triſtes rerum motus ſæpe cõtigiſſe monſtrabũt.

Et prior, Lupicinus pœnas nefarij ſceleris, pudore obrutus, & armis hoſti traditis, iuſtè luit.

Belli Gothici cum alijs comparatio.

Inundarũt Italiam ex abditis oceani partibus Teutones repentè cum Cimbris. Sed poſt inflictas rei Rom. clades immenſas, vltimis præliis per duces ampliſſimos ſuperati, quid poteſtas Martia de habitu prudentiæ valeat, radicitus extirpati diſcriminibus didicere ſupremis. Marco itidem moderante imperium, in vnum ſpirando veſania gentium diſſonarum, poſt bellorum fragores immenſos, poſt vrbium captarum & direptarum & peſſum concitas proratoris interitus partes eorum exiguas reliquiſſet intactas. Verùm mox poſt calamitoſa diſpẽdia res in integrum ſunt reſtitutæ, hac gratia quòd nondum ſolutiore mollitie ſobria vetuſtas infecta, nec ambitioſis menſis, nec flagitioſis quæſtibus inhiabat, ſed vnanimanti ardore ſummi & infimi inter ſe congruẽtes, ad ſpecioſam pro repub. mortem tanquam ad portum aliquem tranquillum properabant & placidum. Duobus nauium millibus perrupto Boſphoro & littoribus Propontidis Scythicarum gentium cateruæ tranſgreſſæ, ediderũt quidem acerbas terra marique ſtrages, ſed abmiſſa ſuorum parte maxima reuerterunt. Ceciderunt dimicando cum barbaris Imperatores Decij pater & filius. Obſeſſæ Pamphyliæ ciuitates, inſulæ populatæ complures, inflammata Macedonia, omnis diu multitudo Theſſalonicam circumſedit, itidémque Cyzicum. Anchialos capta, & tempore eodem Nicopolis, quam indicium victoriæ cõtra Dacos Traianus condidit Imperator. Poſt clades acceptas illatáſque multas & ſæuas, exciſa eſt Philippopolis, centum hominum millibus (niſi fingunt annales) intra mœnia iugulatis. Vagatíque per Epirũ Theſſaliámque & omnem Græciam licentiùs hoſtes externi. Sed aſſumpto in imperium Claudio glorioſo ductore, & eodẽ honeſta morte prærepto, per Aurelianum acrẽ virum & ſeueriſſimum noxarũ vltorem pulſi

Bellũ Cimbricum.

Aliud bellum temporib. Marci imperatoris

Scythicum.

Decianum.

Dacicum.

Aliud bellũ cui Aurelianus finẽ impoſuit.

pulſi per longa ſęcula ſiluerũt immobiles: niſi quòd poſtea latrocinales globi vicina cum ſui exitio acriùs incurſabãt. Verùm ea perſequar vnde diuerti.

7 Hoc geſtorum textu circunlato nuntiis denſis, Sueridus & Colias, Gothorum optimates, cum populis ſuis longè antè ſuſcepti, & curare apud Hadrianopolin hyberna diſpoſiti, ſalutem ſuam ducẽtes antiquiſſimam omnium, otioſis animis acciden tia cuncta contuebantur. Verùm Imperatoris literis repentè perlatis, quibus trãſire iuſſi ſunt in Helleſpontum, viaticum, cibos, biduúmque dilationem tribui ſibi ſine tumore poſcebãt. Quod ciuitatis magiſtratus ferẽs indignè (ſuccẽſebat enim iiſdem ob rem ſuam in ſubúrbano vaſtatam) plebem omnem cum fabricenſibus, quorum illic ampla eſt multitudo, productam, in eorum armauit exitium, iuſſiſque bellicum canere buccinis, ni abirent ocyùs, vt ſtatutũ eſt, pericula omnibus minabatur extrema. Quo malo præter ſpem Gothi perculſi, & concito quàm conſiderato ciuium aſſultu perterriti, ſteterunt immobiles. Laceratíque ad vltimum deteſtatione atque conuitiis, & tentati miſſilium iactibus raris, ad defectionem erupere confeſſam. Et cæſis plurimis quos impetus deceperat petulantior, auerſiſque reſiduis & telorum varietate confixis, habitu iã Romano cadaueribus ſpoliãtis armati, viſo propiùs Fritigerno iunxerunt ſemet, vt morigeri ſocij: vrbémque clauſam obſidionalibus ærumnis vrgebãt. In qua difficultate diutiùs poſiti paſſim & promiſcuè ruebant: eminénſque aliquorum audacia peribat inulta, multíq; ſagittis & rotatis per fundas lapidibus interibãt. Tunc Fritigernus fruſtra cum tot cladibus colluctari homines ignaros obſidẽdi con tẽplans, relicta ibi manu ſufficiẽte abire negotio in perfecto ſuaſit, pacem ſibi eſſe cum parietibus memorans, ſuadénſque vt populandas opimas regio-

Nimia perſicacia Hadrianopolitanorum, velut lignorum ſtrues, flammã hanc barbarici tumultus ita accẽdit, vt niſi innumeræ multitudinis ſanguine, præcipuè autem Romanorum, extingui potuerit.

Patientia læſa fit furor, & temerarij bellatores ſuæ dant citas pœnas petulantiæ.

Obſidiones vrbium non omnibus bellatoribus peruia.

Ideo qui ad populationes & prædas aut pugnas aperto marte agendas ſunt aptiores, in huſtadijs curꝛãt, præeuntibus ducibus peritis, qualis fuit ille Fritigernus inter barbaros minimè barbarus.

nes & vberes abſque diſcrimine vllo, vacuas præſidiis etiam tum adorirentur. Laudato regis cõſilio, quem cogitatorum norant fore ſocium efficacem, per Thraciarum latus omne diſperſi cautè gradiebantur, dedititiis vel captiuis vicos vberes oſtendentibus, eos præcipuè vbi alimentorum reperiri ſatias dicebatur: eo maximè adiumento præter genuinam erecti fiduciam, quòd confluebat ad eos in dies ex eadem gente multitudo, dudum à mercatoribus venũdati, adiectis plurimis quos primo tranſgreſſu necati inedia, vino exili vel panis fruſtis mutauere viliſſimis. Quibus acceſſere ſequendarum auri venarum periti non pauci, vectigalium perferre non ſufficientes ſarcinas graues. Suſceptíque libenti conſenſione cunctorum, magno vſui iidẽ fuere ignota peragrantibus loca, cõditoria frugum occulta & latebras hominum & receptacula ſecretiora monſtrãdo: nec quicquam, niſi inacceſſum & deuium, præeuntibus iiſdem manſit intactum. Sine diſtantia enim ætatis vel ſexus, cædibus incẽdiorũmque magnitudine cuncta flagrabant: abſtractíſq; ab ipſo vberum ſuctu paruulis & necatis, raptæ ſunt matres & viduatæ maritis coniuges ante oculos cæſis: & puberes adultíque pueri per parentum cadauera tracti ſunt. Senes denique multi, ad ſatietatem vixiſſe clamantes, poſt amiſſas opes cum ſpecioſis fœminis, manibus poſt terga contortis, defletíſque gentilium fauillis ædium, ducebantur extorres.

Truculenta admodũ belli facies.

Malis & incommodis acceptis ſtulti principes ſapiunt. Et vtinam toties illi tandem, vel ſerò, noſtri ſeculi turbones ſaperẽt!

8 Haec ex Thraciis magno mœrore accepta Valentem principem in ſolicitudines varias diſtraxerũt. Et confeſtim Victore magiſtro equitum miſſo ad Perſas, vt ſuper Armeniæ ſtatu pro captu rerum componeret impendentium, ipſe Antiochia protinus egreſſurus, vt Conſtantinopolin interim peteret, Profuturum præmiſit & Traianum: ambo rectores, anhelantes quidem altiùs, ſed imbelles.

Qui

Qui quum ad loca veniſſent vbi particulatim pérque furta magis & latrocinia multitudo minui deberet hoſtilis, ad id quod erat perniciosum intempeſtiuè conuerſi, legiones ab Armenia ductas oppoſuere veſanum adhuc ſpirantibus barbaris, opere quidem Martio ſæpe rectè compertas, ſed impares plebi immenſæ, quę celſorum iuga montium occuparat & campos. Hi numeri nondum experti quid cum deſperatione rabies valeret indomita, truſo hoſte vltra Hemi montis abſciſſos ſcopulos, faucibus inſidere præruptis, vt barbaros locis incluſos nunquam reperiens exitum diuturna conſumeret fames, & opperirentur ipſi Frigeridum ducem cum Pannonicis & Tranſalpinis auxiliis aduentantem, quem petitu Valentis Gratianus ire diſpoſuit in procinctum, laturum ſuppetias his qui ad vltimum vexabantur exitium. Poſt quem Richomeres domeſticorum tunc comes, imperatu eiuſdem Gratiani motus è Galliis properauit ad Thracias, ductãs cohortes aliquas nomine tenus. Quarum pars pleraque deſeruerat (vt iactauere quidam) Merobaudis ſuaſu, veriti ne deſtitutæ adminiculis Galliæ vaſtarentur, licenter Rheno perrupto. Verùm articulorum dolore Frigerido prępedito, vel certè (vt obtrectatores finxere maleuoli) morbum cauſante ne feruentibus prœliis intereſſet, vniuerſos regẽs ex communi ſententia Rhicomeres Profuturo ſociatur & Traiano, tendentibus propè oppidum Salices. Vnde haud longo ſpatio ſeparatum vulgus inæſtimabile barbarorum, ad orbis rotundi figuram multitudine digeſta plauſtrorum, tãquam intramuranis cohibita ſpatiis, otio fruebatur & vbertate prædarum. Præuia igitur ſpe meliorum Romani duces (ſi fors copiam attuliſſet) auſuri aliquid glorioſum, Gothos quicquid molirentur ſagaciter obſeruabant: id ſcilicet præſtruentes, vt ſi aliò caſtra mouiſſent (quod

Periculum maximũ ſibi creant etiã potentes exercitus qui cũ effrænis multitudinis rabie indomita & deſperatione irreconciliabili luctare volũt.

Caſtrametatio Gothorum.

Romanorũ ſagacitas.

fecere creberrimè) terga vltimorum adorti plures proſoderent confiſi, magnámque ſpoliorum auerterent partem. Hoc intellecto hoſtes, vel transfugarum indiciis docti, per quos nihil latebat incognitum, in eodem loco diu manſerunt. Sed expoſiti exercitus metu præſtricti, aliorúmque militum quos affluere iam ſperabāt, teſſera data gentili, per diuerſa prope diffuſas acciuere vaſtatorias manus, cuiq; optimatum acceptas: ſtatímque incenſis malleolis ad carraginem, quàm ita ipſi appellant, aliti velocitate regreſſæ, incentiuum audendi maiora populatibus addiderunt. Nihil poſt inter hæc partes, præter inducias, laxatum eſt breues. Reuerſis enim his quos neceſſitas euocarat, plebs omni intra ſeptorũ ambitum etiamtum contruſa immaniter fremens, animíſque concita truculentis, experiri poſtrema diſcrimina, nec principibus gentis qui aderant renuentibus, cruditate feſtinabat. Et quoniam hæc ſole agebantur extremo, nóxque aduētans ad quietem inuitos retinebat & mœſtos, capto per otium cibo ſomni manſerunt expertes. Cōtra Romani his cognitis, ipſi quoque exſomnes verebātur hoſtes, & malè ſanos eorũ ductores, vt rabidas feras, euētum, licet ancipitem, vt numero ſatis inferiores, proſperum tamē ob iuſtiorem ſui cauſam mentibus expectantes impauidis. Cadente itaque protinus die ſigno ad arma capienda ex vtraque parte per lituos dato, barbari poſtquam inter eos ex more iuratum eſt, tumulosos locos appetere tētauerunt: quò exinde per procliue rotarũ modo obuios impetu conuoluerent acriore. Hócque viſo ad ſuos quiſque manipulos properans miles, ſtabili gradu conſiſtens, nec vagabatur, nec relictis ordinibus procurſabat. Ergo vbi vtrinque acies cautiùs incedētes greſſu ſteterũt immobili, toruitate mutuâ bellatores luminibus ſe contuebantur obliquis. Et Romani quidem voce vndique

Exploratores quàm neceſſarij, & transfugæ quā metuendi.

Gothi ad prælium ſe accingunt, & quidem alacri efferóque animo.

Romani ſibi metuunt ac cauent, & meritò.

Gothorum mos obſeruādus, ante certamen.

Pugnā prudentia.

vndique Martia concinêtes,à minore ſolita ad maiorem protolli, quàm gentilitate appellant barritum, vires validas erigebant: barbari verè maiorum laudes clamoribus ſtridebant inconditis:intérque varios ſermones diſſoni ſtrepitus leuiora procemia tentabantur. Iámque verutis & ſimilibus aliis vtrinque ſemet eminus laceſſentes, ad conferendas coiere minaciter manus: & ſcutis in teſtudinũ formam coagmentatis, pes cũ pede collatus eſt: barbaríque vt reparabiles ſemper & celeres, ingentes clauas in noſtros coniicientes ambuſtas, mucronéſque acriùs reſiſtentium pectoribus illidentes, ſiniſtrum cornu perrumpunt. Quod inclinatum ſubſidialis robuſtiſſimus globus, propinquo latere fortiter excitus, hærente iam cohorte ceruicibus ſuſtentauit. Feruente igitur dènſis çædibus prælio, in confertos quiſque promptior ruens, ritu grandinis vndique volitantibus telis oppetebat, & gladiis. Et ſequebantur equites hinc inde, fugientium occipitia lacertis ingentibus præcidentes & terga: itidémque altrinſecus pedites lapſorum, timore impeditorum, ſeçantes ſuffragines. Et quum omnia cæſorum corporibus opplerentur, iacebant inter eos quidam ſemianimes ſpem vitæ inaniter vſurpando. Alij glande fundis excuſſa, vel harundinibus armatis ferro, confixi. Quorundam capita, per medium frontis & verticis mucrone diſtincta, in vtrunque hŭmerum magno cum horrore pendebant. Et pertinaci concertatione nondum laſſatæ æquo marte partes ſemet altrinſecus afflictabant, nec de rigore genuino quiſquam remittebat, dum vires animorum alacritas excitaret. Diremit tamen internecíua certamina cedens veſpero dies, & cunctis quà quiſque potuit incompoſitè diſcedentibus, reſidui omnes repetunt tentoria triſtiores. Humatis denique pro locorũ & temporis ratione honoratis

Vtriuſque exercitus terribiles clamores.

Pugna initium.

Proceſſus.

Fatie dira.

Exitus & finis.

Cæſorum humatio.

quibuſdam inter defunctos, reliqua peremptorum corpora diræ volucres conſumpſerunt, aſſuetæ illo tempore cadaueribus paſci, vt indicant nunc vſque albentes oſſibus campi. Conſtat tamen in numero longè minore Romanos cum ea copioſa multitudine colluctatos, funerea multa perpeſſos, non tamen ſine deflendis ærumnis exagitaſſe barbaram plebem. His caſibus præliorum ita luctuosè finitis, noſtri proximos Martianopoleos petiuere ſeceſſus. Gothi intra vehiculorum anfractus ſponte ſua contruſi, nunquam exinde per dies ſeptem egredi vel videri ſunt auſi, ideóque opportunitatem milites nacti immenſas alias barbarorum cateruas inter Hemimontanas anguſtias clauſerunt, aggerum obiectu excelſorum: hac ſpe nimirum, vt inter Iſtrum & ſolitudines pernicioſa hoſtium multitudo compacta, nullóſque reperiens exitus, periret inedia, cũctis vtilibus ad viuendum in ciuitates validas comportatis: quarum nullam etiamtum circumſedere conati ſunt, hæc & ſimilia machinari penitus ignorantes. Poſt quæ repetiuit Gallias Richomeres, ob maiorem præliorum fremitum, qui ſperabatur, inde adminicula perducturus.

Victoria penes quos.

Quomodo vterque exercitus ſibi conſuluerit.

9 HAEC Gratiano quater & Merobaude conſulibus agebantur, anno in autumnum vergente. Inter quæ Valẽs audito lugubri bellorum direptionúmque euentu, Saturnino equeſtris exercitus ad tempus cura commiſſa, ſuppetias Traianum offerentem miſit & profuturum Fortéque iiſdem diebus per Scythiæ regiones & Mœſiæ omnibus quæ poterant mandi conſumptis, feritate vrgente pariter & inopia, barbaríque molibus magnis ardebant. Hócque ſæpe tentato quum obruerentur vigore noſtrorum, per aſperitates ſcrupoſas validè reſiſtentium, adacti neceſſitate poſtrema Chunorum & Alanorũ aliquos ad ſocietatem ſpe prædarũ ingentium

Gothi à Romanis belli gerendi peritis, varijs modis vexati, Hunnos & Alanos ad ſocietatẽ certaminũ & prædæ adſciſcunt.

ingentiũ aſciuerunt. Quo cognito Saturninus(iam enim aderat, & prætenturas ſtationéſque diſponebat agrarias) paulatim colligens ſuos, digredi parabat cõſilio non abſurdo, ne ſubita multitudo, vt immanis pulſus vndarum obicibus ruptis emiſſus, cõuelleret leui negotio cunctos ſuſpecta loca accuratiùs obſeruantes. Deinde poſt reſeratas anguſtias, abitúmque militis tempeſtiuum, incompoſitè quà quiſque clauſorum potuit, nullo vetante turbandis incubuit rebus. & vaſtabundi omnes per latitudines Thraciæ pandebãtur impunè, ab ipſis tractibus quos prætermeat Iſter exorſi, aduſque Rhodopen & tractum qui immenſa diſterminat maria, rapinis & cædibus ſanguinéque & incendiis & liberorum corporum corruptelis omnia fœdiſſimè permiſcẽtes. Tunc erat ſpectare cũ gemitu facta dictu viſúque prædira, attonitas metu fœminas flagris concrepantibus agitari, fœtibus grauidas adhuc immaturis, antequam prodirent in lucem impia tolerantibus multa. Implicatos alios matribus paruulos, & puberum audire lamenta puellarúmque nobilium, quarum ſtringebat fera captiuitas manus. Póſtque adulta virginitas, caſtitáſque nuptarum ore affecto flens vltima ducebatur, mox profanandũ pudorem optans morte (licet cruciabili) præuenire: Inter quæ quum beluæ ritu traheretur ingenuus paulo antè diues & liber, de te Fortuna, vt inclemẽti, querebatur & cæca, quæ eum puncto temporis breuioris extortum & dulcedine charitatũ domóque extorrem, quam conceſſiſſe vidit in cinerem & ruinas, aut lacerãdum membratim, aut ſeruiturum ſub verberibus & tormentis crudo deuouiſti victori. Barbari tamen, velut diffractis caueis beſtiæ, per ſpatiorum amplitudines fuſiùs incitati, oppidũ petiuere nomine Dibaltum, vbi tribunum ſcutariorum Barzymerem inuentum cum ſuis cornutiſque

Inde Romanorũ digreſſus maturus.

Thraciorũ tractuum direptiones miſerandæ.

Belli nefãda ſcelera.

Mutationes & mira omnium rerum viciſſitudines.

Dibalti oppidi oppugnatio.

& aliis peditum numeris caſtra ponẽtem aſſiliunt, erudirum puluere militari rectorem. Qui cõfeſtim (vt adigebat neceſſitas inſtantis exitij) iuſſa canere bellicũ tuba lateribus firmatis, prærupit cũ promptis accinctis ad prælium, fortitérque reſiſtẽdo parí pugnãdi ſorte diſceſſiſſet, ni eum equitum accurſus quamplurimum anhelum circunueniſſet & feſſum. Et ita cecidit interfectis barbarorum non paucis, quorum clades copiarum magnitudo celabat.

Sed fruſtranea.

Re in hunc modũ peracta, Gothi quid poſtea molirentur incerti, quæritabant Frigeridum tanquam obicem validum vbi reperirent, exciſuri: & cultiore victu ſomnóque parumper aſſumpto, eum ſequebantur vt feræ, docti quòd Grariani monitu reuerſus in Thracias, & prope Berœam vallo metato, euentus rerum ſpeculabatur ancipites. Et hi quidem ad patrandum propoſitum diſcurſione rapida maturabant. Ille verò regendi conſeruandíque militis non ignarus, id quod cogitarum eſt ſuſpicatus, vel exploratorum relatione quos miſerat apertè inſtructus, per montium celſa ſiluarúmque denſitates ad Illyricum redit, erectus proſperitate nimia quam ei Fors obtulit inſperata: Repedando enim congregatóſque in cuneos ſenſim progrediens: Gothorum optimatem Farnobium cum vaſtatoriis globis vagantem licentiùs occupauit, ducẽtémque Taifalos nuper in ſocietatem adhibitos: qui ſi dignum eſt dici noſtris ignotarum gentium terrore diſperſis, tranſiere flumen direpturi vacua defenſoribus loca. Eorum cateruis ſubitò viſis certare cominus dux cautiſſimus parans, adortúſque nationes, oppreſſit graſſatores minantes etiamtum acerba: trucidaſſétque omnes ad vnum, vt ne nuntius quidem cladis pòſt appareret, ni cum aliis multis perempto Farnobio, metuendo antehac incenſore turbarũ obtreſtatus prece impenſa ſuperſtitibus pepercíſſet: viróſque

Ideo ad priſtinas artes ſit reuerſio.

Non tamen ſine ſtrage, deletis Farnobio & Taifalis à Frigerido perito Rom. exercitus duce.

uóſque omnes circa Mutinam Regiúmque & Parmam, Italica oppida, rura culturos exterminauit. Hanc Taifalorum gẽtem turpem ac obſcœnæ vitæ flagitiis ita accepimus merſam, vt apud eos nefandi concubitus fœdere copulentur maribus puberes, ætatis viriditatem in eorum pollutis vſibus conſumpturi. Porrò ſiqui iam adultus aprum exceperit ſolus, vel interemerit vrſum immanem, colluuione liberatur inceſti.

Flagitioſi homines meritò plectũtur.

10 Haec autumno vergente in hyemem funeſti per Thracias turbines conuerrebant, quæ temporum rabies, velut cuncta cientibus furiis, ad regiones quoque longinquas progrediens latè ſerpebat. Et iam Lentienſis Alemannicus populus, tractibus Rhetiarum confinis, per fallaces diſcurſus, violato fœdere dudum concepto, collimitia noſtra tentabat. Quæ clades hinc exitiale primordium ſumpſit. Ex hac natione quidam inter principis armigeros militans, poſcente negotio reuerſus in larem, vt erat in loquendo effuſior, interrogantes multos quid ageretur in palatio, docet acceſſitu Valentis patrui Gratiarum orientem verſus mox ſigna moturum, vt duplicatis viribus repellantur plagarum terminalium accolæ, ad Romanorum excidium coniurati. Quibus auidè Lentienſes acceptis, ipſi quoque hæc quaſi vicini cernentes, vt ſunt veloces & rapidi, conferti in prædatorios globos, Rhenum gelu peruium pruinis Februario menſe tendentes, propè cum Petulantibus Celtæ, non ſine ſui iactura afflictos, grauiter adultis viribus auerterunt. Verùm retrocedere coacti, Germaníque nôſcentes exercitus pleranque partem in Illyricum vt Imperatorem mox affuturum prægreſſam, exarſere flagrantiùs. Maióráque conceptantes, pagorum omnium incolis in vnum collectis, cum quadraginta armatorum millibus

Gothorum per totum terrarum orbem perſonans tumultus Lentienſes excitat.

Qui prædã auidi occaſionem ſublatam auidè arripiunt.

Et proſperò ſucceſſu, ac Imperatorẽ

abſentia fa-ƈti audatiores, maiora moliuntur.

vel ſeptuaginta, vt quidam laudes extollendo principis iactitarunt, ſublati in ſuperbiam noſtra confidentiùs irruperunt. Quibus Gratianus cum formidine magna compertis, reuocatis cohortibus quas præmiſerat in Pannonias, conuocatíſque aliis quas in Galliis retinuerat diſpoſitio prudens, Nannieno negotium dedit virtutis ſobriæ duci. Eíque Mallobaudem iunxit pari poteſtate collegam domeſticorum comitem, regémque Francorum, virum bellicoſum & fortem. Nannieno igitur penſante fortunarũ verſabiles caſus, ideóque cunctandum eſſe cenſente, Mallobaudes autem pugnandi cupiditate raptatus, vt conſueuerat ire in hoſtem, differendi impatiens, angebatur. proinde horrifico aduerſum fragore torrente, primùm apud Argentariam ſigno per cornicines dato, concurri eſt cœptum.

Sed maximo ſuo damno & dedecore ſentiunt legitimũ principẽ & cauſa valere & cauſam tuẽtibus armis.

Sagittarum verutorúmque miſſilium pulſibus crebriores hinc indéque ſternebantur. Sed in ipſo præliorum ardore infinita hoſtium multitudine milites viſa, vitantéſque aperta diſcrimina, per calles conſitas arboribus & anguſtas, vt quiſque potuit diſperſi, paulo poſtea ſtetere fidẽtiùs, & ſplẽdore conſimili, procúlque nitore fulgentes armorum, Imperatorij aduentus iniicere barbaris metum. Qui repentè verſi in terga, reſiſtentéſque interdum, nequid vltimæ rationis omitterẽt, ita ſunt cæſi vt ex prædicto numero nõ pluſquã quinque millia, vt æſtimabatur, euaderent, denſitate nemorũ tecti inter cõplures alios audaces & fortes rege quoque Priario interfecto, exitialium cõcitore pugnarum.

Nam cũ rege ſuo, ſeditionis concitore excindunt.

Hac læti ſucceſſus fiducia Gratianus erectus, iámq; ad partes tendens eoas, leuorſus flexo itinere latenter Rheno tranſito, ſpe incitatior bona vniuerſam (ſi id tentanti Fors affuiſſet) delere ſtatuit maleſidam & turbarum auidam gentem. Hócque vrgentibus aliis ſuper alios nuntiis cognito, Letienſes

ærumnis populi ſui ad internecionem penè deleti, & repentino principis aduentu defixi, quid capeſſerent ambigentes, quum neque repugnandi neque agendi aliquid aut moliendi laxamentum poſſent inuenire vel breue, impetu celeri obſeſſos petiuerũt inuiis cautibus colles Abruptíſq; per ambitũ rupibus inſiſtentes, rebus charitatibúſq; ſuis quas ſecum duxerãt, omni viriũ robore propugnabant. Qua difficultate perpenſa, velut murorum obicibus opponendi per legiones ſingulas quingẽti milites legũtur armati, vſu prudenter bellandi comperti. Qui ea re animorum aucta fiducia, quòd verſari inter anteſignanos viſebatur acriter princeps, montes ſcandere nitebantur, tanquam venaticas prædas ſi calcaſſent editiora cõfeſtim ſine certamine vllo rapturi. Exorſúmque prælium vergente in meridiem die tenebræ quoque occupauere nocturnæ. Quippe magno vtriuſque partis pugnabatur exitio: cædebant, cadebántque noſtrorum non pauci, ſimul arma imperatorij comitatus auro colorúmque micantia claritudine, iaculatione ponderum denſa confringebantur. Et inde diu reputante Gratiano cum optimatibus, perniciosũm apparebat & irritum, cõtra aſperitates aggerum prominentium intempeſtiua contendere pertinacia: multíſque (vt in tali negotio) variatis ſententiis, otioſo milite circunuallari placuit barbaros inedia fatigatos, quia locorum iniquítate defendebantur. Verùm quum obſtinatione ſimili renitentes Germani periti que regionum petiſſent alios montes, his quos antè inſiderant altiores, conuerſus illuc cum exercitu Imperator, eadem qua antea fortitudine ſemitas ducentes ad ardua quæritabat. Quem Lentienſes intentum iugulis ſuis omni perſeuerandi ſtudio contemplantes, poſt deditionẽ quam impetrauere ſupplici prece, oblata (vt præceptũ eſt) iuuentute valida

Et, vt oportuit, acriter in latebris ſuis oppugnãtur. Nec enim præfractis perduellibus quies eſt concedenda.

Nec à perſequendi inſtituto recedendũ eſt, quin penitus fracti ſint ſeditioſi.

Quibus tamen domitis clemẽs princeps ignoſcere debet.

noſtris tyrociniis permiſcenda, ad genitales terras innoxij ire permiſſi ſunt.

Numeris ſuis abſoluta victoria fructu.

11 Hanc victoriam opportunam & fructuoſam, quæ gentes hebetauit occiduas, ſempiterni numinis nutu Gratianus, incredibilè dictu eſt quanto cũ vigore exerta celeritate aliorſum properans expediuit. Præclaræ indolis adoleſcens, facundus & moderatus & bellicoſus & clemens, ad æmulationem lectorum progrediens principum, dum etiam tum lanugo genis inſerperet ſpecioſa, ni vergens in ludibrioſos actus natura, laxantibus proximis, ſemet ad vana ſtudia cæſaris Commodi conuertiſſet: licet hic incruentus. Vt enim ille quia perimere iaculis plurimas feras ſpectante conſueuerat populo, & centum leones in amphitheatrali circulo ſimul emiſſos telorum vario genere nullo geminato vulnere cõtruncauit, vltra hominem exultauit: ita hic quoque intra ſepta quæ appellant viuaria, ſagittarum pulſibus crebris dentatas conficiens beſtias, incidentia multa parui ducebat & ſeria: eo tempore quo etiam ſi imperium Marcus regeret Antoninus, ægrè ſine colligis ſimilibus & magna ſobrietate cõſiliorum lenire luctuoſos reip. poterat caſus. Diſpoſitis igitur quæ pro temporum captu per Gallias res nationéſque poſcebant, & punito ſcutario proditore, qui feſtinate principẽ ad Illyricũ, barbaris indicarat, Gratianus exinde digreſſus per caſtra quibus Felicis arboris nomen eſt, per inaureatum ad opitulandum oppreſſæ parti porrectis itineribus ire tendebat. Iiſdémque diebus Frigerido multa atque vtilia pro ſecuritate communi ſolertiſſimè cogitanti, muniréque properanti Succorũ anguſtias: ne diſcurſatores hoſtes & leues, tanquam exæſtuantes vi torrentes, per ſeptentrionales prouincias fuſius vagarentur, ſucceſſor Maurus nomine mittitur comes, venalis ferociæ ſpecie & ad

Optimi principis effigies.

Nauus in eximio & ſuis partibus abſoluto animo.

Valentis contra ad interitum ſuum feſtinantis erratum grauiſſimum, quando periti. belli ducem Frigeri-

cuncta

cuncta mobilis & incertus. Is eſt quem præteritorum textu retulimus, ambigenti ſuper corona capiti imponenda Iuliano Cæſari, dum inter eius armigeros militaret, ac regiam cuſtodiret, torquem obtuliſſe collo abſtractã: remotúſque in ipſa vertigine pereuntium rerum dux cautus & diligens, quum etiamſi dudum diſceſſiſſet in otium, ad procinctum reduci, negotiorum magnitudine poſcente deberet. His fortè diebus Valens tandem excitus Antiochia, longitudine viarum emenſa venit Conſtantinopolin, vbi moratus pauciſſimos dies, ſeditionéq; populariũ leui pulſatus, Sebaſtiano paulo antè ab Italia vt petierat miſſo, vigilantiæ notæ ductori, pedeſtris exercitus cura commiſſa quem regebat antea Traianus, ipſe ad Melanthiada villam cæſarianam profectus, militem ſtipendio fouebat & alimẽtis & blanda crebritate ſermonum. Vnde quum itinere edicto per teſſeram Nicen veniſſet, quæ ſtatio ita cognominatur, relatione ſpeculatorum didicit, refertos opima barbaros præda à Rhodopeis tractibus prope Hadrianopolin reuertiſſe. Qui motu Imperatoris cum abundanti milite cognito, popularibus iungere feſtinãt, circa Beroiam & Nicopolin gentibus præſidiis fixis, atque illico vt oblatæ occaſionis maturitas poſtulabat, cum trecentenis militibus per ſingulos numeros lectis, Sebaſtianus properare diſpoſitus eſt conducens rebus publicis aliquid (vt promittebat) acturus. Qui itineribus celeratis conſpectus prope Hadrianopolin, obſeratis inde portis iuxta adire prohibebatur, veritis defenſoribus, ne captus ab hoſte veniret & ſubornatus, atque cõtingeret aliquid in ciuitatis perniciem, quale per alium acciderat comitem: quo per fraudẽ Magnentiacis militibus capto, clauſtra patefacta ſunt Alpium Iuliarum. Agnitus tandem (licet ſerò) Sebaſtianus, & vrbẽ introire permiſſus,

dum à mune re reuocat, Mauro imperito ſubſtituto.

Eiuſdem Valentis ad Gothicum bellum profectio.

Gothorum præda refertorum ad Hadrianopolin acceſſus.

Quam munire conatur Sebaſtianus dux fortis & prudens.

Et opportunè Gothos aggreditur, cauit, fugat, prædáque maxima ſpoliat.

cibo & quiete curatis pro copia quos ducta bat, ſequuta luce impetu clandeſtino erupit. Veſperáque intendente, Gothorum vaſtatoriis cuneis prope flumen Hebrum ſubito viſis, paulìſper opertus aggeribus & frutectis obſcura nocte ſuſpenſis paſſibus incompoſitos aggreſſus eſt, id quoque præſtans vt præter paucos quos morte velocitas exemerat pedum, interirent reliqui omnes: prædámque retraxit innumeram, quam nec ciuitas cœpit, nec planicies lata camporum. Qua cauſa percitus Fritigernus,

Hāc cladem verò Fritigernus Gothus ſapiēter ſarcit.

extimeſcens ne dux vt ſæpe audierat impetrabilis diſperſos licenter ſuorum globos, raptuíque intentos conſumeret, improuiſos adoriēs, reuocatis omnibus prope Cabylen oppidum, citò diſceſſit, vt agentes in regionibus patulis, nec inedia, nec occultis vexarentur inſidiis.

Alia Valentis grauiſſima errata, quæ eiuſdē ruinam accelerarunt.

12 Dvm hæc aguntur in Thraciis, Gratianus docto literis patruo, qua induſtria ſuperauerit Alemānos, pedeſtri itinere præmiſſis impedimentis & ſarcinis, ipſe cum expeditiore militū manu permeato Danubio, delatus Bononiam, Sirmium introiit. Et quatriduum ibi moratus, per idem flumen ad Martis caſtra deſcendit, febribus interuallatis afflictus: in quo tractu Alanorum impetu repentino tentatus amiſit ſequentium paucos. Iiſdémque die-

Primum, Victoria ante pugnam præſumptio.

bus exagitatus ratione gemina Valens, quòd Lentienſes compererat ſuperatos quódque Sebaſtianus ſubinde ſcribens facta dictis exaggerabat, è Melanthiade ſigna commouit, æquiparare facinore quo-

Alterum, in Gratiani virtutes inuidia.

dam egregio adoleſcentem properans filium fratris, cuius virtutibus vrebatur. Ducebátque multiplices copias nec contemnendas nec ſegnes. quip-

Tertium veteranorum militum contemptus.

pe etiam veteranos iiſdem iunxerat plurimos: inter quos & honoratiores alij, & Traianus procinctus eſt, paulo antè magiſter armorum. Et quoniam exploratione ſolicita cognitum eſt, cogitare hoſtes

fortibus

fortibus præſidijs itinera claudere, per quæ commeatus neceſſarij portabantur, occurſum eſt huic conatui competenter ad retinendas opportunitates anguſtiarum, quæ prope erant, peditibus ſagittariis & equitum turma citius miſſa. Triduóque proximo quum barbari gradu incederent leni, & metuentes eruptionem per deuia quindecim millibus paſſuum à ciuitate diſcreti ſtationem peterent Nicen incertum quo errore procurſatoribus omnem illam multitudinis partem quam viderant in numero decem millium eſſe, firmantibus, Imperator procaci quodam calore perculſus iiſdem occurrere feſtinabat. Proinde agmine quadrato incedens prope ſuburbanum Hadrianopoleos venit. Vbi vallo ſudibus foſſaque firmato, Gratianũ impatienter opperiens, Richomerem comitem domeſticorum ſuſcepit, ab eodem Imperatore præmiſſum cum literis, ipſum quoque venturum mox indicantibus. Quarum textu oratus vt pręſtolaretur paulisper periculorum participem, néue abruptis diſcriminibus temere ſemet committeret ſolum, adhibitis in conſilium poteſtatibus variis, quid facto opus eſſet, deliberabat. Et quum Sebaſtiano auctore, quidam protinus eundum ad certamen vrgerent, Victor nomine magiſter equitum armatus, ſed cunctator & cautus, eadem ſentientibus multis, imperij ſocium expectari cenſebat: vt incrementis exercitus Gallicani aſcitis, opprimeretur leuiùs tumor barbaricus flammans. Vicit tamen funeſta principis deſtinatio, & adulabilis quorundam ſententia regiorum: qui ne penè iam partæ victoriæ (vt opinabantur) conſors fieret Gratianus, properari curſu celeri ſuadebant. Et dum neceſſaria parabantur ad decernendum, Chriſtiani ritus presbyter (vt ipſi appellant) miſſus à Fritigerno legatus cum aliis humilibus venit ad principis caſtra. Suſceptúſque leniter, eius de-

Quartum de Gothorũ numero & exercitu nõ certa notitia & procax contemptus.

Quintum Impatiẽtia ex peſſimo inuidia fonte profecta.

Sextũ, Conſilium peſſimum, & adulatorum funeſtæ perſuaſiones fato viam aperientes.

Septimum, Legationis de pace Gothi quæſita repudiatio.

nique ductoris obtulit ſcripta, petentis propalam vt ſibi ſuiſq; quos extorres patriis laribus rapidi ferarum gentium exegere diſcurſus, habitãda Thracia ſola cum pecore omni cõcederetur & frugibus, hoc impetrato, ſpondentis perpetuam pacem. Præter hæc idem Chriſtianus, vt conſcius arcanorum & fidus, ſecretas alias eiuſdem regis obtulit literas, qui aſtu & ludificandi varietate nimiũm ſolers docebat Valentem, quaſi mox amicus futurus & ſocius, aliter ſe popularium ſæuitiam mollire non poſſe, vel ad conditiones rei Romanæ profuturas allicere, niſi ſubinde armatum iiſdem iuxta monſtraret exercitum, & timore imperatorij nominis intentato, eos à pernicioſo pugnãdi reuocaret ardore. Et legati quidem ambigui fruſtra habiti diſceſſerunt.

Octauum, Fritigerni ſtrategematum ignoratio.

13 EX ORIENTE verò aurora diei, quem quintum Iduum Auguſtarum numerus oſtẽdit annalis, ſigna præproperè commouentur, impedimentis & ſarcinis prope Hadrianopoleos muros cũ legionũ tutela congrua collocatis. Theſauri enim & principalis fortunæ inſignia cætera, cum Profecto & conſiſtorianis ambitu mœnium tenebantur. Decuꝛſis itaque viarum ſpatiis cõfragoſis, quum in medium torridus præcederet dies, octauo tandem hoſtium carpenta cernũtur, quæ ad ſpeciem rotunditatis detornata digeſtáque, exploratarum relatione affirmabatur. Atque (vt mos eſt) vlulante barbara plebe ferum & triſte, Romanis ducis aciẽ ſtruxere, & antepoſito dextero cornu equitũ, itinera primò peditatus pars maxima ſubſidebat: cornu autẽ equitũ læuum diſiectis adhuc perplurimis, ſumma difficultate cõductũ properabat paſſibus citis. Dúmq; idem cornu, nullo etiamnũ interturbante extẽditur, horrendo fragore ſimulãtibus armis, pulſúque minaci ſcutorum territi barbari, quoniam pars eorum cum Alatheo & Safrage procul agens, & accita, nondum fœde-

Cruenta inter Romanos & Gothos pugnæ præludia.

Dies.

Locus.

Vtriuſque exercitus forma.

Gothorum ſtrategema.

Fœderaturos pacē miſere legatos. Eorum dum vili- catē deſpicit Imperator, vt firma fierent paciſcenda, optimates poſcens idoneos mitti, illi de induſtria cunctabantur, vt inter fallaces inducias equites ſui redirent, quos affore iam ſperabant, & miles feruore calefactus æſtiuo, ſiccis faucibus commaceret, relu- cente amplitudine camporum incēdiis, quos lignis nutrimentiſque aridis ſubditis vt hoc fieret, iidem hoſtes vrebant. Cui malo aliud quoq; accedebat exi tiale, quòd homines & iumēta cruciabat inedia gra uis. Inter quæ Fritigernus, callidus futuri coniector, martémque pertimeſcēs ancipitem, velut caducea- torem vnum è plebe, ſuo miſit arbitrio, petēs nobi- les quoſdam & electos ad ſe propediē obſides mit- ti, impauidus ipſe vim militarem laturus & neceſſa- ria. Laudato probatóq; formidati ducis propoſito, tribunus Equitius, cui tūc erat cura palatij credita, Valentis propinquus, aſſentientibus cunctis ire pi- gnoris loco maturè diſponitur. Quo renitente, quia ſemel captus ab hoſtilibus, lapſúſque à Dibalto, ve- rebatur eorū irrationabiles motus, Richomeres ſe ſponte obtulit propria ire: qui promiſerat libens, pulchrum hoc quoque facinus & viro conuenire exiſtimans forti. Iámque pergebat indicia dignita- tis & natalium daturus. Eo ad vallū hoſtile tenden- te ſagittarij & ſcutarij, quos Baturius Iberus qui- dam tunc regebat & Caſſio, auidiùs impetu calenti progreſſi, iámque aduerſis connexi, vt immaturè proruperāt, ita inerti diſceſſu primordia belli fœda runt. Hócque impedimento conatus intempeſtiui & Richomeris alacritas fracta eſt nuſquam ire per- miſſi, & equitatus Gothorum cum Alatheo reuer- ſus & Safrage Alemannorum manu permixta, vt fulmen prope montes celſos excuſſus, quoſcunque accurſu veloci inuenire cominus potuit, incitatą cæde turbauit.

Valentis inſania.

Aliud ſtrategema Gothorum.

Et Fritigerni eorū ducis pruden-tiſſ. ac formidati.

Romanorū prouident cura.

Quam aliquot belli duces, iuſta Numinis vindicta, reddunt irritā.

Prælij inter Gothicũ & Romanũ exercitus exacta mirâque deſcriptio.

14 QVVMQVE arma ex latere omni concuterentur & tela, lituóſque Bellona luctuoſos inflaret, in clades Romanos ſolito immaniùs furens, cedentes noſtri multis interclamantibus reſtiterunt. Et prælium, flammarum ritu acres abſterrebat militum animos, confixos quibuſdam rotatis ictibus iaculorum & ſagittarum. Deinde colliſæ in modum roſtratarum nauium acies, trudentéſque ſe viciſſim, vndarum ſpecie motibus ſunt reciprocis agitatæ. Et quia ſiniſtrum cornu aduſque plauſtra ipſa acceſſit, vltrà (ſi qui tuliſſent ſuppetias) proceſſurum, à reliquo equitatu deſertum multitudine hoſtili vrgente, ſicut ruina aggeris magni, oppreſſum atq; deiectum eſt. Steterunt improtecti pedites, ita concateruatis manipulis, vt fixi nec mucronem exerere, aut manus reducere quiſquam poſſet. Nec iam obiectu pulueris cælum patere potuit ad proſpectum, clamoribus reſultans horrificis. Qua cauſa tela vndique mortem vibrantia deſtinata cadebant & noxia, quòd nec prouideri poterant, nec caueri.

Siniſtrũ cornu Rom. oppreſſum.

Sed non ſine cruento cõflictu, & caſo Gothorũ numero innumero, deiectum atque extinctum.

Verùm vbi effuſi immenſis agminibus barbari iumenta conterebant & viros, & neque ad receptum confertis ordinibus laxari vſquam poterat locus, & euadendi copiam conſtipatio denſior adimebat: noſtri quoque vltimo cadendi contemptu occurſantes receptis gladiis obtruncabant, & mutuis ſecurium ictibus galeæ perfringebantur atque loricæ. Videréque licebat celſum ferocia barbarum, genis ſtridore conſtrictis, ſucciſo poplite aut abſciſſa ferro dextera, vel confoſſo latere, inter ipſa quoque mortis confinia minaciter circunferentem oculos truces. Ruináque confligentium mutua ad humum corporibus ſtratis, campi peremptis impleti ſunt, & morientium gemitus profundíſque vulneribus transfixorum cum timore audiebantur ingenti. In hoc tanto támque confuſæ rei tumultu exhauſti labore

boré & periculis pedites: quum deinceps neque vires illis, neque mentes ſuppeterent ad conſilium, diffractis haſtarum pleriſque colliſione aſſidua, gladiis contenti diſtrictis in cōfertas hoſtium turmas mergebantur, ſalutis immemores, circumſpectantes ademptum eſſe omne euadendi ſuffugium. Et quia humus riuis operta ſanguineis greſſus labiles euertebat, conabantur modis omnibus vitam impendere non inultam, adeo magno animorum robore oppoſiti incumbētibus, vt etiam telis quidam propriis interirent. Atra denique cruoris facie omnia conturbante, & quocunque ſe inflexerant oculi aceruis cæſorum aggeſtis, examinata cadauera ſine parſimonia calcabantur. Sólque ſublimior decurſo Leone ad domiciliū cęleſtis Virginis tranſiēs, Romanos magis attenuatos inedia ſitíque confectos, etiam armorum grauantibus ſarcinis exuperabat. Ad vltimum incumbente barbarorum pondere, acies inclinatæ noſtrorū, quod ſolum poſtremis malis habuere ſubſidium, inconditè (qua quiſque poterat) vertuntur in pedes. Dúmque omnes diſperſi per ignotos tramites cedunt, imperatór diris pauoribus circumſeptus, paulatímque inſiliens funerum moles ad Lancearios confugit & Mattiaros: qui dum multitudo tolerabatur hoſtilis, fixis corporibus ſteterant inconcuſſi. Eóque viſo Traianus exclamat, ſpem omnem abſumptam, ni deſertus ab armigeris princeps ſaltem aduentitio tegeretur auxilio. Hócq; audito Victor nomine comes, Batauos in ſubſidiis locatos haud procul, ad Imperatoris præſidium raptim cogere properans, quum inuenire neminem poſſet, gradiens retrò diſceſſit. Paríque modo Richomeres periculo ſemet exemit & Saturninus. Sequebantur itaque furore ex oculis lucente barbari noſtros iam liquente venarum calore torpentes. Quorum aliqui percuſſoribus cade-

Romanorū peditū eximia virtus & in periculo mortis inuicta constantia.

Quam incūbens ſolis nimius ardor, Gothorū pōdus & pugna labor frangit.

Ideo Romanis fugatis Valēs à ſubſidiariis deſeritur.

bant incertis:nonnulli ponderibus ſolis vrgentium obruti,ictúque ſuorum aliqui trucidati. Nec enim ſæpe retinentibus cedebatur, aut parcebat cædentibus quiſquam. Super his obſtruebant itinera iacentes multi ſemineces cruciatus vulnerum non ferentes:cum quibus aggeres quoque equorum conſtrati cadaueribus campos implerunt. Diremit hæc nunquam penſabilia damna (quæ magno rebus ſtetere Romanis)nullo ſplẽdore lunari nox fulgens. Primáque caligine tenebrarum,inter gregarios Imperator, vt opinari dabatur (neque enim ſe quiſquam vidiſſe vel præſtò fuiſſe aſſeuerauit) ſagitta perniciosè ſaucius ruit: ſpiritúque mox conſumpto deceſſit, nec poſtea repertus eſt vſquam. Hoſtium enim paucis ſpoliandi gratia mortuos per ea loca diuerſatis,nullus fugatorum vel accolarum illuc adire eſt auſus. Simili clade Cæſarem accepimus Decium, dimicantem cum barbaris acriter,equi lapſu proſtratum,quem feruentem retinere non valuit, abiectúmque in paludem nec emergere potuiſſe, nec inueniri. Alij dicunt Valentem animam non exhalaſſe confeſtim,ſed cum candidatis & ſpadonibus paucis propè ad agreſtem caſam relatum ſecunda contignatione fabre munitam, dum fouetur, manibus imperitis circumſeſſum ab hoſtibus qui eſſet ignorantibus,dedecore captiuitatis exemptum. Quum enim obſeſſulatas ianuas perrumpere conati qui ſequuti ſunt, apertè penſilis domus ſagittis inceſſerentur, ne per moras inexpedibiles populandi amitterent copiam, congeſtis ſtipulæ faſcibus & lignorum, flammáque ſuppoſita, ædificium cum omnibus torruerunt. Vnde quiddam de candidatis per feneſtram lapſus, captúſque à Barbaris prodidit factum, & eos mœrore afflixit, magna gloria defraudatos quòd Romanæ rei rectorem non cepere ſuperſtitem.Is ipſe iuuenis occultè poſtea

Et fugientes pleróſque nox atra præſeruat.

Valentẽ verò minimè: quum enim fati dies aduenit, mors & fugacem perſequitur virum, nec parcit principum poplitibus.

De morte Valentis ſententia quorundam ab omnibus hiſtoricis ferè recepta.

poſtea reuerſus ad noſtros, hæc ita accidiſſe narra-
uit. Pari clade, recuperatis Hiſpaniis, Scipionum *Exemplum & par clades.*
alterum cremata turri, in quam confugerat, abſum-
ptum incendio hoſtili comperimus. Illud tamē cer-
tum eſt, nec Scipioni nec Valenti ſepulturam (qui
ſupremitatis honor eſt) contigiſſe. In hac multipli-
ci virorum illuſtrium clade, Traiani mors eminuit
& Sebaſtiani, cum quibus trigintaquinque oppeti- *Alij duces*
uere tribuni vacantes & numerorum rectores, & *& tribuni*
Valerianus atque Equitius, quorum alter ſtabu- *Romani ac*
lum, alter curabat palatium. Inter hos etiam pro- *primarij vi-*
motorum tribunus Potentius cecidit in primæuo *ri qui in hoc*
ætatis flore, bono cuique ſpectatis meritis Vrſicini *prælio occu-*
patris magiſtri quondam armorum ſuiſque com- *buerunt.*
mendabilis. Conſtátque vix tertiam euaſiſſe exerci-
tus partem. Nec vlla annalibus, præter Cannen- *Maxima*
ſem pugnam, ita ad internecionem res legitur ge- *Romanorū*
ſta: quanquam Romani aliquoties reflectente For- *clades.*
tuna fallaciis luſi bellorum iniquitati ceſſerunt ad
tempus: & certamina multa fabuloſæ næniæ fle-
uere Græcorum commendabiles, conſtátque . . . .

15 PERIIT autem hoc exitu Valens, quinqua- *Valētis vir-*
geſimo anno contiguus, quum per annos quatuor *tutes.*
imperaſſet & decem paruominus. Cuius bona mul-
tis cognita, dicemus & vitia. Amicus fidelis & fir- *Amicitia.*
mus. Vltor acer ambitionum. Seuerus militaris & *Seueritas.*
ciuilis diſciplinæ corrector. Peruigil ſemper & an-
xius, ne propinquitatem eius prætendens, altiùs ſe-
met ferret. Erga deferendas poteſtates vel adimen- *Cunctatio.*
das nimium tardus. Prouinciarum æquiſſimus tu- *Æquitas.*
tor. Quarum ſingulas, vt domum propriam cuſto-
diebat indemnes. Tributorum onera ſtudio quo- *Beneuolen-*
dam molliens ſingulari. nulla vectigalium admit- *tia erga po-*
tens augmenta. In requirendis reliquorum debi- *pulares.*
tis non moleſtus. Furibus & in peculatu depren- *Iuſtitia.*
ſis iudici bus inimicus aſper & vehemens. Nec ſub

alio principe in huiuſmodi negotiis meliùs ſecum actum eſſe meminit oriens. Super his omnibus liberali erat animi moderatione. Cuius rei licet adũdent exempla, vnum tamen ſufficiet poni. Vt ſunt in palatiis nonnulli alienarum rerum auidi, ſi qui caducum vel aliud petiſſet ex vſu, cum magna iuſtorum diſtinctione contradictoris copia ſeruata, donabat ei qui petierat tres vel quatuor: alios abſentes aliquoties impetratorum participes iungens, vt caſtigatiùs agerent inquieti lucra quibus inhiabant hoc minus commento cernentes. Super ædificiis autem, quæ per diuerſas vrbes & oppida vel inſtaurauit, vel à primis inſtruxit auſpiciis (ne ſim longior) taceo, potioribus ipſis id apertiùs mõſtrare concedens. Hæc bonis omnibus æmulanda ſunt, vt exiſtimo. Nunc eius vitia percurramus. Magnarum opum intemperans appetitor. Laborum impatiẽs, duritiámque magis affectans immanem. In crudelitatem procliuior. Subagreſtis ingenij: nec bellicis nec liberalibus ſtudiis eruditus. Alienis gemitibus libenter emolumenta fructúſque conquirens. Túncque magis intolerabilis quum incidentia crimina ad contemptam vel læſam principis amplitudinem trahens, in ſanguinem ſæuiebat & diſpendia locupletum. Illud quoque ferri non poterat, quòd quum legibus lites omnes quæſtiones committere veteres vellet, deſtinatíſque velut lectis iudicibus negotia ſpectanda mandabat, nihil agi contra libidinem ſuam patiebatur. Iniurioſus aliâs & iracundus, & criminantribus ſine differentia veri vel falſi faciliimè patens, quæ vitiorum labes etiam in his priuatis quotidianíſque rationibus impendiò eſt formidanda. Ceſſator & piger. Nigri coloris, pupula oculi vnius obſtructa: ſed ita vt non eminus appareret. Figura bene compacta membrorum, ſtaturæ nec proceræ nec humilis incuruis cru-

Liberalitas. *Magnificẽtia.* *Eiuſdẽ vitia.* *Auaritia.* *Crudelitas.* *Ruſticitas.* *Inuidia.* *Truculẽtia.* *Tyrannis.* *Ira.* *Deſidia.* *Forma eiuſdem.*

ribus

ribus, extantéque mediocriter ventre. Hæc ſuper Valente dixiſſe ſufficiet: quæ vera eſſe, æqualis nobis memoria plenè teſtatur. Illud autem præteriri non conuenit, quòd quum oraculo tripodis, quem mouiſſe Patricium docuimus, & Hilarium, tres verſus illos fatidicos comperiſſet, quorum vltimus eſt,

Ab oraculo futuri exitij admonitus, trepidè & malè ſibi cauet.

ἐν πεδίοισι Μίμαντος ἀίλα χαιομένοις κὰρ,

id eſt, *in campis Mimantis ardentibus caput.* hoc (vt erat inconſummatus & rudis) inter initia contemnebat, proceſſu verò luctuum maximórum, obiecta etiam timidus eiuſdem ſortis recordatione Aſiæ nomen horrebat: vbi Erythræo oppido ſuperpoſitum montem Mimanta, & Homerum ſcripſiſſe & Tullium, doctis referentibus audiebat. Denique poſt interitum eius diſceſſúmque hoſtilē, prope locum in quo cecidiſſe exiſtimatus eſt, inuentus dicitur ſaxeus monumenti ſuggeſtus, cui lapis affixus inciſis literis Græcis, ſepultum ibi nobilem quendam Mimanta veterem indicabat. Poſt exitialem pugnam, quum iam tenebris nox terras impleſſet, iis qui ſuperfuere dextra pars, alij læua, vel quo metus traxerat, ferebatur quiſque proximos quærens: quum præter ſe nihil ſinguli licere poterant, occipitiis propriis ferrum arbitrantes hærere. Audiebantur tamen, licet longiùs, eiulatus miſerabiles relictorum, ſingultúſque morientium, & vulneratorum cruciabiles fletus.

Ambiguitas oraculi, vt ſolet erroris & mēdacij ſpiritus diſcipulis ſuis illudere.

16 LVCE verò cœptante victores, vt beſtiæ ſanguinis irritamento atrociùs efferatæ, ſpei inanis illecebris agitati, Hadrianopolin agminibus petiuere denſatis, eam vel cum diſcriminibus exciſuri poſtremis, docti per proditores & transfugas, poteſtatum culmina maximarum & fortunæ principalis inſignia theſauróſque Valentis illic vt arduo in munimento conditos. Et ne interuallatis ardor inteſceſceret moris, hora diei quarta ambitu cincto

Gothi victores Hadrianopolin opibus refertā obſident.

murorum infeſtiſſimè certabatur: oppugnatoribus genuina ferocia ad præceps exitium feſtinantibus, contráque defenſorum vigore validis viribus incitato. Et quia militum calonúmque numerus magnus ciuitatem cum iumentis introire prohibitis affixus parietibus mœnium ædibúſque continuis, pro loci humilitate fortiter decernebat, ſuperarátque rabies imminentium aduſque horam diei nonam, ſubitò pedites noſtri trecenti ex his qui prope ipſas ſtetere loricas confertè in cuneum deſciuerũt ad barbaros. Eóſque illi auidè raptos, confeſtim (incertum quo conſilio) trucidarunt. Et ex eo deinceps obſeruatum eſt neminem huiuſmodi aliquid vel in deſperatione rerum vltima cogitaſſe. Feruente itaque tot malorum congerie, repentè cum fragore cæleſti imbres nubibus atris effuſi diſperſere circunfrementium globos. Reuerſique ad vallum dimenſum tereti figura plauſtrorum immanes ſpiritus latiùs porrigentes, iubebant noſtris per minaces literas & legatum ætatem, fide retinendæ ſalutis accepta. Verùm introire non auſo qui miſſus eſt, per Chriſtianum quendam portatis ſcriptis & recitatis, vtque dicebat contemplatis, parandis operibus reliquum diei & nox omnis aſſumpta. Nam intrinſecus ſilicibus magnis obſtruſæ ſunt portæ, & mœnium intuta firmata, & ad emittenda vndique tela vel ſaxa tormẽta per locos aptata ſunt habiles, aggeſtáque propè ſufficiens aqua. Pridie enim dimicantium quidam ſiti aduſque ipſa vitæ diſcrimina vexati ſunt. Contrà Gothi reputantes difficiles martis euentus, anxiíque quum ſterni & ſauciari cernerent fortiores, & particulatim vires ſuas conuelli, aſtutum iniere conſilium, quod ipſa indicante Iuſtitia publicatum eſt. Partis enim noſtræ candidatos aliquos, qui die præterito ad eos defecerant, pellexere, vt ſimulata fuga, velut ad propria remean-

Quam obſeſſi acriter [...]ntur.

Et deſerti à trecentis transfugis eorum iuſta intuentur ſupplicia. Itaque malũ afflictis cedit in bonũ.

Obſeſſi, minacibus Gothorum literis cautiores & cautiores redduntur.

Gothi contrà, dolo quod vi nõ poterãt, obtinere ſtudẽt.

remeantes, intra muros ſuſcipi ſe curarent, ingreſſique latenter quandam incenderent partem, vt tãquam ſigno erecto occultiùs, dum circa extinguendum incendium diſtringitur multitudo clauſorum, ciuitas prorumperetur impropugnata. Perrexere vt ſtatutum eſt cãdidati: quúmque prope foſſas veniſſent, manus tendentes orantéſque vt Romanos ſemet admitti poſcebant. Et recepti (quia nulla erat ſuſpicio quæ vetaret) interrogatíſque ſuper conſiliis hoſtium, variarunt. Vnde factũ eſt vt cruenta quæſtione vexati ceruicibus perirent abſciſſis, quid acturi venerant apertè confeſſi. Omni itaque bellandi apparatu præſtructo, aduentante vigilia tertia, barbari abolito præteritorum vulnerũ metu, in vrbis obſeratos aditus multiplicatis ordinib. inundarunt, & obſtinatione magnatium maiore. At cum armatis prouinciales & palatini ad obruendos eos excitatiùs exurgebant, & huiuſcemodi tela, in multitudine tanta vel temerè miſſa, cadere ſine noxa nõ poterant. Animaduerſum eſt à noſtris iiſdem telis barbaros vti quibus petebantur. Ideóque mandatum eſt vt neruis ferrum lignúmque connectentibus ante iactum inciſis, emitterentur arcu ſagittæ, quæ volitantes, vires integras ſeruabant: infixæ verò corporibus, nihil vigoris perdebant, aut certè ſi cecidiſſent in vanum ilico frangebantur. Dedit autem rebus ita flagrantibus graue momentum caſus admodum inopinus. Scorpio, genus tormẽti, quem onagrum ſermo vulgaris appellat, è regione contra hoſtium aciem denſam locatus, lapidem contorſit ingentem. Qui licet humo fruſtrà illiſus eſt, viſus tamen ita eos metu exanimauit, vt ſtupore ſpectaculi noui cedentes è medio, abire tentarẽt. Sed buccinis optimatum monitu occinentibus, inſtauratum eſt prælium, & pari modo res Romana ſuperior ſtetit, nullo fermè alio telo vel fundæ amẽto

Sed malum conſiliũ trãſfugæ fit peſſimum.

Inde ad nouam vim recurritur.

Et fortiter vtrinque dimicatur.

Tãdem machina ictus territus Gothos ad inſtitutam oppugnationem perſequendã accendit.

incaſſum excuſſo. Agmina enim præeuntium ductorum, quos rapiendi Valentis malis lucubrationibus quæſiti cupiditas incendebat, ſequuti cæteri præ ſe ferebant ęquiparaſſe diſcrimina potiorum.

Et quidem maximo animorum & corporum conatu.

Nanque ſemineces aliqui, aut magnis obtriti ponderibus, vel confixi iaculis pectora, voluebantur. Nonnulli ſcalas vehendo, aſcenſúſque innumeros ex latere omni parantes, ſub oneribus ipſis obruebantur, contruſis per pronum ſaxis & columnarum fragmentis & cylindris. Nec quenquam furentium cruoris horrenda ſpecies ad ſerum vſque diem ab alacritate faciendi fortiter auertebat: hoc incitante quòd etiam defenſorum plurimos cadere diuerſis ictibus videntes eminus, lętabantur.

Sed tandem maximo cũ detrimento dementiam ſuam Gothi agnoſcere coguntur.

Ita ſine requie vlla vel modo, pro mœnibus & contra mœnia ingentibus animis pugnabatur. Et quia nullo ordine iam, ſed per procurſus pugnabatur & globos, (quod deſperationis erat ſignum extremę) flexo in veſperam die digreſſi omnes rediere ad tētoria triſtes, inconſideratę dementię alter alterum arguentes, quòd non (vt ſuaſerat antea Fritigernus) obſidionales ęrumnas vbique declinarunt.

Et noua, neque prudentia, inire cōſilia. Victores enim raro prudentia ſequitur.

17 CONVERSI poſt hęc per omne tempus noctis (vt ęſtiuę) non longum, ad vulnerum curas artéſque medendi gentiles, reddita luce in varias cōſiliorum vias deducebantur, quorſum tenderent ambigentes. Multíſque dictatis & controuerſiis occupare ſtatuunt Perinthum: exinde quęque diuitiarum referta, docentibus omnia perfugis, etiam domorum, nedum vrbium, interna noſcentes. Hanc ſequuti ſententiam, quam vtilem exiſtimarunt, itineribus lentis, miſcentes cuncta populationibus & incendiis, nullo renitente pergebant.

Hadrianopolitani autem ingenti periculo libe

Obſeſſi verò apud Hadrianopolin, poſt eorum abitum, quum vacare hoſte loca proxima compertę fidei nuntiaſſent exploratores, egreſſi media nocte vitatis aggeribus

ribus publicis, per nemoroſa & deuia trans Philippopolin, exindéque Serdicam aliam Macedoniæ vrbem, cum intemeratis opibus quas habebant, omni ſtudio ad properandum excogitato, currebant velut in regionibus illis reperiendo Valente, quem inter medios certaminum turbines oppetiiſſe, vel certè ad tugurium confugiſſe (vbi exiſtimatus eſt vi periiſſe flammarum) penitus ignorabant. At Gothi Hunnis Alaníſque permixti, nimiùm bellicoſis & fortibus, rerúmque aſperarum difficultatibus induratis, quos miris præmiorum illecebris ſibi ſociarat ſolertia Fritigerni, fixis iuxta Perinthum caſtris, ipſam quidem vrbem (cladium memores priſtinarum) nec adire nec tentare ſunt auſi. Agros verò fertiles, latè diſtentos & longè, ad extremum vaſtauere penuriæ, cultoribus cæſis aut captis. Vnde Conſtantinopolin, copiarum cumulis inhiantes ampliſſimis, formas quadratorum agminum inſidiarum metu ſeruantes, ire ociùs feſtinabãt, multa in exitium vrbis inclytæ molituri. Quos inferentes ſeſe immodicè, obicéſque portarũ penè pulſantes, hoc caſu cæleſte repulit numen. Saracenorũ cuneus (ſuper quorum origine moribúſque, diuerſis in locis retulimus plura) ad ſortem magis expeditionalium rerum, quàm ad concurſatorias habilis pugnas, recens illuc accerſitus, congreſſurus, barbarorum globo, repentè conſpecto à ciuitate fidenter erupit, diúque extento certamine pertinaci, æquis partes diſceſſere momentis. Sed orientalis turma nouo neque antè viſo ſuperauit euentu. Ex ea enim crinitus quidam, nudus omnia præter pubem, ſubraucum & lugubre ſtrepens, educto pugione agmini ſe medio Gothorum inſeruit. Et interfecti hoſtis iugulo labra admouit, effuſúmque cruorem exuxit. Quo monſtruoſo miraculo barbari territi, poſtea non ferocientis more quum agendum appeterent

Rati rebus ſuis cõſeſtim prouident.

Dum Gothi iuxta Perinthum caſtra figunt.

Et Cõſtãtinopolin tentant.

Sed ab aliis barbaris, nẽpe Saracenis, & quidem caſu prorſus mirando, repelluntur, & ſeipſos diſſipant.

aliquid, ſed ambiguis greſſibus incedebant. Proceſſu dein audaciæ fracto, quum murorum ambitum, inſularum ſpatiis immenſis oblongum, & inacceſſas pulchritudines vrbis, & incolentium plebem conſiderarent immenſam, iuxtáque fretum, quod Pontum diſterminat & Ægeum: diſiectis bellorum officinis quas parabant, poſt accepta miora funera quàm illata, exinde digreſſi ſunt effuſoriè per arctoas prouincias, quas peragrauare licenter, aduſque radices Alpium Iuliarum, quas Veneras appellabat antiquitas. His diebus efficacia Iulij magiſtri militię trans Taurum enituit ſalutaris & velox. Cōperta enim fatorum ſorte per Thracias Gothos antea ſuſceptos, diſperſóſque per varias ciuitates & caſtra, datis tectioribus literis ad eorum rectores Romanos omnes, quod hîs temporibus rarò contingit, vniuerſos tanquam vexillo erecto, vno eodémque die mandauit occidi, expectatione promiſſi ſtipendij ſecuros ad ſuburbana productos. Quo conſilio prudenti ſine ſtrepitu vel mora completo, orientales prouinciæ diſcriminibus ereptæ ſunt magnis.

Atque per arctoas prouincias ſeſe effundunt.

Socijs per Thraciā diſperſis vno eodémque die Iulij prudētia trucidatis. Vnde pax Orientis.

Haec vt miles quondam & Græcus à principatu Cæſaris Neruæ exorſus, aduſque Valentis interitum, pro virium explicaui menſura, opus veritatem profeſſum nunquam (vt arbitror) ſciens ſilentio auſus corrumpere vel mendacio. Scribant reliqua potiores ætate, doctrinis florentes. Quos id (ſi libuerit) agreſſuros, procudere linguas ad maiores moneo ſtilos.

Summa & concluſio hiſtoriarum Am. Marcellini.

FINIS.

CHRONOLOGIA MARCELLINIANA,

ſeu

Temporum ſupputatio, ab Imperio Neruæ vſque ad Valentis Cæſaris obitum.

Additâ Conſulum Nomenclaturâ, nec non rerum memorabilium toto hoc annorum curriculo tum in Oriente tum in Occidente geſtarum, ex probatis hiſtoriys,

EPITOME.

Apud Franciſcum le Preux.

M. DC.

AD CANDIDVM LECTOREM.

Abes breue aliquod ſupplementum tredecim priorum librorum hiſtoriæ Am. Marcellini, qui temporis iniuria parierunt, & deſiderantur. Ex hiſtoricis autem, qui etiamnum extant, iacturam iſtam vtcunque ſarcire potes. Hi ſunt, Ael. Spartianus, Iul. Capitolinus, Vulcatius Gallicanus, Aelius Lampridius, Vulcatius Gallicanus, Tr. Pollio, Fl. Vopiſcus, Aurelius Victor, Sextus Rufus, Eutropius, Xiphilinus Dionis abbreuiator, Herodianus, Zoſimus, Zonaras, Hiſt. Eccleſiaſticæ ſcriptores, & recentiores non pauci, qui eos ſequuti ſunt. In annorum ſupputatione ſequuti ſumus Onuphrium & Bucholcerum. Res Eccleſiæ etiam attigimus, vt lectionis varietate & vtilitate te detineremus. Chronologorum diſſidia componere huius non fuit operis & inſtituti. Tu, quod rectius iudicabis, lector, ſequere.

CHRO-

CHRONOLOGIA
MARCELLINIANA.

Ab initio Imperij Neruæ, ad Valentis obitum.

Anni Mundi conditi.	*Anni Chriſti nati.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis Romæ condita.*
		C. Fuluius Valens. C. Antiſtius.	¶Hoc anno, xiiij. Calend. Octobris Imperator Domitianus Auguſtus occiſus eſt.		
4067	97		*Huic ſucceſſit* IMPER. NERVA CAESAR AVGVSTVS. xiij. Imperat. Imperauit annum j. menſ. iiij. dies ix. *Dion.* Ab eius principatu Am. Marcellinus hiſtorias ſuas lib. 31. (quorum 13. priores deſiderantur) exorſus eſt.	15	849
4068	98	Imp. Nerua iij. T. Virginius Rufus iij.	¶Traianus à Nerua adoptatur & Cæſar appellatur.	1	850
4069	99	¶Imp. Nerua iiij. Nerua Traianus, Neruæ Aug. F. Cæſar ij.	¶vj. Cal. Februarij Nerua Imperator mortuus eſt. *Huic ſucceſſit* Nerua TRAIANVS Opt. Aug. Germ. Dacic. Parthicus. xiiij. Imperat. Imperauit ann. xix menſes vj. dies xv. *Dion.*	1	851

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
4070	100	¶ C.Soſius Senecio ij. A. Cornelius Palma.	¶ Conſulatum tertium qui ei vt nouo Imperatori debebatur, Traianus recuſauit. Plin. 2. in Panegyrico. Idem ante 100. annos fecerat Auguſtus: vterque, arcano quodam Numinis conſilio, Monarcharum monarchæ Chriſto cedens. Iohannes Euangeliſta moritur Epheſi anno ętatis 90. aut 91. *Euſeb. Hierony.*	2	852
4071	101	¶ Traianus Imp. iij. M. Cornelius Fronto iij.	¶ Floruerunt Plutarchus Chæronenſis, L. Florus Liuij Epitomator, & Plinius ſecundus.	3	853
4072	102	¶ Traianus Imper. iiij. Sex. Articuleius Pætus.		4	854
4073	103	¶ C. Soſius Senecio iij. L. Licinius Sura ij.	¶ Tertia perſecutio aduerſus Chriſtianos ſub Traiano, quæ innumeros martyres conſtantiſſimos exhibet. *Hiſtor. Eccleſ.*	5	855
4074	104	¶ Traianus Imp. v. L. Appius Maximus ij.		6	856
4075	105	¶ Suranus ij. P. Neratius Marcellus.	¶ Eccleſia turbatur ab hæreticis nõnullis, quorum nomina ſilentio obruenda.	7	857
4076	106	¶ Ti. Iulius Candidus ij. A. Iul. Qua-		8	858

Anni Mundi	*Anni Christi.*	*Conſules.*	*Res geſta.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
		dratus ij.			
4077	107	¶ L. Ceronius L. F. L. Tutius Cerealis.		9	859
4078	108	¶ C. Soſius Senecio iij. L. Licinius Sura iij.	¶ Plinius ſecundus, magiſtratum gerens, de pietate & temperantia Chriſtianorum teſtimonium reddit. Traianus Chriſtianos reſcribit non inquirẽdos, oblatos verò puniẽdos eſſe. *Euſeb. lib. 3. Tertullia. in Apolog. Orſius & alij.*	10	860
4079	109	¶ Ap. Annius Trebonius Gallus. M. Atilius Metilius Bradua.	¶ Euariſtus, Eccleſiæ Romanæ epiſcopus, pro Chriſti nomine morte mulctatur.	11	861
4080	110	¶ A. Cornelius Palma ij. C. Caluiſius Tullus ij.	¶ Ignatius, Antiochenus epiſcopus, Romæ ad beſtias damnatus. *Euſeb.*	12	862
4081	111	¶ Clodius Criſpinus. Solenus Orſitus.	¶ Terræ motus ingens Antiochiam concuſſit. *Dion.*	13	863
4082	112	¶ C. Calpurnius Piſo. M. Vettius. Ruſticus Bolanus.	¶ Circiter hæc tempora Traianus Coſroe expulſo, per triennium Parthorum regnum tenuit, Daciam, Scythiam, Syriam, Armeniam, Aſſyriam, Meſopotamiam in prouincias redegit. Imperium valde auxit, ſibi Iberos iuxta Eu-	14	864

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			xinum, Sauromatas, Agarenos, Arabes & Colchos ſubiiciēs, præter vrbes ſeleuciam, Cteſiphōtem, Babylonem. *Dion.* finem imperij Rom. voluit eſſe Euphraten. *Eutrop.* Immò Tigrim, *Alij*. In mari rubro claſſem ita parauit, vt per eam Indiæ fines vaſtaret. *Caſsiodorus.*		
4083	113	¶ Traianus Imp. vj. C. Iulius Africanus.	¶ Columna Traiani, quæ etiamnum hodie Romę viſitur, excitata eſt hoc tempore.	15	865
4084	114	¶ L. Publilius Celſus ij. C. Clodius Criſpinus.		16	866
4085	115	¶ Q. Ninnius Haſta. P. Manilius Vopiſcus.		17	867
4086	116	¶ M. Valerius Meſſala. C. Popillius Carus Pedo.	¶ Iudæi in Lybia Aegypto aliiſque locis cōcitata ſeditione tumultuari cœperunt: ſed à gentilibus ſuperari & repreſſi ſunt. Cúmque in Meſopotamia bellum aduerſus incolas redintegrarent, Traianus præcepit L. Quieto, vt eos prouinciа exterminaret: aduerſus quos Quietus aciem inſtruens infinita millia eo-	18	868

Anni Mundi	Anni Chriſti.		Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			rum interfecit, & ob hoc procurator Iudææ à Traiano conſtitutus eſt. *Dion. Spartian. Euſeb.*		
4087	117	¶ L. Antitius L. F. vetus. L. Aemilius Aelianus.	¶ Multi fiunt variis locis Chriſti martyres. Romæ, Alexander Eccleſiæ paſtor ſeu epiſcopus cum Euentio presbytero & Theodulo Diacono occiſus. v. nonas Maij. Paulò antea, Hermes vrbis præfectus cum familia ſua, Zeno vir nobilis, Euſtachius cum vxore & filiis interfecti ſunt. *Hiſt. Eccl.*	19	869
4088	118	¶ Quinctius Niger. T. Vipſanius Apronianus.	¶ V. Idus Auguſti Traianus mortuus eſt. Encomium eius vide apud Dionem. *Huic ſucceſſit* Traianus HADRIANVS Auguſtus. xv. Imper. Imperauit annos xx. mēſes x. dies xxix. *Dion. Spartian.*	20	870
4089	119	¶ Hadrianus Auguſtius ii. Ti. Claudius Fuſcus Salinator.	¶ Gloriæ Traiani inuidens Hadrianus ab Armenia & Meſopotamia exercitus reuocauit. & prouincias illas Coſroi regi Parthorum reddidit. *Volater.*	1	871
4090	120	¶ Hadrianus Auguſtus iij. Q. Iunius	¶ In Lybiam Iudæorum tumultibus vaſtatam colonias deduxit. *Euſeb. Dion.*	2	872

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſta.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
		Ruſticus.			
4091	121	¶ L. Catilius Seuerus. T. Aurelius Fuluus. Qui poſtea Antoninus Pius Auguſtus appellatus eſt.		3	873
4092	122	¶ M. Annius M. F. Verus ij. Augur.		4	874
4093	123	¶ M. Acilius Attiola. C. Cornelius Panſa.	¶ Eccleſia à turpiſſimis hæreticis Gnoſticis vexatur.	5	875
4094	124	¶ Q. Arrius Pætinus. C. Veranius Aptonianus.	¶ Chriſtianos Hadrianus perſequitur: & de Iudæis tumultuantibus, præcipuè in Iudæa, pœnas ſumere inſtituit.	6	876
4095	125	¶ M. Acilius Glabrio. C. Bellicius Torquatus.	¶ Docti viri excitantur à Deo qui hæreticos oppugnant, & Chriſtianæ religionis patrocinium ſuſcipiunt: inter quos Agrippa Caſtor, Ariſtides Athenienſis philoſophus & Quadratus epiſcopus Athen. *Euſeb.* Athenis miram bibliothecam ſtruxit Hadrianus. Philoſophatur: à munere docendi remouet parum idoneos: certat cum doctis ſcribendo & diſputando. *Spartian.*	7	877

Anni Mundi	*Anni Chriſti.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
4096	126	¶ P. Cornelius Scipio Aſiaticus ij. Q. Vettius Aquilinus.	¶Quadratus & Ariſtides pro religione Chriſtiana ſcriptos libros Hadriano exhibent. *Euſeb. lib. 4. c. 3.*	8	878
4097	127	¶M. Lollius Pedius (alii Veſpronius) Verus. Q. Iunius Lepidus Bibulus. (alii Vibullius Pius.)	¶ Sixtus, Eccleſiæ Romanæ epiſcopus, pro Euangelij doctrina morte multatus: in cuius locum ſequenti die Teleſphorus, Anachoretæ filius, ſuffectus eſt. *Cnaph.* Serenus Granius legatus, vir nobilis, literis miſſis Hadrianum ita commouet, vt Minurio Fundano Aſiæ ſcripſerit, ſine obiectu criminum aut probatione, Chriſtianos non condemnandos. Epiſt. hæc Hadriani extat. *Euſeb. lib. 4. cap. 8. & 9.*	9	879
4098	128	¶Gallicanus. D. Cœlius Titianus.	¶Lamprid. in Seuero, ſcribit Hadrianum voluiſſe Chriſto templum extruere, & iuſſiſſe, vt in ciuitatibus templa ſine ſimulacris (nimirũ in Chriſtianorum vſum) ponerentur: ſed prohibitum ab aliquibus, dicentibus ſi id fieret, omnes deorum templa deſerturos, & Chriſtianam religionem amplexuros.	10	880

Anni Mundi	*Anni Chriſti.*	*Conſules.*	*Res geſta.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
4099	129	¶L. Nonius Aſprerias (vel Aſprenas) Torquatus. M. Annius Libo.	¶ Aquila Ponticus, factus ex Chriſtiano Iudæus, ex Hebræo in Græcum ſerm. ſacra Biblia conuertit.	11	881
4100	130	¶P. Iuuẽtius Celſus ij. Q. Iulius Balbus.	¶ Rufus Iudææ procurator magnum Iudæorum numerũ occidit. *Ioſipp.* Multi milites Chriſtiani pro fide Chriſtiana Romæ moriuntur. *Euſeb.*	12	882
4101	131	¶Q. Fabius Catullinus. M. Flauius Aper.	¶ Fl. Sue. hiſt. epiſt. Hadrian. magiſter, Phleg. Chronographus, Neratius Priſcus & Domitius Labeo Iuriſconſulti cum Iuuentio Celſo. Tunc viuebat etiam Lucianus Samotenus, Atheus, cuius opera extant. Barcozba, Iudæorum princeps & fictitius Meſſias Chriſtianos perſeuerantes ad ſupplicia trahit. *Euſeb. lib. 4. c. 6.* Hadrianop. condita, *Niceph. lib. 3. c. 24.*	13	883
4102	132	¶Ser. Octauius Lenas Pontianus. M. Antonius Rufinus.	¶Iudæorum furores creſcunt per Syriam & Palæſtinam, & innumero numero concurrunt, ingentes victorias ſibi (Barcozba duce) promittentes. *Dio. Euſ.*	14	884
4103	133	¶Serius Augurinus. Arrius Se-	¶Poſtremum bellum Iudaicum ſub Hadriano. Iudæi à	15	885

Anni Mundi	Anni Christi.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
		uetianus.	Romanis palam deficientes, & ad arma verſi Palæſtinam depopulati ſunt Tynio Rufo tenenti prouinciam' Hadrianus mittit exercitum ad opprimendos rebelles. fuitque hoc bellũ calamitoſum & diuturnum, Iudæis grauiter ferentibus quòd exteræ nationes in ſuam vrbem Ieruſalem habitatũ veniſſent. Hos Romani primùm nihili faciebant. Sed poſtquam totam Judæam commotam eſſe, Iudæos omnes vbique gentium tumultuari intellexiſſent, Hadrianus optimos quoſque duces aduerſus eos miſit. *Dion. Euſeb.*		
4104	134	¶Heberus Iulius Silanus Seſenn.	¶ Barcozba nõ ſolùm Iudæos ſibi adiunxit, ſed etiã Chriſtianos in ſocietatem belli adu. Romanos pertrahere conatus eſt: ideóque Chriſtianos militare renuentes variis adfecit ſuppliciis. At Iulius Seuerus in Iudæam miſſus, non auſus cum audaciſſ. latronibus dimicare traxit bellum. Interea Barcozbæ vires confirmatæ ſunt,	16	886
4105	135	¶C. Iulius Seruilius Vrſus Seruianus. C. Vibius Iupercus Verus.		17	887

O

Anni Mundi	Anni Christi.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			& per annos aliquot in ipſa Iudæa tenuit 50. caſtella,		
4106	136	¶ Pompeianus, Lupercus. L. Iulius Atticus Acilianus.	98. vicos, & Bethoron oppidum munitiſſ, ex quo irruptiones fecit in Romanos ſæpius profligatos. Ideo redit in Syriam Hadrianus & per triennium Iudæos obſedit, & Bethoron	18	888
4107	137	¶ L. Ceionius Commodus Verus. Qui poſtea Cæſar appellatus eſt. Sex. Vetulenus Ciuita Pompeianus.	tandem vi captum eſt, interfecto Barcozba. Numerus hoc bello interfectorum Iudæorum tradũt fuiſſe 50. millia hominũ. Alij, qui peſtilentia & fame oppreſſi ſunt, non potuerunt numerari. Hadrianus Iudæos ingreſſu Hieroſolymę prohibuit. Vrbem muro cinxit. Aeliámque appellauit: & ſuem marmoream portæ Bethleemiticæ affixit. Atque hoc fuit vltimum Iudæorum excidium, quibus pulſis & penitus oppreſſis Hieroſolyma Chriſtianis conceſſa eſt. *Euſeb. lib. 4. cap. 5. Dion. in Hadriano.* Pręterea legem tulit, ne cui è gente Iudaica liceret in agrum Hieroſolymitanum accedere. Tunc Chri-	19	889

Anni Mundi	*Anni Christi.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
			ſti prædictio impleta eſt, Non remanebit lapis ſuper lapidem, &c. Iudæos eo bello captos Hadrianus exulatum miſit in Hiſpaniam, vnde anno 1500 à Ferdinando Hiſpano & Emanuele Luſitano regibus expulſi ſunt. *Vaſæus.*		
4108	138	¶ L. Aelius Hadriani Auguſti F. Verus Cæſ. ij. P. Cælius Balbinus Vibullius Pius.	¶ Nō propterea deſiit perſecutio adu. Chriſtianos. Mulieres nobiles quædam Romæ martyrium paſſæ. & huius anni initio, Teleſphorus Eccleſiæ paſtor ſeu epiſcopus occiſus eſt: cui poſt 7. dies ſucceſſit Hyginius Athenienſis.	20	890
4109	139	¶ Sulpitius Camerinus. Quinctius Niger Magnus.	¶ vj. Idus Iulij Hadrianus annos 62. exactos natus, moritur. *Huic ſucceſſit* T. AELIVS HADRIANVS ANTONINVS Auguſtus PIVS. Imperauit annos xxij. menſes vij. dies xxvj. Hic crebro in ore habuit illud Scipionis Africani, Malle ſe vnum ciuem ſeruare, quam mille hoſtes occidere. *Iul. Capitolin.*	1	891
4110	140	¶ Antoninus Pius Imper. ij.	¶ Britannici populi libertatem affectantes à Lollio	2	892

Anni Mundi	*Anni Christi.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
		Brutius Præſens.	Vrbicio multis prælijs victi in officio retinentur. *Capitolin.* Ptolemæus Aſtrologus, Galenus inſignis medicus, florent.		
4111	141	¶ Antoninus Pius Imper. iij. M. Aelius Aurelius Aug. Pij F. Cæſar. Qui poſtea Auguſtus appellatus eſt.	¶ Iuſtinus philoſophus librum pro Chriſtiana religione conſcriptum tradit Antonino. Pij perſecutionem patiuntur, & ab hæreticis, Valentino, Cerdone, Marco Colarbaſſo, exagitantur. *Euſeb. Irenaus.*	3	893
4112	142	¶ M. Pæducæus Sylogas Priſcinus. T. Hœnius Seuerus.	¶ Hyginius, Eccleſiæ Romanæ miniſter, pro Chriſti Euangelio martyrium paſſus. Cui poſt triduum ſucceſſit Pius Aquileienſis.	4	894
4113	143	¶ L. Cuſpius Rufinus. L. Statius Quadratus.	¶ Antoninus multis ſuorum miniſtris, qui ocioſi viuebant, ſalaria ſubtraxit, dicens nihil eſſe ſordidius, immò crudelius, quam ſi Rempub. ij arroderent, qui nihil in eam ſuo labore conferrent. *Iul. Capitolin.*	5	895
4114	144	¶ C. Bellicius Torquatus. Ti. Claudius Atticus Herodes.	¶ Lucius & Ptolemæus Alexandriæ pro Chriſto occiſi. Quæſtio de die paſchæ primùm apud Laodicæam A-	6	896

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			ſiæ mota. *Onuph.*		
4115	145	¶Lollianus Auitus. C. Gauius Maximus.		7	897
4116	146	¶ Antoninus Pius Imper. iiij. M. Aelius Aurelius Augusti Pij F. Cæſar ij.	¶ Varii hæretici, priorum ſodales & diſcipuli, turbant Chriſti Eccleſias ſub cruce gementes. *Euſeb. Iren.*	8	898
4117	147	¶Sex Erucius F. Clarus ij. Cn. Claudius Seuerus.	¶Hoc anno Apologias duas pro Chriſtianis Iuſtinum ſcripſiſſe tradit. *Onuphrius.* Seuerus, poſtea Imperat. naſcitur. *Spartian.*	9	899
4118	148	¶ M. Valerius Largus. M. Valerius Meſſalinus.	¶Florent Arianus Nicomedienſis, Maximus Tyrius, Apollonius, Baſilides, ſapientes ſeculi.	10	900
4119	149	¶ C. Bellicius Torquatus ij. M. Saluius Iulianus ij.		11	901
4120	150	¶ Ser. Cornelius Scipio Orfitus. Q. Nonius Priſcus.		12	902
4121	151	¶Romulus Gallicanus. Antiſtius Vetus.		13	903
4122	152	¶ Sextus Quinctilius Gordianus. Sex. Quinctilius Maximus.		14	904

Anni Mundi	*Anni Chriſti.*	*Conſules.*	*Res geſta.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
4123	153	¶ Sex. Acilius Glabrio. C. Valerius Omollius Verianus.	¶ Antonini Pij edictum pro Chriſtianis promulgatum Epheſi in totius Aſiæ concilio. *Si quiſpiam, inquit, cuiquam Chriſtiano, quia Chriſtianus ſit, pergat moleſtiæ quicquam aut criminis inferre, ille cui crimen illatum erit, etiamſi re ipſa Chriſtanus deprehenſus ſit, abſoluatur: qui autem illum accuſauerit, iuſtū debitúmque ſupplicium ſubeat.* *Euſeb.lib.*4.	15	905
4124	154	¶ Bruttius Præſens. M. Antonius Rufinus.		16	906
4125	155	¶ 2. Aelius Aurel. Pij Auguſti F. Cæſar. qui poſtea Auguſtus appellatus eſt. Sextilius Lateranus.		17	907
4126	156	¶ C. Iul. Seuerus. M. Ruffinus Sabinianus.		18	908
4127	157	¶ M. Ceionius Siluanus. C. Serius Augurinus.	¶ Marcio Ponticus & eius diſcipuli hæretici Eccleſiam turbant. *Onuphr.*	19	909

Anni Mundi	*Anni Chriſti.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
4128	158	¶ Barbatus. Regulus.		20	910
4129	159	¶ Q. Flauius Tertullus. Sacerdos.	¶ Polycarpus D. Ioannis Apoſtoli diſcipulus Romam venit, plurimóſque ab hæreticis deceptos ad veram fidẽ reduxit. Marcionem acriter repreſſit. *Euſeb. lib.* 4.	21	911
4130	160	¶ Plautius Quinctillus. Statius Priſcus.	¶ Antoninus ſuo patrimonio opulentiſſimus, proprias opes amicis liberaliſſimè tribuit; ærariũ verò publicum ditiſſimum reddidit. *Euſeb.*	22	912
4131	161	¶ T. Vibius Barus. Ap. Annius Bradua.		23	913
4132	162	¶ M. Aelius Aurelius Auguſti Pij F. Cæſar iij. L. Aelius Aurelius Auguſti Pij F. Cæſar ij.	¶ Nonis Martiis Antoninus Pius apud Lorium villam ſuam moritur, anno ætatis 75. Huic ſucceſſerunt XVII. & XVIII. Imper. M. AVREL. ANTONINVS, cognomento PHILOSOPHVS, & L. AVRELIVS VERVS. *Euſeb. Iul. Capitolinus.* Philoſophus imperauit ann. XIX. dies XI Verus annos IX. *Eutrop.*	1	914
4133	163	¶ Q. Iunius Ruſticus. Vettius	¶ Bellum Parthicum cum Vologeſo. Ad id Verus Antoninus profe-	2	915

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſta.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
		Aquilinus.	ctus eſt, qui Antiochiæ & circa Armeniam agens multa per duces & ingentia patrauit. Statius Priſcus proſperè in Armenia pugnauit. Auidius Caſſius & Nartius Verus Babyloniam & Mediam vſque armata manu peruenerunt.		
4134	164	¶ L. Papirius Aelianus. Iunius Paſtor.		3	916
4135	165	¶ C. Iulius Macrinus. L. Cornelius Celſus.	Seleuciam Aſſyriæ vrbem nobiliſſimam cum CCCCC milli- bus hominum cepit. Parthicum triũphum reuexit, & cum Antonino Philoſ. triumphauit. *Eutrop.* Fames & peſtilentia maxima Romæ. Leges de ſepulchris & ſepeliendis mortuis aſperrimæ ſanciuntur.	4	917
4136	166	¶ L. Arrius Pudens. M. Gauinus Orfitus.	¶ Aufidius Victorinus mittitur aduerſus Cattos qui Rhetiam inuaſerant. *Iul. Capitolin.* Eccleſia ſub cruce pietate & doctrina præſtantes habet paſtores & doctores. Polycarpum, Dionyſium Corinthiũ, Melitonem, Iuſtinũ, & alios. *Euſeb.*	5	918
4137	167	¶ Q. Seruilius Pudens. L. Fufidius Pollio.	¶ Tatianus Encratitarũ pater, Eccleſiam turbat. *Eccleſ. ſcript.* Imperatores triũ-	6	919

Anni Mundi	Anni Christi.	Consules.	Res geſta.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			phum Romæ agunt de Parthis.		
4138	168	¶Antoninus Verus Imper. iij. T. Vinidius Quadratus.	¶ Quarta perſequutio aduerſus chriſtianos, in qua Polycarpus, Iuſtinus philoſophus, Maturus, Pothinus, Attalus, Blandina & innumeri alij, tum in Oriente, tum in Occidente, ſunt interfecti. *Euſeb. lib.* 4 *&* 5. Bellū Marcomannicum, ad quod Imperatores ſe accingebant, peſtilentiâ aliquandiu retardatum. *Capitol.*	7	920
4139	169	¶L. Vettius Paulus. T. Iunius Montanus.	¶ Perſecutionis Eccleſiæ continuatio. *Euſeb.* Cùm in profectione Marcomannica Imperatores Aquileiam veniſſent quidam Reguli veniam rogarunt. *Capitolin.*	8	921
4140	170	¶ Soſius Priſcus. Q. Cælius Apollinaris.	¶ L. Aurel. Verus, cùm à Concordia ciuitate Altinum proficiſceretur, & cum Antonino philoſopho in vehiculo ſederet, apoplexia extinctus eſt. Vir ingenij parum ciuilis; collegæ tamen reuerentiâ nihil vnquam atrox auſus. Eum obiiſſe xi. Imperij anno *Eutropius* tradit. Chronographi aliter ſen-	9	922

Anni Mundi.	Anni Christi.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			tiunt, quos ſequuti ſumus. Eo defuncto Antoninus Philoſophus imperauit ſolus. *Capitolin.*		
4141	171	¶ M. Aurelius Seuerus Cethegus. L. Iulius Clarus.	¶ Auidius Caſſius in Oriente Imperator dictus, mox à militibus capite truncatur. *Spartian. & Vulcat. Gallican.*	10	923
4142	172	¶ T. Titienus Serenus. C. Scoedius Natta Pinarianus.	¶ Egeſippus hiſtoriæ Eccleſiaſticæ ſcriptor clarus habetur. Eccleſia ſub cruce floret.	11	924
4143	173	¶ Claudius Maximus. Corn. Scipio Orfitus.	¶ Felicitas cum ſeptem filiis Romæ & Concordius preſbyter Spoleti facti martyres. Aſianus & Apollinaris apologias offerunt Antonino. Peſtilentiâ tantâ Orbis terrarum affligitur, vt penè ad internecionem Romani exercitus deleti fuerint. Germani inſurgẽtes repreſſi. *Euſeb. Niceph. Capitolin.*	12	925
4144	174	¶ M. Aurelius Seuerus ij. Ti. Claudius Pompeianus.	¶ Montani inſania per Eccleſias verſatur. *Eccl. hiſt.* Bellum Marcomannicum, quantum antehac nullum memoria proditum eſt, tum virtute tum felicitate maxima ab Imper.	13	926

Anni Mundi	*Anni Chriſti.*	*Conſules.*	*Res geſta.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
			M. Antonino Philoſopho tranſactum, de quo *Oroſ. lib. 7. cap. 15. Iul. Capitolin. Eutrop. Euſeb. lib. 5. Tertullian. cap. 5. apologet. & alij.*		
4145	175	¶ Ap. Annius Trebonius Gallus. Flaccus.	¶ Inſignis M. Anton. Philoſophi Imp. de Quadis & Marcomannis victoria; Chriſtianorum militum precibus parta. *Oroſ. Capitolin. Euſeb. Tertullian.* Imperator obſtupefactus tanto miraculo, quod videlicet Chriſtianorum precibus exercitui Rom. ſiti afflicto pluuia cælitus data eſſet, & fulminibus hoſtes fracti ac fugati, milites Chriſtianos magnis honoribus adfecit, perſequutionum rigores temperauit, & legionem illam nominauit fulminatricem.	14	927
4146	176	¶ Calpurnius Piſo. M. Saluius Iulianus.	¶ Hoſtibus debellatis M. Antoninus philoſophus Pannonias ſeruitio liberat. *Eutrop.*	15	928
4147	177	¶ T. Vitraſius Pollio ij. M. Flauius Aper. ij.	¶ Romæ rurſus cum filio ſuo Commodo Antonino, quem Cæſarem fecerat, triumphauit. *Eutrop. Lamprid. Iul. Capitolinus.* Aerarium publicum eo bello	16	929

Anni Mundi	*Anni Christi.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
			exhauſtum eſt. Marcus autem omnia quæ ad priuatū cultum poſſidebat, in foro Traiani per duos continuos menſes ſub haſta vendidit: & poſt triumphum pretia reſtituit eis qui comparata reddere voluerunt: moleſtus nulli fuit qui maluit ſemel empta retinere. Conuiuiis publicis populum exhilarauit, Spectaculis item,& centum ſimul leones exhibuiſſe traditur. *Eutrop.*		
4148	178	¶ Imp. Cæſar L. Aurelius Commodus Auguſtus. Plautius Quinctillus.	¶ Seuerus, prætor deſignatus, in Hiſpania res egregiè adminiſtrat. *Spartianus.*	17	930
			Irenæus Lugdunenſis epiſcopus cōtra hæreticos ſcripſit libros qui extant. *Euſeb.*	18	931
4149	179	¶ Vettius Rufus. Cornelius Scipio Orfitus.			
4150	180	¶ L. Aurel. Commodus Auguſtus ij. Veſpronius Candidus Verus.	¶ Patientiâ Chriſtianorum & pia epiſcoporum eruditione perſecutores atque hæretici franguntur. *Eccl. hiſtor.*	19	932
4151	181	¶ Bruttius Præſens ij. Sex. Quinctilius Gor-	¶ xvj. Cal. Aprilis Marcus Antoninus Philoſophus mortuus eſt. *Onuphr.*	1	933

Anni Mundi	*Anni Christi.*	*Conſules.*	*Res geſta.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
		dianus.	Hominibus ingens ſui deſiderium, & poſteris virtutis ſuæ memoriam reliquit ſempiternam. Eius elogia extant apud Dionem, Eutropiũ, & alios. *Huic ſucceßit* AVRELIVS COMMODVS ANTONINVS, xix. Imper. Imperauit annos xij. menſes viij. dies xv. Nihil paternum habuit, niſi quod cõtra Germanos feliciter & ipſe pugnauit. fuit ſæuitia & crudelitate alter Domitianus: libidinibus ac turpitudine alter Nero: gladiatoriis exercitiis gaudens, & monſtrum hominis. Vide Dionem, Lampridium & Herodianum. Dion ſcribit, Martiam Commodi pellicem Chriſtianorum ſtudioſam fuiſſe, & quòd eſſet magnæ apud Commodum authoritatis, multa in eos beneficia contuliſſe.		
4152.	183	¶ Aurel. Commodus Auguſt. iij. Antiſtius Burrhus.	¶ Templum Serapidis Alexandriæ incenſum. *Euſeb.* Paulò ante Smyrna vrbs Aſiæ terræ motu corruit. *Idem.* Commodus de	2	934

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			Germanis nondum plenè deuictis triumphum agit. *Herodian.*		
4153	183	¶ Petronius Mamertinus. M. Vettius Stlauius Albinus Trellius Rufus.	¶ Inter tot Commodianæ tyranni dis incommoda Pãtæus celebrem Chriſtianorum ſcholam Alexandriæ inſtituit, ex qua multarum Eccleſiarum doctores prodierunt. Huius diſcipulus fuit Clemens Alexandrinus, cuius opera nunc quoque leguntur. *Euſeb.*	3	935
4154	184	¶ Imp. Commodus iiij. M. Aufidius Victorinus.		4	936
4155	185	¶ M. Eggius Marcellus. N. Papirius Aelianus.	¶ Thermæ Commodianæ factæ max. ſumptibus.	5	937
4156	186	¶ Triarius Maternus. M. Atilius Metilius Bradua.	¶ Origenes, Alexandriæ hoc fermè anno natus eſt. Eccleſiæ doctores multi tunc clari habentur. *Eccl. hiſt.*	6	938
4157	187	¶ Imp. Commodus v. M. Acilius Glabrio.	¶ Perennius præfectus, crudelis Domini ſæuus miniſter, multos nobilium artibus nefariis interficit. *Lamprid. Herodian.*	7	939
4158	188	¶ Clodius Criſpinus. Papirius Aelianus.	¶ Capitolium fulmine tactum, facta inflammatione maxima. Bibliotheca nobiliſſima vt vici-	8	940

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			næ quæque ædes concrematæ. *Lamprid. Herodian.* Variæ Synodi ab Epiſcopis de Paſchatis die habentur. Dum Eccleſia vel tantillum quieſcit, eius ſerui rixantur. *Eccl. hiſt.*		
4159	189	¶ C. Allius Fuſcianus. Dullius Silanus.	¶ Perennius à militibus laceratur. Huic ſucceſſit Cleander, inſignis Sycophanta aulicus, qui à Domitiano traditur neci. Fames Romæ. *Lamprid. Herodian.* ¶ Apollonius, vrbis Senator, cum legiſſet Senatui volumen quod de vera religione ſcripſerat, capite ob Chriſtianã fidem truncatus eſt. *Euſeb. lib. 5.*	9	941
4160	190	¶ Iunius Silanus. Q. Seruilius Silanus.	¶ Commodus Coloſſi capite ſublato, ſuæ imaginis caput iuſſit imponi, Hercules Deúſque vocari voluit. *Lamprid. & Caſſiodorus.*	10	942
4161	191	¶ Imp. Commodus vj. Petronius Septimianus.	¶ Thalmud Iudæorum conſcribitur. *Seder Olam.*	11	943
4162	192	¶ Caſſius Apronianus M. Atilius Metilius Bradua. ij.	¶ Incendium Romæ factum, quo palatium & ædes Veſtæ, & plurima pars Vrbis ſolo æ-	12	944

Anni Mundi	*Anni Chriſti.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
			quatur. *Euſeb.* Inter tot incommoda, Victor epiſcopus Rom. Eccleſiis orientis propter paſchatis diem negotium faceſſit. *hiſt. Eccl.*		
4163	193	¶ Imp. Cōmodus vij. P. Heluius Pertinax ij. qui poſtea Auguſtus appellatus eſt.	¶ De morte & ſtrangulatione Cōmodi (annos natus 31. menſes 4.) vide Lampridium. Dionē & Herodianum.	13	945
4164	194	¶ Q. Soſius Falco. C. Iulius Fructus Clarus.	¶ Commodo ſucceſſit HELVIVS PERTINAX, XX. Imper. qui imperauit mēſes ij. dies xxviij. occiſus à ſuis militibus, anno ætatis 68. *Dion. Spartian. Herod.* Poſt Pertinacem imperauit DIDIVS IVLIANVS menſes ij. dies v. Senatus iuſſu per gregarium militem in palatio occiſus eſt: fidem Cæſaris implorans, id eſt Seueri. *Spartian.* Peſcennius Niger in Syria ab exercitu Imperator appellatur. *Spartian.* Septimius SEVERVS, interfecto Didio Iuliano Imperium obtinuit, Senatui populóque Romano formidabilis.	1	946

Anni Mundi	*Anni Chriſti.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
			Imperauit annos xvij. menſ. viij. dies iij. De hoc Imperatore Senatus ita iudicauit, illum aut naſci non debuiſſe, aut non mori : quod & nimis crudelis & nimis vtilis Reipub. videretur. *Dion. Spartian. Herodian.* Clodius Albinus Imperator in Gallia ſalutatur ab exercitu. *Iul. Capitolin.*		
4165	195	¶ Imp. Septimius Seuerus Auguſt. ij. D. Clodius Ceionius Septimius Albinus Cæſar ij. Spartianus Apuleiũ Rufinum nominat.	¶ Aduerſus Nigrum cum exercitu, Seuer. proficiſcitur, quem tribus prælijs victum, denique in Syzici ſubvrbano, alij Antiochiæ, capite plecti iuſſit. *Spartian. Herodian.*	2	947
4166	196	¶ Q. Flauius Tertullus. T. Flauius Clemens.	¶ Finis belli aduerſus Peſcennium Nigrum. De bello adu. Clodium Albinum cogitat Seuerus. Inter tot armorum ſtrepitus viget controuerſia de paſchate inter Eccleſiam Romanam & Aſianam, ob quam Victor Rom. epiſcopus Aſiæ epiſcopos excommunicare voluit. Ei per epiſtolas reſponderunt	3	948

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			Polycrates epiſcopus Epheſinus & Irenæus epiſcopus Lugdunenſis. Et hic quidem ſenſit ob cęremoniarum rituumque diuerſitatem doctrinæ & fidei concordiam non rumpendam aut diſſoluendam eſſe. *Euſ. lib.* 5. Artemon hæreticus turbat Eccleſias.		
4167	197	¶C. Domitius dexter ij. L. Valerius Meſſala Thraſeas Priſcus.		4	949
4168	198	¶Ap. Claudius Lateranus. M. Marius Titius Rufinus.	¶ Seuerus Clodium Albinum apud Lugdunum vicit, vrbem incendit, caput Albini Romam miſit. *Herodian. Spartian. & alij.*	5	950
4169	199	¶Ti. Alterius Saturninus. C. Annius Trebonius Gallus.	¶ Romam reuerſus Seuerus, in amicos Albini & Optimates crudeliter animaduertit. *Herod. & alij.* M. AVRELIVS ANTONINVS Seueri filius, pridie Idus Maij à patre Imperator appellatus, imperauit cum eo ann. xiij. *Herod. & alij.*	6	951
4170	200	¶P. Cornelius Anullinus. ij.	¶ Seuerus bellum in Orientem transfert aduerſus Bar-	7	952

Anni Mundi	Anni Christi.	Conſules.	Res geſta.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
		M. Aufidius Fronto.	ſenium Atrenorum regem. *Dion. Herodian.* &c.		
4171	201	¶ Ti. Claudius Seuerus. C. Aufidius Victorinus.	¶ Armeniæ Rex fœdus cum Seuero icit. Abgarus Oſrœnorum rex ſe dedidit, liberóſque ſuos dat obſides. Hinc Seuerus Arabiam felicem vaſtat. *Herodian. Spartian.*	8	953
4172	202	¶ L. Annius Fabianus. M. Nonius Mucianus.	¶ Adiabenos vincit. Atras vrbem Barſenij fruſtra obſidet. *Herodian.*	9	954
4173	203	¶ Imp. Septimius Seuerus iij. Im. M. Aurelius Anton.	¶ Seuerus fortuna magis quàm conſilio ad Parthorum fines nauibus delatus, Artabanum Ctesiphonte expulit, vrbem ipſam cœpit: theſaurorum omniũ & prædæ maximæ compos factus. *Herodian.* Quæ hoc ſeculo fuerit Chriſtianorum diſciplina, qui ritus & mores, Tertullianus tunc clarus in Eccleſia deſcribit lib. adu. gentes, cap. 39. Quinta perſecutio in Chriſtianos commota. *Euſeb.* Seuerus Alexandriam petens, in itinere Palæſtinis plurima iura fundauit. Iudæos fieri	10	955

Anni Mundi	Anni Christi.	Conſules.	Res geſtæ	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			ſub graui pœna vetuit: idem etiam de Chriſtianis ſanxit. *Spartian.*		
4174	204	¶ P. Septimius Geta. L. Septimius Plautian. ij.		11	956
4175	205	¶ L. Fab. Cilo Septim. ij. M. Annius Libo.	¶ Ob perſecutionis metum multi Chriſtiani latent in deſertis. *Hiſt. Eccl.*	12	957
4176	206	¶ M. Aurelius Antoninus ij. P. Septimius Geta.		13	958
4177	207	¶ M. Nummius Ceionius Annius Albinus. Fuluius Aemilianus.	¶ Seuerus bellum in Britanniam tranſtulit, & vt receptas prouincias ab incurſione barbarorum ſecuriores redderet, vallum cxxxij. M. paſſuum à mari ad mare duxit. Sed Polydorus Virgilius lib. 2. de rebus Anglicis & in Seueri hiſtoria hoc factum ducentis ferè poſt annis aſſerit. *Funccius.*	14	959
4178	208	¶ M. Flauius Aper. Q. Allius Maximus.	¶ Tertullianus acutiſſ. diſputator & inſignis Theologus ſcripſit adu. Marcionem. Idem in libro ad Scapulam oſtendit, præſides prouinciarum qui Chriſtianos perſequebantur id non impunè tuliſſe. Seue-	15	960

Anni Mundi	*Anni Chriſti.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
			rum ipſum Chriſtianis fauiſſe.		
4179	209	¶ M. Aurel. Antoninus. iij. P. Septimius Geta ij.		16	961
4180	210	¶ Ti. Claudius Pompeianus. Lollianus Auitus.		17	962
4181	211	¶ M. Acilius Fauſtinus. C. Caſonius Macer. Rufinianus.		18	963
4182	212	¶ Q. Elpidius Rufus Lollianus Gentianus. Pomponius Baſſus.	¶ Hoc anno pridie nonas Februar. Imper. Septimius Seuerus mortuus eſt. Cùm vixiſſet annos LXV. menſ. IX. dies XXV. cui filii multò cariores fuere quàm ciues. Moriturus ad filios dixit, Eſtote concordes, locupletate milites, cæteros omnes contemnite. *Dion.* Hunc cùm ex loco humili per literarum & militiæ officia plurimis gradibus ad imperium fortuna deduxiſſet, dixiſſe ferunt: Omnia fui, & nihil expedit. *Spar.* *Huic ſucceſſit* M. AVREL. ANTONINVS CARACALA BASSIANVS xxiij. Rom. Impe-	1	964

Anni Mundi	Anni Christi.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			rator, qui annos vj. menſ. ij. imperauit: & vna cum eo frater P. SEPTIMIVS GETA, ann. j. dies xxij. *Herod. Spartian. Dion.*		
4183	213	¶ M. Pompeius Aſper. Aſper.	¶ Septimius Geta Imp. à fratre Antonino Caracalla in ſinu matris occiſus eſt, circa finem menſis Februarij. Eam cædem iuſſus excuſare Papinianus Iuriſconſultus, noluit, dictitans, non tam facilè eſſe parricidium excuſare quàm patrare: ideóque vir immortali gloria dignus ſecuri percuſſus eſt, quod cauſam nefandam defendere noluiſſet. *Spartian.*	2	965
4184	214	¶ Imp. Antoninus Caracalla iiij. P. Cælius Balbinus ij.	¶ Getæ amicos & inimicos Caracalla interfici curat. *Herodian.*	3	966
4185	215	¶ Sillius Meſſala. Q. Aqui. Sabin.		4	967
4186	216	¶ Aemilius Lætus. Anicius Cerealis.	¶ Thermæ miri artificij Romæ ædificatæ. Multiplici libidine & crudelitate aula Imperatoria redditur infamis. *Dion. Spartian. &c.*	5	968
4187	217	¶ Q. Aquillius Sabinus. ij.	¶ Antoninus Caracalla libidinis impatiens Iuliam no-	6	969

Anni Mundi	*Anni Chriſti.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
		Sex.Cornelius Anullinus.	uercam ſuam vxorem ducit. *Spartian. Eutrop.* Dum Alexandriam inuiſit omnem iuuẽtutem conuocat, & dato militibus ſigno crudeliter interfici curat. *Herodian.* Gothos in oriente tumultuariis præliis vincit. *Blondus.*		
4188	218	¶ Bruttius Præſens. Extricatus.	¶Artabani Parthorum regis filiã Antoninus falsò vxorem petit. Sicque traiecto Euphrate & Parthis nihil eiuſmodi ſuſpicantibus, vt qui eum pro amico generóque regis accipiebant, magnã Parthorum multitudinem interficit. *Herodian.* Antoninus Caracalla cùm multorum præſtantium virorũ ſanguine ſe polluiſſet, occiſus eſt vj. Idus April. anno ætatis 29. *Dion.* Spartianus ſcribit eum medio itinere inter Carras & Edeſſam cùm Parthis iterum bellum illaturus eſſet, pugione confoſſum eſſe à miniſtro, qui eum in equum leuauerat, inſidiis ei à Macrino prætorii præfecto poſitis.	1	970

Mundi	Christi.			Imperij.	Urbis.
			Caracalla ſucceſſit. OPELIVS MACRINVS, xxiiij. Impera. imperauit ann. j menſ.j. dies xxviij. *Eutrop. Iul. Capitolin.*		
4189	219	¶ M.Opelius Antoninus Diaduminianus, Cæſ. ij. Aduentus.	¶ Artabanus Parthorum Rex ob acceptam ab Antonino Caracalla iniuriam maximis copiis Rom. fines ingreſſus eſt. Huic Macrinus occurrit, triduana pugna feliciter geſta: & Antonini morte nuntiata, fœdus cum Partho icit. *Herod.* VII. Idus Iunij Macrinus Auguſtus, & Diadumenus Cæſar à militibus occiſi ſunt. *His ſucceſſit,* M. AVREL. ANTONINVS HELIOGABALVS. XXV. Imperator, monſtrum ex nefandis libidinibus & immanitate conflatum, qui imperauit ann. III. menſes IX. dies IIII. *Dion. Lamprid. Herodian. Eutrop.*	1	971
4190	220	¶ Imp. Antoninus Heliogabal. ij. Sacerdos.	¶ Heliogabalus mancipium omnis libidinis ac turpitudinis geſſit ſe pro muliere, & viris tanquam fœmina nupſit: ad honores eue-	2	972

Anni Mundi	*Anni Chriſti.*	*Conſules.*	*Res geſta.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
			xit flagitiorum ſuorum magiſtros ac miniſtros, viris interim præſtantibus loco ſuo detruſis vel necatis: adeo vt nullam aliam niſi obſcœnitatis & crudelitatis ſuæ infamem memoriam reliquerit. *Herodianus. Lamprid. Dion.*		
4191	221	¶ Imp. Antoninus Heliogab. iij. M. Aurel. Eutychianus Camazon ij.	¶ Monſtrum illud crudeliſſ. perſequitur Eccleſiam. *Hiſt. Eccleſ.*	3	973
4192	222	¶ Annius Gratus. Claudius Seleucus.	¶ Heliogabaleum templum Romæ extructum. Pammachius vir conſularis, Simplicius Senator, eorumque familiæ, Calepodius presbyter, Quirinus, Martina virgo, martyres facti. *Hiſt. Eccl.* Floret Cyprianus epiſcopus Carthaginenſis, cuius ſcripta extant multiplici eruditione & pietate referta: item Iulius Africanus nobiliſſimus Chronographus. Nicopolis vrbs in Palęſtina, antea Emmaus. condita eſt. *Euſeb.*	4	974
4193	223	¶ Imp. An-	¶ Heliogabalus.	[illegible]	975

Anni Mundi	*Anni Chriſti.*	*Conſules.*	*Res geſta.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
		toninus Heliogabalus. M. Aurel. Seuerus Alexander Cæſar.	anno ætatis XVIII. ſexto Idus Martij, trucidatur à militibus vnà cum matre Semiamira, muliere flagitioſa, & tali filio digna. Cadauer per totam vrbem tractum, raptatum ac dilaniatum eſt, & ad cloacas deportatum, tandémque in Tyberim proiectum annexo pondere ne fluitaret, neque ſepeliretur. Ita turpem & impuram huius Sardanapali vitam turpis & fœdus exitus conſecutus eſt. *Lamprid. Herod. Dion.* *Huic ſucceſſit.* ALEXANDER SEVERVS XXVI. Imperator, qui annos XIII. dies IX. imperauit. *Lamprid.* Fuit princeps laudatiſſimus, & reipub. vtiliſſimus, amauit literatos homines ipſe quoque literatus: leges multas ſanxit, neque conſtitutionem vllam ſacrauit ſine 20. Iuriſperitis & doctiſſimis ſapientiſſimíſque viris, quorum princeps fuit Vlpianus. Chriſtianos fouit (etſi alij aliter ſentiunt, quum ſub eius		

Anni Mundi	Anni Christi.	Conſules.	Res geſta.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			imperio Calliſtus & Vrbanus Rom. Ecc. epiſcopi, Cecilia virgo Romana, Tiburtius, Valerianus, Maximus, viri nobiles, & alij variis in locis pro Chriſto ſint occiſi) & in primis delectatus eſt hoc dicto, quod & parietibus inſcribi, & per præconem proclamari iuſſit: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Mater eius fuit Mammæa, Mæſæ filia, mulier Chriſtiana, quæ Origenem, ob doctrinæ excellētiam tum celebrem, accerſiuit, & doctrinam religionis ex eo didicit.		
4194	224	¶ Maximus. Papyrius Aelianus.	¶ Alexander Seuerus fugientes & recuſantes magiſtratum traxit ad officia & dignitates, dicens; Inuitos non ambientes in Remp. collocandos. Notarium falſa in conſilio Imperatorio referentem, inciſis digitorum neruis, vt nunquam ſcribere poſſet, deportauit. Vxori ſuæ conquerenti quòd nimia comitate poteſtatem ſuam redderet contemptibiliorem, re-	2	976

Anni Mundi	*Anni Chriſti.*	*Conſules.*	*Res geſta.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
			ſpondit, ſed ſecutiorem atque diuturniorem. Chriſto tēplum condere voluit, eúmque inter deos recipere, cuius & imaginem in larario ſuo habuit. Cúmque Chriſtiani locum quendam, qui publicus fuerat, occupaſſent, & popinarii dicerent, ſibi eum deberi: reſcripſit, melius eſſe vt quomodocunque illuc Deus colatur, quàm locus popinariis dedatur. Vlpianum Iuriſconſultum aduerſus iram & vim militum, obiecta purpura ſua, texit ac defendit. Hæc *Lampridius*. Scribit etiam Herodianus eum geſſiſſe imperium incruentum, & neminem occiſum eſſe indemnatum.		
4195	225	¶ Claudius Iulianus. Clodius Criſpinus.		3	977
4196	226	¶ L. Turpilius Dexter. M. Mæcius Rufus.	¶ Vlpianus, doctiſſimus Iuriſconſultus, conditor multarum legum quæ in Pandectis continentur, interfectus eſt à Prætorianis militibus. *Euſeb. & alij*.	4	978

Anni Mundi	*Anni Christi.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
			Regnum Parthorum deſiit, Artabano rege eorum victo & occiſo ab Artaxerxe rege Perſarum. *Agath.lib.4.*		
4197	227	¶ Imp. Alexander Seuerus Aug. ij. C.Quinctilius Marcellus.		5	979
4198	228	¶ D.Cælius Balbinus ij. qui poſtea Auguſt. appellatus eſt. M. Clodius Pupienus Maximus, qui poſtea Auguſtus appellatus eſt.	¶Seuerus parat exercitum in Perſas.	6	980
4199	229	¶ Vettius Modeſtus. Probus.	¶ Artaxerxem ſiue Abgarum Perſarum regem vicit atque de eo triumphauit. Bellum illud Rom. difficile admodum fuiſſe tradit *Herodianus.*	7	981
4200	230	¶ Imp. Alex. Seuerus Aug. iij. Caſſius Apronianus F.Dio ij.	In varias Imperij partes mittuntur exercitus. *Lampridius.*	8	982
4201	231	¶ Calpurnius Agricola.	¶ In Mauritania Tingitana res feliciter geſtæ ſunt per Furium Celſum. In Illyrico per Varum Macrinum. In Armenia per Iunium	9	983

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			Palmatum. De quibus victoriis, *Lamprid.*&c.		
4202	232	¶ T. Claudius Pōpeianus. Felicianus.		10	984
4203	233	¶Iulius Lupus. Maximus.	¶ Alexander Seuerus pueros alimētarios, Mammeas & Mammeos ex nomine matris ſuæ inſtituit. *Lamprid.*	11	985
4204	234	¶ Maximus Ouinius Paternus.		12	986
4205	235	¶ Maximus Vrbanus.		13	987
4206	236	¶ L. Catilius Seuerus. L. Ragonius Vrinatius Quinctianus.	¶ Bellum Germanicum, in quo Alexander Seuerus tumultu militari Moguntiæ cum matre occiſus eſt. *Lamprid. Herodian. Iul. Capitol.* *Alexandro Seuero ſucceſſit.* MAXIMINVS xxvij. Imp. Annos circiter tres imperauit. *Euſeb. Capitolin. Iornand.* Hic primùm fuit Opilio in Thraciæ montibus: ſed ob corporis proceritatem ac immanem vaſtitatem aſcitus in militiam, & paulatim fortunæ manu ex loco infimo deductus eſt ad culmen imperii. Eum Alexander Se-	1	988

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſta.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			uerus Imperator ob militare robur dilexit ac euexit, ſed in ſuam perniciem ei benefecit, & verè (quòd aiunt) aluit in ſinu viperam. Nam Maximinus cum militari tumultu ſalutatus eſſet Imperator, mox iuſſit Alexandrum & Mammeam interfici. Hic Maximinus fuit peſtis Reipublicæ, & conatus eſt ſibi ſtabilire imperium, non iuſtitia, ſed ſæuitia & tyrannide. Quoſcunque voluit indicta cauſa interemit, aula eiecit, officio priuauit, bonis exuit, grauior & truculentior ciuibus quàm hoſtibus, inuiſus bonis & gratus malis ob crudelitatem ac rapacitatem. *Capitolinus. Iornandes.*		
			Maximinus Germanos vicit, amicos M. Seueri crudeliter interfici curauit. *Capitolinus & Herodianus.*		
4207	237	¶ Maximinus Auguſtus. C. Julius Africanus.	¶ Sexta perſecutio adu. Chriſtianos & maximè contra Eccleſiarum paſtores ab hoc cyclope excitata eſt. *Hiſt. Eccl.*	2	989

Anni Mundi	*Anni Christi.*	*Consules.*	*Res gestæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
			Tunc Origenes librum de martyrio ſcripſit.		
4208	238	¶ P. Titius Perpetuus. L. Ouinius Ruſticus Cornelianus.	¶ Maximinus Imp. ætat. 65. vna cum filio à ſuis militibus ad Aquileiam iugulatur. Cadauera ad ludibrium publicum proiecta canibus & volucribus lanianda relicta ſunt. Capita contis affixa, & Romam miſſa, iucundũ omnibus ſpectaculum præbuerunt, & poſtremò ab inſultãte populo in campo Martio combuſta ſunt. Cùm necaretur Maximini filius, acclamatum eſt, Ex peſſimo genere ne catulum quidem habendum. *Capitol.* Duo Gordiani, pater & filius in Africa imperatores facti ab exercitu, per 36. dies tantùm dignitatem & vitam conſeruarunt: nam à Capelliano Maurorum præfecto victi interiere. Horum nece cognita ſenatus Rom. PVPIENVM MAXIMVM & BALBINVM Imperatores creauit, eóſque patres ſenatus nouo nomine appellauit. Iſ imperarunt vna annum	1	990

Anni Mundi	Anni Christi.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis
			vnum. *Herodian. Capitolinus.* Eclypſis ſolis facta quæ tenebras in meridie, ſicut nox intempeſta, induxit. *Capitolinus.*		
4209	239	¶M. Vlpius Crinitus. C. Nonius Proculus Pōtianus.	¶ Pupienus Maximus & Balbinus Romæ à prætorianis militibus interfecti ſunt, tempore agonis Capitolini. *Herodian.* *His ſucceſſit* M. ANTONIVS GORDIANVS Iunior (anno ſuperiore Cæſar appellatus) qui imperauit ann. vj. Huius eſt dictum illud, Miſer eſt imperator, apud quem vera reticentur. *Capitolinus.*	1	991
4210	240	¶ Imp. M. Ant. Gordianus. M. Acilius Auiola.	¶ Sabinianus in Africa contra Gordianum ſeditionem excitat, quem per Mauritaniæ præfectum Gordianus ad deditionem compellit. *Capitolinus.*	2	992
4211	241	¶ Vettius Sabinus ij. Venuſtus.		3	993
4212	242	¶ Imp. M. Anton. Gordianus ij. Ti. Claudius Pōpeianus ij.	¶ Bellum Perſicum. Gordianus vxorem ducit filiam Miſithei viri docti & ſapientis, cuius deinde ſtrenuam in bello Perſico expertus eſt operam.	4	994

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
4213	243	¶ C. Auſidius Vettius Atticus. C. Aſinius Prætextatus.	¶ Gordianus aperto Iano contra Perſas mouet, Saporem Perſarum regem vincit, vrbes plurimas recipit. *Iul. Capitolinus. Eutropius.* Terræ motus tantus vt ciuitates cum populis abſorberentur. *Capitolinus.*	5	995
4214	244	¶ C. Iulius Aprianus. Aemilius Papus.	¶ Miſitheus præfectus prætorio moritur. In eius locum ſuffectus Philippus Arabs, immemor accepti beneficij, nefariis artibus Gordianum ab Imperio deturbare tentauit. *Capitolinus.* *Argunthis Scytharum rex Rom. fines vaſtat. *Capitolin.*	6	996
4215	245	¶ Peregrinus. Fuluius Aemilianus.	¶ Occiſo Gordiano à militibus, menſe Martio, M. IVLIVS PHILIPPVS Arabs imperauit cum Philippo filio annos v. & aliquot menſes. *Eutrop. Victor.* Hic Philippus Arabs primus inter Imperatores Rom. fuit Chriſtianus, cúmque narrat Euſebius die Paſchatis ab epiſcopo non prius ad Cœnam Domini admiſſum eſſe, quam inter alios peccata confitentes	1	997

Anni Mundi	Anni Christi.	Conſules.	Res geſta.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			in templo ſtaret & pœnitentiæ ſigna ederet.		
4216	246	¶ Imp. M. Iulius Philippus. Ti. Fabius Titianus.	¶ Hæreſes nouæ exortæ in Arabia quas Origenes oppreſſit. *Hiſt. Eccl.*	2	998
4217	247	¶ Bruttius Præſens. Nummius Albinus.		3	999
4218	248	¶ Imp. M. Iulius Philippus ij. Eius filiūs Philippus Cæſar.	¶ Annus Romæ conditæ milleſimus magno ludorum apparatu celebratus eſt à Philippo. Quidam ad annum ſequentem ſub 3. conſulatu Philippi hãc ludorum celebrationem referunt. De his ludis vide *Capitolinum*.	4	1000
4219	249	¶ Imp. M. Iulius Philippus iij. Eiuſdem filius Philippus Cæſar.		5	1001
4220	250	¶ Fuluius Aemilianus. Vettius Aquilinus.	¶ Philippi Imperatores à militibus interfecti ſunt. *His ſucceſſit* GN. MESSIVS QVINCTVS TRAIANVS DECIVS. Imperauit cum filio Decio Cæſare annos 2. & aliquot menſes. Parthi Armeniam occupant, fugato rege Tyridate, li-	1	1002

Anni Mundi	*Anni Christi.*	*Consules.*	*Res gesta.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
			belli eius in deditionem acceptis. *Pomp. Latus.*		
4221	251	¶ Imp. Traian. Decius Auguſt. ij. Annius Maximus Gratus.	¶ Septima perſecutio adu. Chriſtianos à Decio commota, quæ multos S. homines variis locis velut atrox tempeſtas abſorpſit & demerſit. Inter hos Fabian. Eccleſ. Rom. Epiſcopus, Laurentius Diaconus, Babylas Antiochiæ epiſcopus, Apollonia virgo *Hiſt. Eccleſ.* Nouatianorum ſchiſma turbat Eccleſiam.	2	1003
4222	252	¶ Imp. Tr. Decius iij. Q. Herennius Etruſcus Decius Cæſar.	¶ Decius bello aduerſus Gothos cum toto exercitu cæſus, corpúſque eius paludis voragine abſorptum inueniri non potuit. In eodem prelio Decij filius occiſus eſt. *Iornand. Caſſiod. Oroſ. Eutrop.* Peſtilens morbus orbis multas prouincias infeſtat, maximè Alexandriam & totam AEgyptum. Valens Licinianus Imperium arripit. *Sex. Aurel. Victor.* *At Decijs ſuccedunt.* C. VIBIVS TREBONIANVS GAL-	1	1004

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			LVS, & C. VIBIVS VOLVSIANVS, qui imperat. ann. ij. non plenis. *Euſeb. Eutrop.* Sub his Imp. populus Rom. primùm exteris & barbaris gentibus tributum annuum pẽdere cœpit. *Pomp. Latus. Blõdus.*		
4223	253	¶ C. Vib. Treb. Gallus Auguſt. ij. C. Vib. Voluſianus Auguſtus.	¶ Aemilius Maurus imperium arripuit: ſed paulò poſt extinctus eſt. *P. Latus.*	2	1005
4224	254	¶ C. Vib. Voluſianus Auguſt. ij. M. Valerius Maximus.	¶ Impp. Gallo & Voluſiano interfectis ſuccedunt. VALERIANVS & GALLIENVS qui imperarunt annos VII. Horum vitam deſcripſit *Trebellius Pollio.* Mors Origenis, de cuius ſcriptis dictum eſt, *Vbi bene, nemo melius. Hiſt. Eccl.*	1	1006
4225	255	¶ Valerianus Aug. ij. Gallienus Auguſtus.		2	1007
4226	256	¶ Valerianus Aug. iij. Gallienus Aug. ij.	¶ Gothi in Aſiam irrumpunt, omnia longè latéque vaſtantes. *Tr. Pollio.* Dianæ Epheſinæ templum incenditur. *Iornand.*	3	1008
4227	257	¶ M. Valerius Maxim.		4	1009

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
		M. Acilius Glabrio.			
4228	258	¶Valerianus Auguſt. iiij. Gallienus Aug.iij.	¶ Octaua perſecutio aduerſ. Chriſtianos. Valerianus in primis imperij annis, teſte Euſebio mitis ac benignus fuit erga Chriſtianos: at poſtea perſuaſus à mago quodam Aegyptio non ſolùm Chriſtianos crudeliter & acerbè perſecutus eſt: ſed etiam artibus magicis deditus ab illo iniquitatis magiſtro tenella infantium viſcera diſſecare, humanáſque hoſtias mactare didicit. Sapores Perſarum rex Syriam, Ciliciam, Cappadociam populatur. *Treb. Pollio.* Cornelius epiſcopus Romæ, & Cyprianus eruditione & pietate inſignis, Carthagine, pro Chriſto capite multati ſunt. *Caſſiodorus.*	5	1010
4229	259	¶ M. Aurelius Memmius Fuſcus. Pomponius Baſſus.	¶ Valerianus cum ingenti exercitu ad bellum contra Saporem proficiſcitur. Milites in Gallia Poſthumum Imperatorem appellant. In Pannoniis Ingenuus Imperator ab exercitu ſa-	6	1011

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			luctatur. *Vopiſc. P. Lætus.*		
4210	260	¶Fuluius Aemilianus. Pomponius Baſſus ij.	¶ Perſecutio Eccleſiæ ſub Valeriano & Gallieno durat. *Eccleſ. hiſt.* Paulus quidam primus colere cœpit Eremum. *Hieronymus.* Ingenuus à Gallieno victus & exercitus eius deletus eſt. Regillianus à Mœſis Imperator factus, cum Sarmatas viciſſet à Roxolanis, ne à Gallieno vexarentur; occiſus eſt. *P. Lætus.* Aureolus apud Illyricos potitur imperio.	7	1012
4211	261	¶ L. Cornelius Secularis ij. Iunius Donatus.	¶ Valerianus, poſtquam vna cum Gallieno filio imperauit ſeptennium, in Meſopotamia Perſis obuiam factus, pugna commiſſa victus & captus à Sapore, anno ætatis 77. apud Parthos miſerabili perpetuáque ſeruiture conſenuit. Nã rex equum conſcenſurus, Valeriani ceruice incuruata pro ſcabello vti ſolitus eſt, ita vt Valerianus regem non manu ſed dorſo attollere cogeretur. quo patris ſui calamitate motus,	1	1013

Anni Mundi	*Anni Christi.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
			manifeſtóque Dei iudicio territus Gallienus, pacem Eccleſiæ reddidit, & edictis diuulgatis perſecutionem relaxauit. *Euſeb. & alij.*		
			Sub Gallieno Ro. Imperium inuaſerunt diuerſis locis atque temporibus xxx. tyranni, qui ſe Imperatores appellarunt, de quibus *Treb. Pollio, & alij.*		
4232	262	¶ Gallienus Aug. iiij. Petronius Voluſianus.	¶ Valerianum Iuniorem fratrem & Gallienum filium Gallienus Cæſares appellat & cum eis imperat.	2	1014
			Germani Franciſque magnis copiis Italiam ingreſſi cedendo populandóque Rauennam vſque perueniunt. *Euſeb. Oroſius.*		
			Aemilianus in Aegypto ſumpſit imperium. hunc Theodorus cœpit. *Tr. Pollio.*		
			Odenatus Palmyrenorum rex Orientis imperium occupat, & Perſas maximo prælio vincit, ita vt ad Cteſiphontem fugato Sapore caſtra collocaret. *Tr. Pollio.*		
			Macrianus pater, Macrianus & Quie-		

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis
			tus filij eius facti Imperatores. ab Aureolo Illyrij Imperatore Macrianus vterque in prælio cæſus occubuit. Quietus ab Odenato paulò poſt interfectus eſt. *T. Pollio.* Chiliaſtarum error, Sabellij & Samoſateni hæreſes turbant eccleſ. *Euſe.*		
4233	263	¶ Gallienus Aug. v. Ap. Pomponius Fauſtinus.	¶ Peſtis horrenda Romam & alia loca affligit. Multi terrę motus maximíque, & tenebræ per multos dies. *Treb. Pollio.*	3	1015
4234	264	¶ Nummius Albinus. Maximus Dexter.	¶ Græciam, Macedoniam, Pontum & Aſiam Gothi populantur. Alias prouincias Barbarorum quaſſat irruptio. *Tr. Pollio, Caſsiodorus, Iornandes.* Quadi & Sarmatæ Pannonias occupant. *Euſeb.*	4	1016
4235	265	¶ Gallienus Auguſt. vi. Aemilius Saturninus.	¶ Franci, Saxones, Germani, in Galliam irrumpunt. *Euſeb.* Odenatus totius Orientis Imperium obtinet. *Tr. Pollio.*	5	1017
4236	266	¶ Valerianus Cæſar ij. L. Cæſonius Macer Lucillus Rufinianus.	¶ In Hiſpaniam penetrant Franci, Saxones & Germani. *Euſeb.* Odenatus à Gallieno in Imperij	6	1018

Anni Mundi	Anni Christi.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			conſortium aſſumptus Auguſtuſque dictus eſt. *Tr. Pollio.* Poſthumius cum filio Poſthumo inſidiis Lolliani apud Gallos interfectus eſt anno Imperij ſeptimo. *Tr. Pollio.* Synodorum & piorum eruditorúmque Eccleſiæ paſtorum authoritate oppugnatur Samoſateni hæreſis. *Euſeb.*		
4237	267	¶ Gallienus Auguſt. VII. Sabinillus.	¶ Tarraconem Hiſpaniæ vrbem Franci, Saxones, Germani ſolo æquant, ducibus Anthario Bartheri & Luttero Marbodi Saxonum regum filiis. *Euſeb. Trithem.* Odenatus inſidiis Mæonij conſobrini ſui cum Herode filio ſuo occiſus eſt. Victorinus quem Poſthumus conſortem imperij Gallici feceratLollianum interficit, ac ſolus imperium obtinet apud Gallos. *Tr. Pollio.*	7	1019
4238	268	¶ Ouinius Paternus. Arceſilaus.	¶ Zenobia vxor Odenati cùm filiis Herenniano & Timolao regnum Orientis obtinet. *Tr. Pollio.* Victorino apud	8	1020

Anni Mundi	*Anni Chriſti.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
			Agrippinam ob matronarum ſtupra interfecto, Marius imperium triduo occupauit. Hic faber ferrarius fuit. Quo interfecto, Tetricus ſumpſit imperium, & poſt euentus varios ab Aureliano tandem honore multiplici (depoſita tamen imperiali dignitate) affectus eſt. *Treb. Pollio.*		
4239.	269	¶ Ouinius Paternus ij. Marinianus.	¶ Aureolus in Illyrico imperator Tetrico fugato pacem cum Gallieno fecit, qua mox ſoluta Gallienus cum fratre apud Mediolanum à militibus Aureoli circa 12. Calend. April. occiſus eſt. *Tr. Pollio.* *Gallieno ſucceſſit* M. AVREL. FL. CLAVDIVS. Imperauit ann. j. menſ. x. di. xv.	1	1021
4240	270	¶ M. Aurel. Fl. Claudius Aug. ij. Ouinius Paternus.	¶ Claudius Imp. Aureolum vincit & imperio exuit. Gothos Illyricũ & Macedoniam vaſtantes debellat, CCCXX M. inter pugnandum occiſis. *Tr. Pollio.*	2	1022
4241	271	¶ Flauius Antiochianus. Furius Orfitus.	¶ Pridie Nonas Februarij Claudius moritur: cui ſucceſſit M. Aurelius Quinctilius	1	1023

Anni Mundi	Anni Christi.	Conſules.	Res geſta.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			frater eius, qui decimo calend. Martij occiſus eſt. *Claudio igitur ſucceſsit* L. DOMITIVS AVREL. VALER. AVRELIANVS. Imperauit annos iiij. menſ. xj. di. vij. Sueuos & Sarmatas profligat. Marcomannos Italiam vaſtantes ad Placentiam vincit. *Fl. Vopiſcus.* Fuit Aurelianus princeps Seuerus, truculentus & ſanguinarius. Occidit ſororis ſuæ filiam, ob cauſam leuem. diſciplinam militarem ſeueriſſimè rexit. De hoc Imperatore ſcribit Vopiſcus eum à multis neque inter bonos neque inter malos principes poni, eò quod clemẽtia, prima dos imperatorum, ei defuerit. Addit, eum fuiſſe principem neceſſariũ magis quàm bonum.		
4242	272	❡ Aurelianus Pomponius Baſſus.	❡ Seditio Romæ exorta dum Imperator bellum adu. Marcomannos conficit. *Vopiſc.* Conſtantinus Magnus hoc anno natus eſt in Britannia,	2	1024

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			patre Conſtantio (qui poſtea imperauit) & matre Helena. *Bucholcer.* Samoſatenus hæreticus declaratur & ex Eccleſia eiicitur. *Euſeb. & alij.*		
4243	273	¶ Quietus Voldumianus.	¶ Bello Marcomannico confecto authores ſeditionis Rom. grauiter puniuntur. Aurelianus Barbaros in Illyrico & in Thracia vincit. Cannabam Gothorum ducem trans Danubium interficit. *Vopiſcus.*	3	1025
4244	274	¶ M. Claudius Tacitus. qui poſtea Auguſtus appellatus eſt. M. Mœcius Memmius Balburius Furius Placidianus.	¶ Barbaris deuictis Aurelianus in Orientem mouet, & multa recipit amiſſa. Zenobiam vincit capitque. Firmius quidam Aegyptum occupat, quæ à Valeriano duce mox recepta eſt. *Vopiſcus.*	4	1026
4245	275	¶ Imp. Aurelianus Auguſt. ij. C. Iulius Capitolinus.	¶ De victis hoſtibus Aurelianus triũphat. Templum Soli ædificat. Vrbem muris firmioribus cingit. Vindelicos à Barbarorum obſidione liberat. Inde in Illyricum mouet cũ exercitu. Perſis bellum indicit. *Vopiſcus.*	5	1027
4246	276	¶ Imp. Aurelianus Au-	¶ Noua perſecutio aduerſus Chri-	1	1028

Anni Mundi	*Anni Christi.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
		guſt. iij. T.Anonius Marcellinus.	ſtianos ab Aureliano indicta: ſed morte eius interrupta. Ideo à quibuſdam inter decem perſecutiones non numeratur. Fulmine quod iuxta eum ruit nihil ad meliora flexus, immò ſcriptis iam mandatis in Chriſtianarum Eccleſiarum perniciē, inter Heracleam & Byzantium à ſuis occiſus eſt iiij. Cal. Februar. Poſtea fuit inter regnum viij. menſium. *Vopiſcus. Euſeb. Oroſ. Onuphr.* *Aureliano ſucceſſit* M.CL.TACITVS. qui imperauit menſes vj. di.xx. Multis virtutibus ornatus, Senatuíque imprimis gratus. *Vopiſc. Eutrop.*		
4247	277	¶Imp.Tacitus Auguſtus ij. Fuluius Aemilianus.	¶ Omnibus qui Aurelianum interfecerant deletis, Tacitus Barbaros qui à Mæotide eruperant, vt eò redirent compulit. Interemptus eſt inſidiis militaribus, vt alii dicunt, ſexto imperii menſe: alii factionibus oppreſſum, eum mente atque animo defeciſſe aiunt. *Vopiſcus.*	1	1029

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſta.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			FLORIANVS, Taciti frater germanus, poſt fratrem arripuit imperium, ſuo motu. Vix duobus menſibus imperium tenuit, & occiſus eſt Tarſi à militibus, qui Probum audierant imperare, quem omnis exercitus elegerat. *Tacito igitur ſucceſſit* M. AVREL. VALER. PROBVS, qui imperauit ann. v. menſ. iiij. Tantus fuit in re militari, vt illum Senatus optaret, miles eligeret, ipſe populus Rom. acclamationibus peteret. Eius virtutes & res geſtas deſcripſit *Fl. Vopiſcus.* Manichæorum mania & execranda hęreſis multas Orbis partes inuadit. *Hiſt. Eccl.*		
4248	278	¶ Imp. M. Aurel. Probus Auguſtus ij. M. Furius Lupus.	¶ Gallias à Germanis occupatas Probus recipit, CCCC M. Cæſis. *Eutrop.* LX. ciuitates à Barbaris recepit. *Vopiſc. Victor.*	2	1030
4249	279	¶ Imp. M. Aurel. Probus Aug. iij. Ouinius Paternus.	¶ Germanis victis Sarmatas in Illyrico ſubegit. Geticos populos in Thracia vicit, & per de-	3	1031

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			ditionem in gratiam & amicitiam recepit. *Vopiſcus.* Hinc in Orientem mouit,		
4250	280	¶ Iunius Meſſala: Gratus.	Palfurium potentiſſimum latronem cœpit & occidit, Iſauriam liberauit, pacatis Pamphiliæ partibus Blemyas ſubegit, Parthis & Perſis petentibus pacem conceſſit. Ad Thracias reuerſus centū millia Baſtarnarum aliáſque gentes ex Gepidis, Gothis, Vandalis collectas in ſolo Romano conſtituit. *Vopiſc.*	4	1032
4251	281	¶ Imp. M. Aurel. Probus Auguſtus iiij. C. Iunius Tiberianus.	Saturninus in Oriente imperium affectans à Probo victus eſt. Bonoſus & Proculus apud Agrippinam Galliæ imperium arripiunt, Britanniam, Hiſpanias Galliáſque Braccatas vſurpant. Hos Probus vicit. Gepidas Gothos & Vandalos rebelles diuerſis vicibus variiſque victoriis oppreſſit. Deinde magnifico triumpho Romæ exceptus eſt & populo ſumptuoſiſſima ſpectacula exhibuit. *Vopiſcus.*	5	1033
4252	282	¶ Imp. M. Aurel. Pro-	¶ Probus, militaris diſciplinæ exa-	6	1034

Anni Mundi	Anni Christi.	Conſules.	Res geſta.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
		bus Aug. v. Pomponius Victorinus.	ctor, otioſorum inimicus, & bellis finem imponere ſtudēs, dum ad bellum Perſicum ſe accingit, per Illyricum iter faciens à militibus ſuis per inſidias interemptus eſt, 4. Non. Nouembris. Huic poſtea omnes pariter milites ingens ſepulchrũ fecerunt, cum titulo huiuſmodi, *Hic Probus Imperator, & verè Probus, ſitus eſt: victor omnium gentium barbararum, victor etiam tyrannorum. Plura vide apud Vopiſc.* *Huic ſucceſsit* M. AVREL. CARVS, qui imperauit cum filiis Carino & Numeriano ann. I. *Vopiſcus.*		
4253	283	¶ Imp. M. Aurel. Carus. M. Aurel. Auguſti F. Carinus Cæſar.	¶ Carus bellum Perſicum quod Probus parabat cum Numeriano filio aggreſſus, Meſopotamiã obtinuit, & Cteſiphontem vſq; peruenit. Fulmine abſumptus eſt. *Vopiſcus.*	I	1035
4254	284	¶ M. Aur. Carinus Auguſt. ij. M. Aurel. Numerianus Aug. ij.	¶ C. AVREL. VALER. DIOCLETIANVS IOVIVS Imperator appellatus eſt, & imperauit ann. XX. Numerianus ab Apro ſocero ſuo	I	1036

Anni Mundi	*Anni Christi.*	*Consules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
			occiſus eſt. Aprum Diocletianus propria manu gladio transfodit. Carinus multis prælijs conflixit cum Diocletiano, ſed poſtrema pugna ad Murgum cōmiſſa victus occubuit, & ſcelerum pœnas dedit. Trucidatus eſt à tribuno cuius vxori ſtuprum intulerat. *Vopiſ. Eutrop. Aurel. Victor.*		
4255	285	¶ Imper. Diocletian. Aug. ij. Ariſtobulus.	¶ Motus in quibuſdam imperij regionibus, & tyranni qui paulò poſt oppreſſi ſunt. *Pomp. Lætus.*	2	1037
4256	286	¶ M. Iun. Priſcillianus Maximus ij. Vettius Aquilinus.	¶ MAXIMIANVS Herculius à Diocletiano conſors imperij & Auguſtus factus eſt. Hic Amaniū & Aelianum Bugaridæ vel Bacaudicæ factionis, (ſic ſe appellauit turba ruſticorum) principes mira celeritate deleuit, Alemannos mouentes oppreſſit, item Chaibones & Herulos, Galliáſque pacauit. *Pomp. Lætus, Sigonius.*	3	1038
4457	287	¶ Imper. Diocletianus Aug. iij. Imp. Maximianus Aug. ij.	¶ Diocletianus Gothos repellit. caſtella in limitibus Imperij reponit. *Sigonius.* Carauſius Bri-	4	1039

Anni Mundi	Anni Christi.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			tanniam occupauit, & per ſexennium obtinuit, fruſtra eum oppugnantibus Romanis. Maximianus Alemannos iterum domat, pontem in Rhenum conficit, & in media Alemannia trophæa conſtituit. *Sigon. Eutrop. Pomp. Latus.*		
4258	288	¶ M. Aurel. Maximus ij. Pomponius Ianuarius.	¶ Ad hoc tempus quidam referunt martyrium S. Mauricij, qui fuit dux legionis Thebanæ, quæ cùm Chriſtiana eſſet iuſſu Maximiani primùm decimata, poſtea vnà cum ſuo duce Mauricio tota conciſa eſt. *Ottho Friſing.*	5	1040
4259	289	¶ Annius Baſſus. L. Ragonius Quinctianus.	¶ Achilles Aegyptum occupat. *Pomp. Latus.* Maximianus Francos inuadit, regem Gennobon pacem petere cogit. Mauritaniam à Quinquegentianis vexatam propè amittit. *Sigonius.*	6	1041
4260	290	¶ Imper. Diocletian. Aug. iiij. Imp. Maximianus Aug. iij.	¶ Varia bella diuerſis in locis pullulant. Diocletianus contra Gothos, Carpos, Quados, Marcomannos, trans Iſtrum tendit. *P. Latus.*	7	1042
4261	291	¶ C. Iu-	¶ Diocletianus	8	1043

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
		nus Tiberianus. Caſſius Dion.	& Maximianus negotiis obruti duos Cæſares adoptarunt Maximianum GALERIVM & CONSTANTIVM Chlorum. Ille Valeriam Diocletiani filiam, hic Theodoram Maximiani priuignam, vxores duxerunt, prioribus repudiatis. Conſtantius imperauit annos xv. Galerius xxi. *Sigonius, Onuphrius, Pomponius Lætus.* Galerius Illyricum tuetur. Sarmatas & Carpos vincit. Conſtantius contra Carauſium miſſus Geſſoriacnm recipit. Cliuiam obſeſſam à Francis liberat. Maximianus Mauritaniam recuperandam ſibi depoſcit. Conſtantius Galerio dat Conſtantinum filium, tanquam pignus amoris. *Sigonius.*		
4262	292	¶ Afranius Hannibalianus. M. Aurelius Aſclepodotus.	¶ Gal rius Baſtarnas, Carpos, & Sarmatas vincit, ac iuſſu Diocletiani Sarmatas cis Iſtrum traducit. Conſtantinus Conſtantij F. in bello Sarmatico egregiam laudem refert. Conſtantius bel-	9	1044

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			lum parat in Britanniam contra Carauſium qui interficitur ab Allecto. Maximianus coercet Francos & mittit exercitum contra Quinquegentianos in Africam. Conſtantius recuperat Britanniam Allecto victo. *Pompon. Lætus. Sigonius.*		
4263	293	¶Imp. Diocletianus Aug. v. Imp. Maximianus Auguſt. iiij.	¶ Diocletianus Achillem vincit in Aegypto. Alexandria capta crudeliter ſæuit in oppidanos, vrbem diripit, muros diruit, bellum Aegyptium conficit. Nabath eos finibus mouet. Conſilium init de perſequendis Chriſtianis. *Euſeb. Sigonius.* Maximianus & Cōſtantius Francos in deſerta Galliæ traducunt. *Sigo.*	10	1045
4264	294	¶Conſtantius Cæſar. Galerius Cæſar.	¶ Narſi Perſarum regi Galerius occurrit & pugnat cum eo feliciter, ſed paulò poſt clade accepta fugit ad Diocletianum, & increpatus exercitū reficit, deinde ad bellum	11	1046
4265	295	¶Nummius Tuſcus. Annius Cornelius Anullinus.	reuerſus vincit Narſem, trās Tigrim recipit prouincias. Diocletianus felicitatē imperij Romani	12	1047

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			& ſuam non capit, adorari ſe vult, & in Chriſtianos horrendam molitur perſecutionem.		
4266	296	¶Imp. Diocletianus Aug. vj. Conſtantius Cæſar ij.	¶Maximianus pergit contra Quinquegentianos quos tandem ſubigit. Conſtantius cum Lingonibus primum malè deinde bene pugnat. periculum adit ad Vindones. *Pomp. Læt. Euſ. Sigon.*	13	1048
4267	297	¶Imp. Maximianus Aug. v. Galerius Cæſar. ij.		14	1049
4268	298	¶ Anicius Fauſtus ii. Seuerus Gallus.	¶ Diocletianus thermas magnificentiſſimas condi iubet, & Maximianus Carthagine. De Chriſtianis, vt de mundi quiſquiliis iſti gigantes ſtatuunt. Conſtantius Eumenem Rhetorē Cliuienſibus concedit, qui literarum ſtudia in Galliis inſtauraret. *Sigonius. P. Lætus.*	15	1050
4269	299	¶Imp. Diocletianus Auguſt. vij. Imp. Maximianus Auguſt. vj.	¶ Maximianus thermas Mediolani condit, item palatium Aquileiæ, & Brixiæ, & amphitheatrum Veronæ. *Sigonius.*	16	1051
4270	300	¶Conſtantius Cæſ. iij. Galerius	Aelius Spartianus, Iulius Capitolinus, Aelius	17	1052

Anni Mundi	*Anni Chriſti.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
4271	301	Cæſar iij. ¶Poſthumius Titianus ij. Fl. Popillius Nepotianus.	Lampridius, Vulcatius Gallicanus, Flauius Vopiſcus, & Trebellius Pollio, hiſtoriographi hoc tempore vixerunt. *Bucholcer.* Eccleſia permultis viris pietate & ſingulari eruditione ornatis viris decorata dum Imperatores ſe ad triumphum acciugunt, crucem humeris proximam intuetur. *Euſeb.*	18	1053
4272	302	¶Conſtantius Cæſ. iiij. Galerius Cæſar iiij.	¶ Diocletianus & Maximianus Romæ ſplendidiſſimum egerunt triumphum de Perſis & Germanis, antecedentibus currum eorum Narſei, regis Perſarum, coniuge, ſororibus & liberis. Inſtituunt paulò poſt decimam & ſæuiſſimam perſecutionem aduerſus Chriſtianos per varias Orientis & Occidentis regiones, de qua Euſebius & alii ſcriptores Eccleſiaſtici prolixè agunt.	19	1054
4273	303	¶Imp. Diocletianus Aug. viij. Imp. Maximian. vii.	¶ Anno ſecundo perſecutionis Diocletianus & Maximianus Nicomediæ purpuram & imperium depoſuerunt, ij. Calend. Maii, &	20	1055

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			Reipub. tuendæ ſtationem Conſtantio & Galerio mandarunt, qui antea Cæſares, tunc deinceps Auguſti appellati ſunt. Hi duo Romanum orbe inter ſe diuiſere. Conſtantius Conſtantini pater imperauit ann.ij. Galerius vij. *Euſeb. P.Latus.*		
4274	304	¶Imp.Diocletianus Aug.ix. Imp. Maximianus Auguſt. viij.	¶ Galerius nactus Orientale Imperium perſecutionem in Chriſtianos continuat: Conſtantius Galerio remiſit Italiam & Africam, nec Chriſtianos vexat. *Euſeb. Sigonius.*	1	1056
4275	305	¶Imp.Conſtantius Auguſt.v. Imp.Galerius Aug.v.	¶ Galerius palatium ſuũ ſanctis viris prorſus exhaurit. Conſtantius Chriſtianis benignus in Britanniam contendit contra Pictos & Caledones.	2	1057
4276	306	¶Imp.Conſtantius Auguſt.vj. Imp.Galerius Auguſtus vj.	¶ Moritur viij. Cal. Auguſti. Ei adfuit Conſtantinus filius qui à Galerio auf. gerat. Alij ad annum ſequentem obitum Conſtantij referunt. *Conſtantio ſucceſſerunt* FLAV. VALER. CONSTANTINVS qui imperauit annos XXX. menſ. ix.	1	1058

Anni Mundi	Anni Christi.	Conſules.	Res geſta.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			dies xxvij. Item M. AVREL. MAXENT. & C. GAL. MAXIMINVS. Hi duo Imperatores appellati ſunt. *Onuphr. Sigonius.* Galerius Seuero Italiam & Africam, Maximino Orientem tradit, ipſe ſibi retinet Illyricum: & cum Maximino continuat perſecutionem in Oriente contra Chriſtianos. *Euſeb.* Maxentius Romæ à Prætorianis fit imperator contra Seuerum Cæſarem, & benignus Chriſtianis apparet. Maximianus reſumit purpuram. *Sigonius.*		
4277	307	¶ Imp. Conſtantinus Auguſtus. Maximianus ix.	¶ Maximianus Seuerum dolo necat. Diocletianus tentatus à Maximiano recuſat reſumere purpuram, otio ruſtico contentus. Conſtantinus bellat cum Aſaico & Gaiſone regibus Francorum. Maximianus cogitat auferre imperium Maxentio, deinde in Galliam tendit ad Conſtantinum, cui Fauſtam filiam in matrimonium concedit. *Sigonius.*	2	1059

Anni Mundi	*Anni Christi.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
4278	308	¶Imp. Galerius Auguſt. vij. Diocletianus x.	¶ Galerius & Maximinus continuant perſecutionem in Oriente contra Chriſtianos. Conſtantinus Bructeros Franconum populos petit. Maxentius Africam ſibi vendicat, Alexandro tyranno occiſo, & triumphat Romæ. *Pomp. Lætus. Sigonius.*	3	1060
4279	309	¶Poſt Conſulatum Imp. Galerii Auguſt. vii. & Diocletiani x.	¶ Maximinus bellum moritur aduerſus Maxentium, & cum Galerio continuat perſecutionem in Oriente aduerſ. Chriſtianos. Maxentius tyrannidem Romæ init, Chriſtianos perſequitur, Marcello epiſcopo in piſtrinum coniecto. Maximianus in Gallia facit inſidias Conſtantino generi, & ab eo Maſſiliæ occiditur. Conſtantinus Bructeros petit. *Euſeb. hiſt. Eccleſ. Pomp. Lætus. Sigon.*	4	1062
4280	310	¶Poſt Conſulatum Imp. Galerii Auguſt. vii. & Diocletiani x.	¶ Galerius perſequitur Chriſtianos in Pannonia. Quirinus epiſcopus non ſine miraculo mortem pro Chriſto fortiter obit. *Prudentius in hymnis.* Maximinus & Ma-	5	1062.

Anni Mundi	*Anni Chriſti.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
			xentius infeſtis armis & animis turbāt imperij prouincias: mare ideo non poteſt tutò nauigari, vnde maxima annonæ caritas Romæ. *Sigonius.*		
4281	311	¶ Imp. Galerius Aug. viii. ſine collega. Eo autem defuncto ſuffectus eſt Licinius Auguſtus.	¶ Fœdiſſimo morbo correptus Galerius, agnoſcens manum Dei, ob iniuſtas Chriſtianorum neces ipſum punientis, edictum diuulgauit, vt Chriſtianis parceretur, & templa atque oratoria redderentur, ſimul petens, vt pro Imperatoris ſalute preces & vota facerent. Paulò poſt morbo illo conſumptus periit. *Euſeb. lib. 8. cap. vlt.* Durante morbo C. Aurelium Valer. Licinium ſibi addidit Imperij conſortem. Licinius tenuit Illyricum, fœdus feriit cum Conſtantino & Maximino. Chriſtianis parcit Maximinus, deinde in eos ſæuit. Conſtātinus accerſitur à Romanis contra Maxentium qui ad bellum ſe comparat. *Pomp. Lætus. Eutrop. Sigonius.*	6	1063
4282	312	¶ Imp. Con-	¶ Licinius ſibi	7	1064

Anni Mundi	*Anni Chriſti.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
		ſtantinus Auguſtus ij. Imp. Licinius Aug. ij.	deſpondet Conſtantiam ſororem Conſtantini. Iidem vnà edictum miſerunt ad Maximinum, vt parceret Chriſtianis. Maximinus edicto ſuppreſſo arbitrium permiſit omnibus religionis colendæ.		
			Conſtantinus, ſigno cæleſti confirmatus, fit in fide catechumenus, & indutus armis aduerſus Maxentium, poſt pugnã in Taurinis, citerioréque potitus Italia, Romam tendit, ad pontem Miluium pugnat, vbi Maximinus occiſus & exercitus eius fugatus eſt. Roma recepta Conſtantinus triũphat, res Romanas conſtituit, libertatem Chriſti colendi concedit, ludos edit, reſtituit damnatos à Maxentio, & Maxentij ſocios damnat, Prætorianos aufert, caſtrum prætorium diſturbat, à Senatu elogiis, arcu & ſtatua ornatur, crucis trophęum media in vrbe ſtatuit, epiſcopos colit, Baſilicam Chriſto ædificat in Laterano, vrbe deinde		

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſta.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			cedens Mediolanum adit, Africam recipit, vrbes Italiæ afflictas recreat, columna, ſcuto, & aurea corona ab Italia decoratur. *Euſeb. Eutrop. Pomp. Latus. Sigonius.* Schiſma Donatiſtarum in Africa. *Onuphr.*		
4283	313	¶ Imp. Conſtantinus Aug. iij. Imp. Licinius Aug.	¶ Licinius Conſtantia ducta cum Conſtantino de libertate religionis edicit, Illyricum repetit, bellum cum Maximino gerit, eúmque fugat ac vincit tandem ad Astacũ. Maximinus Tarſi acerbiſſimis corporis cruciatibus repentè correptus perit, cum quadriennio Cæſar, triennio Auguſtus, Chriſtianorum hoſtis infenſiſſimus imperaſſet Licinius exercitu Maximini ſuperato, Orientem ſibi adiũgit, Nicomediæ ſedem ponit aduerſus Maximinum decreta facit, & Chriſtianis fauet. *Euſeb. Eutrop. Victor. Pomponius Latus. Sigonius.* Conſtantinus ludos ſeculares tollit, edixit de libertate religionis Chri-	8	1065

Anni Mundi	Anni Christi.	Consules.	Res gestæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			ſtianorum, Galliam repetiuit, Francos Rhenum tranſire cupientes repreſſit, limitem muniuit. Eccleſiæ pacem curat. Conſtantinus filius ei naſcitur. Treuiris ludos edit. *Euſeb. Eutrop. A. Victor. Pomponius Lætus*, &c. Diocletianus minacibus literis à Conſtantino & Licinio acceptis quòd Maxentio & Maximino fauiſſet, mortem ſibi conſciuit. A. *Vict.*		
4284	314	¶ C. Ceionius Rufius Voluſianus. Anianus.	¶ Criſpus (cuius Lactantius Firmian. fuit præceptor) Conſtantinus Iunior, Conſtantini, & Licinius Iunior, Licinij Imp. filij, Cęſares appellati. Donatiſtas Mediolani condemnat Cōſtantinus. *Euſeb. Sigonius.*	9	1066
4285	315	¶ Imp. Cōſtantinus Auguſt. iiii. Imp. Licinius Auguſtus iiii.	¶ Conſtantinus baſilicas S. Petri & Pauli auget, ditat Eccleſias, baptiſterium condit: dein Licinio bellum mouēs, vt partem prouinciarum Maximini acquireret. Licinium ad Cibalas Panoniæ inferioris oppidum vincit, & Illyrico parto dimittit.	10	1067

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſta.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			Criſpum in Galliam mittit aduerſus Germanos. *Euſeb. Sigonius.*		
4286	316	¶Fl. Rufius Ceionius Cecina Sabinus. Q. Arcad. Rufinus Valer. Proculus.	¶ Bellum in Illyrico feliciter gerit Conſtantinus per Gallicanum. *Sigon.* Romani Gallique Franciam inuadunt. Clogio xxxv. Francorum rex (cui ſuccedit Clodomirus) in prælio cadit. *Eutrop. Trithem. Funccius.*	11	1068
4287	317	¶ Ouinius Gallicanus. Septimius Baſſus.	¶ Conſtantinus ipſe proficiſcitur in Illyricum aduerſus barbaros. Criſpus Germaniæ limites egregiè tutatur. Conſtantius F. Conſtantino naſcitur. *Sigonius.*	12	1069
4288	318	¶Imp. Licinius Aug. v. Fl. Valer. Aug. F. Criſpus Cæſar.	¶ Criſpus Francos rebellantes inſigni victoria domat. Conſtantinus Romam magnificis ædificiis ornat. *Euſeb. Sigonius.*	13	1070
4289	319	¶ Imper. Conſtātinus Aug. v. C. Valer. Auguſt. F. Licinius Iunior Cæſar.	¶ Licinius Imp. pactorum oblitus, & inſidiis Conſtantinum euertere conatus, perſecutionem in Chriſtianos molitus eſt: quem per literas officij monens Conſtantinus, vt à malitia deſiſteret, non perſuaſit. *Cedrenus.*	14	1071

Anni Mundi	*Anni Christi.*	*Conſules.*	*Res geſta.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
			Arius peſtilentiſſimus hæreticus, Deitatis Chriſti inimicus, blaſphemias ſuas propagare cœpit. *Euſeb. & alij Hiſtor. Eccl.* Conſtantino Conſtans F. naſcitur. *Sigonius.*		
4290	320	¶ Imp. Cõſtantinus Auguſt. VI. Fl. Valer. Conſtantinus Iunior Cæſar.	¶ Chriſtianis infenſus Licinius dira in eos ſtatuit. Veteranorum ſeditionẽ in Gallia ſedat Cõſtantinus. *Euſeb. Sigonius.*	15	1072
4291	321	¶ Criſpus Cæſar ij. Conſtantinus F. Cæſar ij.	¶ Licinius Chriſtianos affligit. Conſtantinus bellat cum Sarmatis, interfectóque eorum rege Rauſimodo, Theſſalonicam receſſit. *Zozimus.* Legem fert vt quiſque clericis bona relinquere poſſit. *Euſeb. Sigonius.*	16	1073
4292	322	¶ Fl. Petronius Probianus. Anicius Iulianus.	¶ Licinius, Chriſtianis infeſtus, bello petitus à Conſtantino, exercitum conflat 150. M. peditum & 15. M. equitum: præterea claſſem munitiſſimam. *Zoſim.* Cõſtantinus Romam inopia laborantem ſubleuat. *Euſebius. Sigonius.*	17	1074
4293	323	¶ Acilius Seuerus. Fl. Iunius Rufinus.	¶ Byzantium obſidet Conſtantinus, & prælio terreſtri naualſque Licinium vincit. Licinius Mar-	18	1075

Anni Mundi	*Anni Chriſti.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
			tinianum collegam ſibi adſciſcit & Cæſarem appellat. *Zoſimus.*		
4294	324	¶ Criſpus Cæſar iij. Conſtantinus F. Cæſar. iij.	¶ Licinius & Martinianus inſtructo exercitu adu. Conſtãtinum procedunt. Conſtantinus acri pugna commiſſa fuit ſuperior. De Licinianis, qui 130. M. fuiſſe dicuntur, vix 30. M. euaſerunt. Byzantio recepto Conſtantinus Nicomediam obſidet. Licinius & Martinianus imperio ſpoliati à Conſtantino vitam accipiunt, & ad priuatim vitam agendam ſecedunt. *Euſeb. Cedrenus.* A tyrannide externa liberatæ Eccleſiæ internis Arianorum inſultibus grauiter præmuntur. Conſtãtinus Orientem pacat & Nicenam Synodum in annum ſequentem indicit. Licinius & Martinianus nouis rebus ſtudent. *Euſeb. Sigonius.*	19	1076
4295	325	¶ M. Iunius Cæſonius Nicomachus Anicius FauſtusPaulinus. P. Publilius Ceionius Iulianus Ca-	¶ Conſtantinus Licinium ac Martinianum interficit, & extinctis omnibus Eccleſiæ perſecutoribus rerum ſumma potitus Chriſtianis externam quietem	20	1077

Anni Mundi	*Anni Chriſti.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
		mœnius.	attulit. Sed internis ſeditionibus tunc agitata eſt ab hæreticis Eccleſia Synodo Nicenę Conſtantinus adeſt, epiſcopos rixantes colit & conciliare conatur, baſilicas variis locis ædificare deſtinat. In Italiam reuerſus Criſpinum filium Fauſtæ calumniis grauatum necat. *Zoſimus, Euſebius, Sigonius.* Horrendi terræmotus, Solis & Lunæ eclipſes. *Cedrenus.*		
4296	326	¶ Imp. Conſtantinus Aug. vij. Conſtantius Cæſar.	¶ Cōſtantinus Romæ triumphat, inuenta cruce Chriſti per Helenam matrē templum condi magnificentius iubet, & rempub. ordinat. *Euſeb. Sigonius.*	21	1078
4297	327	¶ Fl. Valer. Conſtantinus. Fl. Valer. Maximus Baſilius.	¶ Helena audiens Criſpum Cæſarem inſtigatione Fauſtæ nouercæ occiſum eſſe, obiurgato Conſtantino effecit vt Fauſta balneo ardēti incluſa nimio æſtu necaretur. *Zoſimus. Victor Hieronymus.* Fauſtam Helena octuagenaria proximè conſequuta eſt, ſed placidè mortua à filio Conſtantino effertur. Conſtantinus in Orientem redit.	22	1079

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			Drepanem condit & Helenopolin vocat, ac Antiochiæ baſilicam inchoat. *Euſeb. de vita Conſt. Sigonius.*		
4298	328	¶ Fl. Magnus Ianuarius. Fabius Iuſtus.	¶ Nouam vrbem ſedem Orientali imperio, Conſtantinus condere ſtatuens, & à ſe appellare, primùm Ilium, deinde Chalcedonem, & demum Byzantium molitur. *Hieronym. Sigonius.*	23	1080
4299	329	¶ Imp. Conſtantinus Aug. viij. Conſtantinus F. Cæſar iiij.	¶ Milites limitaneos Conſtantinus remouet. *Sigonius.*	24	1081
4300	330	¶ Ouinius Gallicanus. L. Aurelius Symmachus.	¶ Imperij Orientalis & Occidentalis Conſtantinus diuidit prouincias & magiſtratus, ac exercituum præfectos ordinat. Byzantium à Conſtantino inſtauratur, dilatatur, muris cingitur, & ædificiis exornatur. *Sigonius Onuphr.*	25	1082
4301	331	¶ Annius Baſſus. Ablabius Aegyptius.	¶ Byzantium ab inſtauratore Conſtantino Conſtantinopolis denominata, die vndecimo Maij ſolennibus cæremoniis dedicata eſt, vt eſſet Orientalis imperij ſedes, ideóque noua Roma dicta. Eccleſiam	26	1083

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			Conſtantinopolitanam ad patriarchalem euehit. *Hieron. Sigonius.*		
4302	332	¶Ouinius Pacatianus. Mecilius Hylarianus.	¶ Edicto Conſtantini Gentilium templa ſubuerſa ſunt, 30. anno à ſubuerſis templis Chriſtianorum ſub Diocletiano. Leges fert Conſtantinus vtrique imperio. Eunuchos cubiculi coercet. Turbæ maximæ in Eccleſia. *Euſeb. de vita Conſt. Hieronym. Sigonius.*	27	1084
4303	333	¶Fl. Valerius Dalmatius, qui poſtea Cæſar appellatus eſt. M. Aurelius Xenophilus.	¶ Conſtantinus Gotthis repreſſis, corruptus ab Ariano presbytero Arium adeſſe iubet, eiuſque cauſſa vexat Athanaſium orthodoxum Alexandriæ epiſcopum. Sarmatas Limigantes in prouincias Romanorum traducit, item & Vandalos. *Euſeb. Sigonius.*	28	1085
4304	334	¶L. Ranius Optatus. M. Iunius Cæſonius Nicomachus Anicius Fauſtus Paulinus Iunior.	¶ Ariani multos populos ſuis blaſphemiis & dolis infeſtant, & Synodos cogunt, vt execrandam illam hæreſin ſtabiliant. *Hiſt. Eccl.*	29	1086
4305	335	¶Fl. Valerius Conſtantius.	¶ Conſtantinus Conſtantem Cæſarem appellat, & ad	30	1087

Anni Mundi	Anni Christi.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni. Vrbis.
		C.Ceſonius Albinus.	Antonium celebrem heremitam ſcribit. *Euſeb. & Hiſtor. Eccleſ.*		
4306	336	¶ Fl. Popilius, Nepotianus Facundus.	¶ Conſtantinus Athanaſium relegat Treuiros, ſponſalia Conſtantij F. celebrat, ab Indorum legatis colitur, Sopatrum ſapientem occidit. *Euſebius in vita Conſt. Hiſt Eccl Sigonius.* Arrius fœdè perit. *Hiſt. Eccl.*	31	1088
4307	337	¶ T. Fabius Titianus. Felicianus.	¶ Conſtantinus accepto paulò ante ſacro baptiſmo Nicomediæ mortuus eſt feſto Penteçoſtes, 22. Maij anno ætatis 64. vel 65. imperij 31. exacto. Sepultus eſt Conſtantinopoli in templo à ſe condito. *Euſeb. in vita eius. Hiſt. Eccl.* Teſtamento condito imperium inter filios diuiſerat. Honoribus ſummis poſt mortem afficitur, & funere magnifico effertur. *Euſeb. Sigonius.* *Huic ſucceſſerunt* IMPPP. CAESARES FL. VALER. CONSTANTINVS IVNIOR, FL. IVL. CONSTANTIVS IVNIOR, & FL. VALER. CONSTANS. Imperarunt vnà	1	1089

Anni Mundi	*Anni Chriſti.*	*Conſules.*	*Res geſta.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
			triennio, poſtea Cõſtantius & Conſtans ann. x. Conſtantius omnino ann. xxv. menſ. v. di. v. Conſtantius imperauit in Oriente, Thracia, Aſia & Aegypto. Conſtantinus in Gallia, Hiſpania & Britannia à Conſtante partem imperij repoſcit, Athanaſium Alexandrię Eccleſiæ reſtituit. Conſtans in Italia, Africa & Illyrico.		
4308	338	¶ Vrſus. Polemius.	¶ Conſtantius propinquos, Conſtãtium videlicet patruum, Dalmatium Cæſarem & Annibalianum eius fratrẽ, Optatum patricium & Ablabium prætorio antea præfectum trucidari curat. Sapori Perſarum regi in Meſopotamia reſiſtit. *Zoſimus.* Conſtans in Pannonia adu. barbaros trans Danubium habitantes inſidet: & Conſtantinus adu. tranſrhenanos hoſtes conſiſtens rebus Galliæ ordinandis incumbit. *Zoſ. P. Læt. Eutrop. Sigon.*	2	1090
4309	339	¶ Imp. Cõſtantius Aug. ij. Imp. Con-	¶ Conſtantius in Synodi Nicenæ decretis tuendis patrum conſtans, Or-	3	1091

Anni Mundi	Anni Christi.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
		ſtans Aug.	thodoxos epiſcopos in exilium pellere, & Arianos fouere cœpit. *Hiſt. Eccl.*		
4310	340	¶Fl. Septimius Acyndinus. L. Aradius Rufinus Valerius proculus.	¶ Conſtantinus iunior à fratre Conſtante, prope Aquileiam occiſus eſt, & eius imperium ad Conſtantem defertur. *Eutrop. Hieron. Zonaras. Zoſim.* Conſtantius Arianus Eccleſiæ Conſtãtinopolitanæ poſt Alexandri obitum conſtituit Epiſcopũ Euſebium Nicomedienſem Arianum, vnde innumeræ cõtetiones naſcuntur. *Eccl. hiſt.*	4	1092
4311	341	¶Fl. Antonius Marcellinus. Cælius Probinus.	¶ Synodus Antiochena adu. Athanaſium & orthodoxos. Rixæ inter epiſcopos orthodoxos & Arianos. Conſtans ex Italia redit in Pannoniam vt barbaris occurreret. Eo in Pannonia occupato Franci occaſione allecti, violato fœdere, Rhenum tranſierunt atque fœdè populari Galliam inuitis ducibus incœperunt. *Eccl. hiſt. Eutrop. Sigonius.*	5	1093
4312	342	¶Imp. Cõſtãtius Augu. iij. Imp. Con-	¶ Epiſcopos Orthodoxos Conſtantius expellit. Athana	6	10[illegible]

Anni Mundi	*Anni Christi.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
		ſtans Aug.ij.	ſio ſubſtituitur Georgius Cappadox ſæuiſſimus nebulo, cuius tragœdias narrant Eccl. hiſt. ſcriptores. Conſtans Francos vincit. *Eut. Sig.*		
4313	343	¶ M. Mæcius Memmius Furius Placidus. Fl. Piſidius Romulus.	¶ Conſtans in Italia verſatur, & apud Conſtantium cauſam ſuſcipit orthodoxorum epiſcoporum quos ille pepulerat. *Hieronym. Eccl. hiſt.*	7	1095
4314	344	¶ Dometius Leontius. Saluſtius.	¶ Variis artibus Ariani certant aduerſus Orthodoxos. *Hiſt. Eccl.* Terræ motus hoc anno & ſequenti, quo Neocæſarea, Dyrrachium & 12. Campaniæ vrbes corruerunt. *Sigonius.*	8	1096
4315	345	¶ Amantius, Ceionius. Rufus Albinus.	¶ Occidentales epiſcopi fidei formulam ab Arianis in Antiochena ſynodo hæretica editam repudiant. *Hiſt. Eccl.* Conſtantius in Meſopotamia adu. Perſas, Conſtans in Gallia contra Germanos incurſantes excubant. *Sigo.*	9	1097
4316	346	¶ Imp. Conſtantius Auguſt. iiij. Imp. Conſtans Aug. iij.	¶ Vtriuſque Imperatoris iuſſu Concilium Sardicenſe indicitur. *Hiſt. Eccl.*	10	1098

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
4317	347	¶ F. Rufinus. Fl. Euſebius.	¶ Conſilium Sardicenſe decreta Nicena confirmat, Epiſcopos orthodoxos eccleſiis ſuis reſtituit, Arianos damnat. *Socr.2.hiſt.tripar.* Conſtans Conſtantium literis minacibus eò adducit vt decretis Synodi pareret. *Sigonius.*	11	1099
4318	348	¶ Fl. Philippus. Fl. Salleas.	¶ Conſtantius Athanaſium & alios exules quos Sardicenſe decretũ abſoluerat, ad ſuas Eccleſias reuocat. *Eccl.hiſt.*	12	1100
4319	349	¶ Vlpius Limenius. Aco Fabius Catullinus Philonianus.	¶ Conſtantius cum Sapore Perſarum rege malè pugnat. Conſtans mollem vitam agẽs præcipuos duces, inter quos Magnentius eminebat, ad ſe inuadendum allicit. *Zoſimus. Sigonius.*	13	1101
4320	350	¶ Sergius. Nigrinianus.	¶ Magnentius Conſtantem interficit in Gallia, F. Gaiſonis cuiuſdam manu, deinde imperiũ arripit, Decentium & Deſiderium fratres Cæſares facit, Galliam, Hiſpaniam & Italiam occupat. Nepotianus audita morte Conſtantis, in Italia imperium arripit, & mox à Magnentij ducibus deletur. Ve-	14	1102

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			trannio in Pannonia arripit imperium. *Zoſimus. Zonaras,&c.* Conſtantius audita Conſtantis nece rem cum Sapore cōponit,& Magnentij vlciſcendi cauſa Cōſtantinopolin reuertit. ab Arianis inductus Athanaſium & alios epiſcopos Orthodoxos perſequitur. Vetranionem à Magnentio aſtutè auellit, ne cum duobus bellare cogeretur. *Zoſimus. Sigonius.*		
4321	351	¶ Poſt Cōſulatum Sergij &Nigriani.	¶ Magnentius ſæuit in nobiles Romanos. Conſtantius Vetranionem abdicat, Gallum conſobrinum ſuum, fratris Conſtantini filium, Cæſarē declarat,& apertius quam antea fauet Arianis. *Oroſ.Eutrop. Socr. Sozom.Vict.*	15	1103
4322	352	¶Imp.Cōſtantius Auguſt.v. Fl.Conſtan. Gallus Cæſar.	¶Bellum Conſtātij aduerſus Magnētium,qui ad Murſam vincitur à Conſtantio, deinde ad Ticinum vincit Romanos.*Zoſimus.*	16	1104
4323	353	¶Imp.Cōſtantius Auguſt.vj. Fl.Conſt. Gallus Cæ-	¶ Magnentius in Gallia victus à Conſtantio ſeſe interficit. Decentius frater eius, Cæſar, ſe ſtran-	17	1105

Anni Mundi	*Anni Christi.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
		ſar ij.	gulat. Deſiderius ſe dedidit. Conſtantius imperium Orientis & Occidentis ſibi adiungit: Arelate ludos facit. Solicitatus ab Arianis Mediolanum Conciliũ indicit. *Zoſimus. Zonaras. Sigonius*, &c.		
4324	354	¶ Imp. Cõſtantius Auguſt. vij. Fl. Conſtan. Gallus Cæſar iij.	¶ AMMIANI MARCELLINI *libri xviij. qui ex 31. ſuperſunt, ab hoc anno ſumunt initium, complectentes hiſtoriam viginti ſex annorum, vſque ad Valentis Cæſaris interitum.* *Chronologiam perſequemur, addita tantùm breui rerum præcipuarum notatione, quæ prolixè ab Ammianò deſcribuntur.* Conſtantius aduerſus Lentienſes Alemannos intentus adduci curat Gallũ Cæſarem qui in Oriente res nefandas agebat, & in Iſtria necari præcipit. Alemannos deinde contundit. *Amm. Marcellin. lib.* 14. & 15. *cap.* 1. 2. 3.	18	1106
4325	355	¶ Fl. Arbetio. Mauertius Lollianus.	¶ Siluanus imperium in Gallia capeſſens interficitur. *Amm. lib.* 15. *cap.* 4. 5. Athanaſio infeſtus Conſtantius Liberiũ Roma eiicit. *cap.* 6.	19	1107

Anni Mundi	*Anni Chriſti.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
			Iulianum Galli fratrem fratris Conſtantini filium, Conſtantius Cæſarem declarat. *cap.*7. & ei ſororem deſpondet. *cap.*8.		
4326	356	¶Imp. Conſtantius Auguſtus VIII. Iulianus Cæſar.	¶ Iulianus in Galliam contra Alemannos tendit. *lib.* 16.*cap.*1.&c. Conſtantius Romam prope triumphans ingreſſus vrbem inuiſit, & ineptè admiratur, eámque territus deſerit. *cap.*5.6.	20	1108
4327	357	¶Imp. Cõſtantius Auguſt. IX. Iulianus Cæſar ij.	¶ Iulianus Cæſar Alemannos cruento prælio ſuperatos contundit ad Argẽtoratum, eorúmque regem Chonodomarium captum Romam mittit. Inde ſimultatum Conſtantij aduerſus Iulianum origo. *Amm. Marcell. lib.*16. *cap.*7. 8.9.10.11.12 13.	21	1109
4328	358	¶Datianus. Neratius Cerealis.	¶Alemãnos, Francos & alios vicinos populos variis locis tumultuantes coercet ac quietos agere cogit Iulianus. *lib.* 17.*cap.* 1. 2. 8. 9. Legatio Perſica. *cap.*6. Horrendus terræmotus qui Aſiæ, Macedoniæ, Ponti mõtes ac oppida multa concuſſit. *cap.* 7. Conſtantius Sarma-	22	1110

Anni Mundi	*Anni Chriſti.*	*Conſules.*	*Res geſta.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
			tas & Quados debellat. Sarmatarum ſeruos prælio delet. Picenſes & Limigantes ſupplices factos in auitas ſedes reducit, & Sarmaticus appellatur. *cap.* 11. 12. 13. 14. 15. 16.		
4329	359	❡ Euſebius Hypathius.	❡ Iulianus Alemãnos fatigat, & pacem petere cogit. *lib.* 18. *cap.* 1. 2. Bellum inter Perſas & Romanos accenditur, inter cuius initia Cõſtantius grauiter impingit. *cap.* 4. 5. 6. 7. Huius belli priores actus, & Rom. turmarum fuga. *cap.* 8. 9. 10. 11. 12. 13. Amida vrbs munitiſſima à Perſis oppugnatur, & poſt vtrinque varias clades vi expugnatur. *lib.* 19. *cap.* 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. Annonæ caritas Romæ. *cap.* 9. Limigantes Sarmatas rebelles Conſtantius delet. *cap.* 10. In oracula conſulentes ac ſuperſtitionibus Ethnicorum deditos, opera cuiuſdã Pauli notarij ſæuit Conſtantius. Monſtrum horrendũ Antiochiæ viſum. Iſauri tumultuantes à Lauritio ſedantur. *cap.* 11. 12.	23	1111
4330	360	❡ Imp. Conſtantius Au-	❡ Memoranda Solis eclipſis in Orien-	24	1112

Anni Mundi	Anni Christi.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
		guſt. i x. Iulianus Cæſar iij.	te. *lib*.20.*cap*.2. Iulianus in Gallia Auguſtus appellatur, quibus artibus id factũ ſit, aperit *Am. Marcell. eiuſdem lib*. 20. *ca*.3.4.5.9. Perſarum in Oriente aduerſus Romanos felices ſucceſſus. *cap* 6.7.8. Conſtantij in Iulianum & Perſas conatus irriti. *cap*.10.11.12.13. Iulianus Francos Atthuarios reprimit, *cap*.10.		
4331	361	¶ Fl. Taurus. Fl. Florentius.	¶ Iulianus Conſtantium euertere ſtudens illicitarum artium ſtudium amplectitur & Chriſtianiſmum ſimulat ad tempus, *lib*.21.*cap*.1.2. Alemannos proditores quoſdam coercet. *cap*.3. Conſtantium aperto marte adoriri inſtituit. *cap*. 4. Conſtantini memoriam traducit, & inuectiuam ſcribit aduerſus Conſtantium. *cap*.8. Aquileiã à Conſtantio legionibus interceptam obſidet, & tandem recipit. *cap*.9.10. Cõſtantius Perſico bello liberatus in Iulianum, quem rebellem vocat, arma mouet, ſed in itinere, Tarſum profectus, obiit, iij. Non.	25	1113

Anni Mundi	*Anni Chriſti.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
			Nouembris. *cap.* 11. 12. 13. Iulianus audita Conſtantij morte ex Mœſia Conſtantinopolin adit, & rep. ordinat, impiè, odioſè & doloſè agit aduerſus Chriſtum & Chriſtianos. aulæ & exercitus Iuliani turpiſſima facies. *lib.* 22 1. 2. 3.		
4332	362	¶ Fl. Mamertinus. Fl. Neuita.	¶ Iulianus Auguſtus ſolus, Antiochiæ degit, veræ religionis profeſſus hoſtis, grammaticos atque rhetores Chriſtianos à ſcholis arcet. *lib.* 22. *cap.* 9. 10. aduerſarios magnates è medio tollit, ſeditioſos Alexandrinos, qui Georgium epiſcopum Arianum trucidauerant, leniter tractat. *cap.* 11. Magicis artibus addictus parat ſe ad bellum Perſicum, & in Antiochēſes ſcribit. Prodigia quædam & terræ motus, vnde Nicomediæ ſubuerſio, *cap.* 12. 13.	1	1114
4333	363	¶ Imp. Iulianus Aug. iiij. Secundus Salluſtius Promotus.	¶ Templum Hieroſolymitanum fruſtra inſtaurare Iulianus conatur. *lib.* 23. *cap.* 1. In Perſiam proficiſcitur. *cap.* 2. &c. Eam cum inſtructiſſimo exercitu aggreſſus, Anatham	2	1115

Anni Mundi	*Anni Christi.*	*Conſules.*	*Res geſtæ.*	*Anni Imperij.*	*Anni Vrbis.*
			deditione capit, & poſt varias belli expeditiones Maiozamalcham expugnat. *lib.*24.*c.*1.2.3.4.5.6.7. &c. Ominoſo ſigno territus Cteſiphontis obſidione miſſa, & cœli ſolique inclementia cum toto exercitu fatigatus iter variare cogitur. *cap.*11.12. tādem poſt aliquot prælia ad pugnā loricâ omiſſâ properans, lethaliter ab ignoto vulneratur, & paulò poſt animam efflat, anno ætatis triceſimo ſecundo, VI. Cal. Iulias. *lib.*25.*cap.*1.2.3.4. *Huic ſucceſſit* ¶ FL. IOVIANVS, qui imperauit menſes VII. dies XXII. lectus à militibus diſceſſit ex Perſide, pace cum Sapore facta, & traditis prouinciis tranſtigritanis. *Am. Marcell. lib.* 25. *cap.* 7.10.		
4334	364	¶ Imp. Fl. Iouianus Auguſtus. Fl. Varronianus Aug. F. puer.	¶ Iouianus perit in Galatia. *lib.* 25. *cap.*14. *Huic ſucceſſit* FL. VALENTINIANVS, lectus à militibus, qui imperauit ann. xj. menſ. viij. dies xxij. Is Conſtantinopolim reuerſus FL. VALEN-	I	1116

Anni Mundi	Anni Christi	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			TEM fratrem cōſortem imperij ſibi adſciuit, & Auguſtum declarauit, atque Oriente illi commiſſo (vbi imperauit ann. xiiij. menſ. iiij. dies xiiij.) ipſe in Occidentem proceſſit, *Am. Marcell. lib. 26. cap. 1.3.5.*		
4335	365	¶ Imp. Valentinianus Aug. Imp. Valens Aug.	¶ Dum Valentinianus de bello Alemannis inferendo cogitat, Valens à Procopio tyranno fatigatur. *lib. 26. cap. 6.7.8.9.10.11.*	2	1117
4336	366	¶ Fl. Gratianus Valentiniani F. Fl. Dagalaiphus.	¶ Procopius captus capite multatur *lib. 26. cap. 12.* Marcellus Procopio ſuccedere tentans, paulò poſt opprimitur. *cap. 13.* Horrendi terræ motus per totum orbis ambitum. *cap. 14.* Alemannos mouentes tribus preliis per Iouinum atterit Valentinianus. *lib. 27. cap. 1.*	3	1118
4337	367	¶ Fl. Lupicinus. Fl. Iouinus.	¶ Seditio cruenta Romæ inter Damaſum & Vrſicinum de epiſcopatu contendentes. *cap. 2.* Valens adu. Gothos Iſtrum tranſgreditur, ſed nemine occurrente, redit cum ſuis. *lib. 27. cap. 4.* Valentinianus morbo iactatus GRATIANVM	4	1119

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			filium Auguſtum declarat. qui imperauit ann. viij. menſ. ij. di. xxviij. *cap.* 5. aſpera iudicia Romæ exercenda curat. *cap.* 6 Bellum Britannicum per Theodoſium ducem feliciter confectum. *cap.* 7. Africæ miſerrimus ſtatus ſub Romano comite. *cap.* 8.		
4338	368	¶ Imp. Valentinianus, Aug. ij. Imp. Valens Aug. ij.	¶ Gothis bellum mouet Valens *lib.* 27. *cap* 4. Valentinianus Alemannos contundit. *cap.* 9. Perſarum rex Armenia ſubacta parat ſe ad bellum Romanis inferendum. *cap.* 11. 12.	5	1120
4339	369	¶ Fulius Felix Valentinianus. Sex. Aurelius Victor.	¶ Valens in Gothorum agros irrumpit, & de pace agitur. *lib.* 27. *cap.* 4. Valentinianus acerbè quærit de veneficiis Romæ. *lib.* 28. *cap.* 1. 2. 3. 4. 5. Eius res geſtæ in Alemannos. *cap.* 6.	6	1121
4340	370	¶ Imp. Valentinianus Aug. iij. Imp. Valens Auguſt. iij.	¶ Bellum Valentiniani adu. Saxones fractos, dolo clauſos, & ad vnum obtruncatos. *lib.* 28. *cap.* 11. Alemanni ſubacti. *cap.* 12. Africa per aulicos vexata. *cap.* 13. 14. 15. In Valentis aula, ob imperij ſucceſſorem nefariis	7	1122

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſtæ.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			artibus quæſitum, horribiles tragœdię. *lib.* 29. *cap.* 1. 2.3.4.5. 6.7.		
4341	371	¶Imp. Gratianus Aug. ij. Sex. Anicius Petronius Probus.	¶ Valentinianus Alemannos per Seuerum explorat, & fugat. *lib.*29.*cap.*9. Bellum Mauritanicum à Theodoſio feliciter confectum. *cap.*10.11.12.13.14.	8	1123
4342	372	¶ Fl. Modeſtus. Fl. Arintheus.	¶ Bellum aduerſus Quados non iuſtè ſuſceptum, infeliciter geſtum. *lib.*29. *cap.*14. Sarmatas reprimit Theodoſius iunior iuuenis egregius. *cap.*15.	9	1124
4343	373	¶Imp. Valentinianus Aug. iiij. Imp. Valens Aug. iiij.	¶ Para rex Armeniæ in conuiuio Valentis iuſſu trucidatur. *lib.*30.*cap.*1.2.	10	1125
4344	374	¶Imp. Gratianus Aug. iij. Fl. Equitius.	¶ Valentinianus arma mouet in Alemannos & cum Macriano eorum rege init amicitiam. *lib.* 30. *cap.* 4. Orientalium prouinciarum ſub Valēte lugubris facies. *cap.* 5.6.7.	11	1126
4345	375	¶Poſt Cōſulatum Gratiani iij. & Fl. Equitij.	¶ Valentinianus Sarmatas & Illyrios petens, legatos Quadorum audit, atque eorum oratione exacerbatus apoplexiâ corripitur & extinguitur xv. Cal. Decembris	12	1127

Anni Mundi	Anni Chriſti.	Conſules.	Res geſta.	Anni Imperij.	Anni Vrbis.
			lib. 30. *cap.* 8. 9. Eo mortuo Valentinianus filius puer ab exercitu Auguſtus appellatur. *cap.* 12.		
4346	376	¶ Imp. Valens Auguſtus v. Imp. Valentinianus iunior Aug.	¶ Valente permittente Gotthi, ab Hunnis preſſi, Danubio traiecto, accepti in Thraciam & à præfectis Rom. vexati Romanos inuadunt. *Amm. Marcell. lib.* 31. *cap.* 1. 3. 4. 5. 6.	13	1128
4347	377	¶ Imp. Gratianus Auguſt. iiij. Fl. Merobaudes.	¶ Gotthorum tumultibus in Thracia excitatis Valens obuiam iri iubet, qui clade, Romanis tamen luctuoſa, afficiuntur. *lib.* 31. *cap.* 7. 8.	14	1129
4348	378		¶ Gratianus bellum Lentienſe feliciter conficit. *lib.* 31. *cap.* 10. Valẽs in Gothos inuectus, & Gratiani gloriæ inuidẽs, in Thracia vincitur & occiditur. *cap.* 11. 12. 13. 14.	15	1130

FINIS CHRONOLOGIAE MARCELLINIANAE.

GNO-

GNOMOLOGIA
MARCELLINIANA,
Id eſt,
Sententiæ ex Ammiani Marcellini qui ſuperſunt Libris collectæ, & Alphabetico ordine digeſtæ.

A Accuſator . v. iudex.

Aduerſitas.

QVANQVAM optatiſſimum eſt perpetuò fortunam quam florentiſſimam permanere: illa tamen qualitas vitæ non tantum habet ſenſum, quantum quum ex ſæuis & perditis rebus ad meliorem ſtatum fortuna reuocatur. 51

Adulatio.

Adulatio, vitiorum altrix.

Aequitas.

Aequitas parens nutrixque orbis Romani. 238

Ambitio.

Pertinax alieni cupiditas multas ſæpius adidit ſtrages. 114

Animus humanus.

Solutis corporeis nexibus, animus ſemper vigens motibus indefeſſis, & cogitationibus ſubiectus & curis, quæ mortalium ſollicitant mentes, colligit viſa nocturna, quas phantaſias nos appellamus. 33

Artes aulicæ.

Rapere non accipere ſciunt agentes in rebus. 75

Artes liberales.

Omnium magnarum artium, ſicut arborum, magnitudo nos delectat, radices ſtirpéſque non item. 70

B

Belli duces.

Familiari re pauperes belli duces (Fabricij & alij) rexere bella grauiſſima, gloria locupletes. 325

C

Clementia.

Imperatorem mitiſſimi animi legibus præſtare cæteris decet. 75

T iij

Ignoſci interdum debet armis ſuperato rectori, quàm iuſtum quid ſit ignoranti. 518

Collegæ adlectio.

Vt ſapientes definiunt, non modò in imperio, vbi pericula maxima ſunt & creberrima, verùm etiam in priuatis quotidianiſque rationibus, alienum ad amicitiam, quum iudicauerit quiſquam prudens, adiungere, ſibi debebit: non, quum adiunxerit, iudicare. 378

Concordia.

Rerum acerbitates iam conclamatas & perditas, Concordia viciſſim ſibi cedentium principum meliorem reuocauit in ſtatum. 204.
Studendum eſt Concordiæ viribus totis, per quam res quoque minimæ conualeſcunt. 377

Conſilium.

Negotiis difficillimis ſæpe diſpoſitio tempeſtiua proſpexit, & ſtatum nutantium rerum recto conſilio in bonam partem accepto aliquoties diuina remedia repararunt. 91

Conuerſatio periculoſiſſima, quæ.

Ariſtoteles Calliſthenem ſectatorem & propinquum ſuum ad regem Alexandrum mittens, ei ſæpe mandabat, vt quam rariſſimè & iucundè apud hominem loqueretur vitæ poteſtatem & necis in acie linguæ portantem. 143

Corruptio Iudiciorum.

Quum nihil tam incorruptum in Repub eſſe debeat quàm ſuffragium, quam ſententia, non intelligo cur qui pecunia corruperit, pœnâ dignus ſit: qui eloquentiâ, laudem etiam ferat. Mihi quidem hoc plus ea mali facere videtur, qui oratione quam qui precio iudicem corrumpit, quòd pecuniâ corrumpere prudentem nemo poteſt, dicendo poteſt. 506

Crimen.

Nunquam ſimilitudine aut impunitate alterius criminis diluitur id quod contra ac liceat arguitur factum. 561

Crudelitas.

Miſerum eſt inſtrumentum ſenectuti recordatio crudelitatis. 475

Cultus.

Cultus ſi tibi magna cura, magna virtutis incuria. 74

D

Deſperatio.

Solet abrupta ſæpe diſcrimina ſalutis vltima deſperatio propulſare. 70

Dolores.

Dolores omnes, vt inſultant ignauis, ita perſiſtentibus cedunt. 350

Dux belli.

Nihil tam pulchrum, támque poſteritatis memoriæ iuſta ratione mandan-

mandandum, quam vt miles ſtrenuè factis, ductor prudenter conſultis éxſultet. 153

E

Eloquentia.

Quùm nihil tam incorruptum eſſe debeat in Repub. quàm ſuffragium, quàm ſententia, non intelligo cur qui pecunia corruperit, pœna dignus ſit, qui eloquentiâ, laudem etiam ferat. Mihi quidem hoc plus etiam mali facere videtur qui oratione quàm qui precio iudicem corrumpit: quòd pecuniâ corrumpere prudentem nemo poteſt, dicendo poteſt. 506

Euentus rerum.

Proſperitas ſimul vtilitáſque conſultorum non vbique concordant: quoniam cœptorum euentus ſuperæ ſibi vindicant poteſtates. 351

F

Facta.

Sunt aliqua, quæ fieri non oportet, etiam ſi licet. 519

Fama.

Fama res maximas, vel obumbrantibus plurimis, ſilere neſcit. 102. Credimus (neque enim dubium eſt) per aerios tramites famam præpetem volitare. 148. Fama rumorum nutrix maligna. 537

Fames.

Fames ignauiſſimum mortis genus. 110

Fata.

Manum iniectantibus fatis, ſolent hebetari ſenſus hominum & obtundi. 31

Fatum.

Nulla vis humana vel virtus meruiſſe vnquam potuit, vt, quod præſcripſit fatalis ordo, non fiat. 294

Felicitas.

Neque enim quidquam aliud eſt felicitas (Tullio teſte) niſi honeſtarum rerum proſperitas. vel, vt alio modo definiam, felicitas eſt fortuna adiutrix conſiliorum bonorum, quibus qui non vtitur, felix nullo pacto eſſe poteſt. Ergo in perditis impiiſque conſiliis quibus Cæſar vſus erat, nulla potuit eſſe felicitas, feliciórque (meo iudicio) Camillus exſulans, quàm temporibus iiſdem Manlius, etiamſi, id quod cupierat, regnare potuiſſet. 244

Fœmina.

Lenitas fœminea ad veritatis humanitatíſque viam reducere vtilia ſuadendo debet. 14

Fortitudo bellica.

Vt in periculis virtutem impigram eſſe conuenit & audacem, ita (quum res poſtulat) regibilem & conſultam. 99. His virtutem oportet eſſe contentam, quæ ſudore quæſiuit & dexteris. 134

Fortuna.

Verſabiles fortunæ motus ludunt mortalitatem, nunc euehentes quoſdam in ſydera, nunc ad Cocyti profunda mergentes. 36

Fuga.

Fuga, quæ ſalutem nunquam reperit, irriti conatus ſtultitiam indicat. 96

G

Gloria.

Solet ampliſſima gloria obiecta eſſe ſemper inuidiæ. 123. Multum poſſe ad ſalutem alterius honori multis, parum potuiſſe ad exitium, probro nemini fuit.

H

Hoſtis.

Non ille hoſtis vincitur ſolus qui cadit in acie, pondere armorum oppreſſus & virium: ſed multò tutius, etiam tuba tacente, ſub iugo mittitur voluntarius qui ſentit expertus, nec fortitudinem in rebelles, nec leuitatem in ſupplices animos deeſſe. 29

I

Imperator.

Imperator dum æquus omnibus alienæ cuſtos ſalutis, nihil non ad ſui ſpectare tutelam rationes populorum cognoſcit, & remedia cuncta quæ ſtatus negotiorum admittit arripere debet alacriter, ſecunda numinis voluntate delata. 29. Regenti imperium, omnia nimia, velut prærupti ſcopuli, ſunt deuitanda. 517

Imperium.

Iuſti finis imperij eſt obedientium commodum & ſalus. 351. Nihil aliud eſt imperium vt ſapientes definiunt, niſi cura ſalutis alienæ. 475. Finis iuſti imperij vtilitas obedientium æſtimatur & ſalus. 520

Impunitas.

Impunitas alit adoleſcentem in peius audaciam.

Ingrati.

Summi Numinis perenni ſuffragio damnantur ingrati. 238, 239

Iniuſtitia.

Nec viſum hominem, nec auditum, damnare nefas vltimum eſt. 56. Nulla eſt crudelior ſententia ea quæ eſt, quum parcere videtur, aſperior. 466

Inuidia.

Solet ampliſſima gloria obiecta eſſe ſemper inuidiæ. 123. Inuidia turbarum acerrima concitatrix. 238. Rectæ poteſtatis inuidia eſt ſocia. 519

Innocentia.

Parum tuto loco ſtat Innocentia. 40

Ira.

Celſæ poteſtates iras principum aliquoties molliuerunt. 4

Iudex æquus.

Iudicis lenti & conſiderati illud eſt proprium vt quum lædere poteſt ignoſcendi quærat cauſas,non lædendi occaſiones. 184. De vita & ſpiritu hominis, qui pars mundi eſt,& animantium numerum complet, laturum ſententiam diu multúmque cunctari oportet, nec præcipiti ſtudio, vbi irreuocabile factum eſt,agitari. 475

Iudiciorum recta ratio.

Ecquis nocens eſſe poterit vſquam,ſi negare ſuffecerit? Ecquis innocens eſſe poterit,ſi accuſaſſe ſufficiet? 173 139

Iudicium iniquum.

Nec viſum hominem , nec auditum , damnare nefas vltimum eſt. 56

Iuſtitia.

Excellentiſſima virtutum omnium,Iuſtitia. 203

Iuſtitia diuina.

Vigilat vtrobique ſuperni Numinis æquitas.35. Vigilat Iuſtitiæ oculus ſempiternus. 456. Inconniuens Iuſtitiæ oculus, arbiter & vindex perpetuus rerum,vigilat adtentè. 475. Manes inultos ſempiternæ vindicat iuſtitiæ vigor, aliquotiens ſerus,ſed ſcrupuloſus quæſitor geſtorum rectè vel ſecius. 502

L

Lætitia.

Quoties conditio melior à deteriore ſecernitur,lætandum eſt potius quàm dolendum. 350

Laus.

Ea demum laus grata eſſe debet excelſæ poteſtati , quum interdum & vitupeтationi ſecus geſtorum patet locus. 53

Lenitudo.

Afflicti ſolatia ſtatus ſemper lenitudo principum. 518

Licentia.

Licentia omnis, rerum corruptrix & morum , principis actibus exterminanda. 351

Liuor.

Bonis omnibus liuor infeſtus eſt.39.Vide,Inuidia.

Lucrum.

In magnanimo duce non quodlibet lucrum eſt probandum. 519

M

Magiſtratus.

Vide Princeps.

Menſa.

Ambitioſam menſam fortuna,parcam virtus adponit. 73

Miles.

Miles vbique, licet membris vigentibus firmus, ſe ſolum vitámque ſuam circumſpicit & defendit. 29. Nihil tam pulchrum támque poſteritatis memoriæ iuſta ratione mandandum, quàm vt miles ſtrenuè factis exultet. 133. Miles ſub conſpectu bellicoſi ductoris, teſtíſque indiuidui gerendorum, modo adſit ſupernum numē, inuictus eſt. 92. Plus audire quam loqui militem decet actibus coalitum glorioſis: nec alium ſpectatæ æquitatis ſentire rectorem, quàm eum qui & laudari dignè potuerit & probari. 222. Auditas rapiendi inſidiatrix ſæpe militis fuit. 298

Milites.

Militare otium eſt fere tumultuoſum. 19

Militum ſtrenuorum expetita merces.

Recordatio rerum glorioſè geſtarum, omni iucunditate viris fortibus eſt gratior. 133

Mors.

Dij cæleſtes quibuſdam piiſſimis mortem tanquam præmium perſoluerunt. 350. Aequo iudicio iuxta timidus eſt & ignauus, qui quum non oportet mori deſiderat, & qui refugit quum ſit opportunum. 351

Mutationes rerum.

Curarum aceruos & mutationes varias accidentium principes ipſi quoque, vt homines, formidare debent. 377

N

Natura in melius mutata.

Inter vepres roſæ naſcuntur, & inter feras nonnullæ miteſcunt. 77

Numen.

Superni Numinis æquitas vtrobique vigilat. 35

O

Orbis terrarum.

Ambitus terræ totius, quæ nobis videtur immenſa, ad magnitudinē vniuerſitatis, inſtar breuis obtinet puncti. 39

Otium.

Militare otium eſt ferè tumultuoſum. 19

P

Patria.

Beatè perfecta ratione victuro, ante alia patriam conuenit eſſe glorioſam. 14

Paupertas.

Minime pudeat ſapientem cuncta bona in animi cultu ponentem, honeſtam paupertatem profiteri. 325

Perduelles.

Ferrum, impiè præparatum, ad eorum interitum eſt vertendum, qui non laceſſiti, ſed aucti beneficiis pluribus, ad inſontium pericula ſurrexerunt.

texerunt.

Periculum.

In vnius exitio quiſque imaginem periculi ſui conſiderat. 19

Philoſophi nomine tenus.

Ipſi illi philoſophi, etiam in his libris quos de contemnenda gloria ſcribunt, nomen ſuum inſcribunt: vt in eo ipſo quo prædicationem nobilitarémque deſpiciunt, prædicari de ſe ac nominari velint. 254

Praſagia.

Signa oſtenduntur, inquit Tullius, à diis rerum futurarum: in his ſi quis errauerit, non deorum natura, ſed hominum coniectura errauit. 218

Princeps.

Hoc boni principis menti, hoc ſucceſſibus congruit proſperis, vt integra omnium patrimonia, labore & fortitudine ſua ſeruet. 134. 135. Salus legitimi principis propugnatoris bonorum & defenſoris, vnde ſalus quæritur aliis; conſociato ſtudio muniri debet cunctorum: cuius redimendæ cauſa validius, vbi maieſtas pulſata defenditur, à quæſtionibus vel cruens, nullam Corneliæ leges eximere fortunam. Sed exſultare mœſtis caſibus effrenatè non decet, ne videantur licentia regi ſubiecti, non poteſtate. Imitandus ſit Tullius, quum parcere vel lædere potuiſſet (vt ipſe adfirmat) ignoſcendi quærens cauſas, non puniendi occaſiones: quod iudicis lenti & conſiderati eſt proprium. 184. Prudens princeps definiuit inimicorum minuere numerum, augeréque amicorum ſponte ſua contendit ac libens. 274. Pietatis eius ſummum primúmque munus eſt, Rempub. vt domũ paternam diligere. 414. Boni eſt moderatoris, reſtringere poteſtatem, reſiſtere cupiditati omnium rerum, & implacabilibus iracundiis: noſſéque (vt Cæſar dictator aiebat) miſerum eſſe inſtrumentum ſenectuti recordationem crudelitatis: ideóque de vita & ſpiritu hominis, qui pars mundi eſt & animantium numerum complet, laturum ſententiam diu multúmque cunctari oportere, nec præcipiti ſtudio, vbi irreuocabile factum eſt, agitari. 475. Regenti imperium omnia nimia, velut prærupti ſcopuli, ſunt deuitanda. 517

Principes.

Principum iras celſæ poteſtates aliquoties mollíuerunt. 4. Principum diffuſa poteſtas localibus ſubinde medetur ærumnis. 19. Celſiores fortunas idem loqui decet atque ſentire. 114. Stultum eſt, quum ante caueri poſſit ne fiat, ad latus Imperatoris adſciſci quorum mores ignorantur & voluntates. 204. Curarum aceruos & mutationes varias accidentium principis ipſi quoque, vt homines, formidare debent. 377. Dignitatum apices maximi, licere ſibi cuncta exiſtimant, & ad ſugillandum contrarios exturbandóſque meliores pronius inclinati ſunt. 519

Proſperitas.

Quanquam optatiſſimum eſt perpetuò fortunam quàm florentiſſimam permanere: illa tamen qualitas vitæ non tantum habet ſenſum, quantum quum ex ſæuis & perditis rebus ad meliorem ſtatum fortuna reubcatur. 51

Prudentia.

Negotiis difficillimis ſæpe diſpoſitio tempeſtiua proſpexit, & ſtatum nutantium rerum recto conſilio in bonam partem accepto aliquoties diuina remedia repararunt. 91

Prudentia principum.

Contemne partem exiguam ſemper luctificam & cruentam, vt cætera regas ſecurus: ac prudenter reputa, medelarum quoque artifices vrere nonnunquam & ſecare, & partes corporum amputare, vt reliquis liceat vti integris, hócque beſtias factitare, quæ quum aduertant cur maximopere capiantur, illud propria ſponte admittunt, vt viuere poſſint impauidæ. 114

R

Reges.

Celſiores fortunas idem loqui decet atque ſentire. 114

Reſpublica.

Ex immenſis opibus egentiſſima eſt tandem Reſpublica, per eos qui, vt augerent diuitias, docuerunt principes auro quiete à barbaris redempta redire. 325

Rex.

Vide, Princeps.

Rigor.

Salutaris rigor vincit inanem ſpeciem clementiæ. 485

S

Senectus.

Miſerum eſt inſtrumentum ſenectuti recordatio crudelitatis. 475

Senſus.

Solent manum iniectantibus fatis ſenſus hominum hebetari & obtundi. 32

Sermo.

Quam rariſſimè & iucundè apud hominem loquendum eſt vitæ poteſtatem & necis in acie linguæ portantem. 143

Silentium.

Quàm rariſſimè & iucundè apud hominem loquendum vitæ poteſtatem & necis in acie linguæ portantem. Ne ſit hoc mirum, homines profutura diſcernere nonnunquam & decentia, quorum mentes cognatas cæleſtibus arbitramur: animalia ratione carentia, ſalutem ſuam interdum alto tueri ſilentio ſolent. 143

Somnia.

Solutis corporeis nexibus, animus ſemper vigens motibus indefeſſis & cogi-

& cogitationibus ſubiectus & curis, quæ mortalium ſollicitant mentes, colligit viſa nocturna, quas phantaſias nos appellamus. 33

Spes felicis euentus.

Fortuna conditionúmque æquitas ſpem ſucceſſus ſecundi fundant. 115

T

Theſaurus.

Alexander magnus, vbi haberet theſauros, interrogatus, apud amicos, beneuolè reſpondit. 354

V

Vanitas humanæ vitæ.

Hormiſda Perſa interrogatus quid de Roma florente & triumphāte ſentiret, id tantùm ſibi placuiſſe aiebat, quod didiciſſet ibi quoque homines mori. 85

Veritas.

Veritatis ſermo eſt Simplex. 29. Veritatis oratio ſoluta eſſe debet & libera. 114

Victoria.

Aequitati ſemper ſolet iungi victoria. 298

Virtus.

Vt in periculis virtutem impigram eſſe conuenit & audacem, ita (quum res poſtulat) regibilem & conſultam. 90

Vita.

Hominis ſalus beneficio nullo penſatur. 34. De vita & ſpiritu hominis, qui pars mundi eſt, & animantium numerum complet, laturum ſententiam diu multúmque cunctari oportet, nec præcipiti ſtudio, vbi irreuocabile factum eſt, agitari. 475

Gnomologiæ Marcellinianæ Finis.

BREVIS INDEX ORATIONVM quæ in libris Am. Marcel. occurrunt.

Conſtātij Oratio ſuaſoria, pro pace Alemannis eam poſcentibus concedenda 29
Conſtātij oratio ſuaſoria, vt Iulianum imperij collegam Romani recipiant 57
Eiuſdem ad Iulianum hortatoria oratio, vt dignitatem oblatam & miniſterij Galliarum curam ac tutelam ſuſcipere vellet 58
Iuliani oratio ad milites pridie ante pugnam ad Argentoratum 91

Signiferi cuiuſdam oratiuncula ad Iulianum paulò ante pugnam 93
Iuliani breues ſed acutæ exhortationes paulò ante pugnam adu. Alemannos 94.95
Oratio Conſtantij ad milites poſt debellatos Sarmatas. 133
Oratio genuina proditoris & transfugæ 155
Oratio Tertulli præfecti Rom. ad plebem tumultuantem 177
Querela Vrſini fortiß. ducis, aulicorum artibus armis & munere exuti 188
Querela militum Iuliani Conſtantium ad bellum Perſicum ſequi detrectantium 192
Admonitio Iuliani ad milites qui ei nomen Auguſti deferebant 193
Oratio Iuliani ad exercitum, Auguſto digna, de præmiorum militarium conſtitutione 195
Ad milites hortatoria oratio Iuliani, aperto marte Conſtantium adoriri cogitantis 221.222
Conſtantij breuis oratio, qua clementiam ſuam erga Amphilochium teſtatur 224
Iuliani ad Lucilliani reprehenſionem acerbum reſponſum 229
Conſtantij ad milites oratio in Iulianum, quem vt ingratitudinis, conſpirationis, & læſæ maieſtatis reum accuſat 238
Iuliani oratiunculæ, quæ de eius æquitate & moderatione teſtantur 266. 267.268.274
Iuliani oratio ſuaſoria ad exercitum de bello Perſis inferendo 297
Iuliani oratio, poſt captam Pyriſaboram, qua milites tumultuantes reprimit, & diſciplinam militarem ſartam tectam retinere conatur 325
Iuliani oratio ad familiares, paulò ante obitum 350
Valentiniani oratio ad exercitum, qua collegam ſe electurum promittit 377
Procopij ſeditioſa oratio adu. Valentinianum & Valentem 391
Valentiniani oratio ad exercitum qua Gratianum filium Auguſtum nuncupat 413
Eiuſdem oratio exhortatoria ad Gratianum filium 414

INDEX

INDEX AMPLISSIMVS RERVM ET NOMINVM quæ in libris AMMIANI MARCELLINI occurrunt.

A

Abdera pag.256
Abij, populi 208
Abora; Perſiæ fluuius 294
Abydos 256
Acclamatio militaris iucundiſſima 196
Achæi, populi 260
Achæron, fluuius 258
Acheruſium ſpecus 258
Achillis dromus 262
Achillis ſepulchrum 256
Acone, portus 258
Adamas lapis, vbi 261
Adonia feſta 267
Adraſtiâ, quid 35
Adulatores aulici depicti 39 in reb. dubiis nec mente nec manu valent 49 ruinam principum magniloquentia ſua accelerãt 53 repulſam formidãt 56 lapidũ exſtructionẽ, hominum deſtructionem curant 110
Aegeum mare 256
Aegos potamus 256
Aegypti accurata deſcriptio 275
Aegypti prouinciæ 280.281
Aegyptus, quando in prouinciæ formam redacta 284
Aegyptij queruli homines quibus artibus à Iuliano eiecti 253
Aenus 256
Aequitatis exempla in Iuliano 266.267
Africæ ſtatus miſerrimus, temporibus Valentiniani 419.420.&c.
Aginatius vir nobilis, miris artibus oppreſſus 436.&c.
Aginatius & Anepſia vxor interficiuntur 441
Agrippina Colonia à Iuliano inſtaurata 73
Agathyrſi, populi 261.529
Agrippina 64
Aiacis ſepulcrum 256
Alani, populi 261.262
Alani exactè deſcripti 529.530.351
Alemanni fortes in bello, & religioſi, pacem cur petunt à Cõſtantio 28
Alemanni veteres oppida tempore belli non incolebant 75
Alemanni prædatores à Iuliano trucidati 87
Alemanni aduerſus Iulianum ad Argentoratum numeroſo exercitu collecti 93.94 fortiter pugnant 96.97 fugantur 98 ſuorũ multa millia cæſa & ſubuerſa deſiderant, amiſſo etiã rege Chonodomario rege 100.101

Alemanni ob legatos ſuos contumelioſè tractatos in Germaniam irrumpunt 381
Alemanni iugum Romanum excutere tentant 462 Carietonem & Seuerianum belli duces frangunt 403 à Iouino præda, victoria & vita triplici prælio ſpoliantur 404.405
Alemanni libertatis ſuæ perar ā=tes 421 prælio commiſſo fugantur 424
Alemanni iugum Rom. excutiunt 442
Alexandri magni ad matrem iniuſta poſcentem ſapiens reſponſum 34
Alexāder magnus quomodo ſomnum excutiebat 74
Alexandria, vrbs Aegypti omniū ciuitatum vertex 281.282.283
Alion, antrum 259
Alpes Cottiæ & Pœninæ 61.63
Alpes, Galliarum termini 61
Alpium deſcenſus & viæ 62
Alpes Iuliæ 230
Amaſtris 258
Amazones 259.260
Ambiani 64
Ambitionis horrendæ artes 144
Ambitioni quid iucundum 248
Ambitus terræ, quid 39
Amicenſes Sarmatæ debellati 131
Amida ciuitas deſcripta 157
Amida obſidetur à Perſis 163 acriter oppugnatur 164 peſtilentia vexatur 166 quibus præſidiis munita 167 iterum oppugnata 168 quartò oppugnata 171 tandem expugnatur 173 & hoſtili ferro vaſtatur 187
Amyſos 8
Ammianus Marcellinus candidus hiſtoriæ ſcriptor 25 adeſt Vrſicino aduerſus Syluanum proficiſcenti 50 quo affectu de rebus ad religionem Chriſtianam pertinentibus, miles & ethnicus, ſcribat 55.56. eiuſdem factum non indignum relatu 149 miſſus ad explorandum, commiſſa fortiter, prudenter, & celeriter exequitur 151.152 veritatis amans ſine perſonarum acceptione 154 Amida vi capta à Perſis ſolertèr & celeriter ſe ſubripit cum quibuſdam aliis 174 & Vrſicinum comitatus Antiochiam reuiſit 175 eiuſdem de Principis in ſubditos officio iudicium 184 de arcu cæleſti ſeu Iride eiuſdem iudicium 213 quid ſentiat de variis diuinationum generibus à Iuliano cultis 217 Am. Marcellini Iulianum leuem & inſulſum depingentis ingenua libertas 230 Iuliani conſilia idem excutit 235 eiuſdem de peculiari genio cuique conceſſo diſſertatiuncula 239 vitia Iuliani prolixè perſtringit 250.251.&c. quid ſentiat de ſidere minaci quod paulò ante exitium Iuliani apparuit 347 eius apologia pro Iuliano 356 parum æquus eſt Iouiano principi Chriſtiano 357 eius querela & deploratio ſtatus Imperij Rom. ſub Iouiano 367. 368 de Cometis Ammiani iudicium 369 ſapientis hiſtorici officium deſcribit 373 de biſſexto narrationem & iudicium inſtituit 375 grauiter perſtringit Valentiniani crudelitatem 417 bellum inteſtinum Romæ cur deſcri-

deſcribat 431 Marcellini in rebus tragicis deſcribendis iudicium 478 exclamatio pathetica Marcellini in Paræ regis necem 501
Amnes nobiliores Perſiæ 303
Ampelius, rigidus præfectus Romæ, ſed non propoſiti tenax 446
Amphilochius clementer exceptus à Conſtantio 224
Anatha munimentum Perſicum Iuliano deditur 318
Anaxagoræ ſententiæ de terræ motu 118
Anaxagoræ prædictio 256
Anaximandri ſententia de terræ motu 118
Anchialos, ciuitas 263
Animalia AEgypti 277.&c.
Animus mollis altos ſpiritus facilè induit 133
Anitius quæſtor auarus 81
Annibalis in Italiam iter 63
Antennacum 139
Anteſignanus ſeditioſorum extinctus, ſeditionis flammam extinguit 55
Anthropophagi 529
Antoninus à Romanis ad Perſas fugiens max. turbarum promotor 145
Antiocheni quomodo Iulianum excipiunt 267.273
Antiochenos frænat Iulianus, eiſque dira minatur 288
Antipolis 65
Apamia 256
Apis bos à Iuliano quæſitus & deſcriptus 274
Apodemius lanienæ Galli nuncius aulicus 39 impius nebulo 46.47.48
Apodemius, viuus exuſtus 150
Apollinares pater & filius crudeliter interfecti 27
Apollinis Chomei ſimulachrum 303
Apollinis Daphnæi templum ſubitò exuſtum 272
Apollinis palatini templum exuſtum 289
Apollinis Sminthij templum 256
Apollonia, ciuitas 263
Apronianus Romæ præfectus veneficos ſupplicio afficit 378
Apophthegma Iuliani 359
Applauſus militares vnde 135
Aquileia à duabus legionibus Conſtantij occupatur 231 à Iuliano obſidetur 232 acriter oppugnatur 233 morte Conſtantij ſignificata Iuliano portas recludit 234.235
Arabarius Quadorum dux eximius 127
Arabes, populi 311
Arabia deſcripta 24
Arabia felix deſcripta 307
Arachoſij, populi 311
Arx Alexandri & Auguſti 262
Araris, ſiue Sauconna 65
Arbetio, aulicus, inſignis nebulo 30 auarus 81 in Syluanum virum eximium conſpirat 46 ſalutaria conſilia euertit 47 crudelis & verſipellis aulicus, quum opus eſt nec ſibi nec ſuis conſulere nouit 45 ab aliis aulicis inuidis impetitus 76 præfectus ſummæ rerum à Iuliano 250
Arbetio dux veteranus Procopiũ exercitu & vita ſpoliat 395.396
Arbora carnifex aulicus 41
Arboroſa 71
Arcana qui detegit propriæ ſtultitiæ accipit præmium 142

Archadius,fluuius 258
Ardor bellandi quando & quomodo temperandus 8
Arelate 65
Areopagitarum mirum iudicium 475
Argentoratus 64.72
Aries, machina bellica, deſcribitur 292
Ariani,populi 311
Arimaſpi,populi 262
Arinchi,populi 261
Ariſtenætus epiſcopus terræ motu interemptus 117
Ariſtotelis ſententia de terrę motu 118
Ariſtotelis ſapiens ad Calliſthenem exhortatio 143
Arma terribilia quæ 181
Armenia à Romanis deſeritur 362
Armenia à Perſiæ rege multis modis oppreſſa 426.427
Romanorum ſentit auxilium 428
Armonius,mons 258
Artabius fluuius 312
Artemius turbulentus adminiſtrator 124
Artes tyrannorum 3.19.28
Artes prædonum remp. turbantium 5
Artes liberales vbi primùm cultæ 283
Artes nefandæ 432
Aruſpices Iuliani à philoſophis diſſident
Aruſpices Hetruſci Iulianum fruſtra deterrere à prӕliando conantur 347
Aſſentatores. Vide adulatores.
Aſinus portentoſus 405
Aſſyria, vxor Barbationis, ſibi & marito mortem creat 142
Aſtacus,nunc Nicomedia 256
Aſylum nullum veneficis eſſe debet 379
Athanaricus rex Theuingorum ab Hunnis fugatus 532
Athyras portus 257
Athos mons 255.256
Attacotti,Britanniæ populi 418
Audaces intempeſtiuè,quum opus eſt ignaui & imbelles apparent 362
Auaritia aulica,mater tyrannidis 466
Auaritia dictis & exemplis veterum damnata 519
Auenticum 64
Auerni 65
Auguſtamnica, Aegypti prouincia 280
Auguſtudunum 64
Aula Conſtantij adulatoribus & ſycophantis ſcatens 76
Aulæ principum miris rerum turbidinibus agitantur 142
Aulæ principũ,perniciæ ſycophantis,ſunt miſerrimæ 181
Aulæ Valentiniani miſera facies 415.&c.
Aulicæ conſpirationes detectę 48
Aulici,tyrannidis mancipia,depicti 30.31
Aulici, omnium hiſtrionum maximi 77
Aulici poſt principis obitum trepidant 241
Aulici Iuliani quales fuerint 251
Auſci 65
Autoſidorum 71
Auxilium prudens 171
Axius,fluuius 229

B

Babylon 303
Bactriani,populi 308
Barbarorum ingenium 109

Barbatio

Barbatio carnifex aulicus fœdè perit 34 35
Barbatio capitali ſupplicio afficitur 142
Barbitani montes 312
Bardi 61
Baſilia, vrbs Alemanniæ 503
Bataui 418
Baliſta, machina bellica, deſcribitur 291
Beatus quiuis, ante veſperum poteſt eſſe miſerrimus 394
Belgæ Galli 63.64
Bella periculoſa quibus ducibus committenda 417
Bellatores temerarij dant citò ſuæ petulantiæ pœnas 539
Bellum Iſauricum ſub Conſtantio 5
Bellum adu Gundomadum & Vadomarium reges Alemannorũ 27.&c.
Belli iniuſti authores tandem ſui ſceleris luunt pœnas 100
Bellum Lentienſe à Conſtantio confectum 44.45.46
Belli truculenta facies 105
Bellum aduerſus Limigantes Sarmatas 178.&c.
Belli imminentis expreſſa facies 237
Bellum àCõſtantio indicitur adu. Iulianum 238
Belli ciuilis murmur prudentibus viris horrorem incutit 240
Bellum periculoſum quomodò apparandum 271
Bellum Perſicum, quo Iulianus interiit deſcriptum 316.317.&c. vſque ad 367
Bellum inteſtinum Romæ 430 huius pars maxima 431 occaſio, initia progreſſus 432. 433.&c.
Bellum Alemannicum 479 & Mauritanicum 480
Bellũ Gotthicum, Cimbricum, Marcianum, Scythicum, Decianum, Dacicum Aurelianicum comparantur 538
Belli facies admodum truculenta 540
Belli nefanda ſcelera 545
Berytus 24
Besbicus 257
Beſſi, populi 409
Bibliotheca Alexandrina 282
Bingio, ciuitas 139
Biſontij 64
Biſula, amnis 262
Biſſextus à Romanis cur & quomodo obſeruatus 375
Bithynia, olim Mygdonia 258
Bitumen 301
Biturigæ 64
Bizes flu. 258
Boæ, inſula Dalmatiæ 249
Bonna, vrbs 138
Bononia Iulianum vt Auguſtum excipit 229
Boryſthenes, fluuius & vrbs 262
Boſpori duo 257
Braſmatiæ 118
Breuitas, quando laudanda 38
Brigantinus lacus deſcriptus 44
Britanniæ populi 418
Brotomagus 72
Burdegala 65
Burgundij aduerſus Alemannos à Valentiniano excitati 454
Byſantium 257
Byzares, populi 259

C

Cabillones 64
Cadauera non maturè humata peſtilentiam generant 166
Cæraſus 258

Cælarum cooptatio quomodo fiebat 57.58
Callichoris,fluuius 260
Callipolis 256
Calycadnus fluuius 22
Canopus Aegypti 282
Caphareus ſcopulus 255
Caput ſeditionis graphicè depictum 444
Carambys mons 259
Carcinites,ſinus & fluuius 262
Carnificina horrenda 467
Capite abſciſſo, membra trepidāt & collabuntur 356
Caſpium mare 260
Caſſianus Meſopotamiæ præfectus,belli dux peritiſſ. 81
Caſtra commodo loco metanda 327
Caſtra Herculis 138
Caſtrametatio Gotthorum 541
Caſtrametatio Perſica 163
Cataphracti equites Perſæ Gallis admodum ſimiles 336
Catena ferrea portus quo artificio effracta 393
Cateruæ ferratæ 345
Cathelauni 64
Cato Cenſorius cur ſtatuam recuſat 14
Catonis maioris ſcitè dictum de cultu corporis 74
Cauſidici ad viuum deſcripti 505. 506.&c.
Celſus à Iuliano cultus 267
Celtæ Galli 63
Cephaloneſus 262
Ceras promontorium 257
Cerceti,populi 260
Cercuſium oppidum 294
Certamen obſtinatum vnde 219
Cethegus ſenator capite truncatus 433
Chaldæorum regio 303
Chalybes,populi 259
Chaſmatiæ 118
Cherſoneſus 256
Cherroneſſus 261
Choaſpes fluuius 306
Chonodomarius & alij reges Alemannici cum magno exercitu Iuliano occurrunt 89. exercitum diſponunt 93 fortiter pugnant 95.96.97 vincuntur prope Argentoratum 98 Chonodomarius fugit 99 capitur 100 Romam perductus morbo veterni conſumptus eſt (101
Chriſtiani quomodo tractari à Iuliano 252.253
Chriſtiani à Iuliano vexantur 269
Chronius,amnis 262
Cilicia deſcripta 22
Cimmerij,populi 260
Cios 256
Ciuilis,dux egregius 419
Ciuitatis vi captæ hypotypoſis 201
Ciuitates in Perſia præcipuæ 302. 303
Clades ingens in magno exercitu 171
Cladium futurarum in imperiis ſigna 144.145.&c.
Cladium cauſa 494
Claudiopolis 22
Claudius præfectus vir induſtrius 495
Clementius nobilis Alexandrinus nefariè occiſus 2
Clementia decet victorem principem 101
Clementia legitimis armis adhærere debet 399
Climatiæ 118
Cœla 256
Commeatus penuria vexat Iuliani

ni exercitum 346
Colchos 26c
Collegæ imperij quibus ritibus inaugurabantur 57.58
Colonia Agrippina 72
Cometæ interdiu lucentes 369
Conatus hominum tales quales ſunt homines ipſi 85
Conditio principum & ſubditorum miſera quæ 458
Conflictus acerrimi deſcriptio 97
Confidentia ducis & militum via ad victoriam 98
Confidentia Iuliani 325
Coniuratio in Valentem detegitur & acriter reprimitur, ſontibus & inſontibus vario mortis ſupplicio affectis 463
Conſilia aſtuta aulicorum 50
Conſilium prauum facilè nobis imponit 49
Conſcientiæ vis 26.224
Conſcientiæ terribiles conflictus 216
Conſilia arcana de reb. arduis, vt furentes flammæ tandem erũpunt 221
Conſiliarij principum quales eſſe debent 78
Conſiliarij fidi libera ſententia principi ingrata 379
Conſilium audax 170
Conſpiratio horribilis in Syluanum 46
Conſpiratio Iuliani & militum ſuorum in Conſtantium 223
Conſtantia homine Chriſtiano digna 27
Conſtantia, Conſtantij filia, Gratiani vxor 241
Conſtantina Galli Cæſaris vxor, mulier admodum crudelis 2.4. 18 à Conſtantio fratre accerſita vt crudelitatis ſuę dares pœnas, in itinere morbo repentino abſumitur 31 mortua accuſatur à marito 34
Cõſtãtinus apertè accuſatur coram ſenatu à Iuliano 230
Conſtantius Arelate agens Magnentij partes ſequutos crudeliter vexat, ab adulatoribus inexorabilis redditus 11 Gallum Cæſarem in Oriente ferocientem literis ad officium reuocare conatur 19 In Alemannorũ reges arma mouet, eíſque pacẽ concedit 27.28.29 variis artibus Gallum ad ſe pertrahit & captum capitali ſupplicio afficit 30.35 Vrſicinum, Iulianum & Gorgonium interficere conatur 40.41 Galli fautores opprimit 42 Lentienſibus Alemannis indicit bellum, quibus deuictis Mediolanum ad hybema reuertit 45.46 poſt Syluani cædem etſi factus crudelior & efferatior tamen oneri rerũ ferendo impar Iulianum collegam imperij ſibi adſciſcit 53.57 Conſtantij ab adulatoribus obſeſſi miſera ignauia 76.77.78 in caſtris eius nouæ tragœdiæ 79 de triumpho cogitat, & cũ pompâ ridicula Romã ingreditur 82.83.&c. quam (certis nuntiis territus) citò deſerit 86 Victoriam de Alemannis à Iuliano re[illegible]tatam arroganter & inſulsè ſibi tribuere audet 101 Conſtantij reſpõſio ad Saporis Perſæ literas 115 bellum gerit aduerſus Sarmatas & Quados, Sarmatarũmq; ſeruos delet 124.125.127.129.131 Picenſes ac Limigantes domat 132 Oratione ad exercitum habita, Se-

cundi Sarmatici cognomine gaudet 133.135 malo conſilio Vrſicinum clariſs.belli ducem & Orientis præfectum reuocat 144 Iuliani virtutes eum vrũt, vnde artes variæ vt Iulianum ſupplantet 192 indignè ferens Auguſti nomen Iuliano inditum multa molitur quę fiunt irrita 205 Perſis bellum infert, ſed infelici conatu 208.209.210. 211.212.213 eius Cõſtantij geſta domeſtica & bellica dũ Antiochiæ hyemaret 224 quomodo negotiis inſtantibus prouiderit 225.226 Perſarum terrore liberatus in Iulianũ inuehitur publica oratione 238 ſomniis turbatus & à genio derelictus in morbum lethalẽ incidit à quo extinguitur 239.240 eius teſtamẽtum, hæres, vita priuata, virtutes & vitia deſcribuntur 241. 242.243.244.245

Contemptus bonarum literarum vnde oritur 15

Continentia priuata Iuliani 252

Corax, fluuius 261

Correctio militaris qualis eſſe debeat 344

Coſtobocæ, populi 263

Craugaſius ab vxore ſollicitatus, relictis Rom. ad Perſas tunc victores fugit, & à Sapore ad honores euehitur 175.176

Crimina vbi facti ſi quoſuis fabricentur 79

Criumetopon, promontorium 259

Crocodilus deſcriptus 277

Crudelitas ſeditionum mater 5

Crudelitatis præmium 33

Crudelitatis delitiæ 53

Crudelitatis recordatio ſenectutis miſerum inſtrumentum 475

Crudelitas exemplis & ſcitè dictis damnata 518

Cteſiphon 303

Cunctatio nimia permultos euertit 394

Curioſitas gladium ſibi acuit 142

Cybeles delubra 265

Cyclades inſulæ 256

Cydnus amnis 22

Cynoſſema 256

Cyprus inſula deſcripta 24

Cythrus AEgypti 279

Cyzicus 256

D

Dagalaiphus fidus conſiliarius 379

Dahæ populi 259

Damaſcus 24

Damaſus & Vrſicinus pro epiſcopatu Rom. crudeliter digladiãtur 407

Damaſi & Vrſicini pro Rom. epiſcopatu iurgia componuntur, pulſo Vrſicino 420

Dandace, ciuitas 262

Danubius, fluuius 263

Dardanus 256

Defectio vnde naſcitur 133

Delatores exploſi 254

Delos 256

Delphidius orator ſapienter à Iuliano caſtigatus 138

Democriti ſcitè dictũ de victu 73

Dextera principis tutum aſylum 223

Diana Orſiloche 261

Dibaltum oppidum oppugnatur 546

Dicalidones, Pictorum pars 418

Digladiatio & laniena cruenta pro epiſcopatu 407 à Prętextato pacata 420

Dignitas intempeſtiuè collata aduerſi caſus præſagium 370

Dindy-

Dyndima 256
Dionyſij tyranni miſeria 81
Diſciplina militaris ſtudioſè obſeruanda 343.405
Diuerſorium Perſicum 335
Diuinationes varij generis 217
Diuinationes impiæ hominis mẽtem turbant & cruciant 248
Diuinationis nefandæ deſcriptio 468
Diuitiarum faſtus ineptus 14
Domitianus vir nobilis crudeliter occiſus 21
Drangiani, populi 311
Druidæ 61
Duces belli plura conſilio quàm armis perficiunt 92
Ducis militaris numeris omnibus abſoluti effigies & munera 70.71.72
Ducis bellici præcipuæ virtutes 119.120.121.126.127
Ducis inexperti graphica delineatio 148
Ducis bellatoris eximij effigies 319
Dux exercitus itinera ipſe inueſtiget, ſed comitatus 327
Ducis fortis & prudentis vita vt formidabilis, ita mors hoſtibus eſt gratiſſima 358
Dux ſtrenuus præmio pro meritis ornandus 405
Dux belli eximius deſcriptus 482. &c. vſque ad 491
Dulcitius, dux egregius 419

E

Ebrietas in milite periculoſa 319
Eclipſium Solis & Lunæ conſideratio 188.&c.
Elephantorum acies 337
Elephantorum formidanda ſpecies 345
Elogium Iuliani 249
Emiſſa 24
Epigonus innocẽs interfectus 26
Epiſcopatus Rom. multo ſanguine mercatus 407
Equites 700. Romani à Perſis partim cæſi, partim fugati 154.155.&c.
Equitius Marcellum perduellem tollit è medio 397
Ermenrichus rex alanus ad mortem adactus 531
Euaſio Gallis digna 170
Eubages 61
Eupatoria, ciuitas 262
Euphrates flu. 303
Eupraxius, vir laudatiſſimus 415.416
Europa, prouincia Thracica 410
Euſebia imp. Helenæ Iuliani vxori inuidet & abortũ procurat 85
Euſebius innocens interfectus 26
Euſebius aulicus, inſignis nebulo 30.41
Euſebius & Hypatius fratres, conſulares, indignis modis à Valẽte vexantur 473.474
Eutherius prudens & veritatis patronus, Iuliani innocentiam fortiter tuetur 77
Exercitus hoſtilis vires & cogitationes tenendæ 90 quomodo ſit excipiendus 152
Exercituum fortiter manus conſerentium effigies 97
Exercitus ingentes facilè delentur 99.100
Explorator gnarus locorũ quam vtilis exercitui 154
Exercitus potens & victor quid efficiat 158
Exercitus Rom. aſſiduis imbribus diſſipatur 212
Exercitus Iuliani ordo 317

Eunuchos D. arbitr. tracta
Constantius imperator 1-3-8.

Exercitus in tuto locandus 327
Exercitus Rom. diſpoſitio, alacritas, pugnandi ratio, victoria 337
Exercitus de ſalute ſua ſolliciti pictura 343
Exercitus Perſarum immenſus 345
Exercitus Romani ordo conuenientiſſimus 346
Exercitus diſcedens ex hoſtili regione, quomodo ſibi conſulere debet 360
Exercitus pauore conſternatus facilè diſſipatur 363
Exilium primariorum virorum ſub Conſtantio 183
Exitium Iuliani deſignatur 347
Exitium ſibi procurat qui aliis vult negotium faceſſere 407
Expeditio parata à Iuliano in Perſas 271
Exploratoris fidi munus, & aduentus gratus 152
Exploratores quomodo excipiendi 150
Exploratores quàm neceſſarij 542

F

FActiones quomodo tolluntur 376
Fama feſtinationem præuertit 51
Famæ vis quanta, præcipuè in bellis ciuilibus 228
Fames atrox Rom. exercitum vexat 365
Familiæ miſeræ ſub tyrannorum dominatu 3
Faſtus hiſtrionicus egregiè depictus 83.84.&c.
Fatorum vis 32.33
Fauſtina Conſtantij ſecunda coniux 224
Fauſtinus interfectus ob nefarias artes 512
Felicitas, quid 244
Feritas deteſtanda in homine principe & Chriſtiano 478.479
Feſtinatio quando neceſſaria 51
Feſtinus Tridentinus, Aſiæ proconſul, crudelis hiſtrio 476
Firmus, regulus bellum Mauritanicum excitat 480 quibus de cauſis 481 quomodo ſibi cauet 482.&c.& tandè fœdè perit 491
Flagitioſi homines merito plectuntur 547
Florentius præfectus iræ Valentiniani prudenter reſiſtit 416
Fluuij Perſiæ. vide Perſia
Fluuij magni tranſitus pars præcipua 140
Fluuiorum aditus & tranſitus muniendi 153
Fœderati prudenter in amicitia & officio retinendi 140
Fortunæ motus varij 36 innumerabiles 37
Franci tumultuantes à Iuliano oppreſſi 106
Franci ſalij in officio continentur 119
Franci, Britanniæ confines 418
Frater fratrem fortiter adiuuat 343
Fritigernus Gotthus dux bellicoſus & prudens 540.552.554
Frugalitas Iuliani placat milites inedia preſſos 346
Fuga trepida expreſſa 156
Fugæ præcipitis exemplum 149
Fulgurales libri 296
Fulminis conſideratio 296
Fumus humanæ gloriæ 332
Funus barbarum 162
Furiæ impios & homicidas torquentes, quid 33

G

GAlactophagi 309
Galliarum termini & deſcriptio

ptio 61.62.63 &c.
Galliarum ſtatus ſub Conſtantio & Iuliano 67
Galli milites quales ſint 167 in vrbe vndique obſeſſa vix contineri queunt, ſed periculorum neſcij, & ad inuadendum idonei hoſtem intrepidè adoriuntur,& magna clade afficiũt,eximiam victoriam non ſine ſanguine reportantes 170.171
Galli in Rom.impetu facto nouas turbas cient 443
Gallorum origo ſcrutata 60
Gallorum ſtatura, color, mores, militaris animus, compotationes,bella 66
Gallus Cæſar ab vxore impulſus dira edit in Oriente facinora 2.3.4 à Conſtantio admonitus tumultuatur, & lanienas renouat 18. 19 in primarios viros ſæuit 20.21.26.27 variis dolis à Conſtantio irretitus pertrahitur,& capitis afficitur ſupplicio 30.31.32.33.34 compendiũ vitæ eiuſdem 36
Garumna flumen 63
Gaudentius notarius fidus Conſtantij ſeruus 226 à Iuliano occiſus 269
Gedroſij,populi 312
Geloni,populi 261.529
Gemmæ olim proiectæ à milite Romano 252
Genius publicus ad Iulianum 196
Genius peculiaris an cuique tributus 239
Genius improbi & potentis aulici 425
Genua 63
Georgius Arianus epiſcopus ab Alexandrinis occiſus 269
Germania 64
Gerontius in exilium miſſus à Cõſtantio 10
Gloriatio ridicula 14
Gloria principis 268
Gordiani tumulus 295
Gotthi Seditioſorũ fautores à Valente bello petiti fugiũt, parte familiarum relicta 410. 411, pacem petunt & obtinent 412 ab Hunnis preſſi ad Danubij ripas fugiunt 533 à Valente ſedẽ in Thracia obtinent 534 nouas co lonias ibi. adducunt 535 à Lupicino crudeliter & perfidè vexati arma ſumunt,ipſúmq; Lupicinum milite & armis ſpoliãt 536. 537 eorum bellũ cum aliis comparatur 538 Ab Hadriapolitanis læſi in furorẽ vertuntur 539 eorũ caſtrametatio 541 ad prelium ſe alacriter accingunt, & quis ſit obſeruandus eorum mos ante certamen 542 pugnãt acriter aduerſus Rom. exercitũ 543 repulſi ſibi prudenter cõſulunt 544 Alanos & Hunnos ad belli ſocietatẽ adſciſcunt 544 præda referti ad Hadrianopolin accedunt 551 à duce perito ducuntur 552 pacem petunt à Valente 553 qua nõ impetrata, manus cõſerunt cruento prælio 554 legiones Romanos & Valẽtem tum vario ſtrategemate, tum valida manu trucidãt 554. 555.556.557 Hadrianopolin obſident 561 dolo & vi oppugnãt 562.563 ſed irrito illo conatu diſcedunt 564 iuxta Perinthũ caſtra figunt & Conſtantinopolin tentant 565 ſed à Saracenis pulſi ſeipſos diſſipant, & per arctoas prouincias effuſi, ſocios per Thraciam diſperſos vna ea-

démq; die trucidatos fuiſſe audiunt 566
Gratianus Valentiniani filius Auguſtus nuncupatur 414 eius elogium 415
Gratianus Lentienſes opprimit 548.549.550
Grumbates rex Chionitarum filiũ telo occiſum luget 161.162

H

HAEmimõtus, prouincia Thracica 410
Hæmus, mons 229.409
Halys amnis 259
Harpyæ 258
Hebrus 256
Helena Iuliani cõiux inſidiis petita 85
Helepolis, machina bellica, deſcribitur 293
Helleſpontus 256
Heliodorus inſignis proditor & ſycophanta 472 extinctus 474
Helpidius vir ineptus ad munia publica intempeſtiuè promouetur 225
Heraclea 258
Hercules Gallicus 60
Hermonaſſa inſula 261
Heruli 418
Heſychia matrona occluſo nariũ ſpiramento animam ſua ſponte effudit 439
Hiatus terræ 301
Hierapoli Iulianus tragico caſu eiicitur 288
Hieroglyphicæ literæ 279
Hilarius parricida ſupplicio capitali affectus 379
Hippopotamus 278
Hiſter fluuius 409
Hiſtoria miranda 156
Homines mundani quibus rebus delectentur 84.85
Honoratus Comes Orientis, vir egregrius 18
Hortarius, Alemannorum regulus, viuus exuritur 480
Hoſtes validi à tergo minimè relinquendi, ſed premendi 106
Hoſtes quomodo tractandi 141
Hoſtes vigilantes, ſtertentibus ignauis ducibus accedunt 149
Hoſtis fugiens quando non acriter perſequendus 99
Hoſtis diſcedens quomodo perſequendus 359
Hoſtis potens arcendus potius quam laceſſendus 462 quum opus eſt ferro repellendus 463
Humanitas in corpora peremptorum victores decet 103
Humilitas fucata 254
Hunni populi exquiſitè deſcripti 526
Hunni Alanos inuadunt & opprimunt 531
Hymettius, vir prudens, variis artib. impetitus liberatur 434.435
Hypanis, fluuius 260
Hypocriſis Iuliani 274
Hyrcani populi 307

I

IActantia ſtultorum qualis 85
Iaxamatæ, populi 261
Iazyges ibid.
Ibis Aegyptia 279
Ichneumon 278
Ignauia adulationis ſerua ſuperbiæ & inuidiæ comes 165
Ilium 256
Imbrus ibid.
Immanitas aulica 466
Immanitas facilè ad extrema propendit 474
Imperatoris officium 29.
Imperator ſeu ſummus dux quo pacto milites ſuos reddet pugnaces

gnaoes & inuictos 91
Imperator, vide Princeps.
Imperatorum Rom. collegæ, Cæſares dicti, quibus ceremoniis inaugurabantur 57.58
Imperij Rom. ſtatus miſerrimus ſub Conſtantio 81
Imperij præclara definitio 475
Imperium aulici nebulonis grauiſſimum 183
Impetus militaris ſapienter coercetur 169
Impreſſiones hoſtiles repentinæ quid efficiant 149
Inclementia Iuliani in Chriſtianos 269
Incommoda ſua in bello celare maxima prudentia 340
Incommodis ab hoſte iniectis prudenter occurrendum 326
Indicium arcanum 151
Induciæ arma acuunt 171
Infirmitatis propriæ agnitio 268
Ingenia ferocia ſapiunt 141
Ingenium ſtupidum, ſuſpicax 182
Ingratitudo Iuliani erga Vrſulū 250
Initia belli militum audaciam acuunt 321
Iniuſtitia ſemper ſupplicio proxima 94
Iniuſtitiæ exempla in Iuliano 266
Iniuſtitia aperta & immanis 417
Innocentia oppreſſa tandem emergit 473
Inquiſitio execranda 437.438
Inſidiæ aulicæ deſcriptæ 46.&c.
Inſidiæ facilè ſtruuntur & deſtruuntur 320
Inſomnia triſtia Iulianum agitant 283
Inſontes tandem iuſtificantur 459
Inſontes viri etiam aliquando opprimuntur 500
Inuectiua Iuliani adu. Cōſtātiū 230
Inuidia quid efficiat 39.40.&c.
Inuidia vmbra virtutis 123
Inuidia aulica nihil crudelius 106.183
Iouianus eligitur Imperator 357 eius tabernaculum Perſæ adoriuntur, & vi magna repelluntur 359 Perſarū poſtulatis cogitur acquieſcere 361 de ſua conditione quomodo cogitat 364 Niſibenorum ſortē deflet 366 eius conſilia detecta 367 præcipitatum eiuſdem iter, & Iulianici ſepulchri curatio 368 Iouiani mors, ætas, ſtatura, mores, religio, virtutes & vitia 371
Iouij 418
Iouinus, dux eximius, Alemannos ſuperat 403.404.405
Iridis ſeu arcus cæleſtis conſideratio 212.213
Ira inexorabilis 11
Ira principis metuenda 416
Iracundiæ vis 470
Iræ nimiæ effecta 514.515
Iræ fluuius 258
Iſaflenſes ſeditionis fautores bello perſequitur Theodoſius 489 & tandem proterit 491
Iſauri prædones graſſantur 5
Iſauri prudentia Lauritij reprimūtur 185.
Iſauria deſcripta 22
Iſtros, ciuitas 263
Itinera anguſta celeriter occupanda 229
Itinera à quo inueſtiganda 327
Iudex furioſus quàm formidabilis 182
Iudices ſeueri calumniis appetūtur 379
Iudicia Dei quàm iuſta & tremēda 3[illegible]343

Iudicium rectum, quid 268
Iulianus poſt Galli fratris necem læſæ maieſtatis accuſatus 40 Euſebiæ reginæ ſuffragio ad Græciam ire ſtudiorum cauſa permiſſus eſt 41 ex Achaia accitus à Conſtantio Cæſar & imperij collega renuntiatur 56.57.58 nuptiæ eiuſdem & profectio ad bellum, cum omnium applauſu 59 ab Amm. Marcellino variis laudibus extollitur 69.&c. virtutum eius prolixa deſcriptio 72.73.74.75.76. à Marcello abſens accuſatus Eutherium patronum adipiſcitur 77 eius vxor inſidiis & veneno petita 85 Alemannos præda onuſtos præuertit & obtruncat 86.87 perſequitur reliquos, Tabernas inſtaurat & annona munit 88 à proditoribus ſapienter ſibi cauet nec hoſtes contemnit: ſed intrepidus ſuperbas & inutiles eorum minas ridet 89 eius ſagacitas 90 oratio ad milites pridie ante pugnam ad Argentoratum 91 ſuos ad fortiter faciendum accendit 94.95 vacillantes increpat & erigit 96 Victor euadit 98 Auguſtus ab exercitu appellatus, id nomen recuſat 100 clementer tractat captum regem 101 corpora interfectorum ſepeliri curat 103 hoſtes efferos perſequitur 104 eis inducias petentibus concedit 105 nouas turbas cientes Francos opprimit 106 prouinciales tutatur adu. prædones ſub reipub. pallio graſſantes 107 Pariſiis hyemem agit 119 Francos Salios & Chamauos adoritur 120 militum tumultus ob inopiā blande ſedat 121 Suomarium & Hortarium regulos Alemannos debellat 122 in inuidiam aulicorum Conſt. incurrit 123 iuſtitiæ cultor apparet 137.138 Alemannos ad pacem petendam cogit 139.140.141 Britanniæ motus per Lupicinum compeſcit 187 artes Conſtantij eum ſpoliare & opprimere ſtudentis cautè eludit 191 præcipuos duces ad ſe pertrahit, & paulò poſt ab exercitu Auguſtus pronuntiatur 193 quod nomen initio recuſatum paulò poſt recipit 194 graui ratione milites ſibi conciliat 195 à genio ſuo confirmatur 196 ſcribit prolixam & excuſatoriam, patriam etiam minacem ad Conſtantium epiſtolam 202.204 aduerſarios benignè dimittit 205 Francos Atthuarios domat 207 conſtituit vltro laceſſere Conſtantium, cuius mortem per nefarias artes præſagit 216 Chriſtianiſmi ſimulata profeſſione ſe corroborat 219 Vadomarium Alemannum regem captum in Hiſpaniam relegat, ac Rheno ſuperato Alemannis pacem petentib. concedit 220.221. Conſtantium aperto marte adoriri cogitans, milites hortatur, & ſolenne iuramentum ab eis exigit 222 Nibridium Conſtantio addictum militum furori ereptū ſeruat 223 quoſdam Conſtantij duces, præcipuè Lucillianum, caſtigat, & Thraciæ clauſtra in intercepta munit

munit 229.229 in Conſtantini memoriam & Conſtantium per legatos ad ſenatum Rom. inuehitur 230 Aquileiam per Iouinum obſidet 232 & tandem ob Conſtantij obitum obtinet 235 à Conſtantinopolitanis quomodo exceptus 248 eius vitia & virtutes tunc temporis, quum ſumma rerum tota penes eũ eſſet 249.250 aulæ & exercitus eius mores perditi 251 odium in Chriſtianos, quos doloſè aggreditur 252.253 quibus artibus imperium ſtabiliuerit 254.255 proſpera fortuna inebriatus Antiochiam contendit 264.265 quid egerit in itinere 266 quomodo fuerit exceptus 267 eius maxima laus & gloria 268 ſed erratis quibuſdã obnubilata 269 expeditionẽ parat in Perſas, & ſuperſtitioſus idolorũ cultor apparet 271 ſcribit librum adu. Antiochenſes 273 affectus frænat & de boue Api ſuperſtitioſè inquirit 274 Salluſtiũ præficit Galliæ, & templum Hieroſolymit. inſtaurare conatur 286 contra omnium ſententiam bellũ Perſicum aggreditur 287 Aſſyriã ex improuiſo occupat 289 variis modis eius animus agitatur 290 variis fretus auxiliis in inſtituto perſeuerat 291 Cercuſium oppidũ ingreditur, & à Salluſtio dehortatus iter incœptũ perſequitur, nouo omine ſolatus 294.295 exercitum hortatur ad bellum 297 & exorat 298 Perſiã ingreditur 317 Anathã deditione capit 318 ſtrenui ducis officio fungitur 319 Pyriſaboram vrbem deditione capit 320 ſeuerus militaris diſciplinæ exactor, 324 oratione milites in officio retinet 325 prope Maiozamalchã clãdeſtino impetu decem Perſarum, ex ipſo vitæ diſcrimine ſaluus emergit 327 Maiozamalcham oppugnat, expugnat, ferro & igne vaſtat 328.329.&c. eius continentia poſt expugnatam vrbẽ 331.332 Perſas graui prælio fundit & fugat prope Cteſiphontẽ 336.337 Ominoſo ſigno territus recedit, & malo conſilio claſſem nauium incendit 338.339 ei genius & minax ſidus apparet 347 ad pugnam ſine lorica properans vulneratur 348 & poſt aliquot horas nouiſſima oratione ad ſuos familiares habita vita abſoluitur 350.351 Eiuſdẽ virtutes 352 & vitia 354

Iuramentum ſolenne 223

Iuſtitia diuina in confuſionũ authores inſurgit 19.20

Iuſtitia diuina vigilat, in impiorum exitium intenta 459

Iuthungi repreſſi 116

L

Lacus Brigantię deſcriptus 44

Lętitia ebrioſa q d efficiat 45

Lãpadius, ſtulta ambitione ebrius, motibus crebris agitatur 406

Lampſacus 256

Lancearii Perſici 345

Lapides terminales Alemãnorum & Burgundorum 141

Latronis ſeu prædonis publici effigies 419

Latronum conatus appoſita ſimiliudine expreſſi 185

Lauritius Iſauros reprimit 185

Laxartę, populi 309
Legati Romani lanienam vrbis emollire ſtudent 435
Leges ſumptuariæ 73
Lemnos 256
Lenitudinis exemplum in Iuliano 267
Lentienſes inſurgunt aduerſ. Romanos 547 ſed acriter reprimuntur 548. 549
Leones qua prouidentia non multiplicantur 153
Leo notarius, homo efferus 433
Leptitani clade ſubita affecti 455
Lesbos 256
Leuci 71
Leuco, inſula deſerta Achilli dedicata 261
Liberius epiſcopus Rom. cur à Cōſtantio Romā eiectus 55. 56
Libino dux belli in pugna cæſus 219
Libya, Aegypti prouincia 281
Limigantes Sarmatæ bello oppreſſi, nō ſine Ro. ſanguine 178. 181
Litigantium grauis & metuenda pœna 509
Locorū exploratio & notitia perquam neceſſaria 105
Locorum cōmoditas captāda 119
Locorum commoditas validiſſimo exercitui auferenda 152
Locorum commoda in bello diligenter inueſtiganda 326
Lollianus nobilis adoleſcēs capitali ſupplicio affectus 435
Lucillianus equitū Conſtantii magiſter captus à Iuliano 228
Lucullus vnde aduexit cęraſa 258
Lugdunenſis Gallia 63. 64
Lugdunus 64
Lunæ ſacra facit Iulianus 289
Lundinium, poſtea Auguſta, Britanniæ vetus oppidum 418
Lupicinus aduerſus Scotos & Pictos miſſus 187
Lutetia, Pariſiorum caſtellum 64
Lyſimachia 256

M

Machinæ obſidionales deſcriptæ 291
Macrones, populi 259
Mæotæ, populi 261
Mæotis palus ibidem
Magiſtratus ſapiens corporis politici anima 406
Magnitudo philoſophica 26
Magontiacus 64.
Magorum Perſicorum ſecta & ſtudia 304. 305
Maiozamalcha oppugnata & expugnata à Iuliano 229. 231
Malarichus prudens & fidelis conſiliarius 47
Malleoli, machina bellica 293
Maraccus, amnis 261
Maras Diaconus Chriſtianus occiſus 26. 27
Maratocupreni in Romanos inſurgunt 443
Marcellus coram Conſtantio Iulianum abſentem accuſăt 77
Marcellus perduellis imperium arripere teptans maturè excinditur 397
Margaritæ, lapilli pretioſi, earúmque ortus & captura 314
Margiani, populi 308
Mariandena 258
Marinus campiductor ſeipſum interficit 43
Marinus cauſarum defenſor morte multatus 435
Maronea 256
Mars dubius 333
Martinus præfectus Britanniæ, fidelis ſeruus 32
Martis ſtatio 62
Martyres xpiani, eum ... reliquiis, cineribus, a xpianis culti. 270. 416.

Maſſagetæ populi 262.529
Maſſilia à quibus cōdita 61 olim Rom. Reip. ſocia & fulcrum 65
Matrona flumen 63
Matronæ vertex 62
Mauortius, præfectus prætorio vir laudatus 80
Maurus miles ſtrenuus, eiuſdémq; factum memorandum 343
Maximinus Rom. præfectus lanienæ horrendæ autor 431. &c.
Maximus philoſophus Ethnicus, quomodo except. à Iuliano 254
Maximus philoſophus, Iuliani magiſter, capite truncatus 471
Media, deſcripta 304
Mediolanum 64
Mediomatrices 64
Melanchlenæ 261.529
Menophilus, Mithridatis eunuch. cum Eutherio cōparatus 78.79
Mercurius, carnifex aulicus 42
Mercurius à Iuliano inuocatus 74
Milites Iuliano Cæſari renuntiato applaudunt 58
Milites quo pacto reddantur pugnaces & inuicti 91
Milites intrepidi audacter ad pugnam producendi ſunt 92
Militum Rom. & Alemann. comparatio 97
Milites quomodo ad officium reuocandi 104
Militum ingenium 223
Milites Iuliani quales fuerint 251 quales erant priore ſeculo 252
Milites Iuliani ex ſubita ruina obruti 288.289
Milites Rom. imperterriti 336
Milites territi quomodo ſibi conſulunt 363
Militis officium 29
Miniſtri principis, temporibus turbulentis quales eſſe debeāt 226
Miſeriæ bellicæ ad viuum expreſſæ 165
Miſopogon, inuectiua Iuliani aduerſus Antiochenſes 273
Moderationis exempla in Iuliano 166
Modeſtia ducem belli decet 29
Monæci arx & portus 63
Monſtrum horrendum horrendi ſeculi typus 184
Montius quæſtor crudeliter occiſus 21
Mopſuheſtia 23
Morbus lethalis Conſtantii 241
Morbus periculoſus potentis principis nouorū cōſiliorū ſeges 412
Mores principum ſubditis ſunt regula 18
Mos aduerſarii formīdabilis quid efficiat 248
Mos antiquus ſcribendi epiſtolas arcanas 150
Moſſynæci, populi 259
Mulier effrænis linguę, maximum malum 142
Mutationes miræ rerum 545
Mycematiæ 118
Mygdonia 258
Myſia, prouincia Thracica 410

N

NAarmalcha fluuius regū, amnis factitius & foſſilis 321.335
Nabdates præfectus Maiozamalchæ viuus exuritur 333
Næſſus, oppidum 230
Napæi, populi 261
Naphtha 301
Narbona 65
Naturæ miracula apud Perſas 301
Naues Iuliani exuſtæ, vnde clades exercitus 339
Nauis inuſitatæ magnitudinis 110
Nemeſis, quid 35
Nemetes 64.72

Neuri 519
Nicea 265 terræ motu euerſa 273
Nicomedia olim Aſtacus 256 à Iuliano inſtauratur 265 terræ motu euerſa 273
Nigrinus, acerrimus belli inſtinctor, viuus exuſtus 235
Nili celeberrimi fluuij conſideratio 275.276.277
Niſibis vrbs præclara Perſis à Iouiano dedita 366 eius ciues eiecti cum magno luctu 367
Niueſio ciuitas 138
Nobiles nomine tenus deſcripti 14
Nobiles Romani quales Conſtantij ſeculo 17
Nobiles Romani quales fuerint Valẽtiniani tẽporibus 446.447
Nohodares Perſa in Meſopotamiam irrumpit 9
Nouempopuli 65
Notæ hieroglyphicæ 109.111
Nox quomodo diuidenda 74
Numen iniuſtè grauatis vias ſalutis aperit 498

O

Obeliſcus in circo maximo Romæ erectus 108
Obſidentium cura qualis eſſe debeat, ne ipſimet obſideãtur 328
Obſidia neceſſaria non prætermittenda 327
Obſidionis modus apud veteres Perſas 163.167
Obſidiones vrbium non omnibus bellatoribus peruiæ 539
Obtrectatio fumus egregiorum conatuum 271
Occaſio vilis, prauitatis aulicæ pabulum 182
Occaſiones temporum & locorũ nullo modo negligendæ 361
Occidentis partes Valentiniani incuria peſſimè habent 509
Odiſſos, ciuitas 263
Odium doloſum Iuliani in Chriſtianos 252
Odryſæ, populi immaniter efferati 399
Oleum medicum, mirum 305
Olybrius ſapiens Romæ præfectus 446
Omina Iulianum terrent 287
Onager, vide Scorpio
Oppida Perſiæ 305.306
Oppida inualida quando deſerenda 320
Oppugnationes variæ ad Amidã 164. &c. vide Amida
Oppugnatio periculoſiſſima deſcripta 328.329.330
Oracula dubia 295
Orationis prudentis efficacia 378
Orationis ſeditioſæ effectus 391
Oratores eloquentiſſimi inter Romanos 506
Ordines militum quando & quomodo facilè turbantur 156
Orientis chorographia 22
Orientis limes 23
Orientis ſub Valente deploratiſſ. ſtatus 472
Orontes amnis 24
Orphitus Romæ præfectus notatur 12

P

Pabuli copia validiſſ. exercitui auferenda 152
Palæſtina deſcripta 24
Palladius tyrannus à ſeipſo ſuffocatus perit 458.459
Palmæ arbores, eorúmque natura mira 326
Panticapæum 260
Paphlagonia 258
Para rex Armeniæ à Valẽte exceptus

ptus liberaliter & in Armeniam reductus 427 Sapori morigerus duces præcipuos interficit 428 dolo deinde captus & detentus à Valente, ſolerter euadit 497.498.499 tandē nouis dolis aggreſſus in cōuiuio, Valentis iuſſu trucidatur 500
Parios 256
Pariſij 63
Paropamiſſadæ, populi 311
Parthenius, fluuius 258
Parthia deſcripta 306
Patientiæ exēplum in Iuliano 267
Patientia læſa fit furor 529
Paulus notarius, aulicus nebulo n cognominatus Catena 12 viuus exuritur 250 eius pictura & geſta 42.53 183
Pax cur hoſtibus etiam victis cōcedenda 29
Pacis artes illuſtri principe dignę 137.138.139
Pax, malis artibus quæſita, parum tuta 362
Pētapolis, AEgypti prouincia 281
Perduellium artes depictæ 386. 387.388.389.390
Pericula ſuppeditāt conſiliū 168
Perinthus 256
Perſæ Orientis prouincias populantur 81 quomodo in pabuli inopia ſibi conſulunt 153
Perſæ victores progrediuntur 158 ſilentium colunt 237
Perſarum mores 312.313.314
Perſarum fuga 337
Perſæ immēſū habēt exercitū 345
Perſarum audacia creſcit Iuliano extincto 359
Perſæ armis depoſitis quod expetunt à Romanis armatis obtinent 361
Perſiæ ſeu Perſidis luculenta deſcriptio 298
Peſſinuntis origo 265
Peſtilentiæ variæ cauſæ, ſpecies, effectus, periodus 167
Peuce, inſula 263
Peucini ibid.
Phœnicæ regio 23
Phœnicha a Perſis obſeſſa 198 acriter oppugnata 199 vi capta, & præſidio munita 201
Phœnicha à Conſtantio irrito conatu obſeſſa 208.209.&c.
Phanagorus, inſula 261
Phaſis fluuius 260
Pharos 257
Pharos, Alexandriæ turris 281
Philoſophi ethnici quales 254
Philippopolis 229
Philyres, populi 259
Picenſes alienis malis educti ſedent 132
Pictaui 65
Picti tumultuantur 187
Picti, Britanniæ populi 418
Pityunta 258
Polemonion ibid.
Populus Rom. qualis Conſtantij ſeculo 17.18
Populi Rom. vitia Valentiniani ſeculo 450.451
Populi verſabiles ſibi ſuíſque dominis pericula creauit 178 quomodo compeſcendi 179
Populi Perſiæ 308
Populi varij Iuliano extincto in Romanos inſurgunt 380
Pontus euxinus prolixè deſcriptus 255.256.&c.
Pontus, cur euxinus cognominatur 261
Ponti euxini ſtatus natura & aquæ 263 piſces 264
Potentia humana admodum impotens 16

Præda iſto bello parta in tuto locanda 103
Prædo aulicus depictus 182
Prædones tolerati, publicæ confuſionis teſtimonium 80
Præfecti locorum non eodem pollent ingenio 228
Præfectorum licentia populis eſt exitio 446
Prælium cruentum inter Alemannos & Romanos 95
Prælium triplex inter Romanos & Alemannos 404.405
Pręſagia dubia 295
Pręſagia ſeditionum 405
Prætextatus Chriſtianorum iurgia Romæ componit 420
Primarii viri Iuliano addicti ad præcipua munera publica promouentur 236
Primitiæ belli Perſici 321
Principis fortiſſimi munus deſcriptum 86 87.88.&c.
Principis præſentia efficax telum 172.173
Princeps moderatusquomodo ſubditos rebelles reprimere debet 179.180.
Principis prouidi officium deſcriptum 227
Princeps felix, quis 503.504
Principis grauiſſima delicta deſcripta 510.511
Princeps quid maximè diuitare debeat 517
Principes ab adulatoribus obſeſſi quàm ſint miſeri 31
Principes cur tantos fortunæ motus perſentiunt 36
Principes adulatorum faſtu ſufflati, eruditos & bonos viros ferre nequeunt 53
Principibus optimis nõ deſunt aduerſarij 76
Principum puſillus animus ſubditorum fouet audaciam 80
Principes, in quibus rebus ridiculi apparent 82.83. &c
Principum ignauia, periculoſiſſima 456
Principes quibus miniſtris vti debeant turbulentis tẽporib. 226
Principes legitimi cur aliquoties euertantur 390
Principes perfidi ad viuum depicti 425.426.427
Principes, vt plurimum inuidi 519
Probus, pręfectus prætorio, re improbus, vulpeculæ inter ſimias ludentis imago 424
Proconneſus 257
Propugnacula munita quam vtilia 105
Procopius in Oriẽte imperiũ affectat 382 eius mores & dignitates 383 quibus modis inchoatũ negotiũ promouet 384 eius varię artes 386.387.&c. eius ſeditioſa oratio aduerſ. Valentinianum & Valentẽ 391 proſperè agit 392 Cyzicum occupat 393 Arbetionis dolo euerſus, à ſuis deſertus, capitur & capite multatur 395.396
Procopius Valentis ſocer vir peſſimus 384.385
Proculus, vir morboſus, in eculeo conſtantia mira præditus 53.54
Prodigia multa ante Iouiani obitum 368
Proditoris transfugæ genuina oratio 155
Proditores è medio tolluntur 474
Proditorum artes impiæ 497
Prouerbium, tendere de fumo ad flammam 32
Prouerbium, eãdem incudem diu noctúque tundere 144

Prou. nec cótis, nec remulco 146
Prouerb. aurem vellere 251
Prouerb. Clitellæ boui ſunt impoſitæ 75
Prouerb. ſtrepens de tragico cothungo 187
Prouerb. extra calcem ſermo decurrens 218
Prouerb. de fumo in flãmam 435
Prouidentia Dei prorſus admiranda 526
Prouidẽtia ducis exercitus in ipſa victoria admodũ neceſſaria 337
Prouincialium ratio habenda 107
Prouinciæ Galliarum 64
Prouinciarum limites & aditus diligenter cuſtodiendi 140
Prouinciæ Thracicæ 410
Prudẽtia perficit quæ viribus ſunt ardua 140
Prudentia in rebus arduis conſilia ſufficit 498
Pſylis flu. 258
Pugnæ improuiſæ deſcriptio 155
Pugna atrox circa corpus adoleſcentis regij 162
Pugnæ indicium apud Perſas 168
Pugnæ princeps ardor periculoſus 219
Pugna acerrima inter Perſas & Romanos 346
Pugna ex improuiſo à Perſis inſtaurata, in qua lethali plaga Iulianus ſauciatur 348 huius pugnæ exitus vtriq; exercitui luctuoſus 350
Pugnæ cruenta inter Romanos & Alemann. deſcribitur 422. 423
Pyramides Aegypti 279
Pyrenæi montes, Galliarum termini 61
Pyriſabora à Iuliano obſeſſa 321 oppugnata 322. 323 capta incenditur 324

Q

Quadi bello premuntur ſed fortiter vim illatam repellunt 491. 492 & Romanos graui clade afficiunt 494
Quadi aduerſus Romanos tumultuantur 512
Quadi à Valentiano preſſi pacem obſecrãs 513 vnde Valẽtiniano mors 514
Quadi. Vide Sarmatæ
Quadriburgum 138

R

Rabulæ forenſes graphicæ depicti 505. 506. 507. &c.
Rauraci 64
Receptio prudens 171
Regina admodum crudelis 2. 4. 18. 34
Regiones Perſiæ 301
Regiones ignotæ exercitui quomodo peragrandæ 317
Regum Perſicorum faſtus 299
Remigius inſignis latro miſere ſe ipſum ſtrangulat 503
Reſpublicæ quibus gradibus ad exitium perueniunt 14. 15. &c.
Rex. Vide Princeps
Rha, fluuius 260
Rhabarbarum 260
Rhebas flu. 258 Rheni 64
Rhodanus fluuius ab origine progreſſu & in mare medit. influxu deſcriptus 65
Rhodapa, prouincia Thracica 410
Rhodope, mons 229
Rhodope 256
Rhombites, amnis 261
Rhotbomagi 64
Rhoxolani, populi 261
Rigor ſalutaris 485
Riphæi montes 262
Roma adoleſcẽs, virilis, ſeneſcẽs, & delirio laborans deſcr. 13. &c.

Romæ decora qualia 84
Roma fame vexatur ob maris aſperitatem 177
Romæ ſtatus ſub Valentiniano 378.&c.
Romæ varius ſtatus pro ratione præfectorum ſuorum 406
Romæ ſtatus varius pro ratione præfectorum ſuorum 446
Romani dũ ſuos fines propagare ſtudẽt,& propagatos amittũt 362
Romanorum ſagacitas 541
Romanus, Africæ præfectus latro inſignis,& ſæuus tyrannus 419.420.455.456
Romulus,belli dux,Aquileiæ ſupplicio affectus vltimo 235
Rufinus præfectus prætorio Conſtantio exoſus 27.28
Rufinus ſceleratus & turpiſſimus nebulo aulicus ſuis artibus perit 79.80
Rufinus præfectus prætorio,vir auarus & nefarius 81

S

Sabinianus ad bella gerenda minimè idoneus Vrſicino peritiſs. duci ſuffectus,vnde Orientis clades 146.&c.
Sabinianus ſtultiſſimè ſe gerit 153
Sabinianus vecordis & ſtolidi præfecti pictura 165
Saboſtius, belli fax, pœnali ferro conſumptus 235
Sacæ,populi 309
Sagittarij Perſici 345
Saliſone 72
Salluſtius Galliorum præfectus à Iuliano cõſtituitur 286 Iulianũ à Perſico bello dehortatur 294
Salluſtij præfecti prudentia memoranda 376
Salluuij 65
Sangarius fluuius 258
Santones 65
Sapor, Perſarum rex, prouincias repetit à Conſtantio 114
Sapor,captiuos & captiuas,etiam virgines Chriſtianas intactas cuſtodiri iubet & clemẽter tractat 158 victoria leni elatus Amidam obſidet non ſine periculo 161.163 à Gallis militibus audacter inuaditur quanuis cẽtum milibus armatorum circũſeptus 170 Amidam expugnat 174 duces Rom. quoſdã patibulo affligit,& tranſtigritanos omnes ſollicitè quæſitos obtrũcat 175 Craugaſiũ ad honores euehit 176 numerũ ingentem bellatorum in ea obſidione deſiderat 177 Singarã vrbem obſidet & expugnat,cæſis aut deportatis obſeſſis 197.198 Phœnicham acriter oppugnat 199 vi capit & præſidio munit 201 & Virta relicta tandem recedit 202 Romanos inuadere cogitans, propter inauſpicata auſpicia ad propria reuertit 237
Sapor, calcata fide,Armeniæ manum inicitat 425 cui quum Romani opem ferrent in eos parat bellum 428.429
Sapor Romanos adoritur & repellitur 462.463
Saporis legatio ad Valentem,bellum occultè indicens 501
Saraceni veteres quales 9.10
Saraceni infeſtant Romanos 359
Sarmatæ & Quadi ob bellum iniuſtè excitatũ dant pœnas 124
Sarmatæ,populi 262
Sauconna.Vide Aratis 65
Sauromatæ 261
Saxones,Britanniæ confines 418
Saxones in Britannia inſurgũt,& à Theo-

à Theodoſio reprimuntur 443. 444.445
Saxones dolo oppreſſi à Romanis 453
Scopæ florentes Romæ quid portendebant 438
Scordiſci,populi 408
Scorpio, machina bellica, deſcribitur 291
Scotti tumultuantur 187
Scotti,Britanniæ populi 418
Scudilo carnifex aulicus fœde perit 54.55
Scythæ,populi 309
Scythæ gentes innumeræ 263
Scythia,prouincia Thracica 410
Sedes Romana ambitione, auaritia & luxu temporibus Valentiniani,fœdata 408
Seditionis deſcriptio 5.6
oppreſſio 7.8
Seditio Romæ orta 54 repreſſa 55
Seditio Romæ orta ob annonæ penuria à præfecto ſedatur 177
Seditio Alexandriæ 269 huius horrenda effecta 270 , literis ſolùm coercita 271
Seditioni quomodo obuiam eundum 376
Seditiones vnde 385
Seditioſi quomodo placati 28
Seditioſorũ artes depingũtur 386. 387.388.389.390
Seditioſorum dux depictus 444
Seditioſi duriter repreſſi 485
Seguſio oppidum 61
Seleucia 22 303
Seleucus Nicator prudens vrbiũ conditor 23
Selymbria 257
Senatores capite multati 436
Senectus miſera quæ 475
Senones 64
Sepultura Iuliani 368
Sequana flumen 63
Sequani 54
Serenianus vir nefarius ſupplicio iniuſtè exemptus 19
Serapium templum 282
Seres,populi 310
Serpentes Aegypti 279
Serui Sarmatarum rebellãtes debellantur 128.&c. & ad internecionem delentur 130.131
Seſtos 256
Seueritas bellica 485
Sidon 24
Sidus minax 347
Silentium,vt numẽ colitur à Perſis 237
Simonides iuuenis & philoſophus ſtoicus eximius flammis abſumptus 470
Sinchi,populi 261
Sindi,populi 262
Singara à Perſis obſeſſa & vi capta 197.198
Sinope 258
Spectaculum iucundum & horrẽdum 99
Stagira,Ariſtotelis patria 409
Sthœcades inſulæ 65
Strategemate deſudendi quos vi repellere nequis 150
Studia contraria quoties de nouo belli duce creando agitur 357
Succorum anguſtiæ in Thraciis à Iuliano occupatæ 229.237 deſcriptæ 409
Sumptus immodici vnde 15
Suomarius & Hortarius Alemannorum reguli, noſtri ſeculi expreſſa effigies 122.123
Superſtitio quomodo damnanda ſit 184
Superſtitio Iuliani 271.272.538
Sycophantæ aulici nihil tutum eſſe ſinunt 473

Syluanus, vir magni nominis, vt ſibi conſulerét, imperatoris nomen aſſumit 46.49 & paulò poſt interficitur 52
Syluani fautores & miniſtri ſupplicio vltimo adfecti 54
Symmachus Romæ præfectus 406
Symplegades 258
Syria multiplex & eius vrbes 23
Syringes Aegypti 279

T

Tabernæ 72
Taifali Sarmatæ ſe dedũt 132
Taifali gotthi deleti 546
Tanais, flu. 260
Tapires, populi 259
Tarſus 22
Taurica Cherſoneſus 261
Taurus, mons ibid.
Tembrius, fluuius 258
Temperantia baſis aliarum virtutum 73
Templa Aegypti 279
Templum Hieroſolymit. Iulianus inſtaurare, ſed fruſtra conatur 286
Terentius dux, vir peſſimus 497
Terræ motus deſcriptus 116
Terræ tremores horrendi per omnem terræ ambitum 399
Thalaſſius præfectus prætorio, vir nefarius 4
Thaſos 256
Thebais prouincia Aegypti 280
Thebarum in Aegypto varia ſors 108
Themiſcyrei luci 258
Theodorus poſt Valentem imperaturus, ex præſagiorum vetitorum coniectura 464 adducitur captiuus 465
Theodoſia, ciuitas 262
Theodoſius belli dux præſtantiſſimus Britannos tumultuantes reprimit 417.418 & iterato bello domat 444 creatur equitum magiſter 445 Alemannos per Rhetias diſperſos aggreſſus partim cædit partim ad Italiam mittit qui Padum circuncolerent 454 Bellum Mauritanicum, Firmo oppreſſo, feliciter conficit 480.481.482.&c.
Theodoſij iunioris egregia belli tyrocinia 494
Theophanes, amnis 261
Therma lutra Aegypti 279
Thermodoon fluuius 258
Thracia prolixè deſcripta 408
Thynia 258
Tibareni, populi 259
Tiberis exundatio 495
Tigridis alueus 335
Tios 258
Togati Romani quales fuerint Valentiniani ſeculo 448.449
Toloſo 65
Toni, ciuitas 263
Tonſor lepidè irriſus à Iuliano 252.
Tormentorum vis quanta 26
Totordanes, amnis 261
Transfuga, nouarum turbarum author 358
Transfugæ quàm metuendi 542
Trapezunta 258
Treuiri 64
Tricaſtini 63.64
Tricaſſæ 71
Triceſimæ, ciuitas 138
Tricorij 63
Trieterica Bacchi 260
Triumphus prorſus ridiculus deſcriptus 81.83.&c.
Tripolis Africana prouincia à Rom. præfectis duriter vexata 454.455
Triuiæ lucus 262

Troas 256
Trogloditæ,populi 263
Tungri 64
Turini ibid.
Tyrannidis immaniter ſæuientis pictura 3
Tyranni tyrannos excindunt 397
Tyrannorum exercitium 426
Tyrannorum artes 437
Tyranni tandem puniuntur, & quidem à ſeipſis 459.460
Tyras.fluuius 263
Tyrus 24 colonia Phœnicum 262

V

Valens à fratre Valentiniano Auguſtus renuntiatur 380 quomodo ei adiunctus 381 à Procopio & Gotthis bello impetitur 385 ſtupet ad nuntiũ tot turbarum 388. ægrè ſibi cõſulit 390 ad bellum Procopio inferendum ſe accingit 392 Arbetionis opera Procopiũ exercitu deinde vita ſpoliat 395.396 Marcellum deinde perduellem opprimit 397 eius tempora & mores 398.399 Gotthos bello triennali perſequitur, & tandẽ pace donat 411.412 ob imperij ſucceſſorem ſe viuo nefariis artibus quæſitum Valens in multos immaniter ſæuit 463.464. &c. vſque ad 475 Param Armeniæ regem in conuiuio trucidari iubet 500 Legatione ad Saporẽ irritâ,de bello cogitare cogitur 502 varia aduerſus Valentem mortis præſagia 525 Thraciæ partes Gotthorũ turmis incolendas concedit 534 nouas eorundem colonias admittit 535 multiplici cura diſtractus Valens mittit exercitũ in Thraciam 540.541 Gotthis occurrere feſtinat,eorũmque legatos de pacis conditionibus agentes re infecta dimittit 552. 553 in cruento prælio aduerſus Gotthos,à ſuis deſertus occiditur 557.558 eius virtutes & vitia deſcribuntur 559.560
Valentia 65
Valentinianus eligitur Imperator 374 biſſextilem diem vitat 375 collegam ſe electurum promittit 377 de collega adſciſcẽdo conſultat 379 Valentem fratrem deligit 380 Occidentis partes tuetur 383 caput Procopij à Valente tranſmiſſum recipit 405 poſt grauiſſimũ morbum, Gratianum filium Auguſtum nuncupat, & ad officium hortatur 413.414 Aulæ Valentiniani miſera facies 415 eius crudelitas 416 Bellum eiuſd. aduerſus Britãnos 417 Iſauros 420 aduerſus Alemannos 421 quos cruento prælio debellat 424 Alemannorum impreſſiones frænare conatur 441 Saxones in Britannia per Theodoſium reprimit 443 Saxones fractos, deinde clauſos ad vnũ obtruncat 452.453 Alemãnos per Theodoſium debellat 454 crudelia quædam eius, à Maximino exaſperati,geſta 477.478 In Macrianum Alemannorum regem arma mouet, & re infecta redit 479 Hortarium regulum ob proditionis crimen ignis afficit ſupplicio 480 Quados bello adoritur,cum infelici ſucceſſu 491.&c. In Illyrios importunè feſtinans retrahitur 503 cum Macriano Alemannorum rege amicitiam fir-

—— 504 Sarmatas & Illyrios petens, quæ erant ſui muneris curat negligenter, & iniquus in multis apparet 509.510.511 Quados bello vexat 512 multis prodigiis ſupremam ſortem denuntiantibus terretur 513 ad Quadorum legationem ira percellitur, vnde apoplexia naſcitur & mors 514 Valentiniani vita paucis deſcripta 515 eius vitia 517.518.519 & virtutes 520.521
Valentinianus filius quadrimus, patri mortuo ſuccedit 522
Vangiones 64.72
Vaſatæ 65
Vecturiones, Pictorum populi 418
Velitatio inter Perſas & Romanos 321
Veritas immerſa emergit 48
Veritas preſſa fit valentior 80
Veritas hiſtoriæ oculus 154
Viciſſitudo mira rerum humanarum 237
Victi qua ratione fiũt victores 45
Victor hiſtoricus, à Iuliano euectus ad ſummas dignitates 230
Victores 418
Victoria quibus facilè obtingit 93
Victoriæ laus Deo tribuenda 98
Victoria quomodo perficitur 332
Victoria milites & duces effert 338
Vidini 529
Vindictæ cupiditas, durũ telũ 162
Vienna 65
Viennenſis prouincia 64
Vini inopia Romæ 12
Vini largiùs epoti effectus 43
Vitaxæ Perſarum, quid 301
Vithicabius rex Alemannorũ dolo à Romanis oppreſſus 421
Vithimiris rex Alanus ab Hunnis in prælio occiſus 531
Virgantia 72
Virta ciuitas fruſtrà à Perſis tentata 201.202
Virtutes & Vitia Conſtantii Aug. deſcribuntur 241.242.243.&c.
Virtutes & vitia Iuliani deſcribũtur 249.250.251.&c.352.354
Vocontij 63
Voluptates immodicæ quid efficiant 16
Vox ferini latronis 438
Vrbes Thraciæ 410
Vrbis vi captæ pypotypoſis 173.331
Vrſæ duæ ſęuæ hominum ambeſtrices 478
Vrſicinus læſę maieſtatis accuſaturus 39 euadit 40
Vrſicinus ad priſtinas dignitates reuocatus 50
Vrſicinus quomodo cum Syluano paulò poſt interfecto ſe geſſerit 51.52
Vrſicinus intempeſtiuè reuocatur 144
Vrſicinus pro epiſcopali ſede Rom. aduerſus Damaſum pugnat 137 hominibus vno die peremptis 407
Vrſicinus, Damaſo accepto, pellitur 420
Vrſulus, largitionũ comes vir optimus, & fidi cõſiliarij effigies 80
Vrſulus à Iuliano occiſus 250
Vſafer, Quadorũ dux eximius 127
Vulneratorum curatio in tumultuoſis periculis 165

Z

Zizais Sarmatarum regulus 126

FINIS.

Vrbs æterna
246. 279
369.

BIBLIOTECA ... EMANUELE ... ROMA